

Class

Book

University of Chicago Library

BERLIN COLLECTION

GIVEN BY

MARTIN A. RYERSON

H. H. KOHLSAAT

BYRON L. SMITH

CHAS. L. HUTCHINSON

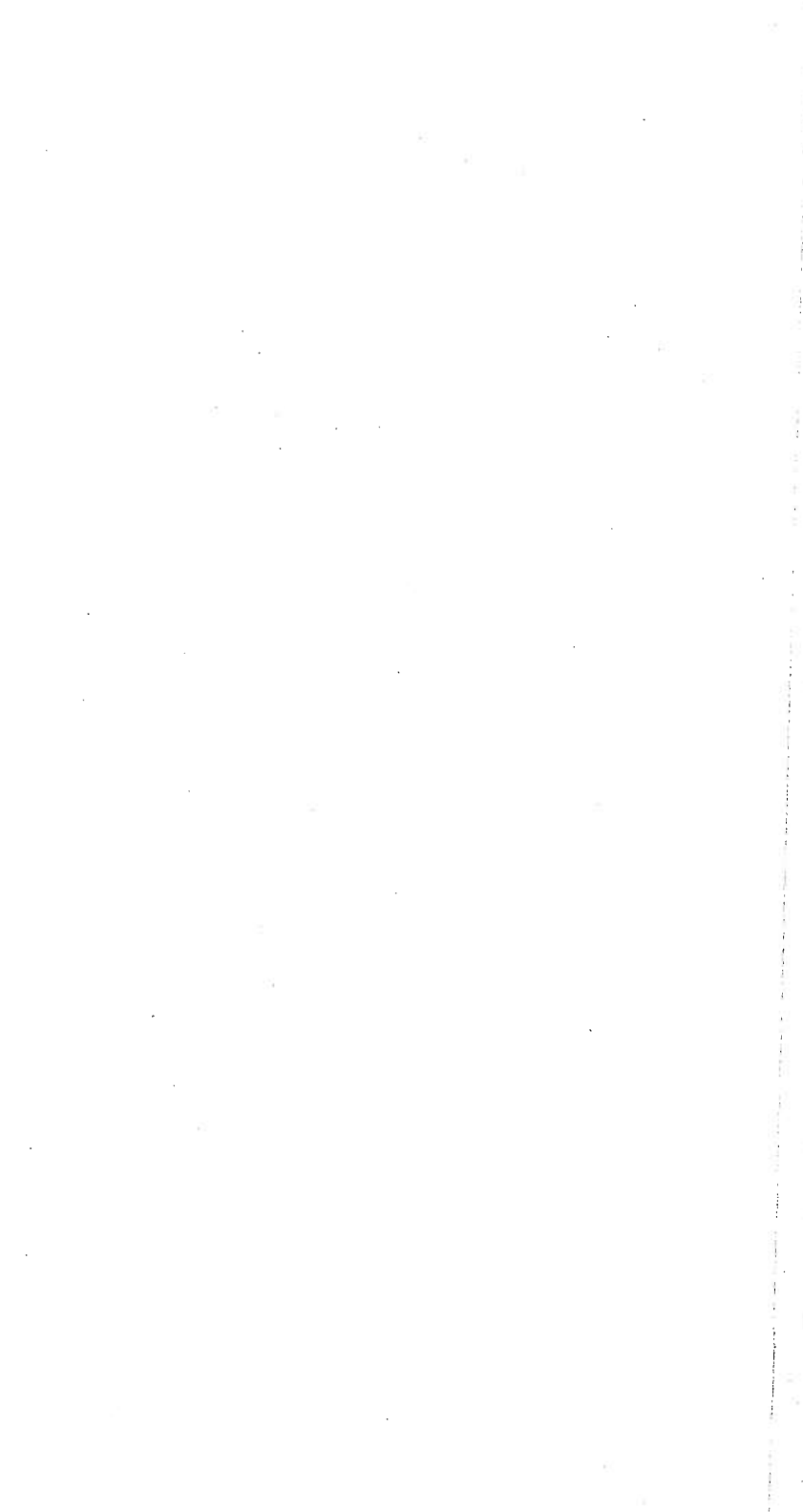
C. R. CRANE

H. A. RUST

CYRUS H. MCCORMICK

A. A. SPRAGUE

C. J. SINGER



VOORLEZINGEN

OVER DE

VERSCHEIDENHEID EN DE OVEREENSTEMMING

DER VIER EVANGELIËN,

OF

P R O E V E

VAN DE MIDDELEN, WELKE DE BIJBEL OOK DEN NIET

WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKER AANBIEDT

TEGEN DE AANVALLEN VAN HET ONGELOOF,

BEPAADELJK TEGEN HET *LEBEN JESU*

VAN D^r. D. F. STRAUSS,

DOOR

M^r. ISAAC DA COSTA.

||

TWEEDE DEEL.

—————

TE LEIDEN,

BIJ S. EN J. LUCHTMANS.

1842.

BS 3560

.A4 I8C8

V. 2



INHOUD.

ELFDE, TWAALFDE en DERTIENDE VOORLEZING. Lucas.	bl. 1.
VEERTIENDE en VIJFTIENDE VOOR- LEZING. Johannes.	bl. 117.
ZESTIENDE VOORLEZING. Overzicht, Uitkomsten, Toelichtingen.	bl. 223.
ZEVENTIENDE, ACHTTIENDE, NEGEN- TIENDE en TWINTIGSTE VOOR- LEZING. De Lijdensverhalen.	bl. 246.
EEN EN TWINTIGSTE VOORLEZING. De Begravenis en de Opstanding.	bl. 390.
AANHALINGEN en BIJVOEGSELS.	bl. 449.

VOORLEZINGEN

OVER DE

VERSCHEIDENHEID EN DE OVEREENSTEMMING

DER VIER EVANGELIEN,

OF

P R O E V E

VAN DE MIDDELEN, WELKE DE BIJBEL OOK DEN NIET
WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKER AANBIEDT
TEGEN DE AANVALLEN VAN HET ONGELOOF,
BEPAADELIIK TEGEN HET *LEBEN JESU*
VAN D^r. D. F. STRAUSS,

DOOR

M^r. ISAAC DA COSTA.

TWEEDEN DEELS EERSTE STUK.

TE LEIDEN,
BIJ S. EN J. LUCHTMANS.

1841.



ELFDE, TWAALFDE EN DERTIENDE VOORLEZING.

LUCAS.

Den naam des mans, aan wien eenparig, van den beginne en sints onafgebroken, het derde onzer Evangelien werd toegeschreven; vinden wij herhaaldelijk en op uitstekend onderscheidende wijze vermeld in de Brieven van PAULUS. In meer dan ééne dier groetenissen, waaruit ons vaak zoo veel licht opgaat zoo wel voor de geschiedenis als voor de waarheden des Christendoms, vinden wij onder de getrouwste medewerkers en innigste vrienden van den veel beproefden Apostel, met aandoenlijken lof *den Medicijnmeester* LUCAS genoemd. Aan de Gemeente der Colossensen schrijvende uit zijne (eerste) gevangenschap te Rome, maakt hij in dezer voege van hem gewag (IV. 14): *U groet LUCAS, de Medicynmeester, de geliefde.* In den van hetzelfde tijdstip afkomstigen Brief aan PHILEMON schrijft hij, onder zijne medewerkers en medegevangenen, aldus van hem (vs. 23, 24): *U groeten EPAPHRAS, mijn medegevangen in CHRISTUS JESUS,*

DEEL II.

1

MARCUS, ARISTARCHUS, DEMAS, LUCAS, *mijne medearbeiders*. In den laatstgeschrevenen zijner Zendbrieven (den Tweede aan TIMOTHEUS) vinden wij in de hachelijke oogenblikken van des Apostels jongsten geloofstrijd, te midden van de vele smerten, ontberingen, en beproevingen van dat tijdstip, LUCAS, en wel LUCAS alleen, aan zijne zijde staan. *In zijne eerste verantwoording had niemand hem bijgestaan, maar zij hadden hem allen verlaten.* (IV. 16). DEMAS had de tegenwoordige wereld lief gekregen, en was naar Thesfalonica gereisd; — CRESCENS was in Galatië, TITUS in Dalmatië (vs. 10). Tot zijnen TIMOTHEUS schrijft hij (vs. 9): *Benaarstig u haastelijk tot mij te komen*, — en aanstonds daarop (vs. 11): *LUCAS is alleen met mij*. — Nog eene andere bijzonderheid van dien getrouwen broeder laat zich uit de reeds aangehaalde slotgroetenis aan de Colosensen opmaken. Bij het opnoemen aldaar (IV. 10—14) van de onderscheidene medearbeiders, die hem op dat oogenblik te Rome omringden, rangschikt hij afzonderlijk de broeders *uit de Besnijdenisse*, en de genen, die van geboorte tot oud-Israël *niet* behoorden: onder deze laatsten LUCAS, dien wij derhalve als een Christen uit de Heidenen, hoogstwaarschijnlijk een Profet later tot het geloof in CHRISTUS toegebracht, uit deze plaats leeren kennen. Zij luidt in haar geheel aldus: *U groet ARISTARCHUS, mijn medegevangene, en MARCUS, de neef van BARNABAS, aangaande welken gij bevelen ontfangen hebt. Zoo hij tot u komt, ontfangt hem; En JESUS, gezegd JUSTUS, die UIT DE BESNIJDENISSE zijn: deze alleen zijn mijne*

medearbeiders in het Koninkrijk van God, die mij eene vertroosting geweest zijn. — U groet EPAPHRAS, die uit de uwen is, een dienstknecht van CHRISTUS, enz. — U groet LUCAS, enz.

Zie daar ons dan drie allezins karakteristieke bijzonderheden betreffende LUCAS aangegeven: dat hij, namelijk, van afkomst *Heiden*, van beroep *Medicijnmeester*, in de dienst van het Evangelie een bijzonder *geliefde* en innig getrouwe medgezel en *medearbeider* van PAULUS is geweest. Juist deze drie kenmerken vinden zich harmonisch terug in den Schrijver van ons *derde* Evangelie, dat Evangelie, van hetwelk het Boek der *Handelingen der Apostelen* door niemand betwijfeld wordt een onmiddelijk vervolg en geheel van dezelfde hand te zijn, overeenkomstig de opdracht van dat Tweede Boek aan denzelfden THEOPHILUS, tot wien ook het *Evangelie* gericht werd (Hand. I. 1 verg. met Luc. I. 1—4 en XXIV. 51): *Het EERSTE boek heb ik gemaakt, o THEOPHILUS, van al hetgeen JESUS begonnen heeft te doen en te leeren, tot op den dag in welken Hij opgenomen is, enz.*

In dat Boek dan der *Handelingen*, allereerst, geeft de Schrijver zich, hoe ongezocht, onopzettelijk, en nederig ook, toch op de meest ondubbelzinnige wijze, als een dienaar van het Evangelie, in de naauwste betrekking tot PAULUS en diens Apostolischen arbeid staande, te kennen. Wel noemt hij nergens den naam van LUCAS, noch teekent hij eenig woord of eenige daad van zich zelve in het bijzonder op; maar wegschuilende, als het ware, onder een ge-

meenfchappelijk: *wij*, wordt hij ons daardoor zelve genoegzaam openbaar, als ooggetuige en deelgenoot van een aanmerkelijk deel der dingen, in dit zijn Tweede Boek befchreven; en wel zeer bepaaldelijk door zijn reeds aangeduide reisgenootfchap met PAULUS. Als zoodanig dan zien wij hem voor het eerst optreden, kort na de tweede uitzending van den Apostel met SILAS uit de Antiochifche moedergemeente (Hand. der Apost. XV. 40, 41. XVI. 1 volg.). Nadat hij te voren van PAULUS en diens medearbeiders altijd gefproken heeft in den *derden* perfoon, begint hij op eens, bij een gewichtig oogenblik, zich zelve mede te begriipen onder het reizend en van God geleid Zendelingsgezelffchap (ald. vs. 9, 10): *En van PAULUS werd in den nacht een gezicht gezien: er was een Macedonifch man ftande, die hem bad en zeide: kom over in Macedonië, en help ons. Als hij nu dit gezicht gezien had, zoo ZOCHTEN WIJ terftond naar Macedonië te reizen, befluitende dat de Heer ons geroepen had, om hun het Evangelie te verkondigen.* Van nu aan blijkt het telkens duidelijk genoeg, naarmate het gebruik van het voornaamwoord in den *eerften* of in den *derden* perfoon (*wij* of *zij*), wáár onze LUCAS zich verder in het zelffchap van PAULUS bevonden heeft, of voor een tijd van hetzelfde gefcheiden werd, of, later, op nieuw zich aan hetzelfde aanfluit. Wij zien hem, volgens dit onbedriegelijk richtfnoer, den Apostel eerst verzellen tot Philippi in Macedonië (XVI. 12—17); aldaar, blijkens de verlating van het tot daartoe gebruikte *wij*, waarfchijnlijk tot verdere opleiding der pas gefichte Ge-

meente, achtergelaten, eerst eenige jaren later, bij gelegenheid van PAULUS doorreize door dat zelfde Philippi naar Afië (XX. 1—4), in het Apostolisch gevolg wederom kenbaar tegenwoordig (ald. vs. 5 en 6): *Dezen voor ons heen gegaan zijnde, wachtten ons te Troas. Wij nu scheeten af van Philippi, en kwamen bij hen te Troas.* Van dat tijdstip aan (naar aanleiding altijd van zijn ongekunsteld maar veel be- teeknend: *wij*) verzelt hij den Apostel op den hache- lijksten zijner in dat Boek vermelde tochten: eerst naar Asfus, Mitylene, Samos, Trogyllium, Milete (XX. 13—38. XXI. 1); vervolgens te Cos, Rhodus, Patara, op Cyprus, van daar naar Syrië en Tyrus, naar Ptolemaïs, en eindelijk te Cefaréa (XXI. 1—8), alwaar den Apostel bij herhaling door den Heiligen Geest banden en verdrukkingen worden aangekondigd (ald. vs. 8—11). In den aandoenlijken liefde- en ge- loofstrijd, bij die gelegenheid, tusfchen PAULUS en zijne reisgezellen, had ook LUCAS, hoezeer hij zich nimmer bij name te kennen geeft, buiten eenigen twij- fel zijn deel (vs. 12—15): *Als wij dit hoorden, ba- den wij en die van die plaats waren, dat hij niet zoude opgaan naar Jerufalem. Maar PAULUS ant- woordde: wat doet gij, dat gij weent, en mijn hart week maakt? want ik ben bereid, niet alleen om gebonden te worden, maar ook om te sterven te Jerufalem voor den naam des Heeren JESUS. En als hij zich niet liet afraden, hielden wij ons te vrede, zeggende: de wil des Heeren geschiede.* Zoo verzelt dan onze historiefchrijver den voortreflij- ken Apostel ook naar Jerufalem (vs. 17 en 18): *Als*

Wij te Jerusaleem gekomen waren, ontfingen ons de broeders met blijdschap. En den volgenden dag ging PAULUS met ons in tot JACOBUS, en al de Ouderlingen waren daar gekomen. — De vervolging, kort daarop den Apostel overgekomen, van bloot persoonlijken aart zijnde, treft onzen Schrijver wel niet onmiddellijk, maar uit het straks door hem te boek gestelde ten aanzien van PAULUS bewaring te Cefaréa (XXIV. 23), mag men veilig opmaken, dat LUCAS wel niet het minst zal gebruik hebben gemaakt van de volle vrijheid, door FELIX aan den Apostel verleend, om van de zijnen bezocht en gediend te worden. Als later, ingevolge zijn beroep op den Keizer, de Apostel naar Italië gevangen wordt ingescheept, zoo begrijpt alleruitdrukkelijkst de Schrijver der *Handelingen* zich zelve onder de genen, die hem derwaarts verzellen (XXVII. 1): *En alzoo het besloten was, dat wij naar Italië afvaren zouden, leverden zij PAULUS en eenige andere gevangenen over aan eenen Hoofdman over honderd, met name JULIUS, van de Keizerlijke bende.* Zoo komen zij, na al het doorgestane in de twee laatste Hoofddeelen beschreven, te zamen te Rome aan. Met de tweejarige gevangenschap van den Apostel aldaar, neemt dit Tweede Boek van onzen Evangelist een einde, welken wij dan, gelijk reeds ons bleek, met zijnen naam LUCAS door PAULUS vermeld vinden in Brieven, gedurende zijn eerste verblijf te Rome geschreven. Wij hebben hier dan weder, in overeenstemming met de oude en onveranderde overlevering, doch tevens van die overlevering geheel onafhankelijk, het harmonisch

bewijs voor oogen, dat de Schrijver van ons derde Evangelie en van het Boek der *Handelingen* een *geliefde medearbeider* van den Apostel PAULUS is geweest, een broeder in banden en verdrukkingen hem getrouw, en die tot het uiterste toe aan zijne zijde heeft gestaan. De invloed eener zoo naauwe betrekking op de schriften zelve, bepaaldelijk op het Evangelie van LUCAS, zal ons nader in bijzonderheden blijken. Zien wij hem thands nog eerst in eene andere betrekking door den Apostel vermeld, en door zijne schriften gekenmerkt.

U groet LUCAS de Medicijnmeester; dus luidde de aangehaalde flotgroetenis aan de Colosensen. Ook de *Medicijnmeester* laat zich duidelijk genoeg in de beide meergemelde Schriften hervinden. Bij onzen derden Evangelist worden de krankheden deels meer gebijzonderd, deels meer met den eigenlijken kunstterm aangeduid. De koorts, b. v. waarvan de schoonmoeder van PETRUS door den Zaligmaker genezen wordt, wordt bij hem alleen eene *zware* of *grootte koorts* (πυρετός μέγας) geheten, overeenkomstig eene wetenschappelijke onderscheiding, bij GALENUS nog voorhanden (1). Het blind worden van den toovenaar ELYMAS beschrijft hij (Hand. XIII. 11) met een dergelijke uitgezochte benaming (2). — Behalve de gene-

(1) WETSTEIN ad Luc. IV. 38. GALENUS de differ. feb. I. σύνηθες ἤδη τοῖς ἰατροῖς ἀνομάζουν — τὸν μέγαν τε καὶ μικρόν πυρετόν.

(2) WETSTEIN ad Act. XIII. 11. GALENUS II in protr. II. ἀχλὺς, ὀφθαλμοῦ πάθος — διὰ τινος ἀχλὺς οὖνται βλέπειν.

zingen van blinden, geraakten, bezetenen, die hij gemeenschappelijk met zijne beide Voorgangers heeft, lezen wij uitfluitend bij hem: van de vrouw, die eene rugverkromming had (Luc. XIII. 11), van den waterzuchtige (XIV. 2) enz. — De ziekte, waarvan de vader van PUBLIUS op Malta door PAULUS genezen wordt (Hand. XXVIII. 8), bepaalt hij zeer naauwkeurig als eene ingewandskrankheid met koortfen (*πυρετοὶ καὶ δυσεντερίαι*) (1). — De krankheid, waar HERODES AGRIPPA aan ftierf, bij JOSEPHUS meer in het algemeen vermeld, wordt ons uit LUCAS (Hand. XII. 23) als eene *wormziekte* nader bekend (*σκοληκόβρωτος ἐξέψυξε*). — Het verdient ook opmerking, dat alleen de Evangelist-Medicijnmeester in de lijdensgeschiedenis de *healing* van MALCHUS afgehouden oor door de hand des Heilands vermeldt (Luc. XXII. 51). — Hij is het insgelijks, die ons den slaap der discipelen, gedurende de angsten des Meesters in Gethfemané, als een uitwerksel hunner *droefheid* verklaart (ald. vs. 45). — Hij alleen vermeldt den slaap dier zelfde discipelen bij de ontzachelijke verheerlijking op den berg (IX. 32). — De bij MATTHÉUS (X. 7, 8) zoo veel uitvoeriger beschreven last aan de uitgezondene Twaalve, is bij hem geheel begrepen in dat ééne: *het Koninkrijk Gods te prediken, en DE KRANKEN TE GENEZEN* (IX. 2). — De zending der Zeventig discipelen, alleen bij LUCAS aangeteekend, omvat op gelijke wijze alle de won-

(1) WETSTEIN ad Act. XXVIII. 8. » A. GELLIUS VIII. 10. *Ibi alio mihi citâ accedente febre rabidâ decubueram. Lucas medicus morbos accuratius describere solet.*”

dergaven in dat zelfde bevel (X. 9): GENEEST DE KRANKEN, en zegt tot hen: *Het Koninkrijk Gods is gekomen*; waarop dan straks (vs. 17) de uitgezondenen met blijdschap tot den Heere wederkeeren, zeggende: *ook de duivelen zijn ons onderworpen in Uwen naam*. — Hoe veel dieper nog, dan uit deze enkele plaatsen kan blijken, het medische karakter in Lucas Evangelie is geprent, hoe bij hem, meer dan bij eenig ander, in de werken van JESUS het heerlijke verband uitkomt, naar het woord van den Psalmist, tusfchen de *vergeving onzer ongerechtigheden en de genezing van onze krankheden*, hoe bepaaldelijk bij hem, de Zaligmaker ons is voorgesteld als *Israëls groote Geneesheer*, zal ons bij eene diepere befchouwing van dit Evangelie kenlijk kunnen worden. Voor het oogenblik ons enkel, om zoo te zeggen, bij de oppervlakten houdende, doen wij, ten aanzien van het geneeskundig karakter dezer Schrift van Lucas, nog opmerken, dat alleen bij hem het fpreekwoord: *Medicijnmeester, genees u zelven!* ons uit den mond des Heeren bewaard is (IV. 23). — Bedriegen wij ons, of fpreekt ook niet wederom de Geneesheer in de houding, waarop hij ons straks den Heere voorftelt aan het krankbed van SIMONS schoonmoeder?

Matth. VIII: 15.	Marc. I. 31.	Tot	Luc. IV. 3.	En
Hij raakte hare hand	haar gaande,	vatte	ftaande	<i>boven haar</i>
aan, en de koorts	Hij hare hand en	(Gr. ἐπάνω αὐτῆς,		
verliet haar.	richtte haar op.	<i>aan het hoofdeinde)</i>	beftrafte	Hij de
			koorts.	

Met het beroep van Geneesheer door LUCAS uitgeoefend, staat in eenig verband zijne afkomst. Wij vonden hem bij PAULUS gekenmerkt als van geboorte *niet uit de Besnijdenis*, een Heiden derhalve. De Geneeskunst was in die tijden zeer bijzonder in de handen van Grieken, bepaaldelijk van slaven en vrijgelatenen, een foort van menschen, als bekend is, bij de Romeinen destijds vaak van vele begaafdheid en hooge beschaving. Vooral was Syrië in die dagen voor de beoefening der medicijnen vermaard. Nu is het ons van ouds door sommige Kerkvaders overgeleverd, dat LUCAS van Antiochië in Syrië geboortig, immers aldaar woonachtig geweest, en aldaar tot CHRISTUS toegebracht geworden is; terwijl de zaamgetrokken uitgang van zijnen naam (in *as*, Gr. *ἄσ*) in alle gevallen hem gemeen is met vele slaven en vrijgelatenen van dien tijd. Hoe dit zij, zoo sprekend zich in het Evangelie van MARCUS de Romeinsche profetie laat erkennen, even zoo in dat van LUCAS de Grieksche. Van Grieksche afkomst en vorming, (eenparig zijn hieromtrent de taal- en oudheidkenners,) getuigen beide zijne taal en zijn historishe stijl. Al dadelijk bij de Inleiding en Opdracht, vinden wij de manier der klasieke historiefchrijvers terug (I. 1—4): *NADemaal velen ter hand genomen hebben, om in orde te stellen een verhaal van de dingen, die onder ons volkomene zekerheid hebben; Gelijk ons overgeleverd hebben, die van het begin zelve aanschouwers en dienaars des Woords geweest zijn; Zoo heeft het ook mij goed gedacht, hebbende alles van voren aan naarstiglijk onderzocht, vervolgens aan*

U te schrijven, voortreffelijke THEOPHILUS, opdat gij moogt kennen de zekerheid der dingen, waarvan gij onderwezen zijt. Uit deze, ook in andere opzichten voor ons leeringsvolle Inleiding, blijkt wel allereerst ten klaarste, dat hij zelf geenszins ooggetuige van de daden des Heeren JESUS geweest is, en dus niet, zoo als sommigen gemeend hebben, onder het getal der Zeventig discipelen kan hebben behoord. Stellig toch onderscheidt hij zich van de genen, *die van den beginne zelve aanschouwers en dienaars des Woords zijn geweest.* Dat hij intuschen, al vroeg Joodsch profetiet, met geheel de Godsdienst en natie van Israël gemeenzaam, door dien weg, waarschijnlijk te Antiochië, tot de Gemeente van CHRISTUS is toegebracht, is eene oude Overlevering, die wij door den aart en inhoud van zijn Evangelie allezins bevestigd zullen zien.

Doch thands, voor eenige oogenblikken de drie aanvankelijk ons geblekene hoofdkenmerken van LUCAS schriften latende liggen, begeven wij ons tot de beschouwing van zijn Evangelie wederom van eene andere zijde. Wij wenschen, M. H., uwe aandacht te bepalen bij den bijzonderen aanleg van het derde onzer Evangeliën, ten aanzien van deszelfs gang, be-
loop, en plan, in onderscheiding van zijne twee voorgangers, in overeenstemming met het Boek der *Handelingen*.

Gaf ons het Evangelie van MATTHÉUS het denkbeeld eener doorgaande vergelijking tusschen den Persoon van JESUS CHRISTUS, en de voorzeggingen der Prophe-

ten; vonden wij bij MARGUS de groote daden des Heeren in den vorm van een beknopt maar bondig en levendig verflag beschreven; in LUCAS hebben wij meer den eigenlijken *historieschrijver* onder de vier Evangelisten. Als zoodanig kondigt zich zijn Evangelie reeds aan bij de Inleiding. Hetgeen hij voornemt, is (v. 1.) het *in orde brengen van een verhaal* (Gr. ἀνατάξασθαι διήγησιν). Daartoe (v. 3) heeft hij alles *van voren aan* (Gr. ἀνωθεν, *van den aanvang af*) onderzocht. Dat wil hij aan THEOPHILUS *vervolgens* (Gr. κατέξης, *naar orde*) bij schriftte in handen geven, om hem *de zekerheid* (Gr. ἀσφάλειαν, *de onfeilbare vastheid*) der dingen, *waarin deze aanvankelijk onderwezen was, te doen kennen*. — Wij hebben hier al dadelijk op den voorgrond twee hoofdtrekken van het plan eens historieschrijvers: 1° een doorlopend verhaal uit naauwkeurig opgezamelde getuigenissen van ooggetuigen en dienaren des Woords (v. 2) op te maken; 2° dat verhaal op schrift te brengen naar tijdsorde.

Aan dit voornemen beantwoordt dan ook, reeds onmiddelijk bij den aanhef, het historieverhaal zelf. Het derde onzer Evangelien vergenoegt zich niet, gelijk dat van MATTHÉUS, met eene korte opteekening van 's Heeren ontfangenis en geboorte; het haalt de gebeurtenissen in haar hoogheerlijk verband van hooger op; het voert ons te rug tot de eerste beginfelen, en als tot den aanbrekenden morgenstond van 's Heeren komst in het vleesch; het begint met bijzonderheden omtrent de aankondiging, de ontfangenis en geboorte, niet alleen van JESUS zelven, maar ook

zels van zijnen wegbereider, den Dooper, (Hoofdd. I). Het begint met eene uitdrukking (I. v. 5), die wij, federt, in de beide fchriften van LUCAS niet minder dan zestigmaal op nieuw ontmoeten: *Daar was*, of, *het geschiedde* (Gr. ἐγένετο).

En gelijk nu LUCAS zijn verhaal van veel vroeger ophaalt, dan een zijner voorgangers, evenzoo befluit hij ook niet, gelijk zij deden, het verhaal met 's Heeren opstanding en opneming ten hemel; maar hij voegt er nog een tweede historieboek bij, bevattende de daden des Heeren, *nadat* Hij zich heeft nedergezet ter rechterhand Gods in den hemel: de zending van den beloofden Geest; de prediking, werken, en teekenen door de Apostelen verricht in huns Heeren naam en kracht.

Bij den eigenlijken historiefchrijver, is natuurlijk de *dagteekening* van voorname gebeurtenisfen het best op hare plaats. Zoo vinden wij dan ook bij LUCAS van den beginne, den tijd der groote dingen, die in zijn Evangelie beschreven worden, naauwkeurig bepaald: (I. 5). IN DE DAGEN VAN HERODES, DEN KONING VAN JUDÉA, *was een zeker Priester met name Zacharias*, enz.; uitvoeriger, straks, bij de optreding van den Dooper in zijne openbare bediening (III. 1, 2): *En in het vijftiende jaar der regeering van den Keizer TIBERIUS, als PONTIUS PILATUS Stadhouders was over Judéa, en HERODES een Viervorst over Galiléa, en PHILIPPUS, deszelfs broeder, een Viervorst over Ituréa en over het land Trachonitis, en LYSANIAS een Viervorst over Abilene: Onder de Hoogepriesters ANNAS en CAJAPHAS, geschied-*

de het woord Gods tot JOHANNES, den zoon van ZACHARIA, in de woestijn. — Zeer eigenaartig vindt zich, in verband met dit alles, dan ook die algemeene beschrijving onder AUGUSTUS, ingevolge van welke de geboorte des Zaligmakers, naar Gods raad, te Bethlehem plaats had, opgeteekend alleen bij LUCAS (II. 1—6).

Doch hij is ook naauwkeurig in de opgave van tijden, dagen, en jaren, met betrekking tot enkele personen. Van ANNA, de prophetes in den tempel (II. 36, 37), teekent hij niet slechts den *vier en tachtigjarigen* ouderdom aan, maar ook het *zevental* jaren, welke zij in vroege jeugd met eenen echtgenoot had doorgebracht. Hij geeft ook meer dan eens de langdurigheid der krankheden op, waarvan door den Zaligmaker of door zijne Apostelen genezing wordt aangebracht: het *achttienjarig* lijden der gekromde vrouw, in het Evangelie (XIII. 11); de *achtjarige* geraaktheid van ENEAS, in de *Handelingen* (IX. 33); de *veertigjarige* kreupelheid van den man, door PETRUS en JOHANNES aan de deur des Tempels genezen (III. 1. IV. 22). Vooral ook geeft hij in het Boek der *Handelingen* de jaren, maanden, dagen van PAULUS verblijf te Corinthe, te Ephese, te Cefarëa, te Rome, en elders, zorgvuldig te kennen (XVIII. 11. XX. 31. XXI. 4. XXIV. 7. XXVIII. 30). — Met betrekking tot den Heere zelve, is het alleen LUCAS, die bericht geeft van Zijne befnijdenis ten *achtsten* dage (II. 21); van de voorstelling in den Tempel bij de vervulling der *reinigingsdagen* (II. 22 en volg); van den *twaalfjarigen* JESUS in het midden der Leera-

ren en Wetgeleerden in den tempel (II. 42 en volg.). Hij, insgelijks alleen, heeft ons den *dertigjarigen* ouderdom opgeteekend, waarin de Heiland den doop van JOHANNES en den Heiligen Geest uit den hemel ontving (III. 23.). — Door LUCAS alleen weten wij, dat tusfchen de opftanding des Heeren en Zijne wederkeering naar den hemel *veertig dagen* omgegaan zijn (Hand. der Apost. I. 3).

In de Joodfche gefchiedenis van die tijden treedt niemand der Evangelisten dieper dan LUCAS wederom. Bijzonderheden, het zij ook uit JOSEPHUS bekend, of door dezen voorbijgegaan, vinden wij, naar de gelegenheid der zaken, meermalen bij LUCAS in het voorbijgaan herdacht: dus (XIII. 1—3) de flachting van een aantal Galileërs, bij eene feestelijke gelegenheid, door den Stadhouder PONTIUS PILATUS; insgelijks (ald. v. 4) de nederftorting van den toren van Siloam, die aan achttien menfchen het leven kostte. — In de *Handelingen* vermeldt hij (V. 36, 37) twee oproeren uit dien veel bewogenen tijd, het eene van THEUDAS, het andere van JUDAS den *Galileër*.

Het geflacht der HERODESSEN vooral, wordt in de beide fchriften van LUCAS, meer dan ergens elders, in deze Boeken vermeld. Dus vinden wij bij hem niet slechts, gelijk bij MATTHÉUS en MARCUS, den ouderen HERODES (bijgenaamd *de Grootte*), en diens zoon HERODES ANTIPAS, *de Viervorst*, mitsgaders dezès broeder PHILIPPUS, den man van HERODIAS, opgeteekend; maar ook (in het Boek der *Handelingen*) den uit JOSEPHUS ruimer bekenden HERODES AGRIPPA (den kleinzoon van

HERODES *den Groote* uit ARISTOBULUS), en eindelijk diens zoon en dochter AGRIPPA en BERENICE, insgelijks van elders wel bekend, vooral in de laatste dagen van der Joden volksbestaan (Hand. XII. XXV.). Van HERODES ANTIPAS, [dien ook de andere Evangelisten vermelden in betrekking tot JOHANNES den Dooper, geeft ons wederom LUCAS bijzonderheden daarenboven, in betrekking tot JESUS zelve. Bij hem alleen (XIV. 31, 32) is opgeteekend: hoe *tot JESUS kwamen eenige Phariseën, zeggende tot Hem: Ga weg en vertrek van hier: want HERODES wil u dooden*; en het antwoord daarop: *Ga heen, en zeg dien vos: Ziet, ik werpe duivelen uit, en maak gezond, heden en morgen, en ten derden dage word ik voleidigd*. In de lijdensgeschiedenis heeft insgelijks alleen LUCAS de voorstelling van JESUS aan dien zelfden HERODES, en hoe de moorder van den Dooper, de bespotter werd van den Heer, schoon tevens een der getuigen van Zijne onschuld (XXIII. 5—12. Hand. IV. 27). — Van eene geheel andere zijde brengt ons LUCAS nog in aanraking met de geschiedenis van het geslacht der HERODESSEN, als hij ons in zijn Evangelie (VIII. 3) eene dier vroomen vrouwen uit Galiléa, die JESUS dienden van hare goederen, leert kennen als *de huisvrouw van CHUSAS, den rentmeester van HERODES*, en later in de *Handelingen* (XIII. 1), van MANAHEN, eenen der Propheten en Leeraars der Gemeente te Antiochië, doet opmerken, dat hij *met HERODES den Viervorst opgevoed was*.

Wij bevinden ons bij LUCAS op deze en velerlei wijze midden in het gebied der wereldgeschiedenis.

Niet, als of de drie andere Evangelien (het zij verre!) niet evenzeer, zuivere, ongemengde, waarachtige historie zijn; maar om dat het verhaal bij dezen zich meer bepaaldelijk beweegt binnen de grenzen van het Joodfche land, het Joodfche volk, Joodfche zaken en menfchen, bij LUCAS daarentegen telkens en veelzijdig ingrijpt in de gefchiedenis der Oudheid, zoo als ons die van elders bekend is ook uit ongewijde bronnen, het zij Heidenfche, het zij Joodfche, als JOSEPHUS en anderen. Vooral geldt dit van het bij uitnemendheid historisch-oudheidkundig Boek der *Handelingen*. Aldaar zeer bijzonder, en uit zeer verklaarbare oorzaken, is de aanraking met geheel de Joodfche, Griekfche, Romeinfche Oudheid, met geheel de Europeefche en Afiatifche befchaafde wereld van die dagen, zoo veelvuldig en veelfoortig, dat, bij den rijkdom van taal-, oudheid-, en gefchiedkundige berichten, welke van die tijden voorhanden is, de minfte dwaling, de minfte onnaauwkeurigheid, de minfte verfpreking zelfs, noodwendig bij onderzoek aan het licht komen moest. En wat levert nu de ftrengfte toetfing der beide fchriften van LUCAS, feit voor feit, bijzonderheid voor bijzonderheid, uitdrukking voor uitdrukking, aan alles wat die hoog befchaafde, van alle kanten rijk toegelichte Oudheid van zich zelve het zij rechtftreeks getuigt, het zij toevallig te kennen geeft, aan onze nafporing op? — Wat anders, dan de erkenning der meest bevredigende naauwkeurigheid in alle taal-, historie-, aardrijks- en oudheidkundige opzichten, die immer bij een geloofwaardig en gelijktijdig Gefchiedfchrijver gevonden werd? —

Het zij ons de Schrijver van het Boek der *Handelingen* rondleidt in het Joodfche land te Jerufalem, of in Galiléa, — op het grondgebied of in den leeftijd der HERODESSEN en AGRIPPA's, — onder het Stadhouderschap van PILATUS, van FELIX of van FESTUS, — onder het Hoogepriesterschap van CAJAPHAS, of ANNAS, of ANANIAS, — of in de vlekken van Samarië en midden in de nationale vete tusfchen de inwoners van dat gewest en het volk der Joden, — of te Cefaréa, de hofplaats dan eens van een HERODES, dan eens van den Romeinfchen Stadhouder, — te Damascus, onder den Stadhouder des Konings ARETAS, te Tarsus in Cilicië, te Antiochië in Syrië, te Antiochie in Pifidië, te Iconië, te Lystre, te Derbe in Lycaonië; in Pamphylië, in Attalië, in Myfië, in Bithynië; te Troas, te Ephese in klein Afie, — of, overgestoken in Europa, te Philippi, de eerste Romeinfche Colonieftad in Macedonië; te Athenë en voor den Areopaag, of in het wereldberoemde Corinthe en hare havenftad Cenchrea; — of, later, op de wateren der Middellandsche zee, onder het groote en alom bekende Creta, of onder het kleine eilandje Clauda, — in de nabijheid der Syrtis, — op het eiland Malta, — te Syracufe, — of eindelijk op Italiaanfchen bodem, te Rhegium, te Puteolen, — ftraks aan de Appiusmarkt en de Drie-tabernen op den weg naar Rome, — en te Rome zelve; — het zij hij ons in alle die onderscheidene oorden, voor Koningen, Stadhouders, Overften, — in den Tempel, de Synagogen, de huizen van grooten en kleinen, van Joden en Heidenen, — in het midden van de heiligdommen en afgoderijen der vol-

ken, — in het gezelschap van Hoofdmannen en soldaten, van scheepslieden en matrozen, — op de markt, in de rechtzaal, in het gevangenhuis, — of op de kusten eener half barbaarsche natie, — of aan boord van den *Castor en Pollux* verplaatst; — het zij hij ons de prediking wedergeeft van Apostelen PETRUS en PAULUS, van STEPHANUS den Diaken, en van PHILIPPUS den Evangelist, — of wel eene redevoering van den Advocaat TERTULLUS, of een brief van CLAUDIUS LYSIAS den Overste; — het zij hij ons met Joodsche, Grieksche, Romeinsche, of barbaarsche zeden, met rechten en rechtsvormen, met militaire of burgerlijke inrichtingen, in aanraking brengt; — overal vinden wij, bij den hoogsten eenvoud van stijl en voordracht, de onbedriegelijke kleur, de eigene taal van het onderwerp zuiver en natuurlijk terug; — overal vinden wij de juistheid van alle de bijzonderheden, ook de kleinste en ter naauwernood opmerkbare, gestaafd en mede getuigd door de berichten welke ons van die tijden en zeden, van die Vorsten of regeeringen, van die volken en landen, van die menschen en zaken, ook van elders, uit de meest vertrouwde bronnen der Oudheid, zijn toegestroomd.

Niet evenwel, als of die overeenstemming van de zijde der bestrijders van Evangelie en Openbaring geene scherpe aanvallen hebbe te verduren gehad. Om de Evangelische berichten, om bepaaldelijk onzen LUCAS op onnaauwkeurigheden, op onvereinbaarheid met gezaghebbende getuigenissen der Oudheid te betrappen, heeft het, vóór en met STRAUSS, aan geene vin-nige zitting, aan geene onwelwillende, vrij wat meer

dan waarheidlievende, nasporing ontbroken. Doch ook van dien kant heeft elke aanval op de zuiver historische waarheid van het Evangelie, nieuwe zegepralen voor hetzelfde doen geboren worden; ja, het is gebeurd, dat historische en letterkundige ontdekkingen, gantsch ongezoekt en onverwacht, over naauwlijks opgemerkte bijzonderheden in deze schriften, een voor hare naauwkeurigheid allezins verheerlijkend licht zijn komen verspreiden. Een paar kleinigheden, zeer in het voorbijgaan, mogen hier ten voorbeeld zijn! Wij lezen in het Boek der *Handelingen* (XVIII. 12) dat GALLIO over het wingewest Achaja *Proconsul* (Gr. ἀνθύπατος, kwalijk bij ons overgezet door: *Stadhouder*), tijdens de prediking van PAULUS te Corinthe, was. Nu bestond er onder de regeering der Romeinische Cefars een onderscheit tusschen de wingewesten van het Rijk, daarin bestaande, dat sommigen aan den Senaat, anderen aan den Keizer toebehoorden (*provinciae Senatoriae* en *provinciae Imperatoriae*). De eersten werden bestierd door een *Proconsul*, de anderen (als b. v. Judéa) door een *Stadhouder* of *gemachtigde des Keizers* (*Procurator Caesaris*). Maar Achaja, dat oorspronkelijk een Senaats-wingewest geweest was, had, volgens TACITUS (1), Keizer TIBERIUS tot een Keizers wingewest verklaard. Het had van toen af derhalve geen *Proconsul* tot Gouverneur, maar een *Procurator*. — Zoo heeft zich dan LUCAS hier in de benaming vergist, voor het minst verschreven? — Geenszins! een ander Schrijver van

(1) ANN. I. 76.

gezag (1) heeft opgeteekend, dat wederom in later tijd, Keizer CLAUDIUS dat wingewest aan den Senaat heeft terug gegeven, zoodat het, ten tijde waarop GALLIO hetzelfde bestierde, werkelijk eene Senaats-provincie op nieuw geweest is, en wel degelijk derhalve onder een *Proconsul* stond. — Even denzelfden twijfel omtrent de kennis of naauwkeurigheid van den Schrijver der *Handelingen* kon een andere voortgelijke plaats verwekken. De Gouverneur van Cyprus, SERGIUS PAULUS, wordt (ald. XIII. 7) insgelijks *Proconsul* (ἀνθύπατος) genaamd; en toch blijkt het uit de geschiedenis, dat Cyprus eenmaal eene Keizers-provincie was. — Wat dan? — Uitdrukkelijk teekent de historiefchrijver DIO CASSIUS aan, dat reeds Keizer AUGUSTUS Cyprus en Gallia Narbonensis in Senaats-provincien heeft veranderd, en, als ware het om onzen gewijden historiefchrijver te rechtvaardigen, voegt hij er bij: « En aldus zijn ook tot deze volken *Proconsuls* begonnen gezonden te worden" (2). — Over eene andere benaming van een aanzienlijk man bij LUCAS ging uit de penningkunde een belangrijk licht op. In de *Handelingen* (XXVIII. 7) wordt van dien PUBLIUS, bij wien PAULUS na de fchiphreuk herbergzaamheid vond, gewag gemaakt als van *den voornaamsten des eilands* (πρῶτος τῆς νήσου). Juist deze benaming van *voornaamste* of *eerste* (πρῶτος) vindt zich terug op eene munt, tot dat zelfde Malta betrekking hebbende.

(1) Suetonius, in CLAUDIO Cap. 25.

(2) Καὶ οὕτως ἀνθύπατοι καὶ εἰς ἕκαστα τὰ ἔθνη πέμπεσθαι ἤρξαντο.

Zekere Ridder PRUDENS wordt aldaar getiteld: *Πρωτος Μελιταιων*, de eerste of voornaamste op Malta, hetwelk een foort van Onderprefektuur van Sicilië was. — Wederom een andere plaats in dat zelfde Boek van LUGAS werd toevallig door een in de helft der vorige eeuw gevonden Grieksch Handschrift van XENOPHON den *Epheser* toegelicht. Wij lezen (Hand. XIX. 28, 34), dat de tegen PAULUS in oproer geraakte menigte haren ijver voor de bedreigde dienst van hare Godin DIANA aan den dag legt door de kreet van: *Groot is de DIANA der Ephesers!* Nu waren dergelijke kreeten ter eere der Heidensche Godheden uit de ongewijde Oudheid eene genoeg bekende zaak; maar nergens nog was den Geleerden eene duidelijke plaats voorgekomen, waaruit bleek dat ook aan de Godin DIANA bij de Grieken die titel van groot zoo bijzonder geëigend was. Bij den straks vermelden XENOPHON, in het later van hem gevonden Schrift, leest men van eene Ephesische maagd, die met zoo vele woorden zweert: *bij de Godheid van hare Vaderstad*, DE GROOTE DIANA der Epheseren.

Dergelijke overeenstemming dan nu, tot in de kleinste bijzonderheden van taal, inrichtingen, gewoonten, met al het geen ook elders op veelzins verspreide en onderscheidene wijze de Oudheid van zich zelve getuigt, kon voorzeker met geene denkbare mogelijkheid een werk het zij der ver dichting, het zij der versiering zijn. De zonder opzet versierende, idealiseerende *mythe* stapte, uit den aart der zaak, over soortgelijke stoffelijke bijzonderheden heen. De *verdichter* zoude zich wel gewacht hebben, zoo diep in te dringen, zoo

stellig zich uit te laten in het bijzonderen van zaken en personen, die hij veilig had kunnen voorbijgaan, of althands veel minder bestemd kunnen aanduiden. Niemand anders dan de historiefchrijver, de wél onderrichte, de naauwgezette, de tot de tijden, welke hij beschrijft, zelf behoorende historiefchrijver kon, tot in de kleinigheden, aan geheel den eisch, de waarheid, den toestand, de kleur en eigenaartigheid dier tijden zoo volkomen getrouw blijven, terwijl overal stijl en gang van het Boek het ongezochte en onopzettelijke van die naauwkeurigheid zelve getuigen. Voor ieder ander was deze zoo veel te minder bereikbaar, naarmate de tijden, waarvan hij fchrijft, vruchtbaarder geweest zijn in groote gebeurtenissen, in veranderingen van regeeringsvormen, grenzen, en benamingen van landen en volken, zoo dat menige bijzonderheid, verplaatst op slechts weinige jaren vroeger of later, geene waarheid meer zoude zijn. Ook van dien kant is de proef, dien onze Gewijde Schriften, dien in het bijzonder de boeken van Lucas hebben door te staan, des te sterker afdoende tegen allerlei aanval of twijfel. Van alle oogenfchijnlijke ftrijdigheden, van alle zwaarigheden tegen enkele plaatfen van zijne beide Boeken geopperd, is tot hiertoe de bekende tufchenzin wegens het Stadhouderschap van CYRENUS, in zijn Evangelie (II. 2), met hoogstens nog twee of drie zwaarigheden van minder belang, in de *Handelingen*, het eenige dat tot hiertoe nóg tot geene volledige klaarheid werd gebracht. En ook voor die plaatfen is de oplossing nader bij de hand, dan men meent.

Zoo hebben wij dan in LUCAS bij uitnemendheid onder de Evangeliefchrijvers, den *historischen*. Maar wij mogen dan ook dáár, reeds alleen op den aanhef af, de ware oplossing, de juiste plaatfing verwachten, zoo dikwijls ten aanzien van de orde der verhaalde zaken eenig verfchil tufchen de Evangeliën bestaat. Hij heeft het bij den aanvang van zijn Boek aangekondigd: zijn doel is *in orde brengen*, zijn voornemen is *naar orde te befchrijven*. Reeds bij de befchouwing van MATTHÉUS bevonden wij, ook in de aanvankelijke toepafing door voorbeelden, dat niet bij dezen, als die de feiten naar de *gelijkfoortigheid* der onderwerpen pleegt te rangfchikken, maar bij LUCAS de ware toedracht der zaken, zoo veel de orde van tijd en de opvolging der bijzonderheden betreft, moet worden gezocht (1). Het zal hier wel de gefchikte plaats zijn, om door eenige meerdere uitvoerigheid van voorbeelden, dit karakteristiek van onzen derden Evangelist nog beter te doen uitkomen.

Tot eene vergelijking, in dit allerbelangrijkst opzicht, tufchen MATTHÉUS en LUCAS levert, in eene voorname plaats, de Bergrede meer dan eenerlei ftof. Allereerst, in het geheel, hare plaatfing in de rij van 's Heeren woorden en werken. Daarin al dadelijk verfchillen de twee Evangeliën. MATTHÉUS neemt haar op (V. VI. VII), onmiddelijk na de roeping van PETRUS, ANDRÉAS, JACOBUS en JOHANNES, en na eene zeer korte melding van 's Heeren wonderen en prediking in

(1) Deel I. bladz. 185, 186, en 211—216.

de Synagogen van Galiléa (IV. 13—25), maar lang *voór* zijne opnoeming der twaalf Apostelen (X. 1—4). Bij LUCAS is de Bergrede geplaatst (VI. 20—49) onmiddelijk *na* de roeping en opnoeming der Twaalve (VI. 13—19); bij beiden, geheel eigenaartig, overeenkomstig de geheel verschillende inrichting van hun verhaal. MATTHEÛS, wiens hoofdoogmerk hier is de voorstelling van *den grooten Propheet*, gelijk MOSES, plaatst natuurlijk op den voorgrond van zijn Evangelie, de verkondiging door Zijnen mond, van de *leer en geboden* van het Koninkrijk der hemelen. JESÛS op den berg opent bij MATTHEÛS de verkondiging van het *Evangelie*, gelijk MOSES op den berg de *Wet* ontving. Maar de historishe plaatting is noodwendig die van LUCAS, bij wien de plechtige Bergrede, zoo als de aart der zaak medebracht, door het *reeds gevormde* Apostolisch twaalfstal wordt bijgewoond.

De Bergrede bij MATTHEÛS (wij deden het reeds vroeger opmerken) (1), bevat niet slechts hetgeen werkelijk op dien stond en aan die plaats door den Zaligmaker werd uitgesproken, maar (uit kracht van Apostolisch gezag, en naar de meerdere vrijheid van geheel zijn bestek!) ook nog veel daarneven, bij wege van uitbreiding, van uitlegging, van herinnering, dat door JESÛS even werkelijk en uitdrukkelijk, doch bij andere gelegenheden, of ook wel in een anderen Zusammenhang werd uitgesproken. Dus geeft MATTHEÛS onder de leeringen der Bergrede eene plaats aan het Gebed des Heeren: *Onze Vader, die in de hemelen*

(1) Deel I. bladz. 174 en 185.

zigt! In een geheel ander verband, maar dat zich dadelijk en duidelijk genoeg bewijst het historisch-wezenlijke te zijn geweest, lezen wij dat hoog heerlijk gebed bij LUCAS. Men vergelijke de plaats en zelve, die hier volgen:

Luc. XI. 1. *En het geschiedde toen JESUS in een zekere plaats was biddende, als Hij ophield, dat een van Zijne discipelen tot Hem zeide: Heere! leer ons bidden, gelijk ook JOHANNES zijne discipelen geleerd heeft.* 2. *En Hij zeide tot hen: Wanneer gij bidt, zoo zegt: Onze Vader, die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd enz.*

Matth. VI. 7. *En als gij bidt, zoo gebruikt geen ijdel verhaal van woorden, gelijk de Heidenen. want zij meenen, dat zij door hunne veelheid van woorden zullen verhoord worden.* 8. *Wordt dan hun niet gelijk: want uw Vader weet, wat gij noodig hebt, eer gij hem bidt.* 9. *Gij dan bidt aldus: Onze Vader, die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd enz.*

Onmiddellijk op het *gebed des Heeren* bij LUCAS (XI. 5—9) volgt eene gelijkenis (die van den vriend, te middernacht om brood aankloppende bij zijnen vriend), welke bij MATTHÉUS geheel niet voorhanden is. Van eene andere gelijkenis, aanstonds daarop bij LUCAS opgenomen, vinden wij, doch buiten Zusammenhang met het: *Onze Vader*, een gedeelte bij MATTHÉUS wederom op een andere plaats van de Bergrede, terug:

Luc. XI. 10. *Want een iegelijk die bidt, die ontfangt, en die zoekt, die vindt, en die klopt, dien zal opengedaan worden.* 11. *En welk vader onder u, wien de zoon om brood*

Matth. VII. 6. *Geeft het heilige niet aan de honden, noch werpt uwe paarlen voor de zwijnen, op dat zij niet te eeniger tijd dezelve met hunne voeten treden, en zich omkeerende u*

LUCAS.

MATTHÉUS.

bidt, zal hem een steen geven? of verscheuren. 7. Bidt en u zal ook om eenen visch, zal hem voor gegeven worden, enz. 8. Want eenen visch een slang geven? 12. een iegelijk die bidt, die ont- Of zoo hij ook om een ei zoude fangt, enz. 9. Of welk mensch bidden, zal hem een schorpioen is er onder u, zoo zijn zoon hem geven? 13. Indien dan gij, die zou bidden om brood, enz. 10. boos zijt, weet uwen kinderen En zoo hij hem om een visch zou goede gaven te geven, hoe veel te bidden enz. 11. Indien dan gij die boos zijt, weet uwen kinde- Heiligen Geest geven aan de ge- ren goede gaven te geven, enz. nen, die Hem bidden?

In dezelfde Bergrede lezen wij bij MATTHÉUS (VI. 25—34) de vermaningen tegen het *bezorgd zijn* over de dingen dezes levens, onmiddellijk na de waarschuwing (vs. 24) tegen het *dienen van God en den Mammon*. LUCAS heeft dezelfde vermaningen, in nagenoeg dezelfde bewoordingen, doch in een geheel ander verband, op een geheel ander oogenblik. De samenhang bij hem (XII. 13—21, en daarop vs. 22—31.) is te zeer gebijzonderd, dan dat het betwijfeld kan worden of deze wel de ware historisfche zij. De zaken spreken. Iemand uit de fcharen was tot JESUS gekomen, verlangende dat Hij zijnen broeder gebieden zoude eene erfenis met hem eerlijk te deelen. JESUS onttrekt zich aan die vordering (vs. 14): *Mensch! wie heeft mij tot een rechter of fcheidsman over ulieden gesteld?* Aanftonds daarop laat Hij eene vermaning volgen tegen de geldgierigheid (vs. 15), welke vervolgens aangedrongen wordt door de krachtige gelijkenis van den rijken man, wien in het midden zijner plannen van

uitbreiding en genot, zijne ziel wordt afgeëischt (vs. 16—21). Daarop keert zich de Heiland dan nu tot *Zijne discipelen*, en zegt tot hen: *Ik zeg u, weest niet bezorgd voor uw leven, wat gij eten zult, noch voor het lichaam, waarmede gij u kleeden zult, en wat hier verder bij de beide Evangeliefchrijvers volgt.*

Op gelijke wijze is het gelegen met 's Heeren vermaning om *in te gaan door de enge poort*. Wij vinden die bij MATTHÉUS, zonder bepaalden samenhang opgenomen in de rij der leeringen van de Bergrede; elders bij LUCAS, maar gemotiveerd en alzoo verduidelijkt door den treffendsten historischen samenhang:

<p>Matth. VII. 12. <i>Alle dingen, die gij wilt, dat u de menschen doen, doet gij hun ook alsoo: want dat is de Wet en de Propheten.</i></p>	<p>Luc. XIII. 23. <i>En daar zeide een tot hem. Heer! zijn er ook weinigen, die zalig worden? En Hij zeide tot hem: 24. Strijdt om in te gaan door de enge poort. Want wijd is de poort, en breed is de weg, die tot het verderf leidt, en velen zijn er, die door dezelve ingaan.</i></p>
--	--

Gelijk de geboden en vermaningen, zoo zagen wij ook de *gelijkenisfen* bij MATTHÉUS op meer dan ééne plaats bij wijze van *accumulatie* opgeteekend (1). De gelijkenis der *toebetrouwde ponden* of *talenten*, die MATTHÉUS (XXV. 14—30) laat volgen in éénen adem op die van *de wijze en dwaze maagden*, en

(1) Bladz. 185 en 186.

In verband brengt met de voorstelling des Heeren op den grooten oordeelsdag als Koning en Rechter, waarop dan onmiddellijk (XXVI. vs. 1) de lijdensgeschiedenis een aanvang neemt, — deze zelfde gelijkenis lezen wij bij LUCAS op een veel vroeger tijdstip. Op de laatste reize van JESUS met Zijne discipelen naar Jerufalem, kort voor de plechtige tocht uit Bethphage en Bethanië, daar lezen wij haar in het volgende, kenbaar historisfche, verband (XIX. 11 — 29): *En Hij zeide eene gelijkenis, omdat Hij nabij Jerufalem was, en omdat zij meenden, dat het koninkrijk van God terstond zoude openbaar worden. Hij zeide dan: Een zeker welgeboren man reisde in een ver gelegen land, om voor zich zelven een koninkrijk te ontvangen, en dan weder te keeren. En geroepen hebbende zijne tien dienstknechten, gaf hij hun tien ponden, en zeide tot hen: doet handeling, tot dat ik kome enz. enz. En dit gezegd hebbende reisde Hij voor hen heen, en ging op naar Jerufalem. En het geschiedde als Hij nabij Bethphage en Bethanië gekomen was enz.*

De gelijkenis, insgelijks, van de noodiging tot het bruiloftsfeest, die door MATTHEÛS in een meer onbestemd verband geplaatst is, vinden wij op een veel vroeger tijdstip, maar kenlijk in haren wezenlijken historisfchen zamenhang terug bij LUCAS; op deze wijze:

Matth. XXII. 1. En JESUS	Luc. XIV. 1. En het ge-
antwoordende, sprak tot hen we-	schiedde, als Hij gekomen was
derom door gelijkenisfen, zeg-	in het huis van een van de Over-
gende: 2. Het koninkrijk der	sten der Phariseën, op den Sab-
hemelen, is gelijk aan zekeren	bath om brood te eten; enz. 15. En

MATTHÉUS.

LUCAS.

Koning, die zijnen zoon een als een van degenen, DIE MEDE
bruiloft maakte; 3. En zond AANZATEN, deze dingen hoorde,
zijne dienstknechten uit, om de zeide hij tot Hem: Zalig is hij
genoodigden ter bruiloft te roe- die brood eet in het koninkrijk
pen, en zij wilden niet komen. van God. 16. *Maar Hij zeide*
4. Wederom zond hij andere tot hem: Een zeker mensch be-
dienstknechten uit, zeggende: reidde een groot avondmaal, en
zegt den genoodigden: ziet ik heb hij noodigde velen. 17. En hij
mijn middagmaal bereid, komt zond zijnen dienstknecht uit ter
tot de bruiloft! ure des avondmaals, om aan de
genoodigden te zeggen: komt,
want alle dingen zijn nu gereed.

De gelijkenisfen van *het mostaardzaad*, en van *den zuurdeesfem in de drie maten meel*, heeft MATTHÉUS insgelijks wederom in de algemeene volgrees (Hoofdst. XIII) opgenomen; bij LUCAS vinden wij beide terug in een meer bestemd en allezins eigenaartig verband. Als de Phariseën zich ergeren, en de scharen zich verblijden over de genezing der vrouw, die de rugverkromming had, en over *alle de heerlijke dingen, die van den Heiland geschiedden* (XIII. 10–17), zoo neemt Hij uit dezen tegenstand der grooten en toegenegenheid der kleinen, gelegenheid tot de gelijkenis (vs. 18–21): *En Hij zeide: wien is het koninkrijk van God gelijk? en waarbij zal Ik hetzelfde vergelijken? Het is gelijk aan een mostaardzaad enz. — Het is gelijk aan een zuurdeesfem, enz.*

Nog vele andere voorbeelden van daden en woorden van JESUS, door MATTHÉUS in het hem eigen verband van *gelijksoortigheid* opgeteekend, door LUCAS naar den eisch van den historischen samenhang ge-

motiveerd en alzoo verplaatst, zouden hier kunnen bijgevoegd worden. Wij vergenoegen ons met nog slechts een tweetal. Het herhaalde *Wee* door den Zaligmaker uitgeroepen over snoode Phariseën en Wetgeleerden en hunne veelvuldige boosheden, verbindt MATTHÉUS (XXIII. 13—33) met eene waarschuwing, aan de scharen gericht, tegen deze Schriftgeleerden, die op den stoel van MOSES waren gezeten (XXIII. 1—12). LUCAS op dezelfde hoogte van zijn Evangelie (XX. 45—47), heeft wél de waarschuwing, maar niet de *Weeën*. Dezen heeft hij vroeger reeds vermeld, en wederom kenbaar in het rechte geschiedkundige verband, bij eene zeer bestemde en eigenaartige gelegenheid (XI. 37—53): Door een zekeren Phariseër ten eten genoodigd, en aldaar aangezeten, wanneer deze zich verwondert over *Zijn nalaten van de handwascbing voor het middagmaal*, neemt de Heer daaruit zelve aanleiding tot bestraffing van de huichelarij en ongeestelijkheid dier Leeraars (vs. 39—41), en laat dan die ontzettende uitroepingen volgen tegen de Schriftgeleerden en Phariseën (vs. 42—44), welke Hij verder ook tot de zoogenaamde *Wetgeleerden* (*νομιστοι*) uitbreidt, ten antwoord op de aanmerking van een' dezer (vs. 45): *Meester, als gij deze dingen zegt, zoo doet gij ook ons smaadheid aan.*

De teekenen der laatste tijden worden in eene door alle drie de *Synoptici* uitvoerig opgeteekende rede van JESUS, in verband met de voorzegging van Jerusalems aanstaande verwoesting, opgenoemd. Doch menig eene bijzonderheid vinden wij daarin door MATTHÉUS opgenomen, welke, bij MARCUS geheel voor-

bijgegaan, bij LUCAS in een veel vroeger tijdvak en bij eene geheel andere gelegenheid vermeld wordt. Men vergelijkte Matth. XXIV. 26—28, en 37—51 met Luc. XVII. 20—37. De sleutel ligt wederom in de historische orde bij LUCAS in acht genomen, terwijl MATTHÉUS de gelijkfoortigheid voornamelijk ten leidraad neemt. Bij LUCAS lezen wij dan ook uitdrukkelijk de *aanleiding* tot dat gedeelte der voorzeggingen wegens het koninkrijk Gods en de toekomst des Heeren, opgeteekend (vs. 20—23): EN GEVRAAGD zijnde van DE PHARISEËN, *wanneer het koninkrijk Gods komen zoude, heeft Hij hun GEANTWOORD en gezegd: het koninkrijk Gods komt niet met uiterlijk gelaat. En men zal niet zeggen: ziet hier, of ziet daar! want het koninkrijk Gods is binnen ulieden. En Hij zeide tot de discipelen: Daar zullen dagen komen, wanneer gij zult begeeren eenen der dagen van den Zoon des menschen te zien, en gij zult dien niet zien. En zij zullen tot u zeggen: Ziet hier, of ziet daar is hij! gaat niet henen, noch volgt niet.*

Uitzonderingen op den regel, dat bij LUCAS altijd de historische orde in acht genomen is, kunnen er somtijds *schijnen* te zijn, en zelfs werkelijk in zekere enkele gevallen, door eene bijzondere oorzaak, zijn. Van dit laatste zal ons straks wel een voorbeeld ontmoeten. — Doch als hij, b. v. in zijn Evangelie (III. 18—21), tusschen de prediking van JOHANNES *den Dooper* en den doop des Heeren in de Jordaan, de gevangenneming van eerstgemelden door Koning HERODES vermeldt, zoo moge deze anticipatie op het

vervolg der geschiedenis eene afwijking van de orde *schijnen*; in den grond behoort zij juist tot hetgeen men *historische kunst* noemt. Bij gelegenheid van de prediking des Evangelies door den Dooper aan de scharen, melding te maken van zijne vrijmoedigheid ook aan het koninklijke hof, en de gevolgen daarvan, lag geheel in den natuurlijken gang des verhaals, en kon toch wel in geen geval tot eenig misverstand aanleiding geven aangaande de wezenlijke tijdsorde van de beide feiten. De tusschenzin van vs. 19 en 20 is eene bij de historiefchrijvers zeer gewone ronding van het verhaal, waardoor tevens de latere melding van het feit op zijne eigene, maar in den loop der geschiedenis min gemaklijke plaats, wordt uitgewonnen, en alzoo storing en verwarring gespaard.

Genoeg dan nu hier van het *historische* karakter van onzen LUCAS en zijne schriften. Wij keeren terug tot die kenmerken van zijn Evangelie, waarvan onze beschouwing uitging, doch die wij thands dieper en in bijzonderheden van nog innerlijker aart gaan opsporen. Reeds vonden wij in ons derde Evangelie overtuigende aanduidingen, dat zijn Schrijver een boezemvriend van PAULUS, een geloovige afkomstig uit de Heidenen, en van beroep een geneesheer is geweest. Thans zullen wij deze drieerlei eigenaartigheid in zijne Schriften overal als ingeweven, ja geheel zijn Evangelie door de drieerlei betrekking, waarin wij aanvankelijk den Schrijver leerden kennen, in samenstelling, richting, geest, en inhoud bestemd zien.

LUCAS, de boezemvriend, medearbeider, en reisgenoot van PAULUS! Het kon niet anders, of deze betrekking moest op geheel zijne voorbereiding en vorming als Evangelieschrijver een merkbaaren invloed hebben, eenen invloed gelijkfoortig meer of min aan dien van PETRUS op den arbeid van MARCUS; — met eenig, gantsch niet onbeduidend, onderscheid evenwel. MARCUS toch ontving zijne berichten voor een aanmerkelijk deel uit de mondelinge mededeeling van een' voornaam ooggetuige, van den voornaamsten der twaalf oorspronkelijke Apostelen; LUCAS was de medearbeider van eenen Apostel, ja, maar die, eerst later tot die hooge betrekking geroepen, evenmin als hij zelf van den beginne ooggetuige geweest was van al het geen JESUS *begonnen had beide te doen en te leeren*. Van daar dat bij hem op den voorgrond staat de overlevering uit meer dan ééne bron (I. 2): *Gelijk ons overgeleverd hebben die van den beginne zelve AANSCHOUWERS EN DIENAARS DES WOORDS ZIJN GEWEEST.*

Wel geenszins uitsluitend derhalve, maar toch zeer wezenlijk en merkbaar, mag men zich vooraf reeds voorstellen dat de invloed van een Voorganger als PAULUS op het werk van zijn getrouwen medgezel zal zijn geweest; bovenal, mogen wij *verwantschap* van geest en richting tusschen beider Schriften verwachten. En zoo bevinden wij het ook. De Brieven van PAULUS en de twee Boeken van LUCAS, naast elkander gelegd, zijn elkander meermalen de naaste bron van uitlegging, opheldering, bevestiging. Dezelfde grondbeschouwing, hetzelfde standpunt, dezelfde voorstelling der hooge waarheden, ontmoet of herkent men

in beide. En dit is zóó waar, dat van de oudste tijden af, het Evangelie van LUCAS als een Paulinisch Evangelie beschouwd is, en dien ten gevolge de Marcioniten (dwaalleeraars, die geen ander gezag dan dat van PAULUS, op hunne wijze begrepen, erkenden,) ook uit de Evangelieën uitluitend dat van LUCAS gebruikten.

Wij vinden van de naauwe verwantschap tuschen de beide gewijde Schrijvers een treffend blijk in de wijze, b. v., waarop door PAULUS in den Eersten Brief aan de Corinthers, en door LUCAS in zijn Evangelie, de inzetting des Avondmaals is opgeteekend. Men vergelijke de beide plaatsen met die van MATTHÉUS en MARCUS aangaande het zelfde onderwerp:

MATTH. XXVI.	MARC. XIV.	LUC. XXII.	1 COR. XI. 23.
26. En als zij aten, nam JESUS het brood, en gezegend hebbende, brak Hij het en gaf het aan de Discipelen, en zeide: dat is mijn lichaam. Hij nam den drinkbeker, en gedankt hebbende, gaf hun dien, zeggende: allen uit denzelven drinktallen daaruit. 28. Want dat is mijn bloed,	22. En als zij aten, nam JESUS het brood, en gezegend hebbende, brak Hij het, en gaf het hun, en zeide: dat is mijn lichaam. 23. En Hij nam den drinkbeker, en gedankt hebbende, gaf hun dien, zeggende: allen uit denzelven drinktallen daaruit. 24. En Hij zeide tot hen: dat is mijn bloed,	19. En Hij nam het brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het, en gaf het hun, zeggende: dat is mijn lichaam, hetwelk voor u gegeven wordt; DOET DAT TOT MIJNE GEDACHTENIS (Gr. ἀνάμνησιν, om te doen gedenken). 20. Desge- 20. Desge- 24. En Hij 28. Want	Want ik heb van den Heere ontfangen, het geen ik u ook overgegeven heb, dat de Heere JESUS in den nacht, in welken Hij vernam: 24. brood nam: 24. En als Hij gedankt had, brak Hij het, en zeide: neemt, eet, dat is mijn lichaam gebroken wordt,

MATTHÉUS.	MARCUS.	LUCAS.	PAULUS.
het (bloed) des Nieuwen Testaments, hetwelk voor velen vergoten wordt, tot vergeving der zonden.	het (bloed) des Nieuwen Testaments, hetwelk voor velen vergoten wordt.	DRINKBEKER (is) HET NIEUWE TESTAMENT IN MIJN BLOED, hetwelk voor u vergoten wordt.	NE GEDACHTENIS: 25. Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker, NA HET ETEN DES AVONDMAALS, en zeide: DEZE DRINKBEKER IS HET NIEUWE TESTAMENT IN MIJN BLOED: doet dat, zoo dikwijls gij dien zult drinken, tot mijne gedachtenis.

Men ziet het met een opslag van het oog: in onderscheiding van MATTHÉUS, (wien MARCUS hier op den voet bijna volgt,) hebben PAULUS en LUCAS de instelling in schier letterlijk dezelfde bewoordingen. Bij hen alleen wordt de bestemming van het Avondmaal uitgedrukt in dit gebod: *Doet dat tot mijne gedachtenis* (de zin dier woorden heldert PAULUS op in het volgende vs. 26); bij beiden insgelijks wordt de voor het historishe der zaak zoo belangrijke omstandigheid gevonden, dat de drinkbeker *na het Avondmaal* gezegend en gedronken is. Bij beiden insgelijks ontfangen de woorden van MATTHÉUS en MARCUS: *dat is mijn bloed*, hunne zeer bestemde uitlegging: *deze drinkbeker is HET NIEUWE TESTAMENT in mijn bloed*.

Het is verder, voor de aanduiding der naauwe betrekking tusfchen de Brieven van PAULUS en het Evangelie

van LUCAS, opmerkelijk, dat de verschijning van den verreezenen Heiland aan PETRUS, op welke zich PAULUS beroept in denzelfden Brief aan de Corinthers, juist door LUCAS, wederom alleen, is vermeld:

I Cor. XV. 5. En dat Hij Luc. XXIV. 34. Zij zeiden:
is van CEPHAS gezien, daarna de Heer is waarlijk opgestaan,
van de twaalf. en is van SIMON gezien.

Doch meer nog dan uit enkele, door beiden opgeteekende feiten of vermelde personen, komt de naauwe verwantschap uit, in een doorgaand beginfel, in eene bepaalde richting, bij de voorstelling van het Evangelie aan beide gemeen. Leeren wij voornamelijk in de Brieven van PAULUS *de vergeving der zonden* (die grondzuil van geheel het Evangelie) in hare diepste opvatting als *rechtvaardigheid voor God door het geloof* kennen; diezelfde opvatting, diezelfde leer, zoo als zij in hare rijkste ontwikkeling en volledigste uitdrukking, bij uitnemendheid *het Evangelie van PAULUS* mag heeten (1), vinden wij te rug in meer dan ééne het zij gelijkenis het zij geschiedenis, alleen bij LUCAS opgeteekend. In eene eerste plaats mogen wij hiertoe betrekken dat hoogbelangrijk drietal gelijkenisfen: van het *verloren schaap*, van den *verloren penning*, en van den *verloren zoon* (de twee laatsten alléén bij LUCAS voorhanden!), waarvan ons het gemeenschappelijk oogmerk op volgende zeer opmerkelijke wijze wordt aangekondigd (Luc. XV. 1—3):
En al DE TOLLENAARS EN DE ZONDAARS naderden tot

(1) Rom. II. 16. XVI. 25. 2 Tim. II. 8.

JESUS, om Hem te hooren. EN DE PHARISEËN EN DE SCHRIFTGELEERDEN murmureerden, zeggende: deze ontfangt de zondaars en eet met hen. En Hij sprak tot hen deze gelijkenis, zeggende: enz. Het blijkt duidelijk: de kracht der gelijkenis bestaat (juist als in de Brieven van PAULUS) in de tegenoverstelling van *eigene* gerechtigheid, en *geschonkene* gerechtigheid, welke is vergeving van zonde, aanneming uit genade; — de eigene gerechtigheid der Phariseën, vertegenwoordigd (in het bijzonder) door den oudsten zoon in de laatste der drie gelijkenissen; de arme zondaar, door het verloren schaap, den verloren penning, den verloren zoon.

Dezelfde tegenstelling vinden wij te rug in wederom eene andere gelijkenis, bij LUCAS alleen voorhanden: die van den *Phariseër en den Tollenaar* (XVIII. 9—14): En Hij zeide ook tot sommigen, die bij zich ZELVEN VERTROUWDEN, DAT ZIJ RECHTVAARDIG WAREN, EN DE ANDEREN NIETS ACHTTEN, deze gelijkenis: Twee menschen gingen op in den Tempel om te bidden: de een was een Phariseër, en de andere een Tollenaar. De Phariseër, staande, bad dit bij zich zelve: o God! ik dank U, dat ik niet ben gelijk de andere menschen, roovers, onrechtvaardigen, overspelers; of ook gelijk deze tollenaar. Ik vaste tweemaal ter week, ik geef tienden van alles wat ik bezit. En de Tollenaar, van verre staande, wilde ook zelfs de oogen niet opheffen naar den hemel, maar sloeg op zijne borst, zeggende: o God! Zijt mij zondaar genadig. Ik zeg ulieden: deze ging af GERECHTVAARDIGD in zijn huis, (meer) dan die: want

een ieder die zich zelven verhoogt, zal vernederd worden, en die zich zelven vernedert, zal verhoogd worden.

Hiertoe behoort eindelijk ook nog dat allertreffendste, bij LUCAS alleen beschrevene verhaal van de zondaresse aan de voeten van JESUS in het huis van den Phariseër. Om het eigenaartige der leer, in dit verhaal bevat, zoo veel te sterker te zien uitkomen, plaatse men deze *geschiedenis* naast eene *gelijkenis*, die, op zijne beurt, alleen MATTHÉUS ons bewaarde. In beiden is de *vergeving der zonden om niet* het gronddenkbeeld; doch lette men op het karakteristieke onderscheid in de verdere leering en bedoeling:

<p>MATTH. XVIII. 23. JESUS zeide: Het koninkrijk der hemelen wordt vergeleken bij een zekeren Koning, die rekening met zijne dienstknechten wilde houden. 24. Als hij nu begon te rekenen, werd tot hem gebracht één, die hem schuldig was tien duizend talenten. 25. En als hij niet had, om te betalen, beval zijn Heer, dat men hem zou verkoopen, en zijne vrouw en kinderen, en al wat hij had, en dat de schuld zou betaald worden. 26. De dienstknecht dan, nedervallende, aanbad hem; zeggende: Heer, wees lankmoedig over mij, en ik zal u alles betalen. 27. En de Heer van den dienstknecht, met</p>	<p>LUC. VII. 36. En een der Phariseën bad JESUS dat Hij met hem at; en ingegaan zijnde in het huis van den Phariseër zat Hij aan. 37. En ziet, eene vrouw in de stad, welke eene zondares was, verstaande dat Hij in het huis van den Phariseër aanzat, bracht een alabaster flesch met zalf; 38. En staande achter aan Zijne voeten, weennende, begon zij Zijne voeten nat te maken met tranen, en zij droogde die af met het haar van haar hoofd, en kuste Zijne voeten, en zalfde die met de zalf. 39. En de Phariseër, die Hem genoodigd had, dit ziende, sprak bij zich zelven, zeggende. deze, indien Hij een Propheet</p>
---	--

MATTHÉUS:

LUCAS.

barmhartigheid innerlijk bewo-
gen zijnde, heeft hem ontflogen,
en de schuld hem kwijtgeschol-
den. 28. Maar de dienstknecht,
uitgaande, heeft gevonden eenen
zijner mededienstknechten, die
hem honderd penningen schul-
dig was, en hem aanvallende,
greep hem bij de keel, zeggen-
de: betaal mij, wat gij schul-
dig zijt. 29. Zijn mededienst-
knecht dan, nedervallende aan
zijne voeten, bad hem, zeggen-
de: Wees lankmoedig over mij,
en ik zal u alles betalen. 30.
Doch hij wilde niet; maar ging
heen, en wierp hem in de ge-
vangenis, tot dat hij de schuld
zoude betaald hebben. 31. Als
nu zijne mededienstknechten
zagen, hetgeen geschied was,
zijn zij zeer bedroefd geworden,
en komende, verklaarden zij
hunnen Heer al wat er geschied
was. 32. Toen heeft zijn Heer
hem tot zich geroepen, en zeide
tot hem: gij booze dienstknecht!
al die schuld heb ik u kwijt-
gescholden, dewijl gij mij ge-
beden hebt. 33. Behoordet gij
u ook niet over uwen mede-
dienstknecht te ontfermen, ge-
lijk ik mij ook over u ontfermd
heb? 34. En zijn Heer ver-
toornnd zijnde, leverde hem aan

ware, zoude wel weten, wat
en hoedanige vrouw deze is,
die Hem aanraakt: Want zij
is eene zondares. 40. En
Jesus, antwoordende, zeide tot
hem: SIMON! Ik heb u wat te
zeggen; En hij sprak. Meester!
zeg het. 41. (*JESUS zeide*): Een
zeker schuldheer had twee schul-
denaars; de één was schuldig
vijfhonderd penningen, en de
andere vijftig; 42. En als zij
niet hadden om te betalen,
schold hij het hun beiden kwijt.
Zeg dan: wie van dezen zal hem
meer liefhebben? 43. En Si-
mon, antwoordende, zeide: ik
acht dat hij het is, wien hij
het meeste kwijtgescholden heeft.
En Hij zeide tot hem: Gij hebt
recht geoordeeld! 44. En Hij
zich omkeerende naar de vrouw,
zeide tot Simon: Ziet gij deze
vrouw? Ik ben in uw huis ge-
komen, water hebt gij niet voor
mijne voeten gegeven; maar
deze heeft mijne voeten met
tranen nat gemaakt, en met
het haar van haar hoofd afge-
droogd. 45. Gij hebt mij geen
kus gegeven; maar deze, van
dat zij is ingekomen, heeft niet
afgelaten mijne voeten te kus-
sen. 46. Met olie hebt gij mijn
hoofd niet gezalfd; maar deze

MATTHÉUS.

LUCAS.

de pijnders over, tot dat hij zou-
de betaald hebben al wat hij
hem schuldig was. 35. Alzoo
zal ook mijn hemelsche Vader
u doen, indien gij niet van
harte vergeeft een iegelijk zijnen
broeder zijne misdaden.

heeft mijne voeten met zalf ge-
zalfd. 47. Daarom zeg Ik u!
hare zonden zijn (haar) verge-
ven, die vele waren: Want zij
heeft veel lief gehad; maar wien
weinig vergeven wordt, die heeft
weinig lief. 48. En Hij zeide
tot haar: uwe zonden zijn u
vergeven. 49. En die mede
aanzaten, begonnen te zeggen
bij zich zelve: Wie is deze, die
ook de zonden vergeeft! 50.
Maar Hij zeide tot de vrouw:
uw geloof heeft u behouden,
ga heen in vrede.

Men ziet, hoe aan de beide voorstellingen gemeen
is: het hoofdpunt der *sondevergeving*. Doch de
onderscheidene leeringen, die aan dat hoofdpunt nu
verder verbonden worden, staan in onmiskenbare over-
eenstemming met het geen de beide Evangelien ook
elders karakteristiek onderscheidt. De gelijkenis bij
MATTHÉUS verheerlijkt den Heere als Koning en Rech-
ter; de geschiedenis bij LUCAS, als Kenner der harten.
De gelijkenis bij MATTHÉUS wijst op de grootheid, ja,
onbetaalbaarheid der kwijtgescholdene schuld (*tien-
duizend talenten!*), in tegenoverstelling van de zeer
geringe schuld, die de beweldadigde op zijne beurt
aan zijnen mededienstknecht kwijt te schelden had;
de geschiedenis bij LUCAS, op de bereidwilligheid van
den schuldheer, om beide eene groote en eene kleine
schuld vrij te geven (de *vijfhonderd*, en de *vijftig*

penningen). Bij MATTHÉUS in de gelijkenis, staan tegen over elkander twee dienstknechten, zonder eenig bepaald karakteristiek verschil onderling; bij LUCAS staat, ook hier, tegen over den Phariseër de zondares. De gelijkenis bij MATTHÉUS is eene overbrenging in het werkelijk leven, van de bede des Christens: *Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren*; de geschiedenis bij LUCAS mag als het ware ten opschrift dragen dat woord van PAULUS: dat in CHRISTUS JESUS geen ding geldt, dan *het GELOOF, door de LIEFDE werkende* (Gal. V. 6.).

Het is, verder, een der bijzondere kenmerken van PAULUS, dat de ontwikkeling der Evangeliewaarheden in zijne Brieven zich telkens oplost, zich, om zoo te zeggen, telkens ververscht, in de toebrenging van *heerlijkheid en eere* aan God. Dus heeft niet slechts het slot van den Brief aan de Romeinen zijne lofzegging (XVI. 27.): *Den alleen wijzen God zij door JESUS CHRISTUS de heerlijkheid in eeuwigheid*; maar ook afdeelingen hier en daar van denzelfden worden met dankzegging of verheerlijking Gods besloten; als (VII. 25): *Ik danke God door JESUS CHRISTUS, mijnen Heer*, en (XI. 36.): *Uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen*: ja, midden in den loop des betoogs, naar dat de aart en gelegenheid der zaak het medebrengen, ontmoeten ons vaak dergelijke lofzeggingen, als (I. 25.): *Zij hebben het scheepsel geëerd en gediend boven den Schepper, die te prijzen is in eeuwigheid* en (IX. 5.): *De Vaders, wil welke CHRISTUS is, zoo veel het vleesch aangaat, welke is God boven allen te prijzen in eeuwig-*

heid. Het einde en de kroon van alles is overal in de leer en Brieven van PAULUS de verheerlijking van God: *Zoo vele beloften van God, als er zijn, die zijn in Hem Ja, en zijn in Hem Amen*, GODE TOT HEERLIJKHEID door ons: (2 Cor. I. 20.); en (IV. 15): *Alle deze dingen zijn om uwentwil, op dat de vermenigvuldigde genade door de dankzegging van velen, overvloedig worde TOT HEERLIJKHEID VAN GOD.* en (VIII. 19): *de gave die van ons bediend wordt tot DE HEERLIJKHEID DES HEEREN zelve*; enz. enz. als Gal. I. 5, 24. Eph. III. 21. 1 Tim. I. 17, 2 Tim. V. 18. Heb. XIII. 21. — Nu, dit zelfde vinden wij, onder de vier Evangelisten, op treffend kenmerkende wijze te rug bij LUCAS. Ook zijne beide Voorgangers hebben van de *verheerlijking Gods* door de menigte, als zij de werken van JESUS zagen, een wenk gegeven (Matth. IX. 8. XV. 31. Marc. II. 12); maar eerst LUCAS is in de uitdrukkelijke melding dier verheerlijking allerovervloedigst. Dus, niet alleen (II. 20.): *De herders keerden weder, VERHEERLIJKENDE EN PRIJZENDE GOD, over alles wat zij gehoord en gezien hadden*, en, in het verhaal der genezing van den geraakte, die door het dak werd nedergelaten (V. 25, 26): *En hij, terstond voor hen opstaande en opgenomen hebbende hetgeen waarop hij gelegen had, ging heen naar zijn huis, GOD VERHEERLIJKENDE; En ontzetting heeft hen allen bevangen, en zij VERHEERLIJKTEN GOD, en werden vervuld met vreeze, zeggende: wij hebben heden ongelooflijke dingen gezien*; maar ook bij de opwekking van den jongeling van Naïn (VII. 16): *Vreeze beving hen*

allen, en zij VERHEERLIJKTEN GOD, zeggende: een groot Propheet is onder ons opgestaan, en God heeft zijn volk bezocht; en bij de genezing der vrouw, wier rug verkromd was (XIII. 13): *Zij werd terstond weder recht, en VERHEERLIJKTE GOD*; straks, bij de genezing der tien melaatschen (XVII. 15): *Een van hen, ziende dat hij genezen was, keerde weder, met groote stem GOD VERHEERLIJKENDE*; en bij de opening der oogen van den blinde bij Jericho (XVIII. 43): *En terstond werd hij ziende, en volgde, GOD VERHEERLIJKENDE*; en eindelijk, daar JESUS aan het kruis met groote stemme roepende den geest geeft (XXIII. 47): *Als de Hoofdman over honderd zag, wat er geschied was, VERHEERLIJKTE HIJ GOD, en zeide: Waarlijk! deze mensch was rechtvaardig.*

Eene dergelijke overeenkomst laat zich aanwijken tusfchen PAULUS en onzen Evangeliefchrijver, ook op het punt van de *blijdschap* des geloofs. Overvloedig is telkens de Apostel in de vermaning: *Verblijdt u in den Heere te allen tijd, wederom zeg ik: verblijdt u* (Phil. IV. 4 en voorts door geheel dezen Brief heen, en elders veelmalen). — De woorden *blijdschap*, *verblijden*, *zich verheugen* komen bij geen der Evangelisten zoo herhaaldelijk voor, als bij LUCAS, en in zijn Evangelie en in het Boek der *Handelingen*.

Blijdschap en verheuging brengt bij hem (I. 14) voor velen, de geboorte des Doopers aan. Van *vreugde* springt (ald. v. 41—44) het kind JOHANNES op in den buik zijner moeder. Maria *verheugt zich* (v. 47) in haren Zaligmaker. *Groote blijdschap* verkondigt de Engel aan de Herders te Bethlehem (II. 10). *Blijd-*

schap is er in den hemel (XV. 7) over eenen zondaar die zich bekeert. Van *blijdschap* (XXIV. 41) durven de discipelen hunne eigene oogen niet gelooven, als JESUS in hun midden na Zijne opstanding verschijnt; en na Zijne hemelvaart (XXIV. 52) keeren zij met *groote blijdschap* naar Jerufalem te rug. Van *blijdschap* bij de discipelen en geloovigen in onderscheidene omstandigheden, liet zij van zegen of van verdrukking, maken insgelijks de *Handelingen* telkens melding (1). — Bij MATTHÉUS vinden wij het woord verreweg zeldzamer uitgesproken; bij MARCUS naauwlijks. Voor de ernst van laatstgemelden is alles vervat in de door hem geliefkoosde uitdrukking van *Blijde boodschap* (2).

In het eigenaartige van stijl en taal toont zich insgelijks de verwantschap tusfchen den Apostel en zijnen getrouwen medgezel onmiskenbaar. Het verdient opmerking, dat een vermaard Uitlegger des Nieuwen Testaments den Brief van PAULUS aan de Hebreëen (omtrent welks Schrijver, als bekend is, allerlei gisfingen in het midden zijn gebracht, doch waarvan in alle gevallen de *verwantschap in leerwijze* met de overige fchriften van PAULUS niet ligt ontkend wordt) aan LUCAS toefchrijft. Doch dit zij slechts een wenk in het voorbijgaan!

Eene bijzonderheid evenwel bij den Apostel PAULUS hoogst karakteristiek, en bij LUCAS kenlijk niet zonder wederklank gebleven, vordert nog een oogenblik onze

(1) II. 26, 45. V. 41. VIII. 8, 39. XII. 14. XIII. 52. XV. 3. XVI. 34. XX. 4. enz.

(2) Dl. I. Bl. 248.

opmerking; die bijzonderheid, te belangrijker, naarmate haar beginfel in de ziel zoowel als in de leer der beide gewijde fchrijvers, diep ligt. Het is die wel bekende gehechtheid van PAULUS aan het *drietal*, die zelfs den bouw zijner volzinnen meermalen beftemt, en voor oogen ligt in zijne gedurige te rug bringing van alle leering tot de hoogst heilige Drieheid van *God, Jefus Christus*, en *den H. Geest* (1), en (in de praktijk des Christelijken levens) tot de drieheid van *geloof, hoop, en liefde* (2). — Ook LUCAS bemint dat getal. Indien hij ergens van de historifche volgorde afwijkt, dan is het misfchien hier en daar, om van een of ander gewichtig feit of dierbare leering, een *drietal* voorbeelden te geven. Dus b. v. voegt hij in de gelijkenis ter opwekking tot een vertrouwend gebed, een *derde* voorwerp bij de *twee*, die bij MATTHÉUS reeds gelezen worden:

<p>Matth. VII. 9. Wat mensch is er onder u, zoo zijn zoon hem zoude bidden om <i>brood</i>, die hem eenen <i>steen</i> zoude geven? 10. En zoo hij hem om een <i>visch</i> zoude bidden, die hem een <i>flang</i> zal geven?</p>	<p>Luc. XI. 11. En wat vader onder u, dien de zoon om <i>brood</i> bidt, zal hem een <i>steen</i> geven? Of ook om een <i>visch</i>, zal hij hem voor een visch een <i>flang</i> geven? 12. <i>Of zoo hij ook om een EI zou bidden, zal hij hem een SCORPIOEN geven?</i></p>
--	--

(1) Rom. I. 1—4. V. 1—5. VIII. 9, 15. XVI. 30. I Cor. II. 10—16. XII. 3—6. Eph. IV. 4—6. enz.

(2) I Cor. XIII. Rom. V. 2, 5. I Thesf. I. 3. Hebr. VI. 10—12 enz.

Bij de gelijkenis van het *verloren schaap*, waarmede bij MATTHÉUS (XVIII. 12—14) de afgedwaalde maar in genade ontfangen zondaar vergeleken wordt, lezen wij bij LUCAS (XV.) nog twee anderen in gelijken, schoon door treffende verscheidenheid verrijkten zin: die van den *verloren penning*, en die van den *verloren zoon*.

Bij de *twee* voorbeelden, die MATTHÉUS geeft van het geen er al noodig is, om JESUS overal en onvoorwaardelijk te volgen, voegt LUCAS wederom een *derde*:

<p>Matth. VIII. 19. En daar kwam een zeker Schriftgeleerde tot JESUS, en zeide tot Hem: Meester! ik zal U volgen, waar Gij ook heengaat. 20. En JESUS zeide tot hem: de vosfen hebben holen, en de vogelen des hemels nesten; maar de Zoon des menschen heeft niet, waar Hij het hoofd nederlegge. 21. En een ander uit Zijne discipelen zeide tot Hem: Heere! laat mij toe, dat ik eerst heen ga, en mijnen vader begrave. 22. Doch JESUS zeide tot hem: Volg Mij, en laat de dooden hunne dooden begraven.</p>	<p>Luc. IX. 57. En het geschiedde op den weg, als zij reisden, dat een tot Hem zeide: Heer, ik zal U volgen waar Gij ook heen gaat. 58. En JESUS zeide tot hem: de vosfen hebben holen, en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des menschen heeft niet, waar Hij het hoofd nederlegge. 59. En Hij zeide tot een' anderen: Volg Mij! Doch hij zeide: Heer! laat mij toe, dat ik heen ga, en eerst mijnen vader begrave. 60. Maar JESUS zeide tot hem: laat de dooden hunne dooden begraven, doch gij, ga heen, en verkondig het Koninkrijk van God. 61. En ook een ander zeide: Heer! ik zal U volgen; maar laat mij eerst toe, dat ik afscheid neme van de genen, die in mijn huis zijn. 62. En JESUS zeide</p>
--	--

MATTHÉUS.

LUCAS.

tot hem: Niemand, die zijne hand aan den ploeg slaat, en ziet naar het gene achter is, is bekwaam tot het Koninkrijk van God.

Insgelijks, waar de Heer bij MATTHÉUS een *tweevoudig* voorbeeld geeft van het onderscheid, dat de groote dag Zijner toekomst zal openbaren tusschen de voor het uiterlijk meest gelijkfoortige of verwante personen, voegt wederom de lezing bij LUCAS nog een *derde* daarbij:

<p>Matth. XXIV. 40. Alsdan zullen er twee op den akker zijn; de een zal aangenomen, en de ander zal verlaten worden. 41. Er zullen twee vrouwen malen in den molen; de eene zal aangenomen, en de andere zal verlaten worden.</p>	<p>Luc. XVII. 34. <i>Ik zeg u: in dien nacht zullen twee of één bed zijn; de één zal aangenomen en de ander zal verlaten worden.</i> • 35. Twee vrouwen zullen zamen malen; de ééne zal aangenomen, en de andere zal verlaten worden. 36. Twee zullen op den akker zijn; de één zal aangenomen, en de ander zal verlaten worden.</p>
---	--

De naauwe zielsverwantschap tusschen PAULUS én zijnen *geliefden medearbeider* bleek ons dan nu uit meer dan éenen hoofdtrek, uit meer dan ééne innerlijke harmony tusschen beider s'chriften, mitsgaders het daarin uitgedrukt karakter. Doch niet alleen ten aanzien van PAULUS, maar ook in het geheel onder de broeders, in de Gemeenten van CHRISTUS, mag wel aan LUCAS die aangename benoeming van: *Geliefde*, bijzonder

geëigend zijn geweest. Van ouds hebben Kerkvaders en Uitleggers hem, den trouwen vriend, den hulpvaardigen Evangeliedienaar en Medicijnmeester, herkend in dien ongenoemde, door PAULUS naar Corinthe ten behoeve der inzameling voor de armen, nevens TITUS en nog een anderen medearbeider, afgezonden met deze aanbeveling (2 Cor. VIII. 18): *den broeder, die lof heeft in het Evangelie door al de Gemeenten.* Is het te ver gezocht, indien wij met dat karakteristieke van liefelijkheid, beminnelijkheid, algemeene hoogachting bij de geloovigen aan alle plaatsen, in verband brengen de opmerking, dat nergens in de Evangelieën het woord: *Vriend* (*philos*) zoo herhaaldelijk gelezen wordt, als juist bij LUCAS (1)? Het gebeurt meermalen bij deze Schrijvers, dat een enkel herhaald of geliefkoosd woord in hunne pen, de innigste dingen van hun hart als verraaft. — Hoe dit zij, de geheele aanleg van zijne beide schriften maakt LUCAS kenbaar als een man, die noodwendig met eene menigte geloovigen van allerhande leeftijd en betrekking in veelzijdige aanraking moet hebben verkeerd. Juist deze omgang is hem de rijke bron dier vele bijzonderheden, welke zijn Evangelie bevat, ook aangaande de dingen, die te Nazareth, te Bethlehem, te Jerufalem zijn voorgevallen, ter aankondiging en voorbereiding van de groote Heilverschijning in Israël. Zij waren hem (I. 2.) *overgeleverd door de genen, die VAN DEN BEGINNE zelve aanschouwers en dienaars des woords geweest zijn.*

(1) Luc. VII. 6. XI. 5—8. XIV. 10, 12. XV. 6, 9, 29. XVI. 9. XXI. 16. XXIII. 12. enz.

LUCAS, (het bleek ons reeds aanvankelijk,) was een geloovige, van afkomst uit de *Heidenen*. Hij zal evenwel, meer dan waarschijnlijk, niet onmiddellijk uit het Heidendom tot het Christengeloof zijn overgebracht, maar, gelijk ook de meesten het van ouds daarvoor hielden, een tijd lang te voren Joodsch *profet* geweest, en langs dien weg later tot de kennis des Heeren CHRISTUS gekomen zijn. — Ook van deze eigenschap draagt zijn Evangelie de innerlijke merken. Gemeenzaamheid met het land, de zeden, de Wet en inzettingen in Israël, gaan bij hem gepaard met zulk een gevoel van betrekking tot dat Israël, als ons de woorden, wederom, van PAULUS in het leven voor oogen brengt, wanneer hij de geloovigen uit de Heidenen herinnert (Rom. IX. 4, 5.), dat der Israëlieten *de aanneming tot kinderen, en de heerlijkheid, en de verbonden, en de wetgeving, en de dienst van God, en de beloften, en de Vaders zijn*; als hij, zelfs ten aanzien van hun toestand van ongeloof en verharding voor eenen tijd, de Heidenen, die geloofd hebben, vermaant (ald. XI. 18, 28): *Roemt niet tegen de afgebroken takken; — Gij draagt den wortel niet, maar de wortel u; — Vijanden zijn zij aangaande het Evangelie om uwentwil, maar aangaande de verkiezing, beminden om der Vaderen wil.*

Juist deze gevoelens blinken door in de Schriften van LUCAS bij elke aanleiding. Hij heeft, als de Romeinsche Hoofdman in zijn Evangelie (VII. 5), het oude volk des Heeren lief, met die voort van liefde,

welke niet de eenheid van afkomst naar het vleesch, maar het dankgevoel wegens inplanting in hunnen *olijfboom* door de genade, te weeg brengt. Allerwege draagt zijn Evangelie dit kenmerk. Heeft JESUS ergens een geloovigen man, of door Hem beweldadigde vrouw uit Israël, met den naam van zoon of dochter *Abrahams* gekenmerkt, wij vinden de voorbeelden hiervan bij **LUCAS**, en alleen bij hem, te boek gesteld: de bekeering van **ZACCHÉUS**, door dit woord des Heilands te kennen gegeven (**XIX. 9**): *Heden is dezen huize zaligheid geschied, nademaal ook deze EEN ZOON VAN ABRAHAM is*; de genezing der verkromde vrouw, door dat andere woord des Heeren tegen den schijnheiligen Archifynagoog gehandhaafd (**XIII. 16**): *Moest niet deze, die EENE DOCHTER VAN ABRAHAM is, welke de Satan, ziet, nu achttien jaren gebonden had, losgemaakt worden van dezen band, op den dag des Sabbats?*

Men bemerkt dat zij hem van harte afgaan, die menigvuldige bijzonderheden uit **MOSES** wet, en uit **ISRAËLS** nationaal bestaan in het geheel, in welke uit den aart van zijn bestek, vooral de aanvang van zijn Evangelie (**Hoofdst. I en II**) overvloedig is. Gaarne ontvangt hij tot zijn bijzonder deel in de Evangeliebeschrijving, de boodschap des Engels omtrent den Dooper (**I. 16**): *Hij zal vele der KINDEREN ISRAËLS bekeeren tot den Heere hunnen God*; den uitroep, later, van **ZACHARIA** (ald. vs. 68): *Geloofd zij de Heere, de GOD ISRAËLS*; de aankondiging aan **MARIA**, van het Koninkrijk van **JESUS** (ald. vs. 32 en 33): *God de Heer zal Hem den troon van zijnen vader DAVID*

geven, en *Hij zal over het huis van JACOB Koning zijn in eeuwigheid*; insgelijks den wandel van ZACHARIA EN ELISABETH (ald. vs. 6) *in al de geboden en rechten des Heeren onberispelijk*. — Met een indruk van zalvingsvollen eerbied stelt hij ons de Priesterlijke bediening in den Tempel, en het bidden van de menigte des volks gedurende het reukoffer voor (ald. vs. 8—10). — Hoe aan het kindeke JESUS op den achften dag het gebod der befnijdenis, en, na de reinigingsdagen, dat der voorstelling in den Tempel vervuld wordt, beschrijft ons insgelijks alleen zijne pen; en wel met uitdrukkelijke aanhaling van de inzetting door MOSES (I. 22—24): *Als de dagen der reiniging vervuld waren, naar DE WET VAN MOSES, brachten zij Hem te Jerusaleem, opdat zij Hem den Heere voorstelden, gelijk geschreven is in DE WET DES HEEREN: al wat manlijk is, dat de moeder opent, zal den Heere heilig genoemd worden: en opdat zij de offerhande gaven naar het geen in DE WET DES HEEREN gezegd is: een paar tortelduiven of twee jonge duiven.*

Niemand der overige Evangelisten leidt ons, zoo als deze Profetiet uit de Heidenen, in het midden der oud- en echt-Israëlitische verwachtingen, die bij eenen SIMEON, eene ANNA en anderen, in die dagen gekoesterd werden (II. 25—38). — Niemand, eindelijk, zoo veelvuldig als hij, stelt ons Jerusaleem voor, als het middelpunt, van waar het woord des heils is uitgegaan tot alle de volken (XXIV. 47. en verder in het Boek der *Handelingen*, telkens).

Doch, indien LUCAS het voorrecht der Joden, juist

omdat hij zelve van afkomst tot dat volk niet behoorde, des te inniger, in overeenstemming met den Apostel (Rom. III. 1, 2. en eld.) erkent, zoo spaart zijn Evangelie daarom toch nergens of hunne vooroordeelen, of hunne zonden, eigen gerechtigheid, nationaalen hoogmoed. Het bij MATTHÉUS uitgesproken *wee* over de boosheid der Phariseën, hetwelk wij bij MARCUS niet wedervonden (1), nam LUCAS, als wij reeds zagen, met alle uitvoerigheid wederom over (2). Maar ook tegen elke verheffing op de bloote afkomst naar het vleesch uit Abraham, getuigt zijn Evangelie evenzeer als dat van MATTHÉUS (3). Liever evenwel beschaaamt hij (de Griek of Syriër van afkomst!) Israëls ongeloof of verharding door het voorbeeld van een' of anderen Samaritaan, dan van Romein of Griek. Samaritanen, van eene gunstige zijde, vinden wij dan ook vooral bij LUCAS voorgesteld, gelijk ons nader blijken zal.

Aangaande Jerufalem, hoe ook de aloude moederstad hem aan het hart ligge, hij vooral gaat het oordeel, tegen haar uitgesproken, niet voorbij. Herhaaldelijk vinden wij het in tegendeel bij hem opgenomen; doch tevens toch ook nergens elders in zulk een toon van weemoed en liefde, als bij hem. Het woord van JESUS tot haar: *Jerufalem, Jerufalem — hoe dikwijls heb Ik uwe kinderen willen vergaderen, enz. lezen wij*

(1) Dl. I. Bladz. 293.

(2) Bladz. 31 hierboven.

(3) Matth. III. 9. Luc. III. 8. Matth. VIII. 10. Luc. VII. 9.

volkomen eensluidend bij LUCAS, als bij MATTHÉUS (1). Doch door LUCAS alleen bezitten wij nog een ander diep treffend woord des Heilands tot de schuldige, maar nog in liefde gekende stad. Het is bij de intocht op het veulen der ezelin. De scharen roepen het HOFANNA uit. De Phariseën ergeren zich. Bij MATTHÉUS worden wij herinnerd aan het woord der Schrift: *Uit den mond der kinderen hebt Gij U lof toebercid* (XXI. 15, 16). Maar LUCAS bewaarde ons het geen volgt (XIX. 40—44): *En JESUS zeide: Ik zeg ulieden, dat, zoo deze zwijgen, de steenen haast roepen zullen. En als Hij nabij kwam, en de stad zag, WEENDE HIJ OVER HAAR, zeggende: Och of gij ook bekendet nog in dezen uwen dag hetgeen tot uwe vrede dient! maar nu is het verborgen voor uwe oogen. Want daar zullen dagen over u komen, dat uwe vijanden eene omgraving rondom u zullen opwerpen, en zullen u omsingelen, en u van alle zijden benaauwen. En zij zullen u tot den grond nederwerpen, en uwe kinderen in u; en zij zullen in u den éénen steen op den anderen niet la-*

(I) Bij elk hunner evenwel wederom op onderscheidene plaats, en in onderscheidenen samenhang. Bij MATTHÉUS, namelijk, ten flotte der *Weeën* over de Phariseën (XXIII), bij LUCAS (kenlijk historisch) naar aanleiding van het woord tot HERODES gezonden (XIII. 33): *Het gebeurt niet, dat een Propheet gedood worde buiten Jerusaleem*. Onmiddelijk dan hierop volgt (v. 34 en 35) de uitroep: *Jerusaleem, Jerusaleem, gij, DIE DE PROPHETEN DOODT, en STEENIGT DIE TOT U GEZONDEN ZIJN! hoe dikwijls heb Ik uwe kinderen willen vergaderen, enz. enz.*

ten, daarom dat gij den tijd uwer bezoeking niet hebt erkend. — Nog een derde weeklacht over de stad des heilighdoms vinden wij insgelijks alleen bij Lucas. Naar Golgotha uitgaande, draagt Jesus Zijn kruis: *En* (lezen wij nu bij onzen Evangelist, XXIII. 27—31) *eene groote menigte van volk en van vrouwen volgden Hem, welke ook weenden en Hem beklagden. En Jesus zich tot haar keerende, zeide: Gij dochters van Jerusaleem! weent niet over Mij, maar weent over u zelve, en over uwe kinderen. Want ziet, daar komen dagen, in welke men zeggen zal: zalig zijn de onvruchtbaren, en de buiken, die niet gebaard hebben, en de borsten, die niet gezogd hebben. Als dan zullen zij beginnen te zeggen tot de bergen: valt op ons! en tot de heuvelen: bedekt ons! Want indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal aan het dorre geschieden?* — Het is, eindelijk, Lucas, bij wien de uitvoerige prophecy van Jerusalems ondergang, (bij alle drie de *Synoptici* opgeteekend) (1), tevens een wenk geeft van hare eenmaal te wachten herstelling. Alleen bij hem lezen wij in de voorzegging van Jesus op den Olijfberg, die veel bevattende woorden (XXI. 24.): *En zij zullen vallen door de scherpte des zwaards, en gevankelijk weggevoerd worden onder alle volken; en Jerusaleem zal van de Heidenen vertreden worden, TOT DAT DE TIJDEN DER HEIDENEN VERVULD ZULLEN ZIJN.*

Zoo toont zich dan onze Evangeliefchrijver, ook

(1) Matth. XXIV. Marc. XIII. Luc. XXI.

waar hij het oordeel over Judéa en hare hoofdstad te boek stelt, altijd een vriend van Juda en Jerusaleem, een dienaar en aanbieder van *Israëls* God. Hij vergeet evenwel ook den zegen der Heidenen niet. — *Is God een God der Joden alleen, en ook niet der Heidenen? Ja, ook der Heidenen*: dus zegt de Apostel tot de Heidenen (Rom. III. 29.). Ook in dezen geest en richting schrijft LUCAS zijn Evangelie. Wel is bij hem de lofzang van SIMEON op de rechte plaats (II. 32): *Een licht tot verlichting der Heidenen en tot heerlijkheid uws volks Israëls!* — En dat niet tot Israël alleen, maar tot al wat uit Adam is, eene verwantschap werd aangenomen door den Zoon van God in Zijne menschwording, dat drukt reeds Zijn geslachtlijst uit, zoo als wij die bij LUCAS lezen (III. 23—28), niet, gelijk bij zijnen Voorganger (Matth. I. 1.) tot op DAVID en ABRAHAM, maar tot op ADAM zelve opgetrokken. — Bij LUCAS wederom alleen is die krachtige rede opgeteekend, waarin de Heiland door twee treffende voorbeelden uit de Schrift des Ouden Testaments, de genade, zelfs met voorbijgang van Israël wel eens, aan Heidenen bewezen, op den voorgrond brengt (IV. 25—27): *Ik zeg u in waarheid, daar waren vele weduwen in Israël in de dagen van ELIA, toen de hemel drie jaren en zes maanden gesloten was, zoo dat er groote hongersnood werd over het geheele land; En tot geene van haar werd ELIA gezonden, dan naar Sarepta van Sidon, tot eene vrouw die weduwe was. En daar waren vele melaatschen in Israël ten tijde van den Propheet ELISA, en geen van hen werd*

gereinigd, dan NAÄMAN de Syriër. — Is niet voorts bijna geheel het Boek der Handelingen eene verheerlijking der genade, nevens Israël ook aan de Volken wijd en zijd, bekend gemaakt? de historishe toelichting, wederom, van die uitspraak van PAULUS (Rom. XV. 8—10): En ik zegge, dat JESUS CHRISTUS een dienaar geworden is der Besnijdenis van wege de WAARHEID Gods, op dat Hij bevestigen zoude de BELOFTEN der Vaderen: En de Heidenen God van wege de BARMHARTIGHEID zouden verheerlijken.

Barmhartigheid! Zie daar bij onzen Evangelist overal de grondtoon. Bij MATTHÉUS getuigt de Heiland van zich zelve (XX. 28): gekomen te zijn, niet om gediend te worden, maar om te DIENEN (1). Bij LUCAS kenmerkt zich het werk, ja geheel de ziel van JESUS in dat ééne woord der prediking in het huis des Hoofdmans (X. 38): Hij ging het land door GOED DOENDE. Als den barmhartigen en medelijdenden Hoogepriester stelt de Brief aan de Hebreënen Hem ons voor (IV. 15): Wij hebben een Hoogepriester, die MEDELIJDEN kan hebben met onze zwakheden, in alle dingen verzocht geweest zijnde, gelijk wij, doch zonder zonde. Juist dat medelijdende hervinden wij overal in het Evangelie van LUCAS.

Maar barmhartigheid doen, medelijden hebben, behoudenis aanbrengen, — zijn er denkbeelden, meer verwant dan deze, aan den titel ook van Israëls GE-NEESHEER (2)? Hoogst eigenaartig hebben wij den

(1) Verg. Dl. I. bl. 165.

(2) 2 Mos. XV. 26.

Heiland dan als zoodanig, in het Evangelie van den *geliefden Medicijnmeester*. Ongetwijfeld, het zijn ook in de overige Evangelien, kranken naar ziel en lichaam, hulpbehoevenden, zwakken, armen, ellendigen, die tot JESUS gaan, die Hij opzoekt, die Hij tot zich roept, en tot zich trekt. Maar nergens vinden wij in de vermelding van dezulken, eene zoo rijke verscheidenheid, eene zoo zalvende volheid, als hier. Zien wij van deze voorwerpen der hoogste *Barmhertigheid*, zoo als LUCAS die ons voor oogen brengt, eenigzins nader in bijzonderheden!

Op wat bijzondere wijze *kranken* en hunne *krankheden* en *genezing* in dit Evangelie op den voorgrond staan, bleek ons reeds genoegzaam (1). Van de lichaamskrankheid den blik wendende tot de zonde, die groote krankheid der ziel, vinden wij de verlossing ook van deze ziekte, bij LUCAS door de treffendste voorbeelden verheerlijkt. Geen ander Evangelie heeft in gelijke mate van diepte of uitvoerigheid, het werk van bekeering en zondevergeving geschetst. Bij hem hebben wij die reeds herinnerde voorstelling van de *bekeerde zondares* in het huis van den Phariseër, zoo als zij in dankbare liefde uit het geloof in Zijne genade, de voeten van JESUS niet slechts zalft met kostbaar reukwerk, maar nat maakt met hare tranen, en afdroogt met het hair van haar hoofd. — Bij hem, en alleen bij hem, wordt ons dat woord bewaard van een *bevoorrechten Apostel*, bij gelegenheid der eerste wondervangst (V. 9): *Heere! ga uit van mij; want*

(1) Bladz. 7—9.

ik ben een zondig mensch! — Bij hem, de belijdenis en bede van een moordenaar aan het kruis (XXIII. 39—43): *Heere! gedenk mijner, wanneer Gij in Uw Koninkrijk zult gekomen zijn; en het antwoord daarop van den Ontfermer: Heden zult gij met Mij zijn in het Paradijs.* — Bij hem, de eerste beginsels van boete en droefheid ter bekeering, bij de scharen, die, de kruifiging bijgewoond hebbende, (XXIII. 48) van Golgotha wederkeeren *staande op hunne borsten.* — En hier sluit zich weder aan, in het Boek der *Handelingen*, de verlegene vraag op het eerst gevolgde Pinksterfeest (II. 37): *Mannen broeders, wat zullen wij doen?* en het antwoord daarop der Godsgezanten: *Bekeert u, en een iegelijk van u worde gedoopt in den naam des Heeren JESUS CHRISTUS, tot vergeving der zonden.* — In dat tweede Boek van onzen Evangelist behoort verder tot dezelfde lijn: de bekeering van de *grootte schaar uit de zoo vijandige Priesteren* (VI. 7), — de bekeering van den vervolgenden SAULUS (IX. 1—39), — de bekeering van den stokbewaarder aan den rand der wanhoop (XVI. 27—34).

Met de *zondaren* zijn ook de *tollenaren* verwant in de Evangelien. Wij zagen, hoe MATTHÉUS *zich zelven* te kennen geeft, als een toonbeeld van genade, bewezen aan den tollenaar. Doch bij LUCAS vermenigvuldigen zich ook hiervan de voorbeelden. Bij hem hebben wij, behalve den van het tolhuis geroepen Apostel te Capernaüm, ook nog den Overste der Tollenen te Jericho: ZACCHÉUS (XIX. 1—10). — Bij hem, insgelijks, uitdrukkelijk en uitsluitend de bijzonder-

heid (III. 12), hoe tot JOHANNES den Dooper ook de tollenaars kwamen, zeggende: *Meester! wat zullen wij doen?* — Bij hem eindelijk, in de gelijkenis, den Tollenaar en zijn roerend gebed: *o God! wees mij zondaar genadig!*

Ook de Samaritaan, zoo veracht bij Israël, vindt in het Evangelie van LUCAS meer dan ééne harttreffende melding. Dáár alleen is verhaald (XVII. 12—18) de genezing dier tien melaatschen, waarvan slechts een eenige wederom keerende met groote stemme God verheerlijkte, vallende op het aangezicht voor de voeten van JESUS en Hem dankende; — en dezelve was een SAMARITAAN. — Dáár, insgelijks alleen, is ons bewaard (X. 30—37) de gelijkenis van dien Samaritaan, die zich zijn Israëlitischen naaste met innerlijke ontferming aantrekt, zijne wonde verbindt, met olie en wijn geneest, en tot de volle genezing toe verzorgt. — Ook in de *Handelingen* ontmoeten wij, bij LUCAS, naast *Judéa SAMARIA*, in het bevel der prediking van het Evangelie over geheel de aarde (I. 8). Straks hebben wij aldaar (VIII. 5—25) de verkondiging van Christus en de gave van den Heiligen Geest te Samaria en in vele vlekken van dat zelfde gewest, waarvan wij in een vroeger tijdvak bij MATTHÉUS de uitfluiting zagen (1).

Nog een ander foort van menschen, niet slechts bij eene enkele natie, maar bij de wereld in het algemeen weinig gezien, nam de Heiland op eene bijzondere wijze aan. De eerste zaligspreking Zijner rede op den berg

(1) Dl. I. Bladz. 209 en 210.

was voor dezen: *Zalig zijn de ARMEN*. Ook van dezen is de vermelding bij LUCAS overvloedig en diepbeduidend. Hij is het, die ons in zijn Evangelie LAZARUS, dat beeld der ellendigste en tevens zaligste armoede, in tegenstelling van den rampzaligen *rijke* heeft bewaard (XVI. 19—31.). — Van aalmoezen aan de armen is nergens zoo menigvuldig gewag gemaakt, dan bij LUCAS, vooral in de *Handelingen* (1) — In de gelijkenis van *de genoodigden tot de bruiloft van den koningszoon*, die ook MATTHÉUS heeft (XXII. 2—14), heeft alleen LUCAS deze bijzonderheid, en wel als hoofdtrek (XIV. 21): *Gaat haastelijk uit in de straten en wijken der stad, en brengt de ARMEN EN VERMINKTEN EN KREUPELEN EN BLINDEN hierin*; en dat in verband met die even voorafgaande vermaning van JESUS aan de tafel van den Overste der Phariseën (ald. V. 12—14): *En Hij zeide tot den genen die Hem genood had: Wanneer gij een middagmaal of avondmaal zult houden, zoo roept niet uwe vrienden; noch uwe broeders, noch uwe magen, noch uwe rijke geburen: opdat ook dezelve u niet te eeniger tijd weder nooden, en u vergelding geschiede. Maar wanneer gij een maaltijd zult houden, zoo nood ARMEN, VERMINKTEN, KREUPELEN, BLINDEN. En gij zult zalig zijn, om dat zij niet hebben om u te vergelden: want het zal u vergolden worden in de opstanding der rechtvaardigen.* — Doch ook, hoe Hij zelve, die tot deze dingen vermaande, hoe JESUS CHRISTUS de Heer, daar *Hij rijk was, arm werd om*

(1) Handel. III. 1. IX. 36. X. 2, 4, 31. XXIV. 17.

onzentwille (1), doet, met betrekking althans tot armoede van aardfche goederen, wederom LUCAS boven allen in eigenaartige bijzonderheden uitkomen. Den geringen en aan het armoedige althands grenzenden toestand van JOSEPH en MARIA weten wij bepaaldelijk, zoo niet geheel alleen, uit hem. Tot de omftandigheden van 's Heeren geboorte te Bethlehem, alleen door LUCAS uitvoerig befchreven, behoort ook deze (II. 7): dat *Maria haren eerstgeboren Zoon baarde, en wond Hem in doeken, en leide Hem neder in de kribbe, om dat voor hen geene plaats was in de herberg.* — Uit MATTHÉUS, evenzeer als uit LUCAS weten wij, dat *de Zoon des menfchen niet had waar Hij het hoofd zoude nederleggen* (1); doch karakteristiek is het onderscheid tusschen de beide Evangeliefchrijvers, waar het de wijze geldt, waarop in 's Heilands armoede op deze wereld werd voorzien: MATTHÉUS toont Hem ons, zoo als de visch der zee den stater aanbracht op Zijn woord (XVII. 27); LUCAS, zoo als Hij zich verwaardigde *gediend te worden van de goederen van eenige Godvreezende, Hem dankend volgende vrouwen* (VIII. 3).

De vrouwen, het zwakkere geflacht, welks deel en invloed in de Godsdienst zich eerst recht onder de bedeeing van het Nieuwe Testament moest betoonen! — ook van dezen is bij LUCAS meer dan bij iemand onzer gewijde Schrijvers, de werkzaamheid, lof, en Godverheerlijkende liefde opgeteekend en gebijzonderd.

(1) 2 Cor. VIII. 9.

(1) Matth. VIII. 20. Luc. IX. 58.

Al dadelijk bij de opening van zijn Evangelie, vinden wij naast *den zoon uit ARON*, ook *de dochter uit ARON*, zijne huisvrouw, met lof genoemd (I. 5); ja straks daarop ELISABETH uit het geloof sprekende, terwijl ZACHARIA ten gevolge van zijn ongeloof nog zwijgt (ald. vs. 20 en 41). — De *moeder zelve des Heeren* kennen wij, immers in de dagen harer wonderontfangenis, en der geboorte en kindschheid van haren Goddelijken Zoon (Hoofdst. I en II), uit geen ander Evangelie, in zulk een rijkdom van bijzonderheden, dan uit dat van LUCAS. Hij alleen toont haar ons, nog na de opstanding en hemelgang des Heeren (Hand. I. 14): *De Apostelen waren eendrachtig volhardend in het bidden en smeeken, met de vrouwen, en MARIA, de moeder van JESUS, en met Zijne broeders.* — De vrouwen, die JESUS volgden bij het kruis en tot in het graf, maakte ons LUCAS lang te voren bekend met name en met belangrijke bijzonderheden. Hij plaatst die, als waren zij eene foort van vrouwelijke Apostelen, naast de twaalf uitverkorene discipelen (VIII. 1, 2, 3.): *En de twaalf waren met Hem, En sommige vrouwen, die van booze geesten en krankheden genezen waren, (namelijk) MARIA, genoemd MAGDALENA, van welke zeven duivelen uitgegaan waren, En JOHANNA, de huisvrouw van CHUSAS, den Rentmeester van HERODES, en SUSANNA, en vele anderen, die Hem dienden van hare goederen.* — MARTHA en MARIA, de eene in den ijver des velen dienens, de andere aan de voeten van JESUS, kennen wij uit LUCAS (X. 38—42), geheel zoo als wij ze naderhand wedervinden met LAZARUS haren broe-

der te Bethanië, in het Evangelie van JOHANNES (Hoofdst. XI.) — Onder de vele zondaars, die bij JESUS ontferming en redding vinden, welk voorbeeld is te vergelijken bij dat der *zondares*, zoo als wij dat bij LUCAS reeds uit meer dan één standpunt beschouwden? — De *dochteren* van Sion, die JESUS op den weg naar Golgotha beklagen, behooren kenlijk tot zijn bestek (XXIII. 27–29.). — In de *Handelingen*, niet het minst, is de melding van *vrouwen* veelvuldig en belangrijk. Als de voorwerpen van SAULUS vervolgzucht bijzondert hij *mannen en vrouwen* (IX. 2); — als geloovige doopelingen van PHILIPPUS den *Evangelist* te Samaria, evenzeer *vrouwen* als *mannen* (VIII. 12); — voorts bij name, in den loop der verdere geschiedenis: TABITHA van Joppe, vol van goede werken en aalmoezen, en hare opwekking uit den dood door PETRUS (IX. 36–42); — later, te Jerufalem (XII. 12–15) MARIA, de zuster van BARNABAS en moeder van JOHANNES MARCUS, in wier huis de Gemeente, tijdens de vervolging tegen JACOBUS en PETRUS, biddend te zamen kwam, — en de dienstmaagd aldaar, RHODE, die met eene zoo natuurlijke beweging van blijdschap den verloren Apostel aanmeldt in het vertrek, eer dat zij hem zelve de voordeur opent, — later, de moeder van TIMOTHEUS te Derbe (XVI. 1.), — en, als de eerste bekeerling in ons Europa, de *purperverkoopster* LYDIA, wier hart de Heere opende om acht te geven op de prediking van PAULUS (XVI. 14); — wederom later, onder de weinige toegebrachten tot het geloof te Athene, eene vrouw met name DAMARIS (XVII. 34); — straks, die voortreffelijke PRISCILLA, huisvrouw van

AQUILA, aan welke de Schriftgeleerde APOLLOS de volle kennis van het Evangelie te danken had (XVIII. 2, 26.), en PAULUS de getrouwste liefdediensten met levensgevaar (Rom. XVI. 3, 4.); — eindelijk te Cefaréa, de vier dochters van PHILIPPUS, Prophetesfen, (XXI. 8, 9.).

Onder de vrouwen, door LUCAS zoo bijzonder in aanmerking genomen, bekleedt dan wederom de stand der *weduwen* eene voorname plaats. Weduwen vooral komen bij dezen onzen Evangelist in eene treffende betrekking tot de dienst van God en de Gemeente van CHRISTUS voor. Het beeld dat PAULUS ergens schetst van eene *weduwe die waarlijk weduwe is*, dat zij namelijk *op God hoopt en in smeekingen en gebeden blijft dag en nacht* (1 Tim. V. 5.), — vinden wij dat niet te rug in de voorstelling van ANNA de dochter PHANUELS (bij LUCAS II. 36—38.); die eene WEDUWE zijnde van omtrent vier en tachtig jaren, uit den Tempel niet week, met vasten en bidden God dienende nacht en dag? — Bij LUCAS (IV. 25, 26.) herinnert de Heer in Nazareth, hoe er in de dagen van ELIA vele WEDUWEN waren in Israël, en de Propheet nogthans naar geene van die gezonden werd, maar wel naar eene WEDUWVROUW te Sarepta van Sidon. — Niet zonder grooten nadruk is het eene WEDUWE, die in de gelijkenis van den onrechtvaardigen Rechter (LUCAS alleen heeft die, XVIII. 1—8.), ten voorbeeld gesteld wordt van dat aanhoudend gebed, in hetwelk Gods uitverkorenen behooren werkzaam te zijn, in afwachting van den grooten dag van hunnen Heer. — De jongeling, bij Naïn

uit de dooden opgewekt door JESUS, was de *eeniggeboren zoon eener weduwe* (VII. 11—16.).

De weldaad aan deze laatst vermelde *weduwe*, welker tranen de Heere stelpde met één woord, als Hij haar *haren zoon weder gaf* (vs. 15.), bepaalt ons bij wederom eene andere klasse van menschen, aan welke Zijne ontfermingen zich mede als bij voorkeur verheerlijken: *eeniggeborene kinderen*. — In de geschiedenis der opwekking van het dochtertje van JAÏRUS staat dan ook uitdrukkelijk bij LUCAS, en bij hem wederom alleen, aangeteekend: dat zij *eene eenige dochter* was (VIII. 42.). — Insgelijks, in het verhaal der genezing van het maanzieke kind, lezen wij alleen bij LUCAS, hoe aandoenlijk de vader, in zijne bede tot JESUS, bepaaldelijk op deze bijzonderheid pleit (IX. 38.): *Meester! ik bid U, zie toch mijn zoon aan, want hij is mij een EENIGGEBOREN*.

Tot de hulpbehoevenden behooren ook de *kinderen*. *Kinderen* zijn den Heere welkom en belangrijk. Wij weten Zijne uitspraak daaromtrent, bij alle drie de *Synoptici* opgeteekend: *Laat de kinderzens tot mij komen* (1); en elders: *Indien gij u niet verandert, en wordt gelijk de kinderzens, gij kunt het koninkrijk Gods niet ingaan* (2). Maar LUCAS meldt nog tederer bijzonderheden omtrent de kindschheid. Bij hem hebben wij eerst JOHANNES den Dooper, die nog alleen eene vrucht onder moeders harte, reeds *opspromg van vreugd* wegens de nabijheid van zijnen

(1) Matth. XIX. 14. Marc. X. 13. Luc. XVIII. 15.

(2) Matth. XVIII. 3. Marc. X. 15. Luc. XVIII. 17.

Heer (I. 44.), en van wien reeds spoedig na zijne merkwaardige befnijding, door velen gevraagd werd: *Wat zal toch dit kindeken wezen?* (I. 66.) — Maar hij toont ons ook den Heere JESUS zelven, zoo als geen ander Evangeliefchrijver dit doet, als Kind. Den twaalfjarigen JESUS in den tempel midden onder de Leeraren, hen doende ontzetten over Zijne wijsheid, en straks wederom Zijnen ouderen onderdanig te Nazareth, kennen wij alleen uit LUCAS (II. 40 - 52.). — Opmerkelijk is voorts in het geheel de menschelijke ontwikkeling en wasdom van dat *heilig Kind*, regelmatig aangeduid door denzelfden onzen bij uitnemendheid *historischen* Evangelist. Wij hebben achtereenvolgens bij hem: *de vrucht des buiks van MARIA*, hoog gezegend (I. 42.), — een *kindeke* (Gr. βρέφος) geboren, in doeken gewonden en liggende in de kribbe (II. 12, 26.), — straks befnezen *ten achtsten dage* (vs. 21.), — vervolgens als *kind* (Gr. παῖδιον) in den tempel gebracht en in de armen van SIMEON opgeheven (vs. 27), — daarna (vs. 40, 43, 52.) opgegroeid *in genade voor God en voor de menschen* tot *kind* (of *aankomend jongeling*, Gr. παῖς); — en eindelijk in dertigjarigen ouderdom (III. 23.) als volwassen *man* (Gr. ἀνὴρ). (Hand. der Apost. II. 22. XVII. 31.).

Zoo hebben wij dan, in dit ons derde Evangelie op eene allerbijzonderste wijze, hulpbehoevenden, armen, verachten, zwakken, ellendigen, zondaren, rondom JESUS den barmhartigen Verlosfer vergaderd, ontfangen, tot Hem geroepen; ja Hem zelven meer-

malen met al wat zwak, arm, gering is, naar de diepte des rijkdoms en der kracht Zijner Goddelijke Liefde als vereenzelvigd (1). — Is het niet eigenaartig, dat het Evangelie der *barmhartigheid* en des *medelijdens* ook een Evangelie, bij uitstek, des *gebeds* zij? Ontferming en gebed, smeeking en medelijden zijn verwante, elkander beantwoordende denkbeelden. En zoo is het dan ook inderdaad bij onzen **LUCAS**. Gelijk de Brieven van **PAULUS** overvloedig zijn in opwekkingen tot volhardend *bidden en smeeken*, zoo zijn het insgelijks de Schriften van den Evangelist, zijn medgezel, door indrukmakende voorbeelden. Reeds opent zich zijn Evangelie met eene gebedsverhooring (I. 13.): *ZACHARIA! uw gebed is verhoord*. Straks stelt het ons de oude Prophetes in den tempel voor *in gebeden nacht en dag* (II. 37.); even daar te voren, het *gebed* van **SIMEON** (II. 29.): *Nu laat gij, Heer! uwen dienstknecht gaan in vrede!* — Aan de *gelijkenissen* in dit Evangelie, ter opwekking tot het vertrouwend, aanhoudend gebed herinnerden wij reeds: de zoon, wien de vader geen steen, geen slang, geen schorpioen zal geven, als hij hem vraagt om brood, om een visch, om een ei. In de andere *gelijkenis*, tot hetzelfde doel gegeven, die van den vriend, te middernacht zijnen vriend uit den slaap wekkende om eenige brooden, is het een opmerkelijke trek, dat hij die brooden niet bloot voor zich zelve vraagt, maar tevens ten behoeve van nog een

(1) Men denke hier wederom aan 2 Cor. VIII. 9; en voeg daarbij 2 Cor. XIII. 4. Phil. II. 5—8.

derden vriend, aan wien herbergzaamheid moet worden bewezen, (XI. 5, 6); waardoor tevens een wenk van de gemeenschap der heiligen gegeven wordt, ook in het gebed tot God te onderhouden. — In eene andere gelijkenis, wordt de noodzakelijkheid en dierbaarheid eener onbepaalde en onbeschroomde *volharding* aangedrongen (XVIII. 1—8). — In Gethfemané wordt de vermaning tot *bidden*, om niet in *verzoeking te komen*, alleen bij Lucas tot *tweemaal* toe gedaan (XXII. 40 en 46). — Straks op Golgotha, het gebed van den moordenaar, kort en krachtig, als dat van den tollenaar in de *gelijkenis*. — Maar vooral ook zijn gebeden en smeekingen van zeer onderscheiden menschen, en in zeer onderscheidene toestanden, in de *Handelingen* talrijk: gebeden der vergaderde Apostelen tusschen den dag van Jesus hemelvaart en dien van het Pinksterfeest (I. 14, 24, 25); — gemeenschappelijke gebeden der eerste geloovigen te Jerusaleem (II. 42); — gebed en onmiddelijke verhooring der Apostelen in het midden der verdrukkingen wegens het getuigenis des Evangelies (IV. 24—31); — gebed van STEPHANUS in de ure des marteldoods voor zijne eigene ziel en voor de bekeering zijner moorders (VII. 59, 60); — en als dat gebed in de bekeering van PAULUS zijne verhooring ontvangen heeft, die bekeering, door den Heere zelve aan een discipel te Damascus te kennen gegeven door dat ééne, maar veel bevattende woord: *Ziet! hij bidt* (IX. 11); — door het gebed van PETRUS de gestorvene discipelin in het leven herroepen (IX. 40.); — de gedurige gebeden van CORNELIUS den Hoofdman hoogheerlijk verhoord (X. 2, 4); —

gebeden door PETRUS, daar hij in den kerker den dood te gemoet ziet, aan hem vervuld terwijl hij slaapt (XII. 5—11); — gebeden der vergaderde gemeente te Antiochië, weldra gevolgd van een beslissend bevel van den Heiligen Geest (XIII. 1 en volg.); — gebeden van PAULUS bij het afscheid nemen te Miletum (XX. 36), te Tyrus (XXI. 5), met mannen, vrouwen en kinderen knielend en gemeenschappelijk gedaan; enz.

Doch niet alleen de geloovige discipelen, maar den Meester en Heere zelve stelt ons het Evangelie van LUCAS onder treffende omstandigheden en met volheerlijke gevolgen voor oogen, *biddende*. Ook bij MARCUS, ook bij MATTHÉUS (schoon bij dezen meer nog uitkomt de aanbidding *voor*, als het gebed *van* JESUS) wordt ons de Heiland biddend voorgesteld (1); bij LUCAS èn veelvuldiger èn met iets geheel bijzonders in den samenhang. JESUS wordt gedoopt in de Jordaan; de hemelen gaan open, en de Heilige Geest daalt neder: LUCAS alleen (III. 21) teekent aan, dat dit geschiedde, *terwijl Hij* BAD. — Bij de verhalen der genezing van vele kranken maakt LUCAS met een woord opmerkzaam, hoe JESUS dan wederom *naar de woestijn vertrok* EN BAD (V. 15, 16, 17). — Vóór de plechtige roeping der twaalf Apostelen bij denzelfden Evangelist, (VI. 13), *blijft* JESUS *den geheelen nacht over in het GEBED tot God* (vs. 12). — Die hooggewichtige vraag aan de discipelen: *Wie zeggen de scharen — wie zegt gij, dat Ik ben?* en het antwoord daarop van PETRUS: *Gij zijt de Christus Gods*,

(1) Verg. Dl. I. Bladz. 315.

wordt, in ons Evangelie, op kleinen afstand voorafgegaan van Zijn gebed (IX. 18, 19.) — Met bijzonderen nadruk wordt van het *bidden* des Heeren JESUS gewag gemaakt in het verhaal der Verheerlijking op den berg, altijd wederom bij LUCAS (IX. 28, 29): *En het geschiedde, omtrent acht dagen daarna, dat Hij medenam PETRUS en JOHANNES en JACOBUS en klom op den berg, OM TE BIDDEN: EN ALS HIJ BAD, werd de gedaante Zijns aangezichts veranderd, en Zijne kleeding wit en zeer blinkend.* — Maar tot nog dieper inzichten in den aart van JESUS gebed geeft het volgende woord bij LUCAS aanleiding: SIMON, SIMON!, zegt aldaar (XXII. 31, 32.) de Heere tot PETRUS aan het Paaschmaal in den lijdensnacht, *Ziet, de Satan heeft ulieden zeer begeerd, om u te ziften als de tarwe; Maar IK heb voor u GELEDEN, DAT UW GELOOF NIET OPHOUDE: het is de voorbede van den medelijdigen Hoogepriester, van wien geschreven staat, dat Hij ook nog leeft om voor de Zijnen te bidden* (1). — In Gethsemané is het gebed van den ter dood beangsten Heiland wel door alle drie de *Synoptici* beschreven; maar bij LUCAS alleen wordt Zijn zware *strijd* (*ἀγωνία*), Zijn *des te ernstiger gebed*, Zijn *bloedzweet* daarbij, gebijzonderd (XXII. 43, 44). — Aan het kruis bewaarde ons LUCAS drie van de zeven woorden des Heeren; twee daarvan zijn aanroepingen: VADER! *vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen* (XXIII. 34), en (vs. 46). VADER! *in uwe handen bevele ik mijnen geest*.

(1) Hebr. VII. 25. Rom. VIII. 34.

En wanneer wij dan nu alle deze hoofdtrekken van het derde onzer Evangelien, alle deze elementen waaruit het zamengefteld is, in een enkel denkbeeld willen zamenvatten, — wat vinden wij? — Is waarlijk dit het kenmerkende van de door LUCAS verzamelde feiten en leeringen, dat zij op de meest eigenaartige en diepst treffende wijze tegen over diepten van zonde, ellende, zwakheid, armoede, doen uitkomen barmhartigheid, medelijden, ontferming, redding, gebed en gebedsverhooring, geloof, genade, blijdfchap, — dan weten wij geen meer eigenaartig woord, om den indruk van dit alles te kennen te geven, dan dat van *zalving*. Een bij uitnemendheid *zalvend* Evangelie is dat van den geliefden Medicynmeester en Evangelist, PAULUS medgezel. — Maar in dat woord zelve ligt weder een nieuwe aanleiding tot opmerking van harmonyen in deze Schriften. *Zalving* gaat, bij de Schrijvers des Ouden, maar vooral des Nieuwen Testaments, van den *Heiligen Geest* uit (1). En nu — eene veelvuldige, fchier onafgebrokene melding of aanduiding van den Heiligen Geest en Zijne gaven, werkingen, Goddelijke Perfoonlijkheid, is juist een der groote karaktertrekken van LUCAS Evangelifche historiebefchrijving. Reeds het eerfte tafereel van zijn Evangelie wijst ons op dien Geest. De belofte van eenen zoon aan ZACHARIA en ELISABETH gaat gepaard met deze hoogheerlijke bijzonderheid (I. 15): *Hij zal groot zijn voor den Heere: wijn noch fterken drank zal hij niet drin-*

(1) Jes. LXI. 1. Joh. II. 20, 27. en elders.

ken, en hij zal met den Heiligen Geest vervuld worden (1), ook van zijns moeders lijf aan.

Wij hebben dan ook straks bij den Evangelist de letterlijke vervulling dezer toezegging in die ontzachelijke, en toch zoo eenvoudige omstandigheid (I. 41, 44), dat het kind JOHANNES opsprong van vreugde onder het hart zijner moeder, bij het naderen van haar, die op dat oogenblik reeds *de moeder des Heeren* (vs. 43) was. — Aan haar, de gezegende onder de vrouwen, was hier reeds, met eene uitvoerigheid, die de Engelen-boodschap aan JOSEPH bij MATTHÉUS (I. 20, 21) niet hebben moest, de verhevene geheimenis van 's Heilands ontfanging aangekondigd (I. 35): *de HEILIGE GEEST zal over u komen, en de KRACHT DES ALLERHOOGSTEN zal u overschaduwen; daarom ook zal dat Heilige, dat uit u geboren zal worden, Gods Zoon genaamd worden.* — Later spreken en zingen ELISABETH, MARIA, ZACHARIA, door den Heiligen Geest, die hen vervullen kwam (ald. 41, 46, 67). — Wederom later wordt ons hier van den grijzen SIMEON gemeld (II. 25, 26), dat *de Heilige Geest* op hem was, hoe hem eene Goddelijke openbaring door den *Heiligen Geest* gedaan was, dat hij niet sterven zoude, eer hij den Christus des Heeren had gezien, en hoe hij dan ook *door den Geest* (vs. 27) in den tempel kwam, op het oogenblik dat de ouders het kindeke JESUS inbrachten om naar de gewoonte der Wet met Hem te doen. — Bij den doop

(1) Men vergelijke met deze tegenstelling, de vermaning bij PAULUS, Eph. V. 18.

des Heeren in de Jordaan, en evenzeer bij zijnen uitgang, onmiddelijk daarop, naar de woestijn, is het **LUCAS**, die wederom nadruk legt op dien naam van: **HEILIGEN Geest**, en die Zijne nederdaling *als een duif*, (Matth. III. 16. Marc. I. 10.) nader verklaart door de bijvoeging: *in lichaamlijke gedaante* (III. 22 en IV. 1). — Hetgeen in de opwekking tot het gebed bij **MATTHÉUS** (VII. 11) genoemd wordt: *gode gaven*, dat wordt bij **LUCAS** (XI. 13) stellig ge-
bijzonderd als *de Heilige Geest*. — In het Boek der *Handelingen* vooral, is de melding en verheerlijking van den *Heiligen Geest* zoo veelvuldig in allerlei bijzonderheden, dat men niet te onrecht dat Boek *het Evangelie des Heiligen Geestes* genoemd heeft. Al dadelijk bij zijne opening wordt van dien Geest gesproken, en wel als het levend Middel van gemeenschap tusfchen den Heere en Zijne discipelen (I. 2): *Hij gaf den Apostelen, die Hij uitverkoren had, bevelen* DOOR DEN HEILIGEN GEEST. — Voorts hebben wij in dat hoog belangrijke Boek de groote gebeurtenis der uitstorting van den Geest, eerst te Jerufalem op de Apostelen en eerste discipelen (Hoofdst. II), — daarna te Samaria door de oplegging van de handen der Apostelen (VIII. 15, 16), zoo wel als het heilooze voorftel, dien ten gevolge, van dien **SIMON**, welke de Gave Gods door geld verkrijgbaar waande (ald. vs. 18—22); — vervolgens te Cefaréa, in een Heidensch huisgezin en over Heidenen (Hoofdst X. en XI). — In Zijne Goddelijke *Perfoonlijkheid* wordt ons die Geest voorgesteld in dat zelfde Boek op meer dan ééne plaats. Het is de *Geest*, die aan **PHILIPPUS** bevel geeft

zich tot den wagen van den Moorman te voegen, daar deze den Propheet JESAIA las (VIII. 29), en die hem straks wederom van daar wegneemt (vs. 39). — Het is diezelfde Geest, die op gelijkelyk perfoonlyke wyze aan PETRUS te kennen geeft, dat hij de mannen, uit het huis van CORNELIUS gezonden, derwaart moet volgen (X. 19, 20): *de Geest ZEIDE tot hem: Zie, drie mannen zoeken u. Sta op, ga af, en reis met hen, niet twijfelende: want IK heb hen gezonden.* — En later te Antiochië, daar de gemeente met hare Leeraars en Propheten bidt en vast (X. 2.), hooren wij *den Heiligen Geest ZEGGEN: Zondert MIJ af beide BARNABAS en SAULUS tot het werk waartoe IK hen geroepen heb.* — Meermalen, eindelijk, in dit Boek wordt de Schrift van het Oude Testament aangehaald als een ZEGGEN *van den Heiligen Geest*, (I. 16): *Deze Schrift moest vervuld worden, welke de HEILIGE GEEST door den mond van DAVID VOORZEGD heeft;* en (XXVIII. 25): *wel heeft DE HEILIGE GEEST gesproken door JESAIA den Propheet tot onze Vaders.* Men vergelyke ook hier den Brief aan de Hebreëen (III. 7. X. 15. IX. 8).

Met deze veelvuldige melding van den *Heiligen Geest*, staat ook in verband de voorstelling van JESUS, bepaaldelyk als den *Gezalfde (Mesias, Christus)*, die wederom aan beide deze Boeken eigenaartig is. Dus, b. v. in de aankondiging der Engelen te Bethlehem (II. 11.): *dat u heden geboren is de Zalig-maker, welke is CHRISTUS de Heere;* en straks bij de vermelding der belofte aan SIMEON (II. 26): *dat*

*hij den dood niet zien zoude, eer hij den CHRISTUS des Heeren zoude hebben gezien; en in de prediking ten huize van CORNELIUS (Hand. der Apost. X. 38): Gij weet de zaak betreffende JESUS van Nazareth, hoe Hem God GEZALFD HEEFT MET DEN HEILIGEN GEEST EN MET KRACHT. — Ja, geheel de kern van dit ons derde Evangelie is, om zoo te zeggen, neêrgelegd in die ééne plaats uit JESAJA (LXI. 1, 2) welke de zending des GEZALFDEN in eenige hoogst-treffende trekken voorafmaakt. Die plaats, gelijk zij door JESUS in de Synagoge te Nazareth uit het Boek van den Propheet voorgelezen en op Zich zelve toegepast werd, vinden wij alleen bij LUCAS opgenomen. Zij luidt, in den samenhang met het verhaal van den Evangelist (IV. 16—21), aldus: *En JESUS kwam te Nazareth, waar Hij opgevoed was, en ging, naar Zijne gewoonte, op den dag des Sabbats in de Synagoge, en stond op om te lezen. En Hem werd gegeven het Boek van den Propheet JESAJA. En als Hij het boek opengedaan had, vond Hij de plaats, waar geschreven was: DE GEEST DES HEEREN IS OP MIJ, DAAROM HEEFT HIJ MIJ GEZALFD. Hij heeft mij gezonden om den armen het Evangelie te verkondigen, om te genezen die gebroken zijn van harte; Om den gevangenen te prediken loslating en den blinden het gezicht, om de verslagenen heen te zenden in vrijheid, om te prediken het aangenaam jaar des Heeren. En als Hij het boek toegedaan en den dienaar wedergegeven had, zat Hij neder; en de oogen van allen in de Synagoge waren op Hem geslagen. En Hij begon tot**

hen te zeggen: Heden is deze Schrift in uwe ooren vervuld.

Wij hebben hier in de Prophecy zoo wel als in het Evangelie, den Heiland voor oogen in den rijkdom Zijner *barmhartigheid*. — Eigenaartig staat hiertegenover eene aanhaling uit denzelfden Propheet JESAIA, alleen door MATTHEÛS opgenomen, en die dan ook wederom aldaar geheel ons *eerste* Evangelie harmonisch kenmerkt. Hij plaatst die bij gelegenheid van het verhaal van JESUS komst te Capernaum, gelegen aan de zee, in de landpalen van Zebulon en Naphtali (IV. 13—16): *Op dat vervuld zoude worden hetgeen gesproken is door JESAIA den Propheet, zeggende: Het land Zabulon en het land Nephtalim aan den weg der zee, over de Jordaan, Galiléa der volkeren. Het volk dat in duisternis zat, heeft een GROOT LICHT gezien: en de genen die zaten in den lande en schaduwe des doods, denzelven is een LICHT opgegaan.* De wederzijdsche overeenkomst tusschen de beide Evangeliën en de twee Prophecyeën, die denzelven als ten opschrift kunnen strekken, loopt in het oog: bij MATTHEÛS de Prophecy des *grooten Lichts*, bij LUCAS, die der *Goddelijke zalving* (1).

Zoo hebben wij dan ten aanzien der voorstelling van den Persoon onzes Heeren, in alle *drie* de Evangeliën, welke wij tot hiertoe beschouwden, JESUS onveranderlijk denzelfden als Israëls Mesias, menschgeworden Zoon van God, Zaligmaker van zondaars;

(1) Verg. Heb. 1. 9.

maar wij zien Hem bij MATTHÉUS meer van de zijde Zijner Koninklijk-prophetische *grootheid*, bij LUCAS van die Zijner Hoogepriesterlijke *zalving*; — bij MARCUS stond op den voorgrond de wezenlijkheid Zijner *menschheid*.

Verdere ontwikkeling dezer vergelijkende uitkomsten met betrekking tot den Persoon des Heeren, blijven voor een later, meer volledig overzicht gespaard. Thands, ten flotte onzer Beschouwingen over LUCAS, willen wij nog de verhouding van zijne Evangeliebeschrijving tot die zijner beide voorgangers nagaan, met betrekking, *eerst*, tot hunnen inhoud in het algemeen, *vervolgens*, tot hetgeen zij, of gemeenschappelĳk, of elk naar zijne individueele eigenaartigheid, in de bearbeiding der onderwerpen aanbieden.

Wanneer wij, in eene *eerste* plaats dan, den inhoud van onze Evangeliën, dat is nu blootelijk hunne uitgebreidheid, vergelĳken, dan loopt het in het oog, dat hier eigenlijk alleen MATTHÉUS en LUCAS in aanmerking komen. MARCUS toch, offchoon zijn Evangelie wel verre is van een *kort begrip* van dat zijns voorgangers te zijn, is van inhoud en bestek merkelĳk beperkter, dan de beide anderen. Bij den schat van bijzonderheden en omstandigheden, welke hij tot de verhalen van MATTHÉUS heeft toegedaan, voegt hij te weinig geheel nieuwe het zij feiten het zij gesprekken, dan dat zijn Evangelie zich bijzonder door uitgebreidheid konde onderscheiden. Wij zagen hem b. v. geheel de geschiedenis van 'sHeeren geboorte en kindschheid, de Bergrede, de dreigingen tegen de Joodſche Schriftge-

leerden, enz. voorbijgaan. Zoo zijn het dus alleen MATTHEÛS en LUCAS, die ten aanzien van den overvloed hunner berichten en de uitvoerigheid van hunnen arbeid, met elkander kunnen vergeleken worden. Die overvloed is, overeenkomstig geheel den aanleg hunner schriften en personen, van zeer verschillenden aart. Bij MATTHEÛS hebben wij de onbekrompen mildheid van een stroomende bron, waar nog niemand vóór hem uit geput heeft; de overvloed van LUCAS is meer de vrucht eener geregelde werkzaamheid van onderzoek en opzameling langs meer dan ééne lijn. Van het moeder-Evangelie van MATTHEÛS, van de toevoegingen van MARCUS, van vele andere berichten bovendien, gebruik makende, offchoon hij niet *alles* daaruit in zijne nieuwe bearbeiding kon of moest opnemen, ligt het evenwel in den aart der zaak, dat de meeste uitgebreidheid, de ruimste voorraad, ten flote wel bij hem moet voorhanden zijn. Is menig belangrijk feit uitsluitend bij MATTHEÛS opgeteekend gebleven, een enkel ook wel, zonder latere herhaling, bij MARCUS (1), LUCAS vergoedt dit rijkelijk door wederom andere, niet min gewichtige zaken. Heeft ons (om iets te noemen) het *eerste* Evangelie *de aanbidding der Wijzen uit het Oosten*, en wat onmiddelijk met die hulde in verband staat (Matth. II.), behouden; nog uitvoeriger hebben wij daarentegen in het *derde*, de geboorte zelve te Bethlehem, mitsgaders al wat binnen de huizen zoo van ZACHARIA als

(1) Dl. I. Bl. 262—264.

van MARIA, al wat binnen den tempel te Jerufalem, tot voorbereiding en verkondiging dier gezegende gebeurtenis heeft plaats gehad (Luc. I. II.) — Hebben wij bij MATTHÉUS (1) (en voor een gedeelte bij MARCUS (2), later insgelijks bij JOHANNES (3)) den wandel op de zee van Galiléa; bij LUCAS daartegen hebben wij de wondervischvangst in het fchip van PETRUS (V. 1—11). — Vinden wij bij MATTHÉUS in het algemeen de uitspraken en gesprekken van JESUS overvloediger te boek gefield; LUCAS is daarentegen rijker in een bepaald foort uit dezelve: de gelijkenisfen. Wij komen op deze laatften ftraks nog te rug.

De verhouding (in de *tweede* plaats) der *Synoptici* tot elkander, in hetgeen zij of gemeenfchappelijk, of naar hunne onderscheidene individualiteit onderscheidenlijk aanbieden, blijke ons door den gereede-lijken weg van *vergelijking*.

Plaatfen wij tot dat einde het *eerfte* en *derde* onzer Evangeliën naast elkander; zoo vinden wij *somtijds* woordelijke of bijna woordelijke overeenkomst, tot een blijk, altoos, dat het vroeger gefchrevene door den latere gekend en als bron gebruikt is; — *somtijds* wederom, eene nadere bewerking door dezen, van den grond, gelegd door genen. Men zie, ten voorbeelde van het eerste:

(1) Matth. XIV. 22—33.

(2) Marc. VI. 45—51.

(3) Joh. VI. 16—21.

Matth. III. 7. Hij dan, zien-
de *vele der Phariseën en Sad-*
duceën tot zijnen doop komen,
sprak tot hen: gij adderen ge-
broedfels! Wie heeft u aange-
wezen te vlieden van den toe-
komenden toorn? 8. Brengt dan
vruchten voort der bekeering
waardig. 9. En meent niet bij
u zelve te zeggen: wij hebben
ABRAHAM tot eenen vader, want
ik zeg u, dat God zelfs uit deze
steenen ABRAHAM kinderen kan
verwekken. 10. En is ook al-
reeds de bijl aan den wortel der
boomen gelegd; alle boom dan,
die geene goede vruchten voort-
brengt, wordt uitgehouwen en
in het vuur geworpen.

En elders:

Matth. XI. 21. Wee u, Cho-
razin! wee u, Bethsaïda! want
zoo in Tyrus en Sidon de krach-
ten waren geschied, die in u
geschied zijn, zij zouden zich eer-
tijds in zak en asch bekeerd heb-
ben. 22. Doch Ik zeg u, het
zal Tyrus en Sidon verdragelijker
zijn in den dag des oordeels dan
ulieden. 23. En gij, Capernaum!
die tot den hemel toe zijt ver-
hoogd, gij zult tot de hel toe
nedergeftoten worden.

En nog elders:

Matth. XII. 39. Maar Hij ant-
DEEL II.

Luc. III. 7. Hij zeide dan
tot *de scharen*, die uitkwamen om
van hem gedoopt te worden:
Gij adderen gebroedfels! wie heeft
u aangewezen te vlieden van den
toekomenden toorn? 8. Brengt
dan vruchten voort der bekeering
waardig! En begint niet te zeg-
gen bij u zelve: wij hebben
ABRAHAM tot eenen vader: want
ik zeg u, dat God zelfs uit deze
steenen ABRAHAM kinderen kan
verwekken. 9. En de bijl ligt ook
alreeds aan den wortel der boo-
men; alle boom dan, die gee-
ne goede vruchten voortbrengt,
wordt uitgehouwen en in het
vuur geworpen.

Luc. X. 13. Wee u, Chora-
zin! wee u, Bethsaïda! want
zoo in Tyrus en Sidon de krach-
ten geschied waren, die in u
geschied zijn, zij zouden eertijds
in zak en asch *zittende* zich be-
keerd hebben. 14. Doch het zal
Tyrus en Sidon verdragelijker
zijn in het oordeel, dan ulieden.
15. En gij Capernaum! die tot
den hemel toe verhoogd zijt, gij
zult tot de hel nedergeftoten wor-
den.

Luc. XI. 29. En *als de scha-*

MATTHÉUS.

LUCAS.

woordde, en zeide tot hen: het boos en overspelig gefflacht verzoekt een teeken, en hetzelfde zal geen teeken gegeven worden, dan het teeken van JONAS den Propheet. 40. *Want gelijk JONAS drie dagen en drie nachten was in den buik van den walvisch, alzoo zal de Zoon des menschen drie dagen en drie nachten wezen in het hart der aarde.* 41. De mannen van Nineve zullen opstaan in het oordeel met dit gefflacht en zullen hetzelfde veroordeelen; want zij hebben zich bekeerd op de prediking van JONAS; en ziet meer dan JONAS is hier. 42. De koningin van het Zuiden zal opstaan in het oordeel met dit gefflacht, en hetzelfde veroordeelen; want zij is gekomen van de einden der aarde, om te hooren de wijsheid van SALOMO, en ziet, meer dan SALOMO is hier. 43 En wanneer de onreine geest van den mensch uitgegaan is, zoo gaat hij door dorre plaatsen, zoekende rust en vindt ze niet. 44. Dan zegt hij: ik zal wederkeeren in mijn huis, van waar ik uitgegaan ben; en komende vindt hij het ledig, met bezemen gekeerd, en verfiert. 45. Dan gaat hij heen, en neemt

ren dicht bij een vergaderden, begon Hij te zeggen: dit is een boos gefflacht, het verzoekt een teeken, en hetzelfde zal geen teeken gegeven worden, dan het teeken van JONAS den Propheet. 30. *Want gelijk JONAS den Niniviten tot een teeken geweest is, alzoo zal ook de Zoon des menschen zijn voor dit gefflacht.* 31. De koningin van het Zuiden zal opstaan in het oordeel met de mannen van dit gefflacht, en zal ze veroordeelen; want zij is gekomen van de einden der aarde, om te hooren de wijsheid van SALOMO, en ziet, meer dan SALOMO is hier. 32. De mannen van Nineve zullen opstaan in het oordeel met dit gefflacht, en zullen hetzelfde veroordeelen; want zij hebben zich bekeerd op de prediking van JONAS; en ziet! meer dan JONAS is hier. — 24. Wanneer de onreine geest van den mensch uitgevaren is, zoo gaat hij door dorre plaatsen, zoekende rust; en die niet vindende, zegt hij: ik zal wederkeeren in mijn huis, daar ik uitgevaren ben. 25. En komende vindt hij het met bezemen gekeerd en verfiert. 26. Dan gaat hij heen, en neemt met

MATTHÉUS.

LUCAS.

met zich zeven andere geesten , zich zeven andere geesten , boos-
 booser dan hij zelf , en ingegaan zer dan hij zelf is , en ingegaan
 zijnde , wonen zij aldaar ; en zijnde , wonen zij aldaar ; en
 het laatste van dien mensch wordt het laatste van dien mensch wordt
 erger dan het eerste. *Alzoo zal erger dan het eerste.*
het ook met dit boos geslacht zijn.

Nadere bewerking van een verhaal , bij MATTHÉUS
 nog slechts in zijne groote omtrekken aanwezig , vin-
 den wij bij LUCAS vooral dáár , waar MARCUS het-
 zelve geheel ter zijde liet. Dus , vinden wij de gene-
 zing van den knecht des Hoofdmans , bij MARCUS uit
 een beginfel van ootmoed weggelaten (1) , bij LUCAS
 met gewichtige bijzonderheden vermeerderd , te rug :

Matth. VIII. 5. Als nu Jefus
 te Capernaum ingegaan was ,
 kwam tot hem een Hoofdman over
 honderd , biddende Hem , 6 En
 zeggende : Heer ! mijn knecht
 ligt te huis , geraakt , en lijdt
 zware pijnen.

Luc. VII. 1. *Nadat Hij nu*
alle zijne woorden voleindigd
had , ten aanhooren des volks ,
 ging Hij in tot Capernaum. 2. En
 een dienstknecht van een zeker
 Hoofdman over honderd , *die hem*
zeer waard was , krank zijnde ,
lag op zijn sterven. 3. En van
 JESUS gehoord hebbende , zond hij
 tot Hem de Onderlingen der Jo-
 den , Hem biddende , dat Hij wil-
 de komen , en zijnen dienstknecht
 gezond maken. 4. Dezen nu tot
 JESUS gekomen zijnde , baden Hem
 ernstig , zeggende : hij is het
 waardig , dat Gij hem dat doet.

(1) D. I. bladz. 386 , 387.

MATTHÉUS.

LUCAS.

7. En JESUS zeide tot hem: Ik zal komen en hem genezen. 8. En de Hoofdman over honderd, antwoordende, zeide: Heer! ik ben niet waardig, dat Gij onder mijn dak zoudt inkomen;

maar spreek alleenlijk één woord, en mijn knecht zal genezen worden.

9. Want ik ben ook een mensch onder de macht (van anderen), hebbende onder mij krijgsknechten; en ik zeg tot dezen: ga! en hij gaat; en tot den anderen: kom! en hij komt; en tot mijnen dienstknecht: doe dat! en hij doet het.

10. JESUS nu, dit hoorende, heeft zich verwonderd, en zeide tot degenen die Hem volgden: Voorwaar zeg Ik u, Ik heb zelfs in Israël zoo groot geloof niet gevonden.

11. Doch Ik zeg u: dat velen zullen komen van Oosten en Westen, en zullen met Abraham, Isaac en Jacob aanzitten in het koninkrijk der hemelen.

5. Want hij heeft ons volk lief, en heeft zelf ons de Synagoge gebouwd.

6. En JESUS ging met hen; en als Hij nu niet ver van het huis was, zond de Hoofdman over honderd tot hem eenige vrienden, en zeide tot Hem: Heer! neem de moeite niet; want ik ben niet waardig, dat Gij onder mijn dak zoudt inkomen. 7. Daarom heb ik ook mij zelven niet waardig geacht om tot U te komen,

maar zeg het met één woord: en mijn knecht zal genezen worden.

8. Want ik ben ook een mensch onder de macht (van anderen) gesteld, hebbende krijgsknechten onder mij; en ik zeg tot dezen: ga! en hij gaat; en tot den anderen: kom! en hij komt; en tot mijnen dienstknecht: doe dat! en hij doet het.

9. En JESUS, dit hoorende, verwonderde zich over hem, en, zich omkeerende, zeide tot de schare, die Hem volgde: Ik zeg ulieden: Ik heb zoo groot geloof zelfs in Israël niet gevonden.

MATTHÉUS.

LUCAS.

12. En de kinderen des koninkrijks zullen uitgeworpen worden in de buitenste duisternis; aldaar zal weening zijn en knersing der tanden.

13. *En JESUS zeide tot den Hoofdman over honderd: ga henen, en u geschiede gelijk gij geloofd hebt. En zijn knecht is gezond geworden te dier zelfder ure.*

10. *En die gezonden waren, wedergekeerd zijnde in het huis, vonden den kranken dienstknecht gezond.*

De verhouding tusschen de beide voorstellingen loopt in het oog. De geschiedenis in hare grondtrekken hebben wij bij MATTHÉUS, en deze neemt dan LUCAS letterlijk over: het groot geloof van den Hoofdman, en de eigenaartige krijgsmansgelijkenis, waarin hij dat geloof uitdrukt (Matth. vs. 9. Luc. vs. 8); daarop, de verwondering van JESUS over hetzelfde, en de vergelijking met Israël (Matth. vs. 10. en Luc. vs. 9). — Maar nu de treffende bijzonderheden, waardoor zich de ruimer uitwerking bij LUCAS onderscheidt: 1° Ten aanzien der ziekte van den dienstknecht, berustende bij hetgeen MATTHÉUS daarvan meldt, (dat hij van eene beroerte was aangetast), voegt hij daartoe nog de zoo belangrijke omstandigheid dat de lijder reeds *op sterven lag* (vs. 2). Hij alleen doet het uitkomen; hoe de vroomen Hoofdman in zijnen ongeveinsden ootmoed zichzelven *onwaardig* achtte den Heiland hetzij in zijn huis te ontfangen, hetzij in persoon te naderen. Eerst (vs. 3 en 4) zendt hij, als voorspraak voor zijne dringende bede ter liefde van den trouwen

dienstknecht, eenige *Ouderlingen der Joden*; straks (vs. 6) als zich JESUS reeds op weg bevindt naar zijn huis, zendt hij Hem *eenige vrienden te gemoet*, met de verklaring, die ook MATTHÉUS heeft (vs. 8), terwijl deze hetgeen de Hoofdman eigenlijk door tusschenkomst van anderen gedaan heeft, naar eene gewone, schoon min naauwkeurige wijze van verhalen, aan hemzelve toeschrijft (vs. 8 en 13). Treffend komt voorts bij LUCAS uit, de tegenstelling tusschen de *onwaardigheid* des mans in eigene oogen, en de *lofwaardigheid* zijner liefde tot het volk der Joden, mitsgaders hetgeen verder (vs. 4 en 5) de Ouderlingen van hem getuigen. De uitspraak des Heeren over de roeping der Heidenen, en de verwerping van het ongelovig Israël, die door MATTHÉUS (vs. 11 en 12) hierbij gebracht is uit eenen anderen, en wel den historischen, samenhang (1), laat ons derde Evangelie liggen; maar des te verrassender stelt het ons voor, hoe de *afgezondenen wedergekeerd zijnde in het huis, den zieken diens knecht gezond vonden* (vs. 10), terwijl MATTHÉUS (vs. 13) zich alleen bij de uitkomst der zaak, met voorbijgaan wederom der middelpersonen, bepaalt.

Op nog andere wijze kenmerkt zich de verhouding tusschen de beide Evangelien in het wedergeven van woorden of uitspraken des Heeren. Daarin geeft zich wederom LUCAS te kennen als den *historieschrijver*, die het uitgesprokene meer letterlijk opteekende,

(1) Verg. D. I. bl. 181.

MATTHÉUS als den Apostel, die uit kracht van zijn hoogen last, en meer onmiddellijke betrekking tot den Meester, Zijne woorden naar derzelyer innigste bedoeling mag uitleggen en uitbreiden in overeenstemming met Zijnen zin en geest. Dus, b. v., geven LUCAS en MATTHÉUS den aanhef der Bergrede met eenig verschil van woorden, op volgende wijze weder:

<p>Matth. V. 3. Zalig <i>zijn</i> de armen van geest; want <i>hunner</i> is het koninkrijk der hemelen. 4. Zalig zijn die <i>treuren</i>, want zij zullen <i>vertroost worden</i>. 5. Zalig <i>zijn</i> de zachtmoedigen, want zij zullen het aardrijk beërven. 9. Zalig <i>zijn</i> die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.</p>	<p>Luc. VI. 20. Zalig <i>zijt gij</i> armen! want <i>uwer</i> is het koninkrijk van God. 21. Zalig <i>zijt gij</i>, die nu hongert, want <i>gij zult</i> verzadigd worden. Zalig <i>zijt gij</i>, die nu <i>weent</i>, want <i>gij zult lachen</i>.</p>
---	---

De kleine, en toch geenszins onbeduidende verscheidenheden der tweederlei opteekening loopen, evenzeer als de wezenlijke éénheid in de zaken zelve, bij de vergelijking aanstonds in het oog. Bij MATTHÉUS zijn het uitspraken in den derden perfoon van het meervoud: *Zalig zijn zij!* — Bij LUCAS wordt het woord onmiddelijk tot de menschen zelve gericht: *Zalig zijt gij*. Het lijdt geen twijfel of de Zalig-maker heeft zich op laatstgemelde wijze uitgedrukt, gelijk dan ook onmiddelijk bij LUCAS voorafgaat, dat Hij, *de oogen opslaande over Zijne discipelen zeide*, enz. MATTHÉUS (V. 2) spreekt in het algemeen van *leeren*. — LUCAS, die ook hier kenlijk de woorden meer letterlijk terug geeft, spreekt van: *ar-*

men; MATTHÉUS verklaart den dieperen zin des woords door de uitbreiding: *armen van geest*. De lezing van LUCAS vinden wij ook nog bij een anderen Apostel terug, bij JACOBUS, die in zijn Zendbrief (II. 5, 6) van de *armen dezer wereld* als *rijken in het geloof* gewag maakt. — Op gelijke wijze heeft, ook in zijne vierde zaligspreking, MATTHÉUS het woord, zoo als het meer kort en algemeen bij LUCAS staat, Apostolisch toegelicht en uitgebreid: *Zalig zijn die honger en dorsten NAAR DE GERECHTIGHEID*. — Ook de zoo naïve uitdrukkingen bij LUCAS (vs. 21): *weenen* en *lachen* dragen duidelijk genoeg het karakter der oorspronkelijke uitspraak, boven de meer deftig verklarende bij MATTHÉUS: *treuren* en *vertroost worden*. — Het 5e vers bij MATTHÉUS is kenlijk uit den Pfalm afkomstig (Ps. XXXVII. 11).

De verhouding van LUCAS tot MARCUS, zoo wel als die van MARCUS tot MATTHÉUS, dáár waar slechts twee der drie *Synoptici* eenig feit opnamen, bleek ons reeds genoegzaam uit de beschouwing der beide laatst-gemelde Evangelien (1). — Evenzeer zagen wij elks bijzondere eigenaartigheid uitkomen in de opteekening van eene en dezelfde gebeurtenis door alle drie de Schrijvers. Uit het voorbeeld der verhalen van de *opwekking van JAÏRUS dochttertje*, van de *genezing des bezetenen in het land der Gadarenen*, van die *des blinden bij Jericho*, van de *belijdenis van JESUS Mesfiaschap*, van de *verheerlijking op den berg*,

(1) Dl. I. bladz. 218 en volg. en 262 en volg.

van de genezing van den maanzieken jongeling (1), zal thands (na onze verdere kennismaking met LUCAS) des te overvloediger bij eene herlezing kunnen blijken, hoe 1° uit het verhaal van MATTHÉUS, die in groote trekken het wezenlijke en summiere der zaken heeft nedergelegd, 2° onmiddellijk, door fijne en uitvoerige bewerking der bijzonderheden, de voorstelling van MARCUS geboren wordt, en hoe eindelijk 3° LUCAS, van beide als bronnen voor zijne enkel-verhalende voorstelling gebruik makende, van MARCUS alles overneemt, dat tot verduidelijking der hoofdzaak, tot juistere bestemming van het meer algemeene bij MATTHÉUS kan strekken; terwijl tevens het meer schilderende der bijzonderheden bij MARCUS, hier vervangen wordt door een nog dieper, tederder en samenhangender mededeeling van beweegredenen, gemoedsbewegingen, toestanden.

Wij vinden de aangeduide verhouding tusfchen onze drie Evangeliefchrijvers in karakter en opvolging, op eigenaartige wijze te rug in hunne opneming van een hoog belangrijk gedeelte van 's Heilands leeringen: de *Gelijkenisfen*. Van dezen, volgens een meermalen uitgedrukt voornemen, hier dan nog eenige vluchtige opmerkingen!

De *Gelijkenisfen* zijn ons alleen door de drie *Synoptici* bewaard. Bij JOHANNES worden zij, althands in haren gewonen historieartigen vorm, niet

(1) Dl. I. bladz. 199 en volg. 223 en volg. 230 en volg. 243—260.

gevonden. Doch ook bij onze drie Evangelisten zijn zij wederom in dier voege verdeeld, dat *sommigen* derzelve door allen, *anderen* door slechts twee, *anderen* door een eenigen hunner zijn opgeteekend geworden.

Karakteristiek is, in eene eerste plaats, de verdeling der *Gelijkenissen*, die slechts eenmaal in deze Schriften gelezen worden, tusschen de drie Evangelien. — Van dezen hebben wij bij MATTHEÛS zonder andere bestemde orde, dan die wij hem van elders kennen: de gelijkenis van *het onkruid onder de tarwe* (XIII. 24—30), die van *den schat in den akker* (ald. vs. 44), die van *den parel van groote waardij* (ald. vs. 45, 46), die van *het vischnet* (vs. 47—50), die van *den schat van den heer des huizes* (vs. 52), die van *den koning, welke de 10,000 talenten kwijtscholden had aan den ondankbaren dienstknecht* (XVIII. 21—34), die van *de arbeiders in den wijngaard* (XX. 1—16), die van *de twee zonen, anders sprekende en anders doende* (XXI. 28—32), die van *de vijf wijze en vijf dwaze maagden* (XXV. 1—13). — De gelijkenis van *den ongemerkten wasdom van het gestrooide zaad* heeft alleen MARCUS. Wij zagen vroeger reeds de overeenstemming van deze parabel met geheel den aart en aanleg van zijn Evangelie (1). — Bij LUCAS alleen lezen wij, altijd met aanduiding van den juisten tijd, en in den sprekendsten samenhang: de gelijkenis van *de twee schuldenaren, de een, wien veel, en de ander, wien weinig vergeven*

(1) Dl. I. bladz. 265 en volg.

was, bij gelegenheid van de vrijpraak der zondares, en de betooning harer dankbare liefde tot den Verlosfer (VII. 41—43), die van *den barmhartigen Samaritaan*, op de vraag van den Wetgeleerde: *Wie is mijn naaste?* (X. 30—36), die van *den vriend te middernacht bij zijnen vriend om brood aankloppende*, in verband met het voorschrift des gebeds (XI. 5—8), die van *den rijke, weggenomen in het midden zijner wereldsche plannen*, bij gelegenheid eener waarschuwing tegen de geldzucht (XII. 15—21), die van *den onvruchtbaren vijgeboom*, in verband met het aangekondigd oordeel over alle onbekeerden (XIII. 6—9), die van *den aanzittenden gast ter bruiloft*, bij gelegenheid eener bestraffing der genen, die de vooraanzitting begeerden (XIV. 7—11), die van *den man, die een toren wilde bouwen*, en van *den koning, uittrekkende om slag te leveren*, tot toelichting van dat woord: *wie zijn kruis niet draagt, en mij navolgt, die kan mijn discipel niet zijn* (XIV. 28—33), de gelijkenis van *den verloren penning* en van *den verloren zoon* (nevens die van het *verloren schaap*, die ook MATTHÉUS heeft), tegen de murmureerende Phariseën en Schriftgeleerden (XV.), die van *den onrechtvaardigen Rentmeester*, bij dezelfde gelegenheid, tegen de gierigheid der Phariseën (XVI. 1—14); nog, die van *den rijken man en Lazarus*, bij dezelfde gelegenheid (XVI. 19—31), en kort na die uitspraak (vs. 15): *wat hoog is onder de menschen, is een gruwel voor God!* die van *den dienstknecht, van den arbeid wederkeerende*, in een gesprek over geloof en vergeving (XVII. 7—10),

die van *de weduwe en den onrechtvaardigen Rechter*; in onmiddelijk verband met de aankondiging der laatste dagen, en de vermaning tot een volhardend gebed (XVII. 20—37. XVIII. 1—8).

Behalve dit in het oog loopend kenmerk van orde in de tijdsbepaling, waardoor zich de opteekening der parabelen, die alleen bij LUCAS gelezen worden, onderscheidt, verdienen ook nog andere verscheidenheden hier onze opmerking. De aangevoerde *gelijkenissen* bij MATTHÉUS zijn over het geheel meer uit het openbare of beroepsleven genomen, die bij LUCAS meer uit het huisfelijke; — die van MATTHÉUS stellen den Heere voornamelijk voor als *Koning*, Zijn koninkrijk meer in betrekking tot de wereld en het lot der wereld, die van LUCAS meer in betrekking tot het innerlijke leven; — die van MATTHÉUS hebben een meer Oostersch-dichterlijken vorm, die van LUCAS gelijken meer naar werkelijke gebeurtenissen, zoo dat men b. v. de gelijkenissen van *den barmhartigen Samaritaan*, van *den rijken man en Lazarus*, bijna even goed voor geschiedenissen als voor gelijkenissen zoude kunnen houden.

Wij laten thands de parabelen, die MATTHÉUS en LUCAS met elkander *gemeen* hebben, volgen. De tweederlei opteekeningen verschillen dan eens meer, dan eens minder, het zij in den aart, het zij in de veelheid der bijzonderheden, aan elk derzelve eigen; in een enkel geval zijn zij ook wel volkomen gelijkloidend.

Volkomen gelijkloidend is bij de twee Evangelieschrijvers de gelijkenis van *het zuurdeesem* opgetekend:

Matth. XIII. 33. Een andere gelijkenis sprak Jesus tot hen, zeggende: Het koninkrijk der hemelen is gelijk een zuurdeesfem, hetwelk eene vrouw nam en verbergde in drie maten meel, tot dat het geheel gezuurd was.

Luc. XIII. 20. En Hij zeide wederom: waarbij zal ik het Koninkrijk Gods vergelijken? 21. Het is gelijk een zuurdeesfem, hetwelk eene vrouw nam, en verbergde het in drie maten meel, tot dat het geheel gezuurd was.

Met een niet onbeteekenend verschil hebben wij in ons *eerste* en *derde* Evangelie de gelijkenis van het *verloren schaap*:

Matth. XVIII. 12. Wat dunkt u? indien eenig mensch honderd schapen had, en één uit dezelve *afgedwaald* ware, zal hij niet de negen en negentig laten, en op de bergen hennegaande, het *afgedwaalde* zoeken? 13. En indien het geschiedt, dat hij hetzelfde vindt, voorwaar, Ik zeg u, dat hij zich meer verblijdt over hetzelfde, dan over *de negen en negentig die niet afgedwaald zijn geweest*.

Luc. XV. 4. Wat mensch onder u, hebbende honderd schapen, en één van *die verliezende*, verlaat niet de negen en negentig *in de woestijn*, en gaat naar het *verlorene*, tot dat hij hetzelfde vindt? 5. En als hij het gevonden heeft, *legt hij het op zijne schouderen*, verblijd zijnde; 6. *En te huis komende roept hij de vrienden en geburen te zamen, zeggende tot hen: weest blijde met mij, want ik heb mijn schaap gevonden, dat verloren was.* 7. Ik zeg ulieden, dat er *alzoo blijdschap zal zijn in den hemel over éenen zondaar die zich bekeert, meer dan over negen en negentig rechtvaardigen, die de bekeering niet van noode hebben.*

Men bemerkt de meerdere uitwerking, zoo wel als

de tederder bijzonderheden van uitdrukking en voorstelling bij Lucas: het *verlorene* voor hetgeen MATTHÉUS het *afgedwaalde* noemde; het wedergevendene fchaap *op de schouders* van den Herder *gelegd*; de *zamenroeping van vrienden en geburen* tot mededeeling zijner blijdschap (1); eindelijk de bestraffing der ingebeelde rechtvaardigen, als die *de bekeering niet van noode* meenen te hebben.

Grooter is het verschil, fchoon altijd behoudens de kenlijke eenzelvigheid der hoofdzaak, in de gelijkenis van de *genoodigden tot de bruiloft*, en in die der *toebetrouwde talenten*. Wij plaatfen de twee Evangelien hier wederom, ter betere vergelijking, naast elkander.

<p>Matth. XXII. 2. Het Koninkrijk der hemelen is gelijk aan een zeker Koning, die zijnen Zoon een bruiloft bereid had, 3. En zond zijne dienstknechten uit, om de genoodigden <i>ter bruiloft</i> te roepen; en zij wilden niet komen. 4. Wederom zond hij andere dienstknechten uit, zeggende: zegt den genoodigden: Ziet, ik heb mijn middagmaal bereid, mijne osfen en de gemeste beesten zijn geflacht, en alle dingen zijn</p>	<p>Luc. XIV. 16. Een zeker mensch bereidde een groot avondmaal, en hij noodigde er velen. 17. En hij zond zijnen dienstknecht uit ter ure des avonds, om den genoodigden te zeggen: komt! alle dingen zijn nu gereed. 18. En zij begonnen zich eendrachtelijk te verontschuldigen. De eerste zeide: ik heb een akker gekocht, en het is noodig, dat ik uitga en hem bezie; ik bid u, houd mij voor verontschuldigd! 19. En</p>
---	--

(1) In de twee gelijkenissen, die bij Lucas volgen, vinden wij deze zelfde openbare blijdschapsbetooning te rug, vs. 9, 10 en vs. 23, 25, 32.

MATTHEÛS.

LUCAS.

gereed; komt tot de bruiloft. 5. Maar zij zulks niet achtende, zijn heen gegaan, deze tot zijnen akker, gene tot zijne koopmanschap. 6. *En de anderen grepen zijne dienstknechten, deden hun smaadheid aan, en doodden ze.* 7. *Als nu de Koning dat hoorde, werd hij toornig, en zijne krijgsheren zendende, heeft die doodslagers vernield, en hunne stad in brand gestoken.* 8. Toen zeide hij tot zijne dienstknechten: de bruiloft is wel bereid, doch de genoodigden waren het niet waardig. 9. Daarom gaat op de uitgangen der wegen, en zoo velen als gij er zult vinden, roept die tot de bruiloft. 10. En de dienstknechten, uitgaande op de wegen, vergaderden allen, die zij vonden, beide *kwaden en goeden*; en de bruiloft werd vervuld met aanzittende gasten. 11. En als de Koning ingegaan was, om de aanzittende gasten te overzien, zag hij aldaar eenen mensch, niet gekleed zijnde met een bruiloftskleed; 12. En zeide tot hem: Vriend! hoe zijt gij hier ingekomen, geen bruiloftskleed aan hebbende? En hij verstomde. 13. Toen zeide de Koning tot de dienaars: bindt

een ander zeide: ik heb vijf joks en gekocht, en ik ga henen om die te beproeven; ik bid u houd mij voor verontschuldigd! 20. En een ander zeide: ik heb eene vrouw getrouwd, en daarom kan ik niet komen. 21. En dezelve dienstknecht wedergekomen zijnde, boodschapte deze dingen zijnen heer. Toen werd de heer des huizes toornig, en zeide tot zijnen dienstknecht: ga haastig uit in de straten en wijken der stad, en breng *de armen en verminkten en kreupelen en blinden* hierin. 22. En de dienstknecht zeide: heer! het is geschied, gelijk gij bevolen hebt, en nog is daar plaats. 23. En de heer zeide tot den dienstknecht: ga uit op de wegen en heggen, en dwing hen in te komen, op dat mijn huis vol worde. 24. Want *ik zeg ulieden, dat niemand van die mannen, die genoodigd waren, mijn avondmaal smaken zal.*

MATTHÉUS.

LUCAS.

zijne handen en voeten, neemt hem weg, en werpt hem uit in de buitenste duisternis; daar zal zijn weening en knerfing der tanden. 14. Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.

In het oog loopend is hier in de beide Evangelien de eenzelveheid van het grondverhaal. De gelijkenis doelt in beiden even stellig en duidelijk op de prediking van het Evangelie, dat is, de roeping tot het koninkrijk van God. Dat koninkrijk wordt vergeleken, als door geheel de Schrift heen, bij een *Avondmaal*, waarop velen genoodigd worden, doch die onder verschillende voorwendfels zich onttrekken (allereerst, de Joden); in hunne plaats worden dan uit allerlei menschen, en van op de openbare wegen en straten, anderen genoodigd, en het huis des gastheers van dezen vervuld. — Deze grond wordt dan nu in de bijzonderheden verschillend bearbeid, naar de onderscheidene richting van de beide Evangelien. Bij LUCAS heet de gastheer eenvoudig *een zeker mensch*, bij MATTHÉUS is het *een Koning*, en wel een Koning, die *zijn zoon een bruiloft maakt*. — Bij LUCAS zendt hij *zijn dienstknecht* uit ter noodiging, bij MATTHÉUS hebben wij het rijkere meervoud: *zijne dienstknechten*. — Bij LUCAS worden de voorwendfels breedvoerig gebijzonderd (vs. 18—20), MATTHÉUS daarentegen breidt de woorden der noodiging uitvoeriger en Oud-Testamentisch uit (1). —

(1) Verg. Dl. I. bladz. 170, 171.

Bij MATTHÉUS worden, bij de weigering der genoodigden, allerlei menschen, *kwaden en goeden* (geachten en ongeachten in de wereld), bij LUCAS, bepaaldelijk *armen* en allerlei *ellendigen* ingebracht. — Bij LUCAS wordt de weigering gestraft met de ontzegging der vroeger toegedachte eer (vs. 24). Bij MATTHÉUS, wordt de weigering voorgesteld in verband met de verfmading en mishandeling der gezonden (vs. 6), en, niet zonder prophetische toespeling op den ondergang van Jerufalem, het gericht uitgeoefend over de mishandeling (vs. 7). Hier eindigt de gelijkenis bij LUCAS. Hetgeen MATTHÉUS verder alléén heeft: de ontdekking en uitwerping van *den gast zonder bruiloftskleed*, is kenlijk een geheel nieuwe gelijkenis, op de hem eigene wijze met die van de noodiging ter koninklijke bruiloftsmaaltijd in verband gebracht.

En nu, de gelijkenis der *talenten*. Ook deze is in de grondtrekken bij de twee Evangelisten dezelfde; doch de bewerking (zoo wel als de plaatfing, waarvan vroeger reeds (1)) verschilt.

<p>Matth. XXV. 14. Het is gelijk een mensch, die buiten 's lands reizende zijne dienstknechten riep, en gaf hun zijne goederen over. 15. En den eenen gaf hij <i>vijf talenten</i>, en den anderen <i>twee</i>, en den derden <i>een</i>, en iegeljk naar zijn vermogen,</p>	<p>Luc. XIX. 12. Een zeker welgeboren man reisde naar een ver gelegen land, om voor zich zelven een koninkrijk te ontfangen, en dan weder te keeren. 13. En geroepen hebbende zijne dienstknechten gaf hij hun <i>tien ponden</i>, en zeide tot hen:</p>
--	--

(1) Bladz. 29 boven.

MATTHÉUS.

LUCAS.

en verreisde terstond. 16. Die nu de vijf talenten ontfangen had, ging heen, en handelde daarmede, en won andere vijf talenten. 17. Desgelijks ook die de twee ontfangen had, won andere twee. 18. Maar die het ééne ontfangen had, ging heen, en groef in de aarde, en verbergde het geld zijns heeren.

19. En na een langen tijd kwam de heer van die dienstknechten, en hield rekening met hen. 20. En die de vijf talenten ontfangen had, kwam en bracht tot hem andere vijf talenten, zeggende: heer! *vijsf talenten* hebt gij mij gegeven; zie, *andere vijsf talenten* heb ik boven dezelve gewonnen. 21. En zijn heer zeide tot hem: wel, gij goede en getrouwe dienstknecht! over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik u zetten; *ga in, in de vreugde uws heeren*. 22. En die de twee talenten ontfangen had, kwam ook tot hem, en zeide: heer! *twee talenten* hebt gij mij gegeven; ziet! *twee andere talenten* heb ik boven dezelve gewonnen. 23. Zijn heer zeide tot hem: wel, gij goede en getrouwe dienstknecht! over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik u zetten; *ga in, in de*

doet handeling tot dat ik kome. 14. *En zijne burgers haatten hem, en zonden hem gezanten na, zeggende: wij willen niet, dat deze over ons koning zij.*

15. En het geschiedde, toen hij wederkwam, als hij het koninkrijk ontfangen had, dat hij zeide, dat de dienstknechten tot hem zouden geroepen worden, dien hij het geld gegeven had; opdat hij weten mocht wat een iegelijk met handelen gewonnen had. 16. En de eerste kwam, en zeide: heer! *uw pond heeft tien ponden* daartoe gewonnen. 17. En hij zeide tot hem: wel gij, goede dienstknecht! dewijl gij in het minste getrouw zijt geweest, zoo heb macht over tien steden. 18. En de tweede kwam, en zeide: heer! *uw pond heeft vijsf ponden* gewonnen. 19. En hij zeide ook tot dezen: en gij, wees over *vijsf steden*. 20. En een ander kwam, zeggende: heer! zie (hier) *uw pond*, hetwelk ik in een *zweetdoek* weggelegd heb. 21. Want ik vreesde u, omdat gij een straf mensch zijt: gij

MATTHÉUS.

LUCAS.

vreugde uws heeren. 24. Maar neemt weg, dat gij niet gelegd die het *éne talent* ontfangen had, hebt, en gij maait, dat gij niet kwam ook, en zeide: heer! ik gezaaid hebt. 22. Maar hij zeide kende u, dat gij een hard mensch tot hem: *uit uwen mond zal ik zijt, maaiende waar gij niet ge- u oordeelen*, gij booze dienst-zaaid hebt, en vergaderende van knecht! gij wist, dat ik een straf daar gij niet gestrooid hebt. 25. mensch ben, nemende weg, dat En bevreesd zijnde, ben ik heen ik niet gelegd heb, en maaiende, gegaan, en heb uw talent ver- dat ik niet gezaaid heb. 23. borgen *in de aarde*; zie, gij Waarom dan hebt gij mijn geld hebt het uwe. 26. Maar zijn heer niet in de bank gegeven, en ik antwoordende, zeide tot hem: komende, had hetzelfde met woe- gij booze en luie dienstknecht! gij ker mogen eischen. 24. En hij wist, dat ik maai, waar ik niet zeide tot degenen, die bij hem gezaaid heb, en van daar verga- stonden: neemt dat pond van der, (waar) ik niet gestrooid heb. hem weg, en geeft het dien, 27. Zoo moest gij dan mijn geld die de tien ponden heeft. 25. *En bij de wisselaren gedaan hebben, zij zeiden tot hem: heere! hij en ik komende zoude het mijne heeft tien ponden*. 26. Want ik wedergenomen hebben met woe- zeg u, dat een iegelijk die heeft, ker. 28. Neem dan van hem het zal gegeven worden; maar van talent weg, en geef het denge- dengenen, die niet heeft, van nen, die de tien talenten heeft. dien zal genomen worden, ook 29. Want een iegelijk, die heeft dat hij heeft. 27. *Doch deze dien zal gegeven worden, en hij mijne vijanden, die niet hebben zal overvloedig hebben; maar gewild, dat ik over hen koning van den genen die niet heeft, van zoude zijn, brengt hen hier, dien zal genomen worden, ook en slaat ze hier voor mij dood*. dat hij heeft. 30. *En werpt den 28. En dit gezegd hebbende, onnutten dienstknecht uit in de reisde Hij voor hen henen, en buitenste duisternis; daar zal ging op naar Jeruzalem*. weening zijn en knersing der tanden.

De hoofdbedoeling der gelijkenis is, als duidelijk

genoeg blijkt, bij de beide Evangelisten dezelfde. Doch in de bijzonderheden is het, deze reis, LUCAS die het *koningschap* des Heeren doet uitkomen. Zeer natuurlijk! dewijl de gelijkenis volgens hem (XIV. 11) is uitgesproken, toen JESUS nabij *Jerusalem was, en men meende, dat het koninkrijk Gods TERSTOND zoude openbaar worden*. De Heiland doet daarom in eene eerste plaats gevoelen, dat Hij (de *welgebooren man* in de gelijkenis) nog eerst ten hemel (het *ver gelegen land*) zoude wederkeeren, aldaar Zijn koninkrijk ontfangen, en dan eerst als Koning in heerlijkheid openbaar worden. Met deze inleiding der gelijkenis bij LUCAS staat dan ook het slot in verband (vs. 27), ziende op het oordeel over Zijne burgers of landgenooten (de Joden) die Hem *gehaat, en niet gewild hadden, dat Hij Koning over hen zoude zijn* (vs. 14). — MATTHÉUS spreekt hier van geen koninkrijk, waarschijnlijk omdat hij in de vroeger bij hem geplaatste gelijkenis van de *genoodigden ter bruiloftsmaaltijd* juist dezen trek reeds opgenomen had. — Verder verschillen de beide opteekeningen ook nog in kleine, maar niet onbeduidende bijzonderheden. MATTHÉUS heeft, naar de hem eigene ruimheid, *talenten*, voor de nederiger *ponden* van LUCAS. — Bij MATTHÉUS ontfangen *drie* dienstknechten de één *vijf*, de ander *twee*, de derde *een* talent; bij LUCAS, *tien* dienstknechten elk *een pond*. Insgelijks verschilt de evenredigheid der overwinst. Bij MATTHÉUS wordt door de beide vlijtige dienstknechten het ontfangen getal verdubbeld; bij LUCAS wordt door den éenen het ontfangene met *tien*, door den tweeden met *vijf* verme-

nigvuldigd. Ook strekt bij **LUCAS**, in overeenstemming met het punt van waar hij uitgaat (vs. 12), ter be-
looning der getrouwe dienstknechten de regering over
tien en vijf steden (vs. 17 en 19); bij **MATTHÉUS** staan
tegen elkander het *ingaan in de vreugd huns hee-*
ren (vs. 21, 23), en (vs. 30) de veroordeeling tot *de*
buitenste duisternis, alwaar weening en knersing
der tanden zal zijn.

De gelijkenisfen, aan alle onze *Synoptici* ge-
meen, zijn slechts drie in getal; die van *den zaaier*
op vierderlei grond, die van *het mostaardzaad*,
en die van *de oproerige landlieden*. Het onderscheid
van opteekening tusschen de drie Evangelien is hier
vrij gering, toch genoegzaam om daarin weder elks
verschillenden aanleg en richting te erkennen. De
gelijkenis van *den zaaier*, allereerst:

Matth. XIII. 3. Ziet,	Marc. IV. 3. <i>Hoort</i>	Luc. VIII. 5. Een
een zaaier ging uit om	<i>toe.</i> Ziet een zaaier	zaaiër ging uit, om
te zaaien. 4. En als	ging uit om te zaaien.	<i>zijn</i> zaad te zaaien, en
hij zaaide viel een	4. En het geschiedde	als hij zaaide viel het
deel zaads bij den	bij het zaaien, dat een	een bij den weg, en
weg; en de vogelen	deel zaads viel bij den	<i>werd vertreden</i> , en de
kwamen en aten het-	weg; en de vogelen <i>des</i>	vogelen <i>des hemels</i>
zelve op. 5. En een	<i>hemels</i> kwamen en	aten dat op. 6. En het
ander deel viel op	aten het op. 5. En het	andere viel op eene
steenachtige plaatfen	andere viel op het	steenrots, en op gewas-
waar het niet veel aar-	steenachtige, waar het	fen zijnde is het ver-
de had, en het ging	niet veel aarde had; en	dord, <i>omdat het geene</i>
terstond op, omdat het	het ging terstond op,	<i>vochtigheid had.</i>
geene diepte van aar-	omdat het geen diepte	
de had. 6. Maar als	van aarde had. 6. Maar	
de Zon opgegaan was,	als de Zon opgegaan	

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

<p>zoo is het verbrand geworden, en omdat het geen wortel had, is het verdord. 7. En een ander (deel) viel in de doornen, en de doornen wiesfen op, en verftikten hetzelve. 8. En een ander deel viel in de goede aarde, en gaf vrucht, hte eene <i>honderd</i>, het andere <i>zestig</i>, en het andere <i>dertig</i> <i>voud</i>.</p>	<p>was, zoo is het verbrand geworden, en omdat het geen wortel had, zoo is het verdord. 7. En het andere viel in de doornen; en de doornen wiesfen op en verftikten hetzelve, en <i>het gaf geene vrucht</i>. 8. En het andere viel in de goede aarde, en gaf vrucht <i>die opging en wies</i>, en het eene droeg <i>dertig</i>, en het andere <i>zestig</i>, en het andere <i>honderd</i> <i>voud</i>.</p>	<p>7. En het andere viel <i>in het midden</i> der doornen, en de doornen <i>mede</i> opwasfende, verftikten hetzelve. 8. En het ander viel in de goede aarde, en opgewasfen zijnde, bracht het <i>honderd</i> <i>voudige</i> vrucht voort.</p>
---	---	--

De voorftelling is, gelijk men ziet, bij de drie Schrijvers weinig verschillend. MARCUS houdt zich voor het meest aan zijnen voorganger; LUCAS aan beide, alleenlijk met merkbare verkorting, door het achterwege laten van meer dan ééne bijzonderheid. Evenwel is het toch ook hier geene bloote overneming: zoo wel MARCUS als LUCAS voegen hier en daar een woord vol klem en nadruk toe. Dus wordt bij laatstgenoemden het zaad niet flechts door de vogelen des hemels opgegeten, maar ook door menfchen *vertreden*. — Dus merkt MARCUS uitdrukkelijk aan, dat het verftikte zaad *geene vrucht* gaf, en ftraks hoe het in de goede aarde regelmatig *opgaat* en *wast*. — Dus toont ons LUCAS het goede zaad en de doornen *te zamen* opwasfende. — Hoe MARCUS in het vermelden

der hoeveelheid van de vrucht, de rede van MATTHÉUS niet zonder nadruk en beteekenis omkeert, is reeds vroeger door ons opgemerkt (1); eigenaartig vergeenoegt LUCAS zich, met historische beknoptheid, daarlatende de minder overvloedige ophrengften, alleen de *honderdvoudige* te melden. — In de uitlegging van de *gelijkenis* (2) zijn de drie Evangeliefchrijvers zich insgelijks voor het meest schier woordelijk gelijk. MARCUS evenwel voegt bij *de zorgvuldigheden des levens en de verleiding des rijkdoms*; uit MATTHÉUS (vs. 22), ook nog: *de begeerlijkheden omtrent de andere dingen inkomende* (vs. 19), waarvoor LUCAS (vs. 14) *de wellusten des levens* heeft. Deze Evangelist doet hier ook vooral het vereischte der *volharding* uitkomen (vs. 14 en 15), en noemt het door het geloof gereinigd hart, met eene eigenaartig-Griekfche uitdrukking: *eerlijk en goed* (*καρδία καλή καὶ ἀγαθή*).

De gelijkenis van *het mostaardzaad* luidt bij de drie Evangelisten aldus:

Matth. XIII. 31. Het koninkrijk der hemelen is gelijk het mostaardzaad, hetwelk een mensch heeft genomen, en in <i>zijn</i> akker gezaaid.	Marc. IV. 31. Het koninkrijk van God is als een mostaardzaad, hetwelk wanneer het <i>in de aarde</i> gezaaid wordt, het minste is van al de zaden, die op aarde zijn.	Luc. XIII. 19. Het koninkrijk van God is gelijk een mostaardzaad, hetwelk een mensch genomen en in <i>zijn</i> hof geworpen heeft, en het wies op en werd tot eenen grooten boom, en de
--	---	---

(1) Dl. I. blad. 279.

(2) Matth. XIII. 18—23. Marc. IV. 13—20. Luc. VIII. 11—15.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

maar wanneer het op- gezaaid is, gaat het op, vogelen des hemels
 gewasfen is, dan is het en wordt het meeste *nestelden* in zijne tak-
 het meeste van de van al de moeskruie- ken.
 moeskruiden, en *het* den, en *maakt groote*
wordt een boom, alzoo *takken*, alzoo dat de
 dat de vogelen des he- vogelen des hemels
 mels komen, en nes- *onder zijne schaduwe*
 telen in *zijne takken*. kunnen nestelen.

De overeenkomst is bijna woordelijk. Evenwel ver-
 loochent zich ook hier noch het aanschouwelijke bij
 MARCUS, noch de historifche toon bij LUCAS. Bij den
 eerften zien wij den boom, zoo als hij *zijne groote*
takken maakt, en de vogelen *onder zijne schaduwe*
nestelen; bij den tweeden heeft de gantfche gelijkenis
 meer den vorm eener eens gebeurde dan eener dage-
 lijks voorkomende zaak: het zaad *werd* geworpen,
wies op, de vogelen *nestelden* in zijne takken! in
 den verledenen tijd, daar de twee andere Evangeliën
 in den tegenwoordigen fpreken.

De gelijkenis van de *oproerige landlieden* levert in
 de bijzonderheden eenige meerdere verfcheidenheid op:

Matth. XXI. 33.	Marc. XII. 1.	Een Luc. XX. 9.
Daar was een heer des	mensch plantte eenen	zeker mensch plantte
huizen, die eenen wijn-	wijngaard, en zette	eenen wijngaard, en
gaard plantte, en zette	eenen tuin daarom,	verhuurde dien aan
eenen tuin daarom,	en groef een wijn-	landlieden, en trok
en groef een wijn-	persbak, en bouwde	eenen langen tijd bui-
persbak daarin, en	een toren, en ver-	ten 's lands.
bouwde eenen toren,	huurde dien aan de	
en verhuurde dien	landlieden, en reisde	
den landlieden, en	buiten 's lands. 2. En	10. En als het de
reisde buiten 's lands.	als het de tijd was,	tijd was, zond hij tot

MATTHÉUS.

34. Toen nu de tijd der vruchten genaakte, zond hij zijne dienstknechten tot de landlieden, om zijne vruchten te ontfangen. 35. En de landlieden, nemende *zijne dienstknechten*, hebben den eenen *geslagen*, en den anderen *gedood*, en den derden *gesteenigd*.

36. *Wederom* zond hij andere dienstknechten, *meer in getal dan de eersten*, en zij deden dezen desgelijks.

37. En ten laatste zond hij tot hen *zijn zoon*, zeggende: zij zullen mijnen zoon ontzien.

MARCUS.

zond hij *eenen dienstknecht* tot de landlieden, opdat hij van de landlieden ontfing van de vrucht des wijngaards. 3. Maar zij namen en sloegen hem, en zonden hem *ledig* heen.

4. En hij zond *wederom eenen anderen dienstknecht* tot hen, en dien *steenigden zij*, en wondden hem aan het hoofd, en zonden hen *enen schandelijk mishandeld zijnde*. 5. En *wederom* zond hij *een anderen*, en dien *doodden zij*; en *vele anderen*, van welke *zij sommigen sloegen*, en *sommigen doodden*.

6. Als hij dan nog *éenen zoon had die hem lief was*, zoo heeft hij ook dien *ten laatste* tot hen gezonden, zeggende, zij zullen immers mijnen zoon ontzien.

LUCAS.

de landlieden *eenen dienstknecht*, opdat zij hem van de vrucht des wijngaards geven zouden, maar de landlieden *sloegen* denzelfven, en zonden (hem) *ledig* heen.

11. En *wederom* zond hij *eenen anderen dienstknecht*, maar ook dien *geflaggen* en *smadelijk mishandeld hebbende*, zonden zij hem *ledig* heen. 12. En *wederom* zond hij *een anderen*, maar zij verwondden ook dezen, en wierpen hem uit.

13. En de heer des wijngaards zeide: wat zal ik doen? Ik zal *mijnen geliefden zoon zenden*. Mogelijk dezen ziende, zullen zij hem ontzien.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

38. Maar de landlieden, den zoon ziende, zeiden onder malkanderen : deze is de erfgenaam ; komt ! laat ons hem dooden , en zijne erfenis aan ons behouden !

39. En hem nemende , wierpen zij hem buiten den wijngaard , en doodden hem. 40. Wanneer dan de heer des wijngaards komen zal , wat zal hij dien landlieden doen. 41. *Zij zeiden tot hem , hij zal den kwaden eenen kwaden dood aandoen , en zal den wijngaard aan andere landlieden verhuren , die hem de vruchten op zijnen tijd zullen geven.*

7. Maar de landlieden zeiden onder malkanderen : deze is de erfgenaam ; komt ! laat ons hem dooden , en de erfenis zal onze zijn.

8. En zij namen hem en doodden hem , en wierpen hem buiten den wijngaard. 9. Wat zal dan de heer des wijngaards doen ? Hij zal komen , en de landlieden verderven , en den wijngaard aan anderen geven.

14. Maar als de landlieden hem zagen , overleiden zij onder malkanderen , en zeiden : deze is de erfgenaam , komt ! laat ons hem dooden , opdat de erfenis onze worde !

15. En als zij hem buiten den wijngaard geworpen hadden , doodden zij hem. Wat zal dan de heer des wijngaards doen ? 16. Hij zal komen en deze landlieden verderven , en zal den wijngaard aan anderen geven. *En als zij dat hoorden , zeiden zij : dat zij verre.*

Een iegelijk der drie Schrijvers blijft zich in de verscheidenheden wederom gelijk , ten aanzien van stijl en richting. Dus , laat LUCAS al dadelijk (vs. 9) de beschrijving van den wijngaard , waarin MATTHÉUS en MARCUS uitvoerig zijn , achterwege , zich vergenoegende met de hoofdzaak van de parabolische geschiedenis. — Dus kiest wederom MATTHÉUS (vs. 34 en 36) het meervoudig getal , en spreekt tot *tweemaal* toe van

dienstknechten, terwijl MARCUS en LUCAS slechts een enkelen melden, maar daarentegen de zending zelve tot *driemaal* toe herhalen. — Het treffende der uitdrukking bij MARCUS, waar hij van de zending des zoons spreekt (vs. 37), deden wij reeds opmerken (1). LUCAS heeft: *mijn geliefden zoon*. — In de voorstelling der verwerping en mishandeling van de gezondene dienstknechten is MARCUS overvloedigst en bijzonderst: bij hem alleen lezen wij (vs. 4) van: *aan het hoofd wonden*, bij hem en bij MATTHÉUS (vs. 35) van: *steenigen*, niet zonder eene bestemde toespeling misfchien. LUCAS drukt (vs. 12) op de *uitwerping*. — De *uitwerping des Zoons buiten den wijngaard* is door alle drie gebijzonderd. — Het vonnis der oproeringen legt MATTHÉUS (vs 41) in den mond der Pharisceën. LUCAS geeft integendeel zuiver historisch den uitroep van dezen terug: *dat zij verre!* (2).

Slaan wij M. H. thans nog een blik op hetgeen onze ten eind gebrachte beschouwing van LUCAS ten slotte naliet, dan staan de volgende hoofdpunten voor uwe overtuiging, zoo wij vertrouwen, vast.

De Schrijver van het *derde* onzer Evangeliën kan geen ander geweest zijn, dan die, welken geheel de Christelijke oudheid van den beginne aan zonder tegenpraak daarvoor gehouden heeft: LUCAS, een geneesheer van Heidenfche afkomst en Griekfche vor-

(1) Dl. I. bladz. 279.

(2) Dl. I. bladz. 188.

ming, Joodsch profeliet en, later, als Christen discipel, geliefde medgezel en medearbeider van PAULUS, den Apostel tot de Heidenen.

Onder zijne mede-Evangelisten onderscheidt hij zich door het bij uitstek historische karakter, zoo van het plan en den inhoud, als van geheel den stijl en de manier zijner beide schriftten; de *Handelingen der Apostelen* te beschouwen zijnde als met zijn Evangelie één onafgebroken geheel.

Dat historische karakter zagen wij zich bijzonder openbaren in de veelvuldige aanraking en ingrijping zijner Evangeliebeschrijving met en in de geschiedenis der Heidenfche zoowel als Joodsche oudheid van zijnen tijd. Wij vonden het insgelijks terug in de wijze waarop hij ons de gebeurtenissen onderling, en in hare onderscheidene bijzonderheden, geregeld ordent, en zich als uit elkander ontwikkelend vertoont.

Zijne persoonlijkheid als Geneesheer, Profeliet en Christen uit de Heidenen, mitsgaders als boezemvriend van PAULUS, zagen wij wel nergens door het noemen van zijnen naam, of het vermelden zijner eigene werkzaamheden te kennen gegeven, maar, bij die zelfverberging, des te krachtiger afgedrukt in alles wat bij hem opgeteekend staat. — Dus vonden wij de leer en prediking van PAULUS, als ware het, in historischen vorm bij LUCAS te rug. — Den tot CHRISTUS toegebrachten Profeliet uit de Heidenen herkenden wij zoo in de tedere welwillendheid, waarmede al wat Israëlitisch is bij hem geroerd wordt, als in de wijze, waarop hij de roeping der Volken tot de gemeenschap van den God en Mesias Israëls doet uitkomen. — De Genees-

heer verried zich niet slechts in enkele trekken, die den man kenmerken, vertrouwd met krankheden en hare genezing, maar ook in geheel zijne opvatting der blijde boodschap van Verlossing en Genade, in geheel zijne aanschouwing van den Persoon zelve des Heeren JESUS. Hem, den hooggeloofden Heer en Heiland, zagen wij, in dit derde Evangelie, zeer bepaaldelijk ons voorgesteld als den almachtigen Geneesheer van lichaam en ziel, voorts in naauw verband met dezen Israëlitischen Godstitel, als den barmhartigen, medelijdigen Hoogepriester, gezalfd met den Heiligen Geest, en het land overal omgaande *om goed te doen*. Wij zagen Hem hier in rijker verscheidenheid, dan ergens elders in onze Evangeliën, omgeven van allerlei medelijden- en hulpbehoevenden, ellendigen, geringen, zwakken. — Deze karaktermerken van LUCAS Evangelie vonden wij tot in de bijzonderheden der talrijke *Ge-lijkenissen* te rug, die bij hem opgenomen werden. Wij zagen eindelijk ook nog in LUCAS, den Historiefchrijver niet slechts van JESUS CHRISTUS in het vleesch, maar ook van den Heiligen Geest, uit welken Hij, het gezegend Vrouwenzaad, ontvangen werd, en dien Hij als den Trooster, door Hem toegezegd, na Zijne wederkeer ten hemel van den Vader zendt.

Hetgeen uit deze resultaten tegen alle denkbeeld het zij van onechtheid, het zij van mythische opfiering zegevierend volgt, ligt voor oogen. Even ondenkbaar is opzettelijke en onopzettelijke verfieling bij zoo veelvuldige, zich overal gelijkblijvende harmonyen: tusschen onzen Schrijver en alle de historischebronnen van

zijnen tijd; tusſchen onzen Schrijver en de Evangelien zijner beide Voorgangers, uit zoo kenbaar onderscheidene ſtandpunten en perſoonlijkheden afkomstig; tusſchen onzen Schrijver en de Brieven van PAULUS, zoo wel ten aanzien van leerbegrip en ſtandpunt, als ten aanzien van de kleinſte bijzonderheden van feiten, plaatſen, en tijden, in het midden van welke zij beide leefden. De echtheid van het Boek, de geloofwaardigheid van den Schrijver, de hiſtoriſche zekerheid van zijne berichten, zijn te zamen één eenig en ondeelbaar gevolg van alle die onderscheidene, op elkander ſtaande, elkander in allerlei richtingen als doorsnijdende, telkens wederom in elkander ſmeltende overeenkomsten, die het thands volbrachte onderzoek ons aanbod. Overal vonden wij diepte te gelijk en eenvoudigheid, — oorfpronklijkheid tevens en aanwending van beſtaande bronnen, — rijkdom te gelijk en ſoberheid, — ootmoedige zelfverberging te gelijk met de ſtelligſte zelfbewuſtheid van een onwraakbaar getuige; — overal, de meest gekarakterifeerde en onna bootsbare en zich zelve gelijk blijvende individualiteit, te gelijk met de volkomenſte dienſtbaarheid dier individualiteit aan de zaken, leeringen, en perſonen, die hij wedergeeft of beſchrijft. Voor *onopzettelijke* verdichting is hier dan nergens plaats, daar alles de volvoering getuigt van het uitgedrukte voornemen des Schrijvers (I. 2): *van voren alles naarſtig (ἀκριβώς) te onderzoeken*; evenmin is *opzettelijke* verſiering denkbaar, waar geheel de uitgedrukte individualiteit des Schrijvers niets dan eerlijkheid, eenvoud, en waarheidliefde ademt. — Hier wederom is dus geen andere

oplossing mogelijk van alle zamenloopende verschijnselen, dan die ééne, ons door STRAUSS betwiste: het is waarheid, historifche, onvermengde, Goddelijke waarheid.

De aanval, of liever de zelfverdediging van STRAUSS op het grondgebied des Evangelies van LUCAS, mag inderdaad bij uitstek flauw en mat heeten. Hooren wij hem zelven (1): « Dat LUCAS, een medgezel van PAULUS, een Evangelie gefchreven hebbe, daarvoor ontbreekt een bericht van gelijken ouderdom en gewicht, als dat van PAPIAS ten aanzien van MATTHÉUS en MARCUS. Een getuigenis van gantsch bijzonderen aart, voor de afkomst van het derde Evangelie zoo al niet van LUCAS, toch van een reisgenoot van den Apostel PAULUS, ligt in de *Handelingen der Apostelen*, welke, naar luid van de Inleidingen der beide Schriften, zonder dat de eigenaartigheid dier Schriften zelve daarmede eenigzins in ftrijd is, van denzelfden Schrijver of Verzamelaar zijn. In de *Handelingen* toch vat de Schrijver zich zelven en den Apostel in den eerften perfoon des meervouds te zamen, waardoor hij zich dan als deszelfs medgezel doet kennen. Het is waar, dat zich hiermede kwalijk laat overeenbrengen de dan eens wankelende dan eens wonderdadijge, of met de echte Brieven van PAULUS in tegenfpraak ftaande inhoud van menigeen zijner Berichten omtrent den Apostel (?). Ook blijft het bevreemden, waarom de Schrijver, zich noch in het begin zijns

(1) *Leben Jefu*, 1er Bd. S. 79, 80. (Dritte Auflage).

Evangelies, noch in dat der *Handelingen*, op deze zijne betrekking tot eenen der aanzienlijkste Apostelen beroept, zoo dat reeds het vermoeden is opgeworpen, dat *wellicht* die plaatsen, waarin de Schrijver als deelhebber aan de gebeurtenissen spreekt, uit een ander door hem alleenlijk ingelascht gedenkschrift, zullen zijn ontleend. — Doch ook deze oplossing daar gelaten, zoo *kan* ook wel de medgezel van PAULUS zijne beide Schriften op eenen tijd en onder omstandigheden vervaardigd hebben, waarin geen Apostolische invloed hem meer tegen den toevloed der overlevering beveiligde, welker vertellingen hij dan nu, schoon hij die ook van PAULUS niet gehoord had, zich onmogelijk (?) kon laten bewegen te verwerpen, zoodra zij slechts stichtelijk, en uit zijn van het wonderbare geenszins afkeerig standpunt gelooflijk waren.”

Derhalve een bloot: *wellicht! het kon zijn!* tegen de stelligste, door geen enkel stellig tegenbewijs van de zijde des bestrijders verzwakte resultaten! — En zulk een zwak, onbestemd, uit de lucht gegrepen: *het kon zijn!* uit de pen van een’ man, die met de onverbiddelijkste strengheid op alle *mogelijkheden*, waardoor men schijnstrijdigheden in de Evangelien wel eens gisfende zocht weg te nemen, verachtend uit de hoogte nederziet!

Doch wij hebben hier slechts even op het verhandelde over LUCAS en zijn Evangelie te rug te zien, om tegen over zijn: *mogelijk!* het stelligst en wettigst: *onmogelijk!* uit te roepen. Als *onmogelijk* zal het toch wel, na al het opgemerkte wegens dit Evangelie erkend worden, dat zijn Schrijver een ander, dan die

herhaaldelijk door PAULUS geprezen medgezel en boezemvriend LUCAS zal zijn geweest; — of, dat juist de plaatsen in de *Handelingen*, die op deze betrekking zien, van eene andere hand, van het gedenkschrift eens anderen afkomstig zouden zijn! — *Onmogelijk* (de betrekking tusfchen PAULUS en onzen Schrijver nu eenmaal vaststaande), al kon men toegeven (des ten stelligfte neen!) dat de medgezel van PAULUS zijne Schriften eerst in later tijd, ja na den dood des Apostels zal opgesteld hebben, — *onmogelijk*, zeggen wij, dat, niettegenstaande de plechtige en duidelijke verklaring bij den aanhef van zijn Evangelie, onze Schrijver daarom toch vatbaar zal geweest zijn, om (men lette wel!) niet hier of daar een mythischen trek, maar geheel de mythische overlevering der *zonder opzet verlichtende gemeente*, voor zijne rekening te nemen, daaruit zijne fchriften zamen te stellen. *Onmogelijk* (met andere woorden!), zoo ergens, dan wel ten sterkste hier, het Evangelie in twee deelen te schiften, waarvan het eene, het historifche, dat is, de bij STRAUSS aannemelijke *natuurlijke* gebeurtenissen zal moeten bevatten, het andere, in onafgebroken zamenhang, in volftrekte eenheid van ftijl en in het allernoodzakelijkst verband met dit natuurlijke en onwederfprokene, bevatten zal dat *bovennatuurlijke, wonderdadige, Goddelijke*, hetwelk bij STRAUSS voor *mythisch*, dat is, historisch onwaarachtig, wordt verklaard.

Maar wil dan nu de beruchte Mythenvriend, of welk ander bestrijder der Evangelifche waarheid het ook zijn moge, de volftrekte en algeheele geloofwaardigheid van LUCAS verdacht maken, door aanwijzing van

strijdigheden tusfchen deze of gene plaats in zijne Schriften, het zij met andere getuigenisfen der Gefchiedenis, het zij met de overige Evangelisten; ook hiervan is de oplossing befloten in de resultaten van ons medegedeeld onderzoek.

Hoe niet flechts de beter ondervraagde Gefchiedenis, maar zelfs toevallige ontdekkingen recht hebben doen wedervaren aan meer dan één bericht van onzen Evangelist, dat in ftrijd *fcheen* te zijn met de van elders overgeleverde kennis van zijnen leeftijd, bleek ons uit belangrijke voorbeelden (1). Hetgeen STRAUS uit JOSEPHUS of andere historiebronnen tegen de berichten hier of daar van LUCAS meent in te brengen, werd door grondiger nafporing meer dan voldoende door zijne Tegenfchrijvers wederlegd, en heeft in verre de meeste gevallen alleen kunnen ftrekken tot verhooging der goede wetenfchap en innige geloofwaardigheid van den Evangelist. Werd onder alle die ingebrachte zwarigheden eene enkele, bij name de vraag over de opfchrijving onder CYRENIUS (Luc. II. 2), tot hiertoe nog zoo volmaakt niet opgelost; wij zouden waarlijk, na zoo vele ophelderingen, die aan deze Schriften het getuigenis der hoogfte en zuiverfte waarheid brengen, in het onopgeloste van eene enkele wel mogen berusten! Wat mij betreft, evenwel, ik gaf reeds te kennen, dat de oplossing ook van deze zwarigheid, naar mijne overtuiging, uit de wettige aanwending eener bevriende wetenfchap gevonden is.

Schijnftrijdigheden tusfchen de Evangelisten on-

(1) Bladz. 19—23. boven.

derling zagen wij, na eenvoudige bestemming van het onderscheiden standpunt, waaruit zij geschreven werden, als van zelve verfmelten (1). Alle tegenspraak tusfchen LUCAS en MATTHÉUS of MARCUS ten aanzien van getals- of tijdsbepaling verdween, zoodra wij eenmaal leerden inzien, dat ordening, juiste bepaling, historische aanéénfchakeling, naauwkeurige opgave, het kenmerk, ja de roeping zijn van LUCAS, tegenover het meer algemeene dan bestemmende, meer welige dan bearbeide moeder-Evangelie van MATTHÉUS, terwijl MARCUS den overgang vormt.

Wij kunnen hiermede onze Beschouwing van het derde Evangelie-boek besluiten. Het vierde en laatste roept thands onze aandacht: een getuigenis van den boezemvriend, nu niet meer van PETRUS of van PAULUS, maar — van den Heer.

(1) De toepasfing op het verschil der geflachtlijstén bij MATTHÉUS en LUCAS, op de onderscheidene betrekking van JOSEPH tot *Nazareth* en *Bethlehem*, en wat meer tot dit gedeelte der Evangeliegefchiedenis behoort, hopen wij in de *Aanteekeningen* achter dit Deel nader op te helderen.



VOORLEZINGEN

OVER DE

VERSCHEIDENHEID EN DE OVEREENSTEMMING

DER VIER EVANGELIEN,

OF

P R O E V E

VAN DE MIDDELEN, WELKE DE BIJBEL OOK DEN NIET
WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKER AANBIEDT
TEGEN DE AANVALLEN VAN HET ONGELOOF,
BEPAADELIIK TEGEN HET *LEBEN JESU*
VAN D^r. D. F. STRAUSS,

DOOR

M^r. ISAAC DA COSTA.

TWEEDEN DEELS TWEEDE STUK.

TE LEIDEN,
BIJ S. EN J. LUCHTMANS.

1841.



VEERTIENDE EN VIJFTIENDE VOORLEZING.

JOHANNES.

Wanneer men na het Evangelie van MATTHÉUS het onderzoek der zoo veel meer bewerkte Schriften van MARCUS en LUCAS heeft ten einde gebracht, dan zoude het kunnen *schijnen*, als of de arbeid der beide Apostolische discipelen dien van den Apostel, het Evangelie der beide bekeerde Heidenen dat van den Getuige uit Israël meer of min in de schaduw stelde, in volheid althands en belangrijkheid overtrof. Het is waar, zulk een denkbeeld is dan ook slechts een *schijn*, en kan geene wezenlijkheid hebben. Elk Evangelie heeft zijne bijzondere dierbaarheid, elke Evangelist zijne bijzondere gave en voortreffelijkheid. Het Evangelie van MATTHÉUS blijft als *moeder-Evangelie*, als *Evangelie uit de Propheten*, gelijk het hier vroeger beschreven werd, hoog belangrijk onder het gewijde Viertal; het Apostolisch karakter van zijnen Schrijver, blijft ook na de vergelijking met zijne twee Volgers eene geheel bijzondere waarde aan zijn getuigenis verzekeren. — En toch! men gevoelt het,

bij het Apostolisch getuigenis van MATTHÉUS voegde nog een tweede van eenen uit de Twaalve; daar ligt eene lieflijkheid van harmony in, dat de Verzameling der Evangeliën niet met het geschrift eens medgezels van PETRUS of van PAULUS befloten, maar door het getuigenis van een onmiddellijken discipel, een hoog bevoorrecht Apostel van JESUS CHRISTUS als bekroond wordt. In den Schrijver van het vierde der Evangeliën hervinden wij dan ook eenen Apostel, eenen der drie uitverkorenen onder de uitverkoren Twaalf: den onder deze drie wederom bijzonder geliefden en uitverkoren *boezemdiscipel*. Het is JOHANNES, dien wij in de dagen van 's Heeren verkeer op deze aarde, met zijnen broeder JACOBUS en met PETRUS zien toegelaten en geroepen zoo bij de opwekking der gestorvene dochter van JAÏRUS, als bij des Meesters verheerlijking op den berg, en later, bij de angsten in Gethsemané. Het is JOHANNES, die, aanzittende aan den maaltijd, vertrouwelijk in den schoot zijns Heeren lag; wien, bij het kruis staande, zijns Heeren moeder, als voortaan de zijne, werd toebetrouwd; het is JOHANNES, dien wij met PETRUS het eerst na de uitstorting van den Heiligen Geest, Apostolisch zien werkzaam zijn in teekenen en wonderen en oplegging der handen in den naam des Heeren; die met PETRUS en JACOBUS 's Heeren broeder, door PAULUS als een zuil van de Gemeente te Jerufalem wordt geroemd. Doch uit alle die dagen na JESUS wederkeer ten hemel, bleef ons van zijne prediking geen woord bewaard. Eerst veel later ontfangen de Gemeenten van hem Zendbrieven, een Evangelie, en nog een ander

hoog verheven Schrift. Meer dan de helft eener eeuw liep af, federt JOHANNES, de zoon van ZEBEDÉUS, door een' anderen JOHANNES, den zoon van ZACHARIA, gewezen werd op *het Lam, dat de zonde der wereld wegneemt*, en Hem volgde. De Benjamin onder de twaalf Apostelen werd een hoog bejaarde Patriarch. Zijne medediscipelen, zijne tijdgenooten zijn niet meer. JACOBUS, zijn broeder, viel voorlang onder het geweld van een HERODES, PETRUS was gestorven aan het kruis, PAULUS onder het zwaard, de overige Apostelen, in onderscheiden oorden der wereld, elk op zijn post. Later, was Jerusaleem verwoest geworden. De offerdiensten hadden opgehouden, Israëel was een volk geworden *zonder Koning, zonder Priester, zonder offer, zonder Ephod of Tera-phim, zonder Vaderland*. De scheidslijn tusfchen Christenen uit de Joden en uit de Heidenen werd uitgewischt. Jerusaleem, ten onder gegaan, was noch de ftad van Tempel en Synagoge langer, noch der eerste Apostolifche Kerk. De groote fteden van het Heidendom waren thands de moederkerken der Christenheid geworden; onder dezen Ephese, alwaar de geliefde discipel als Ouderling der Gemeente het einde zijner uitgestrekte loopbaan te gemoet zag. Het zij in het midden dier Gemeente, of in de ballingschap op Patmos, vat hij eindelijk de pen op. Hij brengt zijn getuigenis voor de Gemeenten tot in de verte der eeuwen, op fchrift, onder de leiding van dien Geest, die ook aan hem beloofd werd, om hem *in alle waarheid te leiden, aan alle dingen indachtig te maken, en ook de toekomende dingen te verkon-*

digen. Zijn eerste Schrift is *historisch*; met hetzelfde volbrengt en volmaakt hij het getuigenis der Evangelien van 's Heeren leven, lijden, sterven en herleven. Zijn laatste is *prophetisch*; in hetzelfde verbindt hij de laatste dingen met de eerste, de prophecijen des Ouden Verbonds met de taal des Nieuwen tot openbaring van het einddoel van alles: de wederkomst zijns Heeren, en Diens heerlijk Koninkrijk, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.

Uitgelezen en uitverkoren, gelijk zijn Schrijver, is dit Vierde onzer Evangelien. Het gelijkt naar geen zijner Voorgangers, en evenwel het is met dezen één zelfde getuigenis van JESUS CHRISTUS, den Zoon van God, gekomen in de wereld, gekruisd voor de zonde, wedergekeerd in de heerlijkheid. Het is hetzelfde getuigenis, maar (gelijk de zon, gezien aan eenen hemel van Italië of Griekenland), schitterender, heerlijker, dan bij iemand zijner medegetuigen. Het is een stem uit den hemel, het is de taal van een Zien-der. Het is een Evangelie uit de *hoogte* en te gelijk uit de *diepte*.

Uit de hoogte! Niet, gelijk MARCUS, neemt het zijn aanvang van den doop in de Jordaan; niet, gelijk MATTHÉUS, van de afkomst uit ABRAHAM en DAVID; niet, met LUCAS, van de eerste beloften aangaande den Heer en zijnen Voorlooper; neen! maar van — *eer dat de wereld was*. Zoo kenmerkt hij zijn getuigenis in den Zendbrief (1 Joh. I: 1, 2). *Hetgeen van den beginne was, hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij gezien hebben met onze oogen, hetgeen wij aanschouwd hebben, en onze handen getast*

hebben van het Woord des Levens (Gr. τὸν λόγον τῆς ζωῆς, het levend Woord); want het Leven is geopenbaard, en wij hebben het gezien, en wij getuigen en verkondigen ulieden dat eeuwige Leven, hetwelk bij den Vader was en ons is geopenbaard.

Zoo kenmerkt hij dat getuigenis in het Evangelie zelve, bij den aanhef: *IN DEN BEGINNE WAS het Woord.* (Hoofdst. I. 1). En dat Woord! het Evangelie van Johannes bepaalt ons vóór alle dingen bij Zijne ongeschapen Goddelijke natuur: *Het was in den beginne BIJ GOD, en het WAS GOD* (I. 1). Van daar de gouden lijn dier hoogste heerlijkheid in geheel zijn Apostolisch geschrift verder doortrekkende, bewaarde hij ons de getuigenissen uit JESUS eigen mond aangaande Zijne eeuwige Godheid: *Eer Abraham was, BEN IK* (VIII. 58); — *Ik en de Vader zijn ÉÉN* (X. 30); — *Die Mij gezien heeft, die heeft DEN VADER gezien* (XIV. 9); — waarmede in volkomene overeenstemming staat de toespreek van den Apostel THOMAS, in dat zelfde Evangelie, tot JESUS (XX. 28): *mijn Heer en mijn God*; en wederom in het Boek der Openbaring, het getuigenis van den volheerlijken Verlosfer aangaande zich zelve (I. 17): *Ik ben de Eerste en de Laatste.*

En gelijk dit Evangelie van den Zoon van ZEBEDÉUS alle dingen van uit het hoogste standpunt waarneemt en beschrijft, zoo doorschouwt hij die ook in hunne diepte, zoo geeft hij die ook weder in alle de diepte hunner waarheid en wezenlijkheid in het leven. Niemand heeft van de wezenlijkheid der menschwording met een woord zoo diepzinnig tevens en zoo eenvoud-

dig getuigd: *Het woord werd vleesch*. In deze wereld gekomen, in dit ons menschelijk vleesch openbaard, toont niemand Hem zoo veelvuldig als JOHANNES, in aanraking en strijd met menschen, met zondige menschen redetwistende, door zondige menschen gescholden (voor een *Samaritaan*, voor een', *die den duivel heeft*, VIII. 48), — en voorst, onophoudelijk de hand der menschen tegen Hem opgeheven, om Hem te grijpen, om Hem te steenigen.

En toch omgeeft een onbeschrijflijke glans van heerlijkheid hier JESUS bij alles wat Hij lijdt, zoo wel als doet of spreekt. Het is als of de verheerlijking, van welke JOHANNES medegetuige was op den berg, elke zijner voorstellingen van den Heiland doorstraalt en bezielt. Een hooge feestgalm, een toon van hemelschen adel kenmerkt in het geheel zijne uitdrukking bij ieder onderwerp dat hij roert. Wat bij zijne Voor-gangers *bekeering* heet, dat is bij hem *wedergeboorte*, *geboorte uit God*; — de *kruisiging* is bij hem *verhooging* als eener offerhande; — de *Gekruiste* heet hier *het Lam*. — Onder dien laatste naam aanbidt en verheerlijkt later heel het Boek der *Openbaring* den voor de zonden der wereld geflachten Zoon van God.

Het *Evangelie* en de *Openbaring* van JOHANNES! de *eerste* en de *laatste* dingen. De *eerste* komst van JESUS CHRISTUS in het vleesch, getuigd en beschreven door den Discipel, die als jongeling in zijnen schoot lag aan den laatste feestdich; — de *tweede* komst van JESUS CHRISTUS gezien in gezichten, en beschreven in prophetische tafereelen door denzelfden Discipel

in zijne hooge grijsheid. In beide Hij, die *de Eerste en de Laatste* is, *het Begin en het Einde*, *de Alpha en de Omega*, verheerlijkt beide in den hemel en op de aarde.

Het *Evangelie* en de *Openbaring*! een heerlijk samenstemmend getuigenis van Hem, die in Zijn eeuwig Koninkrijk steeds gezien wordt met de lidteekens der wonden, door welke Hij verzoening te weeg bracht, gelijk Hij in Zijne nederigheid op aarde de heerlijkheid der Godheid in Zijn binnenste droeg, en die in woorden en werken openbaarde. — Welke andere pen kon ons beide deze schriften schenken, dan die van hem welke, als grijzaart op Patmos, in den Koning der Koningen verre boven alle hemelen gezeten, den Meester erkende, die voor zijne oogen eenmaal leed en stierf aan het kruis; en evenzeer omgekeerd, den glans van Godheid, welke dien Heer aller Heeren omstraalt in Zijnen hemel, van geen enkelen trek Zijns volbrachten lijdens op deze aarde vermag af te scheiden. — Het *Evangelie* van het vleesch geworden Woord! — de *Openbaring* der heerlijkheid en des koninkrijks en der toekomst van het Lam dat geslacht werd! — met deze last werd verwaardigd de Discipel, *wien Jesus lief had*, eer dat hij in de ruste zijns Heeren inging.

Ziedaar ons, bij de intrede onzer vierde Evangeliebeschouwing, enkele trekken voor den geest gebracht van het karakteristieke eens Schrijvers, die in alles dat hij te boek stelde, zich kenbaar maakt als een ooggetuige, als een vertrouwde boezemvriend, als

een hoogverlichte Leeraar en Ziender, als een, wien aan den oever der Eeuwigheid, de groote heilverschijsning van de dagen zijner jeugd in al de heerlijkheid harer waarheid voor oogen ſtaat. — Vreest iemand wellicht, of hem, in dit korte overzicht, een dichtelijke voorſtelling meer dan een afdoend bewijs van de waarheid, die wij hier tegen het ongeloof der eeuw bevestigen, gegeven zij? — die volge ons thans met des te ſtrenger naauwlettendheid in onze voorgenomene, zeer eenvoudig profaiſche ontleding, waaruit ons ook van *dit* Evangelie beide de echtheid en de Goddelijkheid zal kunnen blijken. Ook hier zal de weg van waarneming, van vergelijking, de geleidelijkſte, en in zijne belangrijke uitkomsten, vertrouwen wij, de overtuigendſte zijn.

Wij mogen hier het vierde onzer Evangelie-ſchriften als in aller herinnering tegenwoordig en verſch onderſtellen.

Wanneer wij die herinnering vergelijken met den indruk, welken de drie *Synoptici* bij ons nalieten, heeft niet ons vierde Evangelie dan iets machtig onderscheidens, iets diep doordringends, iets krachtig aangrijpends, alreede in zijnen toon? Het zijn hier, als bij de vroegere Evangelieſchrijvers, hiſtorifche-bijzonderheden uit het leven, het lijden, en de opſtanding van JESUS CHRISTUS. Maar reeds in de voordracht is hier meer dan de kinderlijke verhaalttoon van MATTHÉUS, meer dan de fikſche teekening van MARCUS, meer dan de kalme en vloeiende geſchiedenistijl van LUCAS. Bij dat kinderlijke, dat fikſche,

dat kalme, mengt zich nu een hooger, een verhevener toon; een toon, uit de oirkonden der verfte oudheid, zoowel als uit de diepten der verborgenfte Godskennis; een toon, dan eens uit het fcheppingsverhaal van MOSES, dan eens uit de wijsheidspreuken van SALOMO, dan eens zelfs verwant aan de latere Godgeleerdheid der Joodsch-Alexandrynfche Wijsbegeerte. Men leze en vergelijke. MOSES had gezegd: *IN DEN BEGINNE fchiep God den hemel en de aarde*; en JOHANNES zegt: *IN DEN BEGINNE was (ἦν) het Woord. Door hetzelfde zijn alle dingen geworden (ἐγένετο), en zonder hetzelfde werd geen ding, dat wording had (ἐγένετο οὐδὲν, ὃ γέγονε).* — De Opperfte Wijsheid had gezegd bij SALOMO (Spreuk. VIII. 22): *JEHOVAH bezat mij in het beginsel Zijns wegs, voor Zijne werken, van toen aan. Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest, van den aanvang, van de oudheden der aarde aan. Ik was geboren als de afgronden nog niet waren, al eer de bergen ingeest waren, vóór de heuvelen was ik geboren. — Toen was ik een voedsterling bij Hem, en ik was dagelijks Zijne vermaking.* En van het Woord zegt JOHANNES: dat het in den beginne bij God was, dat door hetzelfde de wereld gemaakt is, dat de Eeniggeboren, die in den schoot des Vaders is, ons den Vader heeft verklaard. — De wijsbegeerte van PHILO ftelde eenen Logos (Woord), een tweeden God (δευτερος θεός) naast den eeuwigen God; JOHANNES, de menfchelijke dwaling van de grondwaarheid ziftende, erkent en leert het bestaan van dat Woord bij God, maar niet als een tweeden of neven-God, neen, als God-zelf, en

straks (v. 14) als geopenbaard in het *vleesch*. — Zoo geeft reeds aanhef en toon van ons vierde Evangelie een geheel nieuw element in de Evangelische oorkonden te kennen: een Evangelie niet meer bloot verhalend, maar ook leerstellig en Goddelijk-wijsgeerig. Hier is niet slechts een historisch getuigenis, maar ook voor het eerst in de Evangelien, een Apostolische *Theologie*.

En deze toon en indruk van het geheel hangt met den gantschen aanleg van ons Evangelie naauw te zamen. Terwijl de *Synoptici* alleenlijk verhalen aan elkander schakelen, zonder aanmerking, zonder opheldering, zonder tusfschenrede, houdt onze vierde Evangelist telkens stil, als het ware, om dan eens rede te geven, dan eens opmerkzaam te maken, dan eens gevolgen, toepasfingen, lofverheffingen af te leiden. Dus, als hij (II. v. 19) het woord van JESUS te boek gesteld heeft: *Breekt dezen tempel, en in drie dagen zal ik denzelven oprichten*, laat hij (v. 21) de verklaring volgen: *Hij zeide dit van den tempel Zijns lichaams*, en brengt het (v. 22) in verband met eene andere treffende omftandigheid: dat, namelijk, eerst na 's Heeren opftanding uit de dooden, de discipelen aan dit woord des Meesters gedachtig werden. — Dus, als hij ter zelfder plaatfe (v. 23) gemeld heeft, dat velen te Jerufalem in JESUS naam geloofden, laat hij de opmerking volgen: dat JESUS *zich aan hen niet betrouwde* (v. 24) en wel (v. 25) *om dat Hij hen allen kende, en niet noodig had, dat iemand Hem getuigde van den mensch, daar Hij ZELVE WIST wat in*

den mensch was. — Dus, als hij (III. 14, 15) de woorden van JESUS tot NICODEMUS gemeld heeft, dat *de Zoon des menschen verhoogd moest worden, gelijk de slang door Mozes in de woestijn, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verloren ga, maar het eeuwige leven hebbe*, zoo laat hij onmiddelijk, en met bijna onmerkbaaren overgang daarop die treffende Evangelie-verklaringen volgen, welke de natuur deels eener krachtige prediking, deels eener schoone lofzegging hebben: *Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen eeniggeborenen Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Want God heeft Zijnen Zoon niet gezonden in de wereld, op dat Hij de wereld veroordeelen zoude, maar op dat de wereld door Hem behouden werde. En wederom: Die in Hem gelooft, wordt niet veroordeeld, maar die niet gelooft, is alreede veroordeeld, dewijl hij niet heeft geloofd in den naam van den eeniggeboren Zoon van God. En dit is het oordeel enz.* — Straks, (vs. 22, 23) lascht hij in hoe het te verklaren is, dat JESUS en JOHANNES te gelijk destijds doopten; *want, zegt hij (vs. 24), JOHANNES was nog niet in de gevangenis geworpen.* — Later geeft hij, door een soortgelijke tuschenrede, verklaring van de wijze waarop hij het doopen door JESUS wil verstaan hebben (IV. 1, 2): *Als dan de Heer verstond, dat de Phariseën gehoord hadden, dat JESUS meer discipelen maakte en doopte dan JOHANNES, (HOE WEL JESUS zelf niet doopte, maar Zijne discipelen), Zoo verliet Hij Judëa en ging wederom heen naar*

Galiléa. — Bij de ontmoeting met de Samaritaansche vrouw geeft hij wederom rede, hoe JESUS zich tot haar wenden kon om een dronk waters: *het is* (zegt hij IV. 8), *om dat Zijne discipelen waren heengegaan in de stad, om spijs te koopen.* — Als vervolgens de Heere wederkeert te Cana in Galiléa, zoo herinnert hij, hoe dit de plaats was, waar kort te voren het water in wijn veranderd geworden was (ald. vs. 45). — Bij eene andere gelegenheid doet hij door eene korte tusschenrede de vordering in het geloof van NICODEMUS opmerken, als deze Overste in Israël zijne ambtgenooten openbaar bestraft wegens hun oordeel tegen JESUS (VII. 50): NICODEMUS zeide tot hen, (WELKE DES NACHTS TOT HEM GEKOMEN WAS, HOEWEL HIJ ÉÉN VAN HEN WAS): *Oordeelt ook onze wet den mensch, ten zij dat zij eerst van hem gehoord heeft, en verstaat wat hij doet?* — Op gelijke wijze, den *Synoptici* geheel vreemd, weidt hij uit tot nadere bekendmaking van MARIA van Bethanië, door deze tusschenrede (XI. 2): *MARIA nu was degene, die den Heere (later) zalfde met zalve, en Zijne voeten afdroogde met hare hairen.* — Van CAJAPHAS doet hij, na het vermelden zijner merkwaardige uitspraak: *dat één mensch moest sterven voor het volk, op dat het geheele volk niet verloren ging*, het bijzondere der betrekking, waarin hij stond tijdens die uitspraak, uitkomen: *Dit zeide hij, niet uit zich zelve, maar zijnde Hoogepriester van dat jaar, propheteerde hij dat JESUS sterven zoude voor het volk*, en hij voegt er dan uit zich zelve nog de volgende verklaring en uitbreiding

bij: *En niet alleen voor dit volk, maar op dat Hij ook de kinderen Gods, die verstrooid waren, tot één zoude vergaderen* (XI. 49—52). — Later komt hij, insgelijks bij wege van tusfschenrede en verklaring, op deze BILEAMSprophecij te rug. Als hij in de lijdensgeschiedenis (XVIII. 13) ons den Heere toont, eerst voor ANNAS, daarna voor CAJAPHAS, den Hoo-
 gepriester van dat jaar, zoo laat hij (vs. 14) volgen: CAJAPHAS nu was de gene, die den Joden geraden had, dat het nuttig was, dat één mensch voor het volk stierve. — Vooral is ons vierde Evangelie rijk in uitleggingen, (altijd bij wege van tusfschenrede en aanmerking,) van de woorden van JESUS zelf. Dus (VII. 37—39), als onze Schrijver den uitroep des Heilands in den tempel, op den laatsten dag van het Loofhuttenfeest, vermeld heeft: *Zoo iemand dorst, die kome tot Mij en drinke!* zoo laat hij onmiddellijk daarop de verklaring volgen: *En dit zeide Hij van den Geest, welken ontfangen zouden, die in Hem gelooven.* — Insgelijks (XI. 11—13) waar JESUS van den gestorvenen LAZARUS gezegd had, dat hij *sliep*, en de discipelen daarop hadden aangemerkt: *Heere, indien hij slaapt, zoo zal hij gezond worden*, zoo volgt wederom onmiddellijk de opheldering door den Evangelist: *Doch JESUS had gesproken van zijnen dood; maar zij meenden, dat Hij sprak van de rust des slaaps.* — En aan het slot van ons Evangelie (XXI. 18, 19), als hij de woorden van den Heer tot PETRUS heeft medegedeeld: *Toen gij jonger waart, gorddet gij u zelven, en wandeldet, waar gij wildet; maar wanneer gij*

zult oud geworden zijn, zoo zult gij uwe handen uitstrekken en een ander zal u gorden, en brengen waar gij niet wilt, heldert hij dadelijk het raadfelachtige dezer voorzegging op (vs. 19): En dit zeide Hij, beteekenende met hoedanigen dood hij God verheerlijken zoude. — De woorden van JESUS tot den discipel, dien Hij lief had, worden insgelijks (ald. vs. 20–23) opgegeven met hunne verklaring, en met wegneming van een misverstand, dat onder de broederen aangaande het lot van dien discipel plaats gegrepen had.

Deze voorbeelden, uit velen, mogen volstaan om *dit* bijzondere van ons vierde Evangelie te doen uitkomen: dat het niet bloot verhalend, maar ook verklarend, opmerkend, ophelderend, redeneerend te werk gaat; en om die menigte van tusschenredenen met de woordjes *nu* (δέ) en *dan* (οὖν) of *daarom* (διὰ τοῦτο), aan dit Evangelie eigen, te doen opmerken, die hetzelfde een geheel bijzondere kleur en gang geven, in onderscheiding, ja tegenstelling met de drie *Synoptici*. Men vergelijke nog Hoofdst. V. vs. 18. VI. 22–24. IX. 22. XI. 5, 18, 30. XII. 37–43. XVIII. 2, 3, 24, 28. XIX. 35. XX. 30, 31. XXI. 12, 24, 25.

Wederom eene andere eigenaartigheid van aanleg, die het vierde Evangelie onderscheidt, hangt met de voorgaande naauw te zamen. Wij hebben in hetzelfde (als reeds opgemerkt werd) geen aaneengeschalkeld verhaal van 's Heeren daden en woorden, maar veel-
eer een uitgelezen keur van enkele hoogst merkwaardige teekenen Zijner heerlijkheid, waaraan dan ver-

volgens op het uitvoerigst de redenen en leeringen verbonden worden, tot welke die teekenen aanleiding gaven. Slechts vijf van JESUS wonderen zijn in dit Evangelie beschreven, maar deze dan ook allen van allerbijzondersten aart, en door diepte, buitengewoonheid of volheid van beteekenis, alle anderen te boven gaande. Van deze vijf is er slechts een enkel ook bij de *Synoptici* vermeld: de vermenigvuldiging der brooden. Deze wordt hier, vooral om de hooge leeringen, tot welke dit wonder gelegenheid gaf, weder opgenomen (Hoofdst. VI). De vier anderen zijn allen, door hooge merkwaardigheid en eene nog krachtiger heerschappijbetooning over den loop en wetten der natuur, onderscheiden, boven de menigte der genen, die ons uit de drie eerste Evangelien bekend zijn. Dus werd ons hier het allereerste wonder van JESUS bewaard: de verandering van water in wijn op het bruiloftsfeest; — later, uit de talrijke genezingen van lammen en geraakten door het woord van JESUS, slechts die ééne: van den man die niet minder dan *acht en dertig jaren* lang krank had gelegen (Hoofdst. V); — straks, uit de menigte van blindengenezingen slechts een éénig voorbeeld, maar dat voorbeeld dan ook: een *blindgeborene* (Hoofdst. IX); — ten slotte, de opwekking van LAZARUS, niet van op het doodbed, gelijk JAÏRUS dochttertje, niet van op de doodbaar, gelijk de jongeling van Naïn, maar van uit het graf, alwaar hij, na voor vier dagen gestorven te zijn, reeks riekte (Hoofdst. XI); — eindelijk, van uit de teekenen, die JESUS ook nog *na* Zijne opstanding gedaan heeft op aarde, en die anders door geen der

Evangelisten beschreven zijn, voor het minst één voorbeeld in de wondervischvangst op de zee van Tiberias (XXI. 11), als de discipelen op het woord van den Verrezenen het net hadden uitgeworpen aan de rechterzijde van het schip, en SIMON PETRUS *het net op het land trok vol groote visfchen tot honderd drie en vijftig, en hoewel er zoo vele waren, het net evenwel niet fcheurde.*

Doch alle deze teekenen, gelijk wij reeds opmerkten, geven in ons vierde Evangelie vooral gelegenheid tot de mededeeling van redenen, gesprekken, woordwifelingen van JESUS met vrienden en vijanden, met Zijne discipelen, met de fcharen. Het wonder op de bruiloft te Cana is niet alleen om zich zelve te boek gefield, maar ook om die gewichtige woorden, die tufchen JESUS en Zijne moeder, tufchen deze en de dienaars op het feest gevoerd werden, eer dat Hij Zijne heerlijkheid aan die plaats openbaarde. — De genezing van den kranke van Bethesda, daar zij verricht werd op een Sabbath, geeft insgelijks niet (zoo als bij de *Synoptici* meermalen gefchiedt) tot eene enkele uitfpraak, maar tot een reeks van leeringen en verklaringen des Heilands aangaande Zich zelve, en Zijne betrekking tot den Vader, de aanleiding (Hoofdst. V). — Aan het verhaal der vernigvuldiging van de brooden fluit zich hier die hoog verhevene leering van JESUS te Capernaum aan, waarbij Hij, de gedachten aftrekkende van het aardfche en zichtbare, de fcharen, die Hem alleen nog om de vergankelijke fpijs aanhingen, *de fpijs die tot in het eeuwige leven blijft*, gebiedt te zoeken, en van

zich zelven verklaart: *Ik ben het brood des levens.* — De opening der oogen van den blindgeborene wordt evenmin bloot verhalend en op zich zelve gemeld, maar met uitvoerige opteekening van alle de belangrijke omstandigheden, van alle die levendvolle zamenfprekingen vooral, welke tusfchen JESUS en den blinde, tusfchen dezen en de Pharifeën, tusfchen de Joden en de ouders van den genezene, bij die gelegenheid hebben plaats gehad. — De opwekking van LAZARUS insgelijks is een rijke en uitvoerige mededeeling niet flechts van het Goddelijke wonder, maar ook van alles wat daarbij tusfchen JESUS en Zijne discipelen, tusfchen JESUS en de twee zusteren van den gestorvene, tusfchen deze wederom en de Joden, die haar kwamen troosten, voorts bij de Pharifeën, de Overpriesters, bij CAJAPHAS eindelijk is voorgevallen en omgegaan; terwijl wat later (Hoofdst. XII) met dezelfde wondergebeurtenis bij onzen laafien Evangeliefchrijver in verband wordt gebracht zoo wel het Avondmaal te Bethanië als de intrede te Jerufalem op het veulen der ezelin.

Wij hooren hier dan overal den Heere *fpreken*; eigenaartig in een Evangelie dat als ware het ten opfchrift voert: *Het Woord*. In eenen overvloed, als bij geen anderen Evangelist, zijn ons in hetzelfde be waard aanééngefchakelde gefprekken, uitvoerige zamenfprekingen van JESUS met Zijne discipelen, met de fcharen, met Zijne tegenftanders, met enkele belangwekkende zielen. Wij deden die reeds opmerken, welke telkens bij gelegenheid Zijner wonderen gewis-

feld , de hooge bedoeling en dieper beteekenis derzelve in het helderste licht plaatsen. Niet minder uitvoerig, vol heerlijke waarheid, is het gesprek met NICODEMUS over de wedergeboorte en de verhooving aan het kruis; — dat met de Samaritaansche vrouw, die door een zevental gewisfelde vragen en antwoorden tot haar behoud gevangen genomen wordt in het geloof aan den *Zaligmaker* niet der Joden alleen maar ook *der wereld* (Hoofdst. IV); — dat met de Joden bij gelegenheid van den laatsten dag van het Loofhuttenfeest (Hoofdst. VII. VIII). De laatste onderwijzingen, beloften en voorzeggingen aan de discipelen in den nacht des verraads, bij het Avondmaal en op den weg naar Gethsemané, zijn hier (Hoofdst. XIII. XIV. XV. XVI) met eene uitvoerigheid opgenomen, waarmede geen der drie *Synoptici* iets vergelijkbaars heeft. Eindelijk, terwijl bij dezen slechts hier en daar een enkele uitroep van JESUS tot God Zijnen Vader is opgeteekend, hebben wij hier dat plechtig en rijk ontwikkeld gebed bij de intrede van den lijdensnachten-dag, hetwelk onder de benaming van het *Hoogepriesterlijke* bekend is, en te gelijk eene zamenfpreking met den Vader, en eene verkondiging der hoogste waarheden en dierbaarste beloften aan de geloovigen van alle eeuwen, bevat.

In dat gebed, in alle die gesprekken met de discipelen, met allerlei menschen, wordt ons hier een schat geopend van hooge waarheden, betreffende den Persoon zelve onzes Heeren: — Zijne éénheid met den Vader, — Zijne zending van den Vader, — Zijne liefde tot menschen, tot de Zijnen, — de inwendige gemeenschap

en geestelijke éénheid, die menschen door het geloof met Hem zouden genieten, — den Heiligen Geest, dien Hij hun in Zijne plaats zoude zenden, enz. In geen ander Evangelie getuigt de Zoon meer rechtstreeks en herhaaldelijk van zich zelve. In geen ander Evangelie komt van God de naam van *Vader*, *de Vader*, *Mijn Vader* zoo veelvuldig voor, en deze naam in deszelfs bijzondere en uitsluitende betrekking tot JESUS, gelijk Hij zelve dan ook die onvergelykbare, Hem eenig eigene betrekking onderscheidt, van die, welke, door Zijn Middelaarschap, God ook tot bloote menschen wilde aannemen: *Ik ga henen tot MIJNEN Vader, en UWEN Vader* (XX. 17). De aart dier betrekking van den Vader tot den Zoon, en van den Zoon tot den Vader verklaart Hij in dit Evangelie zoo als nergens elders: Zijne *gelijkheid* met den Vader (V. 17), *Mijn Vader werkt tot nu toe, en Ik werk ook*; hetwelk de Joden op dat oogenblik zoo wel verstaan, dat zij des te meer in vijandschap tegen Hem ontstoken worden (vs. 18): *Daarom zochten de Joden te meer Hem te dooden, om dat Hij niet alleen den Sabbath brak, maar ook zeide dat God zijn EIGEN VADER was, zich zelve aan God evengelijk makende* (ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ); waarop de Heiland dan nog zoo veel sterker voortgaat van zich zelve te getuigen: *Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, de Zoon kan niets van zich zelve doen, ten zij Hij den Vader dat ziet doen: want zoo wat Die doet, hetzelfde doet ook de Zoon desgelijks. Want de Vader heeft den Zoon lief, en toont Hem alles, wat Hij doet, en Hij zal Hem grooter werken toonen*

dan deze, op dat gij u verwondert. Want gelijk de Vader de dooden opwekt en levend maakt, alzoo maakt ook de Zoon levend wie Hij wil. Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft al het oordeel den Zoon gegeven, op dat zij allen den Zoon eeren, gelijk zij den Vader eeren. Wie den Zoon niet eert, eert den Vader niet, die Hem gezonden heeft; — Zijne éénheid met den Vader (X. 28 - 30): *Ik geve mijnen schapen het eeuwige leven, en zij zullen niet verloren gaan in eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit MIJNE HAND rukken. Mijn Vader, die ze mij gegeven heeft, is meerder dan allen, en niemand kan ze rukken uit DE HAND MIJNS VADERS. Ik en de Vader zijn één; hetwelk wederom de Joden zeer wel verstaan als eene verklaring van Zijne eigene Godheid: zij namen dan wederom steenen op, om Hem te steenigen — zeggende: wij steenigen U niet over eenig goed werk, maar over Godslastering, en om dat Gij, een mensch zijnde, U zelven God maakt. — Zijn inzijn in den Vader, en des Vaders in Hem (XIV. 11): Gelooft mij dat Ik in den Vader ben, en de Vader in Mij is; en (XVII. 21): opdat zij allen één zijn, gelijkterwijls GIJ Vader! in MIJ, dat ook zij in ons één zijn, — Ik in hen, en Gij in Mij; — maar tevens dan ook Zijne even wezenlijke eenheid als Zoon des menschen met menschen, en als Zoon van God met God. Daarom (het is eene diepte in de uitdrukking, die wederom geen ander Evangelie ons doet opmerken), gebruikt Hij evenzeer tot menschen als tot God Zijnen Vader dat woord der innigste gelijkheid*

en éénheid van wezen: WIJ, ons; — tot menschen: *Lazarus*, ONZE vriend slaapt (XI. 11); — tot God (XVII. 22): WIJ zijn één; en elders (XIV. 23): *Zoo iemand Mij lief heeft, die zal Mijn woord bewaren, en Mijn Vader zal hem liefhebben, en wij zullen tot hem komen, en zullen woning bij hem maken.* — Maar de geestelijke éénheid die door het geloof tusfchen JESUS en Zijne ware discipelen van alle eeuwen, als tusfchen het Hoofd en de leden van één zelfde lichaam bestaat, drukt Hij in dit zelfde Evangelie, op evenzeer geheel bijzondere en diepgaande wijze uit (XV. 1, 4, 5): *Ik ben de ware Wijnstok, — Blijft in Mij, en Ik in U! gelijkerwijs de rank geene vrucht kan dragen van zich zelve, zoo zij niet in den wijnstok blijft, alzo ook gij niet, zoo gij in Mij niet blijft. Ik ben de Wijnstok, en gij de ranken; die in Mij blijft, en Ik in hem, die draagt vele vruchten; want zonder Mij kunt gij niets doen.* En elders (VI. 48–57): *Ik ben het brood des levens. Die Mij eet, die zal leven door Mij.* — En van den Heiligen Geest getuigt Hij in de gesprekken wederom op gelijke diep indrukmakende wijze, onder den nergens elders in het Nieuwe Testament voorkomenden naam van *Trooster* (XIV. 16, 26): *Ik zal den Vader bidden, en Hij zal u een anderen Trooster geven, op dat Hij bij u blijve in eeuwigheid; — de Trooster, de Heilige Geest, dien de Vader zenden zal in mijnen naam, Die zal u alles leeren, en zal u indachtig maken alles wat Ik u gezegd heb; — en elders, onder een beeld, van de Prophe-*

ten des Ouden Testaments afkomstig, en dat wij wederom tot aan het slot der Openbaring te rug vinden (VII. 37—39): *Zoo iemand dorst, die kome tot Mij en drinke. Die in Mij gelooft, stroomen van LEVEND WATER zullen uit zijnen buik vloeien. En dit zeide Hij van den Heiligen Geest. En (IV. 14): wie gedronken zal hebben van het water, dat Ik hem geven zal, dien zal in eeuwigheid niet dorsten; maar het water, dat Ik hem geven zal, zal in hem worden eene fontein van water, springende tot in het eeuwige leven. Men vergelijkte Jes. LV. 1. XII. 3 en Openb. XXI. 17.*

En gelijk nu in dit Evangelie de Heere Zijne veelvuldige heerlijkheid, en diepte van liefde en genade, grootelijks in gesprekken en redenen openbaart, zoo maken zich in hetzelfde ook de menschen voornamelijk door hunne woorden kenbaar. Door eenige weinige van hen aangeteekende gezegden, stelt dit Evangelie ons vaak allerlei menschen in alle de eigenaartigheid van hunne karakters, natuurlijk verstand, bestaan, en toestand voor oogen. Dus, b. v. de roeping, gezindheid, en gantsche perfoonlijkheid van den Dooper, in betrekking tot JESUS (I. 20—36): *Hij beleed en loochende het niet, en beleed: ik ben de Christus niet. — Ik doop met water, maar Hij staat midden onder ulieden, dien gij niet kent, Deze is het, die na mij komt, welke vóór mij geworden is, wien ik niet waardig ben, zijnen schoenriem te ontbinden. — Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt. Deze is het, van*

wien ik gezegd heb: na mij komt een man, die vóór mij geworden is, want Hij was eer dan ik. En ik kende Hem niet; maar opdat Hij aan Israël zoude geopenbaard worden, daarom ben ik gekomen, doopende met het water. — Ik heb den Geest zien nederdalen uit den hemel gelijk een duif, en Hij bleef op Hem. En ik kende Hem niet, maar die mij gezonden heeft om te doopen met water, die had tot mij gezegd: op wien gij den Geest zult zien nederdalen, en op Hem blijven, Deze is het, die met den Heiligen Geest doopt. En ik heb gezien en heb getuigd, dat deze de Zoon van God is; en later (III. 27—31): Een mensch kan geen ding aannemen, zoo het hem uit den hemel niet gegeven is. Gij zelve zijt mijne getuigen, dat ik gezegd heb: ik ben de Christus niet, maar dat ik voor Hem heen uitgezonden ben. Die de bruid heeft is de Bruidegom, maar de vriend des Bruidegoms, die staat en hem hoort, verblijdt zich met blijdschap over de stem des Bruidegoms; zoo is dan deze mijne blijdschap vervuld geworden. Hij moet wasfen, maar ik minder worden. Die van boven komt, is boven allen; die uit de aarde is, die is uit de aarde en spreekt uit de aarde; die uit den hemel komt, is boven allen. — Dus, in een tweetal uitroepingen, geheel de ommekeer door een woord van JESUS te weeg gebracht in den oprechten NATHANAËL (I. 47—49): En NATHANAËL zeide: kan uit Nazareth iets goeds zijn? PHILIPPUS zeide tot hem: kom en zie! JESUS zag NATHANAËL tot Hem komen, en zeide van hem: zie, waarlijk een Israëliet, in

welken geen bedrog is. NATHANAËL zeide tot Hem: van waar kent gij mij? JESUS antwoordde en zeide tot hem: eer u PHILIPPUS riep, daar gij onder den vijgeboom waart, zag ik u. NATHANAËL antwoordde en zeide tot Hem: Rabbi! Gij zijt de Zoon van God, Gij zijt de Koning Israëls. — Dus, den gemengden toestand van twijfel, behoefte naar waarheid, en geestelijke onwetendheid bij NICODEMUS, en dat naïve antwoord op JESUS verkondiging van de noodzakelijkheid der wedergeboorte (III. 4): *Hoe kan een mensch geboren worden, nu oud zijnde? Kan hij ook andermaal in zijns moeders schoot ingaan, en geboren worden?* — Dus, elders, den kwaadwilligen twijfel der Joden van Capernaum, op de verklaring van JESUS, dat Hij Zijn eigen vleesch stond te geven voor het leven der wereld (VI. 52): *Hoe kan deze ons zijn vleesch te eten geven?* — Dus, den langzamen overgang eener bloot zinnelijke opvatting van 's Heilands woorden tot vertrouwen en geloof in Zijn Persoon, bij de Samaritaanische vrouw, als de Heer tot haar spreekt van *de fontein der wateren des levens* (IV. 15): *Heer! geef mij dat water, op dat mij niet dorste, en ik hier niet moet komen om te putten.* — Dus, den indruk van den Persoon en van het woord van JESUS op de tegen Hem uitgezondene dienaars (VII. 46): *Nooit heeft een mensch gesproken, gelijk deze mensch.* — Dus, de grove vijandschap der scharen op de bestraffing van JESUS (VII. 19, 20): *Heeft MOSES u niet de wet gegeven? en niemand van u doet de wet. Wat zoekt gij Mij te dooden?* De schare antwoordde en zeide: *Gij*

hebt den duivel, wie zoekt U te dooden? en, even vroeger, de verdeeldheid van gevoelens onder de menigte over JESUS en Zijne leer (VII. 12): *En daar was veel gemurmel van Hem onder de scharen. Sommigen zeiden: Hij is goed, en anderen zeiden: Neen, maar Hij verleidt de scharen.* — Of, later, de flimheid van de ouders des blindgeborenen, wanneer de Phariseën hen vragen naar hun genezenen zoon (IX. 20—22): *Zijne ouders antwoordden hun en zeiden: wij weten, dat deze onze zoon is, en dat hij blind geboren is, Maar hoe hij nu ziet, weten wij niet; of wie zijne oogen geopend heeft, weten wij niet; hij heeft zijnen ouderdom, vraagt hem zelven, hij zal van zich zelven spreken. Dit zeiden zijne ouders, om dat zij de Joden vreesden.* — Dus, het eenstemmig geloof der beide zusters van LAZARUS in den treffenden gelijkkluidenden uitroep, eerst van MARTHA, daarna van MARIA (XI. 21, 32): *Heer, waart Gij hier geweest, zoo ware mijn broeder niet gestorven.* — Dus, het zwaarmoedige, niet licht overtuigbare, maar tevens nadenkende en vast beslo-
tene in het karakter van Apostel THOMAS, als JESUS Zijnen discipelen de reis naar Bethanië, niettegenstaande de vijandige ontwerpen der Joden, aankondigt (XI. 16): *Laat ons gaan, en met Hem sterven;* en, aan het laatste Avondmaal, op het woord van JESUS (XIV. 4): *waar Ik heen ga, weet gij, en den weg weet gij,* (vs. 5): THOMAS zeide tot Hem: *Heer, wij weten niet, waar Gij heen gaat, en hoe kunnen wij den weg weten?* en, in die hooggewichtige openbaring van den verrezenen Heiland, eerst

aan de Apostelen zonder THOMAS, daarna aan de Elve, waaronder ook hij (XX. 24—28): THOMAS, een van de twaalve, gezegd DIDYMUS, was met hen niet, toen JESUS daar kwam. De andere discipelen dan zeiden tot hem: wij hebben den Heere gezien! Doch hij zeide tot hen: indien ik in Zijne handen niet zie het teeken der nagelen, en steke mijnen vinger in het teeken der nagelen, en steke mijne hand in Zijne zijde, ik zal geenszins gelooven. En na acht dagen waren Zijne discipelen wederom binnen, en THOMAS met hen. En JESUS kwam, als de deuren gesloten waren, en stond in het midden, en zeide: vrede zij ulieden. Daarna zeide Hij tot THOMAS: breng uwen vinger hier, en zie mijne handen, en breng uwe hand, en steek die in mijne zijde; en zijt niet ongeloovig, maar geloovig. En THOMAS antwoordde en zeide tot Hem: mijn Heer en mijn God! — Dus, onder nog vele andere voorbeelden, het naïve des ijvers en der liefde van MARIA MAGDALENA, als zij tot den verrezenen Meester zelven sprekende, maar meenende, dat het de hovenier was, uitroept: (XX. 15): Heer, zoo gij Hem weggedragen hebt, zeg mij waar gij Hem gelegd hebt, en ik zal Hem wegnemen.

Het kan niet anders, of een Evangelie, dat voornamelijk door middel van eigene woorden en voorgevallene gesprekken, personen en zaken schildert, moet een geheel eigen voorkomen hebben, een geheel onderscheidenen indruk maken, bij de vergelijking met zijne drie Voorgangers. Dit eigene en bijzondere in-

tusfchen openbaart zich nog veel fterker bij eenige opmerking en ontleding van het aantal uitgelezene, en als zoo vele edelgefteenten dit Evangelie verfierende uitdrukkingen en fpreekmanieren, waardoor het zich in de bewerking niet minder dan in geheel zijnen aanleg en fchikking onderscheidt. Wij laten hier de opgave volgen van eenige dier woorden, welke, of uitsluitend, of voornamelijk, of in een zeer bijzonder en bij uitnemendheid beteekenisvollen zin, in ons vierde Evangelie voorkomen.

Vangen wij aan met het verheven woord, waarmede dit Evangelie aanheft: HET WOORD (Gr. *ὁ Λόγος*). Wij vinden hetzelfde in geen ander Evangelie niet flechts, maar ook in geen ander fchrift van geheel het Nieuwe Testament, buiten die van JOHANNES (1). In dit Evangelie dan lezen wij het, binnen het zeer kort bestek van zijnen eerften volzin, tot driemaal toe: *In den beginne was HET WOORD, en HET WOORD was bij God, en HET WOORD was God*; en kort daarop (vs. 14), waar de menschwording van den Heiland dus wordt uitgedrukt: *En HET WOORD werd vleesch* (Gr. *καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο*). — Van dat oogenblik aan vinden wij hetzelfde in geheel den loop van het Evangelie niet meer terug. Het *vleesch* geworden *Woord*, geen ander zijnde dan de *Eeniggeboren Zoon van God*, die in de wereld gekomen is, wordt

(1) Zeer kwalijk toch heeft men wel eens door: *het woord* bij LUCAS (I. 2), en in den Brief aan de Hebreëen (IV. 12), den *Perfoon* des Heeren verftaan. De zamenhang doet, aan beide deze plaatfen, zien, dat aldaar aan niets anders dan de gewone beteekenis der uitdrukking is te denken.

van nu aan, of bij Zijn menschelijken naam van JESUS, of bij dien van den Zoon te kennen gegeven. De benaming van HET WOORD, hoogst pasfend en indrukmakend bij de eerste voorftelling van den Christus in Zijn eeuwig voorbestaan bij den Vader, komt even pasfend en eigenaartig in het verhalende en eigenlijk historifche van dit Evangelie niet weder voor. Doch in den Brief (1 Joh. I: 1, 2) lezen wij het op nieuw bij den aanhef: *Hetgeen van den beginne was — het WOORD des levens.* En voorts nog eenmaal in een dier ontzachelijke prophetifche tafereelen, waarin het Boek der Openbaring de toekomst, de jongfte overwinning, en het koninkrijk van JESUS CHRISTUS verkondigt (XIX. vs. 11—13): *En ik zag den hemel geopend, en ziet, een wit paard, en die op hetzelve zat, was genaamd Getrouw en Waarachtig, en Hij oordeelt, en voert krijg in gerechtigheid. En Zijne oogen waren als een vuurvlam, en op Zijn hoofd waren vele koninklijke hoeden; en Hij had een naam gefchreven, dien niemand wist, dan Hij zelf. En Hij was bekleed met een kleed, dat met bloed geverwd was; en zijn naam wordt genoemd: HET WOORD VAN GOD.* — Waar van daan deze benaming des Zoons uit de heerlijkheid die Hij van eeuwigheid bij den Vader had, afkomstig is, wordt ons helder, zoo wel uit de hier boven (1) reeds aangehaalde plaats uit de *Spreuken* van SALOMO (VIII: 22—36), in verband met geheel de oude Joodfche Godgeleerdheid, in welke *het Woord* zeer dik-

(1) Bladz. 125.

werf voorkomt als dat levend Orgaan, die tweede *Ik* van JEHOVA, door welken Hij de wereld schept, en zich aan menschen openbaart (1). De Grieksche uitdrukking voor deze hoog verhevene Persoonlijkheid, van PLATO en bepaaldelijk van PHILO hoogstwaarschijnlijk ontleend, mag niet door *Woordvoerder* overgezet worden; eene overbrenging of verklaring, welke noch de aart der Grieksche taal medebrengt, noch ook zelfs die Wijsbegeerte, uit welker denkbeelden en schriften de benaming als zoodanig afkomstig is. De zoo eenvoudige als zekerstaande beteekenis van dat Grieksche *Logos* is *Woord*, *uitgesproken Woord*. Gelijk de mensch zichzelven verklaart, uitdrukt, te rug geeft (schoon als schepsel op altijd onvolkomene wijze) in de taal die hij spreekt, het woord dat hij uit, zoo drukt zich op volmaakte wijs de allervolmaaktste God insgelijks in Zijn *Woord*, Zijn *levend Woord* uit. De benaming is derhalve eensbeteekenend, schoon in veel meerder diepte nog en verhevenheid van uitdrukking, met die, welke wij in den Brief aan de Hebreëen aan den *Zoon* gegeven vinden (1: 3): *Het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid*. — Zoo heeft dan hier ons vierde Evangelie de *zaak*, als altijd, uit de hem geopen-

(1) Talrijke malen leest men in de Joodsche Targums (*Omschrijvende verklaringen* van het Oude Testament) van de מִקְרָא דִּי יְהוָה (het *Woord van Jehova*) voor JEHOVA; en wel bepaaldelijk voor die openbaring van God in alle de volheid van zijn leven en werking, welke, insgelijks in de Joodsche Theologie, door de SCHECHINA wordt te kennen gegeven.

baarde waarheid en de Schriften des Ouden Testaments ontfangen, maar de *uitdrukking* genomen uit de taal der Joodsch-Griekſche Wijsbegeerte, in des Schrijvers leeftijd en in de gewesten (van Klein-Aſië) waar hij zich ophield, wel bekend en verſpreid. — En ziedaar ons tevens het rechte gebruik van alle menſchelijke philoſophie en wetenſchap in de dingen van God en Godgeleerdheid aangewezen: opneming van alle waarheid, die in dezelve moge liggen, of door dezelve aan het licht gebracht zijn, — maar met uitzuivering van alle daarin gemengde dwaling of wanbegrip. In de Theoſophie van PHILO wordt van een *Logos* geleerd, die alſeen *tweede God* (δευτερος θεός) onderſcheiden is van den *ongeſchapen God*; maar in de Theologie van onzen Evangelist is *het Woord*, ja *hij God*, als van den Vader perſoonlijk onderſcheiden, doch tevens (geen *tweede God*, maar) volſtrekt en in wezenséénheid met den Vader, *God* (θεός).

Verwant aan de hooge beteekenis van *Logos*, ter aanduiding van den Christus en Zijn Goddelijk voorbeſtaan, zijn nog andere benamingen van Hem in dit zelfde Evangelie. De woorden: *licht*, *waarheid*, *leven*, enz. komen, in hunne gewone en dagelijkse beteekenis, bij geen ander onzer Schrijvers zoo veelvuldig voor, als bij dezen; maar bij hem, *geheel alleen*, in dien *volſtrekten* en diep wijsgeerigen zin, waarin zij tot werkelijke *namen* voor onzen Heer en Heiland worden. Hij wordt genaamd, en noemt zich zelve in dit Evangelie: *HET Licht*, *HET waarachtige Licht*, *DE Waarheid*, *HET Leven*, *DE Opſtanding* (I. 4, 5, 9. XIV. 6. XI. 25). Dergelijke benamin-

gen, dus volstrekt en uitfluitend van een Goddelijken Persoon gebezigd, geven eigenaartig te kennen, dat in Hem het beginsel, de oorzaak, de kracht, het inbegrip van *waarheid, licht, leven, en herleven* is. En in welk ander wezen is zoo iets denkbaar, dan in den hoogen God zelven? — Zoo wordt dan ook wederom in den Brief (1 Joh. V. 20) van den Zoon uitdrukkelijk gezegd, dat Hij is *de waarachtige God en het eeuwige leven*, in welke uitspraak de titel: *het eeuwige leven*, die nergens van den Vader, dikwerf van den Zoon voorhanden is, wel ten duidelijkste geeft in te zien, dat, in het naauwe verband met den zelven, ook die van *waarachtig God* aan deze plaats van den *Zoon* moet worden verstaan.

Wederom eene andere benaming van den Heer JESUS vinden wij uitfluitend in dit vierde onzer Evangelien: *De eeniggeboren Zoon*, of wel alleenlijk *de Eeniggeboren*. — Wij zagen vroeger (1), hoe onder de Synoptici LUCAS de aandacht bijzonder vestigt op die *eeniggeborenen* van menschen, die in het bijzonder voorwerpen van JESUS ontferming zijn geweest; hier hebben wij in JESUS zelven eenen *Eeniggeboren*, den *Eeniggeboren Zoon van God* (I. 14, 18, III. 16, 18. 1 Joh. IV. 9); een naam en betrekking wel te onderscheiden van den titel van *Eerstgeboren* (Hoofd en Koning) over alle scheepsel, waarmede JESUS als Middelaar wordt geprezen bij PAULUS in den Brief aan de Colosfensen (I. 15). De *Eeniggeboren Zoon* is CHRISTUS in Zijn voorbestaan van eeuwigheid.

(1) Bladz. 66 boven.

Van Hem getuigt verder ons Evangelie, dat Hij *in den schoot des Vaders*, dat is, in de allerinnigst denkbare gemeenschap van leven en bestaan met den Vader was (I. 18).

De naam van *Zoon van God*, vooral van *Zoon* in volstrekten zin zonder eenige bijvoeging, komt nergens menigvuldiger dan in dit Evangelie, en met eene zoo uitvoerige verklaring van de diepte dier betrekking voor (XIX. 7 verg. met V. 18). Wij komen later op dat hoog verheven woord terug. Gelijk voorts JESUS hier de *Eeniggeboren Zoon van God* genoemd wordt (bij PAULUS (1) *de eigen Zoon* van God, in onderscheiding van alle oneigenlijke Zoonfchap, het zij bij aanneming of door fchepping), zoo wordt van wederzijde, insgelijks alleen in dit ons vierde Evangelie, God de *eigen Vader* van JESUS gezegd (vs. 18).

Met deze wezensgemeenschap tusfchen den Vader en den Zoon ftaat in verband het woord van *heerlijkheid* (Gr. *δοξα*), hetwelk in ons Evangelie op eene zeer bijzondere wijze aan den Zoon gelijk aan den Vader geëigend wordt: *Wij hebben Zijne heerlijkheid gezien, eene heerlijkheid als des Eeniggeboren van den Vader* (I. 14), en, als vervolgens het wonder op de bruiloft te Cana befchreven is, laat de Evangeliefchrijver volgen (II. 11): *Dit beginfel der teekenen heeft JESUS gedaan te Cana in Galileën, en heeft zijne heerlijkheid geopenbaard*. Die *heerlijkheid* had Hij bij den Vader, eer dat de wereld was (XVII. 5, 24); die *heerlijkheid* is met die des

(1) Rom. VIII. 32.

Vaders één (XI. 4): De krankheid van LAZARUS was niet ter dood, maar *ter heerlijkheid* Gods, op dat de ZONE Gods door dezelve *verheerlijkt* werde; en, als de gestorvene nu weldra zal te rug geroepen worden uit het graf, zegt JESUS tot de omstanders: *Heb ik u niet gezegd, dat, zoo gij gelooft, gij de heerlijkheid Gods zien zult?* Hier is dus de heerlijkheid Gods, als met die van JESUS dezelfde, zoo als ook uit de merkwaardige aanhaling van den Propheet JESAJA in ons Evangelie (XII. 37—41) op eene treffende wijze blijkt. — De wederzijdsche verheerlijking van den Vader door den Zoon, en van den Zoon door den Vader, is mede eene der hooge eigenaartigheden van dit Evangelieboek (XIII. 31, 32): *Nu is de Zoon des menschen verheerlijkt, en God is in Hem verheerlijkt*, en (XIV. 13): *Wat gij begeeren zult in mijnen naam, zal Ik doen, op dat de Vader in den Zoon verheerlijkt worde!* en in het Hoogepriesterlijk gebed (XVII. 1): *Vader, de ure is gekomen, verheerlijk uwen Zoon, op dat ook uw Zoon U verheerlijke!* Geloovigen, bloote menschen, worden gezegd: *God te verheerlijken*, ook wel met CHRISTUS *verheerlijkt te worden*, maar onmiddelijk *verheerlijkt te worden van den Vader*, is alleen des Zoons.

Nog een ander, in de talen zeer eenvoudig en dagelijksch, maar in Goddelijke dingen hoogst beteekenend woord, is dat van *zijn* of *wezen*, hetwelk op eene geheel bijzondere wijze de Godheid kenmerkt, ook van den Zoon. — Bij MOSES maakte zich de God der Vaders als Den Gene kenbaar, die in vol-

strekten en onvergelykelijken zin, zich noemen kan: IK BEN (1). Bij JESAIA getuigt dezelfde God van zich zelve (XLIII. 13): *Eer de dag was*, BEN IK (2). Is het wel zonder den hoogsten nadruk dat zich in ons vierde Evangelie JESUS op gelijke wijze uitdrukt: *Eer Abraham was*, BEN IK? bij welke plaats (VIII. 58) vooral op te merken valt de tegenstelling tusfchen het werkwoord: *worden* van het fchepfel gebezigd (Gr. ποιν' Ἀβραὰμ γένεσθαι, *eer Abraham werd*), en dat van *zijn*, dat JESUS zich zelve eigent: IK BEN (ἐγὼ εἰμι). — Gelijkaartig is de tegenstelling dier zelfde werkwoorden reeds bij den aanhef van ons Evangelie (vs. 1—3): *Het Woord was* (ἦν), — *door hetzelfde werden alle dingen* (πάντα ἐγένετο); en ftraks (vs. 6): *Daar werd* (ἐγένετο, kwalijk bij ons overgezet: *daar was*) een man, gezonden van God, JOHANNES genaamd, maar (vs. 9): *Het licht, hetwelk verlicht een iegelijk mensch, was* (ἦν) *komende in de wereld* (3).

Met deze hooge en innige eenheid tusfchen den Vader en den Zoon, hangt ook zamen de majestueufe eenvoudigheid, waarmede in ons Evangelie de CHRISTUS zoo van Zijne verfchijning in de wereld als van

(1) Hebr. יהוה, 2 Mos. III. 14. Verwant is het onmedeelbare: JEHOVA.

(2) נִסְמַחְתִּי אֶת־יְהוָה.

(3) Want dus moet deze plaats verftaan worden, en niet: (Dit was) *het waarachtige Licht, hetwelk verlicht een iegelijk mensch, die in de wereld komt*. Het *komen in de wereld* (ἐρχεσθαι εἰς τὸν κόσμον) wordt in dit Evangelie alleen van den Heiland gezegd.

Zijne aanstaande opstanding en verhooging ter rechterhand des Vaders spreekt. Met eene uitdrukking, wederom alleen *hier* in dezen zin voorhanden, spreekt JESUS van Zijn **UITGAAN** (ἐξέρχεται) *van den Vader*, van Zijn *wederkeeren of HENENGAAN* (ἐπύγαιν, πορεύεσθαι) *tot den Vader*. Dus (XIII. 3): JESUS, *wetende dat de Vader Hem alle dingen in de handen gegeven had, en dat Hij van GOD UITGEGAAN was, EN TOT GOD HENENGING*; en voorts VIII. 42. XVI. 27, 28, 30. XVII. 8. XIV. 2, 3, 12, 28. XVI. 7, 28 enz.

Dit *uitgaan* (ἐξέρχεται) van den Zoon wordt in het oorspronkelijk door eene eigenaartige keuze van uitdrukking zeer bestemd onderscheiden van den uitgang des *Heiligen Geestes*, die hier, insgelijks met een nergens anders dus gebezigd woord, gezegd wordt van den Vader *uit te gaan*, of liever *uit te stroomen*. (Het Grieksche ἐκπορεύεσθαι is een woord, dat meer malen de beweging voornamelijk eener vloeistof te kennen geeft, en dus allezins karakteristiek is in die zinnebeeldige taal der Schrift, waarin de Heilige Geest veelal bij *vloeiend water, drijvenden wind, zalvende olie* wordt vergeleken). *De Geest der waarheid* (zegt JESUS), *die van den Vader uitgaat* (ἐκπορεύεται, uitvloeit), *die zal van Mij getuigen*.

Met te rug zicht op de heerlijke Prophecij van JESAJA (LIII. 7) wordt in het Nieuwe Testament de Heiland vergeleken met een *Lam*. PETRUS spreekt van *Zijn dierbaar bloed als dat eens onbestraftijken en onbevleekten Lams* (1 Petr. I. 18, 19). Een offerlam, bepaaldelijk het Paaschlam, heeft PAULUS voor

oogen, waar hij het gantsche werk van vergeving en heiliging door CHRISTUS in deze woorden zamenvat (1 Cor. V. 7): *Ook ons Pascha is voor ons geslacht, namelijk CHRISTUS. Zoo laat ons dan feest houden, niet in den ouden zuurdeesem, noch in den zuurdeesem der kwaadheid en der boosheid, maar in de ongezuurde brooden der oprechtheid en der waarheid.* Doch alleen in dit ons vierde Evangelie en in de *Openbaring* wordt aan JESUS rechtstreeks de nederige en toch zoo heerlijke naam van *het Lam* gegeven. Al dadelijk bij de verkondiging van JOHANNES den Dooper (I. 29, 36): *Ziet het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt.* En in de *Openbaring* wordt de Heere in Zijne hemelsche en Godlijk-Koninklijke heerlijkheid naauwlijks met een anderen naam uitgeroepen en aangebeden. De gezaligden en verheerlijkten, onder het beeld der *Vier Dieren* en der *Vier en Twintig Ouderlingen* voorgesteld, vallen (vs. 8, 9) neder voor *het Lam*, en zingen Hem het nieuwe lied: *Gij zijt waardig dat boek te nemen, en zijne zegelen te openen: want Gij ZIJT GESLACHT, en hebt ons Gode gekocht met Uwen bloede, uit allen geslachte en tale en volke en natië.* En de schare der Engelen (vs. 12): *HET LAM DAT GESLACHT IS is waardig te ontvangen de kracht en den rijkdom en de wijsheid en de sterkte en de eer en de heerlijkheid en de dankzegging.* En alle schepfel in den hemel, op de aarde, en onder de aarde (vs. 13): *Hem, die op den troon zit en HET LAM zij de dankzegging en de eer en de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid.* Straks spreekt

die hoog verhevene en ontzachelijke prophecij van *het aangezicht Des Genen die op den troon zit, en van den toorn DES LAMS* (VI. 16), en (VII. 17) van *HET LAM, dat in het midden van den troon is, en Zijne verlost en weiden zal en hun een leidsman zijn tot levende fonteinen der wateren*. Voorts nog XIII. 8. XIV. 1, 4, 10. XVII. 14. XIX. 7, 9. XXI. 22, 23, 27. XXII. 1, 3.

Een andere uitgelezene uitdrukking, alleen in dit Evangelie met deze beteekenis voorhanden, is die van *verhooging*, voor de kruifiging van JESUS, in Zijne eigene voorzeggingen van Zijnen zoendood: (ὑψοῦν, ὑψοῦσθαι) met kenlijke toespeling op het *om hoog heffen* van de koperen slang in de woestijn, naar welke een iegelijk Israëliet, die van de slangen in de woestijn gebeten was, slechts had op te zien, om genezen te worden en te leven. Dus spreekt JESUS zelve tot NICODEMUS (III. 14): *Gelijk MOSES de slang VERHOOGD heeft* (Gr. ὑψωσε) *in de woestijn, zoo moet ook de Zoon des menschen VERHOOGD worden* (ὑψωθήναι). En (VIII. 28): *als gij den Zoon des menschen zult VERHOOGD hebben, dan zult gij erkennen dat Ik het ben*. En dat door die verhooging niets anders dan de kruifiging moet verstaan worden, blijkt wederom uit de eigene verklaring van den Evangelist, als hij de woorden des Heilands heeft medegedeeld bij eene andere gelegenheid (XII. 32): *En Ik, zegt JESUS aldaar, als Ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal ze allen tot mij trekken. En dit zeide Hij* (vervolgt de Evangelist vs. 33), *beteekenende hoedanigen dood Hij sterven zoude*.

Zoo het woord als het denkbeeld van *wedergeboorte*, om bekeering, hartvernieuwing, innerlijke verandering tot behoudenis, uit te drukken, is bij meer dan éénen Schrijver des Nieuwen Testaments aanwezig. *Gij zijt WEDERGEBOREN* (*ἀναγεννημένοι*) *niet uit verganklijken, maar uit onverganklijken zade, door het levend en eeuwig blijvend woord van God*, zegt PETRUS tot de geloovigen, aan welken hij zijnen Zendbrief richt (1 Petr. I. 23, 3). En PAULUS in den Brief aan TITUS (III. 5) spreekt van *het bad der wedergeboorte* (*παλιγγενεσίας*). — Bij de Synoptici lezen wij van *bekeering* (*μετάνοια*); alleen ons vierde Evangelie (1) noemt *wedergeboorte* (III. 3): *Indien iemand niet WEDEROM GEBOREN wordt* (*γεννηθῇ ἄνωθεν*), *hij kan het Koninkrijk van God niet zien*. Hij noemt datzelfde ook een *geboren worden uit water en geest* (vs. 5); en *uit God* (I. 13). Herhaaldelijk ontmoeten wij de laatstgemelde zamenvoeging in den Zendbrief (1 Joh. III. 9. IV. 7. V. 1).

Gelijk alles in dit Evangelie beschouwd en voorgesteld wordt in zijne hoogste oorzaken, in zijne diepste gronden, zoo is ook het woord en denkbeeld van Gods *gave* en *geven* in hetzelfde ruim voorhanden. Hetgeen de Vader aan den Zoon *gegeven* heeft, hetgeen de Zoon wederom aan menschen, aan Zijne geloovigen, *geeft* of *gegeven heeft*, staat hier veelvuldig op den voorgrond. De Vader geeft aan den Zoon:

(1) Bij MATTHÉUS (XIX. 28) wordt door *wedergeboorte* (*παλιγγενεσία*), de nieuwe orde der *dingen* onder het Koninkrijk des Heeren verstaan.

Gelijk de Vader het leven heeft in zich zelve, zoo heeft Hij ook den Zoon GEGEVEN, het leven te hebben in zich zelve (V. 26); en (vs. 36): De werken die Mij de Vader GEGEVEN heeft om te volbrengen, die getuigen van Mij; en (VI. 37): Al wat Mij de Vader GEEFT, zal tot Mij komen, en (X. 28—29): Mijne schapen zullen niet verloren gaan in eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijne hand rukken. Mijn Vader die ze Mij GEGEVEN heeft, is meerder dan allen; en in het Hoogepriesterlijk gebed (Hoofdst. XVII) herhaaldelijk: Ik heb Uwen Naam geopenbaard den menschen, die Gij Mij uit de wereld GEGEVEN hebt (vs. 6); de woorden die Gij Mij gegeven hebt, heb IK HUN gegeven (vs. 8); Ik bid niet voor de wereld, maar voor de genen, die Gij Mij GEGEVEN hebt, enz. waarmede verwant is eene andere uitdrukking, die in dit Evangelie treffend uitkomt: Niemand kan tot Mij komen, ten zij dat de Vader, die Mij gezonden heeft, hem TREKKE (VI. 44). — Maar ook in hetgeen God, bepaaldelijk de Zoon, aan de genen geeft, die in Hem gelooven, zijn beide het Evangelie en de Openbaring overvloedig: Hij heeft hun macht GEGEVEN, kinderen Gods te worden (I. 12); Hij GEEFT hun het levende water (IV. 10, 14, 15); Hij GEEFT hun de spijze, die blijft tot in het eeuwige leven (VI. 27); Hij GEEFT hun dat eeuwige leven zelve (X. 28); Hij GEEFT hun Zijnen vrede (XIV. 27); Hij GEEFT hun de heerlijkheid, die de Vader Hem GEGEVEN heeft. — En in de Openbaring Zijner heerlijke toekomst: Hij zal den getrouwen en overwinnaars GEVEN de kroone des

levens (II. 10); — een *witten keursteen*, en op den *keursteen* een *nieuwen naam*, dien niemand kent, dan die hem *ontfangen heeft* (II. 17); — den *dorstigen* zal Hij *GEVEN* uit de *fontein des levens* OM NIET (XXI. 6). — Van *geven* in den zin van *toelaten* lezen wij ook nog op onderscheidene plaatsen in dit prophetisch boek, als (XIII. 5): *Aan het Beest werd macht GEGEVEN om groote dingen en godslasteringen te spreken* enz.

De *wereld* (Gr. κόσμος) is mede een dier woorden, welke ons zoo wel in dit Evangelie als in den Zendbrief veelvuldig ontmoeten, met eenig onderscheid of wijziging in de beteekenis, dan eens voor de gezamenlijke menschheid in tegenoverstelling *van*, ook wel in haren tegenstand *aan* God haar Schepper, dan eens voor de groote meerderheid des menschedoms in tegenoverstelling het zij van Israël het zij van de geloovigen, dan eens voor eene onbepaalde menigte of uitgebreidheid. In den eerstgemelden zin; b. v. in het verhaal des gespreks met NICODEMUS (III. 16): *Zoo lief had God DE WERELD* (menschen, uit zich zelve door de zonde Zijne vijanden), *dat Hij Zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, op dat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verloren ga, maar het eeuwige leven hebbe*. In den tweeden komt het, onder anderen, in den uitroep der Samaritanen voor (IV. 42): *Wij weten, dat Deze waarlijk is de CHRISTUS, de Zaligmaker* (niet slechts van Israël, maar) *der WERELD*; of wel, bij tegenoverstelling van de onbekeerd blijvende menschheid aan de geloovende Gemeente (XVII. 9): *Ik bid niet voor de WE-*

WELD, maar voor de genen, die Gij Mij gegeven hebt. In den derden zin eindelijk lezen wij het woord (XII. 19): *De Phariseën zeiden tot elkander: ziet gij wel, dat gij gantsch niet vordert? Ziet de geheele WERELD gaat Hem na; of wel* (XXI. 25): *Indien alles wat JESUS gedaan heeft, in het bijzonder geschreven werd, ik geloof dat de WERELD zelve de geschrevene boeken niet zoude bevatten.*

Nog vele andere geliefkoosde uitdrukkingen bij den Schrijver van dit vierde Evangelie zouden hier kunnen bijgevoegd worden. Wij besluiten hier liever met de opmerking van nog twee woordekens, die op eene bijzondere wijze de eigenaartigheid van hetzelfde doen uitkomen. Het zijn de voegwoordjes: *opdat* (*ἵνα*) en *dan*, *derhalve* (*οὖν*), welke beide, in dit Evangelie niet veel minder dan honderdmalen voorkomende, zeer natuurlijk een' Schrijver kenmerken, waarvan eene der voornaamste bedoelingen is het *motiveeren* en in verband brengen der dingen, zoo wel die hij reeds bij zijne lezers bekend mocht onderstellen, als die hij voor het eerst, hun uit den schat zijner wetenschap van JESUS werken en redenen mededeelt.

Van de opmerking der bij onzen Evangelist uitgelezene en geliefde *woorden*, keeren wij thands te rug tot het geen al verder, ten aanzien vooral der *zaken*, hem van de drie *Synoptici* onderscheidt, ja, in zekeren zin, tegen over hen doet staan.

Onder die kenmerken wezen wij reeds in het algemeen op de velerlei ophelderingen, welke ons Evan-

gelie oplevert, hetzij tot oplossing van schijnstrijdingen, hetzij ter voorkoming van bedenkingen. Deze ophelderingen, veelal door middel van tuschenredenen, hebben meer dan eens betrekking tot het plaatselijke. Eene recht frische kleur van *naïviteit*, gepaard met juiste en zorgvuldige bestemdheid, dragen opmerkingen als de volgende: JOHANNES doopte ook in Enon bij Salim, DEWIJL ALDAAR VELE WATEREN WAREN (III. 23); en bij de vermenigvuldiging der brooden, (VI. 10): *En JESUS zeide: doet de menschen nederzitten: EN DAAR WAS VEEL GRAS IN DIE PLAATS. Zoo zaten dan de mannen neder, omtrent vijf duizend in getal; en straks (vs. 22 en 23): Des anderen daags de schaar, die aan de andere zijde der zee stond, ziende dat aldaar geen ander scheepje was, dan dat eene, daar Zijne discipelen ingegaan waren, en dat JESUS met Zijne discipelen in dat scheepje niet was ingegaan, maar dat Zijne discipelen alleen weggevaren waren, (Doch DAAR KWAMEN ANDERE SCHEEPKENS VAN TIBERIAS NABIJ DE PLAATS DAAR ZIJ HET BROOD GEGETEN HADDEN, ALS DE HEERE GEDANKT HADDE;)* Toen dan de schare zag, dat JESUS daar niet was, noch Zijne discipelen, zoo gingen zij ook in de schepen, en kwamen te Capernaum, zoekende JESUS. Men zie ook XVIII. 1, 2 en 15, 16. XIX. 41. XX. 7. XXI. 8 enz.

Doch rijk vooral in bepalingen van de juiste uren en dagen, zoo wel als in het geheel in opgave van *getallen*, is dit Evangelie boven zijne Voorgangers. Naauwkeurig geeft hij te kennen hoe, *daags* na het

antwoord des Doopers aan de afgezondene Pharifeën, JESUS op nieuw (na de ons van elders bekende verzoeking in de woestijn) bij de wateren der Jordaan te rug keerde (I. 29). — *Wederom een dag* later stond JOHANNES (vs. 35) met twee zijner discipelen, en als hij die op JESUS wees, als op het Lam Gods, zoo volgden zij Hem. — Die twee discipelen nu waren ANDRÉAS, de broeder van PETRUS en (zoo als ons later blijken zal) de Schrijver zelve van dit Evangelie, die dat uur, altijd levendig en onuitwischbaar voor zijnen geest staande, nadrukkelijk aantee kent (I. 40): *Het was omtrent de TIENDE URE.* — Daarop teekent hij aan, hoe *wederom een dag later* de te rug reis naar Galiléa ondernomen en PHILIPPUS tot het Evangelie geroepen werd (vs. 44), en (II. vs. 1), hoe *ten derden dage* na het gesprek met NATHANAËL, de bruiloft te Cana door JESUS werd bijgewoond met Zijne discipelen. — Aldaar wordt naauwkeurig het getal der steenen vaten opgegeven, in welke het water op bevel van JESUS werd gegoten, dat naderhand wijn werd (vs. 6); later (vs. 20) het juiste getal jaren die door HERODES aan den bouw des tempels besteed werden. — Zorgvuldig is ook het uur opgeteekend (IV. 6), waarop JESUS bij de put van JACOB de Samaritaansche zondares ontmoette (*het was omtrent de zesde ure, d. i. middag*); insgelijks het *tweetal dagen* van JESUS verblijf te Samaria (vs. 40), en kort daarna (IV. 12) *het uur*, waarop JESUS te Cana aan den Hoveling van Capernaum de genezing zijns zoons toezeide, en hoe deze dan ook werkelijk bevonden werd juist op dat uur van de koorts bevrijd te zijn

geworden. — Hij teekent het getal op der zalen van Bethesda (V. 2), zoo wel als dat der jaren krankheid van den geraakte, aldaar door JESUS genezen (vs 5). Naauwkeurig teekent hij aan, hoe ver in zee de discipelen reeds gevorderd waren, toen JESUS in den nacht na de vermenigvuldiging der brooden, op het water tot hen kwam (VI. 20). — Later, den uitroep der Joden op het woord van JESUS, dat Abraham Zijnen dag had gezien en zich verheugd (VIII. 57): *Gij hebt nog geen VIJFTIG jaren en hebt gij Abraham gezien?* — Voorts, het *viertal dagen* tusfchen den dood en de opwekking van LAZARUS voorbijgegaan (XI). — Bij de begraving des Heilands, de juiste hoeveelheid ponden myrrhe en aloë, door NICODEMUS tot balfeming van het lichaam des Heeren aangebracht (XIX. 39). — In het verhaal, eindelijk, van JESUS verschijningen na Zijne opftanding, het juiste getal der op Zijn bevel gevangen groote visfchen (*tot honderd drie en vijftig toe*), mitsgaders den juisten afstand op welken de visfchers zich van land bevonden, als die jongfte wondervischvangst hun te beurt viel (XXI. 7, 8).

Wij zullen later te rug komen op de kracht van het bewijs, dat in de naauwkeurigheid dezer getalsbijzonderheden ligt tegen alle mogelijkheid van onechtheid, tegen alle innengfel van mythifche opfiering. Thands leidt ons de gemaakte opmerking tot de ontdekking van eene zeer gewichtige eigenschap van ons vierde Evangelie: zijne waarde namelijk voor het *tijdsrekenkundige* in de gefchiedenis van 's Heeren wandel en ten einde gebracht werk op aard. Het is zoo,

reeds Lucas zagen wij de tijdpunten van 's Heeren geboorte en optreding naauwkeurig in verband brengen met de algemeene wereldgeschiedenis van dat tijdvak, en meer dan eens in onderscheidene bijzonderheden van tijdsbepaling treden (1). Doch deze bijzonderheden, genoegzaam om aan het karakter van *orde* te voldoen, die het derde Evangelie onderscheidt, zijn op verre na zoo fijn niet, en tot in schijnbare kleinigheden van dagen, ja uren, doorgezet, als in dit ons vierde. Bovendien is het uit de *Synoptici*-alleen met geene mogelijkheid op te maken, over hoe vele jaren zich de openbare arbeid van JESUS op aarde hebbe uitgestrekt. Daartoe brengt ons op de meest eenvoudige wijze het laatste Evangelie op den weg: door de opteekening, namelijk, der hooge feesten, tot welker viering JESUS, naar de gewoonte der Wet, telkens uit Galiléa opgegaan is naar de tempelstad. Van deze hoogtijden zijn *drie* (den feestdag, waarop de Heiland gekruisd werd, medegerekend) *Pascha-feesten*, zoo dat met recht uit dit Evangelie berekend wordt, dat de openbare ambtsvervulling onzes Heeren op aarde zich over eene ruimte van ongeveer *drie* jaren heeft uitgestrekt. Het *tijdrekendige* karakter van ons Evangelie openbaart zich nog verder in die gewichtige bepalingen, waardoor wij uit hetzelfde voor het eerst vernemen (XII. 1), dat het *zes dagen vóór het Pascha* was, als JESUS te Bethanië aanzat met den opgewekten LAZARUS, daar MARIA Zijne voeten zalfde met kostelijken zalf; en

(1) Bladz. 13 en volg. hier boven.

dat, *des anderen daags* (ald. vs. 12), de menigte met palmtakken en lofzegging den Heiland voorging, en begeleidde op den tocht van dáár naar Jerufalem. Tot deze tijdrekenkundige naauwkeurigheid van onzen Evangelist behoort, behalve het straks opgemerkte wegens de door hem aangeteekende *uren* zoo wel als *dagen*, ook nog hetgeen ons straks zal blijken van zijne bijzondere vermelding der Israëlitische feesten. — En ook hier wederom draagt de *Openbaring* een volkomen gelijkfoortig kenmerk met dit Evangelie. Is niet van den beginne tot het einde dat hoogverheven Boek eene prophetische afdeeling van de komende eeuwen in groote tijdvakken, als: dat der *zeven zegelen* (Hoofdd. VII.), der *zeven bazuinen* (VIII.), der *zeven phiolen* (XV. 7)? Hiertoe behooren insgelijks de *drie en een halve jaren* of *twaaif honderd zestig dagen* van de vertreding der heilige stad, en het propheteren der twee getuigen (Hoofdd. XI.); — eindelijk, de *duizend jaren* van de heerschappij der heiligen met hunnen Heer en Koning. De *Openbaring* is het Boek der teekenen van de tijden, en stelt ons in heilige tafereelen de *toekomstige* dingen en de verschijning van Jesus in Zijne hoogste heerlijkheid op gelijkfoortige wijze voor, als waarop het *vierde Evangelie* de reeds *volbrachte* dingen Zijner heilverschijning in nederigheid, verhaalt.

Langzaam en statig ontwikkelen zich overal onder de pen van onzen laatsten Evangelist de groote gebeurtenissen, die het meest pragmatisch door hem zijn beschreven. Geen ander, bij voorbeeld, leidt ons zoo geregeld door alle de voorbereidingen tot de geweld-

dadige gevangenneming en kruifiging onzes Heeren. Telkens maakt hij er melding van, hoe de Joden Hem zochten te dooden, te fleenigen (V. 16, 18. VII. 1, 19, 20, 25. VIII. 37, 40. X. 31—33. XI. 8, 53); maar zij *konden* niet (gelijk het uitdrukkelijk in dat zelfde Evangelie verklaard wordt) zoo lang *Zijne ure nog niet gekomen was* (VII. 30. VIII. 20). *Eindelijk is die gekomen.* Met de opmerking, *hoe JESUS die ure wist* (XIII. 1) vangt de lijdensgeschiedenis hier aan; met den uitroep: *Vader! de ure is gekomen!* het Hoogepriesterlijk gebed vóór het binnentreden van Gethsemané (XVII. 2).

Gelijk de geregelde ontwikkeling en samenhang der gebeurtenissen, zoo vooral meldt onze Evangelist gaarne het *eerste begin*, vaak insgelijks het *laatste einde* der dingen. Met het geen *in den beginne*, als nog de wereld niet bestond, reeds was, vangt dit zijn Gedenkchrift aan (I. 1). (Met de *voleinding* van alles in JESUS wederkomst besluit zich de *Openbaring*). — Het *begin der wonderen*, die JESUS gedaan heeft is aangeteekend alleen bij hem (II. 11); en, als daartegen over, een wonder bij Zijn laatste vertoeven op aarde, *na Zijne Opstanding*, — Dat sommigen van JESUS discipelen *vroeger* discipelen waren van JOHANNES den Dooper, weten wij insgelijks alleen door hem (I. 35—43). — Het gesprek tusschen JESUS en de discipelen (bij name PHILIPPUS en ANDRÉAS) en de vermelding van *het jongske, dat de vijf gerstenbrooden had*, gaat alleen bij hem de vermenigvuldiging der brooden voor; hij, insgelijks alléén, heeft de gesprekken en

geestelijke toepasfingen van dat wonder, te Capernaum daarop *gevolgd* (VI. 5—9, 25—58). — De voetwasfching die het Paaschmaal *voorafging* lezen wij, zoo wel als de uitvoerige gefprekken aan het *flot* van hetzelfde laafte Avondmaal, insgelijks alleen hier (XIII. 2. en volg. 31—38. XIV. XV. XVI). — De gevangenneming in Gethfemané wordt hier *voorafgegaan* door het tér aarde vallen der bende op het woord van Jesus: *Ik ben het* (XVIII. 3—6); de melding van den dood aan het kruis, wederom hier alléén, *gevolgd* van de doorftekking der zijde (XIX. 31—34). — Staat niet wederom hiermede in eenige overéénffemming die heerlijke titel, aan God en CHRISTUS, alleen in de *Openbaring* gegeven: *De Eerfte en de Laafte, de Alpha en de Omega, het Begin en het Einde* (I. 17. II. 8).

In verband, al verder, met het *tijdrekenkundige* karakter van ons vierde Evangelie, maar ook tevens met geheel den toon, waarin het gefchreven is, ftaat de veelyuldige vermelding van Israëls *feestdagen* in hetzelfde. De *Synoptici* maken flechts van één dier feesten (het Paafchen) en wel hoofdzakelijk, bijna éénig van *dat* Paafchen, waarop Jesus werd gekruifigd, gewag; ons vierde Evangelie van *vele* hoogtijden, en van meer dan één Paaschfeest onderscheidenlijk. Dus, van een *feest der Joden* (misfchien het Pinkfterfeest), bij gelegenheid van het welk Jesus te Jerufalem eene *acht en dertig jarige* lamheid genas (V. 1); dus, van het *Loofhuttenfeest* (VII. 2), en wel in het bijzonder van het midden (de nog he-

den dus genaamdé *middendagen*) van dat Feest (vs. 14), en van den *laatstén* of *grooten dag* van hetzelfde (vs. 37); dus, van het *Feest der vernieuwing van den Tempel*, invallende in den winter (X. 22). — Maar van het Paaschfeest herhaaldelijk: als (II. 13—25) Jesus te Jerufalem vóór het Pascha, de eerste maal den tempel reinigt; als Hij (VI. 4) bij de nadering wederom van een ander Pascha de brooden in Galiléa's woestijn vermenigvuldigt. Het *derde* Paaschfeest, hier vermeld, is dan voorts dat, op hetwelk Hij gevangen en gekruisd werd.

Van dit Pascha telkens terug rekenende, teekent onze vierde Evangelist onderscheidene bijzonderheden aan, tot de nadering en voorbereiding van het lijden betrekkelijk. Als *het Pascha der Joden op nieuw nabij is*, en *velen uit het land bij de woestijn opgaan naar Jerufalem om zich zelven te reinigen* (XI. 55), zoo toont hij ons de menigte onder elkan- der gisfingen makend, of Jesus al dan niet zal komen tot het feest; aanstonds daarop (XII. 1) meldt hij, hoe Jesus, *zes dagen vóór het Pascha*, te Bethanië kwam, en met LAZARUS aanzat; straks (XIII. 1) wat er *vóór het feest*, op den Paaschavond, plaats had; later (XVIII. 28) hoe de Joden vreesden zich in het Rechthuis van den Stadhouder te verontreinigen, zoo- dat zij het Pascha (Paaschfeestmaal) niet zouden kun- nen eten; eindelijk (XIX. 14, 31) hoe de dag, waarop Jesus gekruisd werd, *Voorbereiding tot den grooten*, dat is *Paasch-Sabbath* was. — Wederom in het Boek der *Openbaring* vinden wij dit zelfde karakter van *feestelijkheid* te rug. Aldaar worden de hemelen

voor den Ziender geopend, en hooge feesten in de heerlijkheid daarboven en in de toekomst des Heeren vertoond. Een hemelsch *Paaschlied* is de lofzang der gezaligden, Engelen, en al het geschapene, ter eere van het *geslachte Lam* (V. 6—11). Een goddelijk Loofhuttenfeest viert in hunne witte kleederen met palmtakken in de handen (VII. 9) *die groote schare, die niemand tellen kan, uit alle natiën, en geslachten, en volken*. Hemelsche triumf- en vreugdefeesten zijn het, die wij lezen in dat hooggewijde Boek, waar b. v. (XI. 15—18) *de tempel Gods in den hemel geopend, en de Ark Zijns verbonds gezien wordt* tegen den tijd des oordeels, of later (XV. 2—8) de overwinning over het Beest en (XIX. 1—5) de val van Babel, de groote Hoer, bezongen, of eindelijk (ald. vs. 11—21) de wederkomst des Heeren aan het hoofd van alle Zijne heiligen beschreven wordt, of ten slotte (XXI. 1) *het nieuw Jerusaleem nederdaalt van God uit den hemel, toebereid als eene bruid voor haren man*.

Verwant aan deze feesten, het zij de nationale van Israël, het zij de hemelsche van het Jerusaleem daarboven, is *het Bruiloftsfeest*, ook dit in ons Evangelie zoo wel als in de *Openbaring* niet zonder treffenden nadruk vermeld. Het was aan de bruiloftstafel, dat JESUS het eerst door een machtig wonder Zijne heerlijkheid openbaarde, en dat wonder, die bruiloft, werd nergens opgeteekend, dan in dit slot-Evangelie (II. 1—12). Straks noemt zich JOHANNES de Dooper (III. vs. 29) *de Vriend des Bruidegoms, die staat en Hem hoort, en zich met blijdschap verblijdt over*

de stem des Bruidegoms. — En het Boek der *Openbaring*? Ook hier wedergalmt het die menigvuldige propheeten en verklaringen van Psalmisten en Propheten, dat God zich een eigen volk *ondertrouwd* heeft, dat het ware Israël den HEERE tot *Zijnen maker en tot Zijnen MAN heeft*, en roept het de gelukzaligheid der geloovigen in de laatste tijden aldus uit (XIX. 9): *Zalig zijn zij die geroepen zijn tot het Avondmaal van DE BRUILOFT des Lams!*

Het Apostolisch Evangelie van MATTHÉUS zagen wij zich zeer bijzonder onderscheiden door zijne naauwe betrekking tot het Oude Testament. Bij uitnemendheid vonden wij in hetzelfde het *prophetisch* karakter. De twee volgende Evangeliën, altijd de vervulling der aloude Voorzeggingen onderstellende, en op dien vasten rotsgrond voortbouwende, zagen wij minder rijk in uitvoerige Schriftaanhalingen, bij vergelijking met hunnen eersten Voorganger. Maar ons vierde Evangelie streeft in overvloed van aangevoerde plaatsen uit Israëls Propheten en Psalmen den Apostel MATTHÉUS wederom op zij. Deze plaatsen zijn voor het meest geheel nieuw en, om zoo te zeggen, vroeger ongerept in de Schriften des Nieuwen Testaments. Ook is de vorm of wijze van aanhaling eenigzins anders gewijzigd, dieper en fijner dan bij de *Synoptici*; als: bij de reiniging des Tempels, na dat het woord van JESUS opgeteekend is (II. 16): *Neemt deze dingen van hier weg! maakt het huis Mijns Vaders niet tot een huis van koophandel!* de aanhaling van een prophetisch psalmwoord op deze wijze (vs. 17): *En*

Zijne discipelen werden indachtig dat ER GESCHREVEN IS: DE IJVER VAN UW HUIS HEEFT MIJ VERSLONDEN (1); — en in dat diepzinnig gesprek met de Joden in de Synagoge te Capernaum (VI. 44, 45): Niemand kan tot Mij komen ten zij dat de Vader, die Mij gezonden heeft, hem trekke; en Ik zal hem opwekken ten uitersten dage. ER IS GESCHREVEN IN DE PROPHETEN: EN ZIJ ZULLEN ALLEN VAN GOD GELEERD ZIJN (2), een iegelijk dan, die het van den Vader gehoord en geleerd heeft, die komt tot Mij; — en op den laatsten dag van het Loofbuitenfeest (VII. 37, 38): JESUS stond en riep, zeggende: zoo iemand dorst, die kome tot Mij en drinke. Die in Mij gelooft, GELIJKERWIJS DE SCHRIFT ZEGT (3), stroomen van levend water zullen uit zijnen buik vloeien; — en bij de bestraffing van het ongeloof en de verharding der Joden (XII. 36b–41): Deze dingen sprak JESUS, en weggaande, verbergde Hij zich voor hen. En hoewel Hij zoo vele teekenen voor hen gedaan had, nogthans geloofden zij in Hem niet. OPDAT HET WOORD VAN JESAIA DEN PROPHEET VERVULD WERD, DAT HIJ GESPROKEN HEEFT: Heer! wie heeft onze prediking geloofd? en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard (4)? Daarom konden zij niet gelooven, OM DAT JESAIA WEDEROM GEZEGD HEEFT: Hij heeft hunne oogen verblind, en hun hart verhard, op dat zij met de oogen niet zien, en met het hart niet verstaan, en zij bekeerd

(1) Pf. LXIX. 10.

(2) Jef. LIV. 13.

(3) Jef. XII. 3.

(4) Jef. LIII. 1.

worden, en *Ik hen geneze*. DIT ZEIDE JESAÏA, TOEN HIJ ZIJNE HEERLIJKHEID ZAG EN VAN HEM SPRAK (1); — en bij de aanduiding van den verrader aan het Avondmaal, waar bij MATTHÉUS en MARCUS op de plaats van den Psalm alleenlijk gezinspeeld wordt, hier rechtstreeks en uitdrukkelijk (XIII. 18): *Ik zeg dit niet van u allen; Ik weet wie Ik uitverkoren heb; maar dit geschiedt, op dat de Schrift vervuld worde*: DIE MET MIJ HET BROOD EET, HEEFT TEGEN MIJ ZIJNE VERSENEN OPGEHEVEN (2); — en in den loop der laatste gesprekken aan den Paaschdisch (XV. 25): *Maar dit geschiedt op dat het woord vervuld worde, dat in hunne wet geschreven is: zij hebben mij zonder oorzaak gehaat* (3); — en bij de laatste woorden aan het kruis (XIX. 28): *Hierna Jesus, wetende dat nu alles volbracht was, op dat de Schrift zou vervuld worden, zeide: Mij dorst* (4); — en bij de breking der beenen van de beide moordenaren, het lichaam van Jesus onaangeroerd blijvende (XIX. 36): *Deze dingen zijn geschied, op dat de Schrift vervuld worde: geen been van hem zal verbroken worden* (5).

Het prophetisch karakter, voorts, bij onzen vierden Evangelist bepaalt zich niet bij zijne diepzinnige aanwijzing der aloude Godspraken. Het was zijne roeping in het bijzonder, het prophetische van Jesus

(1) Jes. VI.

(2) Ps. XLI. 10.

(3) Ps. LXIX. 5.

(4) Ps. LXIX. 22.

(5) 2 Mos. XIX. 46. 4 Mos. IX. 12. Ps. XXXIV. 21.

*eigene woorden te doen opmerken, dezelve als aan het hoogste punt plaatsende der gouden lijn van getuigenissen der Zienders, die te voren van Hem spraken. Dus (II. 22) na de opteekening dier woorden, waarbij de Heiland Zijne aanstaande kruifiging en opstanding bij een breken en weder oprichten van Gods tempel vergelijkt: *Daarom als Hij opgestaan was van de dooden, werden Zijne discipelen gedachtig, dat Hij dit tot hen gezegd had; EN ZIJ GELOOFDEN DE SCHRIFT, EN HET WOORD DAT JESUS GESPROKEN HAD. — Dus (XVIII. 31, 32), waar hij doet opmerken, hoe het gebeuren moest, dat JESUS niet op Joodsche, maar op Romeinsche wijze ter dood gebracht, dat is gekruifigd werd: PILATUS dan zeide tot hen: neemt gij Hem, en oordeelt Hem naar uwe wet. De Joden dan zeiden tot hem: het is ons niet geoorloofd iemand te dooden. Op dat het woord van JESUS vervuld werd, dat Hij gezegd had; beteekenende hoedanigen dood Hij zoude sterven; enz.**

Nog op eene andere wijze werkt in dit Evangelie het prophetisch element. Meermalen doet het ons opmerken, hoe zelfs de vijanden, zonder het te weten, veel min te bedoelen, woorden moesten uitspreken van treffenden prophetischen zin. Zóó CAIAPHAS, als hij (XI. 49—51) maatregelen tegen JESUS aanprijst, *om dat het nut was, dat één MENSCH STIERVE VOOR HET VOLK, EN HET GEHEELE VOLK NIET VERLOREN GING. En dit zeide hij niet uit zich zelven, maar, zijnde Hoogepriester van dat jaar, PROPHETEERDE HIJ, DAT JESUS STERVEN ZOU VOOR HET*

volk, enz. — Zoo, later, PILATUS, wanneer hij zelf het opschrift voor het kruis laat stellen, dat JESUS *den Nazarener* in drie talen als *Koning der Joden* uitroept, en de Joden zich deswege bij hem beklagen, (zeggende: *schrijf niet, DE KONING DER JODEN, maar dat Hij gezegd heeft: Ik ben de Koning der Joden,*) en PILATUS antwoordt: *wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven.*

Op eenigzins andere wijze nog propheteeren, of getuigen van de vervulling der prophecijen, de vijanden zelve in ons Evangelie, waar b. v. sommigen uit de scharen vragen (VII. 41, 42): *zal de Christus uit Galileä komen? en zegt de Schrift niet, dat de Christus uit DEN ZADE DAVIDS en VAN HET VLEK BETHLEHEM, DAAR DAVID WAS, komen zal?* — of later (XII. 34): *Wij hebben uit de wet gehoord, dat de Christus BLIJFT IN EEUWIGHEID, en hoe zegt gij, dat de Zoon des menschen moet verhoogd worden?*

En bij dit prophetische karakter van ons vierde Evangelie behoeven wij wel naauwlijks te herinneren aan dat Boek der *Openbaring*, hetwelk van den beginne tot het einde niet alleen uit prophecijen en gezichten aangaande de latere en laatste tijden bestaat, maar ook geheel zijne prophetische taal aan de Propheten des Ouden Testaments ontleent, alle de prophetische elementen van het Oude Testament, tot een nieuw geheel als omgesmolten te rug geeft; ongeveer als dat Corinthische koper bij de Ouden, dat gezegd werd ontstaan te zijn uit de zamenmelting van allerlei kostelijk en uitgelezen metaal. — Ten aanzien, al-

leen, van de overeenstemming, ook in het prophetische, tusfchen de *Openbaring* en het *vierde Evangelie*, doen wij alleenlijk opmerken, dat de *Openbaring* met juist dezelfde prophecij aanvangt, die de rij der aanhalingen in het *Evangelie* befluit. De doorfteking der zijde van den reeds gestorvenen Heiland wordt ons hier (XIX. 37) verklaard uit de prophecij van ZACHARIA: *Zij zullen zien in welken zij GESTOKEN hebben.* De *Openbaring*, als het ware zich aanfluitende, vangt na de zes verzen der Inleiding aldus aan (I. 7): *Ziet! Hij komt met de wolken, en alle oog zal Hem zien, ook de genen die Hem DOORSTOKEN hebben, en alle geslachten der aarde zullen over Hem rouw bedrijven.*

Nevens het *prophetische* roept het *symbolische* (zinnebeeldende) in dit Evangelie onze aandacht. De *Synoptici* hebben ons vele gelijkenisfen, door JESUS *uitgesproken*, bewaard. In ons vierde Evangelie maken sommigen Zijner *handelingen* een foort van gelijkenisfen uit. Zulk eene handeling was, onder anderen, die voetwasfching, waarmede in hetzelfde het verhaal des laatften Avondmaals zich opent. De zaak zelve lezen wij aldus (XIII. 2—7): *En als het Avondmaal begonnen was — JESUS wetende, dat de Vader Hem alle dingen in de handen gegeven had, en dat Hij van God uitgegaan was, en tot God heenging, stond op van het Avondmaal, en legde Zijne kleederen af, en nemende een linnen doek, omgordde zich zelve. Daarna goot Hij water in het bekken, en begon de voeten der discipelen te*

*wasfchen, en af te droogen met den linnen doek, waarmede Hij omgord was. Hij dan kwam tot SIMON PETRUS, en die zeide tot Hem: Heer! zult Gij mij de voeten wasfchen? JESUS antwoordde en zeide tot hem: hetgeen Ik doe, weet gij nu niet, maar gij zult het daarna verftaan. De verklaring volgt aanftonds daarop uit 's Heeren eigen mond. Zij is tweederlei: die door JESUS gewasfchen is, is van zijne zonden geheel rein (vs. 8—11), en (12—14): Zoo Ik, de Heer en de Meester, u de voeten gewasfchen heb, zoo zijt ook gij fchuldig elkanders voeten te wasfchen. — Later, in den hof van Gethfemané, geeft JESUS zich zelve over zonder eenig ander beding, dan dat ééne, hetwelk ook dadelijk volbracht wordt (XVIII. 8): Indien gij Mij zoekt, zoo laat DEZEN heengaan; onmiddelijk daarop wordt ons de diepte der handeling verklaard: Op dat (laat de Evangelist volgen, vs. 9) op dat het woord vervuld zoude worden, dat JESUS, (even te voren XVII. 12) gezegd had: uit de genen, die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik niemand verloren. Zoo was hier dan de bewaring der discipelen uit de vleefchelijke hand der vijanden, aan welke JESUS zich vrijwillig voor hen overgaf, *fymbool, zinnebeeld, type* van die eeuwige en geestelijke verlosfing die door den gantfchen omvang der overgave van den Zoon, voor allen die zich aan Hem aanfluiten, die Hem van den Vader gegeven zijn, bewerkt is. — In hetgeen wij hier boven van de feesten, daaronder begrepen het bruiloftsfeest, in dit Evangelie opmerkten, ligt insgelijks, uit den aart der zaak, een dergelijk histo-*

risch-symbolisch karakter. — Behoeft het wel herinnering, dat het *symbolische* wederom eene der groote eigenschappen van het Boek der *Openbaring* is?

Het Evangelie, in welks beschouwing wij bezig zijn, onderscheidt zich verder door zijne even innige als verhevene *mystiek*. Nadat de *Synoptici* ons den Heere meer in Zijne reddende werkzaamheid onder menschen, in Zijne machtige werking op menschen hebben voorgesteld, staat hier vooral Zijne innerlijke gemeenschap met menschen, Zijne geestelijke inwoning in de Zijnen, op den voorgrond. Wij zagen het reeds in dat treffend en veelvuldig gebruik van de woordeskens: *in* en *inzijn*. Den Heiland toe te behooren door het geloof, Zijne genade voor tijd en eeuwigheid deelachtig te zijn, van Hem dat *nieuwe* leven ontfangen te hebben, en telkens op nieuw te ontfangen, waarin de kiem des *eeuwigen* levens ligt, is hier overal een *zijn in den Zoon*, een *blijven in Hem* (XV. 1—7 enz). Hij is de *Wijnstok*, en zij zijn *de ranken*, die alleen door in Hem te blijven vruchten kunnen voortbrengen, en zonder Hem niets kunnen doen. *Met Zijnen Vader komt Hij tot hen, en maakt Hij woning bij hen* (XIV. 23). Op deze wijze openbaart Hij zich niet aan *de wereld* (vs. 22). — In het Evangelie, als in den Eersten Zendbrief, komt alles neder op *liefde*. God is *liefde* (1 Joh. IV. 8). *De Vader heeft den Zoon LIEF*. (Joh. V. 20). *De Zoon heeft de Zijnen LIEF, Hij heeft ze lief tot den einde* (XIII. 1); de Vader insgelijks *heeft ze lief*, *heeft ze lief gehad* (XVII. 23). — Met eene

bijzondere, persoonlijke liefde, elk bij name, heeft JESUS hen lief. — Hij had LAZARUS, en MARIA, en MARTHA, en den discipel, die in Zijnen schoot lag aan den Paaschdisch, lief (XI. 5. XIII. 23). — Van daar dan ook het gebod beide in het Evangelie en in den Brief: *Zijnen broeder lief te hebben, de kinderen Gods lief te hebben.*

Noch de innigste, noch de hoogste beschouwingen sluiten ooit bij onzen Evangelist de naauwkeurigheid in uiterlijke, historishe, stoffelijke bijzonderheden uit. Het tegendeel zagen wij veeleer uitblinken bij de opmerking zijner zorgvuldige bepaling van alles ten aanzien van *tijd* en *getal* (1). Zoo is het ook met *namen* van menschen, getuigen, geloovigen, vijanden, in dit Evangelie gelegen. Zij worden ons hier opgegeven met eene juistheid en volheid, als nergens elders. De Apostel PETRUS wordt hier veelmaal met zijn' vereenigden Joodschen en geestelijken naam: SIMON PETRUS, door den Evangelist aangeduid (I. 41. VI. 8, 68 enz. enz.). — De Verrader onder het Twaalfstal, heet hier voluit: JUDAS SIMONIS ISCARIOTH (VI. 71. XII. 4. XIII. 2, 26). — In tegenoverstelling van hem wordt JUDAS (JACOBI) op even eenvoudige als indrukmakende wijze genoemd: *Judas*, NIET *de Iscarioth* (XIV. 22). — Van ANDRÉAS, PHILIPPUS, THOMAS, NATHANAËL (waarschijnlijk den Apostel BARTHOLOMÉUS der *Synoptici*) worden ons hier, met uitdruk-

(1) Bladz. 158—162 hier boven.

king hunner namen, bijzonderheden en woorden medegedeeld, als bij geen' der *Synoptici* (I. 41, 42, 45-52. VI. 5, 8. XI. 16. XIV. 5, 8. XX. 24-31. XXI. 2). — Bij de ons uit LUCAS reeds bekende zusters MARTHA en MARIA verrijst ons als het ware in dit Evangelie ook de naam van LAZARUS, haren broeder (XI. XII). — In het lijdensverhaal staat alleen-hier, nevens CAJAPHAS, ook zijn schoonvader uit hetzelfde Hoogepriesterlijk geslacht, ANNAS (XVIII. 13, 24). — Onder de goedgezinde Raadsheeren te Jerufalem, toont hij ons naast den wel bekenden JOSEPH van Arimathéa, zijn' niet min belangrijken ambtgenoot NICODEMUS (XIX. 39. VII. 50. III. 1 en volg.). — Dat de naam van den dienaar, wiens oor door een' der discipelen in den hof werd afgehouden, MALCHUS was, weten wij wederom alleen uit dit Evangelie (XVIII. 10); insgelijks, hetgeen ook de *Synoptici* misfchien reeds deden vermoeden maar in allen gevalle niet uitspraken: dat de discipel, die tegen den evengenoemden dienaar het zwaard trok, geen andere dan SIMON PETRUS is geweest.

In dit Evangelie is ook nog, onder veel, merkwaardig hoe hetzelfde meermalen een Hebreeuwsch en een Grieksch standpunt in zich vereenigt, gelijktijdig een Joodsch en een, om het zoo uit te drukken, wereldburgerlijk karakter ten toon spreidt. De Griekfche Wijsbegeerte, als wij zagen, voorziet onzen Schrijver van eene verhevene uitdrukking tot tekennegeving van 's Heilands hogere natuur: *de Logos*; en te gelijk, in Zijne menschelijke wezenlijkheid kenmerkt

geen ander Evāgelie Hem zoo dikwerf met den titel van RABBI, *hetwelk is gezegd Meester* (I. 39, 50. III. 2 enz.). — De zee van Galiléa noemt alleen hij nog daar beneven met den Romeinschen naam (VI. 1): *Na dezen vertrok JESUS over de zee van Galiléa, welke is de zee van TIBERIAS*, (vergel. XXI. 1). — Meer dan eens voegt hij bij den Joodschen naam van THOMAS, den gelijkbeteekenenden Griekschen, DIDYMUS (XI. 16. XX. 24. XXI. 2): THOMAS *gezegd* DIDYMUS. — Van Joodschen op Griekschen bodem overgeplant, is hier ook de alleen in dit Evāgelie voorhanden uitdrukking: *kom en zie* (I. 40, 47. XI. 34).

En hetzelfde wederom vinden wij te rug in de *Openbaring*: bij het Grieksche *val* (*Ja*) het Hebreeuwfche: *Amen* (I. 7); — na het Hebreeuwfche *Hallelujah* (XIX. 4), den zelfden uitroep in het Grieksch (vs. 5): *αἰνεῖτε τὸν θεὸν ἡμῶν* (*Looft onzen God*); — naast de snoode leeringen der Nicolaïten uit den Apostolischen leeftijd, die van BILEAM uit de dagen van ISRAËL onder MOSES (II. 14, 15); — naast het lied van MOSES, den Leidsman *Israëls*, het lied van HET LAM, dat de zonden der *wereld* wegneemt (XV. 2, 3); — nevens den Hebreeuwfchen naam van den Engel des afgronds: ABADDON (IX. 11), de Grieksche vertaling van denzelven: APOLLYON; — naast het *manna*, uit de geschiedenis van Israël bekend, de *witte keursteen*, uit die der oude volken (II. 17); — naast de *twaalf stammen Israëls* bij name genoemd (VII. 4–8), de *schare die niemand tellen kan* uit ALLE natie, en geslacht, en taal (vs. 9); — ein-

delijk, nevens dien hoogheerlijken naam van God bij JESAIAS: *de Eerste en de Laatste*, een gelijkbeteekenenden, gevormd uit het Alphabeth der Grieken: *de A en de Ω* (XXI. 13) (1).

Uit de tot hiertoe gemaakte opmerkingen heeft het ons genoegzaam kunnen blijken, op hoedanige wijze en in welken rijkdom van bijzonderheden het vierde Evangelie zich van de *Synoptici* onderscheidt, ja onder de Evangelische getuigenissen ten eenenmale op zich zelf staat. Wij vonden hier als ware het een geheel nieuw Evangelie. Een geheel *nieuw* Evangelie! maar toch wel geen *ander*, zoo als sommigen bij eene niet diep genoeg gaande opmerking der verscheidenheden, zich wel eens hebben kunnen inbeelden. Juist die rijkdom van verscheidenheden in voorstelling, aanleg, en bewerking, welke ons hier overal te gemeet trad, strekt tot bevestiging der éénheid van den grondslag, der eenzelvigheid van het getuigenis bij alle vier onze Schrijvers. De vierde, ja! staat geheel op zich zelve; maar (hoe kenlijk!) door niets anders dan eene verdere ontwikkeling, eene diepere opvat-

(1) Ook deze laatste naam is af te leiden uit de Joodsche Theologie, bij wier Meesters de oneindige God dikwerf genoemd wordt: *א* en *א*, naar de eerste en laatste letter van het Hebreeuwsch Alphabeth. Doch men gevoelt het, hoe veel gepaster en verhevener de uitdrukking wordt door het gebruik der Grieksche taal, waarin door twee *gelijksoortige* letters, en wel de twee hoofdvocalen: A en O, het Alphabeth geopend en gesloten wordt.

ting, eene meer hemelfche aanfchouwing, eene meer gebijzonderde uitwerking van hetzelfde onderwerp, dezelfde waarheden, dezelfde bovennatuurlijke orde van gebeurde feiten; ja, hetzelfde onderwerp, dezelfde openbaring, dezelfde waarheid, maar in dit innigfte en verhevenfte der vier Evangeliën gezien en voorgesteld van boven af naar beneden, van binnen uit naar buiten. Zoo vormt in dat fchoone harmonifche Viertal het Evangelie *des Woords*, om het dus uit te drukken, de *bas* van het volkomen akkoord, — of, wil men, de gevelspits, die het wel gegrondvest en opgetrokken gebouw voltooit, volmaakt, en bekroont; — of, willen wij het beeld liever ontleenen uit den kring zelve der gewijde Schriften, zoo staat ons vierde Evangelie onder de Evangeliën *uitnemend*, gelijk de Sabbath- of Feestdag in Israël onder de dagen; gelijk het ampt van den Priester onder de verrichtingen der Leviten, zijne flamgenooten; gelijk de *nalezingen* EPHRAÏMS (want eene *nalezing* inderdaad is in geheel zijnen aanleg dit ons slot-Evangelie!) *gelijk de nalezingen* EPHRAÏMS, *die zelfs de wijnoogst van MANASSE overtreffen* (1). — Te betwijfelen, of zulk een Evangelie, wegens zijn uitnemend en geheel eigen samenftel, wel tot de echte Evangeliefchriften behoore, zoude dat niet zijn: betwijfelen of het hoofd wel tot het lichaam behoort, om dat het van een zoo geheel onderfcheiden maakfel dan de overige leden of deelen is? (2).

(1) Richt. VIII. 2.

(2) 1 Cor. XII.

En dit zal ons nog veel duidelijker worden, door eene opmerking, waarin wederom het eenstemmig getuigenis der vroegste kerkeeuwen met het inwendige samenstel van ons Evangelisch Viertal te zamen loopt: dat, namelijk, ons vierde Evangelie geschreven is lang na dat reeds de *Synoptici* afgewerkt, en onder de Gemeenten bekend en algemeen verspreid waren; dat dan ook de laatste Evangelieschrijver den arbeid zijner Voorgangers heeft voor zich gehad en gebruikt, en bij zijne berichten, als algemeen gekend heeft mogen en moeten vooronderstellen. Maar is nu ons vierde Evangelie ondernomen en bewerkt, na dat reeds een drievuldig getuigenis van 's Heilands leven, sterven, en opstanding in schrift bestond, zoo lag het wel in den aard der zaak, dat dit Vierde getuigenis, zoude het eene nog onvervulde plaats waardig en naar de behoefte vervullen, van een merkbaar onderscheiden standpunt uitging. Met het altijd onmisbaar *historisch* karakter van het Evangelie paarden zich hier dus nog andere eigenschappen; de verhalen van MATTHÉUS, MARCUS, LUCAS waren door hunnen laatsten mede-Evangelist te zamen met de leerverkondiging van PAULUS, van PETRUS, van alle zijne Apostolische Voorgangers, in zijnen hoog verheven geest onverdeeld opgenomen; en — nu ontstond een nieuwe mengeling van des te rijker waardij: een vierde Evangelie, in aanleg, toon, en voordracht van alle de vroegere machtig en heerlijk onderscheiden, een Evangelie pragmatisch en theologisch, een Evangelie rein-historisch, diep-prophetisch, hoog-dogmatisch.

Het blijkt uit de eenvoudigste, hier overal voorhanden bijzonderheden, dat ons vierde Evangelie de drie eersten als bekend onderstelt, op het door dezen getuigde en vastgemaakte verder voortbouwt, telkens te rug ziet, toespeelt, stilzwijgend verwijst, soms zelfs door schijnbare tegenspraak of afwijking het zegel der volkomenste bevestiging drukt. Dit moet ons duidelijker worden door voorbeelden, waarvan een en ander hier vooreerst volgt.

Wie zal in een Evangelie van het leven en de leer van JESUS CHRISTUS niet eene opgave verwachten van Zijne twaalf Apostelen? Wij vinden zulk eene opgave dan ook naauwkeurig en herhaaldelijk bij de *Synoptici* (Matth. X. Marc. III. Luc. VI. Hand. I). Zij ontbreekt evenwel in ons flot-Evangelie. — Waarom? — Omdat hij mischien ten aanzien van het getal of van de namen en bedrijven dier uitverkorene mannen verschilt? — Toch wel niet! daar herhaaldelijk van *de Twaalve* bij hem melding geschiedt (VI. 70. XX. 24) (1), en van de meesten hunner (als wij zagen) bijzonderheden worden medegedeeld, ons uit geen vroeger Evangelie nog bekend. — Zeer eenvoudig dus, om dat hij de eigenlijke lijst der twaalf Apostelen, mitsgaders hunne orde van opvolging, uit zijne Voorgangers als overbekend onderstellen mocht, en met der daad onderstelt. Niet om de opgave van

(1) Men vergelijke ook hier wederom de *Openbaring*, XX. 14.

hun getal, niet om de geschiedenis hunner gemeenschappelijke roeping, of om de bijzonderheden van hunnen Apostolischen last of zending kon het hier te doen zijn; — maar, bij de onderstelling van dat alles als bekend, bleef het voor den laatsten der Evangelisten, in samenhang met geheel den aanleg van zijn Geschrift, weggelegd, enkele karakteristieke redenen, oogenblikken, toestanden uit hunnen omgang met den Meester, als in een afzonderlijk tafereel voor de vergetelheid te bewaren.

Doch hij trekt ook meer dan eens in eene enkele uitspraak te zamen, wat bij de Voorgangers ruimer en uitgewerkter werd te boek gesteld. Het gewichtige woord tot PETRUS, opgeteekend door MATTHÉUS (XVI. 17): *Zalig zijt gij, SIMON BAR JONA, want vleesch en bloed heeft u dat niet geopenbaard, maar Mijn Vader die in de hemelen is; en Ik zeg u, dat gij zijt PETRUS, en op deze PETRA zal Ik Mijne Gemeente bouwen*, vinden wij hier wel in zijne uitvoerigheid niet weder te rug; maar op den oorsprong des naams van den Apostel maakt hij, in kennelijke toespeling op het vermelde door MATTHÉUS, reeds bij de eerste nadering van SIMON PETRUS tot den Meester, opmerkzaam (I. 41, 42): *En ANDRÉAS vond eerst zijnen broeder SIMON, en hij leidde hem tot JESUS. En JESUS hem aanziende, zeide: Gij zijt SIMON, de zoon van JONA. Gij zult genaamd worden CÉPHAS, hetwelk is overgezet zijnde PETRUS.*

Op niet ongelijke wijze gaat ons Evangelie des Heilands geflachtlijst, geboorte te Bethlehem, opvoeding

te Nazareth, als ruim genoeg uit zijne voorgangers bekend, geheel en al voorbij. Zijne roeping was de aanwijzing in welken hoogen en onvergelykbaren zin JESUS CHRISTUS de *Zoon van God* is. Hiermede evenwel geraakt de menschelijke geboorte des Heilands en wat daartoe onmiddellijke betrekking heeft, niet alleen niet op den achtergrond, maar wordt zij veeleer door menig krachtig woord van vriend of vijand levendig bij hem herinnerd, en als voor oogen gebracht. *Wij hebben gevonden*; (zegt, in de vroegste gesprekken reeds van dit Evangelie, PHILIPPUS tot NATHANAËL (I. 46); *wij hebben gevonden, van wien MOSES in de Wet geschreven heeft en de Propheten*, (namelijk) JESUS, DEN ZOON VAN JOSEPH, VAN NAZARETH; en heel den smaad, op dat *Nazareth* bij de Joden rustende, zien wij hier als het ware samengetrokken in den eersten uitroep van dien oprechten Israëliet NATHANAËL: *Kan uit Nazareth iets goeds zijn?* (I. 47).

Met de opmerking dezer zoo eenvoudige eigenschap van ons vierde Evangelie vervalt dan ook ten eenenmale de zwaarigheid van fommigen, dááruit afgeleid, dat in hetzelfde veel ten eenenmaal ontbreekt, dat uit de *Synoptici* blijkt tot het wezen der Evangeliegeschiedenis te behooren. Dus, in eene eerste plaats, heeft men zich verwonderd, dat in dit Evangelie geen enkele gelijkenis gelezen wordt. — De stelling zelve is niet dan in een zeer beperkten zin juist. Zekerlijk heeft ons Evangelie geene *parabelen* opgenomen, voor zoo ver men onder dien naam gelijkenisfen verstaat in dien *verhalenden* vorm, waarin wij dezelve

bij de *Synoptici* lezen; maar in het wezen der zaak geeft onze vierde Evangelist in den vorm van *leenspreuk* de gelijkenisfen zijner voorgangers, naar de hem eigene verfijnde en verhoogde opvatting, wel degelijk te rug. Dus, b v. vergelijkt zich JESUS, in de gedenkschriften der *Synoptici*, bij den Herder, die zijn verloren schaap opzoekt en te recht brengt. Nu vinden wij in den vorm van *parabel*, wel is waar, deze vergelijking bij onzen laatsten Evangelist niet te rug; maar in den vorm van leenspreukige uitspraak hervindt zich hier allerwege het gronddenkbeeld: *Ik BEN de goede Herder*, zegt JESUS van zich zelve (X. 11^a); en met eene nog dieper toepassing van het beeld, dan bij de *Synoptici* (ald. vs. 11^b): *de goede Herder STELT ZIJN LEVEN voor de schapen*. — In de *Openbaring* wederom heet, door eene schijnstrijdigheid, die tot het eigenaartig karakter van dat verheven Boek behoort, **HET LAM** die *Herder*, die de *schapen weidt en hun een Leidsman is tot de levende fonteinen der wateren* (VII. 17).

Desgelijks lezen wij hier wel niet, gelijk bij de *Synoptici*, hoe de prediking van het Koninkrijk Gods vergeleken wordt bij een zaaier, die uitging om te zaaien, het woord van God bij den zaadkorrel, het bekeerde hart bij de goede aarde, de voleinding der eeuwen en de oordeelsdag bij den oogst (Matth. XIII. 1—9. Marc. IV. 1—20. Luc. VIII. 1—15); maar het gronddenkbeeld heeft ook ons vierde Evangelie (IV. 35, 36), schoon in geheel verschillenden en eigenaartigen vorm: *Zegt gijlieden niet: het zijn nog vier maanden, en dan komt DE OOGST? Ziet, Ik zeg u:*

heft uwe oogen op, en aanschouwt de landen, want zij zijn alreede wit om te oogsten, en voorts, met eene nog dieper opvatting van hetzelfde beeld, waardoor de betrekking tusschen de bediening der Propheeten van het Oude Testament, en die der Apostelen van het Nieuwe als in het voorbijgaan wordt toege-licht (vs. 37, 38): *Ik heb u uitgezonden, om te maaien hetgeen gij niet bearbeid hebt; anderen hebben het bearbeid, en gij zijt tot kunnen arbeid ingegaan.*

Evenmin wordt hier, als bij de *Synoptici* (Matth. XXI. 33—44. Marc. XII. 1—9. Luc. XX. 9—18), het Koninkrijk der hemelen rechtstreeks bij eenen wijngaard vergeleken, waarin de eigenaar arbeiders, of bij een bruiloft, waarop de Heer des huizes gasten noodigt. Maar de gronddenkbeelden zijn wederom aanwezig, alleenlijk nog dieper vergeestelijkt. JESUS zelve is hier de *Wijnstok* en *Zijn Vader de landman* (XV. 1). En aangaande het bruiloftsdenkbeeld, wij zagen reeds, hoe treffend dit beeld beide in het vierde Evangelie en in de *Openbaring* op den voorgrond staat (1).

Zoo is dan het ontbreken van *parabelen* in haren historischen of verhalenden vorm in dit Evangelie, wederom geene strijdigheid met de *Synoptici*, maar veelmeer harmony. In de plaats der uitvoerige *vergelijking* treedt hier de beknopte *leenspreuk* (2), maar de kring van denkbeelden is dezelfde.

(1) Bladz. 166, 167 hierboven.

(2) In de plaats der *παράβολή* van de *Synoptici*, ontmoet ons hier de *παροιμία*, kwalijk bij ons door hetzelfde woord: *gelijkenis* overgezet. Hoofdst. X. 6. XVI. 25, 29.

Eveneens is het gelegen met een ander bezwaar, tegen de echtheid van ons Evangelie ingebracht, een bezwaar intusfchen dat in een vroeger tijdperk der Neologie allezins hetzelfde tot eer gerekend werd: dat namelijk, gantsch strijdig met de berichten der drie Evangeliën, nergens hier van *uitwerping van booze geesten*, evenmin als van des Heilands *verzoeking in de woestijn door den Duivel* wordt gewag gemaakt. — Want ook hier geeft ons vierde Evangelie, zich voor de historifche bijzonderheden op het getuigenis zijner voorgangers gerust verlatende, de zaak zelve in korte resultaten, fijne toespelingen, en in altijd hoog verheven ftijl en wijze weder. Wij zien JESUS hier geene duivelen uitwerpen, noch met hunnen Overfte kampen in de woestijn, maar wij hooren Hem de uitkomst van den kamp, het laafte en hoogfte resultaat dier macht van uitwerping uifpreken (XII. 31): *de Overfte dezer wereld zal buiten geworpen worden*, en (XIV. 30): *de Overfte dezer wereld komt, en heeft aan Mij niets*, en (XVI. 11): *de Overfte dezer wereld is geoordeeld*. — En als daartegen over, waar is ftelliger en krachtiger de in bezit neming van een boos gemoed door Satan uitgedrukt dan hier (XIII. 26, 27)? *En als JESUS de bete ingedoopt had, gaf Hij die aan JUDAS SIMONIS ISCARIOTH. En na de bete, toen* VOER DE SATAN IN HEM. — De uiterfte en beflifende uitwerping en veroordeeling van den Booze door de kracht en heerlijkheid van JESUS hebben wij wederom in de fchitterendfte kleuren in het Boek der *Openbaring* (XIX. 19—21. XX).

Men heeft tegen dit Evangelie ook ingebracht, dat het, in tegenoverstelling der *Synoptici*, noch van de voorzeggingen der verwoesting, noch van de verwachtingen der eindelijke herstelling van Jerufalem gewag maakt. — Doch dat ons Evangelie van beide zwijgt, laat zich immers volkomen verklaren uit den lateren leeftijd, in welken het geschreven werd, (meer dan waarschijnlijk) toen Jerufalem reeds vertreden was, en de voorzegging daarvan bij de *Synoptici* uitvoerig te boek gesteld (Matth. XXIII. Marc. XIII. Luc. XXI) wel niet behoefde herhaald te worden. — En toch! ook op deze hoog gewichtige bijzonderheid ontbreekt het in ons vierde Evangelie aan geene treffende, maar gantsch eigenaartige toespeling. Wel wordt hier de voorzegging van Jerufalems val onmiddellijk door den mond van Jesus voorbijgegaan; maar, overeenkomstig den aanleg van dit onvergelykbaar Evangelie, gaat van den aanstaanden val van stad en tempel wederom eene Bileamsvoorspelling uit van de vijandige Overpriesters en Phariseën. Als zij (XI. 47) elkander waarschuwen en ophitsen tegen den opgang van Jesus leer en teekenen, zoo is dit het voorwendfel dat zij te baat nemen, om eene daad van geweld tegen Hem te besluiten (vs. 48): *de Romeinen zullen komen, en wegnemen beide onze plaats en volk.*

Doch niet slechts ondersteunt ons vierde Evangelie stilzwijgend, of trekt hetzelfde in korte uitspraken te zamen, wat wij uitvoerig beschreven vinden door de *Synoptici*; maar ook, omgekeerd, ontfangen dezen

meer dan eens machtige toelichting uit bijzonderheden, eerst door onzen laatsten Evangelist uitdrukkelijk vermeld, schoon bij allen wel ontwijfelbaar bekend, en bij het schrijven voor hunnen geest tegenwoordig. — Dus b. v. vindt het valsche getuigenis voor den Joodschen Raad bij MATTHÉUS (XXVI. 61 en Marc. XIV. 57, 58) eene gewichtige, bijna noodzakelijke opheldering in een woord des Heilands, eerst door den laatsten onzer Evangelisten opgeteekend (II. 19): *Jesus antwoordde en zeide tot de Joden (als zij Hem om een teeken vroegen): breekt dezen tempel, en in drie dagen zal Ik denzelven oprichten.* Dat woord door JESUS prophetisch gesproken van zijn eigen lichaam, hadden de valsche getuigen dan nu verdraaid als of het bedoeld ware geweest tegen den tempel van Jerufalem (Marc. XIV. 58): *Wij hebben Hem hooren zeggen: Ik zal dezen tempel die met handen gemaakt is afbreken, en in drie dagen eenen anderen zonder handen gemaakt, bouwen.* Niets natuurlijker, dan dat ook den eersten Evangelisten deze bijzonderheid bekend, en bij de opteekening van het valsche getuigenis voor den geest stond, maar de rechtstreeksche mededeeling en alzoo de volkomene oplossing bleef bewaard voor ons slot-Evangelie. — Op gelijke wijze is het dáár eerst, dat de ware aanleiding gevonden wordt tot den toeloop en het gejuich der scharen op den dag van JESUS optocht van Bethanië naar Jerufalem: het was de opwekking van LAZARUS uit de dooden, door geen der *Synoptici* beschreven. *De schare dan* (zoo lezen wij Joh. XII. 17, 18) *die met Hem was, GETUIGDE DAT HIJ LAZARUS UIT*

HET GRAF GEROEPEN en hem uit de dooden opgewekt had. DAAROM GING DAN OOK DE SCHARE HEM TE GE-MOET, OVERMITS zij gehoord had, dat Hij dat tee-ken gedaan had. Doch bij de *Synoptici*, wanneer wij nu weder tot hun verhaal te rug keeren, blijkt het duidelijk, dat èn de gebeurtenis èn haar verband met de ingenomenheid der scharen hun alles behalve onbekend was: men zie het bij MATTHÉUS (XXI. 10, 11): *En als Hij te Jerusaleem inkwam, werd de geheele stad beroerd, zeggende: wie is Deze?* EN DE SCHAREN ZEIDEN: *Deze is JESUS, de Propheet van Nazareth in GALILÉA*; en nog heerlijker bij LUCAS (XIX. 37): *En als Hij nu genaakte aan den af-gang van den Olijfberg, begon alle de menigte der discipelen zich te verblijden, en God te loven met groote stem, VAN WEGE AL DE KRACHTIGE DADEN DIE ZIJ GEZIEN HADDEN.*

Zoo is dan het Evangelisch getuigenis van onzen vierden Schrijver geen *ander* dan dat der *Synoptici*; — zoo is dan ook vooral de Goddelijke Hoofdperfoon in hetzelfde: JESUS, *de Zoon van God*, geen ander dan de JESUS MESSIAS der *Synoptici*. En toch! daar is eene verscheidenheid; eene verscheidenheid, die de eenzelvigheid niet weg neemt, maar des te meer verhoogt; eene verscheidenheid tusfchen de *Synoptici* en den laatsten Evangelieschrijver, voortfpruitende uit de diepte van opvatting, aan dezen in alles eigen. — Hoe! een groot man zelfs uit onzen menschelijken kring zal onder de pen zijner onderscheidene historiefchrijvers een geheel onderscheiden beeld opleveren, naarmate hij uit een

verschillend standpunt, in eene onderscheidene hoedanigheid of eigenschap beschouwd wordt? Een JULIUS CESAR, een CHARLEMAGNE, een KAREL DE VIJFDE, zal de stof kunnen opleveren voor zeer onderscheidene, schoon alle even wezenlijke en getrouwe voorstellingen, naarmate het onderwerp behandeld wordt uit het oogpunt van den Krijgs- of staatkundige, van den Wijsgeer, van den Letterkundige, van den Christen; een bloot menschelijk Leeraar, SOCRATES, zal door PLATO zoo veel dieper zijn opgevat, en daarom noodwendig anders beschreven zijn, dan door XENOPHON, zonder dat uit dit verschil iets ten nadeele of van de echtheid van beider schriften, of van de getrouwheid van beider voorstelling wordt afgeleid! — en men zal zich verwonderen, of tot twijfel geraken, omdat dezelfde JESUS (die JESUS, *in wien alle de schatten der wijsheid en der kennis besloten zijn* (1)), door Zijnen laatsten Evangeliebeschrijver op eene wijze opgevat en wedergegeven wordt, zoo als door geen' zijner mede-Apostelen of Evangelisten vóór hem? Men zal zich verwonderen, dat voor zulk een Evangelie bijzonderheden, trekken, woorden, verklaringen, ontwikkelingen bewaard zijn gebleven, die met zijn zoo veel dieper inzicht en verhevener standpunt in eene noodwendige harmony staan? — Doch hoe ook hier de verscheidenheid op éénheid rust, hoe juist zij die éénheid des geheels des te krachtiger doet uitkomen, mogen hier eenige dier voorstellingen van den Goddelijken

(1) Colosf. II. 3.

Meester bewijzen, in welke onze vierde Evangelist; terwijl hij met zijne voorgangers dezelfde waarheden, dezelfde zaken en gebeurtenissen voor den geest heeft, evenwel merkelyk van hen schijnt te verschillen in derzelver uitdrukking, uitwerksels, plaatfing en Zusammenhang. De voorbeelden volgen.

Bij MATTHÉUS, vooral bij LUCAS, wordt uitvoerig verhaald de bovennatuurlijke ontfangenis van Israëls Messias, uit eene maagd, zonder toedoen des mans, door den Heiligen Geest. In ons vierde Evangelie geen enkele bijzonderheid van dat eerste aller Openbaringswonderen. Maar, daartegen, wat treffende zamen-trekking der zaak in die ééne uitspraak: *Het woord werd vleesch!* wat onmiskenbare toespeling, wat geheimzinnige maar toch voelbare betrekking op de wonderontfangenis, reeds bij den aanhef van ons Evangelie, waarin allen, die den Zoon door het geloof hebben aangenomen (I. 12, 13), *kinderen Gods* genaamd worden, *welke niet uit den bloede noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans geboren zijn, maar uit God.* — Van deze geestelijke of weder-geboorte van zondige menschen is immers, naar geheel de leer des Nieuwen Testaments, de wondergeboorte des Onzondigen de grond, het voorbeeld, de verwervende en bewerkende oorzaak. Zoo wordt dan de wonderontfangenis en geboorte van JESUS CHRISTUS in het vleesch, in ons vierde Evangelie niet rechtstreeks verhaald, maar in verband en Zusammenhang met de Christelijke *wedergeboorte*, ondersteld, aangeduid, verheerlijkt.

Bij de *Synoptici* blijkt op allerlei wijze de wezen-

lijkheid der *menscheid* van onzen Heer. Alle menschelijke behoeften, alle menschelijke ondervindingen, de zonde alleen uitgenomen, heeft Hij gedeeld, gevoeld, werkelijk gekend. Als Hij *vastte*, zoo *hongerde* Hem ten laatste; dit melden ons uitdrukkelijk de *Synoptici* (Matth. IV. 2. Luc. IV. 2). Onze vierde Evangelist spreekt van geen *honger* bij den Zaligmaker; daarentegen meldt hij, alleen-hij, en wel herhaaldelijk, van Zijne *dorst*. Hij toont Hem ons (IV. 6, 7) *vermoeid* van de middaghitte, behoefte hebbende aan water, en *vragende te drinken*, maar ook te gelijk de Samaritaansche vrouw, tot welke Hij de vraag richt, hare eigene behoefte aan *het water des levens* ontdekkende. — Later, aan het kruis, hooren wij, hier alleen, den Heiland, Zijn ziels- en lichaamslijden voleindigende in dien veelbeduidenden uitroep: *Mij dorst* (XIX. 28).

Bij MATTHÉUS en MARCUS hooren wij den Heiland betuigen, dat *Hij niet gekomen is om gediend te worden, maar om te dienen, en Zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen* (Matth. XX. 28. Marc. X. 45). In ons vierde Evangelie hervinden wij die woorden niet, maar des te treffender de zaak. Aldaar wordt JESUS genaamd *het Lam, dat de zonden der wereld wegneemt*; aldaar staat Hij op van den Paaschdich, gordt zich aan met een linnen doek, en wast Zijnen discipelen de voeten (XIII. 3—5).

Bij de *Synoptici* oefent de Heiland Zijne macht over de natuur door het stillen van storm en golven, door het doen verdorren van een groenenden vijgeboom.

Onze vierde Evangelist gaat deze wonderen voorbij; maar hij toont ons JESUS almacht over de schepping in den eersteling Zijner wonderen te Cana, eenen zegen over het huwelijk, een zinnebeeld van geheel den zegen des Evangelies: — het dagelijksche water wordt veranderd in den kostelijksten wijn.

Bij de *Synoptici* verklaart de Heiland zelfs geene moeder of broeders te kennen, waar het de bezigheid geldt in Zijn goddelijk leeramt (Matth. XIII. 46—49): *En iemand zeide tot Hem: ziet, uwe moeder en uwe broeders staan daar buiten, zoekende U te spreken. Maar Hij antwoordde en zeide tot den genen, die Hem dat zeiden: wie is Mijne moeder, en wie zijn Mijne broeders? En Zijne hand uitstreckende over zijne discipelen, zeide Hij: ziet Mijne moeder en Mijne broeders. Want zoo wie den wil Mijns Vaders doet, die in de hemelen is, die is Mijn broeder, en zuster en moeder.* En elders (Luc. XI. 27, 28): *En het geschiedde, als Hij deze dingen sprak, dat eene zekere vrouw, de stem verheffende uit de schare, tot Hem zeide: Zalig is de schoot, die U gedragen heeft, en de borsten, die Gij gezogen hebt. Maar Hij zeide: ja zalig zijn de genen, die het woord van God hooren, en hetzelve bewaren.* Ons vierde Evangelie herhaalt deze bijzonderheden niet verder; maar bij eene andere, eene plechtiger gelegenheid, bij de eerste openbaring van JESUS heerlijkheid te Cana, toont Hij ons den Heiland, de kloof tuschen alle natuurlijke betrekking en de oefening van Zijn Mesiaschap daarstellende met dat hoog gewichtig antwoord aan MARIA,

Zijne moeder (II. 4): *Vrouwe! wat heb Ik met u te doen? Mijne ure is nog niet gekomen.*

Bij de *Synoptici* zien wij Jesus in Gethsemané benaauwd en bedroefd tot der dood; biddende tot Zijnen Vader, dat *de drinkbeker* des lijdens van Hem mocht voorbijgaan (Matth. XXVI. 39. Marc. XIV. 35. Luc. XXII. 42). — Juist het tegendeel, zoo het schijnt, bij onzen vierden Evangelist. Aldaar heeft reeds vóór het overtrekken van de beek Kedron, in Zijn plechtig (Hoogepriesterlijk) gebed, Jesus Zijne zelfsovergave als beflist en volkomen uitgesproken. Dat gebed is een Testament, berustende op de zekerheid van Zijn aanstaanden zoendood. — En toch! in het wezen der zaak is geen verschil. Ook bij de *Synoptici* staat het ongetwijfeld vast, dat de Heiland daartoe in de wereld gekomen was, opdat Hij dien drinkbeker zoude drinken. Doch bij hen moest de strijd van 's Heilands *menschelijke* natuur in het helderste licht worden gesteld: bij hen moest het blijken, hoe het lijden van Jesus een vrijwillig opgenomen lijden was, waartegen, zonder zonde, Zijne menschheid kon en moest opkomen, om zich, na de bange worsteling tot den bloede toe, geheel en al in den hooger wil, in het Goddelijk raadsbesluit op te lossen. — Omgekeerd bij onzen vierden Evangelist staat wel op den voorgrond de vastheid van het voornemen, de Goddelijke zekerheid van het te volbrengen offer; maar evenwel ook bij hem is de menschelijke zielsstrijd van den Verlosfer niet verborgen gebleven. Wij hebben hier om zoo te zeggen de kiem der angsten en gebeden van Gethsemané in dat woord, ettelijke dagen vroeger uitgesproken te

Jerufalem (XII. 27, 28): *Nu is Mijne ziel ontroerd, en wat zal Ik zeggen: Vader! verlos Mij uit deze ure! Maar hierom ben Ik in deze ure gekomen.* Ook hier wederom staat dus in het vierde Evangelie het *hoogere* vooraan, de (altijd heilige) *menschelijke* zijde bij de *Synoptici*; maar geen van beide gezichtspunten ontbreekt bij een enkel van het Evangelisch Viertal geheel; bij allen is Jesus dezelfde menschgeworden Heer, Lijder en Verlosfer in één persoon.

Bij de *Synoptici* geven hemel en aarde getuigenis van de grootheid van den gekruisten Heiland in het uiterste oogenblik des lijdens. Als Hij den geest geeft, wordt de zon verduisterd, de aarde beeft, de rotten scheuren, de graven worden geopend, het voorhangfel des tempels scheurt midden dóór. — Niets van dit alles meer in het vierde onzer Evangeliën. Maar daartegen wijst dit ons op een teeken geschied aan het gestorven *lichaam* van Jesus (XIX. 34): *Een der krijgsknechten doorstak Zijne zijde met een speer en terstond kwam daar bloed en water uit.* Ook hier dus geen wezenlijk verschil! bij de drie eerste Evangelisten staat in dat hoog beflisfend oogenblik de zichtbare schepping op den voorgrond, bij den vierde het vleesch zelve waarin de Zoon van God verscheen.

De *Synoptici* voeren ons op naar den verhevenen berg, alwaar Jesus aan de drie uitverkorene Apostelen Zijne heerlijkheid toont, tot een voormaak en voorafgezicht van Zijn hemelsch koninkrijk (Matth XVI. 28. XVII. 1—8. Marc. IX. 1—9. Luc. IX. 27—36). — Het vierde Evangelie herhaalt de verheerlijking op

Thabor niet, maar *geheel en al* is het een Evangelie van JESUS heerlijkheid, zoo in Zijn lijden als in Zijn leven. (1). — Ook hiervan wordt wederom de lijn voortgezet en voltrokken in de *Openbaring*. Wat toch anders is dat Boek dan eene in allerlei gestalten voortgezette voorstelling dier heerlijkheid, van welke JOHANNES en JACOBUS met PETRUS getuigen waren op den berg?

Zoo is dan hier en bij de *Synoptici* JESUS CHRISTUS altoos dezelfde; dezelfde, maar, zoo als de zon aan onzen zichtbaren hemel, blinkend van onderscheidenlijke glansen bij haren op- of nedergang of volle middagklaarheid; — dezelfde, maar gelijk Hij na Zijne opstanding ook volgens het getuigenis der *Synoptici* telkens in eene *andere* gestalte aan de Zijnen verscheen, en niet dan na eenige oogenblikken van verbazing of *gehoudenheid der oogen* door hen voor denzelfden werd herkend. (Marc. XVI. 12. Luc. XXIV. 16).

Men dringt aan, evenwel, op het groot verschil van de geheele wijze van spreken, den geheel onderscheiden stijl en leervorm van den Heiland bij de drie eerste Evangelisten ter eener, bij onzen vierden Evangelieschrijver ter andere zijde. En wie zal ook hier de treffende en karakteristieke verscheidenheid, na onderzoek en vergelijking, ontkennen? Een stellig meer praktische, populaire, spreukenaartige voordracht kenmerkt het onderwijs van JESUS bij de *Syn-*

(1) Verg. Bladz. 122, 123, en 148, 149 hier boven.

optici; een meer beschouwende, diepzinnige, aan één geschakelde, Zijne redenen bij onzen vierden Evangelist. Het is waar! en toch is de gemeenschappelijke oorsprong als met den vinger aan te wijzen. Geene uitspraak zoo fijn of diep bij dezen, waarvan bij genen de wedergade ten eenenmale ontbreekt. Zoo blijft dan ten slotte alleen de vorm verschillen. Maar die onderscheiden *vorm* (zekerlijk nog iets anders en vrij wat meer dan eene bloote *inkleeding*!) is juist het noodzakelijke en nooit genoeg te waardeeren uitwerkfel der onderscheidene individualiteiten. Men heeft wel eens bij JOHANNES, uit hoofde eener meerdere gemeenzaamheid, eener grooter gelijkvormigheid met den Meester, de meest getrouwe en letterlijke uitdrukking van JESUS eigene redenen willen zoeken. Zonder deze eigenschappen, of derzelver invloed op geheel het zamenstel van dit Evangelie te wedspreken, komt het ons altijd evenwel voor, dat de opgemerkte verscheidenheid in den geest en opvatting des Schrijvers zelven ligt. De ziel van dezen ontfangt, om zoo te spreken, zoo wel de leer als het leven des Meesters in haar binnenste, en geeft die in den haar eigenen vorm, even vrij als getrouw, te rug. Dat hiermede geen verlies van de volstrekte waarheid, geen inmengfel van willekeurige bijvoeging of onwillekeurige versiering te vreezen is, daarvoor waarborgt ons (gelijk reeds vroeger in deze Beschouwingen werd opgemerkt (1)), de belofte van den Heiligen Geest als

(1) Dl. I. bladz. 333.—335.

Leidsman in alle waarheid, daartegen verzekert ons zoo wel de inborst als de aanleg der Evangeliefchrijvers elk in zijn bijzonder.

Een allereenvoudigst voorbeeld zal het ons overvloedig doen blijken, hoe verscheidenheid van vorm en uitdrukking bij de Evangelisten het gevolg *kan* zijn, en werkelijk *is*, niet van een oorspronkelijk verschil in de woorden zelve van Jesus, maar van eene gewichtige en hoogopmerkenswaardige werking in de ziel van Zijn' discipel en getuige. Het veelvuldig gebruik van het Hebreeuwfche *Amen* (*Voorwaar*), *Ik zeg u*, aan het hoofd van talrijke uitspraken des Heilands in deze Schriften is overbekend. Niet minder in het oog loopend is ook daaromtrent eene onderscheidene opteekening bij de *Synoptici* en in ons slot-Evangelie. In dit laatste wordt dat plechtig bevestigingswoord altijd en zonder uitzondering *herhaald*: AMEN, AMEN; evenzeer altijd en zonder uitzondering blijft het in de drie eerste Evangelien bij een *enkel* AMEN (1). Van waar deze doorgaande, zich altijd gelijk blijvende verscheidenheid?

Te zeggen, dat Jesus dan eens het *Amen* slechts eenmaal, dan wederom met verdubbeling zal hebben uitgesproken, lost hier niets op, en dat nog veel minder, wanneer wij opgemerkt hebben dat soms *dezelfde* uitspraken bij de *Synoptici* van een enkel, in ons vierde Evangelie van een dubbel *Amen* verzeld

(1) In de *Openbaring* (III. 14) noemt Jesus zich zelve: de AMEN, en onmiddellijk daarop, als ter verklaring, de *getrouwe en waarachtige Getuige*.

gaan. Dus b. v. bij de voorzegging van het verraad van JUDAS:

Matth. XXVI. 21.	Marc. XIV. 18.	En	Joh. XIII. 21.
En toen zij aten, zeide	als zij aanzaten en a-		sus deze dingen ge-
JESUS: VOORWAAR, <i>Ik</i>	ten, zeide JESUS: Voor-		zegd hebbende, werd
<i>zeg u</i> , dat een van u	WAAR, <i>Ik zeg u</i> , dat		ontroerd in den geest,
Mij zal verraden,	een van u die met Mij		en betuigde, en zei-
	eet Mij zal verraden.		de: VOORWAAR, VOOR-
			WAAR, <i>Ik zeg u</i> , dat
			een van ulieden Mij
			zal verraden.

en bij de voorzegging der verloochening van PETRUS:

Matth. XXVI. 34.	Marc. XIV. 30.	En	Joh. XIII. 38.
JESUS zeide tot PE-	JESUS zeide tot PE-		zeide tot PETRUS: zult
TRUS: VOORWAAR, <i>Ik</i>	TRUS: VOORWAAR, <i>Ik</i>		gij uw leven voor Mij
<i>zeg u</i> , dat gij in dezen	<i>zeg u</i> , dat heden, in		zetten? VOORWAAR,
zelfden nacht, eer de	dezen nacht, eer de		VOORWAAR, <i>zeg Ik u</i> :
haan gekraaid zal	haan tweemaal zal ge-		de haan zal niet kraa-
hebben, Mij driemaal	kraaid hebben, gij Mij		ien, tot dat gij Mij
zult verloochenen.	driemaal zult verlooch-		driemaal zult verlooch-
	enen.		chend hebben.

Van waar dan nu dat tweede *Amen* telkens bij onzen laatsten Evangelist? — Uit zijne eigene ziel (1). —

(1) LIGHTFOOT T. I. p. 401. »Neque quidem existimo, Christum hac vocis repetitione usum fuisse: (nam permirum mihi videtur, ipsum ita fecisse in his sermonibus, quorum mentionem facit JOANNES, atque in illis, quos ceteri referunt, non ita fecisse, cum probabile sit eundem aliquando utrobique fuisse sermonem:) verum ego suspicor vocem reiterasse Evangelistam.»

Het *Amen*, waarmede de Meester Zijne goddelijke uitspraken bevestigt en als beëdigt, verwekt in het hart van den innigen discipel en getuige een weérklank. *Amen* antwoordt de Geest in zijn binnenste op het *Amen* zijns Heeren met dat zelfde soort van *echo*, waarmede b. v. in het slot der *Openbaring* op het woord van JESUS: *Ik kom!* geantwoord wordt: *Ja, kom* (Openb. XXII. 20).

Het geen nu met deze verdubbeling van het Goddelijk *Amen* plaats heeft, kan tevens tot sleutel verstreken van alle die menigvuldige plaatsen in het vierde Evangelie, in welke een woord of uitspraak van JESUS, even als een donderflag door de echo der rotsen, of gelijk een zelfde voorwerp door tegenover elkan- der geplaatste spiegels, zich telkens herhaalt en hernieuwt. Is, (om geene andere voorbeelden hier bij te brengen) dit niet kenlijk het geval met die veelvuldige verscheidenheid, waarmede in het zesde Hoofddeel van ons Evangelie, de uitspraak van JESUS: *Ik ben het brood des levens*, telkens herhaald, toegelicht, en uitgebreid wordt? — Eene soortgelijke vereenzelving van het woord van JESUS met dat van den verhalenden en verklarenden Evangelist is ook zichtbaar in dat dankgebed des Goddelijken Meesters bij het graf van LAZARUS (XI. 41, 42): *Vader, Ik dank U, dat Gij Mij gehoord hebt. Doch Ik weet dat Gij Mij altijd hoort; maar* (kenlijk volgt hier de geestelijke uitbreiding en allezins waarachtige toelichting van den Schrijver!) *om der schare wil, die rondom staat, heb Ik dit gezegd, opdat zij zouden gelooven, dat Gij Mij gezonden hebt.* — Wordt niet op gelijke wijze

de uitspraak des Heeren tot NICODEMUS (III. 14, 15) met een schier onmerkbaaren overgang opgevangen door deze toelichtende en lofzeggende verklaring van den Evangelischen Getuige (16, 17)? *Want alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen Eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Want God heeft Zijnen Zoon niet gezonden in de wereld op dat Hij de wereld veroordeelen zoude, maar op dat de wereld door Hem zoude behouden worden. Die in Hem gelooft, wordt niet veroordeeld enz.*

Zoo staan dan en de redenen van JESUS, en de geheele wijze van schikken, verhalen, voorstellen bij onzen vierden Evangelist, in het naauwste en noodzakelijkste verband met zijne geheel bijzondere individualiteit, met zijn geheel eigen oogmerk en opvatting. Dat oogmerk, die opvatting, dat individueele zagen wij overal zich op de meest harmonische wijze gelijk blijven. Wij zagen in den Schrijver van ons vierde Evangelie overal den man, die in zijne beschouwing van den in het vleesch verschenen Zaligmaker de hoogste hoogten met de diepste diepten, de tederste naauwgezetheid met de ruimste vrijheid, de meeste juistheid in stoffelijke bijzonderheden met den verhevensten blik in de Wijsbegeerte (dat is, Gods- en Christuskennis) der hemelen mocht paren; — den man, die de eerste en de laatste dingen, het Oude en het Nieuwe Testament, de Israëlitische bedeeeling en de bedeeeling der geroepene Heidenen, op eene wijze, als

nog geen ander Evangelieschrijver vóór hem, in zijne ziel, in zijn getuigenis, in zijne schriften vereenigt en als in elkander smelt. Wij zagen in hem den Verkondiger van het *Woord*, dat *bij God was en God was*, de uitspraken van dat *Levend Woord* wedergevende te zamen met derzelver wedergalm in zijn eigen hart; den Getuige van den Zoon, zoo als *Hij in den schoot des Vaders is, en ons den Vader verklaart*; den Heraut der heerlijkheid van het *Lam dat geslacht is, en de zonde der wereld wegnam*.

Het wordt thands tijd de harmonijen, die deze verschillende beschouwingen, in den weg van bloote opmerking en vergelijking, ons opleverden, te voltooien door het onderzoek naar eene laatste: den naam en persoon des Schrijvers. Het wordt tijd, dat wij, volgens een hoofddoel dezer Beschouwingen, de klaarlijkheid aantoonen, waarmede alle de aangeduide bijzonderheden van dit Evangelie hetzelfde bewijzen het werk te zijn van *den discipel, dien JESUS lief had*, van dien JOHANNES, den zoon van ZEBEDEÛS, bijgenaamd door den Meester: *zoon des donders*.

Onder de vele namen, die wij in dit ons vierde Evangelie uitdrukkelijk genoemd zagen, treffen wij éénen, die onder het Apostolisch Twaalfstal van den beginne uitstekend was, hier juist *niet* aan. Het is de naam van JOHANNES *den Apostel* (1). Daartegen

(1) Waar de naam van JOHANNES in het Evangelie voorkomt, is het altijd *de Dooper*.

meldt ons Evangelie herhaaldelijk een *discipel* met JESUS in de naauwste betrekking staande, zonder naam, maar met aanduidingen, die dezen discipel en als een ooggetuige en als een uitverkoren Apostel niet onduubbelzinnig kenmerken. Kan het twijfelachtig zijn, dat van de *twee discipelen*, die (I. 35—40) den Dooper verlieten, om op zijne aanwijzing het *Lam Gods* JESUS te volgen, en waarvan de één ANDRÉAS de broeder van PETRUS was (vs. 41), de *ander* de Schrijver zelve van ons Evangelie zij geweest? Zoo toch plegen ook de *Synoptici* zich, waar het noodig is, te kennen te geven, zonder zich uitdrukkelijk te noemen; zich als ooggetuigen of mededienaars des Woords bekend te maken, zonder hunnen persoon eenigzins voor uit te zetten. Geen ander is wel deze *discipel* aan de zijde van den Apostel ANDRÉAS, dan de *discipel* die zich, later, bij den Paaschdich te kennen geeft als den genen, die in den schoot van JESUS aanzat, welken JESUS lief had (XIII. 23); die, wederom later, bij het verhoor van JESUS in het huis van CAJAPHAS, zich noemt dien anderen discipel, die met SIMON PETRUS volgde, en, bekend zijnde bij den Hoogepriester, met den Heere inging in de zaal, en vervolgens PETRUS insgelijks inbracht (XVIII. 15, 16). Dien *discipel*, welken JESUS lief had, ontmoeten wij straks wederom bij het kruis staande; aan hem vertrouwt aldaar de stervende Heiland Zijne moeder (XIX. 26, 27). Sterker dan ergens geeft hij zich als Ooggetuige en Schrijver te kennen, bij het bericht van den kruisdood. Als hij (vs. 34) verhaald heeft, hoe één der krijgsknechten des Heilands zijde met een speer doorstak, en ter-

stond kwam daar bloed en water uit, zoo laat hij onmiddellijk volgen (vs. 35): *En die het gezien heeft, die heeft het getuigd, en zijn getuigenis is waarachtig; en hij weet dat hij zegt hetgeen waar is, op dat ook gij gelooven moogt.* — Wederom ontmoeten wij den *discipel*, welken JESUS lief had, in het verhaal der Opstanding (XX. 2—4), en nogmaals bij de zee van Tiberias, waar zich de verrezene Heiland ten derden male aan de Zijnen openbaart (XXI. 7), en aanstonds daarop ten slotte, na de driemaal herhaalde vraag aan PETRUS: *Hebt gij Mij lief*, op eene wijze, die den uitstekenden rang van dien Discipel onder de Apostelen noodwendig doet vermoeden, ja, onmiskenbaar onderstelt (XXI. 20—24).

Wie anders kan deze *discipel* zijn, dan de Apostel JOHANNES, de zoon van ZEBEDÉUS? Welk ander dan deze kan de Schrijver van ons vierde Evangelie zijn, gelijk hem daarvoor het getuigenis der vroegste Christengemeenten, zoo als ons allen bekend is, eenstemmig verklaart?

Wat de *eerste* dezer twee zoo naauw verbondene stellingen betreft: alles wat van den *ongenoemden discipel* in ons vierde Evangelie gezegd is, kenmerkt den ooggetuige, den man der innigste gemeenschap met den Goddelijken Meester, toen Hij leefde op deze aard. Zoodanig eenen getuige zullen wij toch wel niet mogen zoeken buiten den kring der *Twaalve*. Onder die *Twaalve* nu weten wij reeds lang uit de *Synoptici*, dat wederom meer bijzonder een *drietal* tot het allervertrouwdfte getuigenis van het lijden en de heerlijkheid van den Goddelijken Meester geroepen

was: PETRUS, en de twee zonen van ZEBEDÉUS. Maar van dit *drietal*, komt hier PETRUS wel niet in aanmerking; evenmin JACOBUS, die reeds in de vroegste Apostolische tijden (Hand. der Apost. XII) onder het zwaard van HERODES AGRIPPA viel. Zoo blijft ons uit de innigste nabijheid van den Heer, alleen die Apostel over, wiens naam en gedachtenis ook van ouds aan dit Evangelie onafscheidelijk verbonden is.

Den naam dan nu van JOHANNES, *den discipel, welken JESUS lief had*, aan het hoofd van ons vierde Evangelie geplaatst! zoo beantwoordt alles harmonisch, wat in deze Beschouwingen van deszelfs eigenaartigheden tot hiertoe werd opgemerkt. Of maakt zich de Apostel en ooggetuige niet kenbaar in dien rijkdom van plaatselijke bijzonderheden, naauwkeurige opgave van cijfers, dagen en uren, — ten volle uitgedrukte namen en toenames, — verklarende tuschenredenen, uit de levende herinnering van bijgewoonde zaken als ontspringende, — naïve voorstelling van sprekenden en handelenden in alle de verschheid van het dagelijksch en tevens geestelijk leven, — van welk alles de voorbeelden ons bij het doorloopen van dit Evangelie overal toestroomden? — Wie dan de Ooggetuige, van de herinnering der dingen, die hij zelve gezien en gehoord, en waarin hij persoonlijk gedeeld heeft, vol en doordrongen, zoude op het denkbeeld zijn gekomen, om alle zulke *détails* uit het woelige volksleven zoo wel als uit de diepten van het menschelijk bestaan, op te nemen midden in de voorstelling der hoogste verborgenheden en diepzinnigste waarheden van het geopenbaarde heil? —

Wie dan zulk een, zou bij de wonderverandering van water in bruiloftswijn eene plaats gegeven hebben aan het grof zinnelijke woord van den Hofmeester tot den Bruidegom (waarin evenwel juist het getuigenis van de wezenlijkheid der volbrachte verandering ligt): *alle man zet eerst den goeden wijn op, en wanneer men wel gedronken heeft, als dan den minderen, maar gij hebt den goeden wijn tot nu toe bewaard* (II. 10)? — of bij de genezing van den blindgeborene, aan alle de gesprekken, bij die gelegenheid tusfchen de onderscheidene belanghebbenden en betrokkenen gevoerd (IX. 8 en volg.)? — of, bij de laatste wondervischvangst, aan het juiste getal *ellen*, waarop de visfcherspink zich op dat oogenblik van land bevond (XXI. 8)? — Wien, dan een' Schrijver, die zich van zijne naauwe betrekking tot Jesus en de geschiedenis Zijns leven en lijdens, die zich van zijne eigene geloofwaardigheid op het innerlijkst bewust is, kan het invallen zich zelve nimmer anders aan te duiden, dan met die te gelijk zoo nederige en te gelijk zoo hooge benaming van: *den discipel, dien Jesus lief had*? — Maar ook wien dan den discipel dier hoogste liefde voegde het ons in te leiden in de tederste betrekkingen van Jesus tot de Zijnen, van den Vader tot den Zoon, van den Zoon tot den Vader, van den Heiligen Geest tot beiden? — Wie dan die JOHANNES, bijgenaamd *zoon des donders*, kon nevens de diepte der Goddelijke *liefde*, zoo krachtig tevens doen uitkomen den Goddelijken *toorn* (III. 36): *Die in den Zoon gelooft, HEEFT HET EEUWIGE LEVEN; maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal HET*

LEVEN NIET ZIEN, *maar* DE TOORN GODS *blijft op hem?* of, nevens de zaligspreeking der uitverkorene Apostelen, den Verrader zoo sterk gekarakteriseerd hebben, als een *duivel*, als *den zoon der verderfenis* (VI. 70, 71. XIII. 10, 11, 26. XVII. 12)?

Wie moet hier niet in alles het werk erkennen juist van zulk eenen, die ons van elders bekend is als een *hoofdzuil* der eerste Gemeente (Gal. II. 4)? Wie niet in *den discipel* aan de zijde van PETRUS uitgaande naar het graf des Meesters (XX. 1—4), dien JOHANNES, welken wij van den beginne der Apostolische prediking na de uitstorting van den Heiligen Geest, telkens weder aan de zijde van PETRUS ontmoeten in de prediking van het Woord, en in de verdrukkingen uit die prediking gerezzen (Hand. der Apost. III. IV. V)? — In één woord: bij zulk eene zamenvoeging, ja, zamenfmetting van verhevenheid en eenvoud, van diepte en *naïveteit*, van geschiedenis en leer, van herinnering en vooruitzien, van oude en nieuwe dingen, van het woord des Meesters en zijnen weérklank bij den geloovenden discipel, — bij zulk eene voorstelling van God en menschen, van JESUS CHRISTUS *God en mensch*, — bij zulk een van het begin tot het einde, tot in de kleinste bijzonderheden zich gelijk blijvend karakter van taal, stijl, standpunt, oogmerk, gave, geestesstemming, — laat ons vierde Evangelie zich, na al het opgemerkte, wel *denken*, zonder zijne algeheele echtheid, zijne echtheid als het werk van den Apostel JOHANNES, zijne echtheid als een Goddelijk Boek?

Is het wonder, dat, toen voor nu twintig jaren een Geleerde in Duitschland in geregelde orde zijne twij-

felingen tegen de echtheid in het midden had gebracht; het resultaat der onderzoekingen, die daardoor in de Godgeleerde wereld opgewekt werden, zoo overtuigend werkte, dat de geuite bezwaren door den man zelf, die ze het eerst geopperd had, openlijk werden te rug getrokken, en de echtheid van het Evangelie van JOHANNES op gronden van inwendige, evenzeer als van uitwendige geaardheid, hare zekerheid triomfeerder dan immer behield?

En STRAUSS? Hij zelf, die bij het optrekken van zijn *mythisch* gebouw den niet-Apostolischen oorsprong van elk der vier Evangelien, en dus ook noodwendig en bepaaldelijk de onechtheid van het naar JOHANNES genoemde had beweerd, hij zelve, zeggen wij, verklaarde (in de Voorrede van den derden druk van zijn *Leben Jesu*) dat, gelijk hij het uitdrukte, « de twijfel aan de echtheid van JOHANNES Evangelie thands wederom door hem betwijfeld werd ». Later is ook *deze* betwijfeling op hare beurt op nieuw door hem betwijfeld geworden. In allen gevalle meende hij, in dezen nood, zijn mythisch stelsel evenwel schootvrij te houden, door te beweerden, dat, indien ook een Apostel voor den Schrijver van het vierde Evangelie moet erkend worden, JOHANNES dit niet dan in reeds suffenden ouderdom geweest kan zijn, door welken hij voor het opnemen van den intusfchen in de Gemeenten gereijpten *mythe* allezins vatbaar zal zijn geworden!

Wat dunkt u van het denkbeeld, M. H.? Het Evangelie van JOHANNES een werk van suffenden ouderdom? — De zoon eens hoog beroemden Dichters wordt gezegd zijnen reeds bejaarden vader door de

rechtbank van Athene voor *onbekwaam* te hebben willen doen verklaren. De grijsaart verscheen, en las den Rechters, voor éénige verdediging, een even te dier tijd door hem vervaardigd Treurspel voor. Hij werd met eenparige stemmen en onder algemeen gejuich tegen den dwazen eisch gehandhaafd en naar zijn huis begeleid. Niets meer dan eene *lezing* van ons vierde Evangelie is noodig, om de ongerijmdheid van elke onderstelling blijkbaar te maken, die aan hetzelve, uit wat bron of toeval dan ook, een mythisch element zou willen toedichten. — Dezelfde gronden, die de *echtheid* onwederisprekelijk vast maken, bewijzen ook de onbestaanbaarheid zelfs van het geringste *mythische* innengfel in het Evangelie van een Ooggetuige, een Apostel, een boezemdiscipel, gelijk *JOHANNES de Boanerges* is geweest.

En deze klaarlijkheid der onvermengde Apostolische echtheid onzes vierden Evangelies wordt, zoo mogelijk, nog klaarlijkelijker, in verband beschouwd met de andere van deze zelfde hand ons toekomene schriften: de *Brieven* en de *Openbaring*. Ons bestek aan deze plaats laat niet toe, dat wij ons in de beschouwing dezer laatstgenoemde schriften verdiepen. Een bloot naast elkander plaatfen van het *Evangelie* en den *Eersten Zendbrief* van *JOHANNES* is genoegzaam, om diep te doen gevoelen, hoe zeker en noodwendig beide van denzelfden gewijden Schrijver zijn. Het is dezelfde stijl, dezelfde bouw van volzinnen, dezelfde geliefkoosde woorden en zaken, dezelfde leer, hetzelfde getuigenis. De *Zendbrief* is, om zoo

te zeggen, eene korte praktische zamentrekking van het Evangelie; mischien is de Brief, gelijk iemand in onze eeuw gegist heeft, wel de geleibrief van het *Evangelie* geweest. — Wat de *Openbaring* betreft, zonder bepaald opzet om de Goddelijke echtheid van dat verheven Boek hier te handhaven, werden wij in den loop dezer Beschouwingen telkens als van zelve geleid, om de talrijke harmonyen, die hetzelfde met ons vierde Evangelie oplevert, schier bij elken karakteristieken trek van dit laatste, te doen opmerken. Wij mogen hier alleenlijk nog bijvoegen dat de tegenwerping, uit het onderscheid van stijl en taalgebruik tegen de Johannéische afkomst van de *Openbaring* ingebracht, gedeeltelijk ongegrond is, gedeeltelijk zich allergenoegzaamst oplost in het verschil der onderwerpen, en vooral in het zoo veel sterker Hebreuwsch en Oud-Testamentisch element, hetwelk uit den aart der zaak dat Goddelijk prophetisch boek des Nieuwen Testaments onderscheidt.

Wij kunnen hier onze Beschouwing van het Evangelie van JOHANNES besluiten. In afwachting van het nog vollediger licht, hetwelk de vergelijking der *Lijdens-* en *Opstandings-*verhalen bij de vier Evangelisten ons ten flotte dezer Lezingen zal opleveren over de innige, zich nimmer verloochenende éénheid van het viervoudig getuigenis, zoo diene ons hier nog voorloopig tot het zelfde einde de vergelijking van een hoog belangrijk Hoofddeel uit JOHANNES Evangelie met de overeenstemmende plaatsen zijner Voorgangers. Het is de geschiedenis (Hoofdst. VI) van de vermenigvuldi-

ging der brooden, en hetgeen onmiddelijk daarop gevolgd is, bij name op de wateren van Galiléa.

De vermenigvuldiging der brooden is een wonder van zoo uitnemend gewichtigen aart, dat alle vier de Evangelisten hetzelfde de een na den ander in hun verhaal hebben opgenomen; op deze wijze en met deze verscheidenheden:

Matth. XIV. 13.	Marc. VI. 32.	Luc. IX. 10.	En Joh. VI. 1.	Na
En Jesus vertrok	En zij vertrok-	Jesus vertrok al-	dezen vertrok Je-	
vandaar te scheep	ken in een schip,	leen in een woese-	sus over de zee	
naar eene woeste	naar eene woeste	te plaats der stad,	van Galiléa, wel-	
plaats, alleen; en	plaats, alleen. 33.	genaamd Bethfa-	ke is de zee van	
de scharen dat	En de scharen za-	ida. 11. En de	Tiberias. 2. En	
hoorende, zijn	gen hen henen	scharen dat ver-	Hem volgde eene	
Hem te voet ge-	varen, en velen	staande, volgden	groote schare,	
volgd uit de ste-	werden Hem ken-	Hem, en Hij ont-	omdat zij Zijne	
den. 14. En Je-	nende, en liepen	ving hen, en <i>sprak</i>	teekenen zagen,	
sus uitgaande zag	gezamenlijk te	<i>tot hen van het ko</i>	die Hij deed aan	
eene groote scha-	voet uit alle de	<i>ninkrijk van God</i>	de kranken. 3.	
re, en werd in-	steden derwaarts,	en die genezing	En Jesus ging op	
nerlijk met ont-	en <i>kwamen hen</i>	van nooden had-	<i>den berg</i> , en zat	
ferming over hen	<i>voor</i> , en <i>gingen</i>	den, maakte Hij	aldaar neder met	
bewogen, en ge-	<i>tezamen tot Hem.</i>	gezond.	Zijne discipelen.	
nas hunne kran-	34. En Jesus, uit-		4. <i>En het Pa-</i>	
ken.	gaande, zag eene		<i>scha</i> , <i>het feest</i>	
	groote schare, en		<i>der Joden</i> , <i>was</i>	
	werd innerlijk		<i>nabij.</i>	
	met ontferming			
	bewogen over			
	hen, want zij wa-			
	<i>ren als schapen</i>			
	<i>die geen herder</i>			
	<i>hebben</i> , en Hij			
	begon hun vele			
	dingente leeren.			

Deze inleiding onderstelt bij alle vier de Evangelisten dezelfde omstandigheden: JESUS steekt met Zijne discipelen de zee van Galiléa over, en vergadert de scharen om zich in eene woeste plaats: de uitgestrekte heiden van Bethsaïda; Hij ontfermt zich over die menigte, geneest hunne kranken, en leert hen van het Koninkrijk van God. MARCUS heeft hier wederom zijne eigenaartige bijvoeging tot het verhaal van MATTHÉUS: de scharen, die te voet uit de steden kwamen toeloopen, zorgden dat zij *de discipelen voorkwamen*, en naderden JESUS alzoo (vs. 33). JESUS ontfermt zich over hen (ook deze vergelijking hier alleen bij MARCUS (vs. 33)) als over *schapen die geen herder hebben*. — LUCAS (vs. 10) noemt de eigenlijke plaats der gebeurtenis: *Bethsaïda*, en herhaalt uit MATTHÉUS (vs. 13) de *genezing der kranken*, terwijl hij tevens meldt van *het Koninkrijk van God* (vs. 11). — JOHANNES onderstelt alle deze bijzonderheden als bekend, doch stipt die evenwel nog even aan: het overvaren van de Galileesche zee, die hij *Tiberias* toenoemt (vs. 1), de *grootte schare*, en de *teekenen*, vooral de *genezingen*, om welke zij den Heiland volgden (vs. 2). Het hem eigene: *Na dezen* (*μετὰ ταῦτα*), waarmede hij gewoon is enkele bijzonderheden uit de Evangeliegeschiedenis als in een afzonderlijk tafereel te omvatten, opent hier het verhaal. Het *Pascha*, het *feest der Joden* wordt alleen-hier als *nabij* gemeld, tot nadere bestemming van de tijdrekening.

Matth. XIV. 15.	Marc. VI. 35.	Luc. IX. 12.	Joh. VI. 5. Je-
En als het nu a-	En als het nu laat	En de dag begon	sus dan <i>de oogten</i>
vond werd, kwa-	op den dag ge-	te dalen, en de	<i>opheffende</i> , en

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

men Zijne discipelen tot Hem, zeggende: deze plaats is woest, en de tijd is nu voorbijgegaan; laat de scharen van U, op dat zij henen gaan in de *vlekken*, en zich zelven spijs koopen. 16. Maar JESUS zeide tot hen: het is hun niet noodig heen te gaan: geeft gij hun te eten. 17. Doch zij zeiden tot Hem: wij hebben hier niets dan vijf brooden en twee vischen. 18. En Hij zeide: brengt Mij de-zelve hier.

worden was, kwamen Zijne discipelen tot Hem, en zeiden: deze plaats is woest, en het is nu laat op den dag. 36. Laat hen van U op dat zij heen gaan in de *omliggende dorpen en vlekken*, en brooden voor zich zelven mogen koopen, want zij hebben niet te eten. 37. Maar Hij antwoorde de zeide tot hen: geeft gij hun te eten! En zij zeiden tot Hem: zullen wij heengaan, en koopen voor twee honderd penningen brood, en hun te eten geven? 38. En Hij zeide tot hen: hoe vele brooden hebt gij? gaat heen, en ziet het! En toen zij het vernomen had-

twaafe tot Hem komende, zeiden tot Hem: laat de scharen van U, opdat zij henen gaande in de *omliggende vlekken en dorpen, herberge nemen* mogen, en spijs vinden, want wij zijn hier in eene woeste plaats. 13. Maar Hij zeide tot hen: geeft gij hun te eten. En zij zeiden: wij hebben niet meer dan vijf brooden en twee vischen, ten zij dan dat wij heen gaan, en spijs koopen voor al dit volk. 14. Want daar waren om-trent vijf duizend mannen.

ziende dat eene groote schare tot Hem kwam, *zeide tot PHILIPPUS*: van waar zullen wij brooden koopen, op dat dezen eten mogen? 6. (*Doch dit zeide Hij, hem beproevende, want Hij wist zelve wat Hij doen zoude*). 7. PHILIPPUS antwoordde Hem: voor twee honderd penningen brood is voor dezen niet genoeg, op dat een iegelijk van hen een weinig neme. 8. Een van Zijne discipelen, ANDRÉAS, de broeder van SIMON PETRUS, zeide tot Hem: 9. Hier is *een jongske*, dat vijf *gersten* brooden heeft en twee vischen; maar wat zijn deze onder zoo velen?

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

den , zeiden zij :
vijf, en twee vis-
schen.

19. En Hij beval de scharen neder te zitten *op het gras*, en nam de vijf brooden, en de twee vischen, en opwaartsziede naar den hemel, zegende dezelve. En als Hij ze gebroken had, gaf Hij de brooden den discipelen, en de discipelen aan de scharen.

20. En zij aten allen, en werden verzadigd; en zij namen op het overschot der brokken, twaalf

39. En Hij gebod hun, dat zij hen allen zouden doen nederzitten bij gedeelten *op het groene gras*.

40. En zij zaten neder, *bij gedeelten van honderd te zamen, en van vijftig te zamen*.

41. En als Hij de vijf brooden en de twee vischen genomen had, zag Hij op naar den hemel, zegende en brak de brooden, en gaf ze Zijnen discipelen, op dat zij hun die zouden voorleggen, *en de twee vischen deelde Hij voor allen*.

42. En zij aten allen, en zijn verzadigd geworden.

43. En zij namen op, twaalf volle korven brokken,

14. Doch Hij zeide tot Zijne discipelen: doet hen nederzitten *bij gedeelten, elk van vijftig*.

15. En zij deden alzo, en deden hen allen nederzitten. 16. En Hij, de vijf brooden en de twee vischen genomen hebbende, zag op naar den hemel, en zegende die; en brak ze, en gaf ze den discipelen, om aan de schare voor te leggen.

17. En zij aten en werden alle verzadigd, en daar werd opgenomen het geen hun van de brokken over-

10. En JESUS zeide: doet de menschen nederzitten, *en daar was veel gras in die plaats*; zoo zaten dan de mannen neder, ontrent vijf duizend in getal. 11. En JESUS nam de brooden, en *gedankt hebbende*, deelde Hij ze den discipelen, en de discipelen den genen, die nedergeseten waren; desgelijks ook van de vischen, *zoo veel zij wilden*.

12. En als zij verzadigd waren, zeide Hij tot Zijne discipelen: vergadert de overgeschotene brok-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

volle korven. 21. en van de vis-
Die nu gegeten schen. 44. En die
hadden waren daar de brooden
omtrent vijf dui- gegeten hadden,
zend mannen waren omtrent
zonder de vrou- vijfduizend man-
wen en kinderen. nen.

geschoten was, ken, op dat er
twaalf korven.

niets verloren
ga. 13. Zij verga-
derden ze dan,
en vulden twaalf
korven met brok-
ken van de vijf
gerstenbrooden,
welke overge-
schoten waren
den genen die
gegeten hadden.
14. *De menschen*
dan, gezien heb-
bende het teeken,
dat JESUS gedaan
had, zeiden: Deze
is waarlijk de
Propheet, die in
de wereld komen
zoude. 15. JESUS
dan wetende dat
zij zouden komen,
en Hem met ge-
weld nemen opdat
zij Hem Koning
maakten, ontweek
wederom op den
berg, Hij alleen.

De *Synoptici* blijven zich zelve in den aart hun-
ner onderlinge (hier zeer weinige en kleine) verschei-
denheden wederom allezins gelijk. MATTHÉUS heeft
het grondverhaal; MARCUS breidt hetzelfde in eenige

belangrijke en schilderachtige bijzonderheden uit; LUCAS houdt zich getrouw aan MARCUS. — Maar hoog belangrijk is de nalezing van JOHANNES. Met de herinnering van den Ooggetuige en mede-Apostel is kenlijk die melding van twee Apostelen in het gewisfelde gesprek, dat het wonder der broodvermenigvuldiging voorafgaat: PHILIPPUS (vs. 5 en 7), en ANDRÉAS (vs. 8). Even kenlijk is het, dat dezelfde onze vierde Evangelist de woorden der discipelen tot JESUS (Matth. vs. 15. Marc. vs. 35, 36. Luc. vs. 12), uit de *Synoptici* bekend onderstellende; hun verhaal thands aanvult en vervolledigt door de even bedoelde toefpraak des Heilands aan PHILIPPUS, voor het geen de *Synoptici* (Matth. vs. 16. Marcus vs. 37. Lucas vs. 13) als in het algemeen aan *de discipelen* gericht, hebben opgeteekend. Wij hebben hier ook (vs. 6) de meermalen opgemerkte verklarende tusschenrede, aan JOHANNES eigen. De bepaling der som (*twee honderd penningen*) die tot het koopen der benoodigde spijsze verëischt zoude worden, heeft onder de *Synoptici* alleen MARCUS (vs. 37); van hem neemt JOHANNES haar (vs. 7) over. Wederom (vs. 10) heeft onze vierde Evangelist zijne korte en naïve tusschenrede: *daar was veel gras in die plaats*. Maar vooral is belangrijk het bij hem alleen vermelde *jongske* (vs. 9), dat de vijf brooden en de twee vischen had. Gewichtig toch is deze kleine bijzonderheid zoo voor de ongekonstelde historische waarheid, als voor den treffenden zamenhang der gebeurtenis. — Voorts is JOHANNES de eenige, die ons de hoedanigheid van het vermenigvuldigde brood te kennen geeft: het waren geen fijne *tarwe*,

maar *gersten*-brooden (vs. 9, 13); het was het brood der geringen, dat vermenigvuldigd werd. — Liefelijk is hier voorts (vs. 11), bij de melding van de vischen, dat ook van deze toefpijs omgedeeld werd *zoo veel zij wilden*; insgelijks (vs. 12) het hier-alléén uitgedrukte beginfel der verzameling van de overgeschotene brokskens: *op dat er niets verloren ga*. — Het slot des verhaals (vs. 14, 15) is niet minder gewichtig en karakteristiek: de scharen, die het machtige teeken gezien hebben, roepen JESUS uit als den in Israël verwachten Propheet, ja zij willen Hem, des noods met geweld, op hunne ongeestelijke wijze *Koning* maken. JESUS weet dat alles, en ontwijkt de onwetige beweging op den berg alleen; zoo wordt wederom door onzen Apostolischen Evangelist als in het voorbijgegaan rede gegeven van het geen de *Synoptici* reeds hadden gemeld: dat, namelijk, de discipelen op ernstig bevel van den Heere, alleen naar zee waren te rug gekeerd, terwijl Hij zelve gebleven was op het land, gebleven was op den berg, om aldaar te bidden, en hen van verre gade te slaan. Hetgeen voorts in den nacht op zee gebeurde, vinden wij onder de *Synoptici* alleen door MATTHÉUS en MARCUS opgeteekend, door JOHANNES op de hem eigene wijze ondersteld, toegelicht, aangevuld.

Matth. XIV. 22. En	Marc. VI. 45. En
terstond dwong Hij	terstond dwong Hij
Zijne discipelen in het	Zijne discipelen in het
schip te gaan, en vóór	schip te gaan, en voor-
Hem af te varen naar	af hen te varen naar
de andere zijde, ter-	de andere zijde, tegen

MATTHÉUS.

wijl Hij *de scharen* over Bethsaïda, *ter- van zich zoude laten.* 23. En als Hij *nu de schare van zich gela-* ten had, klom Hij op den berg alleen, om te bidden; en als het avond was geworden, zoo was Hij daar alleen. 24. En het fchip was nu midden in de zee, zijnde in nood van de baren, want de wind was hun tegen 25. Maar ter vierder wake des nachts kwam Jesus af to then, wandelende op de zee. 26. En de discipelen; ziende Hem op de zee wandelen, werden ontroerd, zeggende: het is een spookfel! en zij fchreeuwden van vreeze. 27. Maar terftond fprak hen Jesus aan, zeggende: zijt goeds moeds, Ik ben het! vreest niet.

MARCUS.

wijl *Hij de schare van zich zoude laten.* 46. En als Hij *dezelve hun afscheid gegeven had* ging Hij op den berg, om te bidden. 47. En als het nu avond geworden was, zoo was het fchip in het midden van de zee, en Hij was alleen op het land. 48. En *Hij zag dat zij zich zeer pijnigden, om het fchip voort te krijgen* (want de wind was hun tegen): en omtrent de vierde wake des nachts kwam Hij tot hen wandelende op de zee, en wilde hen voorbijgaan. 49. En zij, ziende Hem wandelen op de zee, meenden dat het een spook was, en fchreeuwden zeer. 50. *Want zij zagen Hem allen en werden ontroerd*, en terftond fprak Hij met hen, en zeide tot hen: Zijt welgemoed, Ik ben het! vreest niet.

JOHANNES.

Joh. VI. 16. En als het avond geworden was, gingen Zijne discipelen af naar de zee. 17. En in het fchip gaan zijnde, begaven zij zich over de zee naar Capernaüm: en het was reeds duister geworden: en Jesus was tot hen niet gekomen. 18. En de zee verhef zich, overmits er een fterke wind woei. 19. En als zij omtrent vijf en twintig of dertig ftadiën gevaren waren, zagen zij Jesus, wandelende op de zee en komende bij het fchip, en zij werden bevreesd. 20. Maar Hij zeide tot hen: Ik ben het, zijt niet bevreesd.

MATTHÉUS.

MARCUS.

JOHANNES.

28. En PETRUS antwoordde Hem en zeide: Heer! indien Gij het zijt, zoo gebied mij tot U te komen op het water. 29. En Hij zeide: kom! En PETRUS klom neder van het schip en wandelde op het water, om tot JESUS te komen: 29. Maar ziende den sterken wind, werd hij bevreesd, en als hij begon neder te zinken, riep hij, zeggende: Heer! behoud mij! 31. En JESUS terstond de hand uitstreckende, greep hem aan, en zeide tot hem: Gij kleingeloovige, waarom hebt gij gewankeld?

32. En als zij in het 50. En Hij klom tot 21. Zij hebben Hem
schip geklommen wa- ken in het schip, en dan gewillig in het
ren, stilde de wind. de wind stilde; en zij schip genomen (1),

(1) **ἤθελον λαβεῖν αὐτόν*, zij wilden Hem innemen, beteekent hier niet den blooten wil en het voornemen, maar de gewilligheid van de daad zelve, gelijk onze Overzetters het zeer goed uitdrukken: zij namen Hem gewillig in het schip. Dit gebruik van het woord; *ἐθέλειν* (willen) wordt onder anderen door een afdoende plaats uit XENOPHON gerechtvaardigd.

MATTHÉUS.

MARCUS.

JOHANNES.

33. Die nu in het ontzettekden zich bo- en *terstond kwam het*
 schip (waren), kwä- ven mate zeer, en *schip aan het land,*
 men en aanbaden waren verwonderd. *daar zij naar toe voe-*
 Hem, zeggende: *ren.*
 waarlijk Gij zijt Gods
 Zoon.

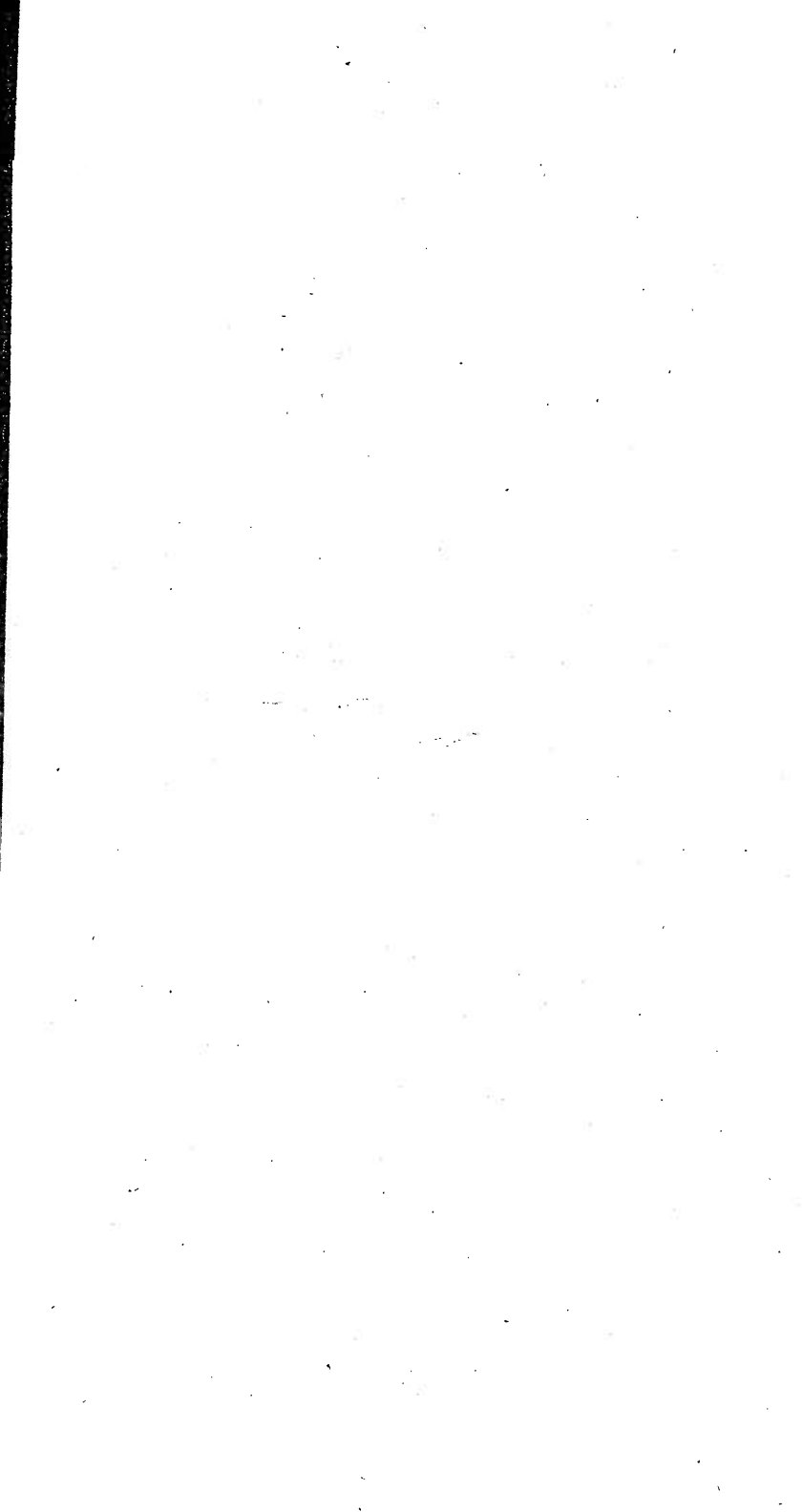
Schijntégenspraak lost zich hier wederom op in de juiste onderscheiding van elks bijzonder plan en oogmerk. MATTHÉUS en MARCUS ter eene, JOHANNES ter andere zijde schijnen op meer dan één punt in het eerst uit één te loopen. 1°. Volgens de twee *Synoptici* geeft JESUS zelve den scharen hun affcheid, en laat hen van Zich gaan: volgens JOHANNES (vs. 15, als wij hierboven zagen) ontweek JESUS, en begaf zich naar de eenzaamheid van den berg, om dat *Hij wist dat zij Hem met geweld wilden nemen en Koning maken.* — De strijdigheid verdwijnt, zoo men slechts de plaats van JOHANNES wél leest, en de oogenblikken goed onderscheidt. Het *laten heengaan* van de scharen, door MATTHÉUS en MARCUS vermeld, moet verstaan worden van het oogenblik waarop de maaltijd ten einde was gebracht, offchoon deze bijzonderheid, naar de manier van die twee Evangelisten buiten de tijdsorde geplaatst, volgens hunne voorstelling op het vertrek der discipelen (vs. 45, 46) kon schijnen *gevolgd* te zijn. LUCAS is hier niet ter

digd, de *Cyri disciplinā* Lib. I. Cap. I. §. 3. *Ἡθελον αὐτῶν ὑπακοῦειν*, zij wilden hem gehoorzamen, dat is aldaar kenlijk, zij gehoorzaamden hem gewillig, met vreugde.

oplossing bij de hand, dewijl deze Evangelist geheel het gebeurde in dien nacht voorbij gaat. Des te belangrijker is de opheldering en toevoeging; die wij uit het Evangelie van JOHANNES ontfangen. Hier toch worden wij opmerkzaam gemaakt, dat JESUS, *wetende wat in het hart der menschen omging*, alle poging om eene beweging ten einde Hem tot Koning uit te roepen, willende ontgaan, de discipelen *terstond* (Matth. vs. 22) dwong zich zonder Hem in te schepen; terwijl Hij zelf zich aan aller oogen onttrok, zich begevende naar den berg, terwijl de scharen Hem bij de discipelen zochten. Dit wordt dan wederom nader opgehelderd door de tusfschenrede van vs. 22—25, die te gelijk eene krachtige bevestiging van JESUS wandelen over de zee van Galiléa behelst (vs. 25). — 2°. Volgens de twee *Synoptici* was het reeds laat in den nacht toen JESUS op de wateren der zee tot het scheepje der discipelen kwam; JOHANNES meldt, naar zijne gewoonte, alleen den juisten afstand waarop de discipelen zich van land bevonden, toen zij den Heer zagen. Ook hier is geene tegenspraak, maar terwijl de *Synoptici* de langdurigheid van den tijd doen opmerken, geeft JOHANNES de kortheid van den weg te kennen dien zij in al dien tijd hadden afgelegd. Geen wonder: *de wind was tegen* (Matth. vs. 24. Marcus vs. 48), en (Joh. vs. 18) *verhief zich sterk met een hooge zee*. — 3°. Van de gewaarwordingen der discipelen, die meenden dat zij een spook zagen, zelfs van het gesprokene en gebeurde tusfschen PETRUS en den Heere, herhaalt JOHANNES hier niets; — hij onderstelt dat alles genoegzaam bekend, hij bepaalt alleen

bij den persoon en de daad des Meesters, hij legt alleen op het getuigenis der twee *Synoptici* zijn Apostolisch zegel, door de korte vermelding van het groote wonder, en de bijgevoegde juiste bepaling van eene omstandigheid (de *vijs en twintig of dertig stadiën*, vs. 19), aan welke slechts een ooggetuige, vol van de levende herinnering der zaken, hier heeft kunnen denken. — 4°. Terwijl de *Synoptici* ons JESUS voorstellen het schip met PETRUS beklimmende, en de discipelen in bewondering en aanbidding over het geen zij gezien hadden, maakt JOHANNES op nog een anderen, treffenden trek opmerkzaam: *zij* (die een oogenblik te voren van angst en vreeze voor JESUS als voor een spookfel schreeuwden) *nemen Hem nu gewillig, volgaarne in*. Dat van dat oogenblik aan de hooge zee be-daarde, de sterke tegenwind ophield, alles spoedig en voorspoedig voortging, drukt hij nu door die zeer eenvoudige toevoeging uit: *En terstond kwam het schip aan het land (Gennefareth) daar zij naar toe voeren*. Verg. Matth. vs. 34 en Marc. vs. 53. — Hier eindigt het verhaal der *Synoptici*; bij JOHANNES volgt ten slot de uitvoerige toepassing van het wonder (VI. 25—59): *JESUS is het brood des levens*. — *Die Hem eet, die zal leven*.







VOORLEZINGEN

OVER DE

VERSCHEIDENHEID EN DE OVEREENSTEMMING

DER VIER EVANGELIEN,

OF

PROEVE

VAN DE MIDDELEN, WELKE DE BIJBEL OOK DEN NIET
WETENSCHAPPELIJKE ONDERZOEKER AANBIEDT
TEGEN DE AANVALLEN VAN HET ONGELOOF,
BEPAADELIIK TEGEN HET *LEBEN JESU*
VAN D^r. D. F. STRAUSS,

DOOR

Mr. ISAAC DA COSTA.

TWEEDEN DEELS DERDE STUK.

—————

TE *LEIDEN*,
BIJ S. EN J. LUCHTMANS.

—
1842.



ZESTIENDE VOORLEZING.

OVERZICHT, UITKOMSTEN, TOELICHTINGEN.

Wij hebben, M. H., onze beschouwing der vier Evangelien, elk op zich zelve en in vergelijking en overeenstemming met elkander, mogen ten einde brengen. De uitkomsten bij dit onderzoek verkregen zal ons de behandeling der *lijdensverhalen* weldra aanfchouwelijker maken. In de lijdensgeschiedenis toch ontmoeten zich de vier Evangelien als aan de eindpaal van hunnen loop, met eenen rijkdom van bijzonderheden, eene uitvoerigheid van bearbeiding, zoo als aan geen ander gedeelte van Jesus leven op aarde besteed worden moest; — ook dáár evenwel op zulk eene wijze, dat een iegelijk der Schrijvers zijn eigenaartig kenmerk en karakter behoudt, zoo in de kleur van zijn stijl en voordracht, als in de keuze zijner bijzondere bijdrage tot het heilig en verheven schoon geheel. Doch eerst trekken wij, bij wege van overzicht, de gemaakte opmerkingen nog eenmaal te zamen, tot duidelijker herinnering, tot opheldering en bevestiging van het gevondene.

Het doel dezer Voorlezingen was aan te toonen; hoedanige wapens een eenvoudige maar nadenkende en vergelijkende Bijbellezing tegen allerlei aanvallen van het Ongeloof oplevert; meer bepaaldelijk en in het bijzonder, op welke wijze de vier Evangelien in zich zelve en onafhankelijk van alle getuigenissen van buiten af, de overtuigendste blijken bevatten van hunne echtheid, dat is, van hunne wezenlijke en algeheele afkomst van de Schrijvers, aan welke zij van de vroegste tijden af werden toegekend, mitsgaders van hunne volstreckte, dat is, Goddelijke geloofwaardigheid.

Wij beschouwden, achtereenvolgend en elk op zich zelve, de Evangelien in verband met de *individualiteit* der Schrijvers, wier naam zij dragen, in verband met de waarheid, van welke zij het getuigenis zijn. En wij vonden — bij allen gelijkelijk een karakter van echtheid, even onnabootsbaar als van voren onbedenkbaar voor den verdichter of verfierder. Wij vonden in den toon en wijze reeds, waarop onze Evangelisten spreken, waarop zij vooral zich zelve aanduiden, of liever zich zelve zoo veel mogelijk verbergen of op den achtergrond plaatfen, verootmoedigen en als vernietigen, het groote grondbeginfel der prediking van hunnen Heer te rug: zelfverloochening, ootmoed. Die zelfde menschen, welke wij, volgens hunne eigene beschrijving, gedurende hunnen omgang met den Meester op aarde, elkander den voorrang zien betwisten, even afkeerig van smaad en lijden, als gezet op hoogheid en heerlijkheid, die zelfde menschen, en hunne onmiddellijke volgers of medgezellen,

geven thands (altijd zonder eenig opzet of vertooning) de ondubbelzinnigste blijken in hunne fchriften, wat krachtige hart- en zinverandering in hen te weeg gebracht was: zij hebben thands niets meer ter harte, dan eere te geven aan hunnen Heer, het nederige te betrachten, de een den ander uitnemender te achten dan zich zelve, hunne perfoonlijkheid geheel te vergeten. Dat de Schrijver van het eerste Evangelie MATTHÉUS is, de geroepene uit het tolhuis tot het Apostelfchap, blijkt uit de wijze, waarop hij *van zich zelve* niets anders doet uitkomen dan de geringheid des *tollenaars*, van zijnen mede-Apostel PETRUS het geloof en den voorrang (1). MARCUS daarentegen, de boezemvriend en vertrouwde van PETRUS, maakt juist daardoor zijne berichten kenbaar, als uit den mond van *dezen* Apostel afkomstig, dat hij van hem veel meer hetgeen tot zijne vernedering, dan hetgeen tot zijne verhooging zoude kunnen dienen, heeft beschreven (2). LUCAS, hoe belangrijk ook een man in de geschiedenis der prediking van het Evangelie, verbergt zoo wel zijn naam als zijn perfoon onder een nederig en ongezocht: *wij* (3). Zelfs JOHANNES, in hooggevoorderden ouderdom, en als aan den oever der eeuwigheid, maakt zich door geen andere benaming kenbaar, dan die zoo eenvoudige, schoon tevens zoo veel bevattende aanduiding van *den discipel, dien JESUS lief had*. — Ziet! op zulk eene wijze

(1) Dl. I. bladz. 161—165 en 167.

(2) Dl. I. bladz. 241.

(3) Bladz. 4—7 hier boven.

plegen menschen, die zich ingang of gezag zoeken te verwerven, zich zelve wel niet te behandelen; zoo zuiver eene opvatting, zoo ongezocht eene uitdrukking van den geest des Christendoms, *den zin van CHRISTUS*, is met geen denkbeeld het zij van opzettelijke verdichting, het zij van *mythische* opfiering verenigbaar.

Tot dezelfde uitkomst bracht ons eene verdere en diepere beschouwing van de vier Evangelien. Wij vonden elk derzelve in zijnen aanleg, stijl, bewerking, ja tot in de kleinste bijzonderheden, de individualiteit van zijnen Schrijver even kenlijk als onopzettelijk uitdrukken. Wij vonden, omgekeerd, eene zich overal gelijk blijvende individualiteit, elk der vier Evangelien zoodanig kenmerkende, dat uit den aart en inhoud van het geschrift de persoon en hoedanigheid van den Schrijver zich met overtuigende zekerheid laat uitvinden. Dus zagen wij in iedere bijzonderheid aan het Evangelie van MATTHEÛS eigen, in geheel deszelfs richting, standpunt, stijl en taal, zich onmiskenbaar uitdrukken de begenadigde toelenaar, de Apostolische ooggetuige, de Israelitische Discipel. — In het Evangelie van MARCUS ontdekte ons (zonder eenige de minste voorafgaande aanduiding door eenig kerkelijk Schrijver) geheel de stijl en aanleg van het verhaal een' tot Christus bekeerden krijgsman, ja (in verband met de kenteekenen zijner allernaauwste betrekking tot PÉTRUS) dien krijgsknecht uit het huis van CORNELIUS den Hoofdman, welke tot den Apostel van daar gezonden werd, en hem derwaarts begeleidde. — Het Evangelie van LUCAS ver-

ried ons in elke bijzonderheid den boezemvriend en reisgezel van PAULUS, den Medicijnmeester van beroep, den werkzamen, liefdevollen, en getrouwen Dienaar der Gemeenten, den Heiden van afkomst, den vriend van Israël, den Schrijver van de *Handelingen der Apostelen*. — Het Evangelie van JOHANNES legde ons geheel de ziel bloot van den Discipel, die de meest vertrouwde gemeenzaamheid met den Heere genoot in zijne bloeiende jeugd, die in zijne niet minder bloeiende grijsheid de verborgenste heerlijkheid van JESUS Goddelijk bestaan, verzoenende liefde, en glorierijke toekomst met den meest verhevenen eenvoud aan het licht bracht.

Zoo zijn dan inderdaad de Evangelieën het werk van mannen, niet die eenige onbekookte overlevering van eenen met haren Stichter dweependen aanhang, onder eenen aangenomen of onbekenden naam zullen hebben op schrift gebracht, maar die elk zijne zelfstandige persoonlijkheid, elk zijn zelfstandig en hoogst eigenaartig karakter, elk eenen bij de oorspronkelijke Gemeenten algemeen bekenden en hooggeachten naam dragen, en dien naam, dat karakter, die persoonlijkheid uitdrukken in den stijl en toon waarin zij schrijven, in de keuze der bijzonderheden die zij vermelden, in de wijze waarop ieder van hen denzelfden Heer en Meester JESUS CHRISTUS zoo wel leerende als werkende, lijdende en stervende, opgestaan en verheerlijkt, ons voorstelt en voor oogen brengt.

En voorts! rijkdom allerwege zoo van verscheidenheid als van harmony staat met dit opgemerkte in het naauwst verband. Vier Evangelieën klinken hier te

zamen, waarvan het Eerste den grond legt uit de Propheten des Ouden Testaments, het Tweede op dien grondslag voortbouwt en door nadere bestemming en bijzondering zijnen Voorganger toelicht en bevestigt, het Derde van voren aan historisch ordent, regelmatig ontwikkelt, zielkundig verklaart, het Vierde alles op nieuw van uit zijne eerste beginselen afleidt, tot zijnen hoogsten oorsprong terug voert; — het Eerste kinderlijk en uitvoerig vertelt, het Tweede krachtig en levendig affchetst, het Derde liefelijk en grondig verhaalt, het Vierde plechtig en indrukmakend getuigt; — het Eerste van een Israëliet oorspronkelijk voor Israëlieten, het Tweede van een Romein en het Derde van een Griek voor alle volken, het Vierde op nieuw van een Israëliet voor de Gemeente uit Israël en uit de Heidenen zonder onderscheid; — het Eerste, eene verkondiging van JESUS CHRISTUS als Propheet en Koning, — het Derde, van JESUS CHRISTUS Hoogepriester en Heiland, — het Tweede, van JESUS CHRISTUS, Zoon des Menschen, — het Vierde, van JESUS CHRISTUS als den eeniggeboren Zoon van God.

Kenlijk werd ons uit dezelfde eenvoudige beschouwing en vergelijking der Schrift, die in onzer aller handen is, insgelijks de tijdsorde waarin de vier Evangelien elkander hebben opgevolgd. Eene vraag, die in de wetenschappelijke wereld tot zoo vele uit eenloopende gisfingen aanleiding gaf, vindt hare eenvoudigste beslissing wederom in de gesteldheid zelve van deze Schriften. De orde, waarin sedert de vroegste eeuwen het gewijde Viertal in de verzameling des Nieuwen Testaments geplaatst is, (eerst MATTHÉUS,

dan MARCUS, daarna LUCAS, ten slotte JOHANNES,) bewijst zich licht de eenig ware voor wie nadenkt, dat de Evangelieschrijver, Israëliet en Ooggetuige uit het getal der Twaalve, die door onafgebrokene aanhalingen alles afleidt *uit*, alles vastmaakt *aan* het Oude Testament en de Israëlitische verwachting van den Christus, — de Evangelieschrijver, die de feiten het minst geordend en als ware het in hunne eerste verschenen volheid daar nederwerpt, — dat deze noodwendig de eerste in orde van tijd heeft moeten zijn. Wij vonden in het Evangelie van MATTHÉUS niets meer of minder dan een wezenlijk *Ur-* of moeder-Evangelie te rug. — Plaatsten wij vervolgens naast dit eerste en oorspronkelijk Evangelie dat van MARCUS, zoo zagen wij hetzelfde zijnen Voorganger nagenoeg op den voet volgen met overneming van gantsche volzinnen, en eene schier onafgebrokene overeenkomst in den gang des verhaals, — en toch, zich van den Voorganger zelfstandig onderscheiden door de meest karakteristieke bijvoegingen, uitlatingen, klemgevingen, omzettingen; — terwijl LUCAS evenzeer als MARCUS het grondverhaal van MATTHÉUS volgende, van MARCUS op het kenlijkst bijzonderheden ontleent, met nieuwe feiten en bijdragen uit wederom andere bronnen vermeerdert, en niet alleen volgens zijn aangekondigd voornemen (I. 1—4) in eene orde rangschikt, maar ook met eene diepte van opvatting wedergeeft, voor welke in de eerste Evangelien nog geene plaats was (1).— Van JOHANNES lag het, zoo mogelijk, nog duidelijker

(1) Dl. I. bladz. 205—207.

in den aart der zaak, dat hij zijne Voorgangers en gelezen en gebruikt en ten onderstelden grondslag van zijn zoo geheel bijzonder en afzonderlijk Evangelieboek gelegd heeft; — hij, verre de langstlevende van allen en die ze allen overleefd heeft; — hij, dien wij niet alleen op de zaken, door de *Synoptici* verhaald, maar ook op die verhalen zelve zoo telkens zagen zinspelen, ja, stilzwijgend verwijzen (1). — Dit alles dus wederom naar de wijze der mannen Gods van ouds: de Dichter der Psalmen verlustigde zich in de Schriften van MOSES; DANIEL ontving Goddelijke Openbaringen, terwijl hij de Schriften onderzocht van JEREMIA. Elke heilige Schrijver voedt zich met den arbeid zijner voorgangers, altijd zelfstandig, nimmer onafhankelijk.

Wij zagen, hoe weinig of tegen deze orde van opvolging, of tegen die onderlinge afhankelijkheid der Evangelieschrijvers, welke wij vasthouden, gelden mag de zwaarigheid van sommigen, die zich verwonderen, dat bijzonderheden (hooggewichtige zelfs en buitengewone) bij eenen Evangelist soms werden voorbijgegaan, die hij uit zijnen Voorganger, hadde hij zulk eenen voor zich gehad, wel zoude hebben overgenomen (2). Zoo meenen zij; maar het bewijs is men schuldig gebleven. En waarom toch zouden de Evangelisten door de bronnen die zij vóór zich hadden, zoo slaafsch of uitfluitend hebben moeten bepaald worden? Elk veeleer ging,

(1) Bladz. 181—185 hierboven.

(2) Dl. I. bladz. 196, 197 en 376.

bij alle gebruikmaking dier bronnen, te werk naar den aart van zijn eigen plan en oogmerk. In dat betrek nu lag dan eens de woordelijke overneming, dan eens eene rijk gebijzonderde uitbreiding van het verhaal des Voorgangers; — soms ook wel lag het feit, bij den Voorganger te boek gesteld, geheel *buiten* hetzelfde. — Sommige bijzonderheden der groote Heilgeschiedenis waren van dien aart, dat zij in *geen* der Evangelien mochten gemist worden; anderen hebben genoeg aan een drie- of twee-stemmig getuigenis; andere zelfs maken door slechts een enkele te boek stelling des te grooter indruk. Hoogere wijsheid had onmiskénbaar in dat alles de hand. Wij komen weldra op deze dierbare en heerlijke waarheid te rug. Hier zij het ons genoeg, rede te hebben gegeven, waarom de ééne Evangelist met zoo groote vrijheid soms niet alleen de orde, maar ook zelfs de bouwstof, die hem zijn Voorganger naliet, laat liggen.

Zoo is dan hier, als in Gods Schepping en Wereldregering, alles voortgang, wasdom, ontwikkeling. Gelijk het Nieuwe Testament zich ontwikkelt uit het Oude, gelijk zich in het Oude de Propheten ontwikkelen eerst uit MOSES, daarna de een uit den ander; gelijk in het Nieuwe de Apostolische Brieven zich ontwikkelen uit de historishe Schriften, en de Openbaring van JOHANNES uit geheel de voorgegane Schrift, — even *organisch* (mag men zeggen, want het Woord van God is een *levend Woord*!) ontwikkelen zich uit elkander de vier Evangelien. De mondelinge overlevering (ik versta de oorspronkelijke Evangelische pre-

diking) gaat in de eerste te boekstelling bij den Apostel MATTHÉUS tot den staat van *eenvoudig verhaal* over; in die van MARCUS wordt zij *beschrijving*; onder de pen van LUCAS vormt zij zich tot *historie*; in de ziel en in het getuigenis van JOHANNES wordt zij Godgewijde, Godverheerlijkende *wetenschap*.

Van alle zijden derhalve *harmony!* niet slechts tusschen elken Evangelieschrijver en den aart van zijnen arbeid, den inhoud van zijn getuigenis, maar ook tusschen de vier Evangelieschrijvers, als vier partijen van één verheven samenstel beschouwd; — en deze laatste harmony toch wel met geen en schijn zelfs aan der Schrijveren opzet, of eenig menschelijk plan van voren, toe te schrijven. Of kan het een menschelijk plan, een menschelijk opzet zijn, volgens hetwelk b. v. twee Apostelen het viertal moesten openen en fluiten, terwijl de Schrijvers der beide midden-Evangeliën, zelve geene Apostelen, de naauwste betrekking werden bevonden te hebben gehad aan twee andere hoog bevoorrechte Discipelen: PETRUS en PAULUS? Kan het menschelijk opzet zijn, waardoor juist zoodanige persoonlijkheden en juist zoodanige gaven achtervolgends, regelmatig, en als bij opklimming werkzaam zijn geweest aan de daarstelling der vier Evangeliën, als wij zagen dat het geval is met MATTHÉUS, MARCUS, LUCAS, JOHANNES? — Een plan derhalve van hooger Wijsheid? — Wie mag, na alles wat ons daarvan zoo helder en volheerlijk gebleken is, in de zamenvoeging van het vierledig Evangelisch getuigenis dien God miskennen, die ook in de werken Zijner zichtbare Schepping zoo uit den samenhang der deelen, als

uit de ontleding van elk derzelve in het bijzonder, Zijne hand doet erkennen, Zijnen vinger doet gewaarworden allerwege? — Nu, zulk een werk van God is ook de Schrift, uitgevoerd en bewerkt door middel van menschen, levende, denkende, onderzoekende, werkzame — maar te gelijk, tot in de kleinigheden, van God geleide, bestierde, gedrevene menschen! De Schrift in haar geheel is een werk der opperste Wijsheid. Zij is in elk harer deelen een werk van *Goddelijke* ingeving, van *menschelijke* bearbeiding. Zij is *geheel* het werk van menschen, daartoe van den Heer der Kerk geroepen en op veelvuldige wijze toebereid en bekwaam gemaakt; zij is evenzeer *geheel* het werk van God, de ingeving bepaaldelijk van den Heiligen Geest.

Om intusfchen dezen tweevoudigen, en toch zoo geheel onverdeelbaren aart der zamenstelling van de Schrift wel te verstaan, moeten wij wat hooger opklimmen. Wij moeten ons twee hoofdbeginfelen van ons Christendom herinneren, waarin voor de gewichtigste beschouwingen van dat Woord de sleutel ligt.

Het *eerste* dier grondwaarheden is het *te zamen bestaan* van eigenschappen en wezenlijkheden in Gods werken, zoo wel als in Gods eigen Wezen, die onze bekrompene natuurlijke Rede niet te zamen kan opvatten, en daarom geneigd is of de eene aan de andere op te offeren, of de eene door de andere te beperken, werkeloos te maken (te *neutraliseren*). Van dien aart zijn reeds in de bloote natuurbeschouwing, in de bloot natuurlijke of wijsgeerige denkbeel-

den van God en zedelijkheid: de begrippen van *vrijheid* en *noodzakelijkheid*, — Gods volftrekte alwetendheid en opperfte, almachtige, albepalende macht en wil, en 's menschen werkelijke en billijke verantwoordelijkheid voor iedere daad, ieder woord, iedere gedachte, die van hem uitgaat. Van dien aart is op het gebied der geopenbaarde Waarheid, de éénheid van God, en Zijn bestaan evenwel als Vader, Zoon en H. Geest, — of, de Godheid en menschheid van JESUS CHRISTUS, vereenigd in Hem tot ééne onverdeelde persoonlijkheid. — In dien zelfden hooger en waarheidskring kan het op foortgelijke wijze te zamen gaan, dat een zelfde werk met dezelfde juistheid aan God, en, in ondergeschikten of middeliiken zin, aan menschen wordt toegeschreven. Is niet het werk zelve onzer zaligheid van zulk een aart? *De mensch werkt zijne eigen zaligheid.* — *Het is God die in hem werkt beide het willen en het werken.* Phil. II. 12, 13.

Een *tweede* grondwaarheid des Christendoms, waaraan zich de ingeving der Heilige Schrift, behoudens de persoonlijke zelfstandigheid van een iegelijk der Schrijvers, aanfluit, is de wezenlijkheid eener inwoning van Gods Geest in den wedergeboren mensch, niet tot wegneming maar tot heiliging en vergoddelijking van diens persoonlijk bestaan.

De twee dwalende uitersten omtrent de betrekking tusschen God en den mensch zijn, *aan de ééne zijde*: die afgeslotenheid der Godheid van den mensch, waardoor de Schepper en het schepfel, de Wetgever en de onder die hoogste Wet geplaatste, de Hoogste Regeerder en de geregeerde, nimmer nader komen de een tot den ander,

nimmer de een den ander doordringen, nimmer de een in den ander leven, — die afgeslotenheid in meerdere of mindere streng- en dorheid opgevat naarmate eener meer deïstische, of meer supranaturalistische richting. Tegen over deze miskenning der gemeenschap van God met den mensch, staat *ter andere zijde*: het Algothische, zij het dan oud-Eleatische, of Spinofistische, Goethische, Hegelsche, of Strausfische, waarbij God en het scheffel, God en de mensch bepaaldelijk, als in wezen en natuur *één*, althans *éénwordend* begrepen worden. — Daartusfchen in, of liever hoog daarboven staat de waarheid naar Gods Woord en Openbaring: God de Schepper, in Zijn Wezen van eeuwigheid even volstrekt afgezonderd als onafhankelijk van Zijne Schepping, maar straks in den tijd zich aan menschen openbarende niet slechts, maar zich in menschelijke vormen en betrekkingen met menschen in aanraking stellende, met menschen en zondaars Verbonden oprichtende, zich over een afgezonderd volk van menschen op aarde Koning verklarende, tot menschen in menschelijke taal sprekende, ja al dat gene zeggende en doende wat van den beginne Zijner *Openbaring* af aan, in den zuiveren zin des Woords als *Anthropomorphismus* (*menschengelykenis*) voor onze oogen staat — een *Anthropomorphismus* dat zich in de volheid der tijden oplost en volmaakt in de *menschwording*. God is geopenbaard in het vleesch! Het Woord, dat bij God was en God was, is vleesch geworden. Jesus Christus, God en mensch, is de Middelaar Gods en der menschen. In deze verborgenheid (altijd een historisch feit!) ligt de grond, de sleutel, het beginsel,

de mogelijkheid, de wezenlijkheid van alle verdere vereeniging tusschen God en menschen. Het Goddelijke en het menschelijke wordt één onverdeelbaar geheel. En toch! dat geheel is geene *vermenging* van Goddelijk en menschelijk; geen zich verliezen van de menschheid in de Godheid, noch van de Godheid in de menschheid. Het is Godheid en menschheid, elk in hare volkomene wezenlijkheid, gelijk bij ons, aardfche menschen, ziel en lichaam in ééne onverdeelde perfoonlijkheid vereenigd zijn. — Ziedaar die waarheid, in hare onderscheidene bestanddeelen aangevallen door menschelijke wijsheid achtereenvolgens in de dwalingen van ARIUS, van NESTORIUS, van EUTYCHES. Ziedaar de *grootte verborgenheid der Godzaligheid*, naar de uitspraak van een Apostel.

Nu! dat zelfde wat in de verschijning van JESUS CHRISTUS den Middelaar zich in alle volheid openbaart in Zijn *Perfoon*, dat zelfde spiegelt zich af, drukt zich uit, vindt zich te rug in de Openbaring der Godheid en hare waarheid in het Woord, in de Schrift. Dat Woord is Goddelijk, dat Woord is menschelijk. Het is *geheel* Goddelijk, het is *geheel* menschelijk. Het is *menschelijk*, geschreven door menschen, in de taal- en gedachtevormen van menschen, uit het hart, het begrip, het gevoel, de bevinding, naar het ampt, de gave, den aanleg, ja zelfs naar de mate van individueele kennis en wetenschap van *menschen*; het is geschreven tot menschen van een bepaalde perfoonlijkheid, tot menschen van een bepaalden tijd, van een bepaalde woonplaats, onder bepaalde omstandigheden; — en tevens is het *Goddelijk*, bevattende

eene leer die Goddelijk onfeilbaar is, eene waarheid die altijd levendig blijft, hebbende eene toepasselijkheid door alle eeuwen heen op menschen van allerlei leeftijd, allerlei woonplaats, allerlei omstandigheden, ja hebbende soms eene kenlijke bedoeling op tijden, zaken, personen, bij de Schrijvers zelve van dat Woord noodwendig of grootelijks of in het geheel nog onbekend.

Zoodanig dan heeft op Zijne beurt de Heilige Geest zich in de vormen, en als binnen de perken van het menschelijke willen plaatsen, om een Leeraar van menschen, om de Trooster der Gemeente, om de Plaatsvervanger op aarde van JESUS CHRISTUS, die in den hemel is, te zijn. Zoodanig heeft de Heilige Geest zich met den geest van menschen willen vereenigen, zoodanig met menschen, geloovige dienaars van JESUS CHRISTUS willen vereenzelvigen, dat de Schrift even waarlijk en wezenlijk *Zijn* Woord en *hun* woord, *Zijn* werk en *hun* werk is. En dit is hetgeen wij ook in de Schriften zelve op de nadrukkelijkste wijze te rug vinden, als b. v. een woord uit Psalmen of Propheten dan eens aan *den Schrijver door den Geest*, dan eens aan dien *H. Geest* onmiddelijk toegeschreven, en als zoodanig aangehaald wordt. Marc. XII. 36. Hebr. III. 7. X. 15—17. enz.

Wij zijn op deze wijze als van zelve te rug gekeerd tot het uitsluitend gebied der Schrift. Wat getuigt deze van zich zelve, ten aanzien van haren oorsprong uit hoogere werking? Wat getuigt zij van dien Werker, den Heiligen Geest?

Van den Heiligen Geest bepaalt zich bij onze Ge-

wijde Schrijvers het denkbeeld geenszins, het zij tot een blooten hoe ook krachtigen *invloed* van Boven, het zij tot eene hoogere van God gewerkte *kracht* of *gezindheid* in den mensch. De Heilige Geest is in de Schriften, ja! eene *gave* Gods. Maar ook Christus werd *gegeven*. Is Hij daarom minder een zelfstandig Perfoon? Zoo is ook de Geest in de taal der gewijde Schrijvers wel eene gave, eene kracht, eene werking, maar Hij is boven alles zelf een Werker, een Levende Perfoon, de Godheid zelve. Van Hem, van Zijne Godheid (één met die des Vaders en des Zoons), van Zijn perfoonlijk bestaan en zelfstandige werking (in onderscheiding van die des Vaders en des Zoons) getuigen de inzetting des Doops: *Onderwijst alle volken, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons en des Heiligen Geestes* (Matth. XX. 28), en de Apostolische zegenbede (2 Cor. XIII. 13): *de genade onzes Heeren Jesus Christus, de liefde Gods en de gemeenschap van den Heiligen Geest*; en de groet van JOHANNES aan de Gemeenten, in het Boek der Openbaring (I. 4, 5), en heel het zamenstel zoo wel der taal als der leer van Apostel PAULUS, gegrond op dat Goddelijke DRIE in den eenigen en ondeelbaren God.

Aan dien Geest worden vele heerlijke dingen, enkel Goddelijke machten en krachten toegeschreven van de schepping af tot op de ontfangenis van den CHRISTUS uit de Maagd te Nazareth; en van daar tot op Zijne nederdaling, als de Trooster en Plaatsvervanger van JESUS CHRISTUS, over de Gemeente (Joh. XIV. XV. XVI), en voorts tot aan de vervulling aller dingen,

in dat woord dat de Gemeente uitpreekt met en door Hem: *Kom, Heere JESUS, ja kom!* (Openb. XXII. 17.) De geboorte van CHRISTUS, den Zone Gods, uit een menschenstam, en de wedergeboorte van menschenkinderen tot kinderen Gods worden toegeschreven aan dien zelfden Geest. Aan Hem de bewerking des menschen tot alle geestelijke werkzaamheid en heerlijkheid (1). Aan Hem, onder vele andere werkingen in de harten en in de Gemeenten, het woord der onfeilbare prediking van Apostelen, Leeraars, en Evangelisten, eerst bij monde, daarna bij schrift (2).

Het Woord en de Schrift! naauw verwante denkbeelden in Gods Openbaring aan menschen. Eerst *het Woord*, mondeling uitgesproken, verkondigd, verbreid; straks daarop dat zelfde woord belichaamd en in dezen vorm blijvend en geldend gemaakt voor alle eeuwen: *de Schrift*. Eerst JESUS CHRISTUS, die niet schreef maar enkel *sprak* (Hij was het levend Woord zelve!), daarna de Heilige Geest, onder wiens leiding de mannen Gods, Apostelen, en Dienaars van JESUS CHRISTUS, niet alleen predikten en leerden, maar ook *schreven*. Krachtig en plechtig drukt het laatste Boek van JOHANNES en van geheel den Bijbel dien overgang uit: de verheerlijkte Zaligmaker vaardigt waarschuwingen, geboden, beloften uit aan de Zeven Gemeenten; de Apostel ontvangt bevel om die in den vorm

(1) Eph. III. 16. I. 17. I Cor. II. 10, 12, 13, 16. Rom. VIII. 9—11, 26 enz.

(2) Matth. X. 19, 20. I Cor. II. 13. Joh. XIV. 26. XV. 26. XVI. 7, 13. Openb. II. 12, 17, 18, 29. III. 1, 6. enz.

van Brieven op schrift te brengen; en elke Brief heet van nu aan: een zeggen *van den Heiligen Geest*. Men leze de plaatfen zelve (Openb. II. III.): SCHRIJF, zegt de Heere tot den Ziender op Patmos, *aan den Engel der Gemeente enz.: dit zegt Hij, die de zeven sterren in Zijne rechterhand houdt, die in het midden der zeven gouden kandelaren wandelt; zoo luidt de aanhef van elk der zeven Brieven; en het slot: Die ooren heeft die hoore wat DE GEEST tot de Gemeenten ZEGT*. En hiermede komt ook verder de inhoud der Apocalypse overeen (XIV. 13): *En ik hoorde eene stem, die tot mij zeide: SCHRIJF, Zalig zijn de dooden die in den Heer sterven, van nu aan. Ja, ZEGT DE GEEST, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid, en hunne werken volgen met hen*. En straks (XIX. 9): *En Hij zeide tot mij: SCHRIJF: Zalig zijn zij, die geroepen zijn tot het Avondmaal van de bruiloft des Lams. En Hij zeide tot mij: deze zijn de waarachtige woorden Gods*. — Dus was het reeds van den beginne, ook in het Oude Testament: het woord van Godswege eerst *uitgesproken*, werd vervolgens van Godswege ook *beschreven*.

Van daar de eenzelvigheid, vooral in deze Boeken, tusschen het *Woord van God* en de *Heilige Schrift*, tusschen die tweederlei uitspraak: *God heeft gezegd*, en *Daar staat geschreven*. Het *Woord van God blijft in eeuwigheid*, zegt een Apostel (1). *Alle de*

(1) 1 Petr. I. 25;

Schrift is van God ingegeven, verklaart een ander (1).

Of zoude deze laatste verklaring door PAULUS in zijn zwanenzang aan de Gemeenten nagelaten, niet bij wettige gevolgtrekking evenzeer toepasselijk zijn op de schriften van Apostelen en Evangelisten, als zij in een eersten en onmiddellijken zin op de Boeken des Ouden Testaments zag? — Zoude de bēlofte van den H. Geest als Leidsman in alle waarheid, aan de Apostelen wēl gegeven zijn voor het geval van mondelinge prediking of verantwoording, maar niet zijn verstaan geworden voor dat gedeelte van hunnen arbeid, hetwelk bestemd was voor de eeuwen? — Of zouden wellicht de Apostelen, zich tot *schrijven* begevende, iets ondernomen hebben buiten hunne roeping, op eigen gezag, of toevallig? — Zouden een JOHANNES of MATTHÉUS, bij het beschrijven der innigste, gewichtigste, en verborgenste bijzonderheden van het leven en sterven van JESUS CHRISTUS, de indachtigmakende, de in alle waarheid leidende aanblazing, drijving en bewerking van Zijnen Geest minder behoeft hebben, dan bij deze of gene verschijning voor Koning of Stadhouder, deze of gene verantwoording voor rechtbanken of Synagogen? — Of zoude een MARCUS of LUCAS beter dan de twee Apostolische Evangelisten eene hoogere roeping, eene hoogere verlichting, eene hoogere bestiering hebben kunnen misfen, om in zulk eenen toon van eenvoud en gezag, met zulk eene onnavolgbare beknoptheid, in zulk eene volmaakte en toch onoverlegde harmony onderling, hunne Evangeliën zamen te stellen?

(1) 2 Tim. III. 16.

Wij behoeven hier het ongerijmde, waartoe de ontkenning op deze en dergelijke vragen noodzakelijk voert, niet verder te doen uitkomen. Tot onze bedoeling aan deze plaats behoorde alleenlijk de aanwijzing, hoe in de samenstelling hier de ingeving van Boven, de leiding, het werk van den Heiligen Geest samen gaan kan en werkelijk zamengaat met het persoonlijke en individueele, dat elk der vier Schrijvers onderscheidt en eigen is. Buiten allen twijfel is het de geloovige Schrijver, die zelfstandig onderzoekt, die persoonlijk redeneert, verhaalt, getuigt, onderwijst; hij is geen lijdelijk werktuig, geen bloote voorerder van den hem beloofden Geest; hij is en blijft zelfstandig persoon. En toch! het is te gelijk die Geest, welke van buiten af op hem werkt, zijn binnenste vervult, doordringt en doortrekt, — hem bij het onderzoek als aan de hand leidt langs eene onfeilbare lijn van enkel waarheid en zekerheid, — hem aan hetgeen hij zelve zag en bijwoonde zuiver, versch, getrouw, en levendig indachtig maakt, — verledene en toekomstige dingen, naar de behoefte van zijnen arbeid en roeping ontdekt, — den waren zin en meening van CHRISTUS en Zijn Woord bekend maakt, — hem onder het schrijven zelve verlicht, beftiert, altijd het juiste inzicht zoo wel als de juiste uitdrukking op etherfijne wijze in het hart en in de ziel geeft, en die met eene kracht van geldigheid en toepasselijkheid tot op de verste toekomst bevrucht en bezielt, die zoo wel buiten het bloot menschelijk bereik als buiten alle menschelijk opzet ligt. In dezen zin dan en op deze wijze, is ook ons Evangelisch Viertel

een werk van menſchen, — een werk van den Geest. En ook hier is van toepaſſing het woord des Apoftels: *Er is verſcheidenheid der gaven, doch het is dezelfde Geest. — En er is verſcheidenheid der bedieningen, doch het is dezelfde Heer. — En er is verſcheidenheid der werkingen, doch het is dezelfde God, die alles in allen werkt* (1 Cor. XII. 4–6.).

En nu, nog eenige oogenblikken te rug gekeerd tot de gevondene beginſelen eener zuivere overéénbrenging van onze vier Evangelisten, om ſtraks die beginſelen als ware het in volle werking te zien bij de beſchouwing der lijdensgeſchiedenis van onzen Heer! Neen! te vergeefs zoekt een STRAUSS de geloofwaardigheid, de echtheid dier Schriften te ondermijnen door de breede opſomming van allerlei volgens hem onoplosbare ſtrijdigheden. Evenzeer te vergeefs (en zelfs tot een niet gering voordeel van den ſcherpzinnigen vijand) trachtte men menigmaal die ſtrijdigheden weg te nemen, en de Evangeliën overeen te brengen, door het dwingen van aller getuigeniſſen naar een ééniĝ, door eene even bekrompene als ongelukkige poging om aan alle deze Schrijvers één zelfde beſtek toe te dichten, hen alle vier op één zelfde ſtandpunt te plaatſen, van hunne verſcheidenheden reden te geven door allerlei van buiten ingebracht, ongemotiveerde, willekeurige onderſtellingen. Het is veel eer de juiste opmerking der verſcheidenheden, die ons den ſleutel der overéénbrenging in handen gaf. Wat wij daaromtrent in zoo vele zich altijd gelijk blijvende

voorbeelden zagen vaststaan, laat zich in eenige weinige grondregels zamenvatten, op deze wijze:

Niet *alle* de Evangelisten teekenden altijd dezelfde zaken en woorden op.

Een iegelijk doet zijne keuze naar aanleiding van zijn bijzonder standpunt, oogmerk, en bestek.

De Evangelisten verschillen doorgaans van elkander in de *orde der plaatsing* zoo van gebeurde feiten als van gesprokene woorden.

MATTHÉUS voegt het gelijkfoortige bij één. Eerst LUCAS geeft ons de historishe opvolging. MARCUS maakt den overgang. JOHANNES verplaatst niets verder, ten zij bij wege van invoeging of redegeving.

De Evangelisten verschillen in de opgave van *bijzonderheden*. Toch spreken zij elkander niet tegen, in *dit* opzicht zelfs niet eens schijnbaar. Voor den éénen had *deze* omstandigheid, voor den ander wederom *gene* meer aantreklijkheid.

MATTHÉUS verhaalt ruim en rijk, maar niet zeer gebijzonderd. Een schat van *détails* tot nadere bestemming en aanschouwbaarmaking heeft MARCUS. LUCAS geeft wederom dezulke, die meer het *binnenste* der dingen raken. JOHANNES, ten flotte, geheel nieuwe, uit de diepte en uit de hoogte van zijn verheven onderwerp.

De Evangelisten verschillen schijnbaar in de opgave van *getallen*.

MATTHÉUS bemint het *meervoud*, dat LUCAS en meestal MARCUS reeds, tot het werkelijk *enkelvoudig getal* te rug brengen. Dat *meervoud* van het moeder-Evangelie ligt in het standpunt van zijnen Schrijver, als wien in alles meer het foort, dan het bepaalde voorwerp, meer de zamenhang der denkbeelden dan de op zich zelve staande gebeurtenis ter harte gaat. — De getallen bij JOHANNES bewijzen den Ooggetuige, en volmaken de naauwgezetheid van geheel het getuigenis.

De Evangelisten stellen de *woorden* der onderscheidene sprekers, vooral van JESUS zelve, op onderscheidene wijzen te boek. Allen drukken den zin en meening uit naar waarheid; allen zijn zij gemachtigde uitleggers zoo wel als geloofbare opteekenaars.

MATTHÉUS licht, door omschrijving, de uitspraken die hij opteekent, toe, — voegt ook hier het gelijkfoortige bij één, — brengt de binnenste onuitgesprokene gedachten in woorden over. MARCUS geeft meer dan eens het eigene letterlijke en oorspronkelijke woord te rug. LUCAS is even zakelijk en eenvoudig in het vermelden der woorden als der feiten. JOHANNES eindelijk geeft de woorden te rug, zoo als hij die bewaarde, zoo als die nog wedergalmden, zoo als die zich ontwikkelden, in zijne eigene ziel.

En op dat alles rust het zegel der Waarheid. Uit elk dier standpunten wordt dezelfde waarheid, maar van onderscheidene zijden, gezien, getoond, getuigd.

**ZEVENTIENDE, ACHTTTIENDE, NE-
GENTIENDE EN TWINTIGSTE
VOORLEZING.**

DE LIJDENSVERHALEN.

Hetgeen de Apostel PAULUS ergens verklaart, dat hij niet voorgenomen heeft, iets onder de Gemeenten te weten dan JESUS CHRISTUS *en dien* — GEKRUISIGD, dat vinden wij op eene bijzondere wijze te rug in het samenstel der Evangeliën. In de beschrijving der levensbijzonderheden van onzen Heer en Zaligmaker, zoo wel als in de verkondiging van de kracht Zijns naams en de waarheid Zijner leere, is het Zijn kruis, het bloed Zijns kruifes, dat is, Zijn verzoenend lijden en sterven, waar alles op aan- en neêrkomt. De geschiedenis van Zijn laatste lijden en sterven, van Zijne begraving en heerlijke opstanding, naar de Schiften des Ouden Testaments, is als het ware een Evangelie in het Evangelie. In de beschrijving van dat lijden, dien dood, die opstanding, hervinden zich alle vier de Evangelisten in eene gelijke mate van uitvoerigheid en zorgvuldige bewerking. Ook aldus evenwel behouden zij het kenmerk zoo van hun innerlijk samenstel als van hunne verhouding tot elkander. Ook in de lijdens-

verhalen zijn niet alle bijzonderheden opgeteekend door allen: ook in de lijdensverhalen ziet, beschrijft, verhaalt, getuigt een iegelijk der vier gewijde Schrijvers op zijne eigene wijze, uit zijn eigen bijzonder standpunt. Zoo strekke ons dan een Overzicht der Lijdens- en Opstanding-gechiedenis, gelijk die vierstemmig en harmonisch de vier Evangelien befluit, tot eene laatste proeve ter toetsing der opmerkingen en beginselen, in den loop dezer Lezingen tot hier toe uit één gezet.

De jongste lijdensgechiedenis des Heeren wordt eigenlijk bij alle vier onze Evangelisten geopend met den laatsten Paaschmaaltijd en de inzetting des Avondmaals. Men is, evenwel, uit hoofde van den naauwen samenhang, gewoon ook het Avondmaal te Bethanië daarin op te nemen. Wij houden ons aan dit voorbeeld te liever, om dat ons, onder anderen, daardoor weder aanschouwelijker zal worden, welk een onontbeerlijk licht zoo over de tijdsorde als over den innerlijken samenhang en de ontwikkeling der gebeurtenissen ons opgaat uit het Evangelie van JOHANNES.

HET AVONDMAAL TE BETHANIË, - EN
HET VERRAAD VAN JUDAS.

Matth. XXVI.

1. *En het is geschied als JESUS alle deze woorden geeindigd had, dat Hij tot zijne discipelen zeide.*

Marc. XIV. 1. Luc. XXII. 1. En

2. *Gij weet dat* En het Pascha, het feest der on-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

na TWEE DAGEN
het Pascha is, en
de Zoon des men-
schen zal over-
geleverd worden

om gekruisigd te
worden. 3. Toen
vergaderden de
Overpriesters en
de Schriftgeleer-
den, en de Ouder-
lingen des volks
in de zaal des
Hoogepriesters,
die genoemd was
Cajaphas, 4. En
beraadslaagden te

zamen dat zij Je-
sus met listigheid
vangen en doo-
den zouden.

5. Doch zij zei-
den: niet op het
feest, op dat er
geen oproer wor-
de onder het volk.

6. Als nu Je-
sus te Bethanië
was, ten huize
van Simon den
melaatschen,

het feest der on-
gehevelde broo-
den was na TWEE
DAGEN.

En de Overpries-
ters en Schrift-
geleerden zoch-
ten,

hoe zij Hem met
listigheid vangen
en dooden zou-
den.

2. Maar zij zei-
den: niet op het
feest, op dat niet
mischien oproer
onder het volk
worde.

3. En als Hij
te Bethanië was,
in het huis van
Simon den me-
laatschen,

gehevelde broo-
den, genaamd
Pascha, was na-
bij.

2. En de Over-
priesters en de
Schriftgeleerden
zochten,

hoe zij Hem om-
brengen zouden,

want zij vrees-
den het volk.

Joh. XII. 1.
JESUS dan kwam
ZES DAGEN VÓór
het Pascha te Be-
thanië, daar La-
zarus was, die
gestorven was

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

7. Kwam tot daar *Hij* aan ta-
Hem eene vrouw, *fel aanzat*, kwam
hebbende eene eene vrouw heb-
alabaster - flesch bende eene ala-
met zeer koste- baster-flesch met
lijke zalf, en goot zalf, van onver-
die uit op Zijn valschten *Nar-*
hoofd, daar *Hij* dus van grooten
aan (tafel) zat. prijs; en de ala-
baster-flesch ge-
broken hebbende,
goot die op Zijn
hoofd.

8. En *Zijne* 4. En daar
discipelen, dat waren *sommigen*,
ziende, namen die dat zeer kwa-
het zeer kwalijk lijk namen bij
zeggende: waar- zich zelve, en
toe dit verlies? zeiden: waartoe
is dit verlies ge-
schied?

geweeest, welken
Hij opgewekt had
uit de dooden.
2. *Zij bereidden*
Hem dan aldaar
een Avondmaal,
en MARTHA dien-
de, en LAZARUS
was één van de
genen, die met
Hem aanzaten.

3. MARIA dan
genomen heb-
bende een pond
van onvervalschen
zeer koste-
lijken Nardus,
heeft de voeten
van JESUS ge-
zalfd, en met
haar hair *Zij-*
ne voeten afge-
droogd, en het
huis werd ver-
vuld van den
reuk der zalf.

4. Zoo zeide dan
één van *Zijne*
discipelen (na-
melijk) JUDAS SI-
MONIS ISCARIOTH,
die Hem verra-
den zoude.

MATTHÉUS.

9. Want deze zelf had kunnen duur verkocht, en den armen gegeven worden.

10. Maar JESUS dit verstaande, zeide tot hen: *van haar!* wat waarom doet gij doet gij haar deze vrouw moeite te aan? Want zij heeft een goed werk aan mij gewrocht. 11. Want de armen hebt gij altijd met u, gij altijd met u, maar Mij hebt gij niet altijd. 12. Want als zij deze zelf op mijn lichaam gegoten heeft, zoo heeft zij het gedaan tot mijne begravenis (Gr. *πρός*).

MARCUS.

5. Want de- zelve had kunnen boven de drie honderdpenningen verkocht en den armen gegeven worden. En zij vergramden tegen haar.

6. Maar JESUS zeide: *laat af van haar!* wat waarom doet gij doet gij haar moeite aan? Zij heeft een goed werk aan mij gewrocht. 7. Want de armen hebt gij altijd met u, en wanneer gij wilt kunt gij hen wel doen, maar Mij hebt gij niet altijd. 8. Zij heeft gedaan het geen zij konde (Gr. *ὅς*). Zij is gekomen om

LUCAS.

JOHANNES.

5. Waarom is deze zelf niet verkocht voor drie honderdpenningen en den armen gegeven? 6. En dit zeide hij, niet om dat hij bezorgd was voor de armen, maar om dat hij een dief was, en had de beurs, en droeg het geen gegeven werd.

7. JESUS dan zeide: *laat af van haar.* Zij heeft dat bewaard tegen den dag mijner begravenis. 8. Want de armen hebt Gij altijd met u, maar Mij hebt gij niet altijd.

9. Een groote schare dan der Joden verstond, dat Hij aldaar was, en zij kwamen niet alleen om JESUS wil, maar OP DAT ZIJ OOK LAZARUS

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

τὸ ἐνταφιάσαι mijn lichaam te
(us). zalven voor de
begrafenis (eis
τὸν ἐνταφίαν-
μόν).

13. Voorwaar 9. Voorwaar zeg
zeg ik u: al ik u: al waar dit
waar dit Evan- Evangelie gepre-
gelie gepredikt dikt zal worden
zal worden in in de geheele we-
de geheele we- reld, (daar) zal
reld, (daar) zal ook tot hare ge-
tot hare gedach- dachtenis gespro-
tenis gesproken ken worden van
worden, van het- hetgeen zij ge-
geen zij gedaan daan heeft.
heeft.

14. Toen ging 10 En JUDAS
een van de twaal- Iscarioth, een van
ve, genaamd Ju- de twaalf, ging
das ISCARIOTH tot heen tot de Over-
de Overpriesters, priesters, op dat
15. En zeide: hij Hem aan hen
wat wilt gij mij overleveren zou-
geven, en ik zal de. 11. En zij
Hem u overleve- dat hoorende wa-
ren? En zij heb- ren verblijd, en
ben hem toege- beloofden hem
legd dertig zil- geld te geven.
verenpenningen.

16. En van toen
af zocht hij ge-
legenheid op dat
hij Hem overle-
veren mocht.

3. *En de Satan.* 10. *En de*
voer in JUDAS, Overpriesters be-
die toegenamd raadslaagden, dat
was Iscarioth, zij ook LAZARUS
zijnde uit het ge- dooden zouden.
tal der twaalf, 11. Want velen
4. En hij ging *van de Joden*
heen en sprak *gingen heen om*
met de Over- *zijnent wil en*
priesters, 5. En zij *geloofden in JE-*
waren verblijd, *sus.*
en zijn het eens
geworden, dat
zij hem geld zou-
den geven. 6. En
hij beloofde het,
en zocht gelegen-
heid, om Hem
aan hen over te
leveren *zonder*
oproer.

zouden zien, dien
Hij uit den doo-
den opgewekt
had.

Zien wij *eerst* van eenige kenmerkende bijzonderheden in de onderscheidene berichten, *daarna* van het licht, dat de onderlinge vergelijking over zamenhang en tijdsorde verspreidt.

Het verhaal bij MATTHÉUS (XXVI. 1.) begint met een algemeen overgangswoord: *Het is geschied, als JESUS alle deze woorden geeindigd had* enz. Wij vinden voorts de toefpraak aan de discipelen hier ter plaats bij MARCUS en LUCAS niet te rug, maar alleenlijk het wezenlijke daaruit: *het Pascha was nabij*. MARCUS (XIV. 1.) voegt er kortelijk tot verklaring de melding der *ongezuurde brooden* bij, onder welke benaming het feest bij den vreemdeling beter bekend was.

De wijdloopiger voorstelling van de vergadering der Overpriesters en Schriftgeleerden bij MATTHÉUS (vs. 3, 4.) verkorten wederom merkelijk zoo MARCUS als LUCAS. De uitgedrukte vreeze dier vijanden, *dat er geen oproer worde* (Matth. vs. 5. en Marc. vs. 12) vinden wij bij onzen derden Evangelist *hier* niet weder; hij komt er later, bij het verhaal des verraafts, met een woord op te rug (vs. 5.).

Tot zoo ver de Inleiding, waarin JOHANNES de *Synoptici* niet verzelt; eerst later (XII. 10.) zinspeelt hij kenlijk op hunne melding van de beraadslaging der Overpriesters, als hij, bij wege van versterking, doet opmerken, dat *zij beraadslaagden hoe zij ook LAZARUS zouden dooden*.

Hier verlaat ons, om bijzondere redenen, de historische lijn van LUCAS, die het Avondmaal van Bethanie geheel voorbijgaat. Hem vervangt nu het vierde Evangelie, dat de berichten van MATTHÉUS en MARCUS op allertreffendste wijze toelicht en uitbreidt.

Na dat de beide *Synoptici* den naam van den huisvader gemeld hebben, aan wiens tafel JESUS te Bethanië aanzat en gezalfd werd, vinden wij bij JOHANNES (vs. 1) al dadelijk drie bijzonderheden van het hoogste belang voor den samenhang der gebeurtenissen: *ten eersten*, geeft hij naauwkeurig den tijd op, waarin dat Avondmaal plaats had, *zes dagen* namelijk, vóór dat van Paaschen (1); *ten tweede*, geeft hij de aanleiding te kennen tot de aandoenlijke omstandigheden van dat zelfde Avondmaal: aldaar zat ook de opgewekte LAZARUS aan; — aldaar, *ten derde*, diende de altijd ijvervolle en bezige MARTHA, zijne zuster. Zoo plaatst ons dan JOHANNES, en hij het eerst en alleen, dat Avondmaal te Bethanië in het volle licht zijner betrekking tot het grootste wonder, door den Zaligmaker verricht, na dat wij het uit MATTHÉUS en MARCUS reeds leerden kennen als de beslissende aanleiding tot het verraad van JUDAS ISCARIOTH.

Nu volgt de zalving van JESUS door de dankbaar liefhebbende vrouw, die bij de beide *Synoptici* nog ongenoemd blijft. Grootelijks worden wij bij JOHANNES verrast, in haar die MARIA weder te vinden, zuster des gestorvenen en herrezenen, welke wij ook van elders kennen, als de stille van gemoed, de diep doordrongene van liefde en aandacht aan de voeten des Heeren (2).

De zalf, die bij MATTHÉUS (vs. 7) in het algemeen als eene *zeer kostelijke* wordt opgegeven, beschrijft MARCUS (vs. 2) nader: zij was *van onvervalschten*

(1) Verg. bladz. 161, boven. (2) Luc. X. 39.

nardus, van grooten prijs. Later (vs. 5) wordt die prijs ook opgegeven: *drie honderd penningen*, een getal, waarvan JOHANNES de melding uit dit tweede Evangelie overneemt. — Levendig wordt in dit laatste de beweging der liefhebbende uitgedrukt: zij *brak* de alabaster-flesch, om die vervolgens op het hoofd van haren Heer uit te gieten. — JOHANNES, op zijne beurt, heeft hier wederom (1) de naauwkeurige bepaling van getal en gewicht (vs. 3): EEN POND. Bij hem zien wij de zalving meer bepaaldelijk *aan de voeten* van JESUS verricht, en dezelve wederom *afgedroogd met haar hair*; bij hem, die treffende bijzonderheid, niet zonder weérslag op den geestelijken zin van het woord in de Schrift (2): *het huis werd vervuld van DEN REUK der zalf* (vs. 3).

Over het meer dan bittere woord, waartoe die zalving in den kring zelve der discipelen aanleiding gaf, gaat dus allengskens meer licht op, bij den overgang van MATTHÉUS naar MARCUS, en van dezen naar JOHANNES. Bij eerstgemelden (vs. 8) schijnt het als of alle de discipelen zich het woord van berisping tegen MARIA hebben laten ontvallen. Maar reeds MARCUS beperkt en verklaart het algemeene woord zijner voorgangers door dat van *sommigen* (vs. 4). JOHANNES eindelijk bepaalt het nader, als de uitroep van den boozen verrader (vs. 4): *één van Zijne discipelen*, JUDAS SIMONIS ISCARIOTH enz. De overigen mogen een oogenblik in hunne gedachten door den schijnheiligen uitroep misleid zijn geworden, en (gelijk MARCUS het

(1) Bladz. 160, hier boven.

(2) Philipp. IV. 18.

uitdrukt) *tegen de vrouw vergramd zijn geweest* de uiting van het woord, zoo wel als den misdadigen beweeggrond schrijft JOHANNES uitfluitend toe aan JUDAS. De bijzonderheid, dat ook de wortel der geldgierigheid hier bij den verrader werkte, en bepaaldelijk dat hij *een dief* was, misbruikende de hem toebetrouwde armbeurs, heeft insgelijks voor het eerst JOHANNES.

Straks komen alle drie de Evangeliën geheel overeen ten aanzien van de uitspraak van JESUS omtrent de daad dezer vrouw. Alleen MARCUS (vs. 7) versterkt de uitspraak aangaande de armen door die treffende bijvoeging: *wanneer gij wilt, kunt gij hun wel doen*; en die aangaande de vrouw door dat liefelijke woord: *Zij heeft gedaan hetgeen zij konde*. — De uitdrukking der twee Synoptici (Matth. vs. 10 en Marc. vs. 6): *goed werk*, hervinden wij bij JOHANNES niet, die dezelve uitfluitend bezigt van de wonderen des Heeren (1).

Wat de zalving *voor de begrafenis* bij MATTHÉUS en MARCUS beteekent, heldert ons wederom JOHANNES op: *Zij heeft* (die zalf) *bewaard* TEGEN DEN (naderenden) *dag mijner begrafenis*.

De voorzegging, van wier vervulling wij na achttien eeuwen steeds getuigen zijn, omtrent de gedachtenis der vrouw en harer daad overal waar het Evangelie gepredikt wordt, herhaalt JOHANNES na de twee *Synoptici* niet meer; op eene andere wijze heeft hij reeds hulde aan dit liefdewerk bewezen, door het noemen van haren naam. — Gewichtig zijn daartegen

(1) Joh. X. 32, 33.

wederom de bijzonderheden bij hem alleen voorhanden (vs. 9—11): hoe eene menigte der Joden naar Bethanië te zamen liep, om niet alleen JESUS maar ook LAZARUS te zien; hoe de Overpriesters beraadslaagden om niet alleen JESUS maar ook LAZARUS te dooden; hoe intusfchen velen der Joden na dit ontzachelijke teeken in JESUS geloofden.

Hier verlaat ons het vierde Evangelie, maar sluit zich daarentegen LUCAS weder aan. Met eene krachtige uitdrukking opent hij (vs. 3) het verhaal der afspraak van den verrader met den Joodfchen Raad. Aanftonds daarop (vs. 4) maakt alleen hij, met historische naauwkeurigheid, gewag van de *Hoofdmannen* nevens de Overpriesters (1). — De *blijdschap* van dezen op het voorftel van JUDAS doet eerst MARCUS (vs. 11.), en, naar hem, ook LUCAS (vs. 5.) uitkomen. — Naar zijne gewoonte gebruikt deze de eigene (*technifche*) uitdrukking in het vermelden van het goddelooze *contract* (vs. 5 en 7): *Zij zijn het EENS GEWORDEN* (Gr. συνέθεντο), — *Hij VERBOND ZICH aan hen* (ἐξωμολόγησε).

Alleen MATTHÉUS heeft de hoegrootheid van den bloedprijs opgegeven (vs. 15): *de dertig zilverlingen*. Eigenaartig, volgens zijn Oud-Testamentifch prophetifch ftandpunt! daar hij die later (XXVII. 3—10) in verband brengt met de propheety van JEREMIA aan gaande die fom, *waarvoor de Heere verkocht is*; maar ook daar in die gantfche afdeeling der lijdensge-

(1) Verg. Luc. XXII. 52. *De Hoofdmannen* waren insge lijks Priesters, over de wachten van den Tempel gefteld.

geschiedenis het verraad door eenen uit de twaalve (van ouds voorzgd en door Jesus zelven voorzien) een hoofdpunt is, van waar de Evangelist-Apostel uitgaat. Dezen boven anderen voegde het (volgens den ons bekenden aart van zijnen arbeid), zoo wel de schande als de heerlijkheid van het Apostolaat niet te verzwijgen, maar op den voorgrond te plaatsen (1).

Zien wij thands nog van den schijnbaren strijd tusschen de berichten van MATTHÉUS en MARCUS ter eener zijde, en JOHANNES ter andere, aangaande de tijdsbepaling van het Avondmaal te Bethanië; — een schijnstrijd, als wij reeds te kennen gaven, die zich in een des te schooner harmony weder oplost, en den Zusammenhang der gebeurtenissen volkomen aan het licht brengt. Volgens MATTHÉUS, namelijk, (vs. 1 en 6), wien hier MARCUS nog volgt (vs. 1 en 3), schijnt bij den eersten opslag de maaltijd en zalving te Bethanië TWEE DAGEN vóór het Paaschfeest te hebben plaats gehad; JOHANNES (vs. 1) geeft uitdrukkelijk ZES DAGEN op. — De schijnstrijd verdwijnt bij de eenvoudige opmerking, dat bij de twee *Synoptici* het gebeurde te Bethanië niet vermeld wordt naar de orde van tijd, noch eigenlijk om zich zelve, maar veeleer bijkomstig en als opheldering van de geschiedenis des verraaids. Hetgeen TWEE dagen vóór het Paaschfeest plaats vond, was niet het Avondmaal ten huize van SIMON den melaatsche, maar de afspraak van JUDAS met de Overpriesters. Van dezen stap wordt nu, bij wége

(1) Deel I. bladz. 166—168.

van tusfchenrede, eerst door MATTHÉUS, straks door MARCUS, de beflisfende *aanleiding* opgegeven; en deze aanleiding is geen andere dan de zalving van JESUS door MARIA te Bethanië, en de vijandfchap daardoor bij den verrader verwekt. — Maar de juiste tijdsbepaling van dat Bethanifche Avondmaal heeft eerst JOHANNES, die hetzelfde in verband brengt van de ééne zijde met de opwekking van LAZARUS (vs. 1), van de andere met de intrede te Jerufalem, volgens denzelfden Evangelist (vs. 12) *des anderen daags* gehouden. LUCAS, die gelijk zijne twee voorgangers de intocht te Jerufalem reeds befchreven heeft, maar niet, gelijk deze, gewoon is de draad van zijn verhaal af te breken, om op een vroeger tijdstip nog even te rug te komen, gaat dan ook om deze zijne historifche rechte lijn te behouden, geheel dat eerste Avondmaal, als wij zagen, voorbij. Zonder de ophelderingen dus van JOHANNES zouden wij van de orde der gebeurteniften ons of geheel geen, of een zeer verkeerd denkbeeld maken. Thands is die orde, als refultaat van de vergelykte vier Evangeliën, zeer gemaklijk uit te maken, als volgt: 1°. de opwekking van LAZARUS, met het verder door JOHANNES befchrevene in Hoofdst. XI. 2°. de maaltijd te Bethanië, volgens denzelfden Schrijver, ZES DAGEN vóór het *Paaschfeest*. 3°. de intrede te Jerufalem *daags* na dien maaltijd. 4°. de gebeurteniften, voor het meest door de drie *Synoptici* befchreven tusfchen de intrede te Jerufalem en het Paaschfeest, en onder dezen in het bijzonder: 5°. het zoo even vergeleken verhaal van JUDAS handeling met den Raad, TWEE DAGEN vóór het feest.

DE INTOCHT TE JERUSALEM.

Matth. XXI. 1.	Marc. XI. 1.	Luc. XIX. 29.	Joh. XII. 12.
Des	En	En	anderen
als zij nu Je-	toen zij Je-	het geschied-	daags
rusalem genaak-	rusalem genaak-	de, als <i>Hij</i> nabij	eene groote scha-
ten, en gekomen	ten tot <i>Betphage</i>	<i>BethaniëenBeth</i>	re, die tot het
waren te <i>Beth-</i>	en <i>Bethanië</i> aan	<i>phage</i> gekomen	<i>feest</i> gekomen
<i>phage</i> aan den	den Olijfberg,	was aan den berg	was, hoorende
Olijfberg, toen	zond Hij twee van	genaamd de Olijf-	dat Jesus naar Je-
zond Jesus twee	<i>zijne</i> discipelen	berg, dat Hij twee	rusalem kwam,
discipelen, zeg-	uit, 2. En zeide	van <i>zijne</i> discipe-	13. Namen <i>de</i>
gende tot hen:	tothen: gaat heen	len uitzond, 30.	<i>takken van palm-</i>
2. Gaat heen in	in het vlek dat	Zeggende: gaat	<i>boomen</i> , en gin-
het vlek dat te-	tegen u over ligt;	henen in dat vlek,	gen uit Hem te
gen over u ligt;	en terftond als gij	hetwelk tegen u	gemoet, en riep-
en gij zult ter-	in hetzelfde komt,	over is; in het-	pen: Hofanna,
ftond <i>eene ezelin</i>	zult gij vinden <i>een</i>	welk inkomende	gezegend is Hij,
gebonden vinden,	<i>veulen</i> gebonden,	zult gij <i>een veu-</i>	die daar komt in
<i>een veulen met</i>	op 't welk geen	len gebonden vin-	den naam des
<i>haar</i> ; ontbindt	<i>mensch</i> gezeten	den; <i>waarop geen</i>	Heeren, <i>de Ko-</i>
<i>ze</i> , en brengt <i>ze</i>	<i>heeft</i> ; ontbindt	<i>mensch</i> ooit <i>geze-</i>	<i>ning van Israël</i> ,
tot Mij. 3. En	<i>het</i> en brengt <i>het</i> .	<i>ten heeft</i> ; ont-	
indien u iemand	3. En indien ie-	bindt <i>hetzelve</i> en	
<i>iets</i> zegt, zoo zult	mand tot u zegt:	<i>brengt het</i> . 31.	
gij zeggen, dat	<i>waarom doet gij</i>	En indien iemand	
de Heer <i>dezen</i>	<i>dat?</i> zoo zegt: om	u vraagt: <i>waar-</i>	
van nooden heeft;	dat de Heer het-	<i>om ontbindt gij</i>	
en hij zal <i>ze</i> ter-	zelve van noode	<i>dat?</i> zoo zult gij	
ftond zenden.	heeft; en hij zal	alzo tot hem	
	<i>het</i> terftond her-	zeggen: om dat	
	waart zenden.	het de Heer van	
		nooden heeft.	

4. Dit alles nu
is geschied, op dat

14. En Jezus
vond een jongen

MATTHÉUS.

vervuld werde
hetgeen gespro-
ken is door den
Propheet, zeg-
gende: 5. *Zegt
der dochter Sion:*
zie, uw Koning
komt tot u, zacht-
moedig en geze-
ten op eene eze-
lin, en een veulen,
zijnde een jong
eener jokdragen-
de ezelin.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ezel en zat daar-
op, gelijk geschre-
ven is: 15. *Vrees
niet, gij, dochter
Sion! Zie, uw
Koning komt,
zittende op het
veulen eener e-
zelin.* 16. *Doch
dit verstonden
Zijne discipelen
in het eerst niet,
maar als JESUS
verheerlijkt was,
toen werden zij
indachtig dat dit
van Hem geschre-
ven was, en dat
Hij hun dit ge-
zegd had.*

6. En de discipe-
len heen gegaan
zijnde en gedaan
hebbende gelijk
JESUS hun bevo-
len had, 7 Brach-
ten de ezelin en
het veulen, en
legden hunne
kleederen op de-
zelve (Gr. ἐπ'
αὐτῶν) en zette-
den Hem op de-
zelve (Gr. ἐπ'
αὐτῶν).

4. En zij gingen
heen, en vonden
het veulen, ge-
bonden bij de deur,
buiten aan de
wegscheiding, en
zij ontbonden het
zelve. 5. *En som-
mige van de ge-
nen, die daar
stonden, zeiden
tot hen: wat doet
gij, dat gij het
veulen ontbindt?*
6. Doch zij zeiden

32. En die uit-
gezonden waren,
heen gegaan zijn-
de, vonden het
gelijk Hij hun ge-
zegd had, 33. En
als zij het veulen
ontbonden, zeide
de heer van het-
zelve tot hen:
waarom ontbindt
gij het veulen?
34. En zij zei-
den: de Heer heeft
het van noode.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

tothen, gelijk JE- 35. En zij brach-
sus bevolen had, ten hetzelfde tot
en zij lieten hen JESUS, en hunne
gaan. 7. En zij kleederen op het
brachten het veu- veulén geworpen
len tot JESUS, en hebbende, zet-
wierpen hunne teden zij JESUS
kleederen op het. daarop.
zelve (αὐτῶ) en
Hij zat op hetzel-
ve (ἐπ' αὐτῶ).

8. En de mees- 8. En velen 36. En als 17. Deschare dan
ten der scharen spreidden hunne Hij voortreisde, die met Hem was
spreidden hunne kleederen op den spreidden zij hun- getuigde, dat Hij
kleederen op den weg; en anderen ne kleederen on- LAZARUS uit het
weg; en anderen hieuwen meyen der Hem op den grafgeroepen, en
hieuwen takken van de boomen, weg. 37. En als hem uit de doo-
van de boomen, en spreidden die Hij nu genaakte den opgewekt
en spreidden die op den weg. 9. aan den afgang had. 18. Daarom
op den weg. 9. En En die voorgin- des Olijfbergs ging ook de scha-
de scharen die gen en die volg- begon al de me- re Hem te ge-
voorgingen en die den, riepen, zeg- nigte der disci- moet, overmits
volgden, riepen, gende; Hofanna, pelen zich te ver- zij gehoord had-
zeggende: Ho- gezegend is Hij blijden en God te den dat Hij dat
fanna, gezegend die komt in den loven met groo- teeken gedaan
is Hij die komt in naam des Heeren. ter stemme, van had.
in den naam des 10. Gezegend is wege al de krach-
Heeren! Hofanna het Koninkrijk tige daden, die
in de hoogste he- van onzen vader zij gezien had-
melen! David, hetwelk den, 38. Zeggen-
komt in den naam de: Gezegend is
des Heeren! Ho- de Koning die
fanna in de hoog- daar komt in den
ste hemelen! naam des Heeren.
Vrede zij in den

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

10. En als Hij te Jerufalem inkwam, werd de geheele ftad be- roerd, zeggende: Wie is deze? 11. En de fcharen zeiden: deze is Jesus de Propheet van Nazareth in Galiléa.

*hemel, en heer-
lijkheid in de
hoogfte plaatfen.*

39. En fommige der Pharifeën *uit de fcharen* zeiden tot Hem: Meester! beftraf uwe discipelen. 40. En Hij antwoorde- de zeide tot hen: Ik zeg ulieden, dat zoo deze zwijgen, de ftee- nen haast roepen zullen. 41. En als Hij nabij kwam, en de ftad zag; *weende* Hij over haar; 42. Zeg- gende: Och of gij ook bekendet ook nog in dezen u- wen dag, hetgeen tot uwen vrede dient; maar nu is het verborgen voor uwe oogen. 43. Want daar zullen dagen over u komen, dat u- we vijanden eene omgraving rond- om u zullen op- werpen en zullen

19. De Phari- feën dan zeiden onder malkande- ren: ziet gij wel, dat gij gantsch niet vordert? Ziet! de geheele wereld gaat Hem na.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

u omfingelen, en
u van alle zijden
benaauwen: 44.
En zij zullen u
tot den grond ne-
derwerpen, en
uwe kinderen in
u, en zij zullen in
u den eenen steen
op den anderen
niet laten, daar-
om dat gij den
tijd uwer bezoe-
king niet hebt
erkend.

De drie *Synoptici* gaan hier, immers bij den aan-
vang, vrij woordelijk te zamen; het ontbreekt ook
evenwel aan geen verscheidenheden. De plaats, die
MATTHÉUS (vs. 1) met den naam alleen van *Bethpha-*
ge te kennen geeft, noemen MARCUS (vs. 1) en LU-
CAS (vs. 29) *Bethphage en Bethanië*. Men versta
namelijk (gelijk straks nader zal blijken) door deze
drie woorden geene twee onderscheidene oorden, maar
het punt zelve, waar Bethphage (een vlek, tot het
grondgebied van Jerusaleem behoorende) aan het van
de hoofdstad verder af gelegene Bethanië grenst.

Aangaande het geen verder volgt omtrent het jok-
dier, waarop JESUS zijne intrede doet binnen Jerusa-
lem, zoo is het vroeger reeds door ons opgemerkt (1),

(1) Deel I. bladz. 233, 234.

dat alleen MATTHÉUS van het veulen en de ezelin, de moeder van het veulen, gewag maakt, MARCUS en LUCAS daarentegen enkel van het veulen. Deze bijzonderheid hangt zamen met de prophecy van ZACHARIA, die ook wederom alleen bij MATTHÉUS (vs. 4 en 5) wordt aangehaald, en waarbij de beide jokdieren uitdrukkelijk genoemd worden. Zoo wel bij den Propheet, als bij den Apostel, wiens Evangelie de naaste betrekking tot de Oud-Testamentische Propheeten heeft, dient de ezelin alleenlijk tot aanduiding, dat de jonge ezel een veulen was, *waarop* (gelijk het MARCUS en LUCAS straks uitdrukken) *nog geen mensch ooit gezeten had* (1); — bij de twee laatstgemelde Evangelisten is het alleen om het feit te doen, zoo als het zich werkelijk heeft toegedragen in de vervulling: zij derhalve maken overal alleen gewag van het *veulen*, waarop de Heiland door de discipelen geplaatst werd. — Intusschen vereenzelvigt hier wederom MATTHÉUS, naar zijne wijze, de beide voorwerpen dermate in zijne uitdrukking, dat hij (vs. 7) telkens een meervoud gebruikt, dat, letterlijk opgevat, een foort van onzin zoude opleveren (2). Zijne meening is wel kenlijk geen andere, dan die MARCUS (vs. 7) en LUCAS (vs. 35) eenvoudig uitdrukken: dat, namelijk, JESUS (niet op de beide jokdieren, maar alleen) *op het*

(1) De woorden bij den Propheet (Zach. IX. 9): *een ezel, en een veulen, een jong der ezelin* worden reeds door onze Kantteekenaars dus verklaard, dat het Hebreewsch } (en)

de kracht heeft van ons toelichtend woord: *namelijk*;

(2) Deel I. t. a. pl.

veulen gezeten is geweest. Dat intusfchen de ezelin bij de optocht het jong verzeld heeft, is eene omftandigheid niet alleen zeer mogelijk, maar die ook des te begrijpelijker maakt, hoe het veulen zonder tegenfparteling zich heeft laten lofmaken en berijden.

Hetgeen, wijders, MATTHÉUS (vs. 3) meer summier uitdrukt, dat breiden MARCUS (vs. 3) en LUCAS (vs. 31) een weinig nader uit. De zin is volftrekt dezelfde.

Naar zijne gewoonte geeft MARCUS (vs. 9) de plaats, waar het veulen gebonden stond, naauwkeurigt en aanfchouwlijkst op: *bij de deur, aan de wegfcheiding*; eigenlijk *aan den grooten weg* (Gr. ἀμφοδος), namelijk juist ter plaats waar Bethanië aan Bethphage grenst.

Bij hem (vs. 5, 6) en LUCAS (vs. 33, 34) wordt ook de woordwifeling tufchen de twee discipelen en de bijftanders uitvoeriger aangeteekend, dan bij MATTHÉUS, die daaromtrent (vs. 6) zeer kort is.

De tocht zelve naar Jerufalem is wederom bij MARCUS (vs. 8—10) meer gebijzonderd, bij LUCAS (vs. 36—38) meer *gemotiveerd* dan bij MATTHÉUS (vs. 8, 9). — Voor het dagelijksche: *takken* (κλάδοι) van dezen, heeft MARCUS het meer uitgezochte *meyen* (1). — In het *Hofanna* der fcharen heeft alleen-hij dat zeer gewichtige invoegfel: *Gezegend zij HET KONINKRIJK ON-*

(1) Vergelijk de Kantteekening onzer Staten-vertaling. Het Griekfche σπιθαμῶν (of, gelijk een betere lezing medebrengt: σπιθαμῶν) beteekent eigenlijk een *leger* of *bed van bladen*. Men zie dit woord wederom bij voorkeur door militaire Schrijvers gebruikt in de aanhalingen van WETSTEIN op deze plaats.

ZES VADERS DAVID, *hetwelk komt in den naam des Heeren!* in plaats van het *Hofanna* DEN ZONE DAVIDS! van MATTHÉUS. — Maar LUCAS wijst op de gemoedsstemming van de menigte der discipelen: *blijdschap* (1), den lof van God, uit die blijdschap voortgesproten (2), en de bijzondere aanleiding tot deze stemming: *alle de krachtige daden die zij gezien hadden*, hetgeen ons dan bij JOHANNES (vs. 17) nader verklaard wordt van de opwekking van LAZARUS.

MATTHÉUS daarop (vs. 10) verplaatst ons binnen het algemeen gefchokte Jerufalem, en bepaalt ons wederom bij het hooge *prophetisch* ampt des Heilands (vs. 11).

LUCAS (vs. 39—44), als bij eene vroegere gelegenheid reeds werd opgemerkt (3), heeft ons die roerende toespraak aan Jerufalem bewaard, uitgelokt door het wrevelige woord van sommige Pharifeën, en door den barmhartigen Heiland uitgesproken *met tranen over de ſtad* (vs. 41).

JOHANNES trekt al het gebeurde in korte maar wederom verſche bijzonderheden te zamen (vs. 12—19). Hij volgt eene hem eigene orde: eerst het *Hofanna*; daarna, bij wege van tuſſchenrede, JESUS plaatſing op het veulen, en de herinnering, daarmede verbonden, aan de prophecy van ZACHARIA; vervolgens, de oorzaak van het gejuich der ſcharen; eindelijk de wan-

(1) Bladz. 44, 45 boven.

(2) Bladz. 42—44 boven.

(3) Bladz. 54 boven.

hopige vijandschap der Phariseën. — Naauwkeurig; voorts, bepaalt hij den tijd (vs. 12): *des anderen daags*; en de gelegenheid: *het feest*; aanstonds daarop de boomtakken, naar Israëlitisch gebruik bij den uitroep van het *Hofanna*, geschud (vs. 13): *takken van palmboomen* (1). — Ook hier komt bij hem alleen de titel van *Koning Israëls* voor (vs. 13). — De prophecy haalt hij aan, met een treffenden wenk aangaande de wijze, waarop eerst recht *na* Jesus heengang en verheerlijking *de discipelen indachtig gemaakt zijn aan hetgeen van Hem geschreven was* (vs. 16). — De woorden zelve van ZACHARIA gaf MATTHEÛS (vs. 5) met eene herinnering uit JESAÏA (2); bij JOHANNES lezen wij die woorden merkelyk verkort.

En nu! het antwoord omtrent eene schijnstrijdigheid; door STRAUSS voor onoplosbaar verklaard, door menigeen zijner tegenschrijvers voor hoogst moeilijk erkend. Zij is tweederlei: 1°. volgens de *Synoptici* schijnt de tocht van Bethanië naar Jerusaleem onmiddelyk en als in éénen adem met de reis door en van Jericho zamen te hangen, zonder dat er van eenig oponthoud, maaltijd, of overnachting te Bethanië (als die bij JOHANNES hier op den voorgrond staan) in het minst gewaagd worde; — 2°. dat verblijf van Jesus te Bethanië schijnt onvereenigbaar met het stellige bericht der *Synoptici*, dat als Hij *Bethphage en Bethanië* GENAAKTE, de twee discipelen werden uitgezonden om

(1) Gr. τὰ βῆλα τῶν φοινίκων.

(2) Zach. IX. 9. Jes. LXII. 11.

het veulen der ezelin te halen, iets hetgeen noch te pas kwam, noch zelfs zich denken laat, wanneer JESUS dien nacht te Bethanië zelve heeft doorgebracht.

De zwaarigheid schijnt dringend, en toch! zij lost zich gemakkelijk op, *deels* in de rechte opvatting van de onderscheidene oogmerken en lijnen onzer Evangelieschrijvers, *deels* in eene eenvoudige opmerking omtrent de ligging der plaatsen.

Wat dan het *eerste* lid der gemaakte tegenwerping betreft: ongetwijfeld fluit zich bij alle drie de *Synoptici* de feestelijke intocht van JESUS, in hunne verhalen, onmiddellijk aan Zijne aankomst uit Jericho aan. Maar terwijl *hun* doel voornaamlijk de voorstelling van JESUS openbaar leven is, is het doel van JOHANNES meer bijzonder de voorstelling van Zijnen omgang met de innigste en tederste vrienden. Van daar dan ook, dat tot het bestek van dit vierde en laatste Evangelie vooral behooren moest het gebeurde in dat belangrijk vlek van Bethanië: de opwekking van LAZARUS, de maaltijd en zalving in het huis van SIMON, de overnachting in het vlek, enz. Dat alles, bij de *Synoptici* nog onvermeld gebleven, wordt door het Evangelie van JOHANNES als ware het tot onze verrassing ingevoegd; en hier is derhalve wederom geen strijd, maar aanvulling, verklaring, ontwikkeling. — Dus begrepen, ontfangen de beide voorstellingen wederzijdsch licht uit elkander. Wat natuurlijker, dan die feestelijke intocht, van Bethanië uitgaande, ten gevolge van de verrukking der menigte wegens den door JESUS opgewekten, met eigen oogen door hen aanschouwden LAZARUS! Hoe onwaarschijnlijk daarentegen, dat, zon-

der eene bijzondere aanleiding, JESUS met de Twaalf rechtstreeks van Jericho komende op zulk eene schitterende wijze door de scharen ontfangen en begeleid zoude zijn geweest! — De zaak is dus allereenvoudigst deze: De *Synoptici* geven de geschiedenis van den *Intocht* bloot als voorgevallen feit, als een trek uit JESUS openbaar leven, als eene omstandigheid Zijner laatste dagen op aarde; — JOHANNES klimt op tot aanleiding en oorzaak, en geeft de gebeurtenis in haren tedersten en volledigsten samenhang. Daarom dan ook laten de *Synoptici* in elkander vloeien, immers zonder tuschenpoos op elkander volgen, hetgeen wij eerst ten slotte uit JOHANNES vernemen dat door eene zeer gewichtige opvolging van gebeurtenissen op eenigen afstand van elkander heeft plaats gehad.

Het tweede lid der tegenwerping, zeiden wij, lost zich op in die betere kennis van het plaatselijke, die men bij vroegere Schriftuitleggers reeds had kunnen opdoen. Wij gaven het reeds met een woord te kennen: dat *Bethphage* en *Bethanie*, waar MARCUS en LUCAS van spreken, is niet van elk dezer plaatsen *afzonderlijk* te verstaan. Ware dit het geval, dan zoude het inderdaad onverklaarbaar zijn, hoe JESUS, volgens JOHANNES te Bethanië overnacht hebbende, zijne twee discipelen naar dat zelfde Bethanië zoude hebben *vooruitgezonden*, om het veulen te ontbinden. Doch dit *Bethphage* en *Bethanie*, is niets anders dan het eenvoudige *Bethphage* van MATTHÉUS, en beteekent, als eene nadere omschrijving van laatstgemelde plaats: *Bethphage aan Bethanië grenzende*. Om deze reden dan ook wordt *Bethphage* het eerst

genoemd, schoon tot de onmiddellijke nabijheid, ja het grondgebied zelve van Jerufalem behoorende, daar anders het vlek *Bethanië*, als zoo veel verder nog van de hoofdstad verwijderd, hier in orde van benoeming had moeten vóórgaan. Voor den genen toch die NAAR *Jerusalem* reisde, lag natuurlijk *Bethanië* vóór *Bethphage*; de Evangelisten derhalve hadden, dewijl *Jesus* NAAR *de hoofdstad* reisde, moeten zeggen: (eerst) *Bethanië* en (dan) *Bethphage*, indien zij door *Bethanië* hier het vlek zelve van dien naam verftonden (1). Als dan *Jesus* met Zijne discipelen dat dus gezegde *Bethphage* EN (dat is, BIJ) *Bethanië* nadert, zoo heeft Hij het eigenlijke vlek van laatstgemelden naam reeds achter zich, en den weg van *Bethanië*, waar Hij overnacht had, tot *Bethphage* te voet afleggende, zendt Hij op eenigen afstand Zijne twee discipelen *derwaart* (dat is altijd naar *Bethphage*) vooruit. Het is van daar, dat dan kort hierop de eigenlijke optocht begint.

(1) LIGHTFOOT Oper. T. II. p. 409. ad Marc. XI. 1. » In itinératione suâ accessit CHRISTUS ad Bethaniam ibique pernoctavit (Joh. 12), et ab oppido isto pervenerat jam per spatium fere milliaris antequam pertingeret ad Bethphagen. Et tamen ab iis dicitur isto ordine: *Ad Bethphagen et Bethaniam*, ut demonstraretur historiam esse intelligendam de loco ubi se mutuo contingunt *Bethania et Bethphage*: MATTHAEUS ergo *Bethphagen* nominat solum.” Cf. p. 44, 148, 202, 569 et 570, 754. Insgelijks bij WETSTEIN op Matth. XXI. 1. » Quidquid est in ambitu exteriori Hierosolymorum, vocatur *Bethphage*.” Cf. BENDEL ad Marc. XI. 1.

Zoo is dan geheel deze breed uitgemeten zwaarigheid in den grond niets anders dan een misverstaan der door de drie *Synoptici* aangeduide localiteit. — Wil men voorts den weérslag van JOHANNES op zijne drie Voorgangers, en omgekeerd, de innerlijke overeenstemming van dezen met JOHANNES, ook hier gewaar worden, zoo lette men, onder anderen, nog op dat korte en beknopte en als samengetrokkene van vs. 14 bij laatstgenoemden: *En JESUS vond een jongen ezel en zat daarop*. Even openbaar toch ligt in deze woorden de kern van het verhaal der *Synoptici*, als de onderstelling dat bij den lezer van het vierde Evangelie hun vroeger en omftandiger verhaal alreeds bekend is, en een enkele herinnering daaromtrent aldus volftond. — Omgekeerd, wordt door het bericht van JOHANNES aangaande 's Heilands verblijf en overnachting te Bethanië vóór de plechtige intocht niet weinig toegelicht en bevestigd hetgeen de *Synoptici* verhalen na dezelve: hoe, namelijk, JESUS in die dagen zich telkens vóór den nacht uit Jerufalem naar den Olijfberg (of naar Bethanië) begaf. Matth. XXI. 17. Marc. XI. 11, 12. Luc. XXI. 37.

Door deze aanvulling en toelichting der *Synoptici* uit het Evangelie van JOHANNES is ons dan nu een geheel nieuw en bevredigend licht over de orde der gebeurtenissen opgegaan, te beginnen met de opwekking van LAZARUS tot op de nadering van 's Heeren laatste Paaschmaal; als volgt:

1°. JESUS wordt te Bethanië ten huize van SIMON den Melaatsche onthaald en gezalfd, zes dagen

vóór het Paaschfeest, volgens JOHANNES XII. 1—11.

2°. Volgens denzelfden (vs. 12 en volg.) heeft Hij 's daags daaraan die plechtige intocht van Bethphage tot binnen Jerufalem gedaan, welke door de *Synoptici* beschreven wordt buiten verband met het even gemeld Avondmaal te Bethanië, Matth. XXI. vs. 1 en volg. Marc. XI. vs. 1 en volg. Luc. XIX. 29 en volg.

3°. Daarop dan volgt onmiddellijk het opgeteekende bij de *Synoptici* van de vervloeking des onvruchtba- ren vijgebooms, van de reiniging des Tempels, en wat wij verder bij hen lezen tot op Matth. XXVI. 17. Marc. XIV. 12. Luc. XXII. 7. daaronder begrepen ten flotte:

4°. het reeds behandelde verhaal der afspraak van JUDAS met den Joodschen Raad. — Wij mogen thands overgaan tot

HET LAATSTE PAASCHMAAL.

Matth. XXVI. 17. En op den eersten (dag) der ongehevelde brooden kwamen de discipelen tot Jesus, zeggende tot Hem: waar wilt Gij dat wij U bereiden het Pascha te eten?	Marc. XIV. 12. En op den eersten dag der ongehevelde brooden, <i>wanneer zij het Pascha slachtten</i> , zeiden Zijne discipelen tot Hem: waar wilt Gij dat wij heen gaan, en bereiden dat Gij het Pascha eet?	Luk. XXII. 7. En de dag der ongehevelde (brooden) kwam, op den welken het Pascha moest geslacht worden.
---	---	---

18. En Hij zeide: Gaat heen in de stad tot zulk eenen, en zegt tot hem:	13. En Hij zond twee van Zijne discipelen uit, en zeide tot hen: Gaat heen in de stad, en u zal een mensch ontmoeten dragende	8. En Hij zond Petrus en JOHANNES uit, zeggende: Gaat heen en bereidt ons het Pascha, op dat wij het eten mogen. 9. En zij
---	---	--

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

een kruik waters : volgt dien ; 14. En zoo waar hij ingaat , zegt tot den heer des huizes .

zeiden tot Hem: waar wilt Gij, dat wij het bereiden? 10. En Hij zeide tot hen: Ziet! als gij in de stad zult gekomen zijn, zoo zal u een mensch ontmoeten, dragende een kruik waters, volgt hem in het huis waar hij ingaat. 11. En gij zult zeggen tot den huisvader van dat huis:

de Meester zegt: *Mijn tijd is nabij ; Ik zal bij u het Pascha houden met Mijne discipelen.*

de Meester zegt: *waar is de eetzaal daar Ik het Pascha met Mijne discipelen eten zal ? 15. En hij zal u wijzen eene groote opperzaal, toegerust en gereed ; bereidt het ons aldaar.*

19. En de discipelen deden gelijk Jesus hun bevolen had, en bereidden het Pascha.

16. En Zijne discipelen gingen uit en kwamen in de stad, en vonden het gelijk Hij het gezegd had, en bereidden het Pascha.

de Meester zegt u: *waar is de eetzaal, daar Ik het Pascha met Mijne discipelen eten zal ? 12. En hij zal u eene groote toegeruste opperzaal wijzen ; bereidt het aldaar. 13. En zij henengaan, de vonden het gelijk Hij hun gezegd had, en bereidden het Pascha.*

De overeenstemming der *Synoptici* ten aanzien der toebereiding van het Pascha tegen den feestavond behoeft geene opheldering. Ook in deze korte inleiding

evenwel betoont wederom elk van dezelveu zijn bijzonderen aart. MATTHÉUS treedt in geene bijzonderheden. Hij levert in weinige woorden het grondverhaal, en onderscheidt zich verder alleen door de eigenaartig - Hebreeuwsche uitdrukking (vs. 18): *zulk een* (Gr. ὁ δεῖνα, in 't Hebr. פֶּלֶי); — straks (insgelijks vs. 18) door de beteekenisvolle invoeging: *Mijn tijd is nabij*. — MARCUS en LUCAS omschrijven nader het feest met dezen tusfchenzin (Marc. vs. 12): *wanneer zij het Pascha slachtten*; (Luc. vs. 7): *wanneer het Pascha moest geslacht worden*; beide schreven in de eerste plaats voor niet-Israëlieten.

Terwijl MATTHÉUS in het algemeen van de discipelen spreekt (vs. 17 en 18), bepaalt MARCUS nader bij *twee* uit hun midden (vs. 13); LUCAS (vs. 8) noemt die wederom bij name: PETRUS en JOHANNES.

Hetgeen MATTHÉUS en MARCUS den discipelen dadelijk in den mond leggen: *Waar wilt gij dat wij henen-gaan* enz. dat blijkt ons uit het volledig geordende verhaal van LUCAS, niet eerder gezegd te zijn geworden, dan in antwoord op het bevel des Heeren: *gaat heen* (vs. 8); waarop dan voorts in wederantwoord de aanwijzing volgt van het huis in de stad.

Omtrent die aanwijzing is wederom MATTHÉUS ten uiterste kort. De allerbelangrijkste bijzonderheid van *den man, dragende de waterkruik*, vinden wij, bij wege van uitbreiding en toelichting eerst bij MARCUS, daarna met ongeveer dezelfde bewoording bij LUCAS.

Ook de *groote opperzaal* wordt het eerst bij den

altijd teekenenden MARCUS (vs. 17) genoemd; naar hem ook bij LUCAS (vs. 12).

Matth. XXVI.	Marc. XIV. 17.	Luc. XXII. 14.	Joh. XIII. 1:
20. En als het	En als het avond	En als <i>de ure</i> ge-	<i>En vóór het feest</i>
avond geworden	geworden was,	komen was, zat	<i>van het Pascha</i>
was, <i>zat Hij aan</i>	<i>kwam Hij met de</i>	Hij aan, en de	Jesus wetende dat
met de Twaalve.	Twaalve.	<i>twaalf Apostelen</i>	Zijne ure geko-
		met Hem.	men was, dat Hij
		15. En Hij zeide	uit deze wereld
		tot hen: Ik heb	zoude overgaan
		grootelijks be-	tot den Vader,
		geerd dit Pascha	alzoó Hij de Zij-
		met u te eten, eer	nen, die in de
		dat Ik lijde; 16.	wereld waren,
		Want Ik zeg u,	lief gehad had,
		dat Ik niet meer	zoo heeft Hij ze
		daar van eten zal,	lief gehad tot den
		tot dat het ver-	einde toe. 2. En
		vuld zal zijn in	als de maaltijd was
		het Koninkrijk	aangegaan (1),
		Gods. 17. En als	toen nu de Dui-
		Hij eenen drink-	vel in het hart
		beker genomen	van JUDAS SIMO-
		had en gedankt	NIS ISCARIOTH ge-
		had, zeide Hij:	geven had, dat
		neemt dezen en	hij Hem verraden
		deelt hem onder	zoude, 3. JESUS,

(1) Gr. τοῦ δεῖπνου γενομένου, hetwelk, met geheele verftoring van den zin, door onze Nederlandsche en de meeste andere Vertalingen overgezet staat: *als het Avondmaal gedaan was*. — Het lag toch in den aart der zaak, zoo wel als in het bekende gebruik der Joden, dat dergelijke waschingen het gebruik der spijs niet volgden, maar voorafgingen. VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM hebben de Vertaling dezer plaats aanvankelijk verbeterd. — BENDEL merkte reeds te recht aan: Γενομένου, *cum fieret*. »Pedilavium sub initium coenae. Cf. vs. 4 et 12.»

MATTHEÛS,

MARCUS,

LUCAS

JOHANNES.

ulieden. 18. Want wetende dat de Ik zeg u, dat Ik Vader Hem alle niet drinken zal dingen in de handen van de vrucht des den gegeven had, wijnstoks, tot dat en dat Hij van het Koninkrijk God was uitgesonden zal gekomen gaan en tot God men zijn. henen ging, 4. Stond op van het Avondmaal, en legde Zijne klee-

deren af, en nemende een linnen doek, omgordde zich zelve. 5. Daarna goot Hij water in het bekken, en begon de voeten der discipelen te waschen en af te droogen met den linnen doek, waarmede Hij omgord was. 6. Hij dan kwam tot SIMON PETRUS, en deze zeide tot Hem: Heer! zult Gij mij de voeten waschen? 7. JESUS antwoordde, en zeide tot hem: dat Ik doe, weet gij nu niet, maar gij zult het na dezen verstaan. 8. PETRUS zeide tot Hem: Gij zult mijne voeten niet waschen in der eeuwigheid. JESUS antwoordde hem: indien Ik u niet wasch, zoo hebt gij geen deel met Mij. 9. SIMON PETRUS zeide tot Hem: Heer! niet alleen mijne voeten, maar ook de handen en het hoofd. 10. JESUS zeide tot hem: die gewaschen is, heeft niet van nooden, dan de voeten te waschen, maar is geheel rein. — En gijlieden zijt rein, doch niet allen. 11. Want Hij wist, wie Hem verraden zoude; daarom zeide Hij: gij zijt niet allen rein.

12. Als Hij dan hunne voeten gewaschen en Zijne kleederen genomen had, ZAT HIJ WEDEROM AAN, en zeide tot hen: verstaat gij, wat Ik ulieden gedaan heb? 13. Gij heet Mij Meester en Heere, en gij zegt wel, want Ik ben het. 14. Indien dan Ik, de Heer en de Meester, uwe voeten gewaschen heb, zoo zijt gij ook schuldig meerkanders voeten te waschen. 15. Want Ik heb u een voorbeeld gegeven, op dat gelijkerwijs Ik u gedaan heb, gijlieden ook doet. 16. Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: een dienstknecht is niet meerder dan zijn heer, noch een gezant meerder dan die hem gezonden heeft. 17. Indien gij deze dingen weet, zalig zijt gij, zoo gij dezelve doet. 18. Ik zeg niet van u allen; Ik weet welke Ik uitverkoren heb; maar (dit geschiedt) op dat de Schrift vervuld worde: Die met Mij het brood eet, heeft tegen Mij zijne

JOHANNES.

verſenen opgeheven. 19. Nu zeg Ik het ulieden , eer het geſchied is , op dat , wanneer het geſchied zal zijn , gij gelooven moogt dat Ik het ben. 20. Voorwaar , voorwaar zeg Ik u : Zoo Ik iemand zende , wie dien ontſangt , die ontſangt Mij , en wie Mij ontſangt , die ontſangt Hem die Mij gezonden heeft.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

21. En toen zij aten , zeide Hij : Voorwaar Ik zeg u , dat een van u Mij zal verraden.

18. En als zij *aanzaten en* aten , zeide Jesus : Voorwaar Ik zeg u , dat één van u , *die met Mij eet* , Mij zal verraden.

19. En Hij nam brood , en als Hij gedankt had , brak Hij het , en gaf het hun , zeggende : dit is Mijn lichaam , *hetwelk voor u gegeven wordt : doet dat tot Mijne gedachtenis.*

21. JESUS , *deze dingen gezegd hebbende , werd ontroerd in den geest , en betuigde , en zeide :* Voorwaar , Ik zeg u dat een van ulieden Mij zal verraden.

22. En zij zeer bedroefd geworden zijnde , begon een iegelijk van hen tot Hem te zeggen : ben ik het , Heer !

19. En zij begonnen bedroefd te worden , en *de een na den ander* tot Hem te zeggen : ben ik het ? *en een ander , ben ik het !*

20. Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker , *na het Avondmaal , ſelende* , zeggende : deze drinkbeker (is) *het Nieuwe Testament in Mijnen bloede* , hetwelk voor u vergoten wordt. 21. Doch ziet ! *de hand des genen , die Mij verraad , is met Mij aan de tafel.*

22. De discipelen dan *zagen op malkander , twijfelende* , van wien Hij dat zeide. 23. *En een van Zijne discipelen was aanzittende in den schoot van JESUS , welken JESUS lief had.* 24. SIMON PETRUS dan wenkte dezen , dat hij vragen zoude , *wie hij toch ware , van welken Hij dit zeide.* 25. *En deze vallende op de borst van JESUS , zeide tot*

23. En Hij antwoordende zeide : *die de hand met Mij in den ſchotel doopt , die zal Mij verraden.* 24. De Zoon des menſchen gaat wel heen , gelijk van Hem *geſchreven* is ; maar wee dien menſch , door wel-

20. Maar Hij antwoordde en zeide tot hen : (het is) *een uit de twaalf* , die met Mij in den ſchotel doopt. 21. De Zoon des menſchen gaat wel heen , gelijk van Hem *geſchreven* is ; maar wee dien menſch ,

21. Doch ziet ! *de hand des genen , die Mij verraad , is met Mij aan de tafel.* 22. En de Zoon des menſchen gaat wel heen , gelijk beſloten is , doch wee dien

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ken de Zoon des menschen verraden wordt; het ware hem goed, zoo die mensch niet geboren ware geweest.

25. En JUDAS, *die Hem verried, antwoordde, en zeide: ben ik het, Rabbi? Hij zeide tot hem: gij hebt het gezegd.*

26. En *als zij aten*, nam JESUS het brood, en gezegend hebbende, brak Hij het en gaf het den discipelen, en zeide; neemt, eet, dat is mijn lichaam! 27. En Hij nam den drinkbeker, en gedankt hebbende, gaf hun dien, zeggende: *drinkt allen daaruit.* 28. Want dat is *Mijn bloed*, het *(bloed)* des *Nieuwen Testaments*, hetwelk voor ve-

door welchen de Zoon des menschen verraden wordt; het ware hem goed, zoo die mensch niet geboren ware geweest.

22. En *als zij aten*, nam JESUS brood, en als Hij het gezegend had, brak Hij het, en gaf het hun, en zeide: neemt, eet, dat is Mijn lichaam! 23. En Hij nam den drinkbeker, en gedankt hebbende, gaf hun dien, en *zij dronken allen uit den zelfen.* 24. En Hij zeide tot hen: dat is *Mijn bloed*, het *(bloed)* des *Nieuwen Testaments*, hetwelk voor *velen* ver-

mensch, door welchen Hij verraden wordt. 23. En zij begonnen onder malkanderen te vragen, *wie van hen het toch mocht zijn, die dat doen zoude.*

24. En daar werd ook twist onder hen, wie van hen scheen de meeste te zijn. 25. En Hij zeide tot hen: de koningen der volkeren heerschen over hen, en die hebben worden weldadige heeren genaamd. 26. Doch gij niet alzoo! maar de meeste onder u, die zij gelijk de minste, en die voorganger is, als een die dient! 27. Want wie is meerder, die aanzit, of die dient? Is het niet, die aanzit? maar Ik ben in het mid-

Hem: Heer! wie is het?

26. JESUS antwoordde: deze is het, dien Ik de bete, *als Ik ze ingedoopt heb*, geven zal. En als Hij de bete ingedoopt had, gaf Hij ze JUDAS SIMONIS ISCARIOTH. 27. En na de bete, toen voer de Satan in hem. JESUS dan zeide tot hem: wat gij doet, doe het haastelijk. 28. En dit verstond niemand der genen, die aanzaten, waartoe Hij hem dat zeide. 29. Want sommigen meenden, dewijl JUDAS de beurs had, dat hem JE-

MATTHEUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

len vergoten gaten wordt.
wordt, tot ver-
geving der zon-
den.

29. En Ik zeg u, dat Ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht des wijnstoks, tot op den dag, wanneer Ik denzelven met u nieuw zal drinken in het Koninkrijk *Mijns Vaders.*

25. Voorwaar, Ik zeg u, dat Ik niet meer zal drinken van de vrucht des wijnstoks, tot op dien dag, wanneer Ik denzelven nieuw zal drinken in het Koninkrijk *van God,*

den van u als een die dient. 28. En gijlieden zijt de gene, die bij Mij gebleven zijt in Mijne verzoekingen. 29. En Ik verordineer u het Koninkrijk, gelijk-
kerwijs Mijn Vader Mij (dat) ver-
ordineerd heeft. 30. Op dat gij eet en drinkt aan Mij-
ne tafel in Mijn Koninkrijk, en zit op twaalf troonen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls,

sus zeide: Koop het geen wij van noode hebben tot het feest, of dat hij den armen wat geven zoude. 30. Hij dan, de bete genomen hebbende, ging terstond uit. En het was nacht. 31. Als Hij dan uitgegaan was, zeide Jesus: nu is de Zoon des menschen ver-
heerlijkt, en God is in Hem ver-
heerlijkt. 32. Indien God in Hem verheerlijkt is, zoo zal ook God Hem verheerlijken in zich zelve, en Hij zal Hem terstond verheerlijken. 33. Kinderkens! nog een kleinen tijd ben Ik bij u! Gij zult Mij zoeken, en gelijk Ik den Joden gezegd heb: daar Ik he-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

30. En als zij den lofzang gezongen hadden, gingen zij uit naar den Olijfbberg. 31. Toen zeide JESUS tot hen: gij zult allen aan Mij geërgerd worden in dezen nacht; want daar is geschreven: Ik zal den herder slaan en de schapen *der kudde* zullen verstrooid worden. 32. Maar na dat Ik zal opgestaan zijn, zal Ik u voorgaan naar Galiléa. 33. Doch PETRUS antwoordende zeide tot Hem: al werden zij ook allen aan U geërgerd, *ik zal nimmermeer geërgerd worden!* 34. JESUS zeide tot hem: voorwaar Ik zeg u, dat gij in *dezen zelfden nacht*,

26. En als zij den lofzang gezongen hadden, gingen zij uit naar den Olijfbberg. 27. En JESUS zeide tot hen: gij zult in dezen nacht allen aan Mij geërgerd worden: want daar is geschreven: Ik zal den herder slaan, en de schapen zullen verstrooid worden. 28. Maar na dat Ik zal opgestaan zijn, zal Ik u voorgaan naar Galiléa. 29. En PETRUS zeide tot Hem: *En of* zij ook allen aan U geërgerd werden, *ik toch niet.* 30. En JESUS zeide tot Hem: voorwaar, Ik zeg u, dat *heden in dezen nacht*, eer de haan *tweemaal* zal gekraaid hebben, gij Mij drie-

31. En de Heere zeide: SIMON! SIMON! ziet de Satan heeft ulieden zeer begeerd, om te ziften als de tarwe. 32. Maar Ik heb voor u geheden, dat uw geloof niet ophoude. En gij, als gij eens zult bekeerd zijn, zoo verfterk uwe broeders. 33. En hij zeide tot Hem: Heer! ik ben bereid met U ook *in de gevangenis*, en in den dood te gaan. 34. Maar Hij zeide: Ik zeg u PETRUS! de haan zal heden niet kraaien, eer gij driemaal zult *gehoorchend hebben*, dat gij *Mij kent.* 35. En Hij zeide tot hem: als Ik u uitzond zonder buidel en male en schoenen, heeft u

nen ga, kunt gij niet komen! alzo zeg Ik ulieden nu ook. 34. Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij malkanderen lief hebt! gelijk Ik u lief gehad heb, dat ook gij malkanderen lief hebt. 35. Hieraan zullen zij alle bekennen, dat gij Mijne discipelen zijt, zoo gij liefde hebt onder malkanderen. 36. SIMON PETRUS zeide tot Hem: Heer! waar gaat Gij henen? JESUS antwoordde hem: daar Ik heen ga, kunt gij Mij nu niet volgen; maar gij zult Mij na maals volgen! 37. PETRUS zeide tot Hem: Heer! waarom kan ik U nu niet volgen? *Ik zal mijn leven voor U zetten.* 38. JESUS antwoord-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

eer de haan gekraaid zal hebben, Mij driemaal zult verloochenen. 35. PETRUS zeide tot Hem: al moest ik ook met U sterven, zoo zal Ik U geenszins verloochenen. Desgelijks zeiden ook al de discipelen,

maal zult verloochenen. 31. Maar hij zeide *nog des te meer* (Gr. *μᾶλλον ἔτι περισσότερο*): al moest ik ook met U sterven, zoo zal ik U geenszins verloochenen. En insgelijks zeiden zij ook allen.

ook iets ontbroken? En zij zeiden: niets! 36. Hij zeide dan tot hen: maar nu, wie eenen buidel heeft, die neme hem, desgelijks eene male; en die er geen heeft, die verkoope zijn kleed, en koope een zwaard. 37. Want Ik zeg u, dat nog dit hetwelk geschreven is, aan Mij moet volbracht worden, namelijk: en Hij is met de misdadigers gerekend. Want ook die dingen, die van Mij geschreven zijn, hebben een einde. 38. En zij zeiden: Heer! zie hier twee zwaarden. En Hij zeide tot hen: het is genoeg. 39. En uitgaande, vertrok Hij, gelijk

de hem: *zult gij uw leven voor Mij zetten?* Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: de haan zal niet kraaien, tot dat gij Mij driemaal verloochend zult hebben.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

Hij gewoon was,
naar den Olijf-
berg; en Hem
volgden ook Zijne
discipelen.

De zamenhang en opvolging der onderscheidene ver-
richtingen, uitspraken en gesprekken, die aan het
jongste Paaschmaal van den Heiland met Zijne dis-
cipelen plaats vonden, zoude uit de naast elkander
geplaatste verhalen onzer vier Evangelieschrijvers met
geene helderheid uit te vinden zijn, zoo ons het bestek
van LUCAS daartoe den draad niet in handen gaf. Hem
volgende met betrekking tot de opvolging telkens der
hoofdzaken, wordt ons een geheel voor oogen ge-
bracht, dat vervolgens door de invoegingen van JO-
HANNES, zoo wel als door de grondverhalen van MAT-
THÉUS en MARCUS, de vereischte volledigheid ontfangt.
Verliezen wij derhalve, hier vooral, de lijn van Lu-
cas niet uit het oog.

I. Door alle drie de *Synoptici* (Matth. vs. 20.,
Marc. vs. 17 en 18c., Luc. vs. 14.) wordt eenstemmig
het eerste aanzitten van Jesus met de Twaalve ge-
meld, terwijl JOHANNES (vs. 1), na de bepaling van
den tijd met betrekking tot het *feest* (1), op de hoo-
gere bijzonderheden wijst: de *wetenschap* bij den
Heere, van al hetgeen op handen was, — Zijn over-
gang uit de wereld tot den Vader, — Zijne liefde tot
de *Zijnen*, — Zijne liefde tot hen tot het einde toe.

(1) Bladz. 164 en volg. boven.

II. LUCAS daarop heeft ten kenlijkste de plechtige opening van het feestmaal met deze, door hem alleen bewaarde, woorden onmiddellijk na de aanzitting (vs. 15 en 16). *En Hij zeide tot hen: Ik heb grootelyks begeerd dit Pascha met u te eten, eer dat Ik lijde. Want ik zegge u, dat Ik niet meer daarvan eten zal, tot dat het vervuld zal zijn in het Koninkrijk van God.* Daarop neemt Hij een drinkbeker op, en laat dien met eene gelijkfoortige verklaring (vs. 18) onder de dischgenooten rondgaan (vs. 17): dien beker, namelijk, waarmede nog heden ten dage de Joden den ingang van Sabbath- en feestdagen zegenen (*Kidousch*). Men heeft dien wel te onderscheiden van den beker *na* het Avondmaal, waarvan bij den naauwkeurig verhalenden LUCAS ook onderscheidenlijk wordt melding gemaakt (vs. 20), terwijl MATTHÉUS en met hem MARCUS, naar hunne minder ontwikkelde wijze van voorstellen, die beide bekera niet bepaaldelyk van één scheiden, en daardoor (Matth. vs. 29 en Marc. vs. 25) het woord des Heeren bij het ronddeelen van dien openingsbeker eerst *na* de insetting van het Avondmaal des Nieuwen Verbonds vermelden (1).

III. Hetgeen op dezen indrukmakenden aanvang van den maaltijd onmiddellijk volgde, hebben wij alleen

(1) Zeer kwalijk heeft men in de Harmonische Overzichten der Vier Evangeliën, b. v. die van GRIESBACH en RÖDIGER, de plaats van LUCAS naar de orde zijner beide Voor-gangers verschikt, daar juist omgekeerd, de nog onbestemde orde bij dezen door het fiksche aanééngeachakeld verhaal in ons derde Evangelie eerst recht wordt opgehelderd.

bij JOHANNES. *Het Avondmaal aldus begonnen, of aangerecht zijnde* (want zóó zagen wij dat de woorden: τοῦ θεῖνου γενομένου bij hem moeten worden overgezet), staat de Meester, eer dat men tot het breken van brood overgaat, van Zijne plaats aan de tafel op, en verricht die hoog verhevene handeling van nederigheid en liefde, welke hier in alle hare bijzonderheden beschreven wordt. — De bijzonderheden (vs. 1—19), zoo wel als de geheele daad, voegden bij uitnemendheid in dit vierde Evangelie. Wij hervinden in dezelve dat innige, dat zinnebeeldige, dat heilig geheimzinnige, hetwelk ons vroeger onder de kenmerken van de Johanneïsche beschrijving trof (1). Hiermede stemt ook dit overeen, dat JESUS als Hij zich aangordt tot de voetwafeling, wederom uitdrukkelijk gezegd wordt daarbij *te weten, dat de Vader Hem alle dingen in de handen gegeven had, en dat Hij van God uitgegaan was, en tot God heen ging* (vs. 3). Het is derhalve ook hier in de volle bewustheid Zijner Goddelijke grootheid, dat Hij zich nederbuigt tot de allernederigste en alleron aanzienlijkste dienst. — Straks daarop komt het levendige en driftige karakter van PETRUS recht treffend uit in eenige weinige woorden, die hij wisselt met den Meester (vs. 6—9). — Te gelijk (vs. 7) hebben wij in eene korte, beteekenisvolle uitspraak die leer van troostvolle toepassing in velerlei omstandigheden voor het geloof: *wat Ik doe, weet gij nu niet, maar gij zult het na dezen verstaan; — later* (vs. 10) eene

(1) Bladz. 172—175 boven.

krachtige aanduiding van de ware en algeheele reiniging van den inwendigen mensch, onder het zinnebeeld der uiterlijke wasfching.

Geen der drie *Synoptici* had van deze plechtige en zinvolle handeling eenig gewag gemaakt; doch op het heerlijkst strekt zij tot verklaring van hetgeen LUCAS later heeft (vs. 24—27) bij gelegenheid van de twist der discipelen over den voorrang. De woorden aldaar (vs. 27): *Ik ben in het midden van u als een die dient*, vinden hunne treffende verklaring in de handeling, eerst later door JOHANNES te boek gesteld, terwijl bij dezen laatsten wederom (vs. 12—17) de praktifche toepafing van het Goddelijk voorbeeld onmiddelijk volgt. — Ten slotte komt hij (de Apostel) even als MATTHÉUS telkens doet, op het verraad van JUDAS op nieuw te rug. Uitdrukkelijk werd deze (vs. 10, 11) uitgesloten van de reinverklaring der gewasfchene discipelen; thands (vs. 18) worden op het ontzettende gruwelftuk te huis gebracht de aangehaalde woorden uit den Psalm (XLI. 10): *Die met Mij het brood eet, heeft tegen Mij zijne versenen opgeheven*.

IV. MATTHÉUS (vs. 21) en MARCUS (vs. 18) openen het Avondmaal onmiddelijk met dien uitroep van JESUS: *Ik zeg u, dat één van u Mij zal verraden*. Dat zij hier de historifche orde geheel hebben omgekeerd, is uit LUCAS openbaar, bij wien die voorzegging eerst na de inzetting van het Nieuwe Avondmaal vóórkomt. Het is dan ook door deze verplaatfing van de gefchiedkundige orde, dat zoo wel MARCUS als MATTHÉUS de woorden: *als zij* ATEN, tot tweemaal toe

herhalen (Mt. 21, 26), terwijl bij LUCAS alles zijnen ongestoorden en geleidelijken gang gaat. — Bij hem volgt de inzetting van het Nieuwe Verbondsmaal onmiddellijk op de opening van den Paaschmaaltijd; immers de breking van *het brood* en de daartoe behoorende woorden: *dat is Mijn lichaam*. — En geen wonder! die broodbreking was niets anders dan het Israëlitische gebruik, hetwelk de Heere Christus hier te gelijk opvolgt, en te gelijk tot het verbondszegel eener nieuwe bedeeing heiligt. Daarom dan ook doet het wederom LUCAS alleen opmerken, dat de inzetting van den drinkbeker, hoe naauw ook in de bedoeling verbonden met de broodbreking, evenwel (altijd naar de wijze der Israëlieten, die den maaltijd met een beker van dankzegging besloten), niet dan na eene door den aart der zaak vereischte tuschenpozing, heeft plaats gehad (vs. 20): *Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker NA HET AVONDMAAL, zeggende: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed*, enz.

De overeenstemming voorts tuschen de inzetting des Avondmaals bij onzen LUCAS, en de Apostolische verklaring op dat punt van PAULUS, toonden wij vroeger aan (1). — Het onderscheid daarentegen van de bevoordingen bij de twee eerste Evangelisten loopt in het oog. MATTHÉUS (vs. 26) voegt uit zijne Apostolische herinnering de woorden: *neemt, eet, in*; waarin hij door MARCUS (vs. 22) gevolgd wordt. — Het zoo gewichtige bevel bij de overreiking van den drinkbeker: *drinkt ALLEN daaruit*, heeft alleen MATTHÉUS

(1) Bladz. 35, 36 hier boven.

(vs. 27); MARCUS (vs. 23) de opvolging van dat bevel: *EN zij dronken ALLEN uit denzelven.* — Hetgeen LUCAS en PAULUS rechtstreeksch en kortelijk aanteeke-
nen: *Deze drinkbeker is het NIEUWE TESTAMENT in Mijn bloed*, dat drukken MATTHÉUS (vs. 28) en MARCUS (vs. 24) met eene voort van verklarende herhaling uit: *dat is Mijn bloed, het (bloed) des Nieuwen Testaments.* Het eenige, voorts, dat hier LUCAS met zijne Evangelische Voorgangers en niet met PAULUS gemeen heeft, is (vs. 14) de toevoeging: *hetwelk voor u (bij MATTHÉUS en MARCUS wederom verklaren- der en uitbreidender wijze: voor VELEN) vergoten wordt.* — MATTHÉUS laat ten slotte nog als Apostoli- sche uitlegging volgen: *tot vergeving der zonden.* — Het hoogbelangrijke: *Doet dat tot Mijne gedach- tenis* (Gr. *om aan Mij te DOEN GEDENKEN*, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν) hebben wederom alleen LUCAS en PAULUS.

Bij JOHANNES misfen wij de inzetting van het Avond- maal geheel. Kenlijk onderstelt hij die uit de drie Evangelisten, uit den Brief van PAULUS, uit het alge- meene gebruik in de Gemeenten, genoeg bekend. — Doch de zaak zelve in haar eenvoudig en verheven zinnebeeld heeft hij ons elders uitvoerig in zijn Evan- gelie gegeven. — Die geheele hoogheerlijke reden van JESUS, waarin Hij zich zelve *het brood des levens* verklaart (vs. 48 en volg.), en *zalig wie ZIJN VLEESCH EET, en ZIJN BLOED DRINKT* (ald. vs. 53), wat is zij anders in *hoorbare woorden*, dan het geen het Avond- maal ons voorstelt en geeft in eene *zichtbare hande- ling*?

V. Thands volgt wederom in de herstelde orde bij
II. DEEL.

LUCAS de aankondiging uit 's Heeren eigen mond, van het aanstaande verraad door eenen uit de Twaalve. Alle vier de Evangeliën zijn daaromtrent rijk uitvoerig en verscheiden. — Doch eerst geven wij rede van de verplaatfing dezer omftandigheid in de verhalen der beide eerfte Evangelisten. De oorzaak hiervan ligt in de reeds opgemerkte eigenaartigheid van MATTHÉUS (1), die én uit kracht van zijn Apostolisch karakter, én uit hoofde zijner naauwe aanfluiting aan de Oud-Testamentifche prophecy, op dat verraad van eenen uit den kring zelve der Apostelen, en de voorzegging daarvan reeds in den Psalm van den Propheet, een bijzonder gewicht legt. MARCUS houdt zich in dezen aan zijnen Voorganger. Eerst LUCAS verlaat eene orde, die alleenlijk uit de perfoonlijke betrekking van MATTHÉUS voortvloeide, om ons de zuiver-historifche in de plaats te geven.

In de bijzonderheden heeft elk der vier Evangelisten zijne eigenaartigheid. MARCUS (vs. 18) breidt de uitdrukking: *een van u*, bij MATTHÉUS (vs. 21) nadrukkelijk uit, aldus: *een van u*, DIE MET MIJ EET. — LUCAS, in onmiddelijk verband met het zegenen van den drinkbeker, drukt het met andere woorden uit (vs. 21): *de hand des genen die Mij verraadt is met Mij AAN DE TAFEL*. Daarop volgt bij hem (vs. 22) het geen bij zijne beide Voorgangers eene latere plaats inneemt: *de Zoon des menschen gaat wel heen, gelijk BESLOTEN is* (2), — bij MATTHÉUS (vs. 24) en MARCUS

(1) Bladz. 256, 257 boven.

(2) Gr. κατά τὸ ὁρισμένον.

(vs. 21): *gelijk van Hem* GESCHREVEN is; wederom een krachtig getuigenis van de Goddelijke zekerheid en onfeilbare waarheid der Schrift. — Hetgeen voorts MATTHÉUS en MARCUS te kennen geven door dat ontzettende: *het ware hem goed niet geboren te zijn geweest*, drukt LUCAS korter uit door zijn: *wee dien mensch!* — Den schrik der discipelen op de aankondiging van het verraad uit hun midden, teekent MARCUS (vs. 19) op het levendigst door de *herhaling* hunner vraag bij MATTHÉUS (vs. 22): *Ben ik het?* — Deze laatste onderscheidt zich door de bepaalde vermelding dier vraag, gelijk zij gedaan werd van den onbescbaamden JUDAS zelven, en het antwoord daarop des Heeren (vs. 25.) — LUCAS is hier ten uiterste beknopt, en verhaalt summier (vs. 23).

Maar JOHANNES treedt in met geheel nieuwe bijzonderheden, hoogst innig en karakteristiek. Het zijn wederom korte gewisselde wenken en gesprekken (vs. 22–26): tusfchen PETRUS en *den geliefden discipel*, tusfchen dezen en den Heere, die door het geven van de ingedoopte bete aan JUDAS, den perfoon, dien Hij bedoelde, aan JOHANNES vertrouwelijk bekend maakt. MATTHÉUS (vs. 23) en MARCUS (vs. 20) hadden meer in het algemeen het woord des Heeren uitgedrukt op deze wijze: *die met Mij in den fchotel doopt*. Zoo veel te krachtiger komt dan nu de prophecy: *die Mijn brood eet* enz., in de te boek ftelling bij JOHANNES uit. Bij hem volgen nu nog eenige belangrijke, insgelijks geheel nieuwe bijzonderheden (vs. 27–35): beteekenisvolle woorden des Heeren tot JUDAS, — het zoo naïve misverftand daarvan bij de discipelen; — het

vertrek des verraders met die indrukmakende opmerking: *En het was nacht* (vs. 30), — de uitroep des Verlosfers op dat heengaan, — Zijne herinnering aan hetgeen Hij eenmaal *tot de Joden* zeide van Zijn eigen heengaan *tot den Vader*, — Zijne vermaning tot liefde.

VI. LUCAS intusfchen bepaalt ons wederom bij een ander oogenblik van beteekenis aan des Heeren Paaschdisch (vs. 24–30). De discipelen, altijd nog even vergetelijke hoorders en getuigen van de meest versche onderwijzingen des Meesters, kunnen nog den ouden twist over den voorrang niet nalaten. Dit geeft gelegenheid tot de herinnering der voetwasching bij het begin des maaltijds; eene herinnering, die JOHANNES (vs. 12–17) als in éenen adem met het verhaal zelve der voetwasching opteekende (1). — Maar op die bestraffing volgt, bij den altijd zalvingsvollen LUCAS, ook wederom het geen tot der Apostelen verhooging dient (vs. 28–30): *Gijlieden zijt het die met Mij steeds gebleven zijt in Mijne verzoeken. En Ik verordineere u het Koninkrijk enz.*

VII. Aan de tafel des laatsten Avondmaals voorzeide JESUS niet slechts het verraad van den geldgierigen JUDAS, maar ook de verloochening van den liefhebbenden PETRUS. Wederom hebben MATTHÉUS en met hem MARCUS dit gedeelte buiten de historische orde geplaatst, waarin het vervolgens door LUCAS en JOHANNES hersteld wordt. Die verplaatsing bij de twee eerste Evangelisten ontstond natuurlijk uit den

(1) Bladz. 285 boven.

zamenhang van denkbeelden, die MATTHÉUS, als ware het onwillekeurig, doet overgaan van den Israëlitischen beker der dankzegging (vs. 29) tot den insgelijks Israëlitischen *lofzang* bij het slot van den Paaschdisch (vs. 30). Dan keert hij, naar den hem eigenen meer vrijen verhaaltrant, tot eene gewichtige bijzonderheid (de voorzegging der verloochening, vs. 31—35) als op zijne voetstappen te rug. MARCUS, wien het hier evenmin als elders om het herstel der geschiedkundige orde te doen is, volgt zijnen Voorganger nagenoeg op den voet. Alleenlijk verrijkt hij diens verhaal met de treffende bijzonderheid (vs. 30) van het *tweemaal* kraaien van den haan (1). En hij legt (vs. 31) door zijn krachtig: *des te meer*, grooten nadruk op de verblindheid, waarin PETRUS, uit wiens mond hij deze bijzonderheden opteekent, in dat gewichtig oogenblik zijns levens zich bevond. — Opmerkelijk is hier voorts nog zoo bij MATTHÉUS (vs. 30) als bij MARCUS (vs. 31) de bijvoeging: *desgelijks zeiden ook alle de discipelen*.

LUCAS dan nu herstelt (vs. 31—39) de voorzegging aan hare ware historische plaats, namelijk vóór den uitgang naar den Olijfberg, en dus nog aan den Paaschmaaltijd. Doch ook de voorzegging zelve heeft hij met bijzonderheden van uitdrukking, waarbij zich Jesus weder vooral in Zijne barmhartigheid, trouw, en voorspraak openbaar maakt (vs. 31, 32): *Eerst*, dat herhaalde: *Simon, Simon!* waarin de ernst der waarfchuwing zich vereenigt met de zoete verzekering

(1) Vergelijk later Marc. XIV. 68—72.

der niet ophoudende Goddelijke liefde (1); — *vervolgens*, de verklaring van JESUS: *Ik heb voor u GEBEDEN, dat uw geloof NIET OPHOUDE*; zoo geloofde derhalve de vurige PETRUS, en was zijn val een val der zwakheid, niet der vervreemding! — *eindelijk*, de vermaning: *als gij eens zult bekeerd zijn* (eigenlijk, van dezen val zult terug gekomen zijn, Gr. ἐπιστρέψας), zoo *versterk uwe broeders*.

VIII. Onmiddelijk hierop volgt bij LUCAS, en bij hem alleen, nog eene krachtige vermaning tot den geestelijken strijd, met verzaking van alle dingen (vs. 35, 36); — de herinnering aan JESAJA's prophecy: *Hij is met de misdadigers gerekend*, en van de prophecyen des Ouden Testaments aangaande den CHRISTUS in het geheel (vs. 37); — en eindelijk (vs. 38), het misverstand der discipelen van de bedoeling des Heeren, als Hij hen vermaand heeft *een zwaard te koopen*. — Uit deze laatste bijzonderheid wordt het ons verklaard, hoe PETRUS straks in den hof den dienstknecht des Hoogepriesters met een zwaard heeft kunnen aanvallen (Luc. XXII. 49, 50).

IX. Hierop volgt dan eindelijk bij de drie *Synoptici*, de uitgang uit de Paaschzaal naar den Olijfberg, na voorafgaande vermelding bij MATTHÉUS (vs. 30).

(1) De herhaling van den naam in de toespraak des Heeren, geeft altijd iets bijzonders te kennen in den toegesprokenen persoon, het zij in het Oude of in het Nieuwe Testament: *Abraham, Abraham!* (Gen. XXII. 11.), *Moses, Moses!* (Exod. III. 4.), *Samuel, Samuel!* (1 Sam. III. 10.), *Martha, Martha!* (Luc. X. 41.), *Saul, Saul!* (Hand. der Apost. IX. 4.)

en MARCUS (vs. 20) van het zingen van den (nog he-
den ten dage bij de Joden gebruikelijken) *Hallel* of
lofzang.

JOHANNES vertoeft langer bij het verhaal van den
Paaschmaaltijd. Naar den aart van geheel zijne Evan-
geliebeschrijving geeft hij ons hier wederom in de
ruimte de gesprekken door den Heere gevoerd met de
discipelen, van welke wij hier dan ook menig be-
langrijk woord vinden opgeteekend, als van THOMAS,
van PHILIPPUS, van JUDAS *niet den Iscariot* (Hoofdst.
XIV). — Met een enkel woord (XIV. 31) toont hij
ons dan den Heiland van tafel opstaande, en geeft ons
vervolgens (XV. XVI) de gesprekken, onder weg naar
den Olijfberg gehouden. — Eindelijk (XVII) hebben
wij, ten slotte der gesprekken, het gebed van JESUS
tot den Vader, waarop wij straks moeten te rug ko-
men. Uit het verband (XVIII. 1) blijkt het dan, dat
dit gebed is uitgesproken, in eenige oogenblikken van
stilstand *vóór de beke Kedron*. Met het overtrekken
van die beek, wordt het geheele daarop gevolgde lij-
den beflisfend, als het ware, aanvaard.

Zoo is ons dan nu, door het onderscheiden en uit
elkander houden van de onderscheidene lijnen en oog-
merken der vier Evangelisten, de opvolging van woor-
den en zaken op het laatste Paaschmaal des Heeren
duidelijk geworden. Herinneren wij nog kortelijk die
orde: 1°. het aanzitten (bij alle vier de Evangelisten);
2°. de aanhef met het zegenen van den drinkbeker
(bij LUCAS alleen); 3°. de voetwasfching (alleen bij

JOHANNES); 4°. de breking des broods en de omdeeling des bekers, waarbij uit kracht van 's Heilands Goddelijke vernieuwingsmacht, Israëls Paaschfeest voor alle komende eeuwen veranderd wordt in het Avondmaal des Nieuwen Testaments (bij de *Synoptici*); 5°. de voorzegging van het verraad, en de beweging, de vragen, het antwoord des Heeren, die daarvan het gevolg zijn (bij alle vier de Evangelisten); 6°. de twist der Apostelen omtrent den voorrang, en de herinnering door JESUS aan de voetwasching (alleen bij LUCAS); 7°. de verdere gesprekken tusschen JESUS en de Twaalve (bij JOHANNES); 8°. de voorzegging der verloochening (bij alle de Evangelisten); 9°. de aankondiging van den aanstaanden geestelijken strijd, en de vervulling der prophecyën (bij LUCAS); 10°. het zingen van den lofzang (bij MATTHÉUS en MARCUS); 11°. de gesprekken op den weg, mitsgaders 12°. het Hoogepriesterlijk gebed (bij JOHANNES); 13°. de overtocht van de beke Kedron (bij denzelfden).

DE ZIELSANGST IN GETHSEMANÉ.

Matth. XXVI. 36.	Marc. XIV. 32.	Luc. XXII. 40.	Joh. XVIII. 1.
Toen ging Jesus met hen in eene plaats genaamd Gethsemané; en zeide tot de discipelen: zit hier neder, tot dat Ik <i>hēnen</i> ga en aldaar zal hebben.	En zij kwamen in eene plaats, welke naam was Gethsemané; en Hij tot hen: bidt discipelen: zit hier neder, tot dat Ik gebeden zal hebben.	En als Hij aan men was; zeide uit met Zijne discipelen over de beke Kedron, daar een hof was, in welken Hij ging met Zijne discipelen.	JESUS, <i>dit gezegd hebbende</i> , ging <i>discipelen over de beke Kedron, daar een hof was, in welken Hij ging met Zijne discipelen.</i>

MATTHÉÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

gebeden hebben. Hij nam met zich *steenworp*, en
 37. En met zich PETRUS, en JA- *knielde neder en*
 nemende PETRUS, COBUS en JOHAN- bad. 42. Zeg-
en de twee zonen NES, en begon gende: Vader! of
 van ZEBEDÉÛS be- *verbaasd* en zeer Gij wildet dezen
 gon Hij droevig beangst te wor- drinkbeker van
 en zeer beangst den. 34. En Hij Mij wegnemen!
 te worden. 38. zeide tot hen: doch niet Mijn
 Toen zeide Hij tot Mijne ziel is ge- wil, maar de Uwe
 hen: Mijne ziel is heel bedroefd tot geschiede! 43. *En*
 geheel bedroefd, der dood toe! *van Hem werd*
 tot der dood toe! blijft hier, en *gezien een Engel*
 Blijft hier en waakt! 35 En *uit den hemel, die*
 waakt met *Mij*. een weinig voort- *Hem versterkte.*
 39. En een wei- gegaan zijnde, 44. *En in zwaren*
 nig voortgegaan viel Hij *op de strijd* zijnde (Gr.
 zijnde, viel Hij *aarde*, en bad, *γενομενος ἐν ἀ-*
op Zijn aange- zoo het mogelijk *γωνία*), bad Hij
 zicht, bidden- ware, dat die ure te ernstiger (Gr.
 de, en zeggende: *van Hem voorbij ἐκτενέστερον;* en
Mijn Vader! in- ging. 36. En Hij *Zijn zwaet werd*
 dien het mogelijk zeide: *Abba, Va-*
 is, laat dezen der! *alle dingen*
 drinkbeker van *zijn U mogelijk.* die op de aarde
 Mij voorbijgaan! *Neem* dezen *afliepen.* 45. En
 doch niet *gelijk* drinkbeker van als Hij van het
 Ik wil, maar *ge-* Mij weg! doch gebed opgestaan
lijk Gij (wilt). niet *wat* Ik wil, was, kwam Hij
 40. En Hij kwam maar *wat* Gij tot Zijne disci-
 tot de discipelen, (wilt). 37. En Hij pelen, en vond
 en vond hen fla- kwam en vond hen slapende *van*
 pende, en zeide hen slapende, en *droefheid.* 46. En
 tot PETRUS: kunt zeide tot PETRUS: Hij zeide tot hen:
gijlieden dan niet *slaapt gij, SIMON?* wat slaapt gij?
 één ure met *Mij* Kunt gij niet één staat op en bidt,

MATTHEÛS.

MARCÛS.

LUCAS.

JOHANNES.

<p>waken? 41. Waakt en bidt, op dat gij niet in verzoeking komt: de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak. 42. Wederom ten tweeden male heen gaande, bad Hij, zeggende; Mijn Vader! indien deze drinkbeker van Mij niet voorbij kan gaan, ten zij dat Ik hem drinke, Uw wil geschiede. 43. En komende (bij hen) vond Hij hen wederom flapende; want hunne oogen waren bezwaard. 44. En hen latende, ging Hij wederom heen, en bad ten derden male, zeggende <i>dezelfde woorden.</i> 45. Toen kwam Hij tot Zijne discipelen, en zeide tot hen: slaapt nu voort, en rust!</p>	<p>ure waken? 38. Waakt en bidt, op dat gij niet in verzoeking komt: de geest is wel gewillig, maar het vleesch is zwak. 39. En wederom heengegaan zijnde, bad Hij <i>dezelfde woorden.</i> 40. En wederom gevond Hij hen wederom flapende, want hunne oogen waren bezwaard; en zij wisten niet, wat zij Hem antwoorden zouden. 41. En Hij kwam ten derde male, en zeide tot hen: slaapt nu voort, en rust! <i>het is</i></p>	<p>op dat gij niet in verzoeking komt. 38. op dat gij niet in verzoeking komt. 39. En wederom heengegaan zijnde, bad Hij <i>dezelfde woorden.</i> 40. En wederom gevond Hij hen wederom flapende, want hunne oogen waren bezwaard; en zij wisten niet, wat zij Hem antwoorden zouden. 41. En Hij kwam ten derde male, en zeide tot hen: slaapt nu voort, en rust! <i>het is</i></p>
--	---	---

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

Ziet, de ure is *genoeg*! de ure is
nabij gekomen, gekomen. Ziet, de
en, de Zoon des Zoon des men-
menschen wordt fchen wordt over-
overgeleverd in geleverd in de
de handen der handen der zon-
zondaren. 46. daren. 42. Staat
Staat op! laat ons op! laat ons gaan!
gaan! Ziet hij is Ziet, *die Mij ver-*
nabij, die Mij raadt, is nabij.
verraadt.

2. EN JUDAS, *die*
Hem verried,
wist ook die
plaats, dewijl JE-
sus aldaar dik-
wijls vergaderd
was geweest met
Zijne discipelen.

De zielsbedroefdheid des Verlosfers in Gethsemané beschrijven alleen de *Synoptici*. MATTHÉUS (vs. 36) en MARCUS (vs. 32) zijn eenstemmig, op eene enkele wijziging na in den stijl. LUCAS is hier over het geheel korter; reeds bij den aanvang (vs. 40) trekt hij de woorden zijner beide Voorgangers beknopt te zamen. Opmerkelijk evenwel, dat bij hem gemeld wordt niet zoo zeer het uitgedrukte voornemen des Verlosfers, om in het verborgen te bidden, als integendeel die vermaning tot de discipelen, welke MATTHÉUS en MARCUS eerst in den verderen loop van dit verhaal opnamen (Matth. vs. 41 en Marc. vs. 38).

Daarentegen beschrijft LUCAS de zielsangst des Heeren later (vs. 44); MATTHÉUS en MARCUS onmiddelijk (Matth. vs. 37, 38. Marc. vs. 33 en 34), met nagenoeg dezelfde bewoordingen; die van laatstgenoemden wederom, naar zijne gewoonte, nog klemmender; voor

het: *droevig worden* (λυπεῖσθαι) van zijnen Voorganger heeft hij: *verbaasd worden*, eigenlijk *van eenen doodschrik aangegrepen worden* (ἐκθαμβεῖσθαι).

Het nedervallen van JESUS in het gebed drukt een iegelijk der drie Evangelisten op zijne bijzondere wijze uit; MATTHÉUS (vs. 39) Oostersch: *op het aangezicht vallen*, MARCUS (vs. 35): *op de aarde*; LUCAS (vs. 41) heeft eenvoudig: *de knieën buigende*. Doch hij alleen, met historische naauwkeurigheid, maakt melding van de *afzondering* des Heeren gedurende Zijn gebed, en den afstand (*een steenworp*) waarop Hij tot dat einde zich van de discipelen verwijderde.

In de opteekening van de driemaal herhaalde bede zijn MATTHÉUS en, na hem, MARCUS uitvoerigst. Naar eene opgemerkte eigenaartigheid (1), laat deze de eigene woorden des gebeds (vs. 36) van deszelfs hoofdinhoud voorafgaan (vs. 35): *Hij bad, zoo het mogelijk ware, DAT die ure van Hem voorbijging; en Hij zeide enz.* — In het gebed zelve laat hij het Arameefche *Abba* voorafgaan (2), van hetwelk de uitroep: *Vader!* de vertaling is (Ἀββᾶ ὁ πατήρ). — Bij MATTHÉUS (vs. 39) is de bede meer wenschenderwijze uitgedrukt: *DAT de drinkbeker van Mij voorbijga* (παρελθέτω)! bij MARCUS (vs. 36) en LUCAS (vs. 36) met onmiddellijke toespraak tot den Vader: *NEEM dezen drinkbeker van Mij weg — OF GIJ WILDET dezen drinkbeker van Mij wegnemen.* — De vermaning tot waken wordt bij alle drie de *Synoptici*

(1) Deel I. bladz. 283—285.

(2) Ald. bladz. 268, 269.

aan alle de discipelen gericht, maar bij MATTHÉUS (vs. 40) bepaaldelijk tot PETRUS, bij MARCUS (vs. 37) met het noemen daarenboven van zijnen naam in de toefpraak des Heeren: SIMON, *kunt gij niet één ure waken?*

Bij het vermelden van den slaap der discipelen door MATTHÉUS, voegt MARCUS wederom een aanschouwlijke bijzonderheid: *zij wisten niet, wat zij Hem antwoorden zouden.* LUCAS verklaart dien slaap nader (vs. 41): *Hij vond hen slapende* VAN DROEFHEID (1).

Doch vooral is onze historische en geneeskundige Evangelist gewichtig over twee hoogst treffende en beteekenisvolle omstandigheden van JESUS zielsstrijd (vs. 43): *de Engel, die van Hem onder het worstelend gebed gezien werd, en Hem versterkte*, en die versterking nog des te grooter *inspanning* te weeg brengende, zoo dat Hij *droppeLEN* *bloeds* *zweette*.

In het woord van JESUS tot de discipelen na den afloop van dezen innerlijken en voorbereidenden strijd: *slaapt nu voort, en rust; de ure is gekomen* (Matth. vs. 45) heeft de invoeging van dat enkele: ἀπέχεσθαι (*het is genoeg!*) bij MARCUS (vs. 41) zijne bijzondere kracht; — insgelijks de bloote omzetting der woorden bij MATTHÉUS (vs. 46): *hij is nabij, die Mij ver-raadt*, bij MARCUS (vs. 42) op deze wijze: *die Mij verraadt, is nabij* (2).

En thands JOHANNES! hij heeft hier alleen de aan-

(1) Bladz. 8 boven.

(2) Dcel I. bladz. 278 en volg.

komst in Gethsemané (vs. 1) en straks (vs. 2) de opheiding, hoe JUDAS met zoo vele zekerheid de plaats geweten heeft, waar de Meester gegrepen worden kon. Maar van den innerlijken zielestrijd en angst bij hem geen woord! Hij moest de bijzonderheden daaromtrent genoeg bekend onderstellen uit zijne drie Voorgangers. Kenlijk dan ook hebben wij later den weerflag bij hem op hun verhaal (XVIII. 11): *den DRINKBEKER, dien Mij de Vader gegeven heeft, zegt de Heiland aldaar, zal Ik dien niet drinken?*

Hoe het verder (om nog met een woord op het Hoogepriesterlijk gebed van Hoofdst. XVII bij JOHANNES weder te keeren!) hoe het zamengaat, dat aldaar (dat is, vóór het overtrekken reeds van de beek) de zelfsovergave van den Heiland wordt voorgesteld niet slechts als eene *vast beslotene*, maar zelfs uit het standpunt eener *reeds volbrachte* zaak, terwijl bij de *Synoptici* de Zaligmaker nog tot den bloede toe worstelt, of de lijdensbeker van Hem mocht worden weggenomen, is reeds bij eene vroegere gelegenheid toegelicht (1). — Het behoort tot de eigenaartigheden van JOHANNES, die hij met de Propheten des Ouden Testaments gemeen heeft, de toekomst, gelijk die vast staat in het besluit van God en in de Schrift, als eene reeds gebeurde zaak uit te drukken. Ziedaar juist den geest en zin van het gebed door hem opgeteekend en uitgelegd, bij het stilstaan voor den Kedron. JESUS in hetzelfde beschouwt zich als reeds alles volbracht hebbende, om dat Hij

(1) Bladz. 194, 195 boven.

het met Zijne Goddelijke zekerheid wist, dat Hij het alles volbrengen ging. Van daar die uitdrukkingen: *Ik ben niet meer in de wereld* (XVII. 11); — *toen Ik met hen in de wereld was* (vs. 12); — *Ik heb vol-eindigd het werk, dat Gij Mij gegeven hebt om te doen* (vs. 4). Is het niet, als of wij hier den grooten Hoogepriester onzer belijdenis hooren, gelijk Hij, na Zijne volbrachte zelfsoffering, de voorspraak der Zijnen is in den hemel? Nu! met dit hoog verheven standpunt van den laatsten, Apostolischen-Prophetischen Evangelist, waaruit hij ons den Heere, vóór Zijn lijden, als reeds triumfeerend voorstelt in de kracht Zijner Goddelijke zelfbewustheid en volkomene *wetenschap*, strijdt geenszins, maar staat harmonisch in verband de voorstelling der *Synoptici* uit het standpunt van JESUS heilige menschheid, zoo als die van den drinkbeker des lijdens van den toorn Gods tegen de zonde, eenen afkeer hebben mocht en hebben moest, die alleen in de overgave aan den wil des Vaders, naar Wiens liefderaad dat lijden verordend en aangenomen was, zich kon oplossen.

DE GEVANGENNEMING.

Matth. XXVI. Marc. XIV. 43. Luc XXII. 47. En Joh. XVIII. 3. 47. En als Hij En *terstond* als als Hij nog sprak, JUDAS dan, *geno-*
nog sprak, ziet! Hij nog sprak, ziet daar eene *men hebbende de*
JUDAS, één van kwam JUDAS aan, schare, en één van *bende (krijgs-*
de Twaalve kwam, die één van de de Twaalve, die *knechten) en (ee-*
en met Hem een Twaalve was, en genaamd was Ju- *nige) dienaars*
grootte schare, met hem eene DAS, ging hen *van de Over-*
met zwaarden en grootte schare, voor, *priesters en Pha-*

MATTHÉUS.

stokken (gezon-
den) van de O-
verpriesters en
Ouderlingen *des*
volks.

48. En die Hem
verried, had hun
een teeken (ση-
μεῖον) gegeven,
zeggende: dien ik
zal kussen, dezel-
ve is het, grijpt
Hem.

49. En terftond
komende tot JE-
sus, zeide hij:
wees gegroet,
Rabbi! en hij
kuste Hem.

50. Maar JESUS
zeide tot Hem:
Vriend! waartoe
zijt gij hier?

MARCUS.

met zwaarden en
stokken (gezon-
den) van de O-
verpriesters en *de*
Schriftgeleerden
en Ouderlingen.

44. En die Hem
verried had hun
een seïn (σὺσ-
σημον) gegeven,
zeggende: dien ik
kussen zal, die is
het; grijpt Hem,
en leidt Hem ze-
kerlijk (ἀσφαλῶς
wel verzekerd)
heen.

45. En als Hij
gekomen was,
ging hij terftond
tot Hem, en zeide:
Rabbi, Rabbi!
en kuste Hem.

LUCAS.

JOHANNES.

seën, kwam al-
daar met lantaar-
nen, en fakkelen,
en wapenen.

en kwam bij JE-
sus, om Hem te
kussen.

48. En JESUS
zeide tot hem:
JODAS! verraadt
gij den Zoon des
menschen met een
kus?

4. JESUS dan,
WETENDE alles wat
over Hem komen
zoude, ging uit,
en zeide tot hen:
wien zoekt gij?

MATTHEÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

5. Zij antwoordden Hem : JESUS den Nazarener.

JESUS zeide tot hen : Ik ben het !

En JUDAS die Hem verried , stond ook bij hen.

6. Als Hij dan tot hen zeide : Ik ben het ! gingen zij achterwaarts , en vielen ter aarde.

7. Hij vroeg hen dan weder : wien zoekt gij ? en zij zeiden ; JESUS den Nazarener.

8. JESUS antwoordde : Ik heb u gezegd , dat Ik het ben.

Indien gij dan Mij zoekt , zoo laat dezen heengaan.

9. *Op dat het woord vervuld zoude worden , dat Hij gezegd had : uit de genen , die Gij Mij gegeven hebt , heb Ik niemand verloren.*

Toen kwamen zij toe , en floegen de
II Deel.

46. En zij floegen hunne han-

49. En die bij Hem waren , zien-

10. SIMON PETRUS dan , heb-
21

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

handen aan JESUS, en grepen Hem.

51. En ziet! één van degenen, die met JESUS waren, *de hand uitstreckende* trok zijn zwaard uit, en slaande den dienstknecht des Hoogepriesters, hieuw hem *het oor af*.

52. Toen zeide JESUS tot hem: keer uw zwaard in zijne plaats. *Want allen die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan.* 53. Of meent gij dat Ik Mijnen Vader nu niet kan bidden, en Hij zal Mij meer dan twaalf legioenen Engelen bijzetten? 54. Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden (die zeggen) dat het alzoo geschieden moet?

den aan Hem, en grepen Hem.

47. En een der genen, die bij Hem stonden *het zwaard trekken-*de, floeg den dienstknecht des Hoogepriesters en hieuw (hem) *het oor af*.

de wat daar geschieden zoude, zeiden tot Hem:

Heere! zullen wij met het zwaard slaan?

50. En één uit hen floeg den dienstknecht des Hoogepriesters, en hieuw hem *het rechter oor af*.

51. En JESUS antwoordende, zeide: laat ze tot hier toe geworden! *En Hij raakte deszelfs oor aan, en heelde het.*

bende een zwaard trok hetzelfde uit, en floeg des Hoogepriesters dienstknecht, en hieuw hem *het rechter oor af.* *En de naam des dienstknechts was* MATTHÉUS.

11. JESUS dan zeide tot PETRUS: steek uw zwaard in de schede.

Den drinkbeker, dien Mij de Vader gegeven heeft, zal Ik dien niet drinken?

12. De bende dan, en de Oversten over duizend, en de dienaars der Joden namen JESUS gezamenlijk, en bonden Hem.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

55. Ter zelfder ure sprak JESUS tot de scharen: *gij zijt* uitgegaan als tegen een moordenaar, met zwaarden en ftoken, om Mij te vangen: dagelijks zat Ik bij u, *leerende in den tempel*, en gij hebt Mij niet gegrepen. 56. *Doch dit alles is geschied, op dat de Schriften der Propheten zouden vervuld worden.* Toen vluchtten al de discipelen, Hem verlatende.

48. En JESUS, *antwoordende*, zeide tot hen: *zijt gij* uitgegaan met zwaarden en ftoken, als tegen een' moordenaar, om Mij te vangen? 49. Dagelijks was Ik bij ulieden *in den tempel, lerende*, en gij hebt Mij niet gegrepen. *Maar (dit geschiedt) op dat de Schriften zouden vervuld worden.* 50. En zij Hem verlatende zijn alle gevlucht.

51. En een zeker jongeling volgde Hem, hebbende een lijnwaad omgedaan over het naakte (lijf) en de jongelingen grepen hem. 52. En hij, het lijnwaad verlatende is naakt van hen gevlucht.

52. En JESUS, zeide tot de *Overpriesters*, en de *Hoofdmannen des tempels*, en *Ouderlingen* die tegen Hem gekomen waren: *zijt gij* uitgegaan met zwaarden en ftoken, als tegen een moordenaar? 53. Als Ik dagelijks met u was in den Tempel, zoo hebt gij de handen tegen Mij niet uitgestoken. *Maar dit is uwe ure, en de macht der duisternis.*

In geheel dit verhaal legt MATTHÉUS wederom den grond, waarop de latere Evangelieschrijvers voortbouwen; voorts, met meer dan ééne eigenaartige bijzonderheid, die wij bij geen' hunner te rug vinden. Het in de verhalen des Bijbels zoo gemeenzame en bij den ooggetuige zoo natuurlijke: *Zie!* laat hij-alleen (vs. 47) hier voorafgaan. Insgelijks het beschamende woord tot JUDAS: *Vriend! waartoe zijt gij hier?* (vs. 50); doch kenlijk zonder inachtneming der orde van opvolging, daar hetzelfde ongetwijfeld is uitgesproken niet *na* den kus van den Verrader, maar bij zijne nadering. Daarentegen heeft LUCAS ons (vs. 48) het strengere woord bewaard door JESUS uitgesproken *na* den kus: JUDAS, *verraadt gij den Zoon des menschen met een kus?* De opvolging toont zich van zelve. — Slechts MATTHÉUS heeft het woord óf opgeteekend, óf op de gelegenheid van dat oogenblik wettig overgebracht, dat wij hier, geheel in den geest des Ouden Testaments en der Bergrede, lezen (vs. 52): *allen, die het zwaard nemen, zullen door het zwaard vergaan.* — De *twaalf legioenen Engelen* bij denzelfden Evangelist (vs. 53) zijn wederom kenlijk Israëlitisch. — De *vervulling der Schriften* wordt, als ten overvloede, door hem én hier (vs. 54) vermeld én later (vs. 56), daar die bij MARCUS slechts éénmaal voorkomt (vs. 49), en bij LUCAS en JOHANNES hier ondersteld, meer dan rechtstreeks wordt aangewezen.

MARCUS heeft hier wederom zijne karakteristieke

bijvoegfelen en klemtoonen. Onder de vijanden van Jesus worden bij hem (vs. 43) uitdrukkelijk *de Schriftgeleerden* genoemd. — De krijgsmanstaal herkennen wij niet slechts in zijn gebruik van het woord: *leus*, of *sein* (σύνσημον) voor het meer dagelijkse: *teeken* van MATTHÉUS (1)¹, maar ook in zijne uitbreiding van het snoode woord des Verraders: *grijpt Hem*, EN LEIDT HEM IN VERZEKERDE BEWARING HEEN. — Ontzettend van aanschouwlijke waarheid is voorts bij hem de herhaling van het woord: *Meester*, waarmede JUDAS Hem toespreekt (vs. 49): *Rabbi, Rabbi!* — Ook heeft MARCUS hier weder zijn bekend en eigenaartig *terstond* (ἐνθ' ὧς). — Maar zeer bijzonder onderscheidt hij zich hier (vs. 51, 52) door de treffende melding van den jongeling die ter naauwernood de handen der krijgsknechten ontkwam. Wie die jongeling geweest zij, en naar welke aanleiding hij zich op die plaats bevond, daaromtrent is veel gegist. Dat hij een der discipelen geweest is, heeft in allen geval meer waarschijnlijkheid, dan dat MARCUS hier zich zelve zoude aangeduid hebben. De vraag ligt verder buiten het bestek van deze plaats. Het karakteristieke van MARCUS bestaat hier weder in de aanschouwlijkheid der geheele voorstelling, en het denkbeeld, dat ons door dezelve van den toestand van Jesus vrienden op dat oogenblik geboren wordt. Treffend vooral is dat: *naakt ontkomen* van den jon-

(1) Deel I. bladz. 296.

geling. Wel ontkwam het deze volgeling des Heeren hier *naauwlijks*, zoo als Petrus het ergens uitdrukt, van de zielsbehouden is des rechtvaardigen sprekende (1 Petr. IV. 18).

LUCAS heeft weder kenlijk den historifchen gang: het *grijpen* van JESUS, door de twee eerfte Evangelisten *vóór* de verwonding van den dienstknecht gemeld, hervindt zich, naar den aart der zaak, bij LUCAS eerst later (vs. 54). Hij alléén heeft de vraag van den discipel opgeteekend (vs. 49): *Heer! zullen wij met het zwaard ftaan?* waarop, (zoo geheel wederom naar den aart der menfchelijke drift,) het antwoord niet gewacht wordt, om toe te ftaan. LUCAS voorts, het eerst, bepaalt, dat het *rechter* oor van den dienstknecht door den onbezonnen discipel werd afgehouden (vs. 50). — Door hem alleen weten wij, dat de wond door de aanraking van JESUS *geheeld* werd (vs. 51). — De toevoeging ten flotte (vs. 53): *Dit is uwe ure, en de macht der duisternis*, is mede bij LUCAS bijzonder, en ftaat wellicht aldaar in verband met de verzoekingsgefchiedenis, zoo als hij die (IV, 13) befluit met de opmerking: *dat de Duivel van JESUS week* VOOR EENEN TIJD. Thands, in Gethfemané, was het op nieuw *Zijne* ure.

JOHANNES klimt weder hooger op, en leidt in dieper bijzonderheden. Bij hem, allereerst, wordt de gevangenneming van JESUS voorafgegaan van eene ontzachelijke openbaring Zijner grootheid en majesteit (vs. 3—9), die het vrijwillige, maar ook het plaats-

bekleedende Zijner overgave treffend doet uitkomen. Het was voor dit laatste Evangelie bewaard, ons te doen kennen, hoe op dat enkele woord van JESUS: *Ik ben het*, de bende die Hem kwam aangrijpen te rug ging en ter aarde viel. Het is eerst met het tweede woord, door den Heer uitgesproken: *Indien gij Mij zoekt, zoo laat dezen heengaan*, dat Hij zich overgeeft, vrijwillig, maar op eene voorwaarde, waarvan de zinnebeeldige beteekenis heerlijk wordt opgehelderd door de opmerking van den Evangeliefchrijver (vs. 9): *Op dat het woord vervuld zoude worden dat Hij (zie Hoofdst. XVII. 12) gezegd had: uit de genen, die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik niemand verloren.*

Wat de plaatfing van deze invoeging bij JOHANNES aangaat, kennelijk is het door hem vermelde (vs. 4—9) voorgevallen onmiddellijk *na* den kus, door welken JUDAS den Meester aan de bende te kennen gaf. Ontzettend is in verband hiermede zijne opmerking (vs. 5b): *En JUDAS, die Hem verried, stond ook bij hen*, zich op die wijze, *na* den kus, openbaar onder 's Heilands vijanden plaatfende, en zich zelve dus uitfluitende van de genen, die Hem (den Zoon!) gegeven waren, om er geen' uit te verliezen. Hoofdst. XVII. 12.

Naar zijne gewoonte dan het opgeteekende omtrent dien verraderskus bij de *Synoptici* onderstellende, gaf ons JOHANNES daarentegen de aangewezen bijzonderheden, den perfoon des Heeren zelve betreffende; en fluit zich verder (vs. 10) den *Synoptici*

aan. Aldaar openbaart hij het eerst ons den naam van den voorbarigen discipel, die het zwaard zoo roekeloos te baat nam : — het was geen ander dan PETRUS. Tevens bericht hij ons, met zijne vroeger reeds opgemerkte naauwkeurigheid omtrent namen, dat *de dienstknecht van den Hoogepriester*, wiens oor afgehouden werd, MALCHUS heette. — Terwijl, eindelijk, de *Synoptici* spreken van het *grijpen* en *heenleiden* van JESUS, doet alleen JOHANNES hier (vs. 12) opmerken, dat *zij* Hem, het geduldige Godslam, ook *bonden*. Hij komt later (vs. 24) op deze bijzonderheid nog met een belangrijken weérslag te rug.

JESUS VOOR DEN HOOGEPRIESTER EN DEN
JOODSCHEN RAAD.

Matth. XXVI.	Marc. XIV. 53.	Luc. XXII. 54.	Joh. XVIII. 13.
57. Die nu JESUS gevangen hadden, leidden (Hem) henen tot CAJA- PHAS, den Hoo- gepriester, al- waar de Schrift- geleerden en Ou- derlingen verga- derd waren. 58. En PETRUS volg- de Hem van ver- re, tot aande zaal des Hoogepries-	En zij leidden JE- sus heen tot den Hoogepriester, en bij hem verga- derden al de O- verpriesters en de Schriftgeleer- den. 54. En PE- TRUS volgde Hem van verre, tot binnen de zaal des Hoogepries- ters, en hij was mede zittende	En zij grepen Hem, en leidden (Hem weg) en brachten Hem in het huis des Hoo- gepriesters. En PETRUS volgde van verre. 55. En als zij vuur ont- stoken hadden in het midden van de zaal, en zij te zamen nederza- ten, zat PETRUS	En zij leidden Hem heen, eerst tot ANNAS; want <i>hij was de schoon- vader van CAJA- PHAS, welke des- zelvenjaars Hoo- gepriester was.</i> 14. CAJAPHAS nu was de geen, die den Joden gera- den had, dat het nuttig was dat één mensch voor

MATTHEÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ters, en binnen met de dienaren, *in het midden* het volk stierf.
gegaan zijnde, en *zich warmen-* van hen. 15. En SIMON
zat hij bij de die- *de bij het vuur.* PETRUS volgde
naren, om het JESUS, en een an-
einde te zien. *der discipel. De-*
ze discipel nu was
den Hoogepries-
ter bekend, en
ging met JESUS in
des Hoogepries-
ters zaal. 16. En
PETRUS stond bui-
ten aan de deur.
De andere disci-
pel dan, die den
Hoogepriester
bekend was, ging
uit, en sprak met
de deurwaarder,
en bracht PETRUS
in.

59. En de Over- 55. En de Over- 56. En een zeke- 17. De dienst-
priesters, en de priesters en de ge- re dienstmaagd
Ouderlingen, en heele Raad zoch- maagd dan, *die*
de geheele groote ten getuigenisfen het vuur zitten, *de deurwaarder*
Raad zochten tegen JESUS om en hare oogen op TRUS: zijt ook gij
valsche getuige- Hem te dooden, hem houdende, niet uit de disci-
nisfen tegen JE- en vonden niets. zeide: ook deze pelen van dezen
sus, opdat zij Hem 56. Want velen was, met Hem! mensch? Hij zei-
dooden mochten, getuigden valsche 57. Maar hij ver- de: ik ben niet.
en vonden niets. lijk tegen Hem, loochende Hem, 18. En de dienst-
60. En hoewel *en de getuigenis-* zeggende: vrouw! knechten en de
daar vele valsche *sen waren niet* ik ken Hem niet. dienaars *stonden,*
getuigen geko- eenparig. 57. En 58. En kort daar- hebbende een ko-
men waren, zoo eenigen, *opstaan-* na, een ander len vuur gemaakt,

MATTHÉUS.	MARCUS.	LUCAS.	JOHANNES.
vonden zij niet.	de getuigden val-	hem ziende, zei-	om dat het koud
61. Maarten laat-	schelijk tegen	de : ook gij zijt	was, en warmden
ste kwamen twee	Hem, zeggende:	van die. Maar	zich. PETRUS
valſche getuigen	58. Wij hebben	PETRUS zeide :	STOND BIJ HEN EN
die zeiden : Deze	Hem <i>hooren zeg-</i>	mensch ! ik ben	WARNDE ZICH.
<i>heeft gezegd</i> : Ik	<i>gen</i> : Ik zal <i>dezen</i>	niet. 59. En <i>als</i>	19. De Hoo-
kan den tempel	<i>tempel</i> , die met	<i>het omtrent een</i>	gepriester dan
Gods afbreken en	handen gemaakt	<i>ure geleden was</i> ,	vroeg JESUS, aan-
indriedagen den-	is afbreken, en in	bevestigde dat <i>een</i>	gaande Zijne dis-
zelve opbouwen.	drie dagen <i>een</i>	<i>ander</i> , zeggende :	cipelen en Zijne
62. En de Hoo-	<i>anderen zonder</i>	in der waarheid	leer. 20. JESUS
gepriester op-	<i>handen gemaakt</i> ,	ook deze was met	antwoordde hem:
ſtaande, zeide tot	bouwen. 59. <i>En</i>	Hem ; want hij is	Ik heb vrij uit
Hem : antwoordt	<i>ook alzoó was</i>	ook een Galileër.	geſproken tot de
gij niets ? Wat	<i>hun getuigenis</i>	60. Maar PETRUS	wereld ; Ik heb al-
getuigen. <i>dezen</i>	<i>niet eenparig.</i>	zeide : mensch !	tijd geleerd in de
tegen U ? 63.	60. En de Hoo-	ik weet niet wat	Synagogen en in
Doch JESUS zweeg	gepriester <i>in het</i>	gij zegt. En ter-	den Tempel, daar
ſtil ! En de Hoo-	<i>midden opſtaan-</i>	ſtond, als hij nog	de Joden van alle
gepriester ant-	de vroeg JESUS,	ſprak, kraaide de	plaatſen te zamen
woordende zeide	zeggende : ant-	haan. 61. En <i>de</i>	komen, en in het
tot Hem : <i>Ik be-</i>	woordt Gij niets ?	<i>Heer</i> , <i>zich om-</i>	verborgen heb Ik
<i>zweer U bij den</i>	Wat getuigen de-	<i>keerende zag PE-</i>	niets geſproken.
<i>levendigen God</i> ,	zen tegen u ? 61.	TRUS aan ; en PE-	21. Wat onder-
<i>dat Gij ons zegt</i> ,	Maar Hij zweeg	TRUS <i>werd in-</i>	vraagt gij Mij ?
of Gij zijt de	ſtil, en <i>antwoord-</i>	<i>dachtig aan het</i>	Ondervraag de
Christus, <i>de</i>	<i>de niets.</i> Weder-	<i>woord des Hee-</i>	genen die het ge-
Zoon van God.	om vroeg Hem	<i>ren ; hoe Hij hem</i>	hoord hebben,
64. JESUS zeide	de Hoogepriester,	<i>gezegd had : eer</i>	<i>wat Ik tot hen</i>
tot hem : <i>gij hebt</i>	en zeide tot Hem:	<i>de haan ge-</i>	<i>gſproken heb ;</i>
<i>het gezegd.</i> Doch	Zijt Gij de Chris-	<i>kraaid zal heb-</i>	<i>zie ! dezen weten</i>
Ik zeg ulieden :	tus, <i>de Zoon</i>	<i>ben, zult gij Mij</i>	<i>wat Ik gezegd</i>
van nu aan zult	<i>des GEZEGENDEN</i>	<i>driemaal verloo-</i>	<i>heb. 21. En toen</i>
gij zien den Zoon	(Gods) ? 62. En	<i>chenen. 62. En</i>	<i>Hij dit zeide :</i>
des menſchen,	JESUS zeide : <i>Ik</i>	PETRUS naar bui-	<i>één van de dic-</i>

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

*zittende ter rechter(hand) der kracht Gods, en komende op de wolken des hemels. 65. Toen verscheurde de Hoogepriester zijne kleeders (ἰματία), zeggende: Hij heeft God gelasterd! Wat hebben wij nog getuigen noodig? Ziet, nu hebt gij Zijne Godslastering gehoord. 66. Wat dunkt ulieden? En zij, antwoordende, zeiden: Hij is des doods schuldig. 67. Toen spogen zij in Zijn aangezicht, en floegen Hem met vuisten. 68. En anderen gaven Hem kinnebakslagen, zeggende: *propheteer ons, Christus!* wie is het, die U geflagen heeft? 69. En PETRUS zat buiten in de zaal, *ben het. En gijlieden zult den Zoon des menschen zien zitten ter rechter(hand) der kracht (Gods) en komen met de wolken des hemels. 63. En de Hoogepriester verscheurende zijne kleeders (χιτῶνας), zeide: wat hebben wij nog getuigen noodig? 64. Gij hebt de (Gods) lastering gehoord! wat dunkt ulieden? En zij allen veroordeelden hem, des doods schuldig te zijn. 65. En sommigen begonnen Hem te bespuwen, en Zijn aangezicht te bedekken, en met vuisten te slaan, en tot Hem te zeggen: *propheteer! En de dien naars (ὑποκρίται)* gaven Hem kinnebakslagen. 66. *tengaande, weenede bitterlijk. 63. En de mannen, die JESUS hielden, bespotteden Hem, en floegen Hem. 64. En als zij Hem overdekt hadden, floegen zij Hem op het aangezicht, en vroegen Hem, zeggende: *propheteer!* wie is het, die U geflagen heeft? 65. En vele andere dingen zeiden zij tegen Hem, lasterende. 66. En als het dag geworden was, vergaderden de Ouderlingen des volks en de Overpriesters en de Schriftgeleerden, en brachten Hem in hunnen Raad. 67. Zeggende: zijt Gij de Christus? zeg het ons. En Hij zeide tot hen: *Indien Ik het u zeg, gij zult het niet gelooven. 68. En* *naren, die daar bij stond, gaf JESUS een kinnebakslag, zeggende: antwoordt gij alzoo den Hoogepriester? 23. JESUS antwoordde hem: indien Ik kwalijk gesproken heb, getuig van het kwade; en indien wel, waarom slaat gij Mij? 24. ANNAS had Hem gebonden gezonden tot CAJAPHAS den Hoogepriester.* *25. EN SIMON PETRUS STOND EN****

MATTHÉUS.	MARCUS.	LUCAS.	JOHANNES.
<p>en eene dienstmaagd kwam tot hem, zeggende: gij waart ook met JESUS, den Galileër. 70. Maar hij loochende het voor allen, zeggende: ik weet niet, wat gij zegt. 71. <i>En als hij naar de voorpoort uitging (uitgegaan was)</i>, zag hem een andere (dienstmaagd) en zeide tot de genen, die aldaar waren: deze was ook met JESUS den Nazarener. 72. En hij loochende het wederom met eenen eed, (zeggende:) Ik ken den mensch niet. 73. En een weinig daarna, die er stonden, bijkomende, zeiden tot PETRUS: waarlijk! gij zijt ook een van die, <i>want ook uwe spraak maakt</i></p>	<p>En als PETRUS beneden in de zaal was, kwam eene van de dienstmaagden des Hoo- gepriesters, 67. En ziende PETRUS die zich warmde, zag zij hem aan, en zeide: ook gij waart met JESUS, den Nazarener. 68. Maar hij heeft het geloochend, zeggende: ik ken Hem niet, <i>en ik weet niet wat gij zegt. En hij ging buiten in het voorhof</i> (Gr. προαυλίου), <i>en de haan kraaide.</i> 69. En de dienstmaagd, hem wederom ziende, begon te zeggen tot de genen die daar bij stonden: deze is één van die. 70. Maar hij loochende het wederom. En een weinig daarna, die daar bij stonden, zeiden we-</p>	<p><i>indien Ik ook vraag, gij zult Mij niet antwoorden, of loslaten.</i> 69. Van nu aan zal de Zoon des menschen gezeten zijn aan de rechterhand der kracht Gods. 70. En zij zeiden allen: zijt Gij dan de Zoon van God? En Hij zeide tot hen: gij zegt, dat Ik het ben. 74. En zij zeiden: wat hebben wij nog getuigen van noode? want wij zelve hebben het uit Zijnen mond gehoord.</p>	<p>WARMDE ZICH (verg. vs. 18). Zij zeiden dan tot Hem: zijt ook gij niet uit Zijne discipelen? Hij loochende het, en zeide: ik ben niet! 26. <i>Een van de dienstknechten des Hoogepriesters, die maagfchap was des genen, dien PETRUS het oor afgehouden had, zeide: heb Ik u niet gezien in den hof met Hem?</i> 27. PETRUS dan loochende het wederom. En terstond kraaide de haan.</p>

MATTHEÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

u openbaar. 74. derom tot PETRUS:
Toen begon hij waarlijk gij zijt
zich te vervloe- één van die, want
ken, en te zwee- gij zijt ook een
ren: ik ken den Galileër; en uwe
mensch niet. 75. spraak *gelijkt* (er
En terftond kraai- naar). 71. En hij
de de haan. En begon (zich zel-
PETRUS werd in- ven) te vervloe-
dachtig het woord ken, en te zwee-
van JESUS, die tot ren: ik ken de-
hem gezegd had: zen mensch niet,
eer de haan ge- *dien gij zegt*. 72.
kraaid zal heb- Ende haan kraai-
ben, zult gij Mij de *ten tweeden*
driemaal verloo- *male*, en PETRUS
chenen. En naar werd indachtig
buiten gaande, het woord, het-
weende hij *bit-* welk JESUS tot
terlijk. hem gezegd had:
eer de haan twee-
maal gekraaid zal
hebben, zult gij
Mij driemaal ver-
loochenen. En
hij *opmerkzaam*
geworden zijn-
de (1), weende.

(1) Of: tot zich zelven ingekeerd zijnde, Gr. ἐπιβαλὼν, in de Engelsche Overzetting: *when he thought there on*; minder juist in de onze: *zich van daar makende*. Ἐπιβάλλειν (t. w. τὸν νοῦν) is het Latijnsche *animum advertere*. Vergelijk WETSTEIN op deze plaats.

De historifche opvolging is hier uit het midden dezer talrijke en elkander doorkruifende bijzonderheden wederom zeer goed te ontdekken, zoo wij flechts den leiddraad van LUCAS blijven volgen. De feiten door hem opgeteekend worden dan op nieuw toege-licht en aangevuld door de hoog gewichtige nalezing van JOHANNES. Allereenvoudigst is de orde dier feiten bij LUCAS: de Heiland wordt gevoerd tot de Hoogepriesters, verloochend door PETRUS, mishandeld door de dienaars, en op Zijne belijdenis van Gods Zoon te zijn, fchuldig verklaard aan lastering door den Raad.

Alle drie de *Synoptici* vermelden het hoe JESUS van Gethfemané gevangen geleid wordt tot den Hoogepriester CAJAPHAS en voor den Raad, ten zijnen huize vergaderd. JOHANNES maakt ons met eene nieuwe bijzonderheid bekend: dat, namelijk, de Heiland allereerst gebracht werd naar ANNAS, den fchoonvader van CAJAPHAS (vs. 13) met herinnering aan de onwillekeurige voorzegging van dat Priesterlijk Opperhoofd, die vroeger in dit zelfde Evangelie is opgeteekend (XI. 51). — Straks (vs. 24) doet hij het nog opmerken, hoe JESUS *in banden door ANNAS gezonden was naar het huis van CAJAPHAS*.

Onmiddelijk hierop laat LUCAS (vs. 54–62) het verhaal van PETRUS verloochening onafgebroken volgen; MATTHÉUS, MARCUS, en JOHANNES plaatfen de verhooren voor den Hoogepriester en den Joodfchen Raad, zoo wel als de mishandelingen door de dienaars, tuffchen het nederzitten en de drie verloocheningen van den Apostel.

In geheel dit vereenigd verhaal gaan wederom de twee eerste Evangeliën te zamen. MARCUS houdt zich, behoudens de hem eigene bekortingen en invoegingen, aan de orde van MATTHÉUS, eene orde, die straks uit LUCAS en JOHANNES, ja ook uit den aart zelve der zaak, geenszins de *historische* blijkt te zijn, maar eene *zakelijke*, overeenkomstig den persoonlijken indruk van onzen eersten Evangelist.

Wat de beschrijving der bijzonderheden betreft, zoo heeft allereerst MATTHÉUS hier zijne zeer karakteristieke: de opmerking (vs. 58) dat PETRUS *het einde der zaak wilde zien* in de zaal van den Hoogepriester; — straks bij het verhaal der Vergadering van den Joodschen Raad, (vs. 61) de juiste bepaling van het *getal* der valsche getuigen: *twee*, met kennelijk te rug zicht op de bepaling der Wet van Moses: *In den mond van TWEE of DRIE getuigen zal alle waarheid bestaan* (1); — daarop, de zoo geheel Joodsche *bezweering* van den Hoogepriester bij de ondervraging (vs. 63); — de uitroep (vs. 65): *Hij heeft God gelasterd*; — de uitdrukkelijke invoeging van den titel van CHRISTUS bij de bespottling (vs. 68), om te doen gevoelen, dat die bespottling zoo wel de Koninklijke als de Prophetische waardigheid van den Heiland ten voorwerp had; — eindelijk, een *eed* van PETRUS reeds bij zijne eerste verloochening (vs. 72).

(1) 5 Mofes XVII. 6. Opmerkelijk is het intusschen; dat zelfs door valsheid slechts het *minimum* van het vereischt getal heeft kunnen geleverd worden, en ook aldus (leert ons MARCUS) *was het getuigenis niet eenparig*.

MARCUS onderscheidt zich hier op de volgende wijze. Hij maakt ons de plaats der verloochening al daadlijk anschouwlijker door de uitdrukkelijke melding, dat PETRUS *tot BINNEN de zaal* volgde, waar MATTHÉUS (vs. 58) meer in het algemeen heeft: *tot AAN*. — Hij toont ons (vs. 54) den Apostel niet alleen *met de dienaren zittende*, maar ook ZICH WARMEDE BIJ HET VUUR, eene bijzonderheid waarop vooral JOHANNES (vs. 18 en 25) op nieuw te rug komt, terwijl LUCAS die minder rechtstreeks te kennen geeft (vs. 55). — Voor den Raad, maakt alleen hij, en dat tot tweemaal toe (vs. 56 en 59), opmerkzaam dat de getuigenissen niet eenparig waren. — Uitvoerig is hij en nadrukkelijk in de opteekening van het valsche getuigenis zelve: *Wij hebben Hem HOOREN zeggen: Ik zal DEZEN tempel, DIE MET HANDEN GEMAAKT IS, afbreken, en in drie dagen EENEN ANDEREN, ZONDER HANDEN GEMAAKT opbouwen*. — Het *opstaan* van den Hoogepriester, reeds bij MATTHÉUS (vs. 62) opgemerkt, doet hij nog meer uitkomen door de bijvoeging (vs. 60): *IN HET MIDDEN*. — Het stilzwijgen des Heeren vermeldt hij met dubbelen nadruk: *Hij zweeg stil* EN ANTWOORDEDE NIETS (vs. 61). — Voor: *den Zoon* VAN GOD heeft hij (vs. 61) de letterlijke uitdrukking der Joden: *den Zoon* DES GEZEGENDEN. — In de woorden van JESUS uit DANIËL (vs. 64) herstelt hij de eigene zoo veel levendiger uitdrukking van den Propheet: *met de wolken des hemels*, waar MATTHÉUS slechts den zin uitdrukte in zijn: *op de wolken des hemels*. — Het *bedekken* van JESUS *aangezicht* bij de bespotteling van Zijne prophetische heerlijkheid, heeft hij het

eerst (vs. 65), na hem LUCAS (vs. 64). Dat het *de dienaars* waren, die den Heiland kinnebakflagen gaven, doet wederom hij het eerst opmerken (vs. 65); JOHANNES verklaart ons de toedracht nader en naauwkeuriger bij het verhoor voor den Hoogepriester (vs. 22).

Van daar met MATTHÉUS overgaande tot het verdere verhaal der verloochening, is het MARCUS, die ons hier wederom de plaats met meerdere juistheid beschrijft (vs. 66): PETRUS *was* BENEDEN (1) *in de zaal*. Aldaar zag hem de dienstmaagd, die MATTHÉUS niet nader aanduidt, maar die bij MARCUS eene *dienstmaagd van den Hoogepriester* genoemd wordt (vs. 66); JOHANNES kenmerkt haar als *de deurwaarder*. — Beide MARCUS (vs. 67) en LUCAS (vs. 56) beschrijven den blik, dien deze dienstmaagd op den Apostel wierp, en die hem het eerst in verwarring bracht. — De uitdrukking der eerste verloochening heeft hier (vs. 68) wederom dubbelen nadruk: *ik ken Hem niet, ik weet niet wat gij zegt*, daar MATTHÉUS (vs. 70) slechts de tweede, LUCAS (vs. 57) de eerste dezer uitroepingen heeft. — Doch allergewichtigst is hij in de opteekening van hetgeen *na* die eerste verloochening plaats had: het *eerste* (waarschuwende) *hanengekraai*, na dat zich de Apostel reeds *naar buiten in den voorhof* (2) begeven had. Hij had (dit leeren wij uitflui-

(1) Gr. *ἔξω* voor het *ἔξω* (*buiten*) van MATTHEUS (vs. 69).

(2) Kwelijk vertalen hier de Onzen: *voorzaal*. Het Grieksche *προαύλιον* beteekent den *voorhof*, het *vestibulum*, dat is, de ruime plaats voor de deur (*τὸ ἔμπροσθεν τῆς αὐλῆς*, bij SUIDAS). Men onderscheide wel in dit verhaal 1o. den *voorhof*, 2o. de *voor- of benedenzaal*, waar de dienaren zaten rondom het vuur, en 3o. de *bovenzaal*, of het opperste

tend door MARCUS) zich toen nog aan het gevaar eener tweede en derde verloochening *kunnen* onttrekken, maar weldra ziet men hem (vs. 69) in de benedenzaal te rug. — Nog heeft hier MARCUS (vs. 69) eene nadere bestemming en kenlijke verklaring van MATTHÉUS: de dienstmaagd die door dezen (vs. 71) *een andere* genaamd wordt, blijkt bij genen *dezelfde* geweest te zijn, die PETRUS het eerst in verlegenheid bracht. — [MATTHÉUS noemde haar, in zijn meer algemeen en minder ontwikkeld verhaal: *eene andere*, ten gevolge eener zeer natuurlijke en bij hem eigenaartige vermenging van de onderscheidene personen, die in de verwarring van dat oogenblik aan den aanval op PETRUS deel namen. Het is wederom hetzelfde beginsel, waaruit zijn karakteristiek *meervoudig* ontstaat.] LUCAS (vs. 58) spreekt ook, niet van *eene andere dienstmaagd*, maar van *een anderen* onder de *omstanders*. — Zoo lost zich alles door het verband der drie *Synoptici* allereenvoudigst op). — Tot MARCUS te rug keerende, hebben wij hier wederom meer ontwikkeld de verdenking, door PETRUS vreemde uitspraak veroorzaakt (vs. 70): *Gij zijt ook een GALILEËR, en uwe spraak gelijkt*. — Straks op nieuw, (vs. 72) de herhaalde melding van een *tweede* hanengekraai. — Daarentegen wordt van de *bitterheid* des berouws van PETRUS bij zijnen boezemvriend MARCUS niet weder gerept. Alleen MATTHÉUS en LUCAS hebben dat treffende woord: *hij weende* BITTERLIJK. MARCUS heeft eenvoudig: *hij weende*. Het gewichtige

gedeelte van de zaal, waar de Hoogepriester JESUS voorloepig ondervroeg (Joh. 19—24).

ἐπιβαλὼν (aandachtig geworden, tot hem zelven ingekeerd zijnde), dat wederom alleen bij MARCUS gelezen wordt (1), vinden wij later op de treffendste wijze ontwikkeld en verklaard bij LUCAS (vs. 61).

LUCAS heeft hier insgelijks meer dan ééne eigenaartige bijzonderheid. Hij toont ons met nadruk PETRUS gevaarvolle plaats *in het midden* der zaal, *in het midden* der dienaren rondom het vuur (vs. 55). — Hij teekent den tijd aan tusſchen de verloocheningen verlopen: (vs. 58) *kort daarna*, (vs. 59) *als het omtrent één uur geleden was*, te rekenen namelijk van de eerste (niet van de tweede) verloochening. — Vooral is hij gewichtig en treffend in het verhaal van des Apostels berouw, hetwelk hij ons toont in zijn onmiddelijk verband met *den blik van JESUS*, welke, daar Hij zich te midden van de smarten die Hij lijdt tot den gevallene even omkeert, hem indachtig maakt aan de voorzegging, en in de ſchuld vallen doet. Kenlijk hervinden wij hier dat barmhartige, dat medelijdende, en tevens zieldoordringende en genezende van den Heiland; hetwelk in het Evangelie van LUCAS op den voorgrond ſtaat. — Hierop volgt, als gelijktijdig aan het voorvallende met PETRUS in de benedenzaal, de beſpotting en mishandeling van JESUS door de mannen die Hem vasthielden (vs. 63 — 65); daarop (vs. 66) het brengen van JESUS uit de zaal des Hoogepriesters naar het vertrek, alwaar de Joodſche Raad vergaderd was; — ſtraks (vs. 67, 68) het protest van JESUS, alleen in dit Evangelie opgeteekend, voor dat Hij antwoordt op de vraag: *zijt Gij de*

(1) Bladz. 315. boven.

Christus? — Bij hem, insgelijks alleen, wordt deze vraag naauwkeurig onderscheiden van die wegens het *Zoonfchap* (Luc. vs. 70 verg. met Matth. vs. 63 en Marc. vs. 61). — De verklaring van Jesus betrekkelijk tot Zijne op handen zijnde verhooging geeft LUCAS hier letterlijk te rug: *de Zoon des menschen zal GEZETEN ZIJN AAN DE RECHTERHAND GODS*, waar MATTHÉUS (vs. 64) de prophecy in hare rechte lijn voortzettende gewag maakt van *het komen op de wolken des hemels*, en daarin door MARCUS (vs. 62) wordt gevolgd. Het lijdt wel geen twijfel of Jesus heeft gesproken, zoo als LUCAS de woorden optee kent, terwijl MATTHÉUS en MARCUS die uitdrukken bij wege eener wettige, fchoon geenszins letterlijke opvatting.

Doch het is voornamelijk, als wij reeds te kennen gaven, door het herftel der juiste hiftorifche orde, dat LUCAS van het hoogfte gewicht is voor de Evangelifche harmony aan deze plaats. Wij deden reeds opmerken, hoe hij, de orde van MATTHÉUS en MARCUS ook hier verlatende, de verloocheningen van PETRUS aan de verfchijning van Jesus voor het Sanhedrin laat *voorafgaan*, en vervolgens (vs. 63 – 65) de mishandeling des Heeren door de dienaars laat plaats hebben gelijktijdig met de verloocheningen, dat is, insgelijks vóór het opvoeren van den Heiland in de Raadsvergadering. De echtheid dezer orde blijkt duidelijk uit de zoo beftemde en geleidelijke tijdsbepaling: de verloocheningen van PETRUS hebben plaats *met het kraaijen van den haan*; de vergadering der Ouderlingen en Overpriesters, en de ondervraging des Heilands in hunnen Raad, volgens LUCAS (vs. 66), *als het reeds dag geworden was*.

JOHANNES bevestigt deze orde en licht den zamenhang der gebeurtenissen nog nader toe door zijne altijd innige en teedere bijzonderheden. Gaan wij die van den beginne dezer afdeeling na! — Bij hem hadden wij onmiddellijk na de gevangenneming in Gethsemané de wegleiding *eerst naar ANNAS* (vs. 12 en 13). Onmiddellijk hierop (vs. 14, vergeleken met vs. 24) geeft hij te kennen, dat JESUS van daar naar CAJAPHAS, den Hoogepriester van dat jaar, geleid werd. — Daarop volgt dan eene omstandigheid (vs. 15 en 16), door geen der *Synoptici* opgeteekend, maar waarin ons op even verrassende als veel verklarende wijze de eerste aanleiding tot PETRUS tegenwoordigheid in de benedenzaal openbaar wordt. JOHANNES aan het huis des Hoogepriesters bekend, ging het eerst in met JESUS in de zaal, terwijl PETRUS nog buiten stond: het is door de tuschenkomst dan van *genen*, dat de deurwaarder eindelijk ook *dezen* binnenlaat. — Dan hebben wij wederom bij JOHANNES eene bijzonderheid van hoog gewicht, die het te recht staan des Heilands voor den gantschen Raad wederom *voorafgaat*, te weten, een afzonderlijk verhoor door CAJAPHAS, waarin deze den Heere ondervraagt wegens Zijne discipelen en leere (vs. 19). Het antwoord volgt vs. 20, 21. en aanstonds daarop, op nieuw eene hoogst treffende bijzonderheid in het lijden des Heeren (vs. 22): een der dienaren van den Hoogepriester verftout zich JESUS in het aangezicht te slaan; JESUS biedt, in den geestelijken en bij Zijn goddelijk gebod (1) bedoelden zin, de andere wang met deze onvergetelijke toespraak

(1) Matth. V. 39.

(vs. 23) : *indien Ik kwalijk gesproken heb, getuig van het kwade, en indien wel, waarom slaat gij Mij?* terwijl (vs. 24) bij die gelegenheid opgemerkt wordt, dat onder dat alles JESUS op de onwaardigste wijze gebonden was, want alzoo *had Hem ANNAS gezonden naar CAJAPHAS* (1). — Te gelijk ligt in dezen eersten kinnebakslag de aanleiding tot die vele slagen die door de spottende dienaars aan JESUS zijn toegebracht, niet, gelijk uit de orde bij MATTHÉUS en MARCUS kon verstaan worden, *na* de veroordeeling; maar, gelijk ons uit den historischen samenhang bij LUCAS (vs. 62 — 66) bleek, nog *vóór* het opbrengen van JESUS in de Raadzaal, of eigenlijk (volgens JOHANNES) in den tusschentijd van het afzonderlijk verhoor door den Hoogepriester, en de verantwoording voor den vollen Raad. — Dat MATTHÉUS en MARCUS de mishandelingen zoo veel later plaatsfen, mag daaruit verklaard worden, dat ook *na* de veroordeeling sommigen uit den Raad den Heiland zullen hebben gehoond of bespot; maar dit neemt niet weg, dat de breed beschrevene beledigingen en lasteringen *door de dienaars* noodwendig vroeger hebben plaats gehad, en wel op een oogenblik, als het zoo even aangedeude, waarop JESUS zich alleen en uitsluitend onder de bewaring van deze menschen bevond.

(1) *Unus alterque oñv supplet* (bij onze Overzetters: *dan vs. 24*), *vel δὲ vel τε. Nil opus est. JESUM ab Anná ad Cajapham fuisse ductum indicarat JOHANNES vs. 15. in verbo συνεισῆλθαι et ipsa toties repetita pontificis appellatione: nunc vero id ipsum reasumit, et expresius memorat cum mentione vinculorum, in quibus alapam indignissimam accepit Salvator.* BENGEL ad h. l. Cf. et GROTIUS.

Maar de vergelijking van LUCAS met JOHANNES op de aangehaalde plaatfen doet ons nog een geheel ander licht opgaan; en wel over die hoog merkwaardige omftandigheid, dat na de derde verloochening van PETRUS, en onder het tweede hanengekraai, de Heere hem aanzag, en door dien zieldoordringenden blik van Goddelijke wetenfchap en liefde tot inkeer bracht. Op welke wijze, en onder hoedanige omftandigheden mogen wij ons dit allertreffendst oogenblik voorftellen? Na het tot hiertoe geblekene, zeer eenvoudig en geleidelijk, als volgt. De verloocheningen hebben plaats *beneden* in de zaal, terwijl *boven* aan dezelfde plaats, JESUS eerst door den Hoogepriester ondervraagd wordt, vervolgens door het vertrek van dezen aan den moedwil der dienaars wordt overgelaten. Hiermede verloopt nagenoeg een uur (Luc. vs.59). Maar nu wordt JESUS uit de openbare zaal opgebracht naar een ander vertrek in het huis des Hoogepriesters, alwaar de volle Raad zat. Om derwaart te komen, moet Hij juist de plaats voorbijgaan, waar PETRUS van de dreigende menigte omgeven, zijnen Meester verloochent. Op dat zelfde oogenblik dan wendt zich JESUS, terwijl Hij weggevoerd wordt, even om, en ziet den diep gezonken discipel aan, die door dien blik tot zich zelve komt, en zich verfoeit. Maar te gelijk is het dreigende gevaar van den fel bedreigden PETRUS afgeweerd. Want de aandacht der menigte, die zich om hem verdrong, wordt nu door het voorbijgaan van den Heere zelve, van den discipel afgebracht, en deze kan van dat oogenblik eener algemeene verwarring gebruik maken, om te ontkomen. —

Op nieuw heeft JESUS het leed afgeleid van een der Zijnen, door het op Zich zelve te doen aanloopen.

Bleef er intusfchen nog wellicht eenige zwarigheid over ten aanzien eener volle overeenstemming tusfchen de Vier Evangeliën omtrent alle de bijzonderheden der zoo ruim en uitvoerig verhaalde verloocheningen van PETRUS? — Zien wij de fchijnbare ftrijdigheden, die men tegenwerpt, en de oplofing daarvan door de toepafing der eenvoudigfte beginfelen! — De fchijnftrijdigheden komen hierop neder; 1°. JESUS had voorzegd: *gij zult Mij DRIEMAAL verloochenen*, en evenwel een grooter getal dan dat van *drie* wordt geboren uit de zamenvoeging der onderscheidene berichten in de vier Evangeliën omtrent de verloocheningswoorden, door den Apostel uitgesproken. 2°. De Evangelisten verfchillen omtrent de perfonen, die PETRUS aanvallen en ondervragen. — MATTHÉUS bij de tweede verloochening fpreekt van *twee* dienstmaagden, LUCAS (vs. 58) van eenen uit de omftanders, JOHANNES (vs. 25) van meer dan éenen. Bij de derde verloochening noemen MATTHÉUS (vs. 73) én MARCUS (vs. 70) de omftanders in het meervoud, LUCAS fpreekt wederom (vs. 59) van flechts éenen, JOHANNES (vs. 26) van *een dienstknecht des Hoogepriesters, die maagfchap was van den* door PETRUS in Gethfemané gewonden MALCHUS. 3°. Bij de *Synoptici* wordt PETRUS *zittende*, bij JOHANNES *ftaande* befchreven bij het vuur.

De overeenbrenging is niet moeilijk bij behoorlijke onderscheiding. Wat 1°. de zwarigheid omtrent het

aantal der verloocheningen betreft, wij moeten door de *drie* ontkenningen van PETRUS niet angstig en bekrompen het driemaal herhaalde woord: *ik ken Hem niet* verstaan: in dien zin heeft zeker PETRUS veel meer dan driemaal zijnen Heer ontkend; — maar het *driemaal* verloochenen heeft betrekking op de *driemaal* van onderscheidene zijden herhaalden aanval op den Apostel, op een iegelijken van welken hij tegen meer dan eenen der aanvallers of omstanders zich door dat ontzettende: *ik ken Hem niet*, zocht te redden. —

2. Ten aanzien der personen, die door de vier Evangelien op onderscheidene wijze worden aangegeven, zoo herinnere men zich dat bij het verhaal der *eerste* verloochening alle vier de Evangelien gelijkelijk den aanval toeschrijven aan *eene dienstmaagd*. Het schijnbaar verschil begint eerst bij de *tweede* verloochening. Deze volgt bij MATTHÉUS (vs. 71) op het woord van *eene andere*, bij MARCUS (vs. 69) op dat van *dezelfde* dienstmaagd. Wij hebben dit schijnverschil boven reeds opgelost. Dat LUCAS (vs. 58) hier van geene dienstmaagd, maar van *éenen*, JOHANNES van *meerdere* der *omstanders* spreekt, laat zich gemakkelijk uit den aart der zaak verklaren. Niets natuurlijker toch, dan dat op het woord der dienstmaagd, ook een en straks meerdere der bijstanders, dienaars van het huis en anderen, opmerkzaam gemaakt zijn, en zich bij de dienstmaagd gevoegd hebben. Niets natuurlijker evenzeer, dan dat de Apostel tot den eenen zich met zulk een woord, tot den anderen wederom met een ander zal hebben gewend, om zich te redden. — Bij de derde verloochening is de zwaarig-

heid veel minder. Aldaar spreken MATTHÉUS en MARCUS van *omstanders* in het meervoud, LUCAS bepaaldelijk van *éénen* uit de menigte; JOHANNES maakt ons dan dezen éénen, naar den aart van zijn bestek, bij name (1) bekend: het was een bloedverwant juist van dien MALCHUS, wien PETRUS in den hof de wonde aan het rechteroor toebracht. — Wat eindelijk 3°. het verschil tusfchen de Evangelieën omtrent het *zitten* of *staan* van PETRUS aangaat, de *Synoptici* stellen ons den Apostel in den beginne voor: *ZITTENDE bij het vuur*; maar JOHANNES spreekt dit verhaal niet tegen, wanneer hij (vs. 18 en 25) van PETRUS zegt *dat hij stond en zich warmde* (2). Kenlijk toch behoort dit *staan* tot een later oogenblik reeds, namelijk dat der tweede verloochening, terwijl voorts niets begrijpelijker is, dan dat de onrust in het gemoed des Apostels hem niet toeliet lang te zitten, maar hem weldra deed opstaan, vervolgens heengaan, straks wederom te rug keeren. — Met deze eenvoudige opmerkingen, die ons te gelijk op nieuw in elk der Evangelieën, en in het bijzonder in dat van JOHANNES, de vroeger gevondene kenmerken ten duidelijsfte deden hervinden, wordt alles effen en klaar.

De opvolging derhalve der hooggewichtige voorval-
len van JESUS gevangenneming in Gethsemané tot op

(1) Bladz. 175, 176 boven.

(2) Het is openbaar, dat de woorden vs. 25b eene bloote herhaling zijn van vs. 18b tot bevordering der duidelijkheid na het tusfchenverhaal van vs. 19—24.

de veroordeeling door het Sanhedrin, is even zeker als geleidelijk deze: 1°. JESUS wordt gebonden gebracht tot ANNAS (volgens JOHANNES); 2°. van daar, altijd in banden, naar het huis van den Hoogepriester des jaars CAJAPHAS (volgens alle de Evangelisten). 3°. Onder de bewaring der dienaars vertoeft Hij aldaar eenigen tijd in de bovenzaal (insgelijks volgens alle vier de Evangelisten). 4°. Intuschen wordt PETRUS, op den voorgang van JOHANNES, door de deurwaarter ingeleid (volgens JOHANNES), en 5°. plaatst zich nevens sommigen der dienaars in de benedenzaal bij het vuur (volgens alle de Evangelisten). 6°. De Hoogepriester ondervraagt JESUS afzonderlijk (volgens JOHANNES). 7°. JESUS antwoordt, en wordt door een der dienaren in het aangezicht geflagen (volgens JOHANNES). 8°. De Hoogepriester zich wederom verwijderd en JESUS met de dienaars alleen gelaten hebbende, nemen ook de overigen dezer menschen daaruit aanleiding om den Heere in het aangezicht te slaan, en verder te mishandelen (volgens LUCAS, vergeleken met MATTHÉUS en MARCUS). 9°. Terwijl alle deze dingen geschieden in de bovenzaal, hebben in de benedenzaal de drie verloocheningen plaats. PETRUS verloochent een eerste maal (volgens alle de Evangelisten). Eerste hanengekraai (volgens MARCUS). 10°. Hij gaat uit door de voorpoort naar den voorhof (volgens MARCUS), maar 11°. keert te rug en verloochent ten tweeden en ten derden male. Tweede hanengekraai (volgens alle de Evangelisten). 12°. Even vóór dat zelfde oogenblik is het bevel gekomen om JESUS op te brengen voor den Raad, die in een andere zaal van des Hoogepriesters huis vergaderd was. 13°. De

Heere gaat de plaats voorbij, waar PETRUS door de menigte gedrongen en bedreigd wordt, wendt zich om en ziet hem aan (volgens LUCAS). 14°. PETRUS keert tot zich zelve en weent bitterlijk (volgens de *Synoptici*). 15°. Het wordt dag. De Raad is vergaderd. De valsche getuigen worden gehoord (volgens MATTHÉUS en MARCUS). 16°. De Hoogepriester bezweert JESUS, of Hij de *Christus* is (volgens LUCAS, vergeleken met MATTHÉUS en MARCUS). 17°. Hij antwoordt afzonderlijk op deze vraag, en op de andere: of Hij de *Zone Gods* is (volgens LUCAS, vergeleken met MATTHÉUS en MARCUS). 18°. Na deze antwoorden veroordeelt de Raad Hem wegens Godslastering, en verklaart Hem schuldig des doods (volgens de *Synoptici*).

JESUS VOOR PILATUS.

Matth. XXVII.	Marc. XV. 1.	Lucas.	Johannes.
1. En als het nu	En terstond des		
morgenstond was,	morgens vroeg,		
hebben alle de	hielden de Over-		
Overpriesters en	priesters te za-		
de Ouderlingen	men raad, met		
des volks te za-	de Ouderlingen		
men raad geno-	en Schriftgeleer-		
men tegen JESUS,	den en den ge-		
dat zij Hem doo-	heelen Raad.		
den zouden.			
2. En Hem ge-	En JESUS gebon-	XXIII. 1. Ende	XVIII. 28. Zij
bonden hebben-	den hebbende,	geheele menigte	dan leidden JE-
de, leidden zij	brachten zij Hem	van hen stond op	SUS van CAJAPHAS
Hem weg, en ga-	henen, en gaven	en leidde Hem tot	in het Rechthuis.
ven Hem over aan	Hem aan PILA-	PILATUS.	En het was des
PONTIUS PILA-	TUS over.		morgens vroeg.

MATTHÉUS.
rus, den Stad-
houder.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

En zij gingen niet
in het Rechthuis,
op dat zij niet
verontreinigd
zouden worden;
maar op dat zij
het Pascha eten
zouden.

3. Toen heeft

JUDAS, die Hem

verraden had, ziende dat Hij veroordeeld was, berouw gehad, en
heeft de dertig zilveren (penningen) den Overpriesteren en Ouder-
ingen wedergebracht, 4. Zeggende: ik heb gezondigd, verradende
het onschuldig bloed. Doch zij zeiden: wat gaat ons dat aan? gij
moogt toezien. 5. En als hij de zilveren penningen in den tempel ge-
worpen had, vertrok hij, en heen gaande verworgde hij zich zelven.
6. En de Overpriesters de zilveren penningen nemende, zeiden: het
is niet geoorloofd dezelve in de offerkist te leggen, dewijl het een
prijs des bloeds is. 7. En te zamen raad genomen hebbende, koch-
ten zij daarvoor den akker des pottbakkers, tot eene begraafplaats
voor de vreemdelingen. 8. Daarom is die akker genaamd de akker
des bloeds, tot op den huidigen dag. 9. Toen is vervuld geworden,
hetgeen gesproken is door den Propheet JEREMIA, zeggende: en zij
hebben de dertig zilveren (penningen) genomen, de waarde des ge-
waardeerden van de kinderen Israëls, denwelken zij gewaardeerd
hebben; 10. En hebben dezelve gegeven voor den akker des potte-
bakkers, volgens hetgeen mij de Heer bevolen heeft.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

29. PILATUS

dan ging uit tot
hen, en zeide:
welke beschuldi-
ging brengt gij
tegen dezen

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

mensch^p 30. Zij
antwoordende ,
zeiden tot hem :
indien deze niet
een kwaaddoener
ware, zoo zouden
wij Hem u niet
overgeleverd heb-
ben. 31. PILATUS
dan zeide tot hem :
neemt gij Hem en
en oordeelt Hem
naar uwe Wet.
De Joden dan zei-
den tot hem : het
is ons niet geoor-
loofd iemand te
dooden. 32. Op
dat het woord van
JESUS vervuld
werde , dat Hij
gezegd had , be-
teekenende hoe-
danigen dood Hij
sterven zoude.

2. En zij begon-
nen Hem te be-
schuldigen , zeg-
gende : wij heb-
ben bevonden ,
dat deze het volk
verkeert, en ver-
biedt den Keizer
schattingen te ge-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ven , zeggende :
dat Hij zelf Chris-
tus de Koning is.

- | | | | |
|--|---|---|---|
| <p>11. En JESUS <i>stond voor den Stadhouder</i> , en vroeg Hem , zeggende : zijt Gij de Koning der Joden ? En JESUS zeide tot hem : gij zegt het.</p> | <p>2. En PILATUS vroeg Hem : zijt Gij de Koning der Joden ? En Hij antwoordende , zeide tot hem : gij zegt het.</p> | <p>3. En PILATUS vroeg Hem , zeggende : zijt Gij de Koning der Joden ? En Hij antwoordde hem , en zeide : gij zegt het.</p> | <p>33. PILATUS dan ging wederom <i>in het Recht-huis</i> en riep JESUS en zeide tot Hem : zijt Gij de Koning der Joden ? 34. JESUS antwoordde hem : zegt gij dat van u zelven , of hebben het u anderen van Mij gezegd ? 35. PILATUS antwoordde : ben ik een Jood ? Uw volk en de Overpriesters hebben U aan mij overgeleverd ; wat hebt Gij gedaan ? 36. JESUS antwoordde : Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld. Indien Mijn Koninkrijk van deze wereld ware , zoude Mijne dienaars gestreden hebben , opdat Ik den Joden niet</p> |
|--|---|---|---|

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ware overgele-
verd ; maar nu is
Mijn Koninkrijk
niet van hier. 37.
PILATUS dan zei-
de tot Hem : zijt
Gij dan een Ko-
ning ? JESUS ant-
woordde: gij zegt,
dat Ik een Koning
ben. Hiertoe ben
Ik geboren , en
hiertoe ben Ik in
de wereld geko-
men , op dat Ik
der waarheid ge-
tuigenis geven
zoude ; een iege-
lijk die uit de
waarheid is, hoort
Mijne stem. 38,
PILATUS zeide tot
Hem: wat is waar-
heid? En als Hij

4. EN PILATUS dat gezegd had ,
zeide tot de Over- ging hij wederom
priesters en de uit tot de Joden ,
fcharen : ik vind en zeide tot hen :
geen fchuld in ik vind geen
dezen mensch. fchuld in Hem.

12. En als Hij 3. En de Over- 5. En zij hiel-
van de Overpries- priesters befchul- den des te fterker
ters , en de Ou- digden Hem *van* aan , zeggende :
derlingen be- *vele zaken* , maar Hij beroert het
fchuldigd werd , Hij antwoordde volk , leerende

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

antwoordde Hij niets. 4. En PILATUS vroeg Hem door geheel Judea, begonnen zeide PILATUS tot wederom, zeggende: *antwoordt Gij niets?* Zie! 6. Als nu PILATUS van Galiléa tot hiertoe. 6. Als nu PILATUS van Galiléa hoorde, vroeg hij of die mensch een Galileër was? 7. En verstaande, dat Hij uit het gebied van HERODES was, zond hij Hem heen tot HERODES, die ook zelf in die dagen

binnen Jerufalem was. 8. En als HERODES JESUS zag, werd hij zeer verblijd; want hij was van overlang begeerig geweest Hem te zien; om dat hij veel van Hem gehoord had, en hoopte eenig teeken te zien dat van Hem gedaan zoude worden. 9. En hij vroeg Hem met vele woorden, doch *Hij antwoordde hem niets.* 10. En de Overpriesters en de Schriftgeleerden stonden, en beschuldigden Hem heftig. 11. En HERODES, met zijne krijgslieden, Hem veracht en bespot hebbende, deed Hem een blinkend kleed aan, en zond Hem weder tot PILATUS. 12. En op denzelfden dag werden PILATUS en HERODES vrienden met malkander, want zij waren te voren in vijandschap tegen elkander. 13. En als PILATUS de Overpriesters en de Oversten en het volk bij een geroepen had, zeide hij tot hen: 14. Gij hebt dezen mensch tot mij gebracht, als eenen die het volk afkeerig maakt; en ziet! ik heb (Hem) in uwe tegenwoordigheid ondervraagd, en heb in dezen mensch geen schuld gevonden van hetgeen waarmede gij Hem beschuldigt. 15. Ja, ook HERODES niet; want ik heb ulieden tot hem gezonden, en ziet, daar is van Hem niets gedaan dat des doods waardig is. 16. Zood zal ik Hem dan KASTIDEN EN

LOSLATEN.

II. DEEL.

23

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

15. En op het feest was de Stadhouder gewoon het volk eenen gevangene los te laten, *welken zij wilden*. 16. En zij hadden toen een wel bekenden gevangene, genaamd BARABAS. 17. Als zij dan vergaderd waren, zeide PILATUS tot hen: *welken wilt gij dat ik u zal loslaten?* BARABBAS, of JESUS, die genaamd wordt CHRISTUS? 18. Want hij wist dat zij Hem door nijdigheid overgелеverd hadden. 19. En als hij op den rechterstoel zat, zoo heeft zijne huisvrouw tot hem gezonden, zeggende; heb (toch) niet te doen met dien rechtvaardige, want ik heb he-

6. En op het feest liet hij hun eenen gevangenen los, *wien zij ook begeerden*. 7. En daar was één genaamd BARABAS, gevangen met (andere) mederoermakers die in het oproer een doodslag begaan had. 8. En de schare riep uit, en begon te begeeren (dat hij dede) gelijk hij hun al tijd gedaan had. 9. En PILATUS zeggende: *wilt gij dat ik u den Koning der Joden loslate?* 10. Want hij wist, dat Hem de Overpriesters door nijd overgелеverd hadden.

17. En hij moest hun eenen loslaten op het feest.

39. Doch gij hebt eene gewoonte, dat ik u op het Paascheft éénen loslate. Wilt gij dan, dat ik u den Koning der Joden loslate?

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

den veel geleden
in den droom om
Zijne wil.

20. Maar de
Overpriesters en
de Ouderlingen
hebben descharen
aangeraden, dat
zij zouden BAR-
ABBAS begeeren,
en JESUS dooden.

21. En de Stad-
houder, antwoor-
dende, zeide tot
hen: welken van
deze twee wilt gij
dat ik u zal losla-
ten? En zij zei-
den: BARABBAS.

22. PILATUS zeide
tot hen: wat zal ik
dan doen (met) JE-
SUS, die genaamd
wordt CHRISTUS?
Zij zeiden allen
tothem: laat Hem
gekruifigd wor-
den! 23. Doch de
Stadhouder zei-
de: wat heeft Hij
dan kwaads ge-
daan? En zij rie-
pen te meer; zeg-
gende: laat Hem
gekruifigd wor-

11. Maar de
Overpriesters be-
wogen de scha-
ren, dat hij hun
BARABBAS zoude
loslaten.

12. En PILATUS
antwoordende,
zeide wederom
tot hen: wat wilt
gij dan dat ik (met
Hem) doen zal,
dien gij een Ko-
ning der Joden
noemt? 13. En zij
riepen wederom:
kruifig Hem. 14.
Doch PILATUS zei-
de tot hen: wat
heeft Hij dan
kwaads gedaan?
En zij riepen te

18. Doch al de
menigte riep ge-
likelijk, zeggende:
weg met de-
zen! en laat ons
BARABBAS los. 19.
*Dewelke was om
zeke oproer, dat
in de stad ge-
schied was, en
(om) eenen dood-
slag, in de gevan-
genis geworpen
(Marc. vs. 7).*

20. PILATUS
dan riep (hun) we-
derom toe, wil-
lende JESUS los-
laten. 21. Maar
zij riepen daar-
tegen, zeggende:
*kruifig (Hem),
kruifig Hem!*
22. En hij zei-
de TEN DERDEN-
MAAL tothem: wat
heeft deze dan
kwaads gedaan?
ik heb geen
schuld des doods

40. Zij dan
riepen allen we-
derom, zeggende:
niet dezen,
maar BARABBAS!
en BARABBAS was
een moordenaar.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

den. 24. *Als nu meer : kruisfig* in Hem gevonden. *PILATUS zag, dat Hem.* *hij niet vorderde, maar veelmeer (dat er) oproer werd, nam hij water, en wiesch de handen voor de scharen, zeggende: ik ben onschuldig van het bloed dezes rechtvaardigen. Gijlieden moogt toezien.* 25. *En al het volk antwoordende, zeide: Zijn bloed kome over ons, en over onze kinderen.*

den ! Zoo zal ik Hem dan kastijden en loslaten (vs. 16 boven). 23. Maar zij hielden aan met groot geroep, eischende dat Hij zoude gekruisfigd worden ! En hun , en der Overpriesteren geroep werd geweldig.

26. Toen liet hij hun BARABBAS los, maar JESUS gegeesfeld hebbende, gaf hij Hem over om gekruisfigd te worden.

15. PILATUS nu willende de schare genoeg doen, heeft hun BARABBAS losgelaten, en gaf JESUS over, als hij (Hem) gegeesfeld had, om gekruisfigd te worden.

24. En PILATUS oordeelde, dat hun eisch geschieden zoude. 25. En hij liet hun dengenen los, die om oproer en doodslag in de gevangenis geworpen was, welken zij geëischt hadden, doch JESUS gaf hij over tot hunnen wil.

XIX. 1. Toen nam PILATUS dan JESUS en geesfelde (Hem).

MATTHÉUS.

27. Toen namen de krijgs- knechten des stadhouders JESUS met zich in het Rechthuis, en vergaderden over Hem de gantsche ende. 28. *En als zij Hem ont- leed hadden*, deden zij Hem een purperen mantel om. 29. En eene kroon van doornen gevlochten hebbende, zetten zij die op Zijn hoofd, *en een rietstok in Zijne rechterhand*, en vallende op hunne knieën voor Hem, *bespotteden* zij Hem, zeggende: wees gegroet, Gij Koning der Joden. 30. En op Hem gespogen hebbende, namen zij den rietstok, en sloegen op zijn hoofd.

MARCUS.

16. En de krijgs- knechten leidden Hem binnen in *het paleis* (αὐλῇ), *welke is* het Rechthuis, en riepen de gantsche bande te samen. 17. En deden Hem een purperen (mantel) om, en een doornekroon gevlochten hebbende, zeden Hem (die) op. 18. En begonnen Hem *te graeten*, (zeggende): wees gegroet (Gij) Koning der Joden! 19. En sloegen zijn hoofd met een rietstok, *en bespogen* Hem en vallende op de knieën, *aanbadende* zij Hem.

LUCAS.

JOHANNES.

2. En de krijgs- knechten een kroon van doornen gevlochten hebbende, zeden (die) op Zijn hoofd, en wierpen Hem een purper kleed om, 3. En zeiden: wees gegroet, Gij Koning der Joden! en zij gaven Hem *kinnebakslagen*. 4. PILATUS dan kwam wederom uit, en zeide tot hen: ziet, ik breng Hem tot ulieden nit, op dat gij weten moogt, dat ik in Hem geen schuld vinde. 5. *JESUS dan kwam uit, dragende de doornekroon, en het purperen kleed. En (PILATUS) zeide tot hen: ziet den mensch!* 6. Als Hem dan de Overpriesters *en de dienaars* zagen, riepen zij zeggende: kruifig

JOHANNES.

(Hem), kruifig (Hem)! PILATUS zeide tot hen: neemt gijlieden Hem, en kruifigt (Hem), want ik vind in Hem geen schuld. 7. De Joden antwoordden hem: wij hebben eene wet, en naar onze wet moet Hij sterven, want Hij heeft zich zelve Gods Zoon gemaakt. 8. Toen PILATUS dan dit woord hoorde, werd hij meer bevreesd, 9. En ging wederom in het Rechthuis, en zeide tot JESUS: van waar zijt Gij? Maar JESUS gaf hem geen antwoord. 10. PILATUS dan zeide tot Hem: spreek Gij tot mij niet? Weet Gij niet dat ik macht heb, U te kruifigen, en macht heb U los te laten? 11. JESUS antwoordde: gij zoudt geene macht tegen Mij hebben, indien het u niet van boven gegeven ware; daarom die Mij aan u heeft overgeleverd, heeft grooter zonde. 12. Van toen af zocht PILATUS Hem los te laten; maar de Joden riepen, zeggende: indien gij dezen loslaat, zoo zijt gij des Keizers vriend niet, Een iegelijk, die zich zelve Koning maakt, weder spreekt den Keizer. 13. Als PILATUS dan dit woord hoorde, bracht hij JESUS uit, en zat neder op den Rechterstoel, in de plaats genaamd Lithostrotus, en in het Hebreeuwsch Gabbatha. 14. En het was de voorbereiding vóór het Pascha, en omtrent de zesde ure; en hij zeide tot de Joden: *Ziet, uw Koning*. 15. Maar zij riepen: neem weg! neem weg! kruifig Hem! PILATUS zeide tot hen: zal ik *uw Koning* kruifigen? De Overpriesters antwoordden: wij hebben geen Koning, dan den Keizer!

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

31. En toen zij Hem bespot hadden, deden zij Hem den mantel af en deden Hem Zijne kleederen aan, en leidden Hem heen om te kruifigen.

20. En als zij Hem bespot hadden, deden zij Hem den *purperen* mantel af, en deden Hem Zijne *eigene* kleederen aan, en leidden Hem uit, om Hem te kruifigen.

26. En als zij Hem *wegleidden*, enz.

16. Toen gaf hij Hem dan aan hen over, op dat Hij gekruifigd zoude worden. En zij namen JESUS en leidden (Hem) weg.

Zeer te onrechte heeft men uit eenige woorden van MATTHÉUS (vs. 1), door MARCUS (vs. 1) overgenomen, een tweede veroordeeling van JESUS voor den Joodfchen Raad afgeleid. De zaak is eenvoudig deze: MATTHÉUS en MARCUS, die zijnen Voorganger hier steeds op den voet volgt, hadden het verhoor voor den Raad en het daarop gevolgde oordeel reeds vroeger verhaald, gelijk wij in de vorige afdeeling zagen. Doch daar zij nu tusfchen deze handeling en de overlevering aan PILATUS de verloocheningen van PETRUS plaatften, zoo hervatten zij thands den draad met een kort *refumé*. Die raadsvergadering toch en het befluit *om JESUS te dooden* (bij Matth. vs. 1) is wel niets anders dan eene herinnering, eene zamentrekking van het vroeger uitvoerig verhaalde, en vindt zich daarom dan ook noch bij LUCAS (die de overlevering aan PILATUS onmiddellijk op de veroordeeling door den Raad laat volgen), noch ook bij JOHANNES te rug. — Wij hebben hier dus wederom bij MATTHÉUS eene dier herhalingen, welke uit zijne meer vrije en minder geordende wijze van fchrijven natuurlijk voortvloeit, terwijl MARCUS ons reeds op den weg brengt der ware verklaring door een gering verfchil bij de overneming; — bij hem toch heeft de raadflag der Ouderlingen en Schriftgeleerden kenlijk genoeg niet de (reeds voleindigde) veroordeeling, maar de overlevering aan PILATUS ten voorwerp (1).

(1) Reeds de woorden van MATTHÉUS worden door den Hoogleeraar VAN HENGEL, die (in zijne *Vijf Brieven* over het *Leben Jefu* in het Christelijk Maandfchrift van 1839,

Nu volgt bij MATTHÉUS eene plaats hem geheel eigen, en allezins in overeenstemming met het bestek en karakter van zijn Evangelie. Het schrikverwekkend uiteinde van den Verrader moest noodwendig door eenen mede-Apostel geboekt worden; en hoe kon dit bij MATTHÉUS anders dan in verband met het woord der prophecy? Hier hebben wij derhalve, niet zoo zeer in onmiddellijken zamenhang ten aanzien van het oogenblik — (men moet zich de daad van JUDAS niet zoo vroeg in den morgenstond voorstellen, maar later op den dag, en na dat de veroordeeling reeds door PILATUS een begin van uitvoering zal hebben gekregen), — als wel in zakelijk verband met geheel den Joodschen gruwel, gewichtige bijzonderheden door den Apostel-Evangelist omtrent den ongelukkige be waard: *ten eerste*, de herhaalde melding der *zilveren penningen*; — *ten tweede*, de erkenenis van JESUS onschuld ook uit dezen mond; — *ten derde*, het gebruik van dat geld door de Overpriesters gemaakt, zoo wel als hun Phariseeuwſchen afkeer van den *bloedprijs*; — *ten vierde*, de aanhaling der treffende woorden van den Propheet; — *ten vijfde*, eindelijk (vs. 5) den dood des ſchuldigen door zelfverworging, na dat hij te laat en zonder boetvaardige toevlucht tot de Goddelijke genade, zijne zonde heeft erkend (vs. 4).

In hetgeen MATTHÉUS nu verder heeft, legt hij we-

No. 7, 8, 9) insgelijks van geen tweede *vonnis* des Sanhedrins weten wil, van eene beraadſlaging omtrent de *overleving* verſtaan.

derom den grond tot de verhalen zijner mede-Evangelisten, doch altijd met talrijke bijzonderheden, die hem eigen blijven, en zijn standpunt, gaven en persoonlijkheid, zoo als wij die vroeger bevonden, volkomen uitdrukken.

Niet zonder nadruk is bij hem-alleen de voorstelling van JESUS (vs. 11) *staande voor den Stadhouder*. Dacht hij daarbij niet aan het woord van den Propheet: *gelijk een schaap voor het aangezicht zijner scheerders?* — Het *stilzwijgen* voorts voor PILATUS, dat bij JOHANNES, waarschijnlijk aan de juiste historisclie plaats, op een later oogenblik vermeld wordt (vs. 9 en 10), wordt al dadelijk bij de eerste verschijning voor den Stadhouder vermeld door MATTHÉUS (vs. 12 en 14), wien ook hier MARCUS volgt (vs. 3 en 5). — LUCAS gedenkt een diergelijk verheven stilzwijgen eerst voor HERODES (vs. 9).

Later, bij de vraag over de loslating, heeft niemand der Evangelisten de nevenstelling van JESUS en BARABBAS en de vervulling, alreede hier, van het woord der prophecy: *Hij is met de misdadigers gesteld*, zoo treffend als MATTHÉUS. — Bij hem-alleen luidt het woord van PILATUS tot het volk zoo uitgewikkeld (vs. 17): *Welken wilt gij dat ik u loslate, BARABBAS OF JESUS, die genaamd wordt CHRISTUS?* en wederom (vs. 20): *de Overpriesters en de Schriftgeleerden hitsten de schare op dat zij zouden BARABBAS BEGEEREN en JESUS DOODEN*; en nog (vs. 21) in de tweede vraag van PILATUS: *welken van deze twee wilt gij dat ik u zal loslaten?* — Reeds MARCUS is in deze voorstellingen veel beknopter; zeer

summier behandelt Lucas geheel deze tusschengebeurtenis (vs. 17 en 18); JOHANNES insgelijks met weinige woorden, doch welke in die indrukmakende korte bemerking eindigen: *En BARABBAS was een moordenaar* (vs. 39, 40).

Den droom der huisvrouw van PILATUS (1), en de waarschuwing dien ten gevolge tot haren Echtgenoot gezonden: *Heb toch niet te doen met dien Rechtvaardige*, heeft insgelijks alleen ons eerste Evangelie. Openbaringen in droomen staan met het Oud-Testamentische van deszelfs Schrijver in naauw verband (Matth. I. 20. II. 12, 13, 19). — Getuigenissen van Heidenen ter eere van den Koning der Joden zijn insgelijks bij hem niet vreemd (II. 1, 2).

Door deze tusschengebeurtenis intuschen verklaart ons MATTHÉUS ten duideliĳkſte, van welk oogenblik de Overpriesters hebben gebruik gemaakt om het volk te bewegen, dat zij de loslating niet van JESUS maar van BARABBAS zouden begeeren.

Als voorts PILATUS, het geweld niet langer durvende wederstaan, evenwel nog blijft getuigen van JESUS onschuld, en zich zelven rein meent te kunnen houden van het rechtvaardig bloed, zoo gaat alleen bij MATTHÉUS die betuiging gepaard van eene *symbolische* handeling, bij de Joden uit MOSES wel bekend,

(1) Dat ten tijde, waarin deze gebeurtenissen voorvielen, Romeinsche Stadhouders hunne Echtgenooten in de Provinciën mochten medenemen, staat heden ten dage wel boven allen twiĳfel. Men zie TACITUS, Ann. L. I. cap. 40. II. c. 55. III. c. 33.

en ook bij andere volken niet vreemd (1): *hij neemt water en wast in de tegenwoordigheid der scharen zijne handen* (vs. 24).

Aanstonds daarop (vs. 25) heeft MATTHÉUS, hij wederom alleen, naar de hem eigene prophetische richting, het ontzettende woord der Joden opgeteekend, waarvan de vervulling federt achttien eeuwen voor onze oogen staat: *Zijn bloed kome over ons en onze kinderen*.

De geesfeling van JESUS wordt hier (vs. 26), en straks bij MARCUS (vs 15), zonder bijvoeging van omstandigheden met een enkel woord als in het voorbijgaan aangeduid. Op hare rechte plaats en in het volle verband vinden wij ook dat gedeelte van JESUS mishandeling eerst bij JOHANNES, terwijl ons LUCAS (als straks blijken zal) met den rechten aart dezer geesfeling bekend maakt.

Voorts zijn wederom in het geheel bij MATTHÉUS, en in navolging van hem bij MARCUS, de mishandelingen in het Rechthuis door de dartele foldaten zonder in achtneming van de juiste orde opgeteekend. Eerst uit JOHANNES wordt het duidelijk, hoe dit gedeelte van 's Heilands lijden de eindelijke overgave aan den wil der Joden niet gevolgd maar voorafgegaan is.

De bespotting door de foldaten van PILATUS heeft

(1) 5 Mof. XXI. 1—9. Ten aanzien der Heidenen: "Εθος ἦν τοῖς παλαιοῖς (zegt de oude Scholiast op SOPHOCLES, Aj. Mastigoph. vs. 664.) ὅταν ἢ φόνον ἀνθρώπου ἢ ἄλλας σφαγὰς ἐποίουν, ὕδατι ἀπονίπτειν τὰς χεῖρας εἰς κάθαρσιν τοῦ μιάσματος. Cf. GROTIUS ad h. l.

intusfchen bij MATTHÉUS twee opmerkelijke bijzonderheden in de beschrijving: *vooreerst*, het plaatsfen van den rietftaf bij wege van fcepter in de hand van den lijdenden Koning; *ten tweede*, de fpottende *aanbidding*. Voor dit laafte heeft MARCUS dan met het eigenaartige Romeinfche woord: *groeten* (1). Het lijdft wel geen twiifel, of in de ziel van MATTHÉUS lag bij die befchrijving de herinnering aan het woord van den Psalm: *Ik zal de Heidenen geven tot uw erfdeel, en de einden der aarde tot uwe bezitting. Gij zult ze verpletteren met een ijzeren fcepter* (2). Ook zelfs in de befpottingen der hoozen lag eene be- teekenis van hooger hand.

MARCUS, als wij zagen, volgt hier MATTHÉUS voor het meest op den voet, alleenlijk hier en daar met bekorting. Zijne toevoegingen en wijzigingen in de uitdrukking zijn insgelijks weder van denzelfden aart, als vroeger door ons opgemerkt werd. — Dus heeft hij (vs. 4) in de woorden van PILATUS het nadrukkelijke: *antwoordt Gij niets?* — Dus geeft hij het eerst die treffende inlichting (later door LUCAS van hem overgenomen) omtrent BARABBAS: dat hij *met andere oproermakers was gevangen genomen en een doodflag had begaan*. (LUCAS voegt daar nog alleen bij, dat dit oproer *in de ftad* zelve had plaats gehad, vs. 19). — Doch vooral is hier MARCUS belangrijk door de bij hem alleen bewaarde bijzonderheid, dat de eisch

(1) Gr. ἀσπάζεσθαι. Lat. *aliquem regem vel Imperatorem SALUTARE*.

(2) Ps. II. 9. Verg. Openb. III. 26, 27.

der loslating van een' gevangenen volgens de gewoonte op het Feest, *uit den boezem der menigte* kwam (vs. 8), zoo dat PILATUS, overeenkomstig geheel zijne wijze van handelen in deze zaak (nimmer rechtstreeks maar door het oefenen van invloed!) van dien eisch wederom *partij trekt*, om JESUS, kan het zijn, te behouden. Bij JOHANNES zoo wel als bij MATTHÉUS is het voorstel meer in het algemeen uitgedrukt, en zoude, zonder de opmerking van MARCUS, PILATUS kunnen *schijnen* (tegen den aart der Romeinsche hoogheid) de loslating het eerst van *zijn* kant te hebben in het midden gebracht (1). — Niet zonder nadruk is nog voorts in dit tweede Evāgelie de invoeging (vs. 15): WILLENDÉ DE SCHARE GENOEG DOEN, *liet PILATUS hun BARABBAS los*. — Voorts wordt hier nog (vs. 16) het Rechthuis *αὐλή* (*paleis, hôtel*, minder juist in onze Vertaling: *zaal*) genoemd. — Eindelijk legt hier MARCUS (vs. 20) nog een sterker klem op eene belangrijke bijzonderheid, reeds door MATTHÉUS (vs. 31) aange- teekend: na de bespotting deden zij JESUS *den purperen mantel af, en deden Hem Zijne EIGENE klederen aan*. Uit de vergelijking met JOHANNES (vs. 13—16) blijkt dus, dat JESUS door PILATUS als *Koning der Joden* ter dood overgegeven werd, terwijl Hij nog de Koninklijke spotkleeding aan had.

LUCAS volgt zijnen historischen gang, en brengt het

(1) *Daar er eene rechtspleging stond te geschieden* (merkt VAN DER PALM aan op deze plaats van MARCUS), WILDE HET VOLK zich het oude voorrecht weder hebben toegekend, om de vrijlating van den doodschuldige te eischen.

eerst eene nieuwe orde in de feiten door aanmerkelijke invoegingen en verschikkingen.

De beschuldiging van een wereldsch koninkrijk tegen over de keizerlijke heerschappij te hebben willen oprichten hebben wij eerst bij hem recht ontwikkeld (vs. 2): *Hij verkeert het volk, en VERBIEDT DEN KEIZER SCHATTING TE GEVEN*, op grond dat Hij *CHRISTUS de Koning is*. En weinige dagen te voren had Hij nog gezegd: *Geeft den Keizer wat des Keizers is*, met bepaalde toepassing op de schattingspenning! LUCAS (XX. 26) merkte bij die gelegenheid op: *dat de Phariseën Hem in dit woord niet konden vatten voor het volk*. Nu verdraaien zij het, en lasteren liegend voor den Stadhouder.

De vraag en het antwoord omtrent het Koningschap is hier (vs. 3) ten uiterst kort. Breedvoeriger zullen wij hieromtrent JOHANNES vinden. — Maar daarentegen heeft LUCAS alleen geheel die allerge wichtigste verwijzing naar HERODES (vs. 4—17). — PILATUS gebruik makende van eene aanleiding, die hem de kreet der Overpriesters en der scharen aanbiedt (vs. 5), vraagt hen, of JESUS een Galileër was (vs. 6), en op het bevestigend antwoord, meent hij eene gewenschte gelegenheid gevonden te hebben, om de zaak van zich af te schuiven, door verwijzing der beschuldigers tot HERODES, niet om JESUS door hem te laten vonnisen, maar om het getuigenis van den Galileefchen Vorst te laten beslissen aangaande de al- of niet-gegrondheid der ingebrachte beschuldiging van oproer in GALILÉA (vs. 5, 14 en 15). — Wij hebben dien ten gevolge hier bij onzen historischen Evangelist: 1°. de vroeger aange-

wezen lijn van vermelding der HERODESSEN (1); 2°. de zoo gewichtige bijzonderheid (vs. 8 en 9) van 's Heilands zwijgen in de tegenwoordigheid van eenen, die alleen uit ijdele nieuwsgierigheid een teeken van Hem begeerde te zien, zoo wel als 3°. de verfmading die (vs. 11) van dat heilige zwijgen en stil zijn het gevolg is; straks 4°. de opmerking, hoe PILATUS en HERODES, te voren vijanden, bij die gelegenheid vrienden met elkander werden (vs. 12), eene bijzonderheid waarop in het gebed der Apostelen (Hand. IV. 27, 28) op treffende wijze wordt gezinspeeld.

Doch allergewichtigst is hier onze derde Evangelist tot opheldering van eene voorname omstandigheid in het lijden des Heeren voor PILATUS: de geesfeling. Zoo als MATTHÉUS en MARCUS deze mishandeling onmiddellijk vóór de overgave ter kruifiging vermelden, zoude men een oogenblik kunnen denken, dat hier gedacht moet worden aan die soort van geesfeling, welke vaak de kruifiging, als eene verzwaring van straf voorafging, op de wijze ongeveer als in het Fransche strafregt de afkapping van de rechterhand bij de onthoofding des vadermoorders. — En aldus hebben velen de geesfeling van JESUS opgevat, anderen (met minder waarschijnlijkheid) als een soort van pijniging (tortuur). — LUCAS doet ons het ware licht opgaan. Bij hem (vs. 16) verklaart PILATUS aan de Joden, na dat de verwijzing tot HERODES niets ten nadeele van den aangeklaagde heeft voortgebracht, dat hij Hem zal KASTIJDEN en loslaten. — En als intus-

(1) Bladz. 15, 16 boven.

fchen, vóór die voorgenomene kastijding, de poging om JESUS nog door middel van het feestelijk privilege te behouden mislukt is, zoo keert de Stadhouder op nieuw te rug tot dien maatregel van *kastijding* en *loslating*, waarmede hij te gelijk de Joden en zijne confcientie wederom zoekt te bevredigen (vs. 22): *Zoo zal ik Hem dan KASTIJDEN en loslaten.* — Deze *kastijding* nu is, naar de fijne eigenaartigheid van uitdrukking, die LUCAS overal kenmerkt, niets anders dan de rechtsterm voor *geesfeling* (1), gelijk deze dan ook onder geen anderen naam verder bij LUCAS voorkomt. Met zoodanig eene geesfeling bedoelde de Stadhouder, naar zijne wreede goedgunstigheid, eene foort van tuchting of gevoelige bestraffing, met welke men dan den Man, in wien immers geene *doodschuld* gevonden was, behoorlijk gewaarschuwd en onschadelijk gemaakt, zoo hij meende, konde laten gaan (2). Om langs dezen weg dan het volk in te

(1) L. 7. D. *de poenis*. »Fustium admonitio, flagellorum castigatio, vinculorum verberatio;” op welke plaats GOTHOFREDUS aanmerkt: »Gravior erat flagellatio fustigatione, adeoque apud HORATIUM dicitur: *horribili sectere flagello.*” — Ook bij onze Schrijvers, (in het voorbijgaan) is de onderscheiding kenbaar tusfchen de *geesfeling met zweepen*, en *het slaan met den stok* (αἰσθητήριον).

(2) Zoo als in het Romeinsche recht, b. v. het vergrijp tegen den *patronus* gestraft werd volgens L. 1. D. *de jure patronatus*: »*tantummodo CASTIGARI eum sub comminatione aliquâ feveritatis non defuturæ, si rursus causam querelæ præbuerit, ET DEMITTI oportet.*” Men zie dit *castigari et demitti* (de eigene woorden van PILATUS bij LUCAS) ook L. 7. D. *de extraord. crimin.* — Onder dergelijke buiten-

nemen, stelt hij den wreed mishandelde Lijder in Zijnen vernederde toestand als Spotkoning voor, gelijk wij straks uitvoerig bij JOHANNES vernemen. — Doch ook deze halve maatregel mislukt.

Voor het overige legt LUCAS hier nog (vs. 22 verg. met vs. 4 en 14, 15) een bijzonderen nadruk op die *driemaal* (1) herhaalde onschuldig verklaring door den mond des Stadhouders. — De tegenstelling tusschen *den Vorst des levens* en *den doodslager* komt (vs. 25) krachtig bij hem uit (2). — De bespottung door de krijgsknechten in het Rechthuis gaat hij voorbij; daarentegen had hij alleen, als wij zagen, de bespottung door HERODES en zijne krijgslieden (vs. 11), waarbij ook het *blinkende* dat is *witte* kleed (3) zijne beteekenis heeft, als onwillekeurige vereering van de onschuld des Heeren, zoo wel als van Zijne Koninklijke waardigheid.

JOHANNES is ook hier allergewichtigst door opheldrende invoëgingen, redegevingen, en uitvoerig opgeteekende zamenfprekingen, inzonderheid die tusschen JESUS en den Stadhouder, terwijl hij de verwijzing naar HERODES laat liggen, en over het gebeurde met BARABBAS uiterst kort is.

Over de mishandelingen in het Rechthuis in verband

gewoon te straffen misdaden rekt GROTIVS (ad h. l.) ook het invoeren van vreemde Godsdiensten bij de Romeinen.

(1) Verg. bladz. 46 en volg. boven.

(2) Men vergelijk de Hand. der Apost. III. 14, 15.

(3) Vulg. *Veste alba*.

II. DEEL.

met het oogmerk van PILATUS gaat eerst bij hem het volle licht op. — Zien wij de bijzonderheden.

Allereerst doet hij (vs. 28) de huichelarij der Overpriesters en Schriftgeleerden opmerken, die het Rechthuis van den Heidenschen Stadhouder niet binnentreden uit vrees van zich te verontreinigen, — terwijl zij van hem komen eischen de ter dood bringing van den Schuldellooze; een recht *doorziigen der mugge*, terwijl *de kemel wordt gezwolgen* (1). — Te gelijk maakt hij hier en later (XIX. 14) op de juiste tijdpunten opmerkzaam. — Daarop hebben wij, wederom bij hem alleen, de omstandigheid, dat PILATUS zich naar het bezwaar der Joden schikt, en telkens tot hen uitkomt uit het Rechthuis (vs. 29, 33. XIX. 9). — Uit hem alleen blijkt het ons, hoe de *goede belijdenis* van Zijn Koningchap (2) afgelegd werd door den Heiland *binnen het Rechthuis* van den Stadhouder, op het grondgebied, om zoo te zeggen, der Romeinsche monarchy (vs. 33 en volg.). — De *eerste* woorden tusschen de Overpriesters en den Stadhouder gewisfeld vinden wij alleen hier, en bij die gelegenheid de herinnering aan een eigen prophetisch woord van JESUS, dat Hij, namelijk, niet op Joodsche wijze, maar aan het Heidensch *kruis* moest worden ter dood gebracht (vs. 29–32); — Hij had dien dood Zijne *verhooging* genoemd, meer dan eens in dit zelfde Evangelie (3). Niet minder opmerkelijk zijn hier (vs. 34–36) de nadere ophelderingen, die de Heiland met Goddelijke

(1) Matth. XXIII. 24.

(2) 1 Tim. VI. 13.

(3) Bladz. 153 boven.

wijsheid eischt en geeft, eer Hij tot de rechtstreekfche belijdenis: *dat Hij Koning is*, komt. Straks wordt uit de zeer eenvoudige uitspraak van Jesus (vs. 36) eerst recht duidelijk, met welke volle overtuiging PILATUS het Koningschap van dien Aangeklaagde als iets geheel onschadelijk voor de Romeinfche Overheid heeft kunnen befchouwen. Alleenlijk ziet hij nu, onder afwifeling van ontzag en fpotternij, in dien titel van *Koning der Joden* een middel om het gehate volk zelve te vernederen en als ten toon te ftellen. In dien zelfden geest handelen dan ook ftraks zijne krijgs-knechten bij de fottende mishandeling in het Recht-huis. — Alleen bij JOHANNES noemt hier PILATUS den Goddelijken Aangeklaagde telkens met den naam van: *uw Koning*; als hij tot de Joden het woord richt (XIX. 14, 15). — Zoo brengt hij er de Joden eindelijk toe, om de veroordeeling van hunnen Mes-fias als het ware te koopen, door eene verloochening van geheel dat hoog verwachte Koningschap; en eene openlijke erkenenis van de zoo noodde gedagen op-permacht des Keizers (vs. 25): PILATUS zeide tot hen: *zal ik UWEN KONING kruifigen?* De Overpriesters antwoordden: *wij hebben geenen Koning dan den KEIZER*. — En bij dit voornemen, om Jesus onder geen anderen titel te kruifigen dan dien van *Koning der Joden* houdt hij zich (tot groote ergernis der Over-priesters, die Jesus als oproermaker en Godslasteraar, maar geenszins met den titel van *hunnen Koning* wif-len gekruifigd hebben), ftraks ook bij het bevel omtrent het opfchrift van het kruis (XIX. 19); waarop wij later te rug komen.

Nog andere hoog gewichtige verklaringen van den Heiland voor PILATUS vinden wij opgeteekend alleen bij JOHANNES: (vs. 37); omtrent *de waarheid*, waarop (vs. 38) PILATUS dat karakteristieke antwoord geeft: *Wat is waarheid?* en zich verwijdert; — straks (XIX. 11): *Gij zoudt geene macht hebben tegen Mij, indien het u niet van boven gegeven ware.*

Hooggewichtig is ook aan deze plaats voor het ware begrip van het *Zoonfchap Gods* de verklaring der Joden (vs. 7): *Wij hebben eene wet, en NAAR ONZE WET MOET Hij STERVEN, WANT Hij heeft zich zelven Gods Zoon gemaakt.* Op de aanmatiging van het Mesiasfchap stond wel naar de Wet der Joden geen doodstraf. Zij verstonden dus ook hier door *Zoon Gods*, in den zin waarin zich JESUS daarvoor verklaard had, hetzelfde wat zij elders te kennen geven bij onzen Evangelist (V. 18): dat Hij, *zeggende dat God Zijn EIGEN Vader was, zich zelven AAN GOD EVEN GELIJK maakte, ja (X. 33) zich zelven God maakte.*

Doch het is vooral ook, zeiden wij, omtrent de geesfeling en verdere mishandelingen van JESUS in het Rechthuis, dat ons bij JOHANNES een geheel nieuw licht opgaat. De geesfeling, bij MATTHÉUS en MARCUS zeer in het voorbijgaan vermeld, bij LUCAS met een enkel woord in haren aart en in de bedoeling des Stadhouders duidelijk geworden, wordt het ons hier bij JOHANNES nog veel meer, door het verband met die laatste onderhandelingen tusschen PILATUS en de Joden, die alleen dit Vierde Evangelie ons heeft opgeteekend.

Wij zagen dan reeds genoegzaam den gemoedstoestand zoo wel als den toeleg van PILATUS. De zaak van zich af te schuiven, — de Joden niet tegen zich te verbitteren, en evenwel waar hij kan te vernederen, — JESUS, van wiens onschuld hij overtuigd is, en voor wiens Perfoon hij te gelijk de minachting van Heidensch ongeloof en trots, en een onwillekeurig ontzag gevoelt, — dien JESUS zoo mogelijk te behouden, ziedaar hetgeen hij in geheel deze handeling bedoelt, maar hetgeen hem tevens, in plaats van den rechten en eenvoudigen weg van *vrijpraak* en *loslating*, allerlei omwegen, en deels wreede, deels onedele middelen doet te baat nemen. Daarom dan ook heeft hij eerst (bij JOHANNES, vs. 31) de zaak geheel aan de Joden willen overlaten, doch daar het eene beschuldiging gold, waarmede de dood gemoeid was, en de Joden destijds onder de Romeinsche heerschappij, geene doodstraffen vermochten uit te spreken, moet hij van de zaak wel kennis nemen. — Vervolgens, na dat de bloote verklaring van geene schuld in den Aangeklaagde gevonden te hebben niet baat, neemt hij aanleiding uit een den beschuldigers ontvallen woord, om hen naar HERODES tot het inwinnen van bericht en getuigenis te verwijzen. Van dat spottend maar toch vrijsprekend getuigenis maakt hij dan gebruik, om een middenweg voor te stellen: hij zal den Aangeklaagde met eene lichaaamlijke straf kastijden, en verder loslaten. — Eer hij evenwel hiertoe overgaat, brengt hem de kreet van het volk om de loslating van eenen gevangene, wederom op een ander denkbeeld: hij zal hun JESUS daartoe voorstellen. —

Maar ook deze afwending mag niet gelukken; de Overpriesters bewegen het volk, om BARABRAS te eischen. — Nu keert de Stadhouder tot zijn vroeger plan te rug (Luc. vs. 22). — JESUS wordt diensvolgens in het Rechthuis gegeesfeld. JOHANNES dan nu doet het overvloedig blijken, hoe die geesfeling niet alleen geen deel uitmaakte van de hoogste straf, maar intedeel als een middel bedoeld was, om de kruifiging af te wenden. PILATUS nam JESUS en geesfelde Hem (XIX. 1), dat is, liet Hem door zijne krijgsknechten nemen en geesfelen. Met deze mishandeling staan in onmiddelijk verband de spotternijen der krijgsknechten, die reeds bij MATTHEÛS en MARCUS uitvoerig vermeld staan, en waarbij JOHANNES niets nieuws voegt, dan alleen de *kinnebak/lagen* (vs. 3).

Maar hetgeen ons nu bepaaldelijk uit JOHANNES duidelijk wordt, is het gebruik dat de Stadhouder van geheel deze mishandeling maakt, om het volk voor JESUS in te nemen, en Hem aan de kruisstraf te onttrekken. Hij wist dat *de Overpriesters Hem uit nijdigheid hadden overgeleverd* (1). Hij wendt zich derhalve tot het volk. Hij stelt hun den diep verneerden, grievend mishandelden JESUS met de doornenkroon op het hoofd en den purperen mantel om de schoudera voor oogen, onder de herhaalde betuiging: *ik vind geen schuld in Hem*, en met dit treffende

(1) MATTHEÛS (vs. 18) gaf dit reeds te kennen; maar hetgeen hij in het algemeen zegt: *Zij hadden Hem overgeleverd uit nijd*, verklaart MARCUS (vs. 10) door uitdrukkelijke melding der OVERPRIESTERS.

woord: *Ziet den mensch!* Doch de Overpriesters, met hunne afhangelingen overschreeuwen ook dezen indruk. De Stadhouder volhardt bij de onschuldverklaring (vs. 6). Daar werpt een woord *der Joden* (dat is, bij JOHANNES hier altijd, *der Joodfche Overften*) een nieuwe gewaarwording in het gemoed van PILATUS (vs. 7 en 8): *Hij heeft zich zelven Gons Zoon gemaakt*. Dit geeft gelegenheid tot eene nieuwe vraag van den zwaar geflingerden Stadhouder tot JESUS (vs. 9): *Van waar* (van hoedanige afkomst en natuur toch) *zijt Gij?* en wat verder daarop volgt (vs. 10, 11). — En nu is PILATUS reeds zoo goed als befloten Hem los te laten (vs. 12). Daar verschrikken hem de Joden met dat woord (vs. 12): *Indien gij Hem loslaat, zoo zondigt gij tegen den Keizer*. — PILATUS plaatst zich op den plechtigen Rechterftoel (1), om het beflifsend oordeel uit te fpreken. Nog eenmaal wendt hij zich tot de Joden met het woord (vs. 14): *Ziet uw Koning!* waarvan bij hem de bedoeling is: indien ik Hem ter kruifiging overgeve, zoo zal het zijn met den titel en in hoedanigheid van *Joden-Koning*; hetgeen hier door de Overpriesters beantwoordt wordt met den verloochningskreet: *wij hebben geen Koning dan den Keizer* (vs. 15), maar later, als PILATUS werkelijk dien titel ten opfchrift geeft aan het kruis (vs. 19—22),

(1) De *Lithoftratos*, in het Hebreeuwsch *Gabbatha*, was een foort van Mosaïken vloer (*pavimentum tesfellatum*), waarop de Romeinsche Amptenaren in de Wingewesten bij plechtige gelegenheden hun zetel plaatsten.

diezelfde Overpriesters niet weinig hindert, doch — het geen geschreven was, bleef geschreven. — Nu geeft PILATUS Hem over ter kruifiging. Het juiste oogenblik waarop de plechtige uitspraak daartoe uitgaat van den Gabbatha, heeft wederom alleen JOHANNES opgeteekend (vs. 14): *Het was (dien dag) voorbereiding van den Paaschfabbath, en omstreeks zes uren, t w., zoo als ons later blijken zal, vóór den aanvang dier Sabbathsvoorbereiding, dat is derhalve omstreeks negen ure des morgens.*

Hierna sluit zich JOHANNES wederom den *Synoptici* aan. Als zij, meldt hij ons de wegleiding van JESUS (vs. 16), waarmede de bijzonderheden van het *kruislijden* dan een aanvang nemen.

Doch eerst werpen wij wederom een vluchtigen te rug blik op de afgehandelde afdeeling, waarin de bijzonderheden dan nu op de volgende wijze uit elkander vloeien. 1°. De Overpriesters leiden JESUS naar PILATUS (volgens alle de Evangelisten). Het is vroeg in den morgen (volgens JOHANNES). 2°. PILATUS gaat tot de Joden uit, en wil (te vergeefs) de rechtspraak aan hen overlaten (volgens JOHANNES). 3°. De Overpriesters beginnen JESUS te beschuldigen van opstand (volgens LUCAS). 4°. Op de vraag van PILATUS verklaart JESUS zich een Koning (volgens alle de Evangelisten), niet evenwel dan 5°. na eene nadere bepaling van den zin, aan dat *Koninkrijk* te hechten (volgens JOHANNES). 6°. PILATUS verklaart geene schuld in Hem te vinden (volgens LUCAS en JOHANNES). 7°. De Overpriesters houden te sterker aan. De Stadhouder verwijst hen, naar aanleiding van een door hen uit-

gesproken woord, naar HERODES (volgens LUCAS). 8°. Ook deze vindt in Hem geene schuld, maar zendt Hem met spotternijen en in witte kleeding naar PILATUS terug (volgens LUCAS). 9°. PILATUS wil Hem met eene kastijding loslaten (volgens denzelfden). 10°. De menigte begint te eischen, dat haar, naar de gewoonte van het Feest, een gevangene worde losgelaten (volgens MAREUS). 11°. PILATUS stelt hun daartoe JESUS voor (volgens alle de Evangelisten). 12°. Intusfchen wordt PILATUS van wege zijne huisvrouw ter zijde geroepen en gewaarfchuwd (volgens MATTHÉUS). De Overpriesters maken van dat oogenblik gebruik, om de fcharen te bewegen, 13°. de loslating van BARABBAS te vorderen (volgens allen). 14°. De Stadhouder keert terug tot zijn vroeger voorftel (volgens LUCAS). Hij laat JESUS geesfelen in het Rechthuis (volgens MATTHÉUS, MARCUS en JOHANNES). 15°. De krijgsknechten voegen hiertoe allerlei darteles bespottingen (volgens denzelfden). 16°. PILATUS brengt JESUS uit met de doornekroon en het fpothleed (volgens JOHANNES). 17°. De Overpriesters eischen op nieuw de kruifiging (volgens alle de Evangelisten). 18°. Zij brengen den Stadhouder in nieuwe verlegenheid door het uitfpreken van den naam: *Gods Zoon* (volgens JOHANNES). 19°. Nieuwe woordwifeling tufchen den Stadhouder en JESUS (volgens JOHANNES); en daarop weder 20°. tufchen den Stadhouder en de Joden (volgens denzelfden). 21°. Het is omtrent negen ure des morgens. PILATUS plaatst zich op zijn rechterftoel (volgens JOHANNES). 22°. Hij noemt JESUS *der Joden Koning* (volgens denzelfden). 23°. Zij verklaren geen Koning te hebben, dan den

Keizer (volgens denzelfden). 24°. PILATUS wascht zijne handen voor de scharen, en betuigt zich onschuldig aan het bloed des Rechtvaardigen (volgens MATTHÉUS). 25°. Het volk roept dat Zijn bloed over hun en hunne kinderen kome (volgens MATTHÉUS). 26°. PILATUS geeft Hem over ter kruisiging (volgens alle de Evangeliën). — 27°. Op dien zelfden dag getuigt ook JUDAS het onschuldig bloed te hebben verraden en verworpt zich (volgens MATTHÉUS).

DE KRUISIGING.

Matth. XXVII.	Marc. XV. 21.	Luc. XXIII.	Joh. XIX. 17.
32. En uitgaande vonden zij eenen man van Cyrene, genaamd SIMON; dezen dwongen zij dat hij Zijn kruis droeg.	En zij dwongen eenen SIMON van Cyrene, <i>die (daar)</i> namen zij eenen Cyrene, genaamd <i>voorbijging</i> , komende van den akker, den vader van ALEXANDER en RUFUS, dat hij Zijn kruis droeg.	26. En als zij Hem weglaiden, namen zij eenen SIMON van Cyrene, komende van den akker, en legden hem het kruis op, dat hij het achter JESUS droeg.	En Hij, <i>dragen de Zijn kruis</i> ,

27. En eene groote menigte van volk en van vrouwen volgde Hem, welke ook weenden, en Hem beklagden. 28. En JESUS zich tot hen keerende, zeide: Gij doch-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ters van Jerusale-
 lem ! weent niet
 over Mij , maar
 weent over u zel-
 ven en over uwe
 kinderen. 29.
 Want ziet ! daar
 komen dagen , in
 welkemen zeggen
 zal : Zalig (zijn)
 de onvruchtba-
 ren en de buiken
 die niet gebaard
 hebben , en de
 borsten die niet
 gezoogd hebben.
 30. Als dan zullen
 zij beginnen te
 zeggen tot de ber-
 gen : valt op ons !
 en tot de heuve-
 len : bedekt ons !
 31. Want indien
 zij dit doen aan
 het groene hout ,
 wat zal aan het
 dorregechieden ?

32. En daar
 werden ook twee
 anderen , zijnde
 kwaaddoeners , ge-
 leid , om met Hem
 gedood te worden.

33. En geko-
 men zijnde tot de

22. En zij
 brachten Hem tot

33. En toen zij ging uit naar de
 kwamen op de (plaats) genaamd

MATTHEÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

plaats , genaamd Golgotha , welke is gezegd Hoofdschedel-plaats , 34. gaven zij Hem te drinken *edik met gal gemengd*, en als Hij (dien) gesmaakt had , *wilde Hij niet drinken*.

35. Toen zij Hem nu gekruisfigd hadden , verdeelden zij Zijne kleederen , het lot werpende , opdat vervuld zoude worden het geen gezegd is door den Propheet: Zij hebben Mijne kleederen onder zich verdeeld , en hebben het lot over Mijne kleederen geworpen. 36. En zij , *nederzittende* , bewaarden Hem *aldaar*. 37. En zij stelden boven Zijn hoofd Zijne beschuldiging gescreven : DEZE IS JESUS , DE KO-

de plaats Golgotha , hetwelk is *overgezet zijnde* Hoofdschedel-plaats. 23. En zij gaven Hem *ge-myrredenwijn* te drinken , maar Hij nam (dien) niet.

24. En als zij Hem gekruisfigd hadden , verdeelden zij Zijne kleederen , werpende het lot over dezelve , *wat een iegelijk wegnemen zoude*.

25. En het was *de derde ure*. En zij *kruisfigden Hem*.

26. En het opschrift Zijner beschuldiging was boven Hem gescreven : DE KONING DER JODEN.

plaats genaamd Hoofdschedel-plaats), kruisfigden zij Hem aldaar , ende kwaadoeners , den eenen ter rechter , en den ander ter linker (hand).

34. En JESUS zeide: *Vader! vergeef het hun , want zij weten niet wat zij doen*. En verdeelende Zijne kleederen , wierpen zij het lot. 35. *En het volk stond en zag het aan*.

En ook de Oversten met hen beschimpten (Hem) zeggende: anderen heeft Hij verlost; dat Hij nu zich zelven verlosse , zoo Hij de Christus , de uitverkoren Gods is.

36. En ook de krijgsknechten , tot (Hem) kcomeden brachten Hem edik, 37. En zeiden: Indien Gij

Hoofdschedel-plaats , welke *in het Hebreeuwsch* genaamd wordt Golgotha. 18. Alwaar zij Hem kruisfigden , en met Hem twee anderen : *aan elke zijde éénen*, en JESUS *in het midden*.

19. En PILATUS schreef ook een opschrift , en zette (dat) op het kruis , en er was geschreven: JESUS DE NAZARENER , DE KONING DER JODEN. 20. Dit opschrift dan lezen velen van de Joden , *want de plaats daar JESUS gekruisfigd werd was nabij de stad*; en het was gescreven in het *Hebreeuwsch* , in het *Grieksch* (en) in het *Latijn*. 21. De Overpriesters dan der Joden zeiden tot

MATTHEÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

NING DER JODEN.

38. Toen werden met Hem twee moordena-
ren gekruifigd ,
één ter rechter ,
en één ter linker
(zijde).

39. En die voor-
bij gingen laster-
den Hem, schud-
dende hunne
hoofden. 40. En
zeggende: Gij die
den tempel af-
breekt en in drie
dagen opbouwt,
verlos u zelve.
*Indien Gij de
Zoon van God
zijt*, zoo kom af
van het kruis.
41. En desgelijks
ook de Overpries-
ters met de Schrift
geleerden en Ou-
derlingen en
Phariseën (Hem)
bespottende , zei-

27. En zij krui-
figden met Hem
twee moorde-
naars , éenen aan
(Zijne) rechter-
en éenen aan Zijne
linkerhand. 28.
*En de Schrift is
vervuld gewor-
den , die daar
zegt: En Hij is
met de misdadi-
gers gerekend.*

29. En die voor-
bij gingen laster-
den Hem, schud-
dende hunne
hoofden, en zeg-
gende: *Ha!* Gij
die den tempel
afbreekt, en in
drie dagen op-
bouwt! 30. Be-
houd U zelve en
kom af van het
kruis. 31. En
insgelijks ook de
Overpriesters
met de Schriftge-
leerden , zeiden
tot malkander ,
al spottende : Hij
heeft anderen
verlost, zich zel-

de Koning der
Joden zijt , ver-
los U zelve.

38. En daar
was ook een op-
schriftboven Hem
geschreven met
*Grieksche, Ro-
meinsche en He-
breeuwsche* let-
ters: DEZE IS DE
KONING DER JO-
DEN.

PILATUS: Schrijf
niet: de Koning
der Joden! maar
dat Hij gezegd
heeft: Ik ben de
Koning der Jo-
den. 22. PILA-
tus antwoordde :
dat ik geschreven
heb, (dat) heb ik
geschreven. 23.
De krijgsknech-
ten dan , als zij
JESUS gekruifigd
hadden , namen
Zijne kleederen
en maakten vier
deelen, (voor el-
ken krijgsknecht
één deel) en den
rok. De rok nu
was zonder naad,
von boven af ge-
heel geweven. 24.
Zij dan zeiden tot
malkander : laat
ons dien niet
scheuren , maar
laat ons daarover
loten, wiens (die)
zijn zal; op dat de
Schrift vervuld
werd , die zegt :
Zij hebben Mijne
kleederen onder

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

den: 42. Anderen heeft Hij verlost, Hij kan zich zelfven niet verlossen; indien Hij de Koning Israëls is, dat Hij nu afkome van het kruis, en wij zullen Hem gelooven. 43. *Hij heeft op God vertrouwd, dat Hij Hem nu verlosse, indien Hij Hem (wel) wil! want Hij heeft gezegd: Ik ben Gods Zoon.*

44. En hetzelfde verweten Hem ook de moordenaars, die met Hem gekruifigd waren.

ven kan Hij niet verlossen. 32. *De Christus, de Koning van Israël, kome af van het kruis, op dat wij het zien en gelooven mogen.*

Ook die met Hem gekruifigd waren, smaadden Hem:

39. *En één van de kwaaddoeners* die gehangen waren, *lasterde* Hem, zeggende: indien Gij de Christus zijt, verlos U zelfven en ons. 40. Maar de andere, antwoordende, bestrafte hem, zeggende: vreest gij ook God niet, daar gij in hetzelfde oordeel zijt? 41. En wij toech rechtvaardiglijk; want wij ontfangen (straf) waardig hetgeen wij gedaan hebben; maar Deze heeft niets onbehoorlijks gedaan. 42. En Hij zeide tot JESUS: Heere! gedenk mijner, als Gij in uw Koninkrijk zult gekomen zijn! 43. En JESUS zeide tot hem: Voorwaar, zeg Ik u: heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn.

zich verdeeld, en over Mijne kleding hebben zij het lot geworpen: *Dit hebben dan de krijgsknechten gedaan.*

MATTHEÛS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

25. En bij het kruis van JESUS stonden Zijne moeder, en Zijns moeders zuster MARIA (devrouw) van KLOPAS, en MARIA MAGDALENA. 26. JESUS nu ziende (Zijne) moeder en den discipel, dien Hij lief had, daarbij staande; zeide tot Zijne moeder: Vrouw! zie uwen Zoon. 27. Daarna zeide Hij tot den discipel: zie uwe moeder. En van die ure af nam de discipel haar in zijn (huis).

45. En van de zesde ure af werd er duisternis over de geheele aarde, tot de negende ure toe.

33. En als de zesde ure gekomen was, werd er duisternis over geheel de aarde, tot de negende ure toe.

44. En het was omtrent de zesde ure, en daar werd duisternis over geheel de aarde, tot de negende ure toe.

46. En omtrent de negende ure

34. En ter negender ure riep

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

riep JESUS met eenegroote stem, ter stemme, zeggende: ELI, ELI, LAMA SABACHTHANI? dat is, MIJN GOD, MIJN GOD! WAAROM HEBT GIJ MIJ VERLATEN? 47. En sommigen, die daar stonden (zulks) hoorende, zeiden: Dezeroept Elia. 48. En terstond één van hen (toe)lopende, nameene spongie, en (die) met edik gevuld hebbende, stak ze op een rietstok, en gaf Hem te drinken. 49. *Doch de andere zeiden: laat ons zien, of Elia komt om Hem te verlossen.*

JESUS met groo- gende: ELOÏ, ELOÏ, LAMMA SABACHTHANI! hetwelk is overgezet zijnde: MIJN GOD, MIJN GOD! WAAROM HEBT GIJ MIJ VERLATEN? 35. En sommigen van die daarbij stonden, (dit) hoorende, zeiden: Ziet, Hij roept ELIA. 36. En daar liep één, en vulde eene spongie met edik, en stak ze op een rietstok, en gaf Hem te drinken, zeggende: *Houd stil!* laat ons zien, of ELIA komt om Hem af te nemen.

28. Hierna JESUS wetende dat nu alles volbracht was, op dat de Schrift zoude vervuld worden, zeide: Mij dorst! 29. Daar stond dan een vat vol edik, en zij vulden een spongie met edik, en omleiden ze met hyfop, en brachten die aan Zijnen mond. 30. Toen JESUS dan den edik genomen had, zeide Hij: Het is volbracht.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

50. En JESUS wederom met eene groote stem eene groote stem roepende, gaf den geest. 51. En ziet! het voorhangfel des tempels scheurde in tweeën van boven tot beneden, en de aarde beefde, en de steenrotsen scheurden. 52. En de graven werden geopend, en vele lichamen der heiligen die ontslapen waren, werden opgewekt. 53. En uit de graven uitgegaan zijnde, na Zijne opstanding, kwamen zij in de heilige stad, en zijn velen verschenen.
54. En de Hoofdman over honderd, en die met Hem JESUS bewaarden, ziende de aardbeving, en de dingen, die
37. En JESUS van (Zich) gegeven hebbende, gaf den geest. 38. En het voorhangfel des tempels scheurde in tweeën, van boven tot beneden.
39. En de Hoofdman over honderd, die daar bij tegen over Hem stond, ziende, dat Hij alzoo roepende
45. En de zoon werd verduisterd en het voorhangfel des tempels scheurde midden (door). 46. En JESUS, roepende met grooter stemme, zeide: Vader! in Uwe handen bevele Ik Mijnen geest. En als Hij dit gezegd had, gaf Hij den geest.
47. Als nu de Hoofdman over honderd zag wat daar geschied was, verheerlijkte hij God, en zeide: Waarlijk, Deze

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

geſchied waren , den geest had ge- mensch was recht
werden zeer be- geven , zeide : vaardig. 48. *En*
vreesd, zeggende: Waarlijk , Deze *al de ſcharen die*
Waarlijk , Deze mensch was Gods *daar gekomen*
was Gods Zoon. Zoon. *waren om dit te*

55. En aldaar 40. En daar *aanschouwen ,*
waren vele vrou- waren ook vele *ziende de dingen*
wen , van verre vrouwen , van *die geſchied wa-*
aanschouwende, verre (dit) aan- *ren , keerden we-*
die Jesus gevolgd ſchouwende, on- *derom , ſtaande*
waren van Gali- der welke ook was *op hunne borſten.*
lêa , om Hem te MARIA MAGDA- 49. En alle Zijne
dienen. 56. On- LENA , en MARIA *bekenden ſtonden*
der welke was (de moeder) van *van verre. Ook*
MARIA MAGDA- JACOBUS den klei- de vrouwen die
LENA , en MARIA *nen en Joses , Hem te zamen*
de moeder van en SALOME , 41. *gevolgd waren*
JACOBUS en Joses, Welke ook , toen *van Galilêa , za-*
en de moeder der Hij in Galilêa *gen dit aan.*
zonen van ZEBE- was , Hem waren
déus. gevolgd , en Hem
gediend hadden ,
en vele andere
(vrouwen) , die
met Hem naar
Jeruſalem waren
opgekomen.

31. De Joden

dan , opdat de li-

chamen niet aan het kruis zouden blijven op den Sabbath , dewijl het
de Voorbereiding was (want die dag des Sabbaths was groot) , baden
PILATUS , dat hunne beenen mochten gebroken , en zij weggenomen
worden. 32. De krijgsknechten dan kwamen , en braken wel de
beenens des eerſten en des anderen , die met Hem gekruifigd waren.

JOHANNES.

33. Maar komende tot JESUS, als zij zagen dat Hij reeds gestorven was, zoo braken zij Zijne beenen niet. 34. Maar een der krijgsknechten doortak Zijne zijde met een speer, en terftond kwam daar bloed en water uit. 35. En die het gezien heeft, die heeft het getuigd, en zijn getuigenis is waarachtig, en hij weet dat hij zegt hetgeen dat waar is, op dat ook gij gelooven moogt. 36. Want deze dingen zijn geschied op dat de Schrift vervuld worde: geen been van Hem zal verbroken worden. 37. En wederom zegt een andere Schrift: Zij zullen zien in welken zij gestoken hebben.

Wij hebben in deze laatste afdeeling der lijdensverhalen de opvolging van het voorgevallene en gesprokene bij onze vier gewijde Schrijvers aldus:

I. De wegleiding. MATTHÉUS legt alleenlijk den grond (vs. 32): *Zij vonden eenen man van Cyrene met name SIMON, en dwongen (1) hem het kruis te dragen.* MARCUS (vs. 21) voegt er een woord toe van levendige schildering: (Gr. *παράγοντα*) *daar hij (juist) voorbij ging*; en voorts eene bijzonderheid, die ook LUCAS (vs. 20) van hem overneemt: *hij kwam van den akker*; — eindelijk ook nog eene andere, die hem alleen eigen blijft, omtrent den persoon van dezen Cyreneër: *hij was de vader van ALEXANDER en RUFUS, menschen in de Gemeente, bepaaldelijk te Rome, wel bekend (2).*

Men stelle zich intusfchen deze zaak niet zóó voor; als of het kruis van de schouders des Heeren afgeno-

(1) Gr. *ἀγγαγεῖν*, letterlijk ons: *presfen*.

(2) Rom. XVI. 13. Verg. Deel I. bl. 268.

men, en aldus op die van SIMON gelegd zij geworden; veelmin, — gelijk het Bijbelplaten wel eens afbeelden — als of, JESUS onder den last bezwijkende, Zijne geleiders daaruit hebben aanleiding genomen, om denzelven op den voorbijgaanden SIMON te leggen. — Doch dit ware daarom alleen reeds onwaarschijnlijk, daar het kruis bij de Romeinen gewoonlijk op de schouders van den veroordeelde werd vastgebonden, en dus wel niet door de foldaten eerst zal zijn losgemaakt, gelijk deze onderstelling zoude vorderen. Neen! des Heilands kruis is Hem door geene menschen afgenomen. Maar de foldaten hebben SIMON, die in het voorbijgaan wellicht deelneming betoond had jegens den aanbiddelijken Lijder, spottender wijze geprest om het kruis achter Hem *op te ligten* (1) en Hem alzoo (gelijk LUCAS het uitdrukt) *achterna te dragen*. — Zoo is ons deze SIMON hier een beeld dier ware discipelen van den Heer, die aan Zijn kruis en smaadheid deel hebben, of gelijk PAULUS het ergens uitdrukt: *de overblijffelen der verdrukkingen van Christus vervullen in hun vleesch* (2).

Hiermede komt volmaakt overeen de uitdrukkelijke melding bij JOHANNES (vs. 17): JESUS *torfchende* (βαστάζων) *Zijn kruis ging uit* enz.

II. De toespraak aan de menigte, en bij name aan de vrouwen, bij het uitgaan naar de Hoofdschedelplaats.

(1) Gr. αἰθεῖν, hier wel te onderscheiden van het *torfchen* (βαστάζειν) bij JOHANNES (vs. 17).

(2) Τὰ ὑστερήματα τῶν θλιψέων Χριστοῦ. Col. I. 24.

Deze is ons alleen door LUCAS (vs. 27—31) bewaard, gelijk zij ook geheel in zijne lijn ligt, als opteekening van het deel der *vrouwen* in de Evangeliegeschiedenis (1), — als voorzegging van Jerufalems aanstaande lot (2), — als een woord van den tot het einde *medelijdenden* Verlosfer (3).

III. De kruifiging zelve wordt bij MATTHÉUS (vs. 34) en MARCUS (vs. 23) voorafgegaan door de aanbieding van den *gekruiden wijn*, door welken men gewoon was den ter dood gebrachten voor de aanstaande smart min gevoelig te maken. JESUS weigert juist daarom den bedwelmenden beker; Hij proeft er evenwel van, en alzoo wordt het woord van den Psalm (LXIX. 22) aan Hem vervuld, volgens hetwelk *galle en edik* den Lijder voor spijze en drank moest worden gegeven. MATTHÉUS ziende op de prophecy, noemt den *bitteren gemyrrheden wijn* dan ook *edik met gal*, naar den smaak, — MARCUS met den eigenlijken naam en naar de wezenlijke samenstelling (4).

IV. LUCAS en JOHANNES herhalen deze bijzonderheid niet: daartegen maken zij uitdrukkelijk van de *daad* der kruifiging gewag, te gelijk die van den Heer

(1) Bladz. 62 volg. boven.

(2) Bladz. 53—55 boven.

(3) Bladz. 57 en volg. boven.

(4) Bovendien kan met GROTIUS opgemerkt worden, dat bij de Ouden *azijn* (*ὄξος*) soms ook wel *wijn* (*οἶνος*) genoemd wordt. Het onderscheid tusschen MATTHÉUS en MARCUS bepaalt zich dan alleen bij de wijze waarop zij de *myrrhe* te kennen gaven, de een, volgens de prophecy, naar den smaak, de ander letterlijk historisch.

en die van *de beide kwaaddoeners, den eenen ter rechter- en den anderen ter linkerzijde* (Luc. V. 33), hetgeen JOHANNES eenvoudig maar nog treffender uitdrukt (vs. 18): *met Hem twee ANDEREN, aan elke zijde één, en JESUS IN HET MIDDEN.* — LUCAS laat hierop het eerste kruiswoord volgen: de voorbede van den barmhartigen Heiland voor Zijne haters en moordenaren (vs. 34): *Vader! vergeef het hun! want zij weten niet wat zij doen.* — MATTHÉUS (vs. 25) en MARCUS (vs. 24) geven het oogenblik der kruifiging van JESUS slechts in het voorbijgaan aan, en vermelden eerst later (Matth. vs. 38 en Marc. vs. 27) de kruifiging der moordenaars, waarop dan bij MARCUS (vs. 28) gelezen wordt eene aanhaling uit JESAJA (1).

V. MARCUS alleen teekent het juiste uur der kruifiging aan (vs. 25): *de derde ure*, dat is *negen ure* des morgens. — Doch hoe komt deze tijdsbepaling overeen met de plaats bij JOHANNES (XIX. 14), waarbij aangeteekend wordt, dat het *de Voorbereiding was, en omstreeks de zesde ure*, dat is omstreeks de middag-ure, toen PILATUS zich nog eerst op den Rechterstoel plaatste? Veel is er beproefd, zelfs geheel van het gezag der Handschriften ontbloote veranderingen van lezing, om dezen strijd te vereffenen.

(1) Dit vers intusfchen ontbreekt in vele, waaronder de beste, Handschriften, en wordt door sommigen geacht uit Luc. XXII. 37 hier overgebracht te zijn. Bovendien is de aanhalingswijze: *En de Schrift is vervuld geworden*, niet eigen aan MARCUS, maar geheel Johannéisch.

De zaak laat zich, zonder eenige verandering in de lezing, naar de door ons bij JOHANNES getoonde beginfelen, volkomen vereffenen, mits wij eerst een klaar begrip hebben van hetgeen hier bij dezen laatsten Evangelist door *de Voorbereiding* te verstaan zij. Algemeen vat men dit woord op, als den *geheelen dag* die den Sabbath voorafgaat, den gantschen Vrijdag. Doch een geheel andere verklaring van het woord geeft ons een der Evangeliën zelve (Marc. XV. 42): *Het was Voorbereiding, hetwelk is Voorfabbath*. Wat door dit *Voorfabbath* (προσάββατον) te verstaan zij, ligt uit den aart der taal en der zaak voor oogen: *niet* een geheele voorgaande dag, maar *dat gedeelte* van den Vrijdag, hetwelk den overgang uitmaakt tot den eigenlijken Sabbath, die bij de Joden, als bekend is, met den Vrijdagavond een aanvang neemt (1). — Het komt er dus op aan te bepalen wanneer die *Voorfabbath* of *Voorbereiding* (met andere woorden, dat gedeelte van den *Vrijdag* waarop men zich bij de Joden, na het staken der werkzaamheden van de week, tot den Rustdag *voorbereidde*) eigenlijk plaats had, of zijnen aanvang nam. En ook dit maken ons de getuigenissen der Oudheid zeer duidelijk. Wij vinden, bij voorbeeld, bij JOSEPHUS eene verordening van Keizer AUGUSTUS, waarbij de Joden in het Rijk van dagvaardingen vrijgesteld worden niet

(1) VAN DER PALM op Marc. XV. 42. »*Voorfabbath*, eene uitlegging van het voorgaande woord *Voorbereiding*. Het was heilige avond, die den grooten Sabbath voorafging, en gerekend werd tusfchen drie en zes ure na den middag.»

flechts op den Sabbath, maar ook op de Voorbereiding vóór denzelven, van de negende ure, dat is, van drie ure namiddag (des Vrijdags) af (1).

Hebben wij dan nu het juiste denkbeeld van de Voorbereiding, in de plaats van JOHANNES (XIX. 14); dan is er nog slechts ééne herinnering noodig, om tot eene voldoende vereffening met MARCUS te komen. Wij zagen, onder de eigenaartigheden van het Vierde der Evangelien, ook deze bijzonderheid: dat JOHANNES gewoon is, bij het geen tot JESUS laatste dagen op deze aarde betrekking heeft, *te rug* te rekenen van het jongste Paaschfeest af (2). Zoo doet hij nu ook hier. Door de woorden: *Het was Voorbereiding van Paaschen*, (van den Paaschabbath, als uit den samenhang hier overal blijkt (3)), *en omstreeks de zesde ure*, hebben wij eenvoudig te verstaan: *Het was omstreeks de zesde ure vóór* (de intrede) *der Voorbereiding*, dat is, *omstreeks negen ure des morgens*, juist den tijd, door MARCUS hier uitdrukkelijk bepaald. — Te weten: als PILATUS zich op den Rechterstoel plaatste was het *omstreeks* (een halfuur, iets meer of min vóór) *negen ure des morgens*, of wel *zes uren vóór den Voorfabbath*; — men neme nu voor al het gebeurde tusschen de veroordeeling en de kruifiging, een goed half uur; en de reke-

(1) Antiqq. Jud. Lib. XVI. Cap. 10. *Ἐν σάββατον καὶ τῇ πρὸ ταύτης παρασκευῇ, ἀπὸ ὥρας ἐννάτης* t. w. van den vorigen dag, d. i. Vrijdag.

(2) Bladz. 165 boven.

(3) XIX. 31, 42 enz.

ning komt allezins uit: ten *negen ure des morgens*, zoo wel volgens JOHANNES, als volgens de uitdrukkelijke melding van MARCUS, had de kruifiging des Heeren plaats.

VI. Op de kruifiging volgt de melding van het opschrift, naar Romeinsche wijze boven het kruis geplaatst ter aanduiding van de misdaad of beschuldiging (1). Dat opschrift, bij alle de Evangelisten opgeteekend, luidt evenwel bij allen verschillend, een verschil dat zich gemakkelijk verklaart uit de drie onderscheidene talen, waarin hetzelfde opschrift met eenig gering onderscheid van uitdrukking is opgesteld geweest, terwijl elk der Evangelisten hetzelfde te rug geeft naar de taal of lezing, die met zijn eigen bestek of stijl het meest overeenkwam. De lezing bij LUCAS stelt ons kenlijk het Latijnsche opschrift voor: *Deze is de Koning der Joden* (2); die bij MARCUS het Hebreeuwsche: *De Koning der Joden* (3). MATTHÉUS geeft in het algemeen den zin op: *Deze is JESUS de Koning der Joden*. Het meest volledige, dat is, het Grieksche opschrift geeft eindelijk JOHANNES: *JESUS de Nazarener, de Koning der Joden* (4).

De drie talen vermeldt het eerst LUCAS, daarna JOHANNES, doch in verschillende orde. Die van LUCAS blijkt uit den aart der zaak de historische. Boven

(1) JOHANNES noemt het met den eigenlijken naam van *τίτλος* (vs. 19).

(2) HIC EST REX JUDAEORUM.

(3) המלך היהודים.

(4) Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

het kruis heeft natuurlijk het Latijn, als de taal des Heerschers, in het midden, het Grieksch boven, het Hebreeuwsch onder gestaan. JOHANNES verandert die orde in zijne opgave, de talen opnoemende naar hare oudheid en waardigheid: *Hebreeuwsch, Grieksch, Latijn* (εβραϊστί, ἑλληνιστί, ῥωμαϊστί).

Doch JOHANNES heeft hier wederom nog meer bijzonders. Hij doet het opmerken, dat vele Joden het opschrift lazen, om dat de plaats der kruifiging *nabij* (niet *in*) de stad was (1). Maar vooral ook hervinden wij hier bij hem den wrevel des Stadhouders tegen de Joden, aan welke hij JESUS, als wij zagen, onder geen andere benaming dan die van *Koning der Joden* wilde overgeven. Overeenkomstig dit zijn stelsel, laat hij dan ook op het kruis zulke woorden schrijven, te gelijk tot vernedering en tot verschalking der Joden, waardoor in het algemeen een Joodsch Koningschap als misdaad wordt ten toon gesteld. Hier-tegen komen nu de Overpriesters op. Zijne misdaad, willen zij, is niet dat Hij Koning der Joden *was*, maar dat Hij *gezegd heeft* het te zijn (vs. 21). Weinig in overeenstemming met zich zelve, daar zij in hunne woede even te voren dat geheele Koningschap, (de verwachting van een Mesfias!) hebben verloochend. En ook nu is hun bezwaar te vergeefs. Met een veel beteekenend, wederom onwillekeurig prophetisch woord (2), wijst de Stadhouder hen af (vs. 22): *Dat ik geschreven heb, heb ik geschreven.*

(1) Hebr. XIII. 11—13.

(2) Bladz. 170, 171, boven.

VII. De verdeeling der kleederen volgt thands; ook deze, een wel bekend gebruik bij de Romeinsche doodstraf (1), en te gelijk de vervulling van de prophecy des Psalms (XXII. 19). Alle vier de Evangelien melden zoo wel de verdeeling als de verloting; MATTHÉUS en JOHANNES met aanhaling der Psalmwoorden zelve: *Zij hebben Mijne kleederen onder zich verdeeld, en hebben het lot over Mijne kleeding geworpen*; maar MATTHÉUS (vs. 35) slechts in het algemeen, JOHANNES (vs. 23, 24) met eene dier sijne redengevende, zoo wel als verrassende bijzonderheden, hem zoo zeer eigen: *De krijgsknechten dan, als zij JESUS gekruisigd hadden, namen Zijne kleederen, (en maakten vier deelen, voor elken krijgsknecht één,) en den rok. De rok nu was geheel zonder naad van boven af geheel geweven. Zij dan zeiden tot malkanderen: laat ons dien niet scheuren, maar laat ons daarover loten, wiens die zijn zal. Op dat de Schrift vervuld werde, enz.* DIT HEBBEN DAN DE KRIJGSKNECHTEN (niet wetende wat zij deden, noch wat zij vervulden) GEDAAN.

VIII. De bespotting. Uitvoerig verhalen de *Synoptici*, vooral MATTHÉUS en MARCUS, de bespotting en lastering des gekruisten Heilands door vierderlei menschen: het gemeen, — de Overpriesters en Phariseën, — de krijgsknechten, — den medegekruisigden moordenaar. MATTHÉUS onderscheidt zich hier wederom door ruimheid van woorden; doch bijzon-

(1) De *Pannicularia*. L.6. D. *de bon. damn.*

der door de eigenaartige verwijzing naar de voorzegging dezer schimpredenen in Psalm XXII (vs. 9, waarvan hij (vs 43) de eigene bewoordingen den lasteraren in den mond legt; niet dat dezen *letterlijk* diezelfde klanken hebben uitgebracht, maar tot eene krachtige aanduiding, hoe de spottaal, die zij zich verstoutten, juist de vervulling was eener prophecy, zoo vele eeuwen vroeger door den Psalmist beschreven. — Herhaaldelijk komt hier ook de benaming van *Zone Gods* voor, die bij MARCUS (vs. 32) en LUCAS (vs. 35) niet aanwezig is.

MARCUS trekt hier wederom alles korter te zamen. Krachtig daarentegen is (vs. 29) zijn ingevoegd: *Ha!* van tergenden triumf (1), recht natuurlijk in den mond der woeste menigte, die dan ook, zoo bij MARTINEUS als bij MARCUS, rechtstreeks den Gekruiste aanspreekt en Hem de woorden aangaande den Tempel Hem toegeschreven, verwijt, terwijl de zich meer bezittende Overpriesters en Phariseën zich al spottende, gelijk MARCUS het uitdrukkelijk opmerkt (vs. 31), *tot elkander* wenden, zeggende: *Hij heeft anderen verlost* enz. — Krachtig is ook bij hem de invoeging van het woord: *zien* (vs. 32): *Hij kome af, op dat wij het ZIEN EN gelooven mogen.*

LUCAS heeft de bespottingen zoo van het volk als van de Oversten nog veel korter samengetrokken (vs. 35). Hij laat onmiddellijk daarop de smaadwoorden der krijgsknechten volgen, en in verband hiermede *het aanbieden van den azijn*, hetwelk uit de

(1) Gr. *ὦα*, Lat. *Vah!*

drie andere Evangelisten later blijkt, eerst in het jongste oogenblik des kruislijdens te hebben plaats gehad.

IX. Doch is LUCAS omtrent de bespotting der krijgsknechten, en in het algemeen der omstanders, ten uiterste kort; bij hem daarentegen alleen is ons die heerlijke geschiedenis van den bekeerden moordenaar bewaard, welke wij lezen vs. 39—43. Zij behoort dan ook geheel tot de lijn van dezen Evangelist, aan wien zoo bijzonder toebetrouwd werd de verheerlijking van JESUS CHRISTUS als Heiland en Ontfermer ook over de diepst ellendigen (1). — Dat voorts de bekeerde moordenaar hier uitdrukkelijk wordt onderscheiden van zijnen medegekruiste, die zich in zijn verschrikkelijken toestand nog bij de smaders des Gezeggenden kon voegen, is, naar den aart van dit Evangelie, wederom eene noodige opheldering van dat algemeene bij MATTHÉUS (vs. 44) en MARCUS (vs. 32): *ook de moordenaars, de medegekruisigden* (in het meervoud) *smaadden Hem*. — De genen, die tegen den aart der Evangelische overeenstemming, hier LUCAS uit zijne beide Voorgangers zoeken te verklaren, en aan eene lastering der *beide* moordenaars denken, waarvan dan eensklaps één zich zal bekeerd en tot den Heere gewend hebben, bedenken niet, dat het geheel tegen den aart dier bekeering strijdt, zich een boeteling voor te stellen, wiens eerste geloofsdaad zoude geweest zijn, — het bestraffen van den medezondaar wegens eene daad, een oogenblik te voren door

(1) Bladz. 57, volg., boven.

hem zelveu gelijkelijk bedreven! — Maar nu is het uit allerlei Evangelische beginsels openbaar, dat het meervoud van MATTHÉUS hier wederom de algemeene en voorloopige aanduiding van het soort van menschen is, die JESUS hebben gelasterd in Zijn uiterst lijden. MARCUS volgt hier, naar zijne gewoonte in dergelijke gevallen, met slechts eene kleine wijziging. Voor LUCAS bleef het bewaard, om het treffende onderscheid tusschen de beide medegekruifigden te vereeuwigen, en te gelijk ons het *tweede woord* te bewaren, door JESUS uitgesproken aan het kruis; het woord tot den moordenaar (vs. 43): *Voorwaar zeg Ik u, heden zult gij met Mij in het Paradijs zijn*. En eer de avond gevallen, de Sabbath ingegaan was, was JESUS ingegaan in Zijne ruste, en de moordenaar met Hem aan de beloofde plaats.

X. Het kruislijden des Heeren, dat zes uren lang geduurd heeft (van negen ure des morgens tot drie ure des namiddags), wordt volgens alle de *Synoptici* in twee gelijke, zeer onderscheidenlijk gekenmerkte deelen afgedeeld. Het invallen der duisternis tegen *de zesde ure*, dat is, op den middag zelveu, maakt het punt van overgang uit. — Doch vóór die ontzettende, veel beteekenende duisternis mag men zich voorstellen dat de roerende bijzonderheid heeft plaats gehad, die ons bij JOHANNES alleen bewaard bleef, en die ook zoo geheel in het bestek en in den geest ligt van dit Evangelie der innigste liefde. JESUS, die de Zijnen lief heeft tot het einde, vertrouwt Zijne moeder aan JOHANNES, en stelt JOHANNES aan Zijne moeder voor als voortaan *haren zoon* (vs. 25 — 27); het derde

kruiswoord: *Vrouwe! zie uw zoon! — en tot den discipel, zie uwe moeder.*

XI. Met de verduistering der zon ten twaalf ure des middags, opent zich een nieuw gedeelte van 's Heeren kruislijden, dat nu het laatste en hoogste top-punt bereikt. Van dat oogenblik aan verneemt men gedurende drie uren geen rumoer van spotternij meer in den omtrek van het kruis. Alles is stil — JESUS zwijgt — het lijden, door menschen aangedaan, maakt plaats voor het allerzwaarste van binnen. De verduistering van den hemel verzelt en drukt uit die ontzettende donkerheid in des Goddelijken Lijders ziel, welke aan het flot der uiterste benaauwdheid te kennen gegeven wordt met den uitroep: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij Mij verlaten* (1), het vierde kruiswoord!

Alle drie de *Synoptici* hebben bijna met dezelfde woorden de beschrijving dier zonsverduistering. MATTHÉUS en MARCUS alleen hebben de klacht des Heilands met de eigene Hebreeuwfche woorden uit den Psalm (XXII. 2) waarin zij eeuwen te voren prophetisch werden nedergelegd. Alleenlijk heeft MARCUS (voor het Hebreeuwfche *Eli* bij MATTHÉUS) het Syrifche *Eloï*, zoo als het woord wel door JESUS zelve zal uitgesproken zijn (2).

XII. Op nieuw volgt na dezen uitroep spot en

(1) *Verlaat Mij niet langer!*

(2) OLSHAUSEN, Bibl. Comment. 2er Bd. S. 472. »Marc. XV. 34. gibt den Aramäifchen Text genauer wieder. Für das Hebr. *Elī* = *אֱלִי* hat er *Eloï* = *אֱלֹהִי*."

schimp van de zijde der soldaten, die de wacht hebben bij het kruis. MATTHÉUS (vs. 47) en MARCUS (vs. 35), verhalen hoe de kreet: *Eli* of *Eloï* den woestaarts aanleiding gaf tot die snoode woordverdraaijng: *Ziet, Hij roept ELIA*. Daarop vermelden zij beide, hoe een van hen een spongie met edik op een riet (of hyfopsteel) stekende, den Heiland te drinken gaf (Matth. vs. 48. Marc. vs. 36). Doch nu volgt tusfchen de beide eerste Evangelisten een fchijnverfchil. Volgens MATTHÉUS (vs. 49) roepen bij deze daad de anderen (*οἱ λοιποὶ*) uit: *Laat ons zien of ELIA komt om Hem te verlosfen!* (volgens MARCUS (vs. 36) doet het de man zelve, die den edik aanreikt. De fchijnftrijd laat zich gemakkelijk vereffenen. MATTHÉUS door zijn geliefkoosd meervoud geeft de medeplichtigheid in het kwaad, de gemeenfchap van spot en lastering tusfchen deze menfchen te kennen; MARCUS, nader en fijner bijzonderende, leert ons hoe ook het spotwoord: *Laat ons zien* enz. van den zelfden krijgsknecht uitging, die JESUS den edik bracht, het zij om op die wijze een gevoel van medelijden onder den ruwen spot te bedekken, het zij dat beide zijn daad en zijn woord uit hetzelfde beginfel van dartele spotzucht voortkwamen; in beide gevallen kunnen (volgens MATTHÉUS) ook *de anderen* zeer goed hem het woord hebben nagezegd.

LUCAS treedt hieromtrent in geene bijzonderheden, maar zinspeelde kenlijk op juist deze omftandigheid, als hij (vs. 36) van de soldaten zoo wel de befpotting als het *brengen van edik* vermeldde.

Eerst JOHANNES heldert ons volledig de toereiking

van den azijn op, die door geen zijner Voorgangers nog recht gemotiveerd werd, door de opneming van een allerge wichtigst deel van 's Heeren lijden — eene treffende prophecyvervulling (vs. 28): *Hierna*, JESUS wetende dat nu alles volbracht was, OP DAT DE SCHRIFT ZOUDE VERVULD WORDEN (1), zeide: *Mij dorst* (het vijfde kruiswoord!). Het is dan op dezen uitroep dat de soldaten, of liever een hunner, uit het vat met edik of zuren wijn, dat, naar Romeinsche manier, in de nabijheid stond, den Goddelijken Lijder te drinken bieden.

XIII. JESUS geeft den geest! — volgens alle de *Synoptici*, met eene *grootte stem roepende*. — LUCAS (vs. 46) geeft de woorden zelve van dezen laatste uitroep te rug: *Vader! in Uwe handen beveel Ik Mijnen geest* (zevende kruiswoord). — JOHANNES voegt in zeer weinige woorden (vs. 30) nog drie hoog belangrijke bijzonderheden in. Hij brengt het *nemen van den edik* in verband met het onmiddelijk voorafgaande: *Mij dorst!* — en met het onmiddelijk volgende (zesde) kruiswoord: *Het is volbracht*; — hij doet het opmerken (in zamenstemming met geheel die richting van zijn Evangelie, welke overal het *vrijwillige*, het *zelfwerkende* van den Heiland in Zijn lijden en sterven doet uitkomen (2)), hoe JESUS eerst *het hoofd boog*, daarop *den geest overgaf* (*κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα*).

(1) Ps. XXII. 16. LXIX. 22b. Over het *dorsten* van JESUS in dit Evangelie vergelijkte men bl. 192 boven.

(2) Joh. X. 17, 18. XIII. 3. enz.

Nog een woord over de verdeeling der kruiswoorden tusfchen de vier Evangelisten, eer wij overgaan tot de teekenen, die bij het oogenblik van 's Heeren sterven vermeld worden. Zeven woorden heeft de Zaligmaker uitgeroepen aan het kruis. Geen der Evangelisten heeft die alle opgenomen; elk daarentegen een of meerdere, naarmate het verband met de geheele richting en aanleg van zijn gefchrift. — MATTHEÛS heeft het woord der hoogfte lijdensfmart, het zielslijden, de verlating, in eenen uitroep, die ons geheel op *prophetisch* grondgebied plaatst; het zijn de eerfte woorden uit dien twee en twintigften Pfalm, van wien een Kerkvader in ernst en in waarheid, STRAUSS van op de bank der spotters, maar toch geheel in den geest van zijn mythisch ftelfel gezegd heeft: dat in denzelven geheel het lijden van den Heiland uitgedrukt ligt. — Wij zagen bij MARCUS alleenlijk de herhaling van dat zelfde woord, maar met de letterlijke naauwkeurigheid van tongval en uitspraak. — LUCAS heeft, behalve het woord van barmhartigheid en genade aan den boetvaardigen moordenaar, ook nog het eerfte en laafte der zeven woorden, beide aanvangende met de toefpraak: *Vader!* (vs. 34 en 46) (1). — JOHANNES eindelijk heeft het woord der

(1) Opmerkelijk, dat dezelfde Schrijver in de *Handelingen der Apostelen* (VII. 59, 60) de jongfte woorden van JESUS eerften bloedgetuige heeft opgeteekend, waarbij insgelijks de geest in de handen van God gegeven, en voor zondaars vergeving gefmeekt wordt. Doch men zie vooral

tederst zorgende liefde (vs. 26, 27), — dat der laatste prophecyvervulling (vs. 28), — dat des triumsf wegens het volbrachte offer- en zaligingswerk (vs. 29): *Tetelestai!*

XIV. Thands volgen de wonderen en teekenen bij het sterven van den Levensvorst. — Alle drie de *Synoptici* hebben *het scheuren van het voorhangfel des Tempels*, bij MATTHÉUS (vs. 51) en MARCUS (vs. 38) ruimer beschreven aldus: *in tweeën, van boven tot beneden*, bij LUCAS (vs. 45^b): *midden door*. Even te voren (vs. 45^a) heeft laatstgemelde Schrijver *nogmaals* gewag gemaakt van *een verduisteren der zon* bij het oogenblik zelve des stervens.

Doch bij dat scheuren des Voorhangfels, het teeken der opening van het heilige der heiligen door het bloed van JESUS, daarboven (1), voegt alleen MATTHÉUS (vs. 51) nog *het beven der aarde* en *het scheuren der rotsen*, mitsgaders die allezins prophecyvolle bijzonderheid (vs. 52): *dat de graven werden geopend, en vele lichamen der heiligen opgewekt, die na JESUS opstanding uit de graven uitgegaan zijn: de* (2), *aan velen in de heilige stad verschenen*.

het verschil niet voorbij. De Verlosfer bidt *eerst* voor de overtreders, *laatst* voor zich zelve; de Getuige, omgekeerd; — JESUS spreekt Zijnen Vader, STEPHANUS roept den Heere (uitdrukkelijk JESUS) aan.

(1) Hebr. IX. 8. X. 19.

(2) Men versta dit: *na Zijne opstanding* (vs. 53) van geheel de gebeurtenis; — de opstanding toch dezer heiligen had natuurlijk eerst *na* die van den Eersteling der Opstan-

Op het getuigenis der onbezielde schepping, volgt thands bij alle drie de *Synoptici*, dat van de harten en consciëntiën van menschen. *De Hoofdman over honderd*, die bij het kruis de wacht had, geeft getuigenis aan JESUS onschuld en waarheid met deze woorden, volgens LUCAS (vs. 47): *Deze mensch was rechtvaardig!* eene uitdrukking, die bij MATTHÉUS (vs. 54) en MARCUS (vs. 39) in hun eigen d. i. het volle begrip der zaak overgebracht, aldus luidt: *Deze mensch was Gods Zoon!* Wij hebben hier dus wederom bij den historischen LUCAS het eigen woord, bij MATTHÉUS, door MARCUS op den voet gevolgd, de toelichting en zakelijke uitlegging, de kracht van het woord. MATTHÉUS schrijft aan *geheel* de wacht het woord toe, dat alleen de Hoofdman heeft kunnen uitspreken, zoo als het ook MARCUS en LUCAS berichten. Beide MARCUS en LUCAS brengen het meervoud van MATTHÉUS tot het historishe enkelvoud.

LUCAS heeft hierop de werking der ontzachlijke gebeurtenis op de menigte (vs. 48): de scharen keerden te rug van Golgotha, *staande op hunne borsten*, eene eerste voorbereiding tot dien grooten bekeeringsdag, zeven weken later te Jerufalem aangebroken, en door denzelfden Schrijver (Hand. der Apost. II) beschreven.

Van de vrouwen, JESUS discipelinnen, die Hem uit Galiléa gevolgd waren, maken nu nog MATTHÉUS (vs.

ding, welke JESUS zelve is, plaats. Doch MATTHÉUS voegt eigenaartig, met het scheuren der rotsen ook de opening der graven en de opwekking der dooden, te zamen, naar den hem eigenen samenhang meer der zaken als der oogenblikken.

55, 56) en MARCUS (vs. 40, 41) gewag bij name, LUCAS roerend in een enkel woord (vs. 49) te zamen met *alle Zijne van verre staande bekenden*. Alle drie komen op deze geloofsvolle vrouwen te rug bij de verhalen der Begraving en der Opstanding.

JOHANNES, ten slotte, meldt van geene teekenen in de natuur, noch van de bewegingen in de harten en gemoederen der menschen. Het verhaal van 's Heilands sterven gaat bij Hem verzeld van geheel andere, hoogere, diepere bijzonderheden. Al wat rondom staat als ware het vergetende bepaalt hij hier wederom uitsluitend bij den Persoon des Heeren. De teekenen, die *hij* meldt (vs. 31—37), zijn aan het gestorvene lichaam zelve van JESUS geschied. Hij wijst aan (vs. 31—33, 36) hoe het gebeurde, dat voor den ingang des Paaschabbaths de beenen der beide moordenaren gebroken werden, (hun dood alzoo bespoedigd, de beskeerde moordenaar aldus nog *dien dag* het Paradijs ingeleid werd); maar hoe van JESUS in het midden geen been gebroken werd, overeenkomstig de prophecyen van Wet en Psalm (1). — Hij wijst aan (vs. 34, 37) hoe een der krijgsknechten de zijde van den reeds gestorvenen Verlosfer doorstak, zoo dat er bloed en water uit vloot, en alzoo eene tweede prophecy (2) in zijne onwetendheid vervulde. — Hij betuigt (vs. 35) *gezien* te hebben het geen hij verhaalt, en te *weten*, dat hij waarheid zegt, op dat ook *wij* zouden geloo-

(1) 4 Mof. IX. 12. Ps. XXXIV. 21.

(2) Zach. XII. 10.

ven. — Ook hier dus ten slotte bij den geliefden discipel rijke harmonye van Schriftvervulling, symbolische gebeurtenissen, bestellingen der Godsregeering. Geen titel of jota der Schrift mocht ter aarde vallen. Alles had zijne beteekenis. Onwetend zelfs en onwillens vervullen menschen den Goddelijken raad. — Ja, het Lam werd geslacht. Zijn bloed werd uitgegoten op het altaar van Zijn kruis. Van het Pascha in Israël mocht geen been gebroken worden. Van JESUS, het Lam Gods, *ons Pascha*, — hoe ook gemarteld, gegeesfeld, mishandeld — werd geen been verbroken. — Maar Hij werd, nog na Zijnen dood doortoken. Zoo zal Hij eenmaal in heerlijkheid gezien worden, ook van de genen, die Hem doortaken. Met dit woord uit de prophecye der oude Zienders, besluit zich hier het Lijdensverhaal (vs. 37), en opent zich later het Boek der *Openbaring* van den Apostel-Evangelist-Propheet (Zach. XII. 10, Openb. I. 7).

Wij vatten het opgemerkte over deze afdeeling des lijdens thands zeer kort te zamen, tot toelichting der orde van opvolging. 1°. De wegleiding naar Golgotha (volgens alle de Evangelisten). 2°. JESUS draagt zijn eigen kruis (volgens JOHANNES). 3°. De krijgsknechten dwingen SIMON van Cyrenë hetzelfde achter den Heere op te ligten en te helpen dragen (volgens de *Synoptici*). 4°. JESUS spreekt de dochters van Jerusaleem toe (volgens LUCAS). 5°. De bedwelmende drank door JESUS geproefd en afgewezen (volgens MATTHÉUS en MARCUS). 6°. Het gebed voor de overtreders onder de kruifiging (volgens LUCAS). 7°. De kruifiging tus-

fchen twee kwaaddoenders (volgens alle de Evangelien), 8°. ten derder ure des morgens (volgens MARCUS). 9°. Het opfchrift des kruifes (volgens alle de Evangelien) 10°. in drie talen (genoemd bij LUCAS en JOHANNES). 11°. De woordwifeling tufchen PILATUS en de Joden over dat opfchrift (bij JOHANNES). 12°. De verdeeling der kleederen (volgens allen) met 13°. bijzondere melding van den rok zonder naad en deszelfs verloting (bij JOHANNES). 14°. De befpottingen (bij de *Synoptici*). 15°. De bede en zaligfpreking van den bekeerden moordenaar (bij LUCAS). 16°. De overgave van MARIA aan den discipel dien JESUS lief had (bij JOHANNES). 17°. De verduftering des hemels (bij de *Synoptici*). 18°. De uitroep der verlating (bij MATTHÉUS en MARCUS). 19°. De fpotternij der foldaten (bij de *Synoptici*). 20°. De uitroep: *Mij dorst* (bij JOHANNES). 21°. De laving met edik (bij alle de Evangelisten). 22°. De uitroep: *Het is volbracht!* (bij JOHANNES). 23°. Het fterven (bij alle de Evangelisten). 24°. De eigene woorden daarbij (volgens LUCAS). 25°. Het fcheuren des voorhangfels (bij de *Synoptici*). 26°. De aardbeving, fcheuring der roffen, opening der graven, en opwekking der heiligen (bij MATTHÉUS). 27°. Het getuigenis van den Hoofdman over honderd (bij de *Synoptici*). 28°. De verflageneheid der fcharen (bij LUCAS). 29°. De vrouwen uit Galiléa (bij de *Synoptici*). 30°. De beenbreking der twee gekruifigden, en de doorfteking der zijde van JESUS volgens de prophecye (bij JOHANNES).

EEN EN TWINTIGSTE VOORLEZING.

DE BEGRAVING EN DE OPSTANDING.

Wij zagen dan alzoo, M. H., in het viervoudig verhaal van 's Heilands laatste lijden onze vroegere opmerkingen omtrent de beginselen zelve der verscheidenheid en overeenstemming tusschen de Vier Evangelien toegelicht en bevestigd. In viervoudige dierbaarheid en heerlijkheid werd ons daarin voorgesteld dat groote werk van verlossing door het bloed des kruifes, waarvan de kroon en volmaking, ja geheel de historische en zaligmakende waarheid in de *Opstanding van den gestorvenen Heiland uit de dooden* ligt. *Hij is gestorven voor onze zonden, naar de Schriften*, zegt een Apostel; *Hij is begraven en opgewekt ten derden dage, naar de Schriften*, laat hij onmiddelijk daarop volgen (1). Zien wij thands ook hiervan de vervulling harmonisch, op gelijke wijze, beschreven in het vierstemmig getuigenis der Evange-

(1) 1 Cor. XV: 4, 5.

hèn ; — en wel, in onmiddelijken zamenhang met de lijdensverhalen, allereerst

DE BEGRAVING.

Matth. XXVII. Marc. XV. 42.

57. En als het En als het *nu*
avond werd, (*ἡδὴ*) avond werd,
dewijl het de
Voorbereiding
was, welke is de
Voorabbath,

kwam een *rijk* 43. Kwam Jo-
man van Arima- SEPH van Arima-
théa, met name théa, een *eerlijk*
JOSEPH, die ook *Raadsheer*, die
zelf een discipel ook zelf het Ko-
van JESUS was ; ninkrijk van God

58. Deze kwam was verachten-
tot PILATUS, en de, en, *zich ver-*
begeerde het li- *stoutende*, ging
chaam van JESUS. hij in tot PILATUS,
en begeerde het
lichaam van JE-
sus. 44. En PI-
LATUS verwon-
derde zich, dat
Hij reeds gestor-
ven was, en den
Hoofdman over
honderd tot zich
geroepen hebben-
de, vroeg hem,
of Hij *lang gestor-*
ven was? 45. En

Luc. XXIII. Joh. XIX. 38.

50. En ziet een En *daarna* Jo-
man met name SEPH van Arima-
JOSEPH, zijnde théa, die een dis-
een *Raadsheer*, cipel van JESUS
een goed en recht was, maar *be-*
vaardig man. 51. *dekt om de vreeze*
(Deze had niet der Joden, bad
medebewilligd in. PILATUS, dat hij
hunnen raad en mocht het lichaam
handel) van Ari- van JESUS weg-
mathéa, eenestad nemen,

der Joden, en
die ook zelf het
Koninkrijk van
God verwachtte.

52. Deze ging tot
PILATUS en be-
geerde het li-
chaam van JESUS.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

Toen beval PI- als hij het van den
LATUS dat (hem) Hoofdman over
het lichaam ge- honderd verstaan
geven zoude wor- had, *schonk* hij
den. JOSEPH het li-
chaam.

en PILATUS liet
het toe. Hij dan
ging, en nam het
lichaam van JE-
sus weg.

39. En NICODEMUS
kwam ook (die
desnachts tot JE-
sus eerst geko-
men was) bren-
gende een meng-
fel van myrrhe
en aloë, omtrent
honderd ponden
(gewichts).

59. En JOSEPH 46. En hij *kocht*
het lichaam ne- zijn lijnwaad, en
mende, wond Hem afgenomen
hetzelve in een hebbende, wond
zuiver zijn lijn- (Hem) in dat fijne
waad. 60. En lijnwaad, en leg-
leide dat in zijn de Hem in een
nieuw graf; het- graf, hetwelk *uit*
welk hij in een een steenrots uit-
steenrots uitge- gehouwen was;
houwen had, en en hij wentelde
een grooten steen een steen tegende
(tegen) de deur deur des grafs.
des grafs gewen-
teld hebbende,
ging hij weg.

53. En als hij
hetzelve afgeno-
men had, wond
hij dat in een fijn
lijnwaad, en leg-
de het in een graf,
in eene rots ge-
houwen, *daar*
nog nooit iemand
ingelegd was. 54.
En het was de dag
der Voorberei-
ding, en *de Sab-*
bath kwam aan.

40. Zij namen
dan het lichaam
van Jesus, en
bonden dat in
linnen *doeken*,
met de *specerij-*
en, gelijk de Jo-
den de gewoonte
hebben van te be-
graven. 41. En
daar was *in de*
plaats daar Hij
gekruifigd was
een hof, en in den
hof een nieuw
graf, in hetwelk
nog nooit iemand
gelegd was ge-
weest. 42. Al-
daar dan legden

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

zij JESUS om de
Voorbereiding
der Joden, ver-
mits het graf na-
bij was.

61. En aldaar was MARIA MAG-
DALENA en de an-
dere MARIA, zit-
tende tegen over
het graf.

47. En MARIA
MAGDALENA, en
MARIA (de moe-
der) van Joses
aanschouwden,
waar Hij gelegd
werd.

55. En ook de
vrouwen die met
Hem gekomen
waren uit Gali-
léa, volgden na,
en aanschouwden
het graf, en hoe
Zijn lichaam ge-
legd werd.

56. En weder-
gekeerd zijnde
bereidden zij spe-
cerijen en zalven,
en op den Sab-
bath rustten zij
naar het gebod.

62. Des an-
deren daags nu,
welke is na de

Voorbereiding, vergaderden de Overpriesters en de Phariseën tot PILATUS, 63. Zeggende: Heer! wij zijn indachtig, dat deze verleider, nog levende, gezegd heeft: na drie dagen zal Ik opstaan (Gr. *ἐγείρωμαι*, word Ik opgewekt). 64. Beveel dan dat het graf verzekerd worde tot den derden dag toe, op dat Zijne discipelen mischien niet komen bij nacht, en stelen Hem, en zeggen tot het volk: Hij is opgestaan van de dooden: en (zoo) zal de laatste dwaling erger zijn, dan de eerste. 65. En PILATUS zeide tot hen: gij hebt eene wacht, gaat heen, verzekert het, gelijk gij het verstaat. 66. En zij heen gaande verzekerden het graf met de wacht, den steen verzegeld hebbende.

De bijzonderheden van 's Heilands begraiving vertoonen ons altijd wederom dezelfde kenmerken van oorspronkelijkheid en tevens opvolging aan elkander, bij onze vier Evangelisten, wier eigenaartigheden in dit beknopte verhaal des te treffender uitkomen. — Dit blijkt al dadelijk in de wijze, waarop zij ons met JOSEPH van Arimathéa bekend maken. MATTHÉUS noemt hem: *een rijk man*, met toespeling op de prophecy van JESAJA (LIII. 9): *En Hij is bij den Rijke in Zijnen dood geweest.* — Bij MARCUS heet hij, op kenlijk Romeinsche wijze: *een eerlijk* (1) *Raadsheer.* — LUCAS, zelf een zoo goed en eerlijk man (2), noemt hem *goed* en *rechtvaardig*, en doet vooral opmerken, dat hij in der Joden raad en handel tegen JESUS wel niet gedeeld had (vs. 51). — Dat hij *het Koninkrijk van God verwachtte* lezen wij beide bij MARCUS en naar hem bij LUCAS, welke laatste voorts nog tot opheldering voor zijnen THEOPHILUS (3), met de localiteit van het Joodsche land minder bekend, van Arimathéa aantee kent, dat het *eene stad der Joden was.* — MATTHÉUS en JOHANNES noemen hem uitdrukkelijk *een discipel van JESUS*; laatstgemelde; met de bijgevoegde opmerking dat hij (tot hier toe) alleenlijk in het geheim den Heiland had aangehangen; waardoor geheel deze daad van den eerlijken Raadsheer in het oogenblik van JESUS diepste

(1) In den zin van: *aanzienlijk*, Lat. *honestus*, Gr. *εὐσχημων*.

(2) Bladz. 48, 49 hier boven.

(3) Luc. I. 1.

vernedering en van de grootſte verwarring zelfs onder de Twaalve, des te treffender en dierbaarder uitkomt. — De opmerking van de *vreeze der Joden*, onder welke nog de discipelen en aanhangers van den Mesſias verkeerden, heeft JOHANNES, en hij alleen, hier meermalen; als ſtraks (vs. 39) van NICODEMUS, en later, in het geſchiedverhaal der Opſtanding (XX. 19).

Bij het verhaal, hoe JOSEPH den Stadhouder het lichaam van den gekruisten Meester vroeg en hetzelfde verkreeg, legt MATTHÉUS met weinige woorden alleenlijk den grond. MARCUS heeft wederom nadrukvolle invoegfels. JOSEPH *ging tot den Stadhouder*, ZICH VERSTOUTENDE (vs. 43), waardoor in het voorbijgaan een wenk gegeven wordt van zijne vroegere beſchroomdheid, welke bij JOHANNES eerst uitdrukkelijk wordt gemeld. — Straks heeft alleen MARCUS (vs. 44) die allergewichtigſte bijzonderheid, dat PILATUS zich over het ſpoedige van JESUS dood verwonderde, en niet dan na deswege ontfangen getuigenis van den Hoofdman, het lichaam aan JOSEPH ſchonk: eene bijzonderheid, waardoor treffend op nieuw blijkt te gelijk van het wezenlijke en van het buitengewone in den ontzachelijken kruisdood onzes Heeren. — Deze handeling tuſſchen den Stadhouder, JOSEPH, en den Hoofdman, mag men zich voorſtellen plaats te hebben gehad tuſſchen de vraag der Joden om de beenbreking der gekruifigden (die wij vroeger bij JOHANNES zagen opgeteekend vs. 31) en de uitvoering zelve (ald. vs. 32 en volg.). — PILATUS namelijk, eenige oogenblikken vroeger bevel gegeven hebbende tot de beenbreking, (welke onderſtelt, dat de lijdens nog in het

leven waren) en buitendien, gelijk ieder in die tijden, wel wetende dat de dood zelden of nooit zoo spoedig op de kruifiging volgde, ziet over de vraag van JOSEPH, die hem nu reeds het lichaam *des Gestorvenen* vraagt, gantsch vreemd op. Hieruit wordt dus eene nieuwe bevestiging geboren van JESUS *afgelegd* leven door het ingeroepen getuigenis van den Hoofdman der wacht. — PILATUS dien ten gevolge staat het verzoek toe. Hij geeft aan den rijken discipel, die schatten voor het kostelijke lichaam over zoude gehad hebben, dat lichaam *om niet*. (Zelfs in Zijnen dood wordt JESUS niet voor een prijs verkregen, maar geschonken *om niet*!) MARCUS doet dit treffendst uitkomen door zijn: ἐδωρήσατο (vs. 45).

LUCAS is hier (vs. 52) nog korter dan MATTHÉUS. — JOHANNES heeft weder de verrassende melding van een nieuwen zeer belangrijken persoon (vs. 39): NICODEMUS, dezelfde die ons vroeger, en alleen uit dit vierde Evangelie, bekend werd als een Overste der Joden, die in het eerst JESUS alleen des nachts bezocht (1), en in wien thands, op een zoo hachelijk en gevaarvol oogenblik, JOSEPH van Arimathéa het blijde voorrecht heeft, bij het kruis van den Meester een amptgenoot te ontmoeten, tot eene gelijkfoortige belijdenis en vereering als hij zelve, aan die plaats gekomen. — Heerlijk oogenblik, in de eenvoudige maar sterk gebijzonderde voorstelling van JOHANNES treffend en aandoenlijk in het licht gesteld! Twee rijken en aanzienlijken in Israël, die JESUS bij Zijn leven

(1) Joh. III. 1 en volg.

nooit volkomen hadden durven belijden, ontmoeten elkander hier bij Zijn kruis, om Hem openlijk eere te bewijzen, en hun hart eindelijk te kwijten voor het aangezicht Zijner bitterste vijanden, zonder vrees. Gelijk in de melding van den persoon, en het noemen der specerijen, die hij brengt (dat is, aanbrengen *laat*), zoo is JOHANNES hier ook wederom uiterst nauwkeurig in het aantekenen der hoeveelheid (1) myrrhe en aloë: *omtrent honderd ponden gewichts*, eene hoeveelheid, die wel eens vreemd en verdacht is voorgekomen, maar heden ten dage zoo voldoende is toegelicht uit de gelijktijdige geschiedenis, dat STRAUSS zelfs daarin meent te mogen berusten (2).

En nu, de afneming van het kruis en de begraaving zelve! Hier gaan wederom de vier Evangelieën te samen, elk met zijne eigene bijzonderheden. MATTHÉUS allereerst heeft dezulke, die voor het Israëlitische standpunt belangrijkst zijn, als (vs. 59) het *zuivere* van het lijnwaad, waarin JOSEPH het lichaam wond, en (vs. 60): dat het graf, waarin Hij nedergelegd werd, *nieuw* was, op dat niemand der Joden Zijne opwekking zoude kunnen toeschrijven aan iets dergelijks, als door het gebeente van ELISA eenmaal werd:

(1) Bladz. 158—160 boven.

(2) *Mesure ordinaire des embaumemens les plus riches*, zegt er COQUEREL van in zijne *Biographie sacrée*, art. NICODÈME; te recht, zoo men daaronder de pracht van Vorstelijke begrafenissen bij de Joden van dien tijd niet begrijpt. Men denke b. v. aan de 500 specerijdragende huisknechten (*οἰκετὰὶ ἀρωματόφοροι*) bij de begrafenis van HERODES den Groote, volgens JOSEPHUS, Antiqq. Lib. XVII. Cap. 10.

te weeg gebragt in Israël (1). LUCAS herhaalt met andere woorden deze bijzonderheid (vs. 53): *een graf, daar nog nooit iemand in gelegd was geweest*. JOHANNES vereenigt (vs. 41) de uitdrukking van MATTHÉUS met die van LUCAS. — Den steen, voor de deur van het graf gewenteld, vermelden alleen MATTHÉUS en MARCUS. Maar in het verhaal der opstanding spreekt ook LUCAS (XXIV. 3, 4) van denzelven, en onderstelt de opwenteling als bekend.

MARCUS meldt uitdrukkelijk (vs. 46) hoe het lijnwaad opzettelijk tot deze dienst door JOSEPH gekocht is (Gr. ἀγοράσας συνδόνα), en voorts met de hem eigene aanschouwlijkheid: *Hem AFGENOMEN hebbende* (καθελὼν αὐτὸν) *wond hij Hem in het lijnwaad* enz., waarin hem LUCAS volgt. — *Het graf in de rots gehouwen* wordt met meerder juistheid nog bij MARCUS gezegd *uit de rots gehouwen*; LUCAS heeft met den eigenlijken kunstterm: μνήμα λαξευτὸν.

LUCAS is hier altijd kort, doch teekent ten flotte nog iets van den dag op (vs. 52): *Het was de dag der Voorbereiding en de Sabbath naderde* (Gr. ἐπέφωσκε, brak aan). — MATTHÉUS en MARCUS hebben bij den aanvang reeds aangemerkt dat het *avond werd* (2) en dat het de *Voorbereiding was, welke is* (volgens MARCUS vs. 42) *de Voorzabbath*. — JOHANNES in veel later tijd schrijvende noemt het (vs. 42) *de Voorbereiding* DER JODEN, in verband met het geen hij

(1) 2 Kon. XIII. 20, 21.

(2) Niet, gelijk onze Overzetting heeft, *geworden was*. Gr. ὁψίας γενομένης. Verg. bladz. 275 boven.

vroeger daarvan (vs. 31) gezegd heeft: *die dag des Sabbaths was groot*, het was *Paasch Sabbath*.

Het is voorts bij JOHANNES alleen, dat (vs. 40) het afnemen des lichaams aan de *beide* Raadsheeren toegeschreven wordt, en de *inwikkeling in het lijnwaad* (der *Synoptici*) naauwkeuriger wordt overgebracht door het *binden in de linnen doeken met de speerijen*; gelijk dan ook in het verhaal der Opstanding bepaaldelijk op die *linnen doeken* (ὀθόνια) zoo door LUCAS (XXIV. 12) als door hem (XX. 6, 7) wordt terug gezien. — JOHANNES, eindelijk, alleen heeft de belangrijke bijzonderheid dat het graf in *een hof* was, en dat hof *nabij* de plaats der kruifiging; gelijk hij dan ook wederom in het verhaal der Opstanding van een *hovenier* aan die plaats gewag maakt (XX. 15).

Alle drie de *Synoptici* maken hier op nieuw van de *Galileesche vrouwen* melding, die het lichaam van JESUS volgen tot daar het in het graf wordt nedergelegd, de plaats naauwkeurig opnemende. — Zij, die bij MATTHÉUS (vs. 61) blootelijk *de andere MARIA* heet, wordt bij MARCUS (vs. 47) als (de moeder) van JESUS onderscheiden.

In naauw verband staat die veelvuldige melding der *vrouwen* met het verhaal der Opstanding, waarvan deze vrouwen de eerste verkondigsters en getuigen waren. LUCAS noemt hare namen dan ook eerst daar (XXIV. 10). — In onmiddellijken zamenhang met de verhalen der Opstanding staat ook nog bij laatstgemelden de bijzonderheid (vs. 56): *En wedergekeerd*

zijnde bereidden zij specerijen en zalven, en op den Sabbath rustten zij naar het gebod, waarop dan aanstonds (men late zich door de verdeeling onzer Hoofdstukken het doorlopende des verhaals niet belemmeren!) de eerste woorden der Opstandingsgeschiedenis zich aansluiten (XXIV. 1): En op den eersten dag der week, zeer vroeg in den morgenstond, gingen zij naar het graf enz.

Tusschen LUCAS (vs. 56) en MARCUS (XVI. 1) meent men eenig verschil te zien bestaan ten aanzien van den tijd, wanneer de vrouwen hare zalven en specerijen gekocht hebben. MARCUS toch schijnt te zeggen, dat de specerijen gekocht zijn, *als de Sabbath voorbij gegaan was*; LUCAS plaatst op de stelligste wijze deze omstandigheid vóór de ruste des Sabbaths, te gelijk te kennen gevende, hoe zij nog voor de voorbereiding tijd vonden, behoudens *het gebod* (1). — Houden wij ons alleenlijk bij het beginsel van LUCAS beslissend gezag op het stuk van tijdsbepaling en orde! en het zal ons, bij naauwkeuriger inzage van de plaats van MARCUS duidelijk worden, dat zijn oogmerk hier niet is, den tijd van het *koopen* en *bereiden*, maar van het *grafwaarts brengen* der specerijen te bepalen; het overige meldt hij bijkomstig en ter loops: *zij kochten specerijen, om heen te gaan en JESUS te zalven*, beteekent in den stijl en in de opvolging van gedachten der twee eerste Evangelisten: *Zij gingen heen om JESUS te zalven met de specerijen, die*

(1) Bladz. 51, 52 boven:

zij (onbepaald wanneer) *gekocht hadden* (1). LUCAS dan nu bepaalt ook dat oogenblik nader.

En nu volgt bij MATTHÉUS nog eene hooggewichtige bij hem alleen bewaarde bijzonderheid, geheel overeenkomstig het Israëlitisch standpunt zijner Evangeliebeschrijving, dat is, bij uitnemendheid als bewijs en getuigenis gericht tot de Joden. Van deze omstandigheid gaat dan ook bij hem het eerste verhaal der Opstanding uit. Het is de verzegeling en militaire bewaking van het graf des Heilands, door hem uitvoerig beschreven (vs. 62—66). Alles is hier wederom van treffende bewijskracht zoo wel als belangrijkheid in de bijzonderheden; de tijdsbepaling (vs. 62): *des anderen daags na de Voorbereiding*; — de voorzegging van JESUS, beter onthouden op dat oogenblik bij de vijanden, dan bij Zijne diep verflagene vrienden (vs. 63); — de bitterheid en boosheid in elke uitdrukking dier vijanden doorstralend (vs. 63, 64), terwijl zij, huns ondanks, en door de voorzorgen zelve van hunnen argwaan, een der afdoendste bewijzen bereiden voor de waarheid van JESUS opwekking; — eindelijk (vs. 65, 66) zoo wel de verzekering met krijgsvolk als de verzegeling, door den Stadhouder met de Overpriesters en Phariseën besproken, en ten uitvoer gebracht.

Wij komen thands tot dat groote middelpunt der

(1) Dus vatten het ook onze Kantteekenaars op, dus ook BENGEL, OLSHAUSEN, anderen.

Christelijke *Waarheid*, ja des Christelijken *Levens*, tot dat beflissend feit voor de toekomst der wereld; als voor de behoudenis onzer zielen: *de Opstanding van den gekruisten en gestorvenen JESUS van Nazareth*. — De Apostelen leiden uit dit ééne feit geheel de kracht en volheid hunner Evangelieverkondiging af. De Opstanding van JESUS CHRISTUS is hun het hoofdbewijs der dingen waarvan zij als gebeurd, als nog moettende gebeuren, als zeker zullende gebeuren, getuigenis geven: — CHRISTUS is opgestaan uit de dooden! Zoo is Hij dan waarlijk de Zoon van God, die Hij zich verklaarde te zijn; — CHRISTUS is opgestaan uit de dooden! zoo wordt dan ook gij opgewekt uit den dood der zonde en des ongeloofs; — CHRISTUS is opgestaan uit de dooden! zoo zult ook gij opstaan uit de graven, en leven.

Het is deze gebeurtenis, dit feit, waarvan de Evangelisten hier alleenlijk als van eene zaak hunner wel verzekerde wetenschap getuigenis afleggen. Wij be-
geven ons hier wel niet in de herinnering aan die reeks van klaarblijkelijkheden, waaruit de waarheid van dat getuigenis, van wat zij de ook beschouwd, altijd even onomstotelijk volgt. Ons bestek bepaalt ons alleen bij *die* klaarblijkelijkheid, welke bij de waarneming van de echte harmony der Vier Evangelien ook ten aanzien van het hoofdpunt der Opstanding ontstaat. Volgen wij dan ook hier het vierstemmig verhaal.

DE OPSTANDING.

Matth. XXVIII. 1. En laat (na) den Sabbath, *als het begon te lichten*, tegen den eersten dag der week, kwamen MARIA MAGDALENA en de andere MARIA om het graf te bezien.

Marc. XVI. 1. En als de Sabbath *voorbij* *gegaan* was, hadden MARIA MAGDALENA en MARIA JACOBUS, en SALOME specerijen gekocht, op dat zij zouden komen en Hem zalven.

Luc. XXIV. 1. En op den eersten dag der week, *zeer vroeg in den morgenstond*, gingen zij naar het graf, dragende de specerijen die zij bereid hadden, *en sommen met haar*.

Joh. XX. 1. En op den eersten dag der week ging MARIA MAGDALENA *vroeg, als het nog duister was*, naar het graf,

2. En zeer vroeg op den eersten dag der week, kwamen zij tot het graf, *als de zon opging*.

2. En ziet, daar geschiedde een groote aardbeving; want een Engel des Heeren, nederdalende uit den hemel, kwam toe, en wentelde den steen af van de deur, en zat op denzelven. 3. En zijne gedaante was gelijk een

MATTHÉUS.

bliksem, en zijne kleederen wit gelijk sneeuw. 4. En uit vreeze voor hem zijn de wachters zeer verschrikt geworden, en werden als dooden.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

3. En zeiden tot malkanderen: wie zal ons den steen van de deur des grafs afwentelen? 4. (*En opziende* zagen zij dat de steen afgewenteld was) *want hij was zeer groot*. 5. En ingegaan zijnde in het graf

2. En zij vonden den steen afgewenteld van het graf. 3. En ingegaan zijnde vonden zij het lichaam des Heeren Jesus niet.

en zag den steen van het graf *weggenomen*.

2. Zij liep dan en kwam tot SIMON PETRUS en tot den anderen discipel, welken Jesus lief had, en zeide tot hen: zij hebben den Heer weggenomen uit het graf, en wij weten niet waar zij Hem gelegd hebben.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

zagen zij eenen jongeling zitten- de ter rechter zijde , bekleed met een wit lang kleed; en zij werden verbaasd.

4. En het geschiedde, als zij daarover twijfelden, moedig waren, ziet twee mannen stonden bij haar inblinkende klederen.

5. En als zij zeer bevreesd werden en het aangezicht naar de aarde bogen,

5. Maar de Engel antwoordende, zeide tot de vrouwen: Vreest gijlieden niet! want ik weet, dat gij zoekt JESUS die gekruifigd is. 6. *Hij is hier niet, want Hij is opgestaan, gelijk Hij gezegd heeft; komt herwaarts, ziet de plaats daar de Heere gelegen heeft;*

6. Maar hij zeide tot haar: Zijt niet bevreesd! Gij zoekt JESUS den Nazarener, die gekruifigd is. *Hij is opgestaan, Hij is hier niet: ziet de plaats waar Hem gelegd hadden.*

zeiden zij tot haar: Wat zoekt gij den levenden bij de dooden? 6. Hij is hier niet, maar Hij is opgestaan. *Gedenkt hoe Hij tot u gesproken heeft, als Hij nog in Galilëa was,* 7. *Zeggende: de Zoon des menschen moet overgeleverd worden in de handen der zondige menschen,*

7. En gaat haastelijk heen, en zegt Zijnen discipelen dat *Hij opgestaan is uit de dooden. En*

7. Doch gaat heen, zegt Zijnen discipelen en Petrus, dat *Hij u den derden dag voorgaat naar weder opstaan. En*

8. *En zij werden*

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

ziet ! Hij gaat u voor naar Galiléa , daar zult gij *zult gij Hem zien , indachtig Zijner gelijk Hij ulieden woorden.*

Hem zien ; ziet !

ik heb het ulieden gezegd !

8. En haastelijk uitgaande van het graf , met vreeze en groote blijdschap , liepen zij heen om hetzelfde Zijnen discipelen te boodschappen.

8. En zij haastelijk uitgegaan zijnde , vloden van het graf , en beving en ontzetting hadden haar bevangen , en zij zeiden niemandts , want zij waren bevreesd.

9. En wedergekeerd zijnde van het graf , boodschapten zij alle deze dingen aan de elve en aan al de andere. 10. En deze waren MARIA MAGDALENA en JOHANNA en MARIA (de moeder) van JACOBUS , en de andere met haar , die dit tot de Apostelen zeiden. 11. En hare woorden sekenen hun toe als ijdel geklap en zij geloofden haar niet.

12. Doch PETRUS opstaande liep tot het graf , en nederbukkende zag hij de linnen doeken , liggende alleen , en ging weg , zich verwonde-

3. PETRUS dan ging uit , en de andere discipel. 4. En deze twee liepen te gelijk , en de andere discipel liep vooruit sneller dan PE-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

rende over het TRUS; en kwam
gene geschied eerst tot het graf.
was. 5. En als hij ne-
derbukte, zag hij
de doeken lig-

gen, nothans ging hij daar niet in. 6. SIMON PETRUS dan kwam
en volgde hem en ging in het graf en zag de doeken liggen, 7. En
den zweetdoek, die op Zijn hoofd geweest was (zag hij) niet bij de
doeken liggen maar afzonderlijk in een (andere) plaats te zamen ge-
reld. 8. Toen ging dan ook de andere discipel (daar) in, die eerst
tot het graf gekomen was, en zag het, en geloofde. 9. Want zij
wisten nog de Schrift niet dat Hij uit de dooden moest opstaan. 10.
De discipelen dan gingen wederom naar huis. 11. En MARIA stond
buiten bij het graf weenende; als zij dan weende, bukte zij in het
graf. 12. En zag twee Engelen in witte kleederen zitten, eenen
aan het hoofd, en eenen aan de voeten, waar het lichaam van JESUS
gelegen had. 13. En die zeiden tot haar: Vrouw! wat weent gij?
Zij zeide tot hen: omdat zij mijnen Heer weggenomen hebben, en
ik weet niet, waar zij Hem gelegd hebben. 14. En als zij dit gezegd
had, keerde zij zich achterwaarts en zag JESUS staan en zij wist niet
dat het JESUS was. 15. JESUS zeide tot haar: Vrouw! wat weent
gij? Wien zoekt gij? Zij, meenende dat het de hovenier was, zeide
tot hem: Heer! zoo gij Hem weggenomen hebt, zeg mij waar gij
Hem gelegd hebt, en ik zal Hem wegnemen.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

9. En als zij henen gingen, om
het Zijnen disci-
pelen te bood-
schappen, ziet,
JESUS is haar ont-
moet, zeggende:
weest gegroet!
En zij tot Hem

9. En als JESUS
opgestaan was des
morgens vroeg
op den eersten
dag der week,
verscheen Hij
eerst aan MARIA
MAGDALENA, uit
welke Hij zeven

16. JESUS zeide
tot haar: MARIA!
zij zich omkee-
rende: zeide tot
Hem: Rabbouni!
hetwelk is gezegd:
Meester! 17. JE-
sus zeide tot haar:
raak Mij niet aan,

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

komende, grepen *duivelen had uit-*
Zijne voeten, en *geworpen.*
aanbaden Hem.

10. Toen zeide
JESUS tot haar :
vreest niet ! gaat
heen , boodschapt
Mijnen broede-
ren , dat zij heen
gaan naar Galiléa ,
en aldaar zullen
zij Mij zien.

10. Deze heen
gaande hood-
schapte het den
genen die met
Hem geweest wa-
ren, welke treur-
den en weenden.
11. En als deze
hoorden dat Hij
leefde , en van
haar gezien was ,
geloofden zij het
niet.

11. En als zij
heen gingen , ziet
eenigen van de

wacht kwamen in de stad , en boodschapten den Overpriesters al de
dingen , die geschied waren. 12. En zij , vergaderd zijnde met de
Ouderlingen , en te zamen raad genomen hebbende , gaven zij den
krijgsknechten veel geld , 13. En zeiden : zegt : Zijne discipelen zijn
des nachts gekomen , en hebben Hem gestolen , als wij fliepen. 14.
En indien zulks mocht gehoord worden van den Stadhouder , wij

want Ik ben nog
niet opgevaren
tot Mijnen Vader ;
maargahenen tot
Mijne broeders
en zeg hun : Ik
vaar op tot Mij-
nen Vader en u-
wen Vader , en
(tot) Mijnen God
en uwen God.

18. MARIA MAG-
DALENA ging en
boodschapte den
discipelen dat zij
den Heer gezien
had , en dat Hij
haar dit gezegd
had.

MATTHÉUS.

zullen hem te vrede stellen , en maken dat gij zonder zorg zijt. 15. En zij , het geld genomen hebbende , deden gelijk zij geleerd waren. En dit woord is verbreid geworden bij de Joden , tot op den huidigen dag.

Wij beschouwen de berichten van 's Heeren opstanding en allereerste verschijning in den morgen , hier , tot bevordering eener duidelijke voorstelling , afzonderlijk. De voornaamste tegenwerpingen toch , die het ongeloof tegen de geschiedenis der Opstanding inbrengt , drukken op die eerste verschijningen zoo van JESUS zelve als van de Engelen. Die tegenwerpingen niet slechts , maar ook de onhandige oplossingen en overeenbrengingen , welke men op verkeerde beginfelen beproefd heeft , verdwijnen bij de eenvoudige toepassing onzer resultaten omtrent het vierderlei onderscheiden karakter der vier Evangeliën. Had men hier in MATTHÉUS , vooral , het algemeene en *globale* behoorlijk opgemerkt en in aanmerking genomen , de schijnstrijd met MARCUS en JOHANNES ware onmiddellijk verdwenen , en men had de toevlucht niet behoeven te zoeken in allerlei gewrongene en gedwongene uitleggingen en onderstellingen , voor het scherpzinnig vernuft onzer STRAUSSEN gemakkelijk te ontzenuwen , — doch die hij dan als onhoudbaar bewezen hebbende , zich al te vermetel inbeeldt , dat de historische onhoudbaarheid der verhalen zelve even gemakkelijk volgt !

Uit de opmerking van het onderscheidene oogmerk en karakter der vier verhalen vloeit ook in de geschie-

denis der Opstanding, de zuivere opvatting des geheels voort. Doch eerst vestigen wij de aandacht op twee-eigenaartigheden, die de Vier met elkander gemeen hebben: allen gaan zij uit van het bezoek der vrouwen met zonnenopgang naar het graf; — geen van allen beschrijft het oogenblik zelve van 's Heeren opstanding, die ons van den beginne als een volbracht feit wordt voorgesteld, hetwelk zich allengskens klaarder en zekerder in zijne gevolgen openbaart. Zoodanig is juist de weg en wijsheid Gods in Zijne Schepping als in Zijne Openbaring: niet het oogenblik der wording, het eigenlijke punt des aanvangs, wordt bloot gelegd voor het sterfelijk oog, maar het onmiddellijk en noodzakelijk gevolg (1).

Ten aanzien van den uitgang der vrouwen *laat na den Sabbath* (ὥστε σαββάτων), of gelijk het MARCUS bestemder uitdrukt: *de Sabbath voorbijgegaan zijnde* (διαγενομένην), legt MATTHÉUS met weinige woorden den grond. Dan heeft hij *de groote aardbeving, en de nederdaling van den Engel uit den hemel, die den steen afwentelt van het graf, — en zich nederzet op den steen*, de Heere intuschen opgestaan zijnde, als van zelve volgt, maar eigenaartig en indrukmakend (gelijk wij zoo even opmerkten) slechts stilzwijgend wordt te kennen gegeven. Hierop hervat

(1) *De Opstanding zelve* (zegt VAN DER PALM op Matth. XXVIII. 4) wordt noch verhaald, noch beschreven. *De Engelen* geven er getuigenis van, en de verschijningen stellen ze boven allen twijfel. *Het is eene verhevene betamelijkheid*, wij mogen er bijvoegen: *eene onnabootsbare soberheid*.

bij de lijn, welke wij bij het verhaal der begraving deden opmerken: de verzekering en bewaring van het graf. Alleen MATTHÉUS, in overeenstemming met zijne richting allereerst tot de Joden, verhaalt den schrik en de vlucht der wachters (vs. 3 en 4); — later (vs. 11—15) hunne mededeeling van het gebeurde aan de Overpriesters, — den ongerijmden logen in dezen nood door hen bedacht en door omkoopning in omloop gebracht, dat de discipelen het lichaam des nachts, terwijl de wachters in slaap gevallen waren, hadden gestolen! — een uitvlacht, nog ten huidigen dage bij de Joden verbreid (vs. 15b).

De melding des Engels zittende op den grafsteen, geeft vervolgens aanleiding aan MATTHÉUS, om, zonder in bijzonderheden te treden omtrent de bevinding der vrouwen bij hare komst tot het graf, alleen (vs. 5—7) de toespraak van den hemelbode op te teekenen. — Daarop dan meldt hij (vs. 8), evenzeer kort en in het algemeen, den terugkeer der vrouwen tot de discipelen, om het bevondene te boodschappen. Doch dat bevondene zelf vinden wij eerst, en tot in de bijzonderheden, bij de overige Evangelisten. — Uit het geheugen en uit het hart van den Ooggetuige is intusfehen kenlijk bij MATTHÉUS (vs. 8) de treffende uitdrukking voor de gemengde aandoening, met welke de vrouwen het graf verlieten: *vrees en groote blijdschap*.

Wij komen eindelijk bij onzen eersten Evangelist aan die plaats, van welker rechte opvatting naar den aard van geheel zijn getuigenis, de oplossing der hoofdzwaarigheid in de opstandingsberichten afhangt. Wij

lezen hier (vs. 9, 10) dat, als de vrouwen heen gingen om den discipelen de boodschap des Engels over te brengen, Jesus zelve haar ontmoet is, en zij, aangebeden hebbende, op nieuw van Hem het bevel tot de discipelen ontvingen, om zich naar Galiléa te be-
geven. — Hiermede besluit zich dan bij MATTHÉUS het verhaal der Verschijningen in den morgen van den eersten dag der week. — Ten aanzien intusschen van de ware kracht der uitdrukkingen (vs. 9, 10), waar op straks meer bepaaldelijk zal worden te rug gekomen, merken wij voorloopig aan, dat zij overeenkomstig den stijl en het bestek van onzen eersten Evangelist, met eenige ruimte moeten opgevat worden. Het geen in het algemeen van *de vrouwen* (in het meervoud) hier gezegd wordt, kan en moet, volgens de uitlegging der overige Evangelisten, van *éene* derzelve, namelijk MARIA MAGDALENA, verstaan worden. Ook de uitdrukking: *als zij heen gingen*, is hier een bloote overgangsvorm, waarmede geen zakelijk, maar een bloot spraakkunstig verband wordt bedoeld, naar den eenvoudigen trant van dit kinderlijk verhalend Evangelie. Op gelijke wijze moet toch noodwendig diezelfde uitdrukking verstaan worden, later (vs. 11). De wachters immers zijn ongetwijfeld veel vroeger dan hier *naar de letter* gezegd wordt, in de stad te rug ge-
keerd; doch de meening is duidelijk: *Zij gingen heen, maar ondertuschen waren de wachters in de stad gekomen*, waarop dan verder deze omstandigheid wordt uitverhaald. — Zoo dan ook in vs. 9: *De vrouwen gingen heen om den discipelen te boodschappen*, maar ondertuschen was MARIA MAG-

MAGDALENA, eene uit haar getal, naar het graf te rug gekeerd (zoo als uit JOHANNES blijkt), en aan deze viel dan nu (volgens MARCUS en JOHANNES) de eerste verschijsning des Heeren te beurt, die MATTHÉUS in dat eerste en zeer algemeene bericht als het gemeenschappelijk voorrecht van *alle* de vrouwen aanmerkt. Zij waren te zamen als één gezelschap uitgegaan; wat aan *éene* uit haar midden te beurt viel (zoo is de zamenhang der gedachten bij MATTHÉUS) heeft dus in zekeren zeer *wezenlijken*, schoon dan ook niet *letterlijken* zin, betrekking tot alle. — Ten slotte van uitkomst: *de vrouwen* bij MATTHÉUS (vs. 9 en 10) zijn geene andere dan bij MARCUS (vs. 9) en JOHANNES (vs. 11—17) MARIA MAGDALENA alleen.

MARCUS heeft hier, als overal, zijne fiksche, nader bestemmende, levensvolle en aanschouwlijkmakende bij- en invoegingen. Niet zonder nadruk voegt hij al dadelijk (vs. 1) in de opgave van MATTHÉUS, de bijzonderheid van het toebereiden der specerijen voor de zalving, die wij bij LUCAS (XXIII. 56) op haren juistentijd zagen opgeteekend. — De vroege aankomst der vrouwen bij het graf heeft bij MARCUS, even schilderachtig als naauwkeurig, te gelijk met het *opgaan der zon* plaats (vs. 2). — Hij alleen beschrijft hare verlegenheid bij de herinnering aan den steen voor het graf, waaraan zij in den ijver harer zielen vroeger niet gedacht hadden (vs. 3): *Wie zal ons den steen van de deur des grafs afwentelen?* — Na den tusschenzin (vs. 4^a): *zij zagen den steen afgewenteld*, (hetgeen ook LUCAS en JOHANNES doen op-

merken,) heeft hij alleen de zoo naïve en belangrijke aanmerking (vs. 4b): *hij was zeer groot*. — In den tusfchenzin, zelven is wederom geheel in zijnen geest van levendige teekening met één woord, het ingevoegde: *opziende* (*ἀναβλέψας*). — De beschrijving van de kleeding des Engels, dien hij als een *jongeling* voorstelt, heeft LUCAS naar hem; de omstandigheid, dat hij *ter rechterzijde zat*, en het *witte lange kleed* vinden wij alleen bij hem (vs. 5). LUCAS spreekt van *twee Engelen in blinkende klederen*; (hiervan straks nader). — In de toespraak des Engels heeft MARCUS wederom JESUS *den Nazarener* (vs. 6a) voordien enkelen naam: JESUS bij zijnen Voorganger (1). — De woorden van den Engel geeft hij (vs. 6b) met den sterken nadruk van eene eenvoudige omzetting te rug: *Hij is opgestaan! Hij is hier niet!* in plaats van den meer redeneerenden vorm bij MATTHÉUS (vs. 6): *Hij is hier niet, WANT Hij is opgestaan*. LUCAS heeft eenvoudig historisch: *Hij is hier niet, MAAR Hij is opgestaan*. — Door de invoeging van een enkelen naam gaat ons bij hem (vs. 7) een lichtstraal op als uit den rijkdom der heerlijkheid van 's Heeren liefde en getrouwheid: *Zegt Zijnen discipelen en PETRUS*. Bij name wordt de discipel die Zijnen Heer driemaal verloochende, onder de genen genoemd, aan wie de boodschap der opstanding moet worden gebracht, met de belofte dat zij Hem *zullen zien*. Hoe zoude MARCUS, de medgezel van den zwakken maar krachtig weder opgerichten Apostel dien naam, die

(1) Dl. I. Bladz. 276.

bijzonderheid hebben voorbijgegaan? — Voorts maakt het woord des Engels bij MATTHÉUS (vs 8): *Ziet! ik heb het ulieden gezegd*, bij MARCUS (vs. 7^b) plaats voor de herinnering aan dat van JESUS zelve: *gelijk Hij ulieden (vóór Zijnen kruisdood) gezegd heeft*. — Voor der vrouwen vreeze en groote blijdschap bij MATTHÉUS (vs. 8), heeft onze tweede Evangelist (vs. 8^a) twee nog sterker woorden: *beving en ontzetting*, het laatste (ἐκστασις) toch ook in een zin van hooge vreugde en ingenomenheid te verstaan. — De opmerking dat zij onder het gevoel dezer vreeze, *aan niemand op den weg iets zeiden*, behoort alleen aan MARCUS (vs. 8^b). — Daarop volgt ook bij hem de verschijning aan eene der vrouwen, die hij bij name noemt: *En als JESUS opgestaan was* (dus merkt hij aan vs. 9) *DES MORGENS VROEG op den eersten dag der week; verscheen Hij EERST aan MARIA MAGDALENA, uit welke Hij zeven duivelen had uitgeworpen*. — In volmaakte overeenstemming hiermede beschrijft hij dan (in plaats van de overbrenging der Engelenboodschap door de vrouwen, die MATTHÉUS vs. 9 in het voorbijgaan meldde) de overbrenging door MARIA MAGDALENA van de boodschap *des Heeren zelve*, die ook JOHANNES (vs. 18), doch met korter bewoordingen, heeft. LUCAS (vs. 9—11) spreekt wederom van die der Engelen. — De gewaarwording der discipelen bij deze eerste tijding van het gezien zijn des opgewekten Meesters, wordt daarop kenlijk in dit tweede Evangelie uit het geheugen van PETRUS te kennen gegeven (vs. 11): *En als zij hoorden, dat Hij LEEFDE, en van haar* (ἐπ' αὐτῆς, MARIA

MAGDALENA) gezien was, geloofden zij het niet. — Treffend en verrasfend: zij geloofden het NIET! — Welke verdichter, of wat mythische bewerking, zoude ooit in het verhaal eener niet historische wezenlijkheid hier op zulk een woord gekomen zijn?

LUCAS heeft, bij eenvoud en beknoptheid van voorstelling, toch ook zijnen rijkdom op nieuw van belangrijke bijzonderheden en ontwikkelingen. — In het verhaal van de bevinding der vrouwen bij het graf, zegt hij het uitdrukkelijk (vs. 3): dat zij het lichaam des Heeren JESUS niet vonden. Aanstonds daarop beschrijft hij (vs. 4) hare gemoedsgesteldheid: Zij werden twijfelmoedig. — Bij hem, als later bij JOHANNES, zijn het (vs. 4) twee Engelen (hij noemt hen mannen) die in het graf staan. [MATTHÉUS en naar hem MARCUS noemden slechts den éénen, die den steen van de deur des grafs had afgewenteld, en die bij MARCUS nog als zittende voorkomt; terwijl bij LUCAS de Engelen, hunne boodschap (natuurlijk) staande afleggen, na dat de vrouwen in hare vreeze het aangezicht naar de aarde buigen.] — Uitvoerig is hij in de opteekening van den inhoud dier boodschap (vs. 5—7). — De treffende vraag: Wat zoekt gij den levende bij de dooden? — de herinnering aan JESUS vroegere woorden (1): De Zoon des menschen moet overgeleverd worden in de handen der zondige menschen en gekruisd worden, en ten derden dage

(1) Luc. IX. 22. XVIII. 31. Matth. XVI. 21. Marc. VIII. 31.

weder opstaan, — vinden wij alleen hier. — De verschijning van JESUS zelven aan MARIA MAGDALENA of de vrouwen, gaat hij geheel voorbij (I); daartegen heeft hij later die aan PETRUS en aan de Emmausgangers. — Het gebeurde in den morgenstond wordt bij hem besloten (vs. 9—11) met de overbrenging door de vrouwen van alles wat zij gezien en gehoord hadden, en hoe hare woorden voor *ijdel geklap* gehouden werden en geen geloof vonden bij de Apostelen, daar tegenwoordig. — PETRUS alleen was (vs. 12) naar het graf geloopt, en zag de linnen doeken, waarin de Meester begraven was geworden, alleen liggen, en ging nadenkend heen. — Wij leeren later uit JOHANNES, hoe hij dezen weg gegaan is *met den geliefden discipel*, die ten gevolge daarvan *geloofde*.

JOHANNES heeft de rijke nalezing. Den uitgang van de overige vrouwen, zoo wel als hare bevinding in het graf, laat hij, als uit de *Synoptici* genoeg bekend, geheel liggen; eene enkele bijzonderheid uit de gebeurtenissen en verschijningen van den morgen neemt hij voor zijne rekening, maar deze dan ook in de fijnste en innigste bijzonderheden. Het is hier wederom als meermalen in zijn Evangelie, eene ontmoeting, een gesprek van den Meester met een eenigen

(1) De melding van MARIA MAGDALENA onder de vrouwen (vs. 10) heeft alleen betrekking op de beschrijving van het te zamen uitgegane *gezelschap*, aan hetwelk hier LUCAS zoo wel als MATTHEUS gemeenschappelijk toeschrijft, ook het geen aan elk van haar wedervoer in het bijzonder.

perfoon, met al wat daartoe aanleiding gaf, of onmiddelijk daarmede zamenhangt. Het geen JOHANNES in zijn Opstandingsverhaal het eerst ontwikkelt en als uitwerkt, is de verschijning van JESUS aan MARIA MAGDALENA. Hij gaat daartoe uit van het beknopte bericht bij MARCUS (vs. 9).

Alles staat dan hier, ook verder, in de volkomenste overeenstemming met zijne uitgezochte, eenvoudige, verhevene, diepzinnige manier. De uitgang der vrouwen, bij hem bepaaldelijk van MARIA MAGDALENA, geschiedt (vs. 1) *als het nog duister was*. — Altijd de berichten der *Synoptici* onderstellende, meldt hij (vs. 1b) *dat zij den steen* (ΤΟΝ λίθον, hij had toch *zelve* nog van geenen steen gesproken!) *zag weggenomen* (1). — Op dit gezicht loopt zij heen tot SIMON PETRUS en *den discipel dien JESUS lief had*, den Verhaler zelve. Zij volgen haar, daar zij wederkeert naar het graf. Treffend is dan (vs. 4—8) de uitkomst van het vereenigd onderzoek: de jongste der discipelen loopt den ouderen vooruit, en nederbukkende in het graf ziet *de doeken liggen*. PETRUS in het graf zelve ingaande ziet nevens de doeken ook den zweetdoek die op het hoofd van JESUS geweest was, *afzonderlijk en te saam gerold* liggen. De andere discipel gaat insgelijks in het graf, ziet dezelfde dingen, en gelooft. Zoo wordt bij JOHANNES het kortelijk verhaalde door LUCAS (vs. 12) naauwkeurig gebijzonderd, en volledig toegelicht. — Nu

(1) Ἠλικιόν. Dit αἶμα is mede een geliefde woordkeus bij JOHANNES.

keert hij weder tot MAGDALENA, wier *weenen buiten bij het graf* gemeld wordt, mitsgaders het gezicht der Engelen, dat daarop volgde als zij in het graf bukte. Doch het schitterend gezicht der hemelingen leidt haar van het voorwerp harer tranen niet af. Zij kan niet anders (vs. 14) dan klagen: *Zij hebben mijnen Heer weggenomen, en ik weet niet waar zij Hem gelegd hebben.* En als zij op eens omziende JESUS ziet staan, maar Hem nog niet herkennende meent dat de hovenier van de plaats voor haar staat, herhaalt zij hetzelfde woord ook tot Hem (vs. 15): *Zoo gij Hem weggedragen hebt, zeg mij waar gij Hem gelegd hebt, en ik zal Hem wegnemen.* Geheel de ziel der dankbare en liefhebbende MAGDALENA ligt uitgedrukt in deze gesprekken, recht naar de wijze en gave van onzen vierden Evangelist. — Daarop volgt de stem van den goeden Herder, *wien Zijne schapen kennen, en Hij roept ze bij name* (1). Op die stem: MARIA! herkent zij den Meester, en *Rabboni!* uitroepende, valt voor Zijne voeten. Maar JESUS verbiedt haar te toeven. Hij geeft haar alleenlijk nog een woord voor de discipelen: *Ga heen tot Mijne BROEDEREN*, (dus noemde Hij hen nog nimmer voor Zijnen dood en opwekking,) — *en zeg hun* (een woord, dat JESUS Middelaarschap en onvergelykbare betrekking als God-mensch tot den Vader zoo geheel Johanneïsch uitdrukt): *Ik vare op tot Mijnen Vader en UWEN Vader, tot Mijnen God en UWEN God.* — Dat door *broederen* (vs. 17) inderdaad de *discipelen* verstaan

(1) Joh. X. 3, 14.

moeten worden, blijkt vervolgens uit de eenvoudige opteekening (vs. 18): *MARIA MAGDALENA ging en boodschapte DEN DISCIPELEN dat zij den Heer gezien had, en dat Hij haar dit gezegd had.*

En nu! de harmony tusfchen de Vier berichten, die, terwijl zij in de hoofdzaak: *de Heer is opgeftaan!* zoo heerlijk zamenkomen, in de bijzonderheden zoo zeer foms uit één loopen, en fchijnen te ftrijden. — Men zou die harmony óf vergeefs óf ongelukkig zoeken in een bloot naast elkander leggen van den letter der vier verhalen, om zich dan met allerlei ongemotiveerde en onvoldoende onderftellingen te behelpen. Maar alles ontvouwt en verklaart zich eenvoudig en gemakkelijk, wanneer wij die vier verhalen het een uit het ander, als ware het organifch-levend, zich zien ontwikkelen; als wij opmerken hoe ieder volgende Evangelist zijnen Voorganger ten grondslag legt, toelicht, nader uitlegt, en aanvult. Dan komen wij van licht tot licht, naarmate wij voortgaan; dan zien wij de gebeurtenis bij MATTHÉUS in het groot, maar meer of min als in eene fchemering liggende, ftraks bij MARCUS met fterker doórbrekend licht beftraald, bij LUCAS vervolgens als door een heldere morgenzon, bij JOHANNES met volle middag-klaarheid befchenen. En alle fchijnftrijd verdwijnt als de fchaduw voor dat licht. — Spreken MATTHÉUS en MARCUS flechts van dien éénen Engel, die de deuren van het graf opende, zich op den fteen plaatfte, en later tot de vrouwen het woord voerde, LUCAS geeft alleenlijk een uitvoeriger en naauwkeuriger bericht

als hij van *twee* dier hemelboden gewag maakt, terwijl JOHANNES eindelijk ons die op treffende wijze toont, *den eenen aan het hoofd, den ander aan de voeten, waar het lichaam van JESUS gelegen had* (vs. 12). — Spreekt MATTHÉUS van eene verschijning van den verrezenen Heiland aan alle de vrouwen, terwijl zij van het graf te rug kwamen; MARCUS, de geroepene Uitlegger van zijnen Apostolischen Voor-
ganger, bepaalt dit nader bij *éenen* uit het gezelschap, namelijk MARIA MAGDALENA; en JOHANNES deze verschijning en wat dezelve voorafging, wederom nader en uitvoeriger beschrijvende, doet het des te helderder uitkomen, dat de verschijning *aan de vrouwen* bij MATTHÉUS, met die aan MARIA MAGDALENA volstrekt eene eenige en dezelfde is. Wij behoeven noch behooren dus de toevlucht te nemen tot een zoodanigen gedwongen en ongemotiveerden omweg der vrouwen, als waardoor de Heiland, lang na dat zij de boodschap der Engelen hebben kunnen overbrengen, haar nog op weg afzonderlijk zal hebben ontmoet en toegesproken. Dit te stellen, is eene algeheele miskennis der ons zoo ruimschoots geblekene eigenaartigheid van MATTHÉUS verhaaltrant, wiens meervoud altijd zoo stellig door zijne mede-Evangelisten nader wordt toegelicht, bestemd, en bepaald. Dat, eindelijk nog, de woorden van JESUS bij MATTHÉUS tot de vrouwen, en bij JOHANNES tot MARIA MAGDALENA, niet *letterlijk* overeenkomen, heeft geene zwaarigheid. Bij beiden komt de zin en meening geheel op hetzelfde uit: « Haast u Mijnen broederen te zeggen, dat Ik nog niet opgevaren ben tot Mijnen

Vader, maar hen vóór dien tijd in Galiléa verwacht.” — Het *aanbidden en grijpen van 's Heeren voeten* (vs. 9) bij MATTHÉUS is even kenlijk de natuurlijke beweging van MARIA MAGDALENA bij het onderscheiden van de stem hares Heeren (Joh. vs. 17), waarop dan allezins eigenaartig het woord van JESUS fluit bij JOHANNES (vs. 18): *Raak Mij niet aan!*

Wij hebben dan de orde der opgeteekende oogenblikken bij de vier Evangelisten, voor zoo verre de verschijningen in den morgenstond betreft, bevonden te zijn als volgt: 1°. Terwijl het graf bewaakt wordt door de krijgsknechten, daalt een Engel uit den hemel vóór het aanbreken van den morgen, en wentelt den steen af van de deur des grafs, op dat de Triumferende over dood en helle uitga (volgens MATTHÉUS). 2°. De wachters verschrikt, vluchten naar de stad, en maken het gebeurde bekend aan de Overpriesters, die door omkoopung een leugenachtig gerucht verspreiden (volgens denzelfden). 3°. Intusfchen is een gezelschap van discipelinnen des Heeren, terwijl het nog duister is, uitgegaan naar het graf, onder welke MARIA MAGDALENA (volgens alle de Evangelisten). 4°. Zij vinden het graf geopend (volgens MARCUS, LUCAS en JOHANNES). 5°. MARIA MAGDALENA loopt van het overige gezelschap af, naar de Apostelen PETRUS en JOHANNES (volgens JOHANNES). 6°. De andere vrouwen gaan in het graf, worden door Engelen aangesproken, en keeren met hunne boodschap van 's Heeren opstanding tot de discipelen (volgens de *Synoptici*). 7°. Intusfchen is MARIA MAGDALENA verzeld

van PETRUS en JOHANNES naar het graf te rug gekeerd (volgens JOHANNES). 8°. De beide discipelen zien de doeken in het graf ordelijk te zaam gerold, en gelooven (volgens LUCAS en JOHANNES). 9°. MARIA blijft weenen buiten het graf, en bukkende in het graf ziet de Engelen, die haar toefpreken (volgens denzelfden). 10°. JESUS zelf vertoont zich aan haar, spreekt haar toe, en wordt van haar herkend (volgens JOHANNES, MATTHÉUS en MARCUS). 11°. Zij boodschapt den discipelen, dat zij den Heer gezien heeft (volgens JOHANNES), maar 12°. vindt ook nog bij de treurende en weenende discipelen geen geloof (volgens MARCUS).

DE VERSCHIJNING AAN DE EMMAUSGANGERS.

Marc. XVI. 12. Luc. XXIV. 13. En ziet twee van hen En na dezen is gingen op denzelfden dag naar een vlek dat Hij geopenbaard zestig stadiën van Jerusaleem was, welks naam in een andere ge- was Emmaus; 14. En zij spraken te zamen daante aan twee onder elkander van al deze dingen, die daar van hen, daar zij gebeurd waren. 15. En het geschiedde, ter wandelden, en in wijl zij te zamen spraken, en elkander onder het veld gingen. vroegen, dat JESUS zelf bij (hen) kwam, en 13. Dezen ook met hen ging. 16. En hunne oogen werden heengaande bood- gehouden, dat zij Hem niet kenden. 17. En schapten het den Hij zeide tot hen: welke redenen zijn dit, die anderen, (maar) gij wandelende onder malkanderen verhandelt? zij geloofden ook en (waarom) ziet gij droevig? 18. En de één, die niet, wiens naam was CLEOPAS, antwoordende, zeide tot Hem: Zijt Gij alleen een vreemdeling te Jerusaleem en weet niet de dingen, die in deze

LUCAS.

dagen daarin geschied zijn? 19. En Hij zeide. Welke? en zij zeiden tot Hem: de dingen aangaande JESUS den Nazarener, welke een Propheet was, krachtig in werken en woorden, voor God en al het volk. 20. En hoe onze Overpriesters en Oversten denzelven overgeleverd hebben tot het oordeel des doods, en Hem gekruifigd hebben. 21. En wij hoopten, dat Hij was de gene, die Israël verlossen zoude. Doch ook beneven dit alles is het heden de derde dag, van dat deze dingen geschied zijn. 22. Maar ook sommige vrouwen hebben ons ontfteld, die vroeg in den morgenftond aan het graf geweest zijn; 23. En Zijn lichaam niet vindende, kwamen zij en zeiden, dat zij ook een gezicht van Engelen gezien hadden, die zeggen, dat Hij leeft. 24. En sommigen der genen, die met ons zijn, gingen heen tot het graf, en bevonden het alzo, gelijk ook de vrouwen gezegd hadden, maar Hem zagen zij niet. 25. En Hij zeide tot hen: o onverftandigen en tragen van harten, om te gelooven al het geen de Propheten gefproken hebben. 26. Moest de Christus niet deze dingen lijden en (alzo) in Zijne heerlijkheid ingaan? 27. En begonnen hebbende van MOSES en van alle de Propheten, leidde Hij hun uit, in al de Schriften, hetgeen van Hem (gefchreven) was. 28. En zij kwamen nabij het vlek waar zij heen gingen; en Hij hield zich, als of Hij verder gaan zoude. 29. En zij dwongen Hem, zeggende: blijf bij ons, want het is bij den avond, en de dag is gedaald. En Hij ging in om bij hen te blijven. 30. En het geschiedde, als Hij met hen aanzat, zoo nam Hij het brood, en zegende het, en als Hij het gebroken had, gaf Hij het hun. 31. En hunne oogen werden geopend, en zij kenden Hem. En Hij kwam weg uit hun gezicht. 32. En zij zeiden tot elkander: was ons hart niet brandende in ons, als Hij tot ons fprak op den weg, en als Hij ons de Schriften opende? 33. En zij opftaande te dier zelfder ure keerden weder naar Jerufalem, en vonden de elve te zamen vergaderd, en die met hen waren. 34. Welke zeiden: de Heer is waarlijk opgeftaan, en is van SIMON gezien. 35. En zij vertelden hetgeen op den weg (gefchied was), en hoe Hij hun bekend geworden was in het breken des broods.

Op denzelfden eersten dag der week, waarvan wij den morgenstond bij alle vier de Evangelisten beschreven zagen, verscheen de Heere nog voor het vallen van den avond aan twee discipelen niet uit het getal der Twaalve, daar zij naar een vlek gingen, genaamd Emmaus, op eenigen afstand van Jerusaleem. MATTHEÛS, die nu nog alleen van de verschijning in Galiléa zal spreken, zwijgt verder van het gebeurde te Jerusaleem en in de omstreken, en heeft dus ook de openbaring aan de Emmausgangers niet; maar bij MARCUS (vs. 12 en 13) vinden wij kenlijk de grondtrekken van het verhaal van LUCAS. Hij spreekt (vs. 12) van *twee die WANDELDEN en in het veld gingen*, en aan wie JESUS *in een andere gedaante zich openbaarde*; onmiskenbaar de twee WANDELAARS naar Emmaus, van wie LUCAS later ons uitvoerig verhaalt, dat *hunne oogen in het eerst gehouden werden, zoo dat zij Hem niet kenden* (vs. 15), en Hem voor *een vreemdeling te Jerusaleem* hielden (vs. 18). Het geen MARCUS (vs. 13) heeft, dat zij die openbaring *straks mededeelden aan de anderen*, dat is even onmiskenbaar het geen wij lezen bij LUCAS (vs. 33-35), dat de Emmausgangers zich aanstonds te rug begaven naar Jerusaleem tot de zaamvergaderde Elve, en verhaalden hoe hun de Heere was bekend geworden onder het breken des broods. — Dat volgens MARCUS dit verhaal *geen geloof vindt*, bij LUCAS daarentegen (vs. 34) de mededeeling der Emmausgangers voorgekomen wordt door den uitroep: *de Heere is waarlijk opgestaan en is van SIMON gezien*, heeft geene

zwarigheid tegen de eenzelvigheid der verhalen. Dat woord toch bij MARCUS: *Zij geloofden ook die niet*, mag niet in zoo strengen zin opgevat worden van alle de Apostelen, maar kan zeer goed verstaan worden van enkele nog ongeloovigen in hun midden, — of liever, — van THOMAS, wiens ongeloof aan die eerste verschijningen, later door JOHANNES uitvoerig vermeld, hier dan weder door MARCUS aanvankelijk is aangeduid.

Voorts herkennen wij in dit verhaal bij LUCAS wederom zijne vroeger aangegevene eigenaartigheden, als: in den zegen van het zamenzijn en zamenwandelen van *vrienden* (vs. 14 en 32), — de *verlossing van Israël* (vs. 21), — het beroep op MOSES en de Propheten (vs. 25 — 27) zonder aanhaling van deze of gene bijzondere plaats; enz. (1). — Wij deden vroeger reeds opmerken, hoe de verschijning van den verrezenen Heiland aan PETRUS, hier door LUCAS, elders door den Apostel PAULUS is opgeteekend (2). — Wij merken aangaande die verschijning nog alleenlijk op, hoe zeer zij wederom de barmhartigheid kenmerkt van den getrouwen Heiland. Aan eene vrouw verscheen Hij het allereerst; de eerste discipel, die Hem na Zijne opstanding zag, was de diep gevallene, maar nimmer door Hem verlatene SIMON. De openbaring aan de Emmausgangers had later plaats op den dag.

(1) Bladz. 49, 50—53 boven.

(2) Bladz. 36, 37 boven.

DE VERSCHIJNING AAN DE APOSTELN ,
ZONDER THOMAS.

Marc. XVI. 14. Luc. XXIV. 36. Joh. XX. 19. Als
Daarna is Hij geopen- En *als zij van deze* het dan avond was ,
baard aan de Elve , *dingen spraken*, stond op denzelfden eersten
daar zij aanzaten , en JESUS zelf in het mid- dag der week , en als
verweet (hun) hunne den van hen , en zeide *de deuren gesloten*
ongeloovigheid en tot hen : vrede zij u- *waren* , daar de dis-
hardheid des harten , lieden ! 37. En zij cipelen vergaderd
om dat zij niet ge- verschríkt en zeer be- waren , *om de vreeze*
loofd hadden den ge- vreesd geworden zijn- *der Joden* , kwam
nen , die Hem gezien de meenden dat zij JESUS en stond in het
hadden , na dat Hij eenen geest zagen. midden , en zeide tot
opgestaan was. 38. En Hij zeide tot hen : Vrede zij ulie-
hen : wat zijt gij ont- den ! 20. En dit ge-
roerd , en waarom zegd hebbende , toon-
klimmen (zulke) over- de Hij hun *Zijne han-*
leggingen in uwe den en (*Zijne zijde.*
harten ? 39. Ziet De discipelen dan
Mijne handen en werden verblijd , als
Mijne voeten , want zij den Heere zagen.
Ik ben het zelf ; be- 21. JESUS dan zeide
tast Mij en ziet ! want wederom tot hen :
een geest heeft geen Vrede zij ulieden.
vleesch en beenderen , *Gelykerwijs Mij de*
gelijk gij ziet dat Ik *Vader gezonden heeft,*
heb. 40. En als Hij *zende Ik ook ulieden.*
dit zeide , toonde Hij 22. En als Hij dit
hun de handen en de gezegd had , blies Hij
voeten. 41. En toen (op hen) , en zeide tot
zij het van blijdschap hen : Ontfangt den
nog niet geloofden , en Heiligen Geest. 23.
zich verwonderden , Zoo gij iemands zon-

MARCUS.

LUCAS.

JOHANNES.

zeide Hij tot hen: hebt den vergeeft, dien
 gij hier iets om te worden ze vergeven;
 eten? 42. En zij ga- zoo gij iemands (zon-
 ven Hem een stuk van den) houdt, (dien)
 een gebraden visch, zijn zij gehouden. 24.
 en van honigraat. 43. *En THOMAS één van*
En Hij nam het, en de twaalf, gezegd Di-
at het voor hunne DYMNUS, was met hen
oogen. 44. En Hij niet, toen JESUS (daar)
 zeide tot hen: dit zijn kwam.
 de woorden, die Ik
 tot u sprak, als Ik nog
 met u was, (namelijk)
 dat het alles moest
 vervuld worden, wat
 van Mij geschreven is
 in de Wet van MOSES,
 en in de Propheten en
 de Psalmen. 45. Toen
 opende Hij hun ver-
 stand dat zij de Schrif-
 ten verstonden.

De openbaring van JESUS aan de Apostelen en de
 genen die met hen waren, des avonds van den dag
 der Opstanding, is uitvoerig beschreven bij LUCAS,
 met wederom andere bijzonderheden bij JOHANNES.
 Bij MARCUS ligt het verhaal van LUCAS als in zijne
 kiem: *Hij werd hun geopenbaard daar zij aanza-*
ten, aan den avondmaaltijd zaten (ἀνακειμένοις);
 bij LUCAS bewijst zich dan ook de Heiland een we-
 zenlijk opgestane mensch te zijn, geen geest, door
 het eten van een stuk visch en honigraat van hun-

nen disch (vs. 42, 43). Het verwijt van ongeloof-
 vigheid en hardheid des harten bij den altijd hoog
 ernstigen MARCUS (vs. 14) vinden wij insgelijks in
 de woorden van den Zaligmaker bij LUCAS te rug
 (vs. 38): *Waarom klimmen zulke overleggingen in*
uwe harten? — MARCUS alleen heeft de beschuldi-
 ging, dat zij niet geloofd hadden den genen die JESUS
 na Zijne opstanding gezien hadden. Bij LUCAS daar-
 entegen wordt alleen gewezen op het getuigenis van
 Wet en Propheten (vs. 44). — Bij laatstgemelden (vs.
 36 eens,) en bij JOHANNES (vs. 19, 20 en wederom 26)
 hebben wij den zegengroet van JESUS bij het inkomen:
Vrede zij ulieden! — De verschrikking der discipelen
 op dat oogenblik, en hun *ongeloof uit blijdschap*
 zijn bij LUCAS alleen opgeteekend (vs. 36 en 41). —
 Insgelijks, hoe JESUS hun verstand opende op dat zij
 de *Schriften verstonden* (vs. 44); — Zoo deed Hij in
 later tijd, gelijk ons dezelfde LUCAS in de *Handelin-*
gen der Apostelen leert (XVI. 14) aan LYDIA, op
 dat zij acht gawe op het woord der prediking Zijner
 knechten.

JOHANNES heeft wederom Hem geheel eigene bijzon-
 derheden van dien hoog gewichtigen avond. JESUS
 kwam binnen (vs. 19), *de deuren gesloten zijn-*
de (1), dat is, noch (zoo als het zich sommigen heb-
 ben ingebeeld:) *door de deuren heen*, noch wederom:
als Hem de deuren waren opengedaan, maar: *de*
deuren die gesloten waren van zelve voor Hem
opengegaan zijnde. Tevens wordt ons de oorzaak

(1) Τῶν θυγῶν κλεισμένων, in den genit. absol.

opgegeven, waarom de discipelen met gesloten deuren te zamen kwamen. t. w. *om de vreeze der Joden!* Zoo zeer behoefden zij nog eene hoogere vrijmaking van alle vrees en schroom. — Terwijl voorts, bij **LUCAS**, **JESUS** *Zijne handen en voeten* aan de discipelen toont (vs. 46), wijst Hij bij **JOHANNES** op de doortokene zijde, de wonde alleen bij dezen laatsten Evangelist vermeld (XIX. 34, 37). — De *blijdschap* der discipelen heeft ook hij (vs. 20) even als **LUCAS**; — hij alleen het woord, zoo geheel in den Johanneïschen stijl: *Gelijkerwijs Mij de Vader gezonden heeft, zende Ik ook ulieden* (1); — gelijk mede de aanvankelijke mededeeling van den Heiligen Geest door *toedeming* (vs. 22), en het Apostolisch voorrecht op de verkondiging van het Evangelie (vs. 23): *Zoo gij iemands zonden vergeeft, dien worden zij vergeven; zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn zij gehouden*; — eindelijk de opmerking dat **THOMAS**, gezegd **DIDYMUS** (2), op dien eersten avond niet tegenwoordig was, hetgeen dan verder aanleiding geeft tot de bij **JOHANNES** alleen opgeteekende

TWEDE VERSCHIJNING AAN DE APOSTELN,
MET THOMAS.

Joh. XX. 25. De andere discipelen zeiden dan tot **THOMAS**: wij hebben den Heer gezien! Doch hij zeide tot hen: indien ik in *Zijne handen niet zie het teeken der nagelen*, — en *mijnen vinger steke in het teeken der nagelen*, — en *steke*

(1) Verg. XV. 9. XVII. 18 enz.

(2) Verg. hier bladz. 177 boven.

JOHANNES.

mijne hand in Zijne zijde, — ik zal geenszins gelooven. 26. En na acht dagen waren Zijne discipelen wederom binnen, en THOMAS met hen. (En) JESUS kwam, als de deuren gesloten waren, en stond in het midden en zeide: Vrede zij ulieden! 27. Daarna zeide Hij tot THOMAS: *Breng uwen vinger hier*, — en zie *Mijne handen*, — en breng uwe hand, en steek die in *Mijne zijde*! en wees niet ongeloovig, maar geloovig. 28. En THOMAS ANTWOORDENDE zeide tot Hem: *mijn Heer en mijn God*! 29. JESUS zeide tot hem: omdat gij Mij gezien hebt THOMAS! zoo hebt gij geloofd; zalig zijn zij die niet zullen gezien hebben, en (nogthans) zullen geloofd hebben. 30. JESUS dan heeft nog wel vele andere teekenen in tegenwoordigheid Zijner discipelen gedaan, die niet zijn geschreven in dit boek. 31. Maar deze dingen zijn geschreven, op dat gij gelooft, dat JESUS is de Christus, de Zoon van God, en opdat gij, geloovende, het leven hebt in Zijnen naam.

Alles is hier wederom karakteristiek onderscheiden van de verhalen der *Synoptici*, en als uit een hooger kring en standpunt; allereerst: de ongeloovigheid van THOMAS, waarin te gelijk de zwaarmoedigheid van zijn natuurlijken aanleg, en het verlangen naar de waarheid der opstanding zijns Heeren treffend doortraalt (1).

De genen voorts, die in deze laatste jaren getwijfeld hebben of aan het kruis wel de *voeten* des Heilands zijn doornageld geweest, beroepen zich zeer ten onrechte op het woord van THOMAS (vs. 25), en dat des Heeren zelve (vs. 27), om dat daar alleen van de

(1) Bladz. 141, 142 boven.

teekens der nagelen in de *handen* schijnt gesproken te worden. Al ware dit zoo, het zoude niets afdoen tegen het uitdrukkelijk getuigenis van *LUCAS*, die (vs. 39) ook van de *voeten* gewag maakt. Doch ook bij *JOHANNES* zijn de wonden aan de *voeten* niet onduidelijk te kennen gegeven, schoon niet uitgedrukt met dat woord. Wanneer *THOMAS* zegt te zullen gelooven, als hij *zal gezien hebben de teekenen der nagelen in 's Heilands handen*, en *zijn en vinger gestoken zal hebben in de teekenen der nagelen*; zoo is dit laatste zeker niet op nieuw te verstaan van de wonde *der handen*. De Apostel integendeel verlangt met zijne oogen zich te overtuigen van de lidteekens in de handen, en dan, eerbiedig zich buigende (want ook de ongeloovigheid van het oogenblik neemt het ontzag voor den geliefden Meester niet weg) zijnen vinger te steken in het lidteeken van den doorboorden voet. En dit zelfde bevestigt dan ook het woord van *JESUS*: *Breng uwen vinger hier*, dat is, met wijzing op Zijne doornagelde *voeten*, en *zie Mijne handen*, enz. — Ook hier stemt het getuigenis der Oudheid wederom geheel te zamen met de Evangelische berichten. Het is heden ten dage wel eene uitgemaakte zaak, dat de gewone kruifiging bij de Romeinen evenmin de *voeten* als de *handen* bij het doorboren spaarde.

Allergewichtigst is hier, ten slotte, de uitroep of liever uitroepende toespreek van den overtuigten *THOMAS* tot den nu in het eind door Hem geloovig herkennen, juichend en aanbiddend te rug gezienen Meester (vs. 28): *THOMAS antwoordende zeide tot*

Hem: MIJN HEER EN MIJN GOD. — Wel mag de uitlegging onverantwoordelijk heeten, waardoor aan deze woorden een flauwer zin dan de belijdenis van JESUS ware en eeuwige Godheid wordt toegedicht, op grond dat de Apostel in zijne verrukking het met de uitdrukking, die hij bezigt, niet zoo naauw genomen heeft!! — En JOHANNES dan, die het woord, zoo versch en levend als het uitgesproken werd, als een woord des herleefden geloofs van zijnen mede-Apostel overneemt! — En JESUS, die het niet van Zich afwijst, niet binnen naauwer grenzen te rug brengt, niet tegen de overdrijving waarschuwte, maar het in alle zijne volheid aanneemt, en door zijn antwoord verzegelt! — De overneming van die belijdenis: *mijn Heer en mijn God!* (een uitroep en titel door geheel het Oude Testament heen tot niemand dan JEHOVAH ooit gericht,) voleindt bij JOHANNES die lijn van getuigenissen aangaande de Godheid des Zaligmaars, welke met den aanhef reeds van zijn Evangelie een begin neemt, en dat Evangelie zoo wel als de Brieven en de Openbaring doorloopt: *Het Woord, dat vleesch geworden is, was in den beginne bij God, — het Woord was God* (1).

Aan de uitspraak des Heeren (vs. 29): *Zalig die niet ziende zullen geloofd hebben*, sluit zich voorts bij JOHANNES nog deze opmerking aan (vs. 30): *JESUS heeft nog wel veel andere teekenen gedaan in de tegenwoordigheid Zijner discipelen*, en (vs. 31) de plechtige verklaring van het groote doel der Evange-

(1) Verg. bladz. 121—126 boven.

liebeschrijving: *Op dat gij gelooft, dat JESUS is de Christus, de Zoon van God, en op dat gij, geloovende, het leven hebt in Zijnen naam.*

DE VERSCHIJNING IN GALILÉA.

Matth. XXVIII. 16. Joh. XXI. 1. Na dezen openbaarde JESUS En de elf discipelen zich zelve wederom den discipelen aan de zijn heen gegaan naar zee van Tiberias. En Hij openbaarde zich al-Galiléa, naar den dus. 2. Daar waren te zamen SIMON PETRUS, berg, daar JESUS hen en THOMAS gezegd DIDYMNUS, en NATHANAËL, bescheiden had. 17. *die van Cana in Galilea was*, en de (zonen) En als zij Hem zagen, van ZEBEDEÛS, en twee andere van Zijne baden zij Hem aan, discipelen. 3. SIMON PETRUS zeide tot hen: doch sommigen twijf- ik ga vischen. Zij zeiden tot hem: wij felder. gaan ook met u. Zij gingen uit, en in dien nacht vingen zij niets. 4. En als het nu morgenftond geworden was, ftond JESUS aan den oever; doch de discipelen wisten niet, dat het JESUS was. 5. JESUS dan zeide tot hen: Kinderen! hebt gij niet eenige toefpijze? Zij antwoordden: neen! 6. En Hij zeide tot hen: werpt het net aan de rechterzijde van het fchip, en gij zult vinden. Zij wierpen het dan, en konden hetzelfde niet meer trekken van wege de menigte der vischen. 7. De discipel dan, welken JESUS lief had, zeide tot PETRUS: het is de Heer! SIMON PETRUS dan, hoorrende, dat het de Heer was, omgordde het opperkleed (want hij was naakt), en wierp zich zelve in de zee. 8. En de andere discipelen kwamen met het fchip (want zij waren niet ver van het land, maar omtrent twee honderd ellen) fleepende het net met de vischen. 9. Als zij dan aan het land gegaan waren, zagen zij een kolenvuur liggen, en visch daarop liggen, en brood. 10. JESUS zeide tot hen: brengt van de vischen,

die gij nu gevangen hebt. 11. SIMON PETRUS ging op, en trok het net op het land, vol groote vischen (tot) honderd drie en vijftig; en hoewel er zoo velen waren, zoo scheurde het net niet. 12. JESUS zeide tot hen: komt herwaart, *houdt het middagmaal* (ἀριστῆσαι, onbijt). En niemand van de discipelen durfde Hem vragen: Wie zijt Gij? wetende dat het de Heere was. 13. JESUS dan kwam, en nam het brood, en gaf het hun, en den visch desgelijks. 14. *Dit was nu de derde-maal, dat JESUS Zijnen discipelen geopenbaard is, na dat Hij uit de dooden was opgestaan.* 15. Toen zij dan het middagmaal (het ochtendmaal) gehouden hadden, zeide JESUS tot SIMON PETRUS: SIMON JONAS (zoon), hebt gij Mij liever dan deze? Hij zeide tot Hem: ja, Heer! Gij weet dat ik U lief heb (φιλῶ). Hij zeide tot hem: weid Mijne lammeren! 16. Hij zeide wederom tot hem ten tweedenmaal: SIMON JONAS (zoön), hebt gij Mij lief (ἀγαπᾷς με)? Hij zeide tot Hem: ja, Heer! Gij weet dat ik U lief heb (φιλῶ). Hij zeide tot hem: hoed Mijne schapen. 17. Hij zeide tot hem ten derden male: SIMON JONAS (zoon), hebt gij Mij lief (φιλᾷς με)? PETRUS werd bedroefd, om dat Hij ten derden male tot hem zeide: hebt gij Mij lief? en zeide tot Hem: Heer! Gij weet alle dingen, Gij weet dat ik U lief heb. JESUS zeide tot hem: weid Mijne schapen. 18. *Voorwaar, voorwaar, zeg Ik u: toen gij jonger waart, gorddet gij u zelve en wandeldet waar gij wildet: maar wanneer gij zult oud geworden zijn, zoo zult gij uwe handen uitstrekken, en een ander zal u gorden, en brengen waar gij niet wilt.* 19. En dit zeide Hij, beteekenende met hoedanigen dood hij God verheerlijken zoude. En dit gesproken hebbende, zeide Hij tot hem: volg Mij! 20. En PETRUS zich omkeerende, zag den discipel volgen, welken JESUS lief had, die ook aan het avondmaal op Zijne borst gevallen was, en gezegd had: Heer! wie is het, die U verraden zal? 21. Als PETRUS dezen zag, zeide hij tot JESUS: Heer! maar wat (zal) deze? 22. JESUS zeide tot hem: Indien Ik wil, dat hij blijve tot dat Ik kome, wat gaat het u aan? Volg gij Mij! 23. Dit woord dan ging uit

JOHANNES.

onder de broederen , dat deze discipel niet zoude sterven. En Jesus had niet gezegd, dat hij niet sterven zoude, maar: indien Ik wil, dat hij blijve tot dat Ik kome, wat gaat het u aan? 24. Deze is de discipel, die van deze dingen getuigt, en deze dingen geschreven heeft, en wij weten, dat zijn getuigenis waarachtig is. 25. En daar zijn nog vele andere dingen, die Jesus gedaan heeft, welke, zoo die elk bijzonder beschreven werden, ik acht, dat ook de wereld de geschrevene boeken niet zoude [kunnen] bevatten.

De tegenwerpingen van STRAUSS uit de verschijningen van den verrezenen Heiland aan de discipelen te Jerusaleem, daar Hij hen door Zijne Engelen, en vroeger zelve, in Galiléa bescheiden had, zijn, als geheel zijn stelsel, op bekrompene miskenning gegrond. Hoe overeenkomstig toch is het niet met de wegen Gods in geheel Zijne Openbaring, *meer* te doen, dan verwacht of beloofd werd, — te verrassen, — te voorkomen! Niets eenvoudiger en voor het hart begrijpelijker zoo wel als liefelijker, dan dat Jesus, Zijne discipelen eerst tegen een later oogenblik de toezegging des wederziens hebbende geschonken, evenwel veel vroeger, ja op den eigen dag Zijner opstanding, en in de nabijheid der plaats, waar Hij gekruisigd werd, zich aan hen herhaaldelijk vertoond heeft. — Galiléa evenwel zoude van eene volheerlijke verschijning des Heeren, die in deze streken zoo lang en gewoond en geleerd en wonderen van almacht en genade bewezen had, niet verstoken blijven. Het zijn twee Apostelen, beide Galileesche mannen, die in hunne Evangeliën die verschijning hebben opgenomen: MATTHÉUS, naar zijnen

aart, in het groot en in algemeene trekken, JOHANNES bij wege van nalezing, en uitvoerige uiteenzetting van één enkel veel bevattend oogenblik uit dit gedeelte van JESUS leven op aarde na de opstanding.

Wij hebben dan alzoo bij MATTHÉUS (vs. 16 en 17) het stellige bericht, dat werkelijk de elf Apostelen, volgens het vroeger ontfangen bevel, zich naar het vrijer Galiléa begeven hebben, om aldaar den Heer in het midden eener zoo veel talrijker schare van aanhangers en discipelen, dan Hij nog te Jerusaleem had, te ontmoeten. Aldaar zagen zij Hem op nieuw, en velen met hen; en onder deze laatsten, sommigen, die nog *getwijfeld* HADDEN (want dus moet ook hier het Grieksche werkwoord in den voorleden tijd worden opgevat: *ἐδίστασαν*). — Met dit bericht van MATTHÉUS is hoogst waarschijnlijk eenzelve dat van PAULUS, als hij spreekt van de *vijsf honderd broederen*, welke den opgewekten Heiland *op eenmaal* zagen (1 Cor. XV. 6). Een zoo aanmerkelijk getal van geloovigen op dat tijdstip doet uit den aart der zaak aan Galiléa denken, het gewone toneel van 's Heeren groote daden en machtige prediking van den beginne. Zoo zag op nieuw het land van Zebulon en Naphtali, *Galiléa der volkeren*, het opgegane, het thands herrezene *groot licht* (Matth. IV. 15, 16).

Maar JOHANNES geeft van die openbaring in Galiléa en het Galileefche *gebergte* (Matth. vs. 16), de *eerstelingen* (1), dat is, het geen in den morgenstond voorafging aan den oever der zee. Eer nog JESUS aan iemand der geloovigen in die streken verschenen was, en terwijl de

(1) Bladz. 163 boven.

Apostelen in hun vischersberoep op nieuw werkzaam waren, wachtende op Zijne toegezegde komst, — daar staat Hij in den vroegen morgenstond voor hunne oogen op den oever van die Galileefche zee, zoo dikwerf door hunnen Heer met hen bevaren, — gestild, — of anderzins dienstbaar gemaakt aan Zijne prediking, weldadigheid en heerlijkheid. — Alle de bijzonderheden zijn hier wederom even treffend en nieuw, als met geheel den *Johanneïschen* arbeid en zijn hoog verheven en toch zoo lieflijk eenvoudig standpunt overeenkomstig: de namen der zeven discipelen (vs. 2), onder welke hij zich zelven met zijnen broeder als *die van ZEBEDEÛS* te kennen geeft, THOMAS altijd met den Griekfchen naam van DIDYMUS, NATHANAËL met herinnering aan het Galileefche Cana, waaruit hij afkomstig was, vermeldt; — daarop de vruchteloze arbeid der Apostolifche vischers in den nacht, even als ten tijde van hunne vroegste roeping tot het Apostelfchap, en de wondervischvangst daarmede verbonden (Luc. V. 1—10); — maar nu de Heere niet meer met hen op de zee, maar in de verte, en nog onbekend in eene nieuwe gestalte (fchoon altijd dezelfde in gezindheid en liefde,) op den oever (vs. 4); — het net, thands even beladen als bij die vroegere wondervangst, maar dat *thands niet meer scheurt* (vs. 11*b*); — het getal der gevangene groote vischen naauwkeurig opgegeven (vs. 11*a*); — later, dat onvergetelijk ochtendmaal, waarbij JESUS aan het beminde zevental brood en visch toedeelt (vs. 9, 13); — en daarop die driemaal herhaalde vraag aan den Apostel, die JESUS driemaal verloochende, en toch Hem

lief had, en van Hem niet verlaten werd: SIMON JONA, *hebt gij Mij lief?* en het antwoord: *Heere! Gij weet alle dingen, Gij weet dat ik U lief heb!* en het wederantwoord: *Hoed Mijne ſchape, weid Mijne lammeren!* — ſtraks voorzeggingen: aan PETRUS, van den kruisdood, dien hij eenmaal, God ter eere, zoude ſterven (vs. 18, 19), voorts aan JOHANNES (vs. 20—22); — het karakter van PETRUS zich wederom openbarende in die vraag aangaande JOHANNES: *Wat zal deze?* (vs. 21) — het gevaar der mondelinge overlevering, in een treffend voorbeeld bij die zelfde gelegenheid aangewezen, en te gelijk de *openbaring*, die eens aan den discipel op Patmos te beurt zoude vallen, als van verre getoond (vs. 23). — Dit alles dan viel voor bij die openbaring van den verrezenen Heiland aan de discipelen in Galiléa, welke (vs. 14) de *derde* genaamd wordt: hij rekent, namelijk, alleen de verſchijningen aan de meer of min talrijk vergaderde *Apostelen*: de *eerſte* op den avond zelve der opſtanding, de *tweede* acht dagen later (XX. 26) inſgelijks te Jeruſalem, de *derde* hier aan de zee van Tiberias.

En hiermede beſluit dan nu de laaſte Apostel zijn Evangelie met dat plechtige: *Wij weten* (waarin hij zich zelve begrijpt en de Gemeenten tot welke hij het woord richt), *wij weten, dat zijn getuigenis waarachtig is*, het getuigenis van den Discipel, van welken JESUS gezegd had (vs. 22, 23): *Indien Ik wil dat hij blijve, tot dat Ik kome, wat gaat het u aan?*

DE LAATSTE WOORDEN EN DE OPNEMING TEN HEMEL.

Matth. XXVIII. 18. En Jesus bij hen komende, sprak tot hen, zeggende: Mij is gegeven alle macht in den hemel en op de aarde. 19, Gaat dan heen, onderwijst alle volken, dezelve doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles wat Ik u geboden heb. 20. En ziet! Ik ben met ulieden alle de dagen tot de voleinding der wereld.

Marc. XVI. 15. En Hij zeide tot hen: gaat heen *in de geheele wereld*, predikt het *Evangelie aan alle creaturen*. 16. *Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, die zal zalig worden, maar die niet zal geloofd hebben, die zal verdoemd worden*. 17. En de genen, die *geloofd* zullen hebben, zullen deze tekenen volgen: in Mijnen naam zullen zij duivelen uitwerpen, *met nieuwe tongen zullen zij spreken*. 18. Slangen zullen zij opnemen, en al is het dat zij iets doodelijks zullen drinken, dat zal hun niet schaden, op kranken zullen zij de handen leggen, en zij zullen gezond worden.

Luc. XXIV. 46. En (Hij) zeide tot hen: alzoo is er geschreven, en zoo moest de Christus lijden, en uit de dooden opstaan ten derden dage, 47. *En in Zijnen naam gepredikt worden bekeering en vergeving der zonden, beginnende van Jerusaleem*, 48. En gij zijt getuigen van deze dingen. 49. En ziet Ik zende de belofte Mijns Vaders op u; maar blijft gij in de stad Jerusaleem, tot dat gij zult aangedaan zijn met kracht uit de hoogte.

19. De Heere dan, 50. En Hij leidde na dat Hij tot hen buiten tot aan gesproken had, is Bethanië, en Zijne

MARCUS.

opgenomen in den hemel,

LUCAS.

handen opheffende *zegende* Hij hen. 51. En het geschiedde, *als Hij hen zegende, dat Hij van hen scheidde*, en werd opgenomen in den hemel. 52. En zij aanbaden Hem, en keerden weder naar Jerusaleem *met groote blijdschap*. 53. En zij waren ten allen tijde *in den tempel, lovende en dankende God*.

en is gezeten aan de rechter-
(hand) Gods. 20. En zij uitgegaan zijnde, predikten overal, en de Heer wrocht mede, en bevestigde het woord door teekenen die daarop volgden.

De laatste woorden en bevelen van den verrezenen en ten hemel gaanden Heiland op aarde, hebben dus de drie *Synoptici* wederom elk naar hun eigen bestek, en in naauwen Zusammenhang met de geheele richting van hunnen arbeid. MATTHÉUS heeft hier, als altijd, alles zonder naauwkeurige bestemming van tijd of plaats, maar in eenige groote, verhevene, Apostolische trekken: de verklaring der als Middelaar ontfangene macht in den hemel en op de aarde; — het gebod om te prediken aan alle volken met de inzetting des Doops *in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes*, hier de volle Apostolische ontwikkeling van den alles bevattenden doop, die aan de eerste geloovigen in den naam *des Heeren*

JESUS bediend werd (1); — de volheerlijke belofte: *Ik ben met ulieden tot de voleinding der wereld*. In alle deze uitfpraken is de op handen zijnde hemelvaart ten kenlijksten bij MATTHÉUS onderfteld en begrepen.

MARCUS heeft het bevel van prediking en doop in den hem eigenen ftijl en kracht van taal: in plaats van *alle volken* (Matth. vs. 19), heeft hij *de geheele wereld*, en met nog fterker nadruk: *allen creatures*; — het onderwijs noemt hij, met zijn geliefkoosd woord, *prediking van het Evangelie* (2). — Geloof en doop voegt hij te zamen in de belofte (vs. 16^a), maar daartegenover ftaat bij hem, den krijgsknecht des Heeren, de ftrenge uitfpraak van verdoemenis over den ongeloovige (vs. 16^b). — Daarop volgen krachtige teekenen, die den geloovigen zullen te beurt vallen (vs. 17, 18); onder dezelve dat *fpreken met nieuwe tongen* (of *talen*), hetwelk ook in het huis van CORNELIUS bij de uitftorting van den Geest over de Heidenen, eenmaal ondervonden en getuigd werd (3).

LUCAS refumeert de groote waarheden, die ook zijn *Boek der Handelingen* ten grondflag heeft: het lijden van den Christus, en Zijne opftanding (vs. 46), — de prediking uitgaande van Jerufalem, en van daar zich verbreidende onder alle volken (vs. 47), — de belofte van den Heiligen Geest, die eerlang in de hoofdstad door de discipelen zoude worden ontfan-

(1) Hand. der Apost. II. 38. VIII. 16 enz.

(2) Deel I. bl. 248.

(3) Deel I. bl. 302, 303.

gen. — Daarop dan volgt (vs. 50 , 51) een eerste verhaal der hemelvaart, die hij in de *Handelingen* (I. 1—12) weder opneemt en verder toelicht, onder anderen met die hij hem alleen (ald. vs. 3). bewaarde tijdsbepaling der *veertig dagen* tusschen 's Heeren opstanding en Zijne hemelvaart.

De treffende herinnering van de wijze waarop de Heere ten hemel ging: *Zijne handen opheffende, en hen zegenende*, heeft alleen hij aan dit slot van zijn Evangelie (vs. 51). — Met het aan zijne ziel zoo gemeenzame woord van geestelijke *blijdschap*, — met het *loven* en *danken* der discipelen bij het wederkeeren naar Jerusaleem, — met nog ééne vermelding van dien *tempel*, in welken hij ons de eerste beginfelen der Evangeliegeschiedenis voorstelde (I. 9 en volg. II. 27, 46), besluit hij dan nu dit zijn eerste verhaal (vs. 52, 53).

MARCUS (vs. 19) voegt bij de opneming in den hemel, de zitting ter rechterhand Gods. De Goddelijke Held (1) heeft de loopbaan, begonnen in de wateren van de Jordaan, volbracht (2). Na dat Hij de reiniging onzer zonden heeft te weeg gebracht door Zijn eigen bloed, is Hij thands gezeten aan de rechterhand der Majesteit (3). Van daar (vs. 20) *werkt Hij mede met Zijne Evangelieboden, bevestigende het woord door teekenen en wonderen*, — den korten inhoud der vroegste Kerkhistorie.

(1) Ps. XLV. 4.

(2) Deel I. bl. 324.

(3) Hebr. I. 3.

En nu! nog een enkelen te rug blik op dat middel- en levenspunt van geheel de Openbaringsgeschiedenis: de Opstanding van onzen Heer! Wij zagen die ontzachelijk zalige en heerlijke gebeurtenis zich als bij trappen van toenemend licht en klaarheid ontwikkelen voor onze oogen in het viervoudig verhaal der Evangeliën. Gaan wij die verhevene lijn nog een oogenblik met elkander na, M. H.! dezelve voortzettende tot in de diepte dier toekomst, tot welke de Opstanding van JESUS CHRISTUS met onfeilbare zekerheid leidt. Ziet hier die reeks van zich opvolgende openbaringen, daden, en beloften van God: een steen afgewenteld van een graf, — dat graf ledig bevonden, — Engelen in hetzelfde verkondigende de opstanding van onzen en hunnen Heer, — vrouwen het eerst met die boodschap verwaardigd, — twee Apostelen overtuigd door het gezicht van de net opgerolde doeken in het graf, — eene liefhebbende discipelin weenende bij dat graf, — de stem des Heeren tot haar, — en Zijne eerste verschijning aan haar, — daarna aan PETRUS den gevallen, — aan de wandelaars naar Emmaus, — aan de elf zonder THOMAS, — aan THOMAS in hun midden, — aan de zeven Galileesche Apostelen bij de zee van Tiberias, — aan meer dan vijfhonderd discipelen te gelijk, — wederom te Jerusaleem en bij de hemelvaart aan JACOBUS (den broeder des Heeren) en aan alle de Apostelen (1), —

(1) 1 Cor. XV. 7. Hand. der Apost. I. 4.

aan den stervenden STEPHANUS (1), — aan den vervolgenden SAUL, den Apostel PAULUS, — aan den geliefden discipel op Patmos, — eindelijk, in eene toekomst, die Hij niet verre maar *nabij* genoemd heeft, aan Israël, aan de genen die Hem doorstoken hebben, — aan alle de geslachten der aarde.

De Heer is opgestaan! ja waarlijk, Hij is opgestaan. Was er immer eene Waarheid in de geschiedenis, die vaster stond? Was er immer eene lijn van getuigenissen te vergelijken bij die, welke daar aanvangt in het ledige graf nabij Jerusaleem en doorloopt tot op de heerlijkheid van den wederkomenden CHRISTUS met de wolken des hemels op dien grooten dag? — M. H.! plaatst thands naast die lijn van feiten en wezenlijkheden, de zoogenaamd *natuurlijke* verklaring, die van Jesus dood eene bezwijming maakte, of de *mythische*, die van Zijne opstanding de *als werkelijkheid opgevatte gewaarwording der zich zelve vertroostende discipelen* maakt! — Doch neen! wij keeren tot deze elendigheden der wijsheid van het vleesch niet te rug.

Wij zijn gekomen tot de eindpaal, die wij ons voorstelden. Wij hebben van die dierbare Waarheid, dat het Woord Gods ook aan den niet wetenschappelijken Onderzoeker genoegzame middelen aanbiedt ter verdediging tegen de aanvallen van het ongeloof, de toepassing mogen maken in eene Proeve over de Schriften, waarop de aanval van den befaamden STRAUSS hoofdzakelijk werd gericht. — Mocht die

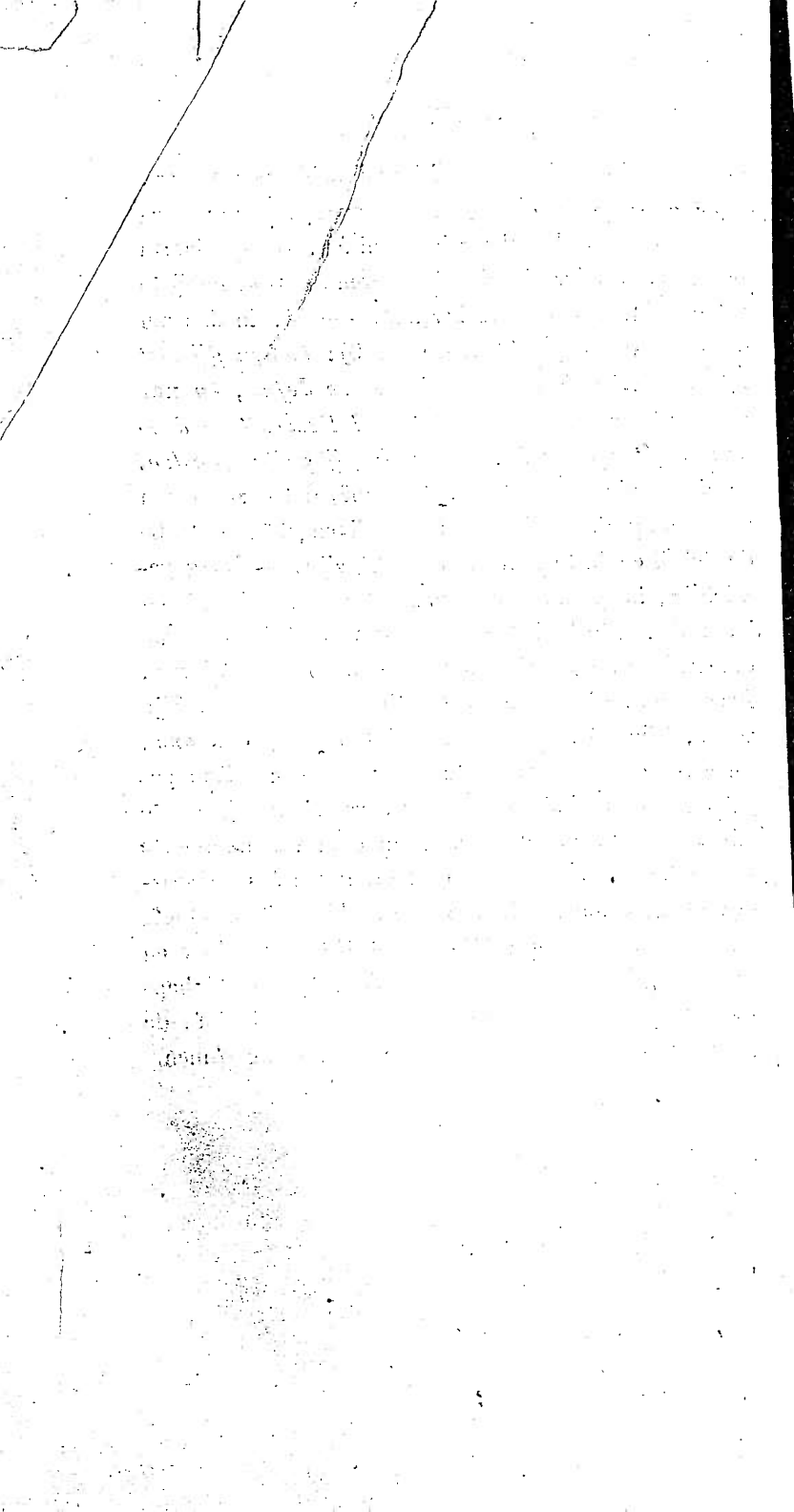
(1) Hand. der Apost. VII. 56.

proeve ons hier gelukken? Ik moet deze vraag aan de beflissing uwer eigene ondervinding en nadenkingen over laten, M. H. Eer ik intusfchen opfta van deze plaats, heb ik slechts één, en nog een tweede woord niet als van mij aan U, maar als aan U en aan mij, van den God der Waarheid, den Gever van dat Woord, in welks onderzoek wij gedurende deze Lezingen met elkander bezig mochten zijn.

Ja, dat Woord is de Waarheid! Dat blijkt het te zijn, zoodra het gebracht wordt tot het eenvoudig gezond verftand, tot het geweten, tot het hart. Verre boven de *wetenschap*, als fyftem van menfchelijke rangfchikking, verheven, doordringt die Waarheid toch ook *evenzeer* de wetenschap, heiligt haar, verwezenlijkt haar, neemt haar in zich op, *als* zij, op ieder anderen, het zij hooger en het zij lageren trap van vorming, vermogen, vatbaarheid, het verftand der menfchen vermag gevangen te nemen, te vernieuwen, te brengen in de naauwfte en tederfte betrekking met den levendigen God in Christus. Het komt er slechts op aan, dat ons verftand, ons hart, even als dat der discipelen, geopend worde. Het Woord, door den Heiligen Geest ingegeven, kan alleen door dien Geest, om welken het ons vergund, ja bevolen wordt te bidden, wezenlijk en levendmakend worden ontvangen, verftaan, beleefd.

En nu een tweede woord! — Het Christendom is een *feit*. Gefchiedenis, gebeurde zaken! ziedaar het geen de Schrift van den beginne ons aanbiedt. — Is het genoeg, die Schrift, dat Woord als gefchiedenis aan te nemen? — NEEN! in den zin waarin getrouwe

mannen van ouds gewaarschuwd hebben tegen een bloot *historisch geloof*, een louter *voor waar houden* van de Bijbelsche gebeurtenissen, zonder daarin te leven, zonder daarin den levenden God nabij te hebben, te zoeken, te bezitten. — JA! in den zin waarin PAULUS spreekt (Rom. X. 9): *Indien gij met uwen mond zult belijden den Heere Jesus, en MET UW HART zult gelooven, dat God Hem uit de dooden heeft opgewekt, zoo zult gij zalig worden.* In dezen zin, M. H.! is het geloof, dat deze dingen waarachtig alzoo zijn, — dat de Evangeliën, dat alle de Schriften historisch - waarachtig zijn, — hoog gewichtig, hoog dierbaar, hoog zalig, en zaligend. — Maar dan wordt het ook *onze* Geschiedenis. Dan omvat de geschiedenis van de daden Gods, het leven, sterven en herleven van JESUS CHRISTUS, die van Zijn werk, Zijne Gemeente, Zijne geloovigen, ook *ons*, onze personen, onze harten, onze zielen. Zoo getuige, zoo herhale zich in zekeren zin de geboorte van JESUS CHRISTUS als mensch, in *onze* wedergeboorte tot kinderen Gods, — de opstanding van JESUS CHRISTUS uit de dooden, in *onze* opwekking uit ongelooft, zonde, wereld- en zelfdienst tot het leven door en voor en in dien God, wien als den levenden Schepper, Verlosfer, en Levenwekker toekomt de lof, de aanbidding, de dankzegging, eeuwig en éénig. Amen.



VOORLEZINGEN

OVER DE

VERSCHEIDENHEID EN DE OVEREENSTEMMING

DER VIER EVANGELIËN,

OF

PROEVE

VAN DE MIDDELEN, WELKE DE BIJBEL OOK DEN NIET

WETENSCHAPPELIJKEN ONDERZOEKER AANBIEDT

TEGEN DE AANVALLEN VAN HET ONGELOOF,

BEPAADELIIK TEGEN HET *LEBEN JESU*

VAN D^r. D. F. STRAUSS,

DOOR

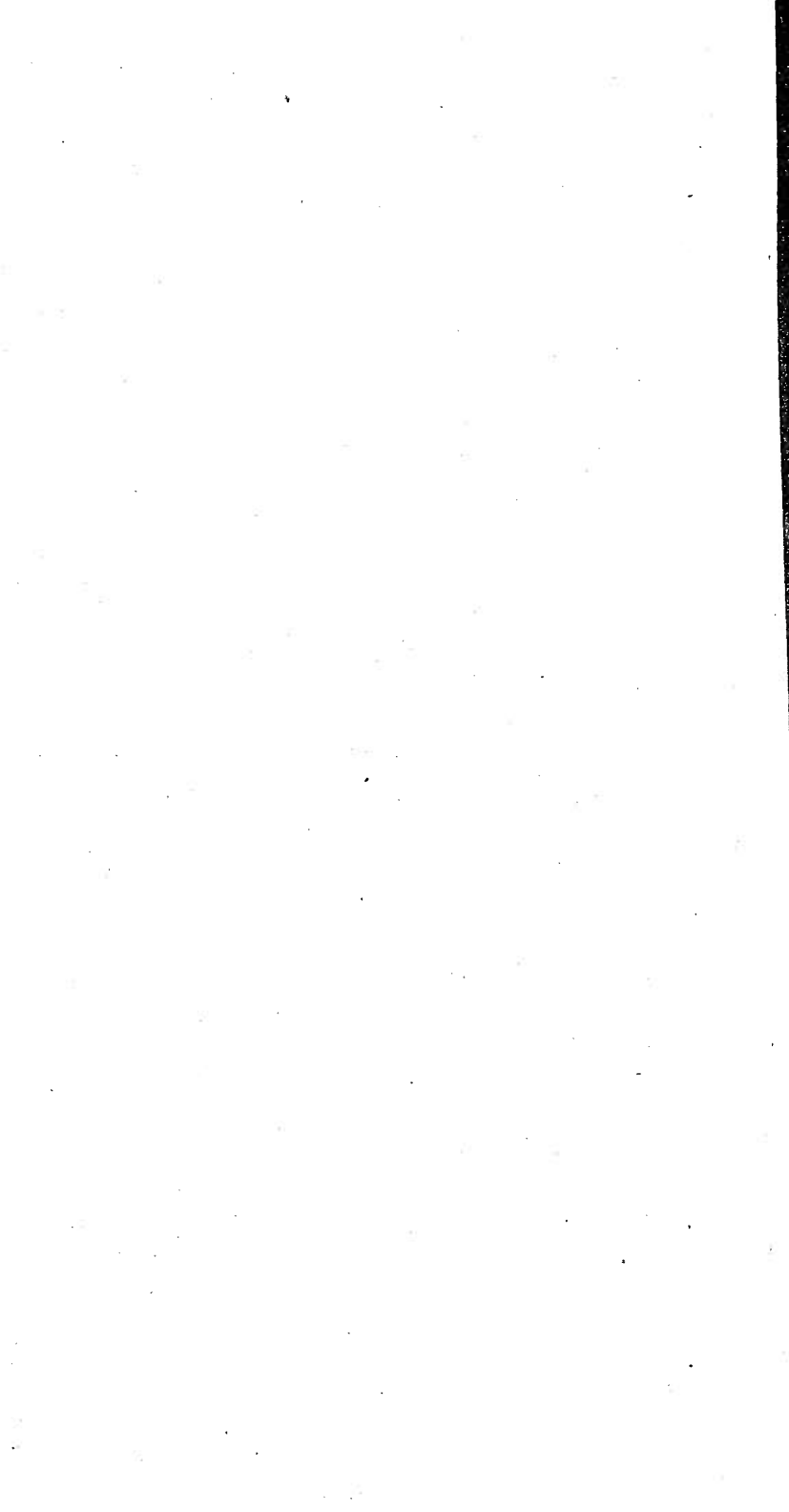
M^r. ISAAC DA COSTA.

TWEEDEN DEELS VIERDE STUK.

TE LEIDEN,

BIJ S. EN J. LUCHTMANS.

1842.

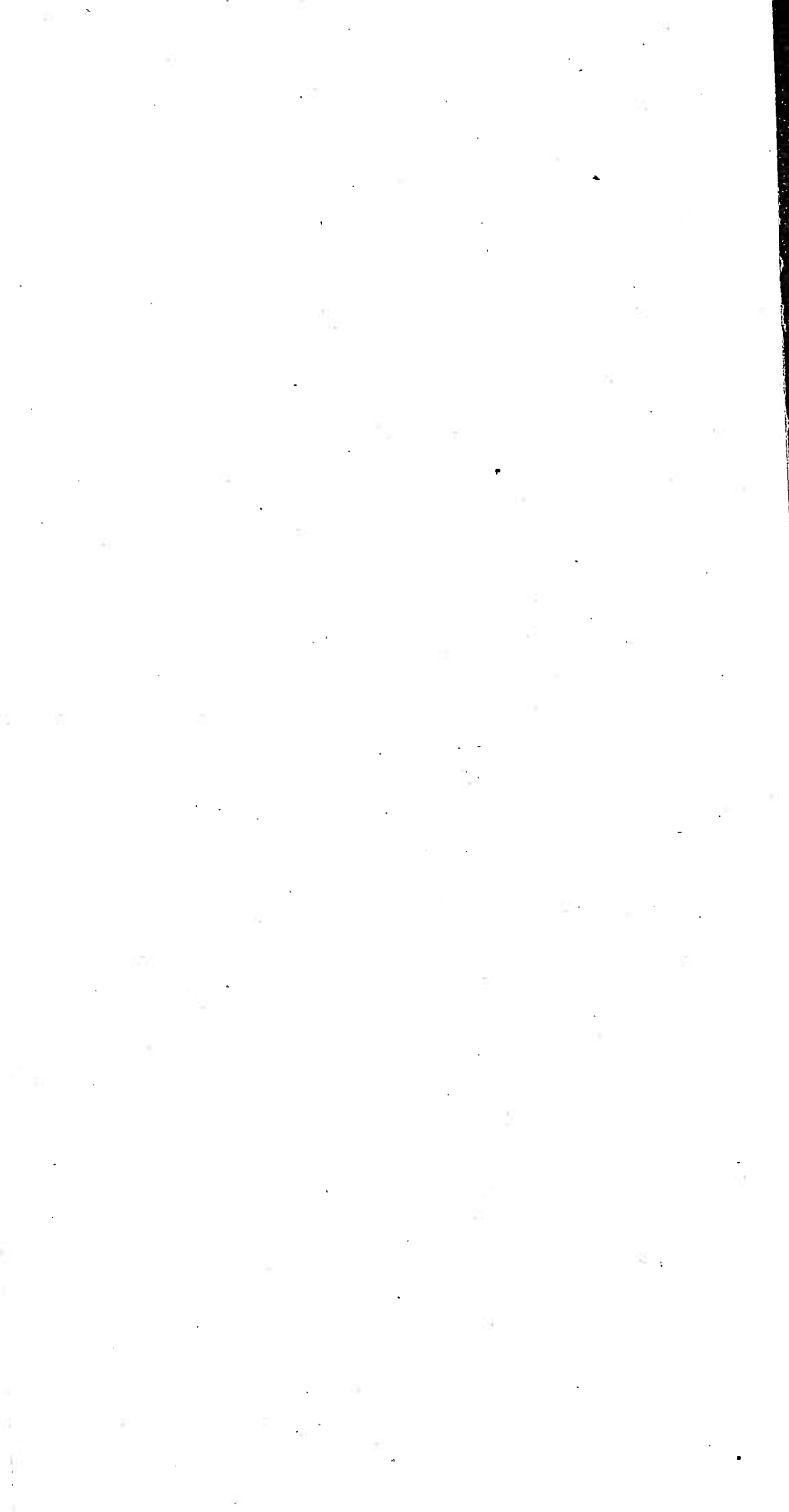


VOORLEZINGEN

OVER DE

VERSCHEIDENHEID EN DE OVEREENSTEMMING

DER VIER EVANGELIËN.



AANHALINGEN EN BIJVOEGSELS.

Bladz. 4. *Als zoodanig zien wij hem voor het eerst optreden kort na de tweede uitzending van den Apostel met SILAS uit de Antiochische moedergemeente.* (Hand. der Apost. XV. 40, 41. XVI. 1 en volg.)

Op grond van deze twee aangehaalde plaatsen heeft een tijd lang de gisfing bij sommige Geleerden kunnen ingang vinden, dat LUCAS en SILAS voor denzelfden persoon zouden zijn te houden, daar toch in het Latijn LUCAS (dat is, LUCANUS) van *lucus*, SILAS (d. i. SILANUS) van *silva* ongeveer gelijk beteekenend zijn! Het is of men wilde beweeën, dat in onze taal aan iemand die VAN HOUTEN heet even goed bij afwisseling de naam van VAN DER WOUDE kan gegeven worden. Men zie de geheele gisfing, zoo die nog eenigzins in aanmerking kwam, ontzenuwd door AB UTRECHT DRESSELHUIS in de meermalen aangehaalde *Prijsverhandeling over het Evangelie van LUCAS*, bl. 17 en volg. — Ongetwijfeld, gelijk aldaar wordt aangemerkt, bewijst de uitfluitende melding van SILAS (Hand. XV. 40, 41) niets anders, dan dat *op het*

oogenblik der afreise uit Antiochië alleen-hij PAULUS als medearbeider verzelde. Doch zelfs deze gevolgtrekking is niet volstrekt noodwendig. Van SILAS wordt hier alleen gesproken, voor zoo ver hij naast PAULUS de plaats van BARNABAS thands vervulde. Ondergeschikte medearbeiders kunnen buitendien zeer wel medegegaan zijn, ja, het mag eerder waarschijnlijk heeten, dat reeds van den beginne de Antiochiër LUCAS zich bij PAULUS en SILAS zal bevonden hebben in de betrekking, waarin vroeger JOHANNES MARCUS tot PAULUS en BARNABAS had gestaan. De Schrijver der *Handelingen*, naar zijne gewoonte altijd van zich zelve zoo veel mogelijk zwijgende, kan zeer wel deze bijzonderheid hebben voorbijgegaan, om eerst bij eene latere gelegenheid, waar het volstrekt noodig werd, zijne eigene tegenwoordigheid bij het Zendelingsgezelschap door het gebruik van den eersten persoon des meervouds te kennen te geven. Althands uit het levendige woordje: *Ziet!* dat hij bezigt in zijn verhaal (Hand. XVI. 1) zoude men mogen afleiden, dat hij reeds tegenwoordig was bij de roeping en befijding, aldaar gemeld, van TIMOTHEUS (vs. 1—3). — Het zij dan op deze wijze, het zij om dat werkelijk eerst van Troas af (Hand. XVI. vs. 11) LUCAS zich bij de Zending bevonden hebbe, is niets gemaklijker dan de oplossing der vergezochte zwarigheid, op welke men eene zoo vreemde onderstelling, als de *identiteit* van LUCAS en SILAS heeft willen gronden!

Later (want wat is er al niet gegist in de geleerde wereld, met afwijking te dikwerf van den meest

effenen en eenvoudigen weg!) heeft iemand het derde Evangelie en het Boek der *Handelingen* aan TIMOTHEUS toegeschreven, met geheel voorbijzien of verdraaien van Hand. XX. 4, 5.

Bladz. 10. *Vooraf was Syrië in die dagen voor de beoefening der medicijnen vermaard.*

Eigenlijk blijkt van de hier bedoelde vermaardheid eerst in later eeuw met historische zekerheid. Doch in alle gevallen was reeds ten tijde van AUGUSTUS de geheele medicinale praktijk te Rome in handen van vreemdelingen, voor het meest Grieksche slaven of vrijgelatenen, hoedanig een b. v. die ANTONIUS MUSA was, wien de Keizer in den Ridderstand verhief, en voor wien later een standbeeld in den Tempel van Aesculapius werd opgericht.

Bladz. 10. *Dat LUCAS van Antiochië in Syrië geboortig, immers aldaar woonachtig is geweest en tot CHRISTUS toegebracht werd.*

De Heer AB UTRECHT DRESSELHUIS neemt dat getuigenis der Kerkvaders omtrent *vaderland* en *afkomst* van LUCAS gaarne aan (bl. 24), doch plaatst zijne toebrengring tot het Evangelie niet te Antiochië, maar te Jerusaleem op of kort na den grooten Pinksterdag, en laat hem van daar naar zijne Vaderstad terug keeren, van welker Gemeente hij (Hand. XI. 20. XIII. 1 en volg.) zoo belangrijke berichten geeft. Het verhaal van de verkiezing der zeven Diakenen, en van alles wat het getuigenis en den dood van STEPHANUS aangaat, schijnt den geleerden Schrijver toe, het

kenmerk van een diep geroerd ooggetuige te dragen, En zoo zoude dan ook de verantwoording van dien eersten Christen-martelaar door LUCAS uit eigen geheugen hebben kunnen geboekt zijn (Hand. VII); eene onderstelling zeker van geheel anderen aart, dan de ongerijmdheid, dat de bron van LUCAS voor die verantwoording zouden geweest zijn — korte aantekeningen (*excerpta*) door SAULUS van de redevoering des martelaars gemaakt, terwijl hij die in blakende vijandschap met zijne medeijveraars aanhoorde!

Daar is in de onderstelling van den Heer DRESSELHUIS omtrent die vroegere toebrenging van LUCAS veel aantrekkelijks, schoon dan ook voor geen rechtstreeksch bewijs uit de Schriften vatbaar. In allen gevalle komt zij overeen met het aldaar herdacht getuigenis der Kerkvaders (EUSEBIUS en HIERONYMUS), dat LUCAS zijn Evangelie schreef uit hetgeen hij gehoord, de Handelingen der Apostelen uit hetgeen hij gezien had.

Bladz. 10. *Terwijl de zaamgetrokken uitgang van zijnen naam (in as Gr. ᾱς) hem gemeen is met vele slaven en vrijgelatenen van dien tijd.*

THOLUCK in zijne *Glaubwürdigkeit* S. 148 in de tweede noot: « *Die Endung ᾱς nämlich ist eine Kontraction, welche ins besondere auch bei Sklavennamen oft vorkommt. s. LOBECK de substant. in ᾱς exeuntibus in WOLFS Analecten III. S. 49.* » — Dat LUCAS (Λουκάς) de zamentrekking is van den meer bekenden naam: LUCANUS, wordt niet betwijfeld. Zelfs

leest men in eenige Handschriften van zijn Evangelie dien laatste naam voluit. Men zie WASSENBERGHS *Selecta e Scholis VALCKENAERII in Evang. Luc.* pag. 3.

Bladz. 10. *Van Grieksche afkomst en vorming getuigen beide zijne taal en historische stijl.*

VALCKENAER in eene plaats, door den *Recensent der Recensenten* Dl. X. N^o. 2. 1817. bl. 55 te recht gebracht, en aangehaald in de meer genoemde *Prijsverhandeling* bl. 68: « Stylus LUCÆ in Evangelio talis est qualis historicum decet, simplex et purus; sed a stylo reliquorum scriptorum N. T. longe diversus; est enim stylus LUCÆ magnam partem nitidus et Graecus, quum stylus reliquorum propius accedat ad vulgarem loquendi rationem, quae inter Judaeos Graece loquentes obtinebat locum, atque adeo formis ubique scateat, quas *Hebraïsmos* vocant, quibus parcius utitur LUCAS, suamque scribendi normam ad elegantiorum Graecorum regulas saepenumero accommodavit.”

Bladz. 12. *Dat wil hij aan THEOPHILUS vervolgens (Gr. κατέξῃς, naar orde) bij schriftte in handen geven.*

OLSHAUSEN in zijn *Biblischer Commentar* op Luc. I. 3. erkent, dat κατέξῃς nur von der Chronologie verstanden werden kann. — Das L. dieselbe im Ganzen beobachten wollte, zeigt die Anlage seines Werks, laat hij daarop volgen. — Het spreekt van zelve dat zoo dikwerf hier van *historische orde* ge-

proken wordt, geenszins bedoeld kan zijn eene kronijkmatische, maar eene, met geheel den aanleg van de Evangelien, en het noodwendig fragmentarisch karakter derzelve, overeenkomstige. Zoo veel te juist en duidelijker is in dezen zin de uitdrukking *καθ' ἑξῆς*, die wel in het geheel eene rangschikking naar tijdsorde, maar daarom geene bepaling altoos van elke dagteekening toezegt.

Ook NEANDER in zijn *Leben Jesu Christi* heeft meermalen hulde bewezen aan dat beginfel van orde bij LUCAS, dat door zoo velen miskend werd. Anders is deze vermaarde Schrijver zoo wel op de overeenbrenging der Evangelien, als op menig ander gewichtig punt, tegen STRAUSS en zijne richting, zwak.

Bladz. 12. *Een doorlopend verhaal uit naauwkeurig opgezamelde getuigenissen van ooggetuigen en Dienaren des Woords op te maken.*

Dat de getuigenissen, waarvan zich LUCAS bij het opstellen van zijn Evangelie bediend heeft, ook hebben kunnen zijn *geschrevene* oorkonden, doet even weinig afbreuk aan het beginfel der stellige ingeving door den Heiligen Geest, als elke andere middelijke onderrichting, die de gewijde Schrijvers, in zoo verre zij menschen waren en menschelijk te werk gingen, hebben mogen en moeten te baat nemen. [Men zie het deswege opgemerkte bladz. 242.] Maar dat het gansche Evangelie van LUCAS niet anders zoude zijn, dan eene bloote opvolging van aan elkander gehechte opstellen (*Diegesen*), en de Evangelist hier alzo niet veel meer dan een overschrijvende Verza-

melaar, is eene dier verzinſelen waaraan ſommige Critici meer ſcherpzinnigheid, dan gezond oordeel hebben te koſte gelegd. Van SCHLEIERNACHERS *Verſuch über die Schriften des Lukas*, waarin dat geheele ſtelfel voor nu ruim vijf en twintig jaren ontwikkeld werd, is het oordeel merkwaardig van THO- LUCK in zijn meermalen aangehaalde *Glaubwürdig- keit*: « Die ganze Arbeit über den Lukas ist ein « ſchlank gebauter Thurm, welchem der weſentlichſte « Theil der Subſtruktion fehlt, die Rückſicht auf die « Sprache, ſo daſs nur etwa der engſte Kreis Schleier- « macherſche Schüler noch an den Reſultaten jener « Schrift feſthält.” En inderdaad, niet ſlechts de éénheid van plan en denkbeeld welke wij in de beide Schriften van LUCAS zoo onafgebroken en onveranderlijk zagen uitkomen, maar de gelijkheid reeds van taal en ſtijl is genoegzaam, om de onderſtelling eener meerderheid van Schrijvers (want hier toch komt de alleziens bekrompene (1) onderſtelling van SCHLEIER- MACHER op uit) geheel den bodem in te ſlaan. Het algemeen erkende verſchil van kleur op enkele plaat- ſen, die, bij de anders uitnemend Griekſche ſchrijf- manier van den Evangelist, ſterk hebraïſeerend zijn, ja, zeer bepaaldelijk de tien of elf eerſte Hoofddeelen der *Handelingen* van de volgende onderſcheidt, neemt van deze uitkomst niets weg. Het onderwerp alleen

(1) Of verdient het een anderen naam, wanneer hij b. v. de mogelijkheid ſtelt, dat LUCAS, ten einde de opdracht van zijn Evangelie ſierlijker te hebben, dezelve door eene an- dere hand zal hebben laten opſtellen?

is reeds genoegzaam om den meer Hebreeuwschen vorm te verklaren, dáár waar geheele lofzangen, redevoeringen, of aanhalingen uit de Propheten in het geschiedverhaal overgenomen zijn. Te recht merkt daaromtrent de Heer DRESSELHUIS aan (bl. 68 en volg). « Het is juist deze mengeling van het zuiver Grieksch met het Hebreeuwschaardige, welke het kenmerkende van den stijl van het Evangelie van Lucas vormt, en ons een sterk inwendig bewijs levert, dat hetzelfde van hem herkomstig is. Hij was, zoo als wij gezien hebben, een Antiochiër, die als geneesheer, eene Grieksch wetenschappelijke vorming ontvangen had, maar zich tevens langen tijd te Jerusaleem had opgehouden, veel met de Joden verkeerde, en met het oog op Joodsche schriften zijne gedenkwaardigheden opstelde. Is het dus niet *a priori* te verwachten, dat hetgeen uit zijne pen vloeide het koloriet der beide volken zal gedragen hebben? — En dat draagt nu ook dit Evangelie op eene in het oog loopende wijze. Zoo dikwerf hij zich vrij beweegt, herkent men terstond den beschaafden Griek, offchoon het Oostersch eigendommelijke niet verloren gaat. — Ook op die plaatsen, welke hij met de anderen gemeen heeft, verloochent hij dit karakter niet, maar volgt de meer Grieksche verhaalwijze. Keert hij echter verder in het voorledene terug, of komt hij enkel voor als vertaler van oudere oorkonden, dan is hij geheel Oosterling. Hoofdst. I. 46—55, 68—79. II. 29—32). — Ja, hij is over het geheel zoo doordrongen van den geest des Israëlitischen volks, dat deszelfs voorstellingswijze hem bijblijft ook dan, wanneer hij zijnen eigenen weg gaat.»

Ten flotte derhalve blijven deze uitkomsten: 1° Het gebruik, het zij van mondelinge berichten, het zij van schriftelijke oorkonden, neemt evenmin in deze gewijde Schriften iets weg van de éénheid en zelfstandigheid des Opstellers, als het dit doet in ieder ander historisch Schrift, waarbij zoo wel schriftelijke als mondelinge berichten tot bronnen hebben verstrekt. 2° Zelfs de bloote overneming van enkele brokstukken, laat de zelfstandigheid en oorspronkelijkheid des Schrijvers in haar geheel. De voorbeelden hiervan zijn in de van God ingegevene Schriften ook des Ouden Testaments overvloedig voorhanden. 3° De invloed, het zij der bronnen, het zij der onderwerpen zelve op taal en stijl van den Schrijver, ligt in den aart der zaak; en dat Lucas, over Israëlitische zaken sprekende en uit Israëlitische bronnen puttende, van zelve, midden onder zijne Grieksche eigenaartigheid, vaak *hebraïseeren* moest, kan even weinig verwonderen, als dat in de ongewijde geschiedenis een Livius b. v. van zich ergens getuigt: *mihi vetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus*. 4° Al dat middelijke, dat van vroegere bronnen ontleende, opja overgenomene, in één woord, dat zuiver menschelijke in *weg* en *wijze*, waarop de Schrijvers bij het samenstellen hunner Evangeliën zijn te werk gegaan, is in geen den minsten strijd met het karakter dier tellige en algeheele Goddelijke ingeving, welke *niet* bestaat in een werktuigelijk dicteeren der woorden of instorten der gedachten, maar in die doorgaande leiding, invloed, en inwendige bewerking van den Geest, waardoor al het door den menschelijken arbeider ver-

zamelde, bewerkte, en beschrevene, ten flotte louter waarheid, eeuwig blijvende, eeuwig geldende, van God gegevene en bezegelde waarheid is. Doch op dat punt der ingeving komen wij ook nog in deze Aanteekeningen noodwendig terug.

Bladz. 13, 14. *De dagteekening.*

Hiertoe behoort ook nog de nadere tijdsbepaling van den Sabbath, waarop de discipelen door de Phariseën bestraft werden wegens het plukken der airen op dien dag (Matth. XII. 1.). LUCAS noemt dien Sabbath (VI. 1) met een nergens elders voorhanden woord: δευτερόπρωτον. Dat deze *tweede-eerste Sabbath* een eigen Joodfche benaming voor een of anderen bepaalden Rustdag was, lijdt geen twijfel, al is het ook dat zich met geene zekerheid zeggen laat, hoedanig een die geweest zij, of op wat juisten tijd des jaars invallende. Bij de meeningen, door onze Kantteekenaars en door VAN DER PALM opgenoemd, verdient vooral ook nog die gevoegd te worden, welke door *eersten Sabbath* hier een grooten of feest-Sabbath (de eerste Sabbath na een der groote Feesten) verstaat, en dan drie dergelijke Sabbathen, t. w. na het Paasch-, na het Pinkster- en na het Loofhutfeest stelt, van welke dan die na Pinksteren de δευτερόπρωτον of *tweede groote Sabbath* zal geweest zijn.

Bladz. 19. *Overal vinden wij bij LUCAS de eigene taal van het onderwerp zuiver en natuurlijk terug.*

Tot een voorbeeld onder al het hier bedoelde, zij de beschrijving van de zeereis naar Italië, en de

fchipbreuk op Malta, in het Zeven en twintigste Hoofddeel der Handelingen; alwaar de volgende uitdrukkingen voor de Griekſche eigenaartigheid en juistheid verdienen opgemerkt te worden: ἀνάγεσθαι en κατάγεσθαι (vs. 2 en 3) *uitzeilen en binnenkomen*, — ὑποπλεῖν (vs. 4 en 7) *laveeren*, — βραδυπλοεῖν (vs. 7) *langzaam voortvaren, met moeite voortkomen*, — ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ, *tegen den wind opzeilen en* ἐπιδόντες φέρεσθαι (vs. 15) *het opgeven en zich laten drijven*, — ὑποζωννύειν τὸν πλοῖον (vs. 17) *het vaarttuig ondergorden, of met kabels ſjorren*, — προσάγειν τινα αὐτοῖς γῶραν (vs. 27) *dat zij land naderden*, βολίζειν (vs. 28) *het dieplood uitwerpen*, — χαλάζειν τὴν σκάφην (vs. 30) *de boot nederlaten*. — enz. enz.

Het woord ἐκπίπτειν moest zoo wel vs. 17 en vs. 26 als vooral vs. 32 door *afdrijven* vertaald zijn geworden. De krijgsknechten toch lieten de boot niet zoo zeer in zee af, hetwelk reeds (vs. 30) door de ſcheepslieden geſchied was, als dat zij de touwen afkapten, en de boot alzo latende varen onnut maakten, om het voornemen der matrozen te verijdelen.

Bladz. 23. *Zoo dat menige bijzonderheid, verplaatst op ſlechts weinige jaren vroeger of later, geene waarheid meer zoude zijn.*

Bij de voorbeelden hiervan, die onze aanmerkingen op het Evangelie van Lucas opleverden, mag men een niet minder opmerkelijk uit MATTHÉUS voegen. Hij is de eenige Evangelist, die in de Lijdensgeſchiedenis melding maakt van de *huisvrouw* van PILATUS (XXVII.

19). Plaatsen van SÜETONIUS (in Aug. c. 24) en anderen, waaruit wij weten, dat nog ten tijde van Keizer AUGUSTUS, het den Stadhouders niet vrijstond, hunne vrouwen mede te nemen naar de provincie, zouden zekerlijk schoon spel aan de STRAUSSSEN gegeven hebben, om de geheele historische waarheid van dit voorval weg te redeneeren, — zoo wij niet door even zeer afdoende en bekende plaatsen van TACITUS onderricht werden, dat van den eersten aanvang af der regeering van TIBERIUS, en zelfs reeds bij het einde van die van AUGUSTUS, dit gebruik of misbruik niet meer is tegengegaan geworden. Zoo zien wij bij genoemden historiefchrijver (Ann. I. 40) AGRIPPINA haren man GERMANICUS in Duitschland, later (I. 54) naar het Oosten verzellen. Later nog (Ann. III. 33, 34) doet SEVERUS CAECINA in den Senaat een voorslag *ne quem magistratum cui provincia obvenisset, uxor comitaretur*. Maar te vergeefs. Ten gevolge van onderscheidene tegenbedenkingen, CAECINAE *sententia elusa*.

Bladz. 23. *De bekende tusfschenzin wegens het stadhouderschap van CYRENIUS in zijn Evangelie (II. 2).*

De oplossing der zwaarigheid, die aldaar de melding der eerste beschrijving onder het Stadhouderschap van CYRENIUS over Syrië drukt, zeiden wij (bl. 114 boven) in de zuivere aanwending eener bevriende wetenschap gevonden te zijn. Wij verstaan door deze wetenschap de *kritiek*, dat gewichtig hulpmiddel van herstelling of bevestiging in het vaststellen

van den echt Evangelifchen of Apostolifchen tekst, — maar door sommigen even zeer al te vaak misbruikt, als door anderen misverftaan of miskend. Ten aanzien van de genoemde plaats, is mij althands na vele jaren nadenkens en vruchteloze beproeving van vele oplosfingen, het refultaat volkomen helder geworden, dat ook VENEMA ten flotte van langdurig onderzoek en gifling als zijn gevestigde overtuiging opgeeft: « Nunc non dubito glosam esse marginalem. » (WASSEN. *ad Schol.* VALCKEN. *in Evang. Luc. II. n°. 28*). En inderdaad met het wegvallen van geheel den tusfchenzin (tusfchenzinnen bij JOHANNES zeer talrijk, zijn aan de manier van LUCAS eerder vreemd) met het wegvallen van geheel die nadere tijdsbepaling der Keizerlijke befchrijving, lost niet alleen de zwaarigheid zich eigenaartig op in de alles behalve zeldzame gewoonte der oudfte overfchrijvers, om dergelijke juiste of onjuiste verklaringen van zaken tusfchen den tekst in te fchrijven, maar bekomt ook geheel het verhaal dien fierlijken en vloeienden zamenhang, die vooral den ftijl van LUCAS kenmerkt. Men leze flechts aan één: *En het geschiedde in die zelfde dagen, dat er een gebod uitging van den Keizer AUGUSTUS, dat de geheele wereld befchreven zoude worden. En zij gingen allen om befchreven te worden, een iegelijk naar zijne eigene ftad. En JOSEPH ging ook op van Galiléa, enz.* en vergelijkte dan de gewone lezing, of niet het vreemd-aartige der ingevoegde *parenthesis* bij een zuiver gevoel van den ftijl onzes Schrijvers in het oog loopt?

Men zal misfchien zeggen: gevaarlijk zijn toch der-

gelijke bewerkingen van den aangenomen tekst! — Waarom gevaarlijker, dan elke andere verscheidenheid van lezing, waartusfchen toch eene keus moet worden gedaan? Gevaarlijk kan elk hulpmiddel worden, dat als nuttig en noodig in zich zelve erkend is. Het komt aan op het gebruik in de toepassing. Het lancet, dat eene heilzame verruiming in den bloedsomloop te weeg brengt, kan in eene onvoorzichtige of onbekwame hand doodelijk wonden. Wat zal hieruit volgen? — BENDEL, die groote en godvruchtige Criticus als hij was, heeft het reeds gezegd: de geestelijke mensch bij uitstek is tot de oefening der kritiek bevoegd. — Zoo wel hij als BEZA en naar BEZA onze Staten-Bijbelvertalers, hebben het bestaan van onechte invoegfelen in den overgeleverden tekst erkend, en zijn daarnaar te werk gegaan. — De Schrift, van God ingegeven, maar langs de gewone middelen van overschrijving en drukpers tot ons gekomen, drijft als van zelve, naar mate zij dieper gekend en bestudeerd wordt, elk vreemdaartig, van menschen het zij ingefchoven het zij bedorven deeltje uit. De gewijde kritiek is niets anders dan de opmerking en toepassing van dit beginfel. Men vreeze van haar evenmin als van elke andere wetenschap afbreuk voor de waarheden des Christendoms, voor de panden aan de Gereformeerde Kerken toebetrouwd van ouds. Ook de wetenschap is Gods dienaressen. Zij moge van de zijde der menschen dikwerf vijandig aangewend worden, en beginnen met af te breken. Zij eindigt met hulde te doen aan het van alle eeuwen fel bestreden Geloof. Mensch- en aardkunde,

dieper onderzocht, gaven getuigenis aan het fchepings- en zondvloedsverhaal van Mozes. Taal- en oordeelkunde, op de Heilige Schrift aangewend, doen ten flotte de hooge waarheden zoo veel te krachtiger en helderder tegen Neologie, Rationalismus en half-Rationalismus uitkomen. — Men heeft wel eens gezegd: *il n'y a pas de droit contre le droit*. Vrij wat zekerder nog zoude men mogen zeggen: *Il n'y a pas de vérité contre la vérité*.

Bladz. 31. *De teekenen der laatste tijden worden in eene door alle drie de Synoptici uitvoerig opgeteekende rede van Jezus in verband met de voorzegging van Jerusalems aanstaande verwoesting, opgenoemd.*

Geene plaats is er wellicht in de Evangeliën, die den bestrijders meer moeite gemaakt, en tevens hunne naaktheid meer ten toon gesteld heeft, dan de voorzeggingen van Jerusalems verwoesting en Israëls ellende. De overeenkomst tusschen de voorzegging en de uitkomst kon wel door niemand worden ontkend. Zoo moest men dan zijne toevlucht nemen tot de onderstelling, dat de voorzegging eerst *na de gebeurtenis* ingelascht zij geworden! Maar het ongenoegzame van deze uitvlucht bleek spoedig genoeg bij de eenvoudige opmerking, dat eene naar de gebeurtenis zelve van achteren gevormde prophecy dat karakter van eenvoud en foberheid noodwendig zoude gemist hebben, hetwelk de verhevene plaatsen onzer Evangeliën over dit onderwerp kenmerkt, en zeer zeker zich niet zoude *kunnen* gehouden hebben buiten eene veel meer

bestemde aanduiding van personen en zaken, zoo als die ons nu uit de geschiedenis zijn bekend. Vooral liep de onmogelijkheid in het oog, dat de verwoesting van Jerufalem, (volgens die onderstelling reeds volbracht bij het schrijven der voorzegging) in een zoo onmiddellijk verband zoude gebracht zijn met de nog aanstaande toekomst des Verlosfers, en het einde der eeuwen. Zoo wierp men het dan op een foort van middenweg. In de eerste uitgave van zijn werk, neigde STRAUSS tot de onderstelling, dat de voorzeggingen tegen Jerufalem niet juist *na* de verwoesting, maar toch *tijdens* de belegering en onder de benaauwdheid dier tijden zullen zijn opgesteld, toen *de zonder opzet verdichtende Gemeente* reeds meer of min den uitflag kon voorzien! — In de derde uitgave schijnt hij dat denkbeeld te hebben laten varen, maar wil hij die geheele voorzegging van den ondergang van Jerufalems stad en tempel afgeleid hebben uit de geschiedenis der vroegere verftoring door den Koning van Babel (2 Kon. XXV. 2 Chron. XXXVI.)! — als of men daardoor een flip nader geraakte tot de oplossing van het onloochenbaar verband tusfchen de *voorafgegane* voorzegging en de *opgevolgde* vervulling. Men mag vragen, wat raaskallen zij, zoo het dergelijke bedenkfels niet zijn?

Intusfchen blijft eene andere zwarigheid omtrent de tweeledige voorzegging van Jerufalems val en de voleinding der eeuwen, eenige toelichting behoeven. Doch eerst befchouwen wij nog eens naast elkander de *Synoptici*, in hunne onderscheidene opteekening van die hoogst gewichtige prophecy, om langs dien

weg de betrekking tusfchen het gericht over Jerufalem en dat over de wereld in het prophetifch woord onzes Heeren, in een zuiver daglicht geplaatst te zien.

Matth. XXIV. 1. En Jesus ging uit en vertrok uit den Tempel, en zijne discipelen kwamen bij Hem, om Hem de gebouwen des Tempels te toonen. 2. En Jesus zeide tot hen: Ziet gij niet alle deze dingen? Voorwaar, zeg ik u: hier zal niet (één)steen op den anderen gelaten worden, die niet afgebroken zal worden. 3. En als Hij op den Olijfberg gezeten was, gingen de discipelen tot Hem alleen, zeggende: zeg ons, wanneer zullen deze dingen zijn? en welk zal het teeken zijn van Uwe toekomst, en vande voleinding der wereld?

Marc. XIII. 1. En als Hij uit den Tempel ging, zeide één van zijne discipelen tot Hem: Meester! zie, hoedanige steenen en hoedanige gebouwen. 2. En Jesus antwoordende, zeide tot hem: ziet gij dedingen? ze groote gebouwen? daar zal niet (één)steen op den (anderen) gelaten worden, die niet afgebroken zal worden. 3. En als Hij gezeten was op den Olijfberg, tegen over den Tempel, vroegen Hem Petrus en Jacobus en Andreas alleen: 4. Zeg ons, wanneer zullen deze dingen zijn? en welk is het teeken, wanneer deze dingen alle voleindigd zullen worden?

Luc. XXI. 5. En als sommigen zeiden van den Tempel, dat hij met fchoone steenen en begiftigingen versierd was, zeide Hij: 6. Wat deze dingen aangaat, daar zullen dagen komen, in welke niet (één)steen op den anderen zal gelaten worden, die niet zal worden afgebroken. 7. En zij vroegen Hem, zeggende: Meester! wanneer zullen dan deze dingen zijn? en welk is het teeken, wanneer deze dingen zullen gefchieden?

4. En Jesus antwoordende zeide tot hen: Ziet toe, dat u tot hen te zeggen: 5. En Jesus, hun antwoordende begon Ziet, dat gij niet verleid wordt! Want ver-

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

niemand verleide! 5. Want velen zullen komen onder mijnen naam, zeggende: ik ben *de Christus*, en zij zullen velen verleiden.

6. En gij zult hooren van oorlogen, en geruchten van oorlogen; ziet toe, wordt niet verschrikt; want al (die) dingen moeten geschieden, maar nog is het einde niet. 7. Want het (ééne) volk zal tegen het (andere) volk opstaan, en het (ééne) koninkrijk tegen het (andere) koninkrijk; en daar zullen zijn hongersnood en *pestilentien*, en aardbevingen in verscheidene plaatsen. 8. Doch al die dingen zijn (maar) een beginfel der smarten.

Ziet toe dat u niemand verleide. 6. Want velen zullen komen onder mijnen naam zeggende: ik ben (het), en zullen velen verleiden.

7. En wanneer gij zult hooren van oorlogen en geruchten van oorlogen, zoo wordt niet verschrikt; want (dit) moet geschieden, maar nog is het einde niet. 8. Want het (ééne) volk zal tegen het (andere) volk opstaan, en het (ééne) koninkrijk tegen het (andere) koninkrijk; en daar zullen aardbevingen zijn in verscheidene plaatsen, en daar zullen hongersnood wezen en *beroerten*. 9. Maar ziet gij voor u zelven toe.

len zullen komen onder mijnen naam, zeggende: ik ben (het). *En de tijd is nabij gekomen. Gaat dan hen niet na.*

9. En wanneer gij zult hooren van oorlogen en *beroerten*, zoo wordt niet verschrikt; want deze dingen moeten eerst geschieden, maar (nog) is terstond het einde niet. 10. Toen zeide Hij tot hen: het (ééne) volk zal tegen het (andere) volk opstaan, en het (ééne) koninkrijk tegen het (andere) koninkrijk. 11. En daar zullen groote aardbevingen wezen in verscheidene plaatsen, en hongersnood en *pestilentien*; daar zullen ook schrikkelijke dingen, en groote teekenen van den hemel geschieden.

9. Alsdan zullen zij u overleveren in verdrukkingen en

Want zij zullen u overleveren in *de Raadsvergaderingen*

12. Maar vóór dit alles, zullen zij hunne handen aan ulie-

MATTHÉUS.

zullen u dooden ,

en gij zult gehaat worden van alle volken, om Mijns naams wille.

10. En dan zullen er velen geërgerd worden, en zullen malkander overleveren, en malkander haten.

11. En vele valsche Propheten zullen opstaan, en zullen er velen verleiden. 12. En omdat de ongerechtigheid vermenigvuldigd zal worden, zoo zal de liefde van velen verkoelen. 13. *Maar wie volharden zal tot het einde, die zal zalig worden.* 14. *En dit Evangelie des Koninkrijks zal in de geheele wereld gepredikt worden tot een getuigenis voor alle volken:* en dan

MARCUS.

en in de Synagogen. Gij zult geslagen worden, en voor Stadhouders en Koningen zult gij gesteld worden, om Mijnentwil, hun tot een getuigenis.

10. *En het Evangelie moet eerst gepredikt worden onder alle de volken.*

11. Doch wanneer zij u leiden zullen om u over te leveren, zoo zijt te voren niet bezorgd, wat gij zult spreken, en bedenkt het niet; maar zoo wat u in die ure gegeven zal worden, spreek dat; want gij zijt het niet die sprekst, maar de Heilige Geest. 12. En de (ééne) broeder zal den (anderen) broeder overleveren tot den dood, en de vader het kind, en de kinderen zullen opstaan tegen de ouders, en zullen hen dooden. 13. En gij zult gehaat worden van allen om

LUCAS.

den slaan, en (u) vervolgen, (u) overlevende in de Synagogen en *gevangenisfen*, en gij zult getrokken worden voor Koningen en Stadhouders, om Mijns naams wil.

13. En dit zal u overkomen tot een getuigenis. 14. Neemt dan in uwe harten voor, van te voren niet te overdenken, hoe gij u verantwoorden zult. 15. Want Ik zal u mond en wijsheid geven, welke niet zullen kunnen tegenspreken noch wederstaan, allen die zich tegen u zetten. 16. En gij zult overgeleverd worden ook van ouders, en broeders, en magen, en vrienden; en zij zullen er (*sommigen*) uit u dooden. 17. En gij zult van allen gehaat worden om Mijns naams wille. 18. *Doch niet één hair van uw hoofd zal gekrenkt worden.* 19. Bezit uwe zielen in uwe

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

zal het einde komen.

Mijns naams wille, lijdzaamheid. maar die volharden zal tot het einde, die zal zalig worden.

15. Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door DANIEL den Propheet, staande in de heilige plaats (die het leest, die merke daarop!), 16. Dat als dan, die in Judéa zijn, vlieden op de bergen. 17. Die op het dak is, kome niet af, om iets uit zijn huis weg te nemen; 18. En die op den akker is, keere niet terug, om zijne kleederen weg te nemen. 19. Maar wee den bevruchten en zoogenden (vrouwen) in die dagen! 20. Doch bidt, dat uwe vlucht niet geschiede des winters, *noch op een' Sabbath*. 21. Want alsdan zal groote verdrukking wezen, hoedanig niet is geweest, van het begin der we-

14. Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan door den Propheet DANIEL gesproken is, staande daar het niet behoort (die het leest die merke daarop!), alsdan die in Judéa zijn, dat zij vlieden op de bergen! 15. En die op het dak is, kome niet af in het huis, noch ga niet in, om iets uit zijn huis weg te nemen. 16. En die op den akker is, keere niet terug, om zijn kleed te nemen. 17. Maar wee den bevruchten en zoogenden (vrouwen) in die dagen! 18. Doch bidt dat uwe vlucht niet geschiede des winters. 19. Want in die dagen zullen zulke verdrukkingen zijn, welker gelijke niet geweest is, van

20. *Maar wanneer gij zien zult, dat Jerusaleem van heirlegers omsingeld wordt, zoo weet alsdan dat hare verwoesting nabij gekomen is.* 21. Alsdan die in Judéa zijn, dat zij vlieden naar de bergen, en die in het midden van dezelve zijn, dat ze daar uittrekken, en die op de velden zijn, dat zij in dezelve niet komen. 22. *Want deze zijn dagen der wraak, opdat alles vervuld worde dat geschreven is.* 23. Doch wee den bevruchten en den zoogenden (vrouwen) in die dagen! want daar zal groote nood zijn in het land, en toorn over dit volk. 24. *En zij zullen vallen door de scherpte des zwaards, en gevan-*

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

reld tot nu toe, en ook niet zijn zal. 22. En zoo die dagen niet verkort werden, geen vleesch zoude behouden worden; maar om der uitverkorenen wille zullen die dagen verkort worden. 23. Alsdan, zoo iemand tot ulieden zal zeggen: Ziet hier is de Christus! of daar! geloof het niet. 24. Want daar zullen valsche Christussen en valsche Propheten opstaan, en zullen groote teekenen en wonderen doen, alzoo dat zij, indien het mogelijk ware, ook de uitverkorenen zouden verleiden.

25. Ziet, Ik heb het u vooraf gezegd! 26. Zoo zij dan tot u zullen zeggen: ziet, hij is in de woestijn, gaat niet uit. Ziet, (hij is) in de binnenkamers, geloof het niet. 27.

het begin der *scheppingen*, die God *geschapen heeft*, tot nu toe, en ook niet zijn zal. 20. En indien de Heer de dagen niet verkort had, geen vleesch zoude behouden worden; maar om der uitverkorenen wil, die Hij heeft uitverkoren, heeft Hij die dagen verkort. 21. En alsdan, zoo iemand tot ulieden zal zeggen: Ziet! hier is de Christus! of ziet, hij is daar! geloof het niet. 22. Want daar zullen valsche Christussen en valsche Propheten opstaan, en zullen teekenen en wonderen doen, om te verleiden indien het mogelijk ware ook de uitverkorenen.

23. Maar gijlieden, ziet toe! Ziet, Ik heb u alles voorzeggd.

kelijk weggevoerd worden onder alle volken, en Jeruzalem zal van de Heidenen vertreden worden, tot dat de tijden der Heidenen vervuld zullen zijn.

MATTHÉUS.

MARCUS.

LUCAS.

Want gelijk de bliksem uitgaat van het Oosten; en schijnt tot het Westen, alzoo zal ook de toekomst van den Zoon des menschen wezen. 28.

Want alwaar het doode lichaam zal zijn, daar zullen de aren den vergaderd worden.

29. En *terstond* na de verdrukking dier dagen, zal de zon verduisterd worden, en de maan zal haar schijnsel niet geven, en de sterren zullen van den hemel vallen, en de krachten der hemelen zullen bewogen worden. 30. En als dan zal in den hemel verschijnen het teeken van den Zoon des menschen; en dan zullen al de geffachten der aarde weenen, en zullen den Zoon des menschen zien, komende op de wolken des hemels, met groote kracht en heerlijkheid.

24. Maar in die dagen na de verdrukking, zal de zon verduisterd worden, en de maan zal haar schijnsel niet geven. 25. En de sterren des hemels zullen daar uit vallen, en de krachten, die in de hemelen zijn, zullen bewogen worden. 26. En als dan zullen zij den Zoon des menschen zien, komende op de wolken, met groote kracht en heerlijkheid.

XXI. 25. En daar zullen teekenen zijn aan de zon en maan en sterren: en *op de aarde benaauwdheid der volkeren, met twijfelmoedigheid, als de zee en watergolven groot geluid zullen geven.* 26. *Ender menschen hart zal bezwijken van vreeze, en van verwachting der dingen, die het aardrijk zullen overkomen; want de krachten der hemelen zullen bewogen worden.* 27. En alsdan zullen zij den Zoon des menschen zien komen in een wolk met groote kracht en heerlijkheid.

De kenmerken van verschil en overeenstemming zijn hier overal wederom dezelfde, als ons elke vroegere vergelijking der *Synoptici* aanbood. Wij bepalen ons bij de hoofdpunten. Hiertoe komt, in eene eerste plaats, in aanmerking de drieledige verdeeling, welke MATTHÉUS hier met MARCUS en LUCAS gemeen heeft, te weten: de voorzegging aangaande den Tempel in het bijzonder, en de teekenen die de verwoesting zouden voorafgaan, waaronder de zware verdrukkingen der geloovigen (Matth. vs. 1—14. Marc. vs. 1—13. Luc. vs. 5—19); — die van Jerusalems belegering en ondergang (Matth. vs. 15—28. Marc. vs. 14—23. Luc. vs. 20—24); — die van de laatste teekenen en de toekomst van den *Zoon des menschen* (Matth. vs. 29, 30. Marc. vs. 24—26. Luc. vs. 25—27).

Deze drie prophecyen bij alle de *Synoptici* ten naauwste aan elkander verbonden, zijn bij LUCAS, overeenkomstig zijn historisch karakter, meer duidelijk uit elkander gehouden, — bij MATTHÉUS, loopen zij meer, gelijk de teekening van een vergezicht, in één. MARCUS houdt zich, uitgenomen de hem eigene toevoegfelen en omzettingen, voor het meest bij zijnen Vooranger. Bij dezen laatsten, en bij dien alleen, wordt al dadelijk (vs. 3) in dezelfde vraag der discipelen de verwoesting van den tempel en de voleinding der wereld begrepen. Straks (vs. 9) meldt hij van den haat *aller volkeren* tegen het Evangelie van JESUS naam, hetgeen zich vooral tot latere tijden laat betrekken, terwijl MARCUS (vs. 13) en LUCAS (vs. 17) alleenlijk hebben: *Gij zult van ALLEN* (t. w. tijdgenooten) *gehaat worden om Mijns naams wille.*

Maar vooral onderscheidt zich MATTHÉUS met MARCUS van LUCAS in het tweede gedeelte des prophecy. Bij de beide eersten wordt de Stad niet eens bij name genoemd, maar alleenlijk aangeduid door de aanhaling uit DANIEL (IX); bij den laatsten wordt uitdrukkelijk en in bijzonderheden van *Jerusalem* gezegd, dat het van heirlegers zal omringeld worden, — en voorts, dat de inwoonders van Judéa gedood, en in ballingschap en gevangenis verstrooid zullen worden; — eindelijk, dat Jerusalems vertreding niet zonder einde zal zijn, maar duren zal *tot dat de tijden der Heidenen zullen vervuld zijn* (1). — MATTHÉUS en MARCUS keeren hierop nog in eenige bijzonderheden (waarvan een enkele in het historisch verhaal van LUCAS in een ander verband gevonden wordt, Hoofft. XVII. 23, 24) op de vooraf te wachten *valsche Christusfen en valsche Propheten* terug: een teeken, hetwelk uit het verband der Nieuw-testamentische prophecyen, geacht mag worden gemeen te zijn aan de laatste tijden van den Joodschen Staat, en aan die van de tegenwoordige eeuwbedeeling.

De overgang tot de voorzegging der allerjongste gebeurtenissen geschiedt dan vervolgens bij MATTHÉUS als in onmiddellijken samenhang met het gericht over Jerusaleem door het woordje: *terstond* (vs. 29), hetwelk bij MARCUS reeds gewijzigd of uitgelegd wordt door het meer algemeene: *in die dagen*, eene uitdrukking, welke in het Oude Testament niet altijd

(1) Verg. bladz. 55 boven.

eenzelvigheid van tijd, maar alleenlijk zamenhang in de ontwikkeling der bedeeling te kennen geeft. — Bij **LUCAS** is de overgang van de vroegere gebeurtenis tot de laatste in de rede des Heeren, duidelijk merkbaar. Men gevoelt bij het slot van vs. 24 dat het een gefloten tijdvak is, en de bijzonderheden van vs. 25 laten zich dus van zelve tot een ander, een gelijkfoortig, maar meer verwijderd oogenblik in den voortgang der tijden zonder eenige moeite betrekken.

Het is intusfchen uit dien allernaauwften zamenhang in de Schrift tusfchen Jerufalems ondergang en het oordeel over de wereld, dat aanleiding genomen is tot het denkbeeld, als of in de verwachting niet flechts der Apostelen en eerste geloovigen, maar ook naar de eigene voorzeggingen van **JESUS** en de Schrijvers des Nieuwen Testaments, de voleinding der eeuwen en de toekomst des Heeren onmiddelijk na den val des Joodfchen Rijks moesten volgen. Waartoe dit denkbeeld noodwendig leidt, ligt voor oogen. Doch de dwaling ligt in de miskenning van den aart der Prophetifche ziens- en zegswijze. De Prophecy, beide des Ouden en des Nieuwen Testaments, geeft niet altijd het onderscheid der tijden, en de tusfchenruimten die de groote gebeurtenisfen op dat grondgebied van elkander op afstand houden, te kennen. Zij brengt veeleer (ten zij het haar om de opzettelijke berekening van tijden en jaren te doen is) de gebeurtenisfen om derzelver innerlijken en hooger zamenhang als ware het op een zelfde vlak of paneel te zamen. Dus b. v. stelt zij bij **JESAIA** de tijden des lijdens en der openbaring der heerlijkheid van den Mesfias voor oogen,

zonder eenige bepaling van den afstand, waarop in de vervulling die beide van elkander zouden staan. Dus vereenzelvigt zij elders de vroegere met de latere verwoesting der gewijde Tempelstad; en de onderscheidene verstrooiingen en wederbrengingen van Juda en Israël. — Op gelijke wijze het volheerlijk Hoofd van alle Israëls Propheten, de Heer zelve, en naar Hem, de Apostelen en Propheten des Nieuwen Testaments. Dat geen, waarvan Jerusalems val en het oordeel over de Joden in kleiner bestek het voorbeeld, en in zekeren zin het beginsel en de aanvang was, wordt met dat naast op handen zijnde *eerste* Godsgericht bijna vereenzelvigd, gelijk in de verte voor het oog des reizigers geheele tuschenliggende stroomen en vlakten tuschen de hoogten zich verliezen. Maar in de vervulling scheiden zich de beide dus in één gelooopen gebeurtenissen van elkander, en plaatsfen zich elk op hare gezette tijden. « Die ausgedehnteste Entwicklung (dus heeft het een Schrijver eigenaartig uitgedrukt) ist bei der Weisfagung zusammengefaßt in der Einheit des Anfangs und des Zieles, bewegt sich aus der tiefsten Einfachheit zur höchsten Intensität und Wirkung, und so drängt sich auch im Ausdruck der Weisfagungen der ganze Entwicklungsart zusammen in eine, Anfang und Ziel, Gegenwart und Zukunft vereinigende Bezeichnung. (BECK, *Einleitung in das System der Christliche Lehre*, aangehaald bij Dr. OTTO KRABBE, *Vorlesungen über das Leben Jesu*, Hamb. 1839. S. 449.)

Nu, datzelfde wat van de prophetische voorstelling der twee groote gebeurtenissen waar is in het geheel,

dat komt, onder de drie eerste Evangeliefchrijvers, het meest uit bij MATTHÉUS. Ook van dien kant betoont zich zijn Evangelie het bij uitnemendheid Oud-testamentische en Prophetische, (1) dat het niet alleen in een eerste plaats de vervulling aantoonst der aloude voorzieningen, maar ook met betrekking tot de nog onvervulde, meer dan eenig ander den afstand der tijden voorbijziet, en de geheele toekomst, die zich in de verte ontwikkelt, als het ware in een zelfde perspectief vereenigd omvat. De verwoesting van Jeruzalem en de teekenen van 's Heeren wederkomst worden zelfs bij hem door een *terstond* (ἐνθ' ἑως vs. 29) verbonden, door hetwelk intusfchen de éénheid der zaak in de lijn der wegen en gerichten Gods, en geenszins de *onmiddellijke* opvolging der gebeurtenissen wordt uitgedrukt.

Men pafte hetzelfde beginfel toe op alle de plaatfen des Nieuwen Testaments, waarin van de toekomst des Heeren als van een in den Apostolifchen leeftijd reeds na ophanden zijnde oogenblik wordt gefproken. Tegen alle bekrompene opvatting van dat ontzachelijke *nabij*, heeft de Apostel PAULUS zelve reeds, in den tweeden Brief aan de Theffalonicenfen (Hoofdst. II) de noodige opheldering gegeven. Ja, de wederkomst van CHRISTUS en het einde der tegenwoordige wereldbedeeling is en wordt fteeds wezenlijker ons nabij; — maar in die toezegging werd tevens de volledige vervulling van alles, wat tot de rijpwording aller dingen

(1) D. I. bladz. 168 en volg.

voor dat allesbessliffend oogenblik moest voorafgaan, toch wel van zelve begrepen. En hier zeer bepaaldelijk is het woord toepasselijk: *Duizend jaren zijn voor den Heer als één dag, en één dag als duizend jaren.* (Ps. XC. 4. 2 Pet. III. 8).

Waarom en in hoe verre het Evangelie van JOHANNES de voorzeggingen tegen Jerufalem niet herhaalt, bleek ons boven reeds (bl. 187) uit geheel deszelfs aanleg en verhouding tot de *Synoptici*. — Eene zijdelingsche voorzegging ligt intusschen ook nog bij JOHANNES in dat woord des Heeren tot de Samaritaansche vrouw (IV. 21): *De ure komt, wanneer gijlieden noch op dezen berg, noch te Jerufalem den Vader aanbidden zult.*

Bladz. 36. *Bij beiden wordt de voor het historishe der zaak zoo belangrijke omstandigheid gevonden, dat de drinkbeker na het Avondmaal gezegend en gedronken is.*

Door het *historishe der zaak* versta ik hier vooral den Israëlitischen oorsprong van het Nachtdmaal des Nieuwen Testaments. De broodbreking, die door den Meester in den jongsten nacht tot een zoo verheven *symbool* van Zijn verzoenenden dood werd gemaakt, was in Israël eene algemeene, nog heden bestaande, huisvaderlijke plechtigheid bij het dankgebed *vóór den maaltijd*. — Aan den Paaschdich worden insgelijks tot op dezen dag vier onderscheidene bekera gezegend. Nu leeren wij uit de aangehaalde plaatsena van PAULUS en LUCAS dat de drinkbeker, door den

Heere geheiligd tot een verbondsteeken van het Nieuwe Testament in Zijn bloed, die gene geweest is welke *aan het slot* van den maaltijd (even vóór den Lofzang) gedronken wordt. Zoo werd *begin* en *einde* van den Israëlitischen Paaschdisch, door het woord des Heeren, de uitdrukking van het *begin* en *einde* van geheel ons Christelijk geloof: de verbreking van het lichaam, en de uitstorting van het bloed des Heilands voor onze zonden, — de wederkomst van dien Heer in zijne ophanden zijnde heerlijkheid (*verkondigt den dood des Heeren, TOT DAT HIJ KOMT!*). — Zoo werden *brood* en *wijn*, die twee groote vertegenwoordigers van alle voedsel en verkwikking voor het lichaam, tot eene zichtbare vertegenwoordiging, eene daadwerkelijke verkondiging gesteld van het eenig ware voedsel tot behoudenis van zielen. — Het Avondmaal des Nieuwen Testaments, verre van te zijn eene wonderverrichting of offerhande door Priesterlijke handen, is integendeel de uitdrukking der meest innige zamenfmeting van ons *dagelijksch* leven hier op aarde met de belijdenis en verkondiging van het eeuwige door en in CHRISTUS; — het werd gebracht tot alle volken en geslachten der aarde met brood en wijn, genomen van op den disch, van uit geheel het volksleven van Israël. Ook hier wederom leidt elke beschouwing van het wezen des Nieuwen Testaments in gelijke mate van de Roomsche verbastering af, en naar den Israëlitischen oorsprong terug.

Bladz. 41. *De geschiedenis bij LUCAS verheerlijkt den Heer als Kenner der harten.*

Met dien titel roepen Hem de Apostelen aan bij de keuze van een twaalfden in de plaats van JUDAS, in het Boek der *Handelingen* (I. 24): *Heer, Gij KENNER DER HARTEN VAN ALLEN*, (*καρδιογνώστα πάντων*) *wijs van deze twee eenen aan, dien Gij uitverkoren hebt*. Het is uit geheel den samenhang (vooral ook uit vs. 2 van dat Hoofddeel) openbaar genoeg dat het gebed aldaar gericht werdt tot Hem, die ook in de Openbaring van JOHANNES van zich zelven getuigt (II. 23): *Ik ben het die nieren en harten onderzoek*. — Hoe is het mogelijk, dat zulk een titel, zulk een eigenschap ooit heeft kunnen beschouwd worden, aan JESUS CHRISTUS toe te komen, als eenen minderen, een' anderen dan de eeuwige Godheid, dan Israëls JEROVA zelf? (verg. Jer. XI. 20. XVII. 10. Ps. VII. 9). — Doch het is een treurige werking van het Arianisme (of door zijne onbestemdheid zelve nog indringender Semiarianisme) op onze Kerken, op onze Godgeleerdheid, ja op het bloot gezond verstand der menschen, dat het niet alleen de hooge heerlijkheid des Zoons, het wezen van Zijn middelaarschap, en de dierbaarheid van Zijn zoenbloed miskennen doet, maar ook de zuiverste denkbeelden omtrent God en Zijne buiten zich zelven onmededeelbare eigenschappen ten eenenmale omkeert en verwoest.

Bladz. 42. *De geschiedenis bij LUCAS mag als het ware ten opschrift dragen dat woord van PAULUS: dat in CHRISTUS JESUS geen ding geldt, dan het GELOOF door de liefde werkende* (Gal. V. 6).

Juist in dat woord toch ligt de uitlegging der twee-

derlei uitspraak des Heilands (Luc. VII. 47—50), t. w. aan den Pharifeër: *Hare zonden zijn haar vergeven! want zij heeft veel LIEF GEHAD*; en aan de vrouw zelve: *Uw GELOOF heeft u behouden*. Tusschen God en den zondaar behoudt ALLEEN het geloof. In de openbaring der waarheid van dat geloof naar buiten, wordt gezien op de *liefde*, als op het kanaal, om zoo te zeggen, waardoor het geloof zijne vruchten geeft.

Bladz. 45. *Het verdient opmerking dat een vermaard Uitlegger des Nieuwen Testaments den Brief aan de Hebreëen aan LUCAS toeschrijft.*

HUIG DE GROOT, in de Inleiding van zijn Commentarie op dien Brief, alwaar hij de vergelijking aanbeveelt van Hand. XXIII. 20. met Hebr. V. 7. Luc. XIII. vs. 11. met Hebr. VII. 3. Hand. VI. 3 en XVI. 2. met Hebr. VII. 8. XI. 2, 5, 39. Luc. II. 26 en Hand. X. 22. met Hebr. VIII. 5. Luc. XXII. 26. met Hebr. XIII. 7, 17. Hand. III. 15. V. 31. met Hebr. II. 10. XII. 2. — In een opstel over den Brief aan de Hebreëen in de *Nederlandsche Stemmen* D. V. hebben wij (bladz. 248, 249) juist die overeenkomst aangevoerd als een bewijs van het Pauliaansche van den Brief, daar de gissing van GROTIUS, die denzelven aan LUCAS zelven toeschrijft, niet doorgaat om redenen t. a. p. aangegeven. — Men vergelijke ook nog de door den Heer DRESSELHUIS (bladz. 193 der *Prijsverhandeling*) opgeteekende overeenkomst tusschen Luc. X. 8. en 1 Cor. X. 27, XXI. 34^b. en 1 Thes. V. 2, 3.

Bladz. 46. *De hoogst heilige Drieheid van God, Jesus Christus, en den H. Geest.*

Dat in den Eenen volzaligen God eene Drieheid leeft, die tot Zijn onveranderlijk, en van eeuwigheid tot eeuwigheid zich zelve gelijk bestaan en wezen behoort, is eene waarheid, evenzeer geopenbaard in ftellige leeringen, als in geheel het zamenftel van het Goddelijk Woord. — Het is de leer des Christelijken Doops: wij worden gedoopt *in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes*. Zoo in die belijdenis de Zoon iets minder ware dan de Vader, de Heilige Geest een bloote kracht of invloed van boven, hoe zoude *één naam* gemeen kunnen zijn (*doopt hen in of tot DEN NAAM*, den éenen en eenigen naam!) aan deze *Drie*? — Nergens in de Schrift wordt het denkbeeld van God in den naam alleen van VADER begrepen. In de benaming van VADER, heilig en volheerlijk als zij is, wordt, om het dus uit te drukken, alles wat in de Godheid is en leeft, nog niet openbaar. — Binnen het wezen zelve van God leeft, onafhankelijk van Zijne fcheping, dat is, van eeuwigheid, eene kracht van Liefde, die zich in alle de volheid en volkomenheid der Godheid uitbreidende en mededeelende, dat Affchijnfel harer heerlijkheid, dat volmaakte Afdrukfel van Zich zelve voortbrengt (genereert), hetwelk *de Zoon* heet en is. — De *Heilige Geest* is in den levenden God, wat de geest des menfchen die in hem leeft, in den mensch is (1 Cor. II. 10, 11). — Hij is een Adem van liefde, waarin de volheid dierzelfde Godheid uit-

vloeit, zich uitstort (gelijk zij in DEN ZOON *zich uitdrukt*); — en ook die Adem, levend en leven gevend, is eene zelfstandigheid of persoonlijkheid in God (1).

En dit is hetgeen van ouds de Kerk door deze eenvoudige uitspraak beleed: De Vader is God, de Zoon is God, de Heilige Geest is God — en evenwel het zijn (dat verre zij!) geen drie Godheden, maar één God. Is er in die uitspraak iets, dat het menschelijk verstand verre te boven en te buiten gaat, hoe zoude toch niet de wijze, waarop God ÉÉN is, even wonderlijk en ondoorgrondelijk voor onze menschelijke bevatting zijn, als de wijze, waarop Hij alomtegenwoordig, waarop Hij alregeerend en albestemmend, waarop Hij rechtvaardig, heilig, wijs, eeuwig is, de wijze in het geheel waarop *Hij is die Hij is?* — De mensch is zich zelve in het samenstel van zijnen geest, ziel en lichaam een raadsel; en hoe zoude hem de hooge Godheid dan geene diepte zijn, als Hij Zich aan ons bekend maakt, en ons Zich zelve eigent en heiligt, als Vader, en Zoon, en Heilige Geest?

De vraag kan en mag alléén zijn: Wat leert Gods Woord? wat zegt de Schrift? De Schrift nu noemt en leert en verkondigt JESUS CHRISTUS, den Zoon van God, als *God boven alle te prijzen in eeuwigheid* (Rom. IX. 5), *onzen grooten God en Zaligmaker* (ὁ μέγας θεὸς καὶ σωτὴρ ἡμῶν Tit. II. 13), *onzen Heer en God* (Joh. XX. 28); en op gelijke wijze den HEILIGEN

(1) VAN DER WILLIGEN zelve heeft in zijne beruchte Verhandeling *over het wezen des Christendoms* (bl. 194) erkend, dat in de *Schriften des Nieuwen Verbonds* de Heilige Geest voorkomt als een persoon.

GEEST, niet enkel als eene *kracht van God*, een Goddelijken invloed, gave of gezindheid, maar een zelfstandig levenden, zelve Zijne *Ikheid* bezittenden Werker (1); met welke beide alzoo de VADER Zijne eeuwige en waarachtige Godheid in onverdeelbare en volmaakte Eénheid bezit.

Doch wie zal eene Kerk in haar verval, wie zal de ziel en het hart eens menschen de waarheid, de dierbaarheid, de heerlijkheid dier driemaal heilige Eénheid doen beseffen of erkennen? Niets minder hiertoe is noodig, dan hetgeen de zegen des Apostels bevat, tot welks ondervinding in de kracht en in het leven onze zucht en verzuchting uitga, o mijn Lezer! elk voor zich zelve, en de een voor den ander: *De genade van JESUS CHRISTUS, de liefde des Vaders, de gemeenschap van den Heiligen Geest. Amen, ja, Amen.*

Bladz. 49. *Juist deze omgang is hem de rijke bron dier vele bijzonderheden, welke zijn Evangelie bevat.*

Dus, b. v. ondersteunt de Heer DRESSSELHUIS niet zonder groote waarschijnlijkheid, dat de bron van onderscheidene bijzonderheden in het Evangelie van Lucas

(1) Ook in onze taal is alles dat in eigenlijken en historischen zin IK kan zeggen, een *Perfoon*. De Heilige Geest in de Schrift spreekt op die wijze van zich zelve: Hand. der Apost. X. 20. XIII. 2. verg. Joh. XIV. 16, 17. — Over de Christelijke leer der Drieëenheid werd ook in de *Nederlandsche Stemmen* het een en ander, hiertoe betrekkelijk, aangemerkt. D. II. 77, 78. III. 29—32. IV. 72, 241—244, 265—269. V. 179, 180. en in de *Stemmen en Beschouwingen*, D. I. 412, 413. II. 185—187.

mededeelingen zullen geweest zijn van den Apostel JACOBUS, den zoon namelijk van ZEBEDÉUS, den broeder van JOHANNES. Hiertoe wordt dan vooral betrokken alles wat alleen door die drie uitgelezene Apostelen, PETRUS en de twee zonen van ZEBEDÉUS, is bijgevoond, als de verheerlijking op den berg, de beënaauwdheden in Gethsemané enz. Men zie de *Prijsverhandeling*, bl. 223 en volg. — Allezins inderdaad ligt dergelijke opneming van mededeelingen, het zij der Apostelen, het zij van nog andere ooggetuigen en dienaren des Woords, in het plan van dezen onzen Evangelist, volgens zijne Inleiding (I. 1—4).

Een woord hier nog over die Inleiding, omtrent welker zin verschil van opvatting bestaat. HUG in zijne *Einleitung*, VAN DER PALM in zijne Overzetting (1) en aantekening, DRESSELHUIS in de *Prijsverhandeling* (bl. 162—168), verstaan de woorden καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται, als of LUCAS zijn voornemen te kennen gaf om iets dergelijks te leveren, als werkelijk reeds de ooggetuigen en dienaren des Woords medegedeeld hadden: waarin dan DRESSELHUIS een oorspronkelijk Apostolisch opstel, of foort van *Ur-Evangelie* meent te rug te vinden. Wij hebben over deze onderstelling van een ander *Ur-Evangelie*, buiten dat van MATTHÉUS zelven, reeds vroeger onze meening gezegd. — Doch de geheele opvatting der plaats bij de drie genoemde Geleerden rust op het voorbijzien van de Grieksche eigenaartigheid der

(1) » Een ordelijk verhaal, gelijk aan die, welke ons medegedeeld zijn door hen, enz.»

woorden: καθὼς παρέδωκεν. Bij dezelve toch behoeft noch behoort men het woord: *verhaal* (διήγησιν) of iets dergelijks in te vullen, maar zij moeten (gelijk ook in onze gewone Overzetting geschied is), des noods zonder eenige invulling, betrekkelijk gemaakt worden op het even voorafgaande: τὰ πεπληροφορημένα ἐν ἡμῖν πράγματα, *de dingen die onder ons volkomene zekerheid hebben*. Ware het anders, de aart van het Grieksch zoude hier niet καθὼς maar ὡς καὶ medegebracht hebben. Niets eenvoudiger derhalve dan de bedoeling van onzen Schrijver: *Velen hebben ter hand genomen een verhaal in orde te stellen van de dingen, die onder ons volkomene zekerheid hebben, gelijk ons (dezelve) overgeleverd hebben de genen, die van het begin ooggetuigen en dienaars des Woords geweest zijn*.

Door die *velen* nu, die vóór hem zulk een *geordend verhaal* hebben ondernomen, verstaat LUCAS geenszins zijne voorgangers MATTHÉUS en MARCUS. Van deze beide toch kan hij niet gezegd hebben, dat zij het werk alleenlijk *ondernomen*, eigenlijk *beproefd*, *getracht*, *zich onderwonden hadden* (want dit is hier de kracht van het Grieksche woord: ἐπεχείρησαν, zoo als het ook door LUTHER recht goed is overgezet), maar dat zij het werkelijk *volbracht* en *geleverd* hadden. Bovendien lag ook, gelijk ons in de *Voorlezingen* genoeg gebleken is, een *in orde stellen* (ἀνατάξασθαι) van de Evangelische geschiedenis in geen van beider bestek. Die *velen* derhalve zijn vroegere maar *onbevoegde* ondernemers van een diergelijk (historisch-geordend) werk, als nu eindelijk LUCAS

zelve zich voorstelt te leveren. De tegenstelling blijkt duidelijk uit vs. 4: opdat gij *de zekerheid* (den vasten grond) *moogt weten der dingen*, waarvan gij (aanvankelijk) *onderwezen zijt*. Juist om dat die vroegere verhalen (der πολλοί van vs. 1) daartoe niet voldoende, daartoe onbevoegd waren, heeft het eindelijk ook LUCAS goedgegacht (een krachtig woord, dat in zoo nederig een man, wel de zekere bewustheid te kennen gaf, van werkzaam te zijn op hooger last en onder hooger invloed), zoodanig een (d. i. historisch geordend) Evangelie zamen te stellen.

Wij houden ons derhalve hier veilig aan de gewone Overzetting: *een verhaal van de dingen, die onder ons volkomene zekerheid hebben, gelijk ons overgeleverd hebben die van het begin zelven aanschouwers en dienaars des Woords geweest zijn*, en verstaan dan door die ooggetuigen en dienaars van het Evangelie, niet slechts Apostelen en Discipelen des Heeren, maar ook alle de zoodanigen, welke de gebeurtenissen, zoo als LUCAS die van den vroegsten aanvang af te boek stelt, hadden bijgewoond; als b. v. MARIA, de moeder des Heeren, en andere leden of vrienden der familieën zoo van JESUS als van JOHANNES den Dooper.

In dezen zin vatte ook VALCKENAER de plaats op, die hij op grond zijner keurige ontleding dus te rug geeft in het Latijn: „Quandoquidem multi sunt AGGRESSI scripto CONSIGNARE earum rerum historiam, IN ORDINEM DIGESTAM, quarum nos fidem habemus certis documentis comprobata: SICUTI (en niet QUALEM, zoo als de door ons bestredene opvatting zoude mede-

brengeu) tradiderunt nobis, qui ab initio harum rerum testes oculati et administri fuerunt: mihi quoque visum fuit, RES ALTIUS REPETITAS ET SUMMA CURA PER-VESTIGATAS, ORDINE ad te perscribere, optime Theophile, ut accurate pernosceres earum rerum, quas FANDO ACCEPISTI certitudinem inconcusam."

In gelijken zin heeft ook OLSHAUSEN in zijn *Bibl. Commentar* Th. I. S. 73—80 de Inleiding van LUCAS opgevat. Van de woorden: καθὼς παρέδοσαν bepaaldelijk, zegt hij: « Das richtigste ist daher ohne Zweifel zwar den Nachsatz mit ἔδοξε zu eröffnen, des Satz καθὼς παρέδοσαν κ. τ. λ. aber nicht an ἀνατάξασθαι anzuschliesen, so dafs er eine Schilderung der Beschaffenheit der Quellen der πολλοὶ enthält, sondern an die πράγματα ἐν ἡμῖν πεπληροφορημένα, welcher Verbindung zufolge dann das ἡμῖν bei παρέδοσαν, dem ἐν ἡμῖν πεπληροφορημένα ganz parallel stände, und der Sinn dieser wäre: Nachdem viele es unternommen haben, eine Erzählung aufzusetzen von den Begebenheiten, die unter uns (Gliedern der Christliche Kirche) als historisch begründet angesehen werden, wie uns (mir und allen Gliedern der Gemeinde) die Augenzeugen berichtet haben; so habe auch ich mich entschlossen u. s. w. Hiernach erscheinen also nur die Begebenheiten als vollkommen durch die Tradition der Kirche gesicherte; die Beschaffenheit der Relationen bleibt zunächst unbestimmt, wird aber dann durch den Gegensatz; in den LUCAS mit den πολλοῖς tritt und besonders durch vs. 4 als verdächtig geschildert. Diese Auffassung paßt zu derjenigen Ansicht am besten, welche wir in der Einleitung zu entwickeln versuchten, nach der in unsern vier Canonischen Evangelien sich die Apostolische Tra-

dition über die Person Jesu und seine Schicksale allein concentrirte, und alle ältern Schriften der Art mehr oder minder einen apocryphischen Character trugen."

Alleenlijk moeten wij (op onze vroeger in de *Voorlezingen* ontwikkelde gronden) van OLSHAUSEN verschillen, als hij onder de *velen* van vs. 1. MATTHÉUS en MARCUS *daarom* niet begrepen wil hebben, om dat LUCAS, « unfere Canonischen Evangelien höchst wahrscheinlich nicht kannte." Het is toch wel niet, om dat hij ze niet kende, maar om dat zij geenszins tot de door hem gegispte *proeven eener historische Evangeliebeschrijving* behoorden, dat hunne Schrijvers met die πολλοι van vs. 1 niets te maken hebben. Daarentegen mag men het er voor houden, dat LUCAS onder de *ooggetuigen en dienaars des Woords*, welke hij (vs. 2) als zijne bronnen opgeeft, ook zijne beide Voorgangers MATTHÉUS en MARCUS begrijpt. Het woord παρέδοσαν, gelijk ook OLSHAUSEN t. a. p. opmerkt, bevat zoo wel de schriftelijke als de mondelinge mededeelingen, uit welke LUCAS zijn Evangelie heeft zamengesteld. — Te recht derhalve merkt laatstgemelde Uitlegger aan: « Die αὐτόπται find ohne Zweifel hier — für die spätere Geschichte Jesu und der Kirche auch die Apostel."

Bladz. 107. *De uitwerping des Loons buiten den wijngaard is door alle drie gebijzonderd.*

Deze uitwerping is daarom in de gelijkenis een zoo gewichtig bestanddeel, om dat zij eene bijzonderheid in het lijden des Heeren doet uitkomen, waarop de

Apostel in den Brief aan de Hebreëen een bijzonderen nadruk legt, *eerst* wegens de overeenstemming met den *type* van het Oude Testament (vs. 11 en 12): *Welker dieren bloed voor de zonde gedragen werd in het heiligdom door den Hoogepriester, derzelver lichamen werden verbrand* BUITEN DE LEGERPLAATSE. *Daarom heeft ook JESUS, op dat Hij door Zijn eigen bloed het volk zoude heiligen,* BUITEN DE POORT *geleden; en straks in de toepassing op het leven der Christenen (vs. 13, 14): Zoo laat ons dan tot Hem uitgaan* BUITEN DE LEGERPLAATS, *Zijne smaadheid dragende. Want wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstende.*

Bladz. 115. *De toepassing op het verschil der geslachtlijsten bij MATTHÉUS en LUCAS, op de onderscheidene betrekking van JOSEPH tot Nazareth en Bethlehem, en wat meer tot dit gedeelte der Evangeliegeschiedenis behoort, hopen wij nader op te helderen.*

Het verschil der geslachtlijsten bij MATTHÉUS en LUCAS is van ouds door de bestrijders van het Christendom vinnig aangedrongen geworden. In onze dagen, vooral federt SCHLEIERMACHERS reeds aangehaalde *Proeve over het Evangelie van LUCAS*, behoort hetzelfde in het oordeel van sommige Geleerden tot de *onvereenigbare* afwijkingen tusschen de twee Evangelieën. Doch *onhoudbaar* en *onvereenigbaar* zijn woorden op het gebied der Godgeleerde Wetenschap, waarvoor men juist zoo verlegen niet behoeft te zijn. Het is met vele vaak ontkende of betwijfelde waar-

heden ten naastenbij gelegen, als met die vijandelijke Krijgshoofden, welke in de legerberichten van NAPOLEON gefneuveld, later in den besten welstand en op zijn eigen grondgebied werden wedergezien.

Men heeft van den beginne het geheel onderscheiden zamenstel der geslachtekening bij MATTHÉUS (I. 1—16) en bij LUCAS (III. 23—38) op tweederlei wijze verklaard. Volgens sommigen hebben wij alléén bij MATTHÉUS de afstamming van JOSEPH, terwijl de geslachtslijst bij LUCAS die van MARIA zoude zijn. Volgens anderen hebben wij bij LUCAS zoo wel als bij MATTHÉUS de voorvaderen van JOSEPH, maar bij eerstgemelden in de natuurlijke lijn, dat is, zoo als hij werkelijk door de natuurlijke voortteeling zijne afkomst rekende van DAVID door NATHAN; bij MATTHÉUS daarentegen zoo als hij van dien zelfden Stamvader DAVID in den weg eener bloot-wettelijke afstamming, dat is, door tusfschenkomst van Leviraats-huwelijken, door de koninklijke lijn van SALOMO afdaalde. Wij voor ons aarzelen niet ons voor het laatste dezer beide gevoelens te verklaren. Doch eerst wij hetzelfde staven, beginnen wij liever het gebrek dier andere oplossing aan te toonen, welke bij LUCAS eene geslachtslijst van MARIA aanneemt. Daardoor zal ons over geheel den aart der geslachtsbetrekking van den gekomenen MESSIAS tot het huis DAVIDS het licht des te helderder kunnen opgaan. Wij gaven in de Aanteekeningen van het Eerste Deel dezes Werks (bl. 364) over dit gewichtig punt nog slechts een wenk, toen wij aldaar opmerkten, « dat de Heere niet bloot naar de openbare meening, maar in Israëlitisch wet-

tigen en aldus zeer wezenlijken zin *de Zoon van JOSEPH* genoemd wordt (Luc. II. 48. Joh. I. 46. VI. 42), om dat Hij wel niet *door JOSEPH*, maar toch (als naar de wet van een hoog-heilig *leviraat*, dat van den Heiligen Geest) *aan JOSEPH* verwekt was tot een erfgenaam van zijn, dat is, *DAVIDS* huis."

De genealogie van JESUS in het Evangelie van LUCAS kan met geene mogelijkheid op MARIA betrekking hebben. De bewoording (Luc. III. 23) is klaar, en laat geene andere dan de zeer eenvoudige en voor oogen liggende beteekenis toe: JESUS was (gelijk *men meende*, of liever, gelijk Hij *wettig gerekend werd*) de *Zoon van JOSEPH*, des *Zoons van ELI* (τοῦ Ἑλίου). Door deze uitdrukking eene betrekking van *schoonvader* en *schoonzoon* tusfchen ELI en JOSEPH te verstaan, is met alle mogelijk gebruik zoo in het Grieksch als in het Hebreeuwsch onbestaanbaar; maar zoude hovendien dezelfde betrekking tusfchen alle volgende leden op de geslachtlijst medebrengen; hetgeen ongerijmd wordt. Evenmin kan er eene andere uitlegging door, die men beproefd heeft, om MARIA tot eene dochter van ELI te maken: « JESUS werd *gehouden* voor een Zoon van JOSEPH, maar was *werkelijk* een Zoon, dat is, *Kleinzoon van ELI*," die dan langs dien weg de Vader van MARIA wordt. De geheele geslachtlijst bij LUCAS stelt eene opvolging van *vader tot zoon* voor: het denkbeeld van *schoon-* of *kleinzoon* kan evenmin in het eerste gelid als in de hoogere door het artikel τοῦ zijn uitgedrukt. Alleenlijk en bij uitfluiting wordt ten aanzien van de betrekking tusfchen JESUS en JOSEPH aangemerkt, dat zij geene

natuurlijke was, maar *ὡς ἐβούλετο*.

Doch daar is meer: bij geen der beide Evangelisten staat het *ergens* geschreven, dat MARIA eene dochter uit DAVID was.

Bij MATTHÉUS staat nevens MARIA vooral JOSEPH op den voorgrond. Het ware dus minder bevreemdend, zoo van MARIA's afkomst uit DAVID, alleen bij dezen eersten Evangelist geene melding ware gemaakt. Maar ook LUCAS, die zoo bijzonder in de geschiedenis van 's Heilands ontfangenis, geboorte en kindschheid, omtrent MARIA bericht geeft, — ook LUCAS schrijft nergens aan MARIA eene afkomst uit DAVID toe. Wel integendeel! hij fluit haar kenlijk, in tegenoverstelling van haren man JOSEPH, van die afstamming uit. Men leze slechts Hoofdst. I. 26, 27. *En in de zesde maand werd de Engel Gabriël van God gezonden naar eene stad in Galiléa, genoemd Nazareth, tot eene maagd, die ondertrouwd was met eenen man wiens naam was JOSEPH, uit het huis van DAVID; en de naam der maagd was MARIA, — en Hoofdst. II. 4, 5. En JOSEPH ging ook op van Galiléa uit de stad Nazareth, naar Judéa, tot de stad van DAVID die Bethlehem genaamd wordt, om dat Hij uit het huis en geslacht van DAVID was (διὰ τὸ εἶναι ΑΤΤΟΝ); om beschreven te worden met MARIA zijn ondertrouwde vrouw, welke bevrucht was. —* Zoo ergens, dan geldt in zulk een Zusammenhang van woorden de regel: dat de influiting des éénen de noodwendige uitfluiting des anderen is.

Maar het geen in deze vraag aan alle onzekerheid een einde maakt, is dat ons in dit zelfde Evangelie

de ware afstamming van de moeder des Heeren klaar genoeg te kennen gegeven wordt. In de boodschap des Engels (I. 36) wordt met zoo vele woorden ELISABETH de *nicht* van MARIA genoemd. Die naam nu van *nicht* (συγγενής) kan in het oorspronkelijk niets minder beteekenen dan: *stamgenoot* (1), *van hetzelfde geslacht in Israël*. In dien zin vinden wij dezelfde benaming ook elders bij LUCAS (II. 61. Hand. der Apost. VII. 14), insgelijks bij PAULUS, als hij in den Brief aan de Romeinen bij herhaling de Israëlieten *zijne maagschap* (συγγενείς) noemt (IX. 5. XVI. 7, 11). Het is openbaar, dat hier aan geene andere maagschap, dan in de mannelijke lijn, dat is, aan gemeenschappelijke afkomst uit eenen zelfden mannelijken voorvader kan gedacht worden. In enger, maar van aart toch altijd denzelfden zin, worden hier dan ook MARIA en ELISABETH *nichten* genaamd, om dat zij tot denzelfden stam behoorden.

Zoo wij dan nu den stam van ELISABETH weten, dan weten wij ook dien van MARIA. Maar van eerstgemelde heeft ons LUCAS met zoo vele woorden de afkomst bericht (I. 5): *De vrouw van ZACHARIA was uit de dochteren van AARON; en haar naam was ELISABETH.* — Het mag bevreemden, dat deze plaats de aandacht van den Heer DRESSELHUIS zoo geheel ontsnapt is, dat hij (bl. 95 der *Prijsverhandeling*) zelfs ELISABETH voor eene afstammeling van DAVID houdt.

(1) AMMONIUS in ἀρχιερὺς, Συγγενῆς οἱ ὄντες ἐκ τοῦ

Zoo is dan de CHRISTUS niet door Zijne moeder uit het geslacht van DAVID? — Neen! en dat behoefde ook niet tot vervulling der prophecy, dat de Mesias uit DAVIDS huis zoude spruiten: om die zeer eenvoudige rede, dat in Israël de moederlijke afkomst bij de berekening van den stam, waartoe iemand behoorde, niet in aanmerking kwam. De regel daaromtrent bij de Rabbijnen is niet anders dan een resultaat van alles, wat de Bijbel zelve allerwege leert en onderstelt (1).

Wat dan nu? Vallen wij mischien het dilemma van STRAUSS bij? « Indien JESUS van den stamme DAVIDS is, dan kan Hij dit alleen door JOSEPH zijn; maar in dat geval vervalt de ontfangenis uit den Heiligen Geest; — indien Hij daarentegen uit den Heiligen Geest ontfangen is, en niet van JOSEPH, dan vervalt de afkomst uit DAVID, dewijl deze wel het deel van JOSEPH, maar niet van MARIA in de Evangelieën blijkt te zijn.”

Het zij in eeuwigheid verre! Neen, de twee groote waarheden staan gelijkelijk vast: 's Heilands afkomst van DAVID, en Zijne ontfangenis uit den Heiligen Geest. De oplossing van het schijnbezwaar ligt in eene zuivere opvatting van 's Heeren afkomst naar den

αὐτοῦ γένους, οἰκεῖται δὲ οἱ κατ' ἐπιγαμίαν ἐπιμιχθέντες τῷ οἴκῳ.

(1) *Bava Bathra* f. 110. 2. משפחת אב קרויה משפחה משפחה. אם אינה קרויה משפחה. *Het geslacht alleen van vaders zijde wordt iemands geslacht genaamd, het moederlijk geslacht wordt geen geslacht genaamd.*

vleesche, volgens echt Israëlitische begrippen, volgens de inrichting en wil zelven van God.

Deze opvatting nu is te gelijk eenvoudig en diep. Wij gaven het vroeger reeds met een woord te kennen: den Zoon, door MARIA ontvangen uit den Heiligen Geest, baarde zij, naar de wet van Israël en den wil des Allerhoogsten, *aan* JOSEPH, haren wettigen man, en in hem, aan het huis van DAVID, aan hetwelk de SPRUIT beloofd was uit eene maagd.

De zaak is deze: In de Patriarchale, later in de Israëlitische wereld wordt de ten echt gegevene vrouw (men vatte de vergelijking op in dien waardigen zin, dien het onderwerp vordert!) beschouwd als een levende akker, vrucht dragende voor den haar bezittenden Echtgenoot. Van daar die overal voorhanden uitdrukking: *Zij baarde HEM zonen of dochteren*. De kinderen behooren den Israëlitischen man, even gelijk de vrucht van zijnen akker hem toebehoort; maar niet blootelijk aan dezen als *individu*, maar door hem aan geheel zijn stam en geslacht. De *vrucht des buiks* van de gehuwde vrouw is een zegen in het huis des mans, is een zegen door de voortplanting van zijn naam en zaad in Israël. Van daar, zoo een man zonder kinderen na te laten gestorven is, de verplichting naar de wet van MOSES voor den broeder des overledenen, om bij zijne nagelatene vrouw zaad te verwekken, niet evenwel voor zich zelven, maar voor zijn gestorvenen broeder, dat is tot voorplanting van *diens* zaad, en tot bezitting van *diens* erf. Bij wetige uitbreiding werd deze zelfde wet toepasselijk op den verderen bloedverwant, mits altijd stamgenoot,

zoo als uit de geschiedenis van RUTH en BOAS ten duidelijkst kan blijken. Men zie MICHAELIS, *Mofaisch Recht*, D. II. § 98.

De eerstgeboren Zoon dan nu, dien MARIA met JOSEPH door den echt verbonden, ter wereld bracht, behoorde (zoo veel de menschelijke afkomst en de Israëlitische maatschappij betreft) *aan* JOSEPH, en door hem *aan* het geslacht van DAVID, den stam van JUDA.

Doch nu! de ontfangenis uit den Heiligen Geest? Deze verandert niets in deze wettelijke betrekking van den uit MARIA geborenen Zoon tot haren man JOSEPH. Altijd was en bleef MARIA de van God gezegende akker, die hare vrucht voortbrengt aan den huize DAVIDS, aan een *Zone* DAVIDS (Matth. I. 20. wordt met nadruk JOSEPH aldus door den Engel betiteld). — Doch, ontfangen niet naar de gewone natuurwet, maar zonder toedoen des mans door de overfchaduw-
wing van den Heiligen Geest, was door dien weg de vrucht van MARIAS schoot geen gewoon of bloot mensch, maar Godmensch. Zoo heeft dan onze Heer JESUS CHRISTUS Zijne menschwording van den Heiligen Geest, Zijne menschheid van MARIA Zijne moeder, Zijn recht en naam als DAVIDS Zoon en erfgenaam van JOSEPH, naar Israëls wet en inzetting het wettig oir van DAVID en SALOMO. Het is in die zeer wezenlijke betrekking, en niet blootelijk naar eene dwalende meening der menschen, dat JESUS herhaaldelijk in de Schriften ook *de Zoon van JOSEPH* wordt genaamd. Luc. II. 41, (vooral) 48. Joh. I. 46.

Ik vind dit zelfde punt reeds door WETSTEIN op de volgende, mij dunkt, recht heldere wijze uitge-

maakt (ad Matth. I. 16): « Cum autem ex iis quae mox a MATTHAEO subjiuntur, constat JESUM non fuisse filium JOSEPHI naturalem, consequens est ut intelligamus fuisse filium adoptivum;” te weten aldus: « Cum JOSEPHUS MARIAM uxorem et Jesum filium et heredem a DEO DATUM accepisset, manifestum est JESUM in ipso familiam INSERTUM fuisse. Quod nisi admittatur, ad quam familiam referetur, CUM MATERNUM GENUS (apud Judaeos) IN CENSUM NON VENIAT? Imo cum puer, matrimonio inter JOSEPHUM et MARIAM consummato natus, certissime ex genere JOSEPHI fuisset, tantum aberat, ut per miraculum interveniens fieret deterioris conditionis et nullius familiae, ut hoc ipso potius — omnia jura, quae natura dedisset, salva atque integra servasse merito fit existimandus.”

En dit is het geen wij vroeger een hoog heilig Leviraat noemden, dat door den Heiligen Geest ten behoeve van JOSEPH en van het huis van DAVID, geoeffend is. Het spreekt wel van zelve, dat hier slechts van *analogie* (overeenkomst in het beginfel) sprake kan zijn. Die overeenkomst ligt thans voor oogen. Het beginfel is in de betrekking van elk Israëliet en zijne afkomst tot zijn stam en geslacht. Een man in Israël laat eene weduwe na, kinderloos. Zijn broeder of naaste stamverwant (agnaat) is gehouden kinderen te verwekken *voor* het erfdeel, den naam des afgestorvenen. Zie daar het menschelijk leviraat in Israël. Maar nu in eindeloos hooger, evenwel gelijk waarachtigen zin: geen JOSEPH, geen menschelijk zaad is bij machte den huize DAVIDS Hem te verwekken, die naar den eisch der prophecy EMMANUEL, dat is

GOD MET ONS zoude mogen heeten of zijn. God zelf treedt tusfchen beide. De Heilige Geest breidt Zijnen levenwekkenden vleugel uit over de ondertrouwde echtgenoot van DAVIDS naneef en wettelijken erfgenaam; en de hoog-heilige Vrucht dier overfchaduwing, ge- baard door MARIA, behoort aan den man, wien zij ten huwelijk werd gegeven; dat *heilige*, in den akker die JOSEPH toebehoort, Goddelijk ingeplant, behoort insgelijks (naar de menfchelijke geflachtsbetrekking) aan JOSEPH, en door hem tot DAVID en JUDA. Zoo is waarlijk en wezenlijk *de Heere uit JUDA* gefproten (Hebr. VII. 14), *de Leeuw uit den ftam van JUDA*, *de Wortel en het geflacht van DAVID* (Openb. V. 5. XXII. 16), wel niet door het vleefch en bloed, dat Hij van Zijne moeder had, maar door Goddelijke inplanting in haar huwelijk met den Davidifchen erfgenaam, door de machtige toepafing eens bekenden rechtsregels in hoogen en volheerlijken zoo wel als vlekkeloos heiligen zin: *Pater est, quem nuptiae demonftrant*.

En daarom dan juist behoefden wij in een Evangelie der geboorte van JESUS CHRISTUS geen ander geflachtsregister dan dat van JOSEPH. Wij vinden zulk een geflachtlijft dan ook *en* bij MATTHEÛS *en* bij LUCAS. Doch waarom dubbel, en waarom van elkander verfchillend? Ook hiervan geeft ons weder het aloud Israëlitifch Leviraat den fleutel.

Het is bekend, uit hoe verfchillende ftandpunten en in wat verfchillende betrekkingen de geflachtlijften oudtijds in Israël befchreven werden. (Men zie hiervan, onder anderen, de *Theses* van SURENHUSIUS *de*

modis Explicandi Genealogias in zijn *Βιβλος καταλλαγής*). Niets eigenaartiger in allen gevallen dan een *tweederlei* genealogie van denzelfden persoon, indien in zijne geslachtsgeschiedenis eens of meermalen een leviraats-huwelijk tusschen beide treedt. En is er dan nu wel ongedwongener verklaring der twee onderscheidene geslachtsregisters van denzelfden *DAVIDS*-zoon, *JOSEPH*, te denken, dan dat de koninklijke of *Salomonische* lijn in den loop van zoo vele eeuwen een en andermaal door kinderlooze huwelijken uitgestorven zijnde, uit de *Nathansche* lijn telkens weder, uit kracht der leviraatswet, hersteld en in stand gehouden zij? En staat het niet wederom geheel in harmonie met den aanleg der beide Evangelien, dat *MATTHEÛS* (de Apostel van Jesus koningschap) de wettelijke of *Salomonische* afkomst, *LUCAS* daarentegen (de zuiver historische Evangelist) ons de *Nathansche*, dat is, natuurlijke afkomst van *JOSEPH* hebbe beschreven?

Deze oplossing van de tweederlei geslachtslijsten uit de wet van het Leviraat, is niet alleen in onze dagen door *HUG* (in zijne meergemelde *Einleitung*) helder genoeg uit één gezet, maar ook in vroeger tijd door *GROTIUS* op *Luc. III. 23*, door *WETSTEIN* op *Matth. I. 8, 16, 17*, en anderen.

Doch is dan toch de genealogie bij *MATTHEÛS* niet zoodanig zamengesteld, dat zij door het geringe getal van geslachten tusschen *DAVID* en *JOSEPH*, evenwel met die bij *LUCAS* historisch onvereenigbaar blijft? — Ook hier lost de Israëlitische eigenaartigheid alles op. De genealogieën bij dat volk hebben niet altijd ten doel,

eene geregelde opvolging van geslacht tot geslacht, van vader tot zoon te geven; maar alleenlijk te doen blijken van de zekerheid der afstamming van een persoon of geslacht uit dezen of genen stamvader, van welken eenig recht of Godsbelofte werd afgeleid. In de genealogie bij MATTHÉUS komt alles aan op de afstamming van den Christus uit DAVID, uit ABRAHAM (I. 1). Dat bij de nadere ontwikkeling hiervan een aantal tusschennamen uitvallen, wat nood? De lijst wijst duidelijk genoeg de punten aan; waar het op aankomt. En dit eenmaal aangenomen zijnde, wat zwaarigheid, dat de geslachtslijst, door MATTHÉUS uit het huis van JOSEPH ontleend, (om welke redenen het dan ook mocht zijn, dat sommige namen daarin *niet* zijn opgenomen) zich van ABRAHAM tot op den CHRISTUS in drie maal veertien schakels liet afdeelen?

Wij hebben dan alzoo ten slotte, beide bij MATTHÉUS en bij LUCAS, volgens hunne uitdrukkelijke woorden, de genealogie van JOSEPH; — maar bij MATTHÉUS zijne *wettelijke* afstamming uit DAVID door leviraat langs de *koninklijke* of *Salomonische* lijn; bij LUCAS de natuurlijke uit denzelfden Patriarch langs de *natuurlijke* of *Nathanische*: — bij MATTHÉUS, om zoo te zeggen, bij wege van uittreksel, maar daarentegen ook weder met door den Apostel ingevoegde opmerkingen, en het noemen der vrouwen, die anders eigenlijk op de geslachtslijst niet opgeteekend werden; bij LUCAS in eene eenvoudige maar onafgebroken doorgaande lijn van JESUS door JOSEPH, DAVID, ABRAHAM, en ADAM tot God.

Nog een tweede en derde tegenwerping uit de Schleiermacherfche School worde hier met een woord herdacht.

Men heeft gezegd: volgens MATTHÉUS fchijnt JESUS ftaande het huwelijk van MARIA met JOSEPH geboren te zijn (I. 23—25), maar volgens LUCAS (II. 5) was MARIA noch alleenlijk JOSEPHS *bruid*, toen zij hem naar Bethlehem verzelde. — De plaats van LUCAS leert juist het tegendeel vrij duidelijk: Maria toch wordt aldaar genoemd: *μεμνηστευμένη αὐτοῦ γυνή*, (niet *παρθένος* of iets dergelijks) *zijne ondertrouwde vrouw*. Zij was reeds zijne echte vrouw naar het recht en voor de menfchen, maar dewijl hij haar, volgens MATTHÉUS, niet vóór de geboorte des Emmauels als zoodanig heeft bekend, zoo was zij *in dien zin* nog alleenlijk zijne *μεμνηστευμένη, ondertrouwde*. Zonder de bijvoeging van dit laafte woord, zoude LUCAS met MATTHÉUS in tegenspraak kunnen fchijnen. Maar juist die bijvoeging heldert de gantfche zaak op, en brengt alles overeen. Men gevoelt nu, dat JOSEPH dadelijk na den droom, die hem den bangen twijfel oploste, MARIA tot zich genomen heeft (*παρέλαβε, in zijn huis genomen heeft*), zonder dat zij evenwel te zamen kwamen (Matth. I. 18, 24, 25). Zoo waren zij (tot na de geboorte van den Heiland) door het wonder- en heilig-vreemde van geheel dezen toefland *gehuwd en te zamen wonende*, en toch was MARIA ten aanzien der huwelijksbetrekking nog *bruid*. Het is deze tweeledige toefland dan, die LUCAS uitdrukt door de zamenvoeging der beide benamingen: *μεμνηστευμένη en γυνή*.

En hiermede stemt ook overeen haar uitroep op de eerste aankondiging des Engels (Luc. I. 34): *Hoe zal dit zijn* (liever: *hoe is dit*), *daar ik geen man beken!* een uitroep niet van ongeloof, evenmin van onderzoek naar *de wijze waarop* de toezegging zich vervullen zoude, maar van kuifchen schrik en verwondering: *Hoe kan dit zijn? hoe is zoo iets mogelijk, daar ik (nog) geen man beken?* Want (men lette er op!) zij zegt niet: *daar ik geen man heb*, maar: *daar ik geen man beken*. Zij gevoelde namelijk, dat er van eene onmiddelijk op handen zijnde zaak gesproken werd, en de voltrekking van het huwelijk (die gewoonlijk tien of twaalf maanden na den ondertrouw volgde) nog ver af was. Van daar de schrik, de verwarring, de uitroep; waarop dan de nadere en uitvoerige verklaring van den Engel volgt.

Maar die geheele boodschap van Boven — lag het niet evenzeer in den teederen aart der zaak en in het kiesch gevoel der geloovende MARIA, dat zij die in haar hart verborgen hield, en geenszins aan JOSEPH mededeelde, ja later zelfs verdenking en smaad in de lijdzaamheid des geloofs doorstond, hare rechtvaardiging en de geheele openbaring der zaak aan hooger hand toebetrouwende? Het is dan ook die ontdekking der zaak aan JOSEPH van hooger hand, die MATTHEÛS heeft aangeteekend, terwijl wij omtrent de geheele toedracht naar orde *van den beginne* de nadere opheldering vernemen bij LUCAS. Neen! de boodschap van den Engel aan MARIA was een Goddelijk geheim toebetrouwd aan haar geloof, een geheim, dat *haar* niet voegde, en wel allerminst aan JOSEPH haren Echt-

genoot, voorbarig mede te deelen. Daarom dan wordt zij eerst beftierd, om zich tot hare nicht ELISABETH te begeven, en haren onbefproken naam als onder de befchutting te plaatsfen van dat Godzalig huis. Aldaar wordt zij dadelijk reeds begroet met den titel van *moeder des Heeren*. Later, met de in dat huis ontvangene verfterking naar Nazareth te rug gekeerd, wordt zij wel een oogenblik door haren vroomen Echtgenoot verdacht, maar wordt eerlang bij hem door God zelve gerechtvaardigd. Alles is hier wederom eenvoudig, zamenftemmend, Gode waardig.

Nog vond de Schleiermachersche School eene onbetaanbaarheid tufchen MATTHÉUS en LUCAS, met betrekking tot de eigenlijke woonplaats van JOSEPH. — MATTHÉUS zal, volgens deze beftrijders, niets van zijn vroeger verblijf te Nazareth geweten hebben, maar hem voorftellen als een ingezeten van Bethlehem, die eerst later, na den terugkeer uit Egypte, zich in Galiléa nedergezet heeft. — Maar is het niet openbaar dat MATTHÉUS, zich alleenlijk, naar den aart van zijn Evangelie, bezig houdt met hetgeen tot Bethlehem (de gepropheteerde plaats van des Heilands geboorte) betrekking heeft, terwijl LUCAS, naar zijn historisch beftek, de gebeurtenisfen van hooger op afleidende, uitvoerig mededeelt hetgeen vóór de geboorte te Bethlehem en vóór den droom van JOSEPH voorgevallen is te Nazareth? — En verder is er niets, dat ons verhindert aan te nemen, dat JOSEPH niet flechts door afkomst maar ook door eigen geboorte en vroegere woning tot Bethlehem behoord hebbe. Niets begrijpelijker,

dan dat hij zich *van daar*, het zij bij gelegenheid der betrekking met MARIA, het zij om zijns beroeps wille en ten gevolge zijner te Bethlehem bekrompene omstandigheden, naar Nazareth met der woon begeben hebbe. — Toen hij vervolgens, bij gelegenheid der beschrijving, zich op nieuw naar zijne vaderstad met MARIA begeben had, kan hij zeer goed, na de voorstelling van het kind JESUS in den tempel, onder de Goddelijke besturing naar eene of andere ons thands onbekende aanleiding, derwaarts te rug gekeerd zijn, met het voornemen om aldaar voortaan te wonen. Wij zien hem althans met dat voornemen, door de vervolging van Herodes wege verstoord, werkelijk eenigen tijd later uit Egypte te rug keeren, en alleenlijk van hetzelfde afzien na het ontvangen van een hemelsch bevel, om zich te Nazareth te vestigen. Hier is derhalve geene tegenstrijdigheid noch van bericht, noch van oorkonde, maar het eene Evangelie vult het andere aan; LUCAS onderstelt wederom het verhaal van MATTHÉUS en brengt de geschiedenis van 's Heeren ontvangst en geboorte tot volledigheid. — Dat LUCAS (II. 39) onmiddelijk van de voorstelling in den Tempel op de vestiging te Nazareth overspringt, ligt allezins in den aart van zijn bestek. De aanbidding der Wijzen, die tuschen beide plaats had, laat hij, als door zijnen voorganger uitvoerig beschreven, liggen, en voert ons langs den kortsten weg terug naar Nazareth, op welk punt hij dan MATTHÉUS (II. 23) wederom een oogenblik ontmoet.

Dat de voorstelling in den Tempel te Jerusaleem de aanbidding der Oosterwijzen te Bethlehem moet zijn

voorafgegaan, ligt in den aart der zaak. Eerst toch wel moest de *geboren Koning* als eerstgeborene in Israël geheiligd, als *de zaligheid en heerlijkheid van zijn volk Israël* in den tempel bewelkomd worden, eer Hij als *het licht* ook *der Heidenen* uit de Oosterlanden begroet worden kon.

Bladz. 131. *Slechts vijf van JESUS wonderen zijn in dit Evangelie beschreven.*

Men leze hier en eenige regels verder: zes voor vijf, en nog wat lager, om dezelfde reden: vijf voor vier. Ook aldus evenwel blijft ons aan deze plaats eene in het oog loopende onnaauwkeurigheid te herstellen, nademaal daarin voorbijgegaan is die hoogstmerkwaardige genezing van den zoon des hovelings van Capernaüm (Joh. IV. 46—54); eene genezing, die met alle de overige wonderen des Heeren, in dit Evangelie vermeld, hetzelfde opgemerkte karakter van diepte en buitengewoonheid bezit. Ook bij de *Synoptici* bestaan voorbeelden van genezingen op afstand; maar hier loopt met de *verte* van den afstand tevens in het oog de verrassende overeenkomst van het oogenblik, waarop JESUS te Cana sprak en het kind te Capernaum van de-koorts bevrijd werd (vs. 52, 53).

Bladz. 145. *De Grieksche uitdrukking van deze hoog verhevene persoonlijkheid, van PLATO en bepaaldelijk van PHILO hoogstwaarschijnlijk ontleend, mag niet door Woordvoerder overgezet worden, eene overbrenging of verklaring welke noch de aart der Grieksche taal medebrengt, noch ook*

zels die Wijsbegeerte, uit welker denkbeelden en schriften de benaming als zoodanig afkomstig is.

Niet de aart der Grieksche taal: want in deze, even zoo wel als de onze, kan het woord nimmer beteekenen hetgeen spreekt, maar wel hetgeen gesproken wordt (die het woord voor een ander voert, kan wel diens mond, maar nimmer diens woord heeten); — niet de Wijsbegeerte (van PHILO), uit welke de benaming afkomstig is; want ook bij hem is de λόγος geen woordvoerder, maar afbeelding der Godheid. JOHANNES dan nu, de uitdrukking van den Wijsgeer overnemende, maar behoudens de zuivering die in de Voorlezingen (bl. 146) is te kennen geven, geeft hier door λόγος dat zelfde te kennen, wat in den Brief aan de Hebreëen (I. 3): het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid (ὁ χαρακὴρ τῆς ὑποστασεως Θεοῦ) genoemd wordt.

Zeer juist merkt hieromtrent OLSHAUSEN aan (op Joh. I. 1): « Nach dem Ausdrücke ὁ λόγος ist der Vater als der λέγων gedacht, wie Philo sich aus zu drücken pflegt. Wenn aber λόγος in ὁ λέγων aufgelöst wird, so verschiebt dies das durch den gewählten Ausdruck bezeichnete Verhältniss zwischen Vater und Sohn.”

Bij deze gelegenheid nog een woord ter aanvulling van de Aanteekening over Joh. I. 1. (Bladz. 357—360 van ons Eerste Deel.)

Tegen het aldaar beweerde, dat in de uitspraak: Θεὸς ἦν ὁ λόγος het artikel noodwendig heeft moeten wegblijven, dewijl Θεὸς hier *praedicaat* is, lees ik

in het Tijdschrift *Waarheid in Liefde*, 1842. bl. 571. « Doch als PAULUS 2 Cor. III. 17, zegt: ὁ Κύριος τὸ πνεῦμα ἐστίν, is daar evenzeer πνεῦμα het praedicaat, en toch staat het *met* het artikel, en moest het aldus staan, om dat de Apostel hier niet zeggen wilde, dat de Heer JESUS CHRISTUS *een geestelijk wezen*, maar wel dat Hij *de Geest* die Zijne Gemeente bezielt, zelf is. En zoo zou JOHANNES, indien hij niet had willen uitdrukken, dat het Woord *een Goddelijk wezen*, maar dat hij *de Godheid, God zelf* was, desgelijks hebben moeten zeggen ὁ Θεός. Van zulk een artikel bij het praedicaat heeft WINER in zijne beroemde *Grammatik*, p. 106 van de 4de uitg. voor het minst wel veertig voorbeelden uit het Nieuwe Testament aangewezen.”

De voorbeelden door WINER aangehaald, bewijzen alleen dat, gelijk hij zelf het uitdrukt, het Substantief met het artikel even zoo goed Praedicaat als Subject *kan* zijn: « obgleich letzteres der Natur der Sache nach häufiger Statt finden wird.” Maar daar is veel meer. De steller der Aanteekening van het Groninger Tijdschrift heeft voorbijgezien, dat de toepasselijkheid der bijgebrachte voorbeelden ten eenenmale wegvalt, zoodra, gelijk Joh. I. 1 het geval is, het praedicaat niet *achter*, maar *voor* het werkwoord geplaatst is, en het alleen uit *de weglating van het artikel* blijken kan, dat in het *eerstgeplaatste* substantief het praedicaat te zoeken is. Naar de analogie juist van 2 Cor. III. 17. zoude: ὁ Θεός (*met* het artikel) ἦν ὁ λόγος te kennen gegeven hebben: *God was het Woord*; d. i. ὁ Θεός zoude noodwendig *subject*, en ὁ λόγος

praedicaat zijn. Doch nu geeft de weglating van het artikel op het duidelijkst te kennen, dat niet *ὁ λόγος* maar *θεός* het praedicaat is, en wij alzoo te recht vertalen: *het Woord was God*.

Wie zich intusfchen de moeite wil geven de aantekening van het Tijdschrift met de onze, waartegen zij gericht is, te vergelijken, zal bevinden, hoe weinig het tot goedmaking van de opvatting des Hoogleeraars HOFSTEDE DE GROOT afdoet, al ware ook de zoo even gestaafde rede voor de weglating van het artikel niet houdbaar geweest. In geen geval toch is van de zijde van het Tijdschrift bewezen dat alleen *ὁ θεός*, met het artikel, *de Godheid*, *God zelf* kan te kennen geven. Wij zagen het tegendeel door WINER zelven geleerd (bl. 359 van ons Eerste Deel). — Zekerlijk is er een onderscheid in de bedoeeling, of ik van iemand zeg dat hij *de bruidegom* of dat hij *bruidegom* is, dat hij *Koning* of dat hij *de Koning* is; maar in beide gevallen wordt er toch wel geen tweederlei soort van *bruidegom*, geen mindere trap in het *koningchap* daardoor te kennen gegeven. Het is ook geheel onjuist, wat de Aantekening van het Tijdschrift zegt: « dat wij door *den bruidegom* een eenigen persoon, door *bruidegom* een aan meer personen gemeene *eigenschap* uitdrukken.” Neen! in beide gevallen bedoelen wij een persoon, een eenigen persoon, in eene volstrekt gelijke hoedanigheid; maar *met* het artikel geldt het woord voor titel of benaming, *zonder* het artikel is het eenvoudig een praedicaat. Zoo wel de titel als het praedicaat kan *hier* aan meerderen gemeen zijn, om dat er

meer dan *één bruidegom*, meer dan *één koning* denkbaar is; maar *en* als titel *en* als praedicaat kan *θεός* (*absoluté en in singulari*) van geene meerdere wezens gezegd werden, om dat er slechts *een eenig God* is.

Het is waar! de Schrift spreekt ook van *θεοί* (*goden*). Het zijn die van welke PAULUS (1 Cor. VIII. 5, 6) zegt dat er *vele λεγόμενοι θεοί* zijn. Maar kan onder die *vele* wezens, wier minderheid juist in het meervoudige ligt, waaronder zij altijd met elkander begrepen worden, kan als eene *mindere Godheid*, een *nabij-God*, *hij* begrepen werden, tot wien in dat zelfde Evangelie van JOHANNES een Apostel den uitroep richt: *MIJN God!*, van wien een ander (Rom. IX. 5.) gezegd heeft dat *Hij God is boven allen te prijzen in der eeuwigheid* (*Χριστός ὁ ὢν* — dat is naar alle Grammatische beginsels, *ὅς ἐστι ἐπὶ πάντων θεός ἐνδοξότερος εἰς τοὺς αἰῶνας?*

Ik zie deze laatste plaats wederom zachtken, maar toch kenbaar genoeg mishandeld in het Tijdschrift (bl. 587, 588 van hetzelfde stuk). — Het is in de treurige miskenning der dierbaarste waarheid, dat het *πρῶτον ψεῦδος* de geheele Groningsche richting ligt. Het is de ontkenenis van die waarheid; de menschwording van *God*, die, wat ook verder aldaar moge gevoeld, ingezien, geleerd worden, de beslissende kloof blijft daarstellen tusfchen het Christendom van Gods Woord, en ook deze Godgeleerdheid.

Men heeft elders gevraagd: « Wie zou ooit dus redeneeren: *de man is mensch, de vrouw is mensch*,

derhalve is de vrouw de man?" Het voorbeeld doet niets af, om dat de deelen niet overeenkomen. Wij zeggen toch wel niet: « de Vader is God, de Zoon is God, daarom is de Zoon de Vader." Maar wil men zich bij het opgeworpen voorbeeld houden, zoo zoude men zeer wel zich dus b. v. kunnen uitdrukken: *In DEN MENSCH, zoo als God hem oorspronkelijk schiep, is DE VROUW begrepen, en ook de Vrouw is MENSCH.* Men ziet het: ééne en dezelfde menschheid aan man en vrouw gemeen zijnde, blijft evenwel man en vrouw persoonlijk onderscheiden. Zoo ook bezitten de Vader en de Zoon gelijkelijk en uit kracht van dezelfde natuur een zelfde *Godheid*. Alleenlijk blijft dit onderscheid: wat in onze eindige menschheid zich laat denken als *geslacht* en *individu*, dat is in de oneindige en onveranderlijke Godheid bestaanbaar als *Wezen* en *Perfoon*. Men vergelijke het hierboven (bl. 480 volg.) opgemerkte wegens de Goddelijke Drieëenheid.

Bladz. 164. *De veelvuldige vermelding van Israëls feestdagen in het vierde Evangelie.*

Men vergelijke nog met het hieromtrent opgemerkte ons Opstel in de *Nederlandsche Stemmen* (IV. 121 en volg.): *De Feesten Israëls en de Apostel JOHANNES.*

Bladz. 180. *Ons vierde Evangelie is geschreven lang na dat reeds de Synoptici afgewerkt en onder de Gemeenten bekend en algemeen verspreid waren, en (bl. 187.) toen (meer dan waarschijn-*

lijk) Jerufalem reeds vertreden was, en de voorzegging daarvan bij de Synoptici uitvoerig te boek gesteld, wel niet behoefde herhaald te worden.

Dat het Evangelie van JOHANNES geschreven zij na dat reeds Jerufalem verwoest was, noemden wij *meer dan waarschijnlijk*. Dat *waarschijnlijke* wordt tot voldoende zekerheid, wanneer men het aangemerkte op bl. 187 te zamen neemt met enkele plaatfen waarin van Jerufalem, als van eene stad die eenmaal *was*, wordt gewaagd: *daar was een hof nabij de stad* (XVIII. 1. XIX. 41); *Bethanië was nabij Jerufalem* (XI. 18). En hiertegen strijdt niet, dat (V. 1.) een badwater te Jerufalem gezegd wordt te *zijn* (in den tegenwoordigen tijd: *ἐστὶ*); dat badwater bestond immers ook nog *na* de verwoesting. — Doch ook in geheel den toon, waarop dit Evangelie van Jerufalem spreekt, ligt iets (gelijk HUG het uitdrukt) « wie man von vergangenem Dingen spricht. » Dat PETRUS reeds niet meer op aarde leefde, toen de geliefde Discipel zijn Evangelie schreef, blijkt niet alleen uit de opgeteekende voorzegging van zijnen marteldood in het slotkapittel (XXI. vs. 18), maar ook (XVIII. 10) uit de vermelding van den naam van PETRUS bij de verwonding van den dienstknecht des Hoogepriesters (verg. bl. 310 hier boven).

Tot een vroeger tijdvak laten zich de *Synoptici* terug brengen, niet alleen uit de door ons aangewezen kenmerken, dat JOHANNES derzelver inhoud als bekend onderstelt, aanvult, zich stilzwijgend daarop beroept, maar ook uit hun eigen samenstel. Even ftellig toont zich bij de *Synoptici* de kleur des tijds

van den nog bestaanden Jerufalemschen Tempel, als bij JOHANNES die van eenen tijd, toen stad en Tempel niet meer waren. Die kleur onderscheidt, als wij zagen, de *Synoptici* van JOHANNES met betrekking tot de voorzeggingen zelve, die wegens Israël en Jerufalem van den mond des Heeren uitgegaan zijn. Die zelfde kleur erkent men in de wijze, waarop zoo zeer bijzonder bij de *Synoptici* het Nieuwe Testament zich aansluit aan geheel het leven des Joodschen volks, tot hetwelk wij het Evangelie van MATTHEÛS als het ware onmiddellijk zagen gericht. En hiermede stemt dan ook het getuigenis der oudste Kerkvaders geheel overeen.

De schriften van LUCAS vergunnen ons wellicht nog iets verder te bepalen ten aanzien van den tijd, binnen welken zij zamengefteld en uitgegeven zijn. De *Handelingen der Apostelen*, (dat is het tweede boek of deel van zijn *Evangelie*,) besluitende met PAULUS tweejarig verblijf en gevangenschap te Rome, geven door dat eenigzins onverwachte (of wil men, *abrupte*) flot zelve te kennen, dat de Schrijver zijn verhaal gebracht heeft tot op het eigen tijdstip waarin het werd opgesteld. Treffend is inderdaad de gissing, dat LUCAS te midden der veelvoortige reizen en bemoeijingen, aan zijne bediening in de Gemeenten verbonden, zich voor het beschrijven zijner twee boeken twee tijdvakken van betrekkelijke rust in zijne en PAULUS loopbaan zal hebben te nut gemaakt; t. w. voor het Evangelie, dat van PAULUS bewaring te Cefarëa (Hand. der Apost. XXI—XXIV), voor het Boek der Handelingen, dat van des Apostels

tweetjarige gevangenschap te Rome (XXVIII. 30). THOLUCK in zijne *Glaubwürdigkeit*, S. 141: « Wie nahe lag es nun für diesen, den ruhigen Aufenthalt in der Hauptstadt und die gröfsere Muße zur Abfassung seiner Apostelgeschichte zu benutzen, und wie sehr gewinnt noch diese Annahme an Wahrscheinlichkeit, wenn wir der gegebenen Ansicht beitreten, welche das Evangelium während der anderthalb Jahre abgefaßt seyn läßt, wo Lukas ebenfalls in der Nähe des zu Jerusalem gefangen genommenen Paulus, entweder in der Hauptstadt von Palästina oder in dem ganz nahen Cäsarea blieb. Daz in diese Zeit die Abfassung des Evangeliums falle, hat gewiß viel für sich, denn wo hatte Lukas eher an die Ausführung dieses Unternehmens denken können, als in Palästina, wo schriftliche Berichte und Augenzeugen der Begebenheiten Jesu in so grofzer Menge zur Hand waren? Hat er aber in dieser Gefangenschaft das Evangelium für seinen Theophilus abgefaßt, so gewinnt es nur desto gröfsere Wahrscheinlichkeit, daz die andere ebenso lange Gefangenschaft ihn zur Abfassung eines ähnlichen Werkes aufforderte, so daz beide Annahmen sich wechselseitig unterstützen.”

De Evangelieën van MATTHÉUS en MARCUS dragen een dergelijk kenmerk van den juisten tijd, waarin zij geschreven zijn, minder duidelijk in zich zelve. Volgens de berichten van CLEMENS van Alexandrië, EUSEBIUS, en HIERONYMUS heeft MARCUS niet slechts naar de berichten, maar ook bij het leven van PETRUS zijn Evangelie geschreven; en zekerlijk de ons allezins geblekene invloed van dien Apostel op het Evangelie

van *zijn*en zoon in het geloof is niet blootelijk die van een reeds ontslapenen, maar nog levenden en tegenwoordigen Voorganger en Berichtgever. De eenige der Kerkvaders die *de uitgave of overlevering aan de Gemeenten* van dat Evangelie na den dood van PETRUS schijnt te stellen, is IRENÉUS, als hij schrijft: Μετά δὲ τὴν τούτων (Πέτρου καὶ Παύλου) ἔξοδον Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ ἐρμηνευτὴς Πέτρου τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παρέδωκε; alwaar evenwel door ἔξοδος niet noodwendig een *stervensuitgang* maar ook een *vertrek uit de stad* kan bedoeld zijn. Men vergelijke HUIJ DE GROOT in zijne *Inleiding* op MARCUS. In alle gevallen heeft het bericht van IRENÉUS niets zoo zekers of bijzonder bestemds, dat hetzelfde alléén dat der andere Kerkvaders zoude mogen opwegen, vooral ook daar het oudste getuigenis, dat van PAPIAS uit den mond van JOHANNES *Presbyter*, niets beslissends omtrent dit bijkomstige vraagpunt behelst.

Den tijd, waarop MATTHÉUS zijn Evangelie schreef, plaatsten sommigen op vijftien, anderen zelfs op acht jaren na 's Heeren verrijzenis en hemelvaart, IRENÉUS weder later; doch geen dezer uitwendige getuigenissen is in strijd met het resultaat, dat ons het innerlijke zamenstel der beide eerste Evangelien opleverde: dat het Evangelie van MATTHÉUS door MARCUS en gekend en ten grondslag van het zijne gelegd geworden is.

Met de vraag naar den tijd, *wanneer* de Evangelien achtereenvolgens in het licht gekomen zijn, wordt

gewoonlijk te gelijk behandeld die wegens de plaats *alwaar*. Dat MATTHÉUS het zijne in Palestina, bepaaldelijk te Jerufalem, gefchreven heeft, wordt algemeen aangenomen, gelijk het dan ook in den aart en gang der zaak ligt, dat het bij uitnemendheid Israëlitifche Evangelie in de Joodfche Hoofdstad zelve het licht hebbe gezien. — Ten aanzien van dat van MARCUS wordt tusfchen Rome en Alexandrië getwijfeld, offchoon de evenaar kenlijk overhangt naar de eerstgemelde wereldftad. — Aldaar is dan ook, als wij zagen, de historifche arbeid van LUCAS ten einde gebracht. — Voor de plaats der uitgave van het Evangelie van JOHANNES wordt, insgelijks nagenoeg eenftemmig bij de Ouden, het niet minder wereldberoemde Ephese gehouden. Het zeer aannemelijk denkbeeld van HUG (in zijne *Einleitung* 2ter Th. §. 67—69) dat JOHANNES zijn Evangelie op het eiland Patmos zal hebben zamengefteld, en van daar met een brief ten geleide (zijn *Eerften Zendbrief*) naar zijne geliefde Gemeente te Ephese ter verdere verspreiding zal hebben gezonden, is met het meergemelde algemeen gevoelen zeer wel beftaanbaar. Doch hoe dit zij, zoo heeft toch het viertal der Evangeliën onzes Heeren in de opgenoemde drie hoofdsteden der Israëlitifche, Griekfche, en Romeinfche wereld het licht gezien. Voorwaar! ook in dezen zin is het woord des Apostels toepasfelijk: *Deze dingen zijn in geen verborgen hoek der aarde gefchied*.

Bladz. 188. *Het valsche getuigenis voor den Joodfchen Raad bij MATTHÉUS (XXVI. 61) en MARCUS*

(XIV. 57, 58) vindt eene gewichtige, bijna noodzakelijke opheldering in een woord des Heilands, eerst door den laatsten onzer Evangelisten opgeteekend: — — Breekt dezen tempel, en in drie dagen zal Ik denzelven oprichten.

Geheel deze plaats bij JOHANNES (II. 18—22) van de reiniging des tempels en de woorden des Heilands bij die gelegenheid, geeft aanleiding tot een belangrijke vraag: Is de reiniging bij JOHANNES dezelfde die bij de *Synoptici* verhaald wordt, of is zij eene daarvan onderscheidene? in het eerste geval: staat zij bij JOHANNES of bij de *Synoptici*, op hare eigene plaats?

Dat de drie *Synoptici* die treffende handeling op eene andere dan hare wezenlijke historische plaats zouden hebben te boek gesteld, laat zich niet denken. De bijzonderheden bij elk hunner, en zeer bepaaldelijk bij MARCUS, zijn daartoe te uitvoerig en staan te kenlijk met elkander in het naauwste verband.

Evenmin aannemelijk is de onderstelling (door Dr. LÜCKE voorgestaan en ook door den Heer BROES (1) begunstigd), dat JOHANNES eene zoo machtig beduidende handeling zoo geheel buiten haar eigenlijk verband, en zonder eenige aan te geven oorzaak, van het laatste gedeelte van 's Heeren openbaar leven overgebracht zal hebben in het eerste.

(1) *Christelijk Maandschrift*, D. V. bladz. 133, in een opstel over *JESUS in edelen toorn tegen Zijne vijanden de Pharißeërs*, volgens JOH. II. 18, 19 en MATTH. XII. 38—40 te zamen vergeleken.

Niets eenvoudiger derhalve, dan dat Jesus Zijn openbaar prophetisch werk te Jerufalem en begonnen en geëindigd zal hebben met eene gezagsverrichting, zoo geheel in den geest van het Prophetisch ampt in Israël, als de zuivering van den Tempel des Heeren. Men zie GROTIUS zoowel als OLSHAUSEN.

Daar is evenwel in het verhaal van JOHANNES eene verplaatfing niet te ontkennen; doch het is alleenlijk die eener enkele en, in den samenhang des verhaals, eenigzins bijkomftige bijzonderheid, en deze zoo natuurlijk in den gang der gedachten van den Schrijver liggende, dat van *die* verplaatfing de aanleiding van zelve in het oog loopt.

Dat dan de vraag der Joden (Joh. II. vs. 18): *Wat teeken toont Gij ons* enz. en het antwoord van Jesus (vs. 19): *Breekt dezen tempel af* enz. niet bij de eerste tempelzuivering, welke JOHANNES zelve vermeldt, maar bij die laatste, welke door de *Synoptici* geboekt is, werkelijk hebbe plaats gehad, lijdt bij mij geen twijfel. Van den Heer BROES verschillende ten aanzien der eenzelvigheid der handeling bij JOHANNES en bij de *Synoptici* opgeteekend, behoudt voor mij de opmerking (*Christ. Maandschrift* t. a. p. bl. 136) hare volle kracht: « Het (bewijs) ligt in de levendige geheugenis van 's Heilands antwoord bij de Joden welke in twee gevallen aan den dag komt, de eene reis in de aanklagt, die de valsche getuigen doen in de vierfchaar van CAJAPHAS, de andere reis in het verzoek van de Joden aan PILATUS om eene wacht bij het graf, welk verzoek zij aandringen met hetgeen de Verleider nog levende gezegd had: *Na*

drie dagen zal Ik weder opstaan. Die levendige geheugenis heeft niets vreemds, zoo het antwoord van JESUS voor weinige dagen gesproken is: daarentegen, indien het ongeveer drie jaren verleden was, valt het moeilijk op te losfen."

JOHANNES dan nu, naar den aart van zijn Euangelie, vervolledigt hier de verhalen zijner Voorgangers in tweederlei opzicht. Wij leeren door hem, dat behalve de tempelzuivering die het lijden des Heilands even voorafging, ook nog eene andere handeling van volstrekt denzelfden aart den aanvang van Zijne openbaring in Israël gekenmerkt heeft. Wij leeren verder door JOHANNES dat, bij ééne dier tempelzuiveringen, JESUS gevraagd zijnde naar een teeken, die ontzachtelijke prophetische woorden aangaande Zijn eigen op handen zijnde lijden en dood heeft uitgesproken: *Breekt dezen tempel af, en in drie dagen zal Ik denzelven oprichten.* — En dat die vraag naar een teeken, en dat antwoord betrekking hebbende tot 's Heeren eigen lichaam en leven, bij deze laatste gelegenheid gewisfeld zijn, laat zich, behalve in den even aangetoonden aart der zaak, ook nog daarin hervinden, dat ook bij de *Synoptici* (Matth. XXI. 23. Mar. XI. 28. Luc. XX. 2) de Overpriesters en Ouderlingen uitdrukkelijk den Heiland vragen: *door wat macht Hij deze dingen deed?* bij JOHANNES (II. 18) luidt die vraag: *Wat teeken toont Gij ons, dat Gij deze dingen doet?*

Doch deze bijzonderheid brengt ons wederom op het spoor van eene andere eigenaartigheid bij JOHANNES. Even als zijn Voorganger en mede-Apostel MAT-

THÉUS maakt ook deze Ooggetuige geene zwaarigheid, met groote ruimte en vrijheid te werk te gaan in het plaatfen van sommige uitspraken en redenen des Meesters. Bij MATTHÉUS is, als wij zagen, het verhaal nog ongeordend, en brengt derhalve dergelijke verplaatfingen als van zelve mede; bij JOHANNES vloaide zij voort uit een juist tegenovergefteld beginfel: door de verhalen der *Synoptici*, bepaaldelijk van LUCAS, was de historische orde, toen het vierde Evangelie gefchreven werd, reeds genoegzaam vastgefteld. Hier kon derhalve zonder gevaar van misverftand of verwarring, menig woord des Heeren het zij ingevoegd het zij herinnerd worden bij andere gelegenheden, als waarbij zij werkelijk uitgesproken zijn. Dus bracht, als wij zagen, het verhaal der *eerfte* tempelzuivering den gewijden Schrijver het prophetisch woord van JESUS omtrent Zijn eigen aanftaanden dood voor den geest en in de pen, offchoon dat woord eerst bij eene *tweede* gelijkfoortige handeling gehoord is. — Dus, elders (I. 43), verplaatst hij het woord des Heilands: *Gij zijt* PETRUS, hetwelk bij MATTHÉUS (XVI. 18) eerst merkelyk later, d. i. op de belijdenis des geloofs van dien Apostel volgt, reeds op zijne eerste ontmoeting met den Meester. Niets kenlijker dan dat hier bij MATTHÉUS het woord in zijnen historifchen Zusammenhang staat; maar daar de naamgeving aan PETRUS toch wel reeds vroeger, reeds van den beginne, in het hart en in het voornemen des Heeren lag, zoo verbindt de Apostolifche Evangelist, overeenkomstig de vrijheid van den Heiligen Geest door welken hij fchrijft, die naamgeving met den eerften blik door JESUS op den

zoon van Jona geworpen: JESUS hem AANZIENDE zei-
de: *Gij zijt Simon, de zoon van JONA; Gij zult ge-
naamd worden CEPHAS, hetwelk overgezet wordt*
Petrus.

En dergelijke verschikkingen zijn er wellicht meer in
het Evangelie van JOHANNES, die dan de STRAUSSSEN en
hunne geestverwanten als zoo vele blijken het zij van de
onbestaanbaarheid der Evangelieën onder elkander, het
zij van de onechtheid van het vierde opwerpen, ter-
wijl zij juist tot de fijnste blijken behooren en van
de echtheid dezer Schriften, en van die Goddelijk-
wijze verdeeling van gaven en roeping tusschen de
Evangelisten, waarbij aan *dezen* de naauwkeurige
historische toedracht, aan *genen* het zakelijke verband
van woorden en zaken, aan *een' anderen* wederom
de innerlijke geestelijke samenhang der dingen ter
opteekening werden toebetrouwd, op dat de ééne en
onverdeeldbare waarheid alzo van *alle* hare zijden
mocht worden gekend.

Bladz. 190. *Een bloot menschelijk Leeraar, So-
CRATES, zal door PLATO zoo veel dieper zijn opgevat,
en daarom noodwendig anders beschreven zijn,
als door XENOPHON, zonder dat uit dit verschil iets
ten nadeele of van de echtheid van beider Schrif-
ten, of van de getrouwheid van beider voorstelling
wordt afgeleid.*

Zeer goed merkt KRABBE aan in zijne reeds aange-
haalde *Vorlesungen* (S. 55): « Der Xenophontische
Sokrates ist von dem Platonischen eben so verschieden
als der Synoptische von dem Johanneischen Christus.

Und hat es Zeiten gegeben, in welchen man glaubte, daß der Xenophontische Sokrates seinem Urbilde mehr entspreche als der Platonische, so hat man doch seit längerer Zeit bereits eingesehen, daß in dem Platonischen Sokrates die größere historische Wahrheit sei, gerade weil Platon, da er innerlich mit seinem Lehrer verwandter war, auch tiefer die Persönlichkeit desselben aufzufassen vermochte; daselbe gilt von Johannes in weit umfassenderem Sinne, denn wenn es sich beim Sokrates handelte um die Darstellung einer menschlich großen Persönlichkeit und des Reichthums ihrer Individualität, wenn es darauf ankam, zu zeigen, wie er das Sittliche zum Mittelpunkt aller menschlichen Bestrebungen machte, und wie er eine besonnene Selbstorientirung als den Weg bezeichnete, auf welchem das menschlich höchste zu erstreben sei: so handelt es sich bei Christo um die Darstellung einer Persönlichkeit, an die kein menschliches Maaß gelegt werden kann, und wo auch das lebendigste Hineinleben die Fülle der Göttlichen Wesenheit, die in ihm war, nicht völlig aufzunehmen und aus sich herauszustellen vermag. Es konnten daher die Synoptiker, welche von andern Gesichtspunkten aus das Bild Christi entwarfen, wohl auch verschiedene Umrisse desselben geben, und Johannes konnte sehr wohl, indem er dem Zuge der Liebe folgte und das innre Geistesleben des Herrn zu schildern bemüht war, die Darstellung der Synoptiker in ihrer nationalen Wirklichkeit und in der mehr äusseren Entwicklung der Thatfachen voraussetzen." Zeer te vergeefs zoekt STRAUSS (Th. I. S. 737. 3te Auflage) de kracht van

dit voorbeeld, die hij zelve zeer wel gevoelt, te ontwijken, door nog tegen te werpen, dat juist hierdoor « die Zeichnung Jesu im vierten Evangelium einer Ergänzung aus den drei übrigen Evangelien bedarf, und sich somit als eine einseitige erweist.” Die *eenzijdigheid* toch, in een gezonden zin, dat is als beschouwing van ééne der zijden der veelzijdige waarheid, kan gaarne toegegeven worden, en de wederzijdsche vervollediging van de *Synoptici* door JOHANNES en van JOHANNES uit de bij hem onderstelde *Synoptici* is meermalen door ons op den voorgrond gesteld.

Bladz. 191. *Van deze geestelijke of weder-geboorte van zondige menschen is immers, naar geheel de leer des Nieuwen Testaments, de wondergeboorte des Onzondigen de grond, het voorbeeld, de verwervende en bewerkende oorzaak.*

De geboorte van den nieuwen mensch wordt bepaaldelijk in de Schriften van JOHANNES eene *geboorte uit God* genoemd; en ook JESUS, als mensch, is *ontfangen uit den Heiligen Geest*. Ziedaar het punt van overeenkomst tusschen den Verlosfer en Zijne verlostten. Maar nu het punt van tegenoverstelling, dat maar al te vaak in de Theologische Wetenschap wordt voorbijgezien. JESUS, van zich zelve *de Zoon van God* zijnde, wordt om der menschen wille *Zoon des menschen*;— de mensch uit kracht der zonde *buiten God* geboren, wordt, als hij CHRISTUS door het geloof is ingeplant, uit kracht dier inplanting (dier wedergeboorte) *kind van God*. En zoo ook verder en dieper: CHRISTUS die geene zonde heeft, wordt *zonde* gemaakt voor

menſchen, — menſchen, die enkel *zonde* hebben van zich ſelfen, worden, in Hem geloovende, *rechtvaardigheid Gods in Hem* (2 Cor. V. 21). — Door deze Goddelijke ruiling: overneming van *onze zonden*, overbrenging van *Zijne gerechtigheid*, — intrede in *ons* menſchelijk leven, inplanting in *Zijn* Goddelijk Zoonſchap, — worden zondaren zalig, worden menſchen kinderen Gods.

Bladz. 206. *Wie dan die JOHANNES, bijgenaamd ZOON DES DONDERS, kon nevens de diepte der Goddelijke liefde, zoo krachtig tevens doen uitkomen den Goddelijken toorn?*

Kerkvaders en Uitleggers verklaarden allezins eigenaartig dien naam van *Boanerges* of *zonen des donders* (Marc. III. 17) uit de overeenkomst tuſſchen het majestueuſe en verhevene van den donder, en de hooge kracht van ernst en heiligen ijver, door de beide zonen van ZEBEDÉUS in hunne Apostoliſche bediening betoond. Het federt eenigen tijd ingedrongen denkbeeld dat die toenaam, door den liefdevollen Meester aan twee zijner uitnemendſte jongeren gegeven, eene berisping van hun gezag (Luc. IX. 51—59) zoude uitdrukken, (en mitsdien een verkeerde richting van hunnen geest in de Gemeente zoude moeten vereeuwigen!) is bepaaldelijk tegen Dr. LÜCKE krachtig beſtreden door Prof. LANGE in zijn meermalen aangehaald Opſtel *Ueber die Authentie der vier Euangeliën* in de *Studien und Kritiken* van 1839. Op de meest voldoende wijze heeft OLSHAUSEN het geheele punt opgehelderd in zijn *Bibl. Commen-*

tar op Luc. IX. 55, 56, aldus: « Es ist ganz ohne Beispiel im N. T. und überhaupt in der Biblischen Geschichte, daß ein Tadel so ausgedrückt wäre, daß dem Getadelten ein feiner Fehler ausdrückender Name beigelegt wird, am wenigsten ein Tadel, der eine keineswegs an sich böse und strafbare That trifft, wofür man freilich oft die Aufwallung der Jünger hält, sondern eine momentane Verkenning des neuen Standpunkts im Reiche Gottes. Sodann ist gegen die Annahme, daß der Name *ῥίος βροτῆς* einen Tadel involvirt, die Stellung des Namens Mr. III. 17. Er steht ganz mit dem Namen Petrus, die dem Simon ertheilt ward, parallel, und darnach ist schwer glaublich, daß der erste Name ein lobendes, den geistlichen Character des ersten Apostels bezeichnendes, der andere ein tadelndes Beiwort seyn könne. Es ist dies um so weniger zu denken, wenn man erwägt, daß die Mr. III. 17. zuerst genannten und mit Beinamen versehenen drei Apostel eben diejenigen sind, welche dem Herrn am nächsten standen. Dieser Umstand leitet darauf hin, daß die Kirchenväter ganz richtig sahen, wenn sie in dem Namen *ῥίος βροτῆς* eine Schilderung des geistlichen Characters der beiden Söhne des Zebedäus erkannten. Dann gewinnt der Beilegung der Namen für die Apostel dieselbe Bedeutung, welche die neuen Namen (Abraham, Isaël, für Abram, Jakob,) im A. T. haben; sie characterisiren den neuen Menschen, sind gleichsam die Symbole der neuen Natur. (Jes. LXII, 2. LXV, 15. Offenb. II, 17.) In wie fern nun der Name *ῥίος βροτῆς* eben auf die Persönlichkeiten des Jakobus und

Johannes pasfte, ist rüchfichtlich des erfteren gar nicht nachweisbar, da von demfelben nichts erzählt wird; in Beziehung auf Johannes fcheint die zweckmäßige Wahl des Namens aber fehr zweifelhaft, in dem man fich gewöhnt hat, fich Johannes als fehr weich vorzuftellen; allein es ift fchon öfter bemerkt, daß man den Character des Johannes gewifz irrig beurtheilt, wenn man ihn fich als einen weichlichen denkt; alle feine Schriften bezeugen, daß bei aller Milde und Sanftmuth doch eine große Erhabenheit der Gedanken und Schärfe des Ernftes gegen das Böfe in ihm ruhte, und diefe foll eben durch jenen Beinamen bezeichnet werden, in dem die Vereinigung der Kraft mit der Demuth (bei Petrus), der Entfchiedenheit und Schärfe mit den Sanftmuth (bei Jacobus und Johannes) eben ihre neue Natur begründete." En in eene aantekening: « Man lefe namentlich den erften Brief des Johannes; derfelbe ift voll von göttlicher *βουλή*, fo wohl rüchfichtlich der Schilderung des echten Geistes als auch des falchen. (verg. IV. 1.) Wer die Apocalypfe für eine Johanneifche Schrift hält, wird den Character der geiftigen Kraft auch in diefer nicht vermiffen."

Bladz. 208. *De geuite bezwaren werden door den man zelven, die ze eerst geopperd had, openlijk terug getrokken.*

BRETSCHNEIDER.

Bladz. 210. *Wat de Openbaring betreft, zonder bepaald opzet om de Goddelijke echtheid van dit*

verheven Boek hier te handhaven, worden wij als van zelve geleid, enz.

Geen boek in geheel de Schrift, waaromtrent de historische getuigenissen meer eenstemmig de echtheid bevestigen, dan de *Openbaring* van JOHANNES. Zelfs de bestrijders der echtheid (bij name Dr. LÜCKE) op inwendige gronden, zoo zij meenen, erkennen dit thands volmondig. Van waar intusfchen de miskenning dier echtheid, welke door de veelvuldige harmonijen tusfchen het *Evangelie* en de *Openbaring*, van welke wij hier sommige ter loops deden opmerken, zoo kenbaar en tastbaar is? Onzes inziens, om dat bij alle éénheid tusfchen de beide Schriften ook een zeer in het ooglopend verschil niet voorbij gezien worden mag. Maar juist dat verschil is van zoodanigen aart, dat het in gelijke mate *de éénheid des Schrijvers* en *het onderscheid van stof en standpunt* doet uitkomen. In het *Evangelie* is JOHANNES de Getuige van gebeurde zaken, in de *Openbaring* is hij de Propheet van nog aanstaande. In het *Evangelie* is hem, in tegenoverftelling van de *Synoptici*, het Koninkrijk van CHRISTUS, het oordeel Gods, zelfs het leven en de opstanding der geloovigen soms, iets innerlijks, geestelijks, individueels; in de *Openbaring* staat dat alles hem voor oogen in zijne uiterlijke, zichtbare, wereldrichtende heerlijkheid.

Dat hij in zijn historisch *Evangelie* zijn eigen persoon alleenlijk *aanduidt*, in zijne Prophetische *Openbaring* zich uitdrukkelijk *noemt* (I. 9): *Ik JOHANNES*, lag dan ook in den aart der zaak. Zoo deden toch insgelijks de Schrijvers van het Oude Testament:

niet de Geschiedschrijvers maar de Propheten in Israël plaatsten hunnen naam aan het hoofd.

In deze zelfde verhouding der *Openbaring* van JOHANNES tot de prophecy des Ouden Testaments ligt ook het onderscheid van taal en stijl tusſchen de beide Schriften, waarop men zich dikwerf tegen de eenzelvigheid van beider oorsprong beroepen heeft. Want om niet te zeggen, dat de onderzoekingen en van WINER en van LÜCKE zelve het verschil van taal tusſchen het Evangelie en de Openbaring merkelyk minder hebben doen bevinden, dan men daarvan wel hoort opgeven, zoo lost zich dat verschil, hoedanig dan ook, volkomen op in de aanſluiting van laatstgemeld Boek aan de taal van Israëls Propheten. Ook hiervan had de altijd ſcherpziende HUG reeds iets gevoeld en een wenk gegeven in zijne *Einleitung* (Th. II. §. 189.): « Was aber weiter die Sprache des Buches betrifft, ſo iſt er weniger die Sprache des Johannes ſelbſt, als die der Propheten. — Da wo er aber ſelbſt redet, mußte er ſich nothwendig bemühen; ihrer Schreibart und Diction, ſo ſehr es möglich war, nahe zu kommen, um die Gleichförmigkeit des Tones zu erhalten:” (neen! maar dit geſchiedde van zelf.) « Diejenigen können alſo recht haben, welche behaupten, die Apocalypſe habe den Styl des Johannes nicht; nur müſſen ſie ſich hüten, ihm darum das Buch abzuprechen, welches abſichtlich aus fremden Bildern zuſammengeſetzt iſt. — Oder ſie müſſen nicht etwa die Verſchiedenheit der Schreibart aus der Vergleichung der Apocalypſe mit dem Evangelium oder den Briefen darthun wollen; denn der

einfache historifche Styl, oder die Sprache der freundschaftlichen Mittheilung ift gar nicht das *tertium comparationis*, nach welchem man über den Urheher eines poëtifchen (lees: *prophetifchen*) Werkes ausfprechen kann."

Intusfchen zagen wij reeds in het Evangelie (bl. 176—178 boven) die zelfde zamenvoeging van het Hebreeuwfch en Griekfch element, welke op ruimer fchaal het eigenaartige van de taal der Apocalypfe uitmaakt.

Hoe diep voorts reeds in JOHANNES Evangelie het prophetifche element ligt, dat zich in alle zijne volheid in de *Openbaring* ontwikkelt, bleek ons insgelijks reeds in de *Voorlezingen* (bl. 167 en volg.). Men denke hier voorts nog aan het laafte gedeelte van Hoofdf. XXI. van het Evangelie. Van wederzijde vonden wij de onmifkenbare grondtrekken van den Evangelist telkens wederom terug in den Propheet.

Dat het *Evangelie* in orde van tijd de *Apocalypfe* voorafgegaan is, blijkt genoegzaam uit de plaats waarop laatftgemelde Gezichten aan den geliefden Apostel te beurt vielen (Openb. I. 9). Zijne ballingschap toch op Patmos zal thands niemand licht vroeger ftellen dan de regering van Keizer Domitian, in den tijd dus van des Zienders hoogst gevorderden ouderdom. Neemt men, volgens de meermalen vermelde onderftelling van HUG aan, dat het Evangelie op Patmos gefchreven is, zoo is niets eenvoudiger dan dat de Openbaringen aan JOHANNES op dat zelfde eiland en in hetzelfde tijdvak te beurt gevallen, later bij zijn

te rug keer te Ephese door hem beschreven geworden zijn. Is daarentegen het Evangelie van eenigzins vroeger dagteekening dan de ballingschap, dan loopt de volgorde tusfchen de beide boeken nog zoo veel te meer in het oog. Majestueus wordt aldus en de loopbaan van JOHANNES en de Schrift van Oud en Nieuw Testament befloten met dat volheerlijke Boek der Openbaring van 's Heeren toekomst en heerlijkheid.

En hiermede stemt juist dat onderscheid in de taal te zamen, hetwelk tusfchen het *Evangelie* en de *Openbaring* van JOHANNES niet geloochend worden mag. Zoo ongeestelijk, om niet te zeggen ongerijmd, het denkbeeld van sommigen is, dat het Evangelie in zoo veel zuiverder Grieksch zoude geschreven zijn, om dat het zoo vele jaren later opgesteld zal zijn dan de Openbaring, — zoo eigenaartig is de opgemerkte sterk-Hebreeuwfche tint in een Boek, dat zich in allen deele als het ware weder ombuigt naar MOSES en de Propheten, naar Jerufalem en het volk der twaalf stammen, naar Eden en den Boom des levens (Openb. VII. XXI. XXII). Goddelijk heerlijke cirkel, waarvan altijd JESUS CHRISTUS, de van en voor alle eeuwen Beloofde en Bedoelde, het levend, eeuwig gezegend Middelpunt is.

Bladz. 228. *Het Eerste, eene verkondiging van JESUS CHRISTUS als Propheet en Koning enz.*

Men kan deze lijnen altijd verder verlengen. Wij zagen (ook in de vergelijking der Lijdensverhalen) hoe bij MATTHÉUS, de Christus ons als opgaat uit het Oude Testament, het zij aangebeden of verraden, ver-

laten of verheerlijkt, altijd omstuwd van de propheeten; die van Hem getuigen, — als den *Propheet gelijk* MOSES, maar die de wet Gods in haren hoogsten geestelijken zin verklaart en hare vervulling vordert en aanbrengt, — als den Koning, ZONE DAVIDS, die de nederigen en nooddriftigen verschoont en verhoogt, — als den EMMANUEL, *God met ons*, die alle macht heeft in den hemel en op aarde, het Koninkrijk der hemelen door Zijne heilboden tot aan de einden der aarde laat verkondigen, den Doop in den driemaal heiligen Naam onder alle de volken laat toedienen, met de Zijnen is tot de voleinding der eeuwen; bij MARCUS zagen wij hoe al dat Goddelijke tot in de fijnste bijzonderheden geopenbaard werd in eene ware en wezenlijke menschheid, en als door het kanaal dier aangenomene menschheid werkt; bij LUCAS ontferming, genezing en vergeving; van den grooten Hoogepriester en Heiland uitgaande over de menigte der zondaren, der krankten, der armen, der hulpeloozen, der weduwen en weezen, der Samaritanen, der veroordeelden en om hunne misdaden reeds gekruisigden; bij JOHANNES het levende persoonlijk Woord dat van God uitgaat, vleesch wordt, lijdt, sterft, opstaat en tot den Vader wederkeert, — den Zoon, die één met den Vader, de Zijnen opzoekt en vergadert, bij name roept, en tot de éénheid, die in Hem is, bewerkt. En deze viervoudige voorstelling, die veelvuldige heerlijkheid is evenwel altijd het getuigenis aangaande een Eenigen, in wien alleen dat alles kon zijn, was en is.

Bladz. 236. *Nu, dat zelfde wat in de verschijning van JESUS CHRISTUS den Middelaar zich in alle volheid openbaart in Zijn Persoon, dat zelfde spiegelt zich af, vindt zich te rug — in de Schrift, enz.*

Ik vind dit denkbeeld dus uitgedrukt door een ongenoemden Franschen Schrijver: « Il nous semble que cette doctrine de la nature du Christ n'est pas sans analogie avec celle de la nature de l'Écriture Sainte. Elle est aussi divine dans le sens le plus réel et le plus positif; elle est la parole de Dieu, l'œuvre du Saint Esprit, le produit d'une inspiration immédiate. Il est certain en même temps, que tout en maintenant avec sollicitude ce côté de la vérité, nous n'avons pas plus le droit d'en sacrifier l'autre côté, et de nier la nature humaine de la Parole de Dieu, que de nier l'humanité du Sauveur. Loin de là, il y a devoir égal d'insister sur ce point, et la force du dogme consiste à admettre et à reconnaître les deux faces du même fait, ces deux natures de la révélation, sans réticence et sans crainte, pour les réunir dans leur glorieuse unité. — En effet, du moment même où l'Être suprême dans Ses compassions éternelles résolut de parler à l'homme, Sa parole dut se faire humaine pour pouvoir entrer en contact avec nous, nous instruire, nous consoler, nous vivifier. Il ne s'agissoit pas d'une révélation immédiate de l'Esprit de Dieu à l'esprit de l'homme, mais d'une parole parlée, écrite, c'est à dire, revêtue de mots, d'expressions, de phrases, d'un langage enfin, déjà en usage parmi les hommes. Première condition que la Parole divine a acceptée, ou plutôt, à laquelle elle

a daigné se soumettre pour descendre à notre portée. — Mais il y a plus. L'Esprit de Dieu n'a point parlé par les organes qu'Il s'est choisis, d'une manière vague et abstraite, mais en vue directe de certaines circonstances temporaires, *renfermant ainsi son sens éternel et universel dans les limites d'une application d'abord toute spéciale*. Esaïe prédisant la naissance du Messie pour la consolation d'Israël et la gloire de l'Eglise (VII. 10), veut d'abord donner un signe au roi Achaz; Saint Luc se propose d'abord d'instruire Théophile; Saint Paul écrit aux Galates pour les rappeler des erreurs du Judaïsme, dans lequel ils retombent; aux Corinthiens pour mettre fin aux abus qui déshonorent l'Eglise de Corinthe, à Philémon pour lui recommander Onésime. Seconde condition à laquelle s'assujettit l'Esprit du Dieu manifesté en chair. — Ainsi d'abord la condition d'une langue humaine, déjà parlée, déjà toute faite, que l'Esprit Saint ne crée pas, mais qu'il emprunte. Puis, celle de certaines circonstances historiques, au milieu desquelles vivent et écrivent les organes de cet Esprit, en vue immédiate et directe desquelles ils agissent, parlent et enseignent. C'est là ce que nous avons appelé la nature humaine de la révélation, son côté terrestre, le point en un mot, par lequel elle entre en contact avec nous, notre monde, notre être spirituel. Or il est évident, nous le répétons, que si ces réflexions sont vraies, l'Eglise et chaque chrétien individuellement doit se garder de sacrifier cette face de la Parole, même à sa nature divine, mais doit insister *sur l'une et sur l'autre* avec autant de soin et de scrupule qu'elle en

a toujours mis à repousser les doctrines tendant à nier soit l'humanité soit la divinité de Christ." *Archives du Christianisme*, 8 Fév. 1840.

Bladz. 241. *Zoude de belofte van den Heiligen Geest in alle waarheid, aan de Apostelen wel gegeven zijn voor het geval van mondelinge prediking en verantwoording, maar niet zijn verstaan geworden voor dat gedeelte van hunnen arbeid, hetwelk bestemd was voor de eeuwen?*

Juist deze *bestemming* der Schriften van het Nieuwe Testament voor de eeuwen is het geen door Ds. STUFFKEN in zijne bij Teyler bekroonde Verhandeling over de *Kerkelijke overlevering* stelselmatig ontkend wordt. Volgens de daar (bepaaldelijk in Hoofdst. III) ontwikkelde begrippen, kenden de Apostelen en geloovigen van dien eersten leeftijd geene andere *Heilige Schriften* dan die des Ouden Verbonds; en was het geenszins de bedoeling der Schrijvers hetzij der Evangelieën, hetzij der Brieven, dat hunne Schriften ooit op ééne lijn met die hunner Oud-Testamentische Voorangers zouden gesteld worden, dat is, als onfeilbare kenbronnen der Christelijke Openbaring zouden worden geacht. Verre van hen was de gedachte, om voor de mondelinge prediking eene schriftelijke in de plaats te stellen; alleen het Oude Testament en de woorden van CHRISTUS hadden bij de Apostolische kerken gezag. — Bij deze begrippen, waarvan de noodzakelijke gevolgtrekking voor oogen ligt, is geheel voorbijgezien: 1° het noodzakelijk verband tuschen de Schriften des Ouden Testaments en den schriftelijken

arbeid der Apostelen en Evangelisten des Nieuwen; 2^o de bedoeling niet der menschen alleen, maar van God, en het deel des Heiligen Geestes in de wording der Schriften; 3^o het innig verband tuschen Woord en Schrift, de van God gewilde en bewerkte overgang van het gesprokene tot het geschrevene Woord.

Wat *het eerste* dezer punten betreft, hoe kon het anders, van het oogenblik dat Apostelen en Apostolische mannen de geschiedenis en de leer van CHRISTUS op schrift brachten, of die Schriften moesten als van zelve beschouwd worden zich onmiddelijk aan te sluiten aan de (erkende) Goddelijke Boeken des Ouden Verbonds? hoe kon het anders, of de Gemeente des Nieuwen Testaments, zoo dra zij *schriften* ontving van mannen, die door den Heiligen Geest geleid en geleerd werden in hunne *prediking*, moest aan die Schriften eene en dezelfde geaardheid toeschrijven, met de Boeken der aloude Propheten en gewijde Schrijvers in Israël? De toepassing der uitspraak 2 Tim. III. 16, 17. ook op de *schriften* van Leeraren als PAULUS, JOHANNES, PETRUS, MATTHÉUS enz. kon, uit den aart der zaak niet uitblijven; de wettigheid dier toepassing ligt in de behoefte, die ook de Gemeente des Nieuwen Testaments aan schriftelijke gedenkteekenen van 'sHeeren leven en openbaring had, — ligt in de eenheid van het plan der Goddelijke wijsheid, zoo onder de oude als onder de nieuwe bedeeing, om door Zijne gezanten niet slechts tot hunne tijdgenooten, maar tot alle volgende eeuwen te spreken. Ligt zij ook niet in die karakteristieke onnavolgbare manier, waarop de hoogste waarheid steeds met den hoogsten

eenvoud in de beiderlei Schriften wordt voorgesteld? Te recht heeft iemand daaromtrent gezegd: « Es giebt einen heiligen Styl, den trotz aller sonstigen Eigenthümlichkeiten alle heilige Schriftsteller mit ein ander gemein haben, — eine Schreibart, eine Redeweise, wie wir sie sonst nirgends finden; es gibt eine Sprache des Geistes, von deren eigentlichen Wesen, Kraft, Nachdruck, Schönheit, Richtigkeit und Zweckmäßigkeit, diejenigen wenig oder nichts wissen und fühlen, die nicht verstehen, was des Geistes Gottes ist, wenn sie auch noch so gelehrt sind.” SANDER, *Etwas über den eigenthümlichen Plan von den vier Evangelisten*, S. 68. — Hoe het zij, de Schrift des Nieuwen Testaments, een zoo kennelijk uitvloesfel en uitspruitfel van die des Ouden, kan toch wel van deze laatste niet losgerukt worden in de toepassing dier uitspraak, welke *alle de Schrift* verklaarde te zijn *van God ingegeven* en daarom *nuttig* (liever *dienstig*, ὠφελιμὸς) *tot leering, wederlegging, verbetering, onderwijzing die in de rechtvaardigheid is*. Men vergelijke nog 2 Pet. III. 15, 16.

In het opgemerkte ligt reeds ons *tweede* punt besloten: de vraag is niet zoo zeer, wat de Apostelen bedoelden, maar wat God vóór had, als zij tot de Gemeenten, die toen waren, in uitvoerige verhalen of Brieven de hun toebetrouwde Openbaring, het getuigenis van hetgeen zij gezien, gehoord, getast hadden, uit kracht van hun ambt en roeping nederlegden. De Schrijvers des Nieuwen Testaments behoeften toch wel zelve niet te weten, dat nog over achttien honderd jaren, — dat in een groot gedeelte eener toen of niet of naauwlijks bekende wereld, — hunne

Schriften te zamen met die des Ouden Testaments zouden gelezen en onderzocht worden, — om te mogen gevoelen en weten, dat zij schreven onder de leiding en drijving van den Heiligen Geest! En dat zij daaraan niet twijfelden, bewijst de geheele toon van hunne voordracht, bewijst de belofte die hun geschonken was voor hunne geheele Evangeliebediening, die ten aanzien van het onderwijs der latere geslachten, toch wel noodwendig zich ook tot de *schriftelijke* verkondiging uitstrekken moest.

Doch *ten derde*, de noodzakelijke betrekking tusschen *het Woord*, mondeling overgeleverd, en het authenticeren dier overlevering door de schriftelijke opteekening was een bij de Apostelen en heel de Israëlitische bedeeing, uit welke het Nieuwe Testament zijnen loop neemt, ondersteld fundament. Van den beginne toch was het Woord (niet gelijk de Rabbijnsche en Catholijke richting wil) gedeeltelijk op schrift gebracht, gedeeltelijk bij mondelinge overlevering bewaard gebleven, maar God had aan Zijnen knecht MOSES, aan Zijne knechten de Propheten, na de voorafgegane mondelinge mededeeling, dat veel beteekenende bevel gegeven: *Schrijf!* hetwelk wij dan ook wederom met zoo vele woorden te rug vinden in het laatste Boek des Nieuwen Testaments (zie bladz. 234, 240 hier boven). Zoo werd het *Woord*, dat de eeuwen doorleven moest, als het ware in het zout gezet, en tegen alle inkruipende vervalsching of verbastering beveiligd, door zijne blijvende belichaming in de *Schrift*.

Het is miskenning alzoo van alle éénheid en harmony in Gods Openbaring, de Schriften des Ouden Ver-

bonds, naar der Apostelen uitdrukkelijke uitspraak, als ingegeven aan te nemen, en eene gelijke *Theopneustie* te ontzeggen aan die des Nieuwen. Of beschouwt men eigenlijk geheel dat denkbeeld van Theopneustie als Joodsch? het zij zoo, het is dan even Joodsch, als ons VAN DER WILLIGEN bewezen heeft, dat *alles* in het Nieuwe Testament van oorsprong en natuur Joodsch is. Die Gods Woord en Openbaring zoo niet wil, die zegge ons dan, waar zij elders of anders zijn te vinden. Maar even als zich God zelven geopenbaard heeft in eene aangenomene menschheid uit de Joden, zoo is ook geheel Zijne Openbaring aan menschen, in oorsprong en uitdrukking, in vorm en aanleg, Israëlitisch. Die dat Israëlitische van het Nieuwe Testament wil uitziften en door iets anders vervangen, behoudt, als wij gezien hebben, bij eene consequente doorzetting van het beginfel — niets! O! het is een groote heilverborgenheid — die uitverkiezing van Abrahams zaad, om te zijn tot het eenig ware en blijvende kanaal van alle Gods geestelijke weldaden door alle eeuwen heen. Men leze en herleze Rom. IX. X. XI.

Bladz. 241. *Of zoude een MARCUS of LUCAS beter dan de twee Apostolische Evangelisten eene hoogere roeping, eene hoogere verlichting, eene hoogere bestiering hebben kunnen misfen?*

De gave van den Heiligen Geest was toch wel geenszins beperkt bij de Apostelen, maar werd tot onderscheidene krachten, diensten, werkzaamheden, aan de geloovigen geschonken, naar de mate die zij behoefden tot hunnen arbeid in de opbouwning der Ge-

meenten des Heeren. Zekerlijk was die gave in onderscheidene mate aan de verschillende leden van het geestelijk lichaam toebedeeld (1 Cor. XII. blijft in deze stoffe hoogst gewichtig), maar de toegezegde leiding en ingeving van den Heiligen Geest was daarom niet meer of minder krachtig, volledig, en onfeilbaar, als zij aan Apostelen en als zij aan Evangeliefchrijvers van mindere uitnemendheid in de Gemeente gegeven werd. Niet de persoonlijke betrekking, maar de behoefte van de zaak en van den arbeid zelve is de maatstaf der Goddelijke mildheid in het verleenen Zijner gave. Een Evangelist als MARGUS of LUCAS werd op geen minderen voet uitgerust met al het noodige tot daarstelling van een *volmaakt-waarachtig* verhaal, als de Apostelen MATTHEÛS en JOHANNES. Hunne schriften derhalve hebben, daar zij gelijkelijk uit God zijn, even hetzelfde historisch en leerftellig gezag. — Men overtuige zich alleenlijk van de werkelijke *behoefte*, die een positief op historische waarheid berustend Christendom van den beginne en voor alle volgende eeuwen, aan volftrektelijk en in alles vertrouwbare getuigenissen van hetgeen *werkelijk* gebeurd en geleerd is, noodzakelijk had.

Bladz. 242. *Het is de Heilige Geest —, die den Schrijver — den waren zin en meening van CHRIS-
TUS en Zijn Woord bekend maakt.*

Men vergelijke het herinnerde (D. I. Bladz. 333, 334), dat wij JESUS noch in daden, noch in woorden, historisch anders kennen dan middelijk door Zijne Apostelen en Evangelisten; en, in de Aanteekeningen op

datzelfde Deel (Bladz. 389): « dat de miskenning van den Heiligen Geest en in de Apostelen en in de Schriften, het grondgebrek is bij die richting onzer heden-daagfche Theologie, welke de leer van CHRISTUS van die *der Schrijvers* des Nieuwen Testaments onderneemt te fcheiden en te fchiften."

Wij hadden hier de poging voor den geest, welke vooral in het Groningsche Tijdschrift zich openbaart in ons land, om tot eene bepaling te geraken, wat in deze Schriften als leer van CHRISTUS, wat daarentegen als leer of opvatting der Apostelen en Discipelen is te beschouwen. Dergelijke onderscheiding is om meer dan eene reden en onnut en bedriegelijk. *Onnut*, omdat Hij die tot de Apostelen gezegd heeft: *Wie u hoort, die hoort Mij*, — die beloofd heeft, dat zij zouden leeren en fpreken niet uit zich zelve, maar door *den Geest des Vaders, den Geest van CHRISTUS* (den Heiligen Geest) *in hen*, — daardoor zelve de allervolkomenfte éénheid tusschen Zijne leer en die der Apostelen heeft gewaarborgd. Maar ook *bedriegelijk*, om dat zij eene andere verhouding tusschen het Woord van CHRISTUS en de Schriften Zijner getuigen onderstelt, dan die werkelijk bestaat. Deze Schriften toch bevatten geene onderwijzingen, aan die van JESUS zelve *toegevoegd*, maar zij zijn de authentieke verklaring, de van God gegevene ontwikkeling van hetgeen JESUS CHRISTUS mondeling en door de daad van Zijn leven, sterven, en herleven heeft geleerd. Wij bezitten *de leer des Heeren* volgens de opvatting en beschrijving der Apostelen (de zuiverheid dier opvatting en beschrijving altijd, als gezien is,

gewaarborgd door den Heiligen Geest!) even gelijk wij *het leven des Heeren* bezitten in de onderscheidene maar zamenstemmende getuigenissen der Evangelien. Wij hebben de leer van JESUS wedergegeven door PAULUS, en door PETRUS, en door JOHANNES, enz. maar wij hebben daarom geene onderscheidene leer van JESUS en van PAULUS, van JESUS en van PETRUS, van JESUS en van JOHANNES. Het woord en de Persoon zelve van JESUS is als *het licht*, de voorstellingen der Apostelen en Schrijvers des Nieuwen Testaments zijn als *de kleuren*. Het licht bevat dat gene in zich, waar alle kleuren uit worden, maar juist daarom heeft het zelf *geen* kleur. Te onderscheiden derhalve tusschen de leer van JESUS zelve, en die der uit Zijne volheid ontvangende Schrijvers van het Nieuwe Testament is als of men wilde onderscheiden tusschen de kleur van het licht, en de kleuren der door dat licht bestraalde voorwerpen. Het verspreide en door de voorwerpen onderscheidenlijk ontvangen en terug gekaatst licht, maakt het onderscheid der kleuren; de hereeniging der kleuren brengt terug tot de ééne onverdeelde en zuivere lichtstraal. En hiermede vervalt dan wel de opmerking van het Groningsche Tijdschrift (1842. bl. 572), dat, « indien de persoon en het leven van JESUS veel te groot en te veelzijdig was, dan dat een der Evangelisten dien rijkdom geheel zoude hebben kunnen wedergeven, nog veel meer de voorstellingen en begrippen, en dus *de leer* der Apostelen en andere Schrijvers des Nieuwen Testaments van die van JESUS moeten onderscheiden worden, als verreweg de verhevenste en rijkste tevens?" De gelijkstelling is on-

juist. Wij hebben in de beschouwing en vergelijking der Evangeliën toch wel niet onderscheiden en tegen over elkander gezet het wezenlijke *leven* en *den persoon* van Jesus en de onderscheidene beschrijvingen daarvan door de vier historische Schrijvers, maar wel de vier onderscheidene wijzen, waarop zij van dat zelfde leven, van den zelfden persoon getuigenis geven. Even zoo, zal men zeer wel de onderscheidene zijden mogen en kunnen bestemmen, van welke elk der Apostelen ook de *leer* van Jesus heeft doen uitkomen, maar daaruit zal nimmer geboren worden een onderscheid of sifting tusschen de leer des Heeren en die der Apostelen, maar alleenlijk eene (ook hier altijd harmoniëerende) verscheidenheid tusschen de onderscheidene Apostelen. De leer der Apostelen is niet iets toegevoegd *aan* die van Jesus, maar het is die leer zelve, uitgebreid, ontwikkeld, toegepast in het oneindige. Joh. XIV. 12—15.

Van daar dan ook, dat eigenlijke *letterlijke* woorden van den Heere in het onderwijs en de Brieven der Apostelen zoo hoogst zelden voorkomen. Geen wonder. *Alles* wat zij leeren zijn woorden des Heeren, omdat het woorden zijn, geschreven in de gemeenschap van Zijnen Geest. *Zijn* Woord breidt zich uit en vermenigvuldigt zich, als het ware, in het hunne, *hunne* woorden losfen zich op en hervinden zich, door alle verscheidenheden en ontwikkelingen heen, in het Zijne. Gelijk de volle oogst des maaiers tot het gestrooide zaad van den zaaier, zoo staan ook de *Schriften* des Nieuwen Testaments tot het mondelinge getuigenis van Hem, die gezegd heeft: *indien het tarwen*

graan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft hetzelfde alleen, maar indien het sterft, zoo brengt het vele vrucht voort. Eén zaad is het, ééne waarheid, één woord, één geest, hetzij in JESUS gezien als in de bron en het levensbeginfel, het zij in de Apostolische schriftten, als in het uitvloeifel, de kanalen, de volle vrucht.

Bladz. 244. JOHANNES *verplaatst niets verder, ten zij bij wege van invoeging of redegeving.*

Men kan hier nog bijvoegen: bij wege van *anticipatie* of van herinnering, volgens het opgemerkte, bladz. 515—519 boven, en bladz. 182 en volg.

Bladz. 245. MATTHÉUS *bemint het meervoud, dat LUCAS en meestal MARCUS reeds tot het werkelijk enkelvoudig getal te rug brengen.*

Geen punt mijner overeenbrenging heeft bij belijders zoo wel als tegenstanders van de volstreckte onfeilbaarheid der Evangelien meer zwaarigheid ontmoet, dan de meerdere vrijheid, die daarin aan MATTHÉUS wordt toegeschreven met betrekking tot getallen en woorden. Men heeft van beide zijden gezegd: Zoo is dan ten slotte toch door een Evangelist iets gezegd, dat van de *wesenlijke toedracht* der zaak verschilt! — Als of er geene waarheid in eene voorstelling kon zijn, dan die der zaak, zoo als zij werkelijk is, en als of die der zaak, zoo als zij door ons onder gegevene omstandigheden *bevat wordt*, niet evenzeer hare hooge, hare innige, ja, laat ik zeggen in het dagelijksch leven *erkende* waarheid had. — Immers wij spreken

dagelijks zonder bedoeling of verdenking van onwaarheid of dwaling op die wijze. Wij spreken (onberispelijk en met betrekkelijke waarheid) van de *kleinere* lichten aan den hemel, al is het dat wij sterrekundig zeer goed weten, dat sommige dier *kleinere lichten* niet kleiner zijn dan de groote bol der Zon. — Wij zeggen met praktische *waarheid* dat de Zon *opgaat*, dat het land ons *nadert*, dat de afstand de voorwerpen *verkleint*, offchoon wij allen zeer wel weten, dat in de *stoffelijke werkelijkheid* deze dingen alzo niet zijn. — Dat, op gelijke wijze b. v. in een enkelen blinde, die door CHRISTUS genezen wordt, de propheten-verklarende Apostel zich zelve en ons het geheele soort dier door Hem te redden ongelukkigen voor den geest brengt, is geene vergisfing, maar diepe zielkundige noodwendigheid en waarheid.

En op even gelijke wijze, dat dezelfde Apostel, of ook wel JOHANNES, niet slechts de werkelijk *gesprokene* woorden onder een voorafgaand: *hij zeide* bevat, maar ook de uitlegging, de uitbreiding, den diepen zin dier woorden of zelfs de ongeuite gedachte begrijpt, is allezins zielkundig verklaarbaar en Apostolisch wettig, zoo wij slechts ter eener zijde het *ruime en vrije* der waarheid, ter andere zijde het *gezag* van den Heiligen Geest, onder Wiens leiding hier geschreven werd, in acht nemen. Ook in dezen vindt de hooge ongekunstelde eenvoud der Schriften hare zuiverste verklaring in onze eigene meest dagelijksche en meest eenvoudige wijzen en vormen van spreken.

Bladz. 272. *De vervloeking des onvruchtbaren vijgebooms.*

De wijze waarop deze bijzonderheid wederom bij MARCUS schijnbaar in tegenspraak met MATTHEÛS wordt voorgedragen, mag hier op nieuw tot een voorbeeld strekken, hoe die schijnbare afwijking zich oplost in een bloot verschil tusschen het feit in zijne *grootte omtrekken*, en datzelfde feit in zijne *sijnere bijzonderheden* geschetst.

<p>Matth. XXI. 10. En als Hij te Jerusaleem inkwam, werd de geheele stad beroerd, zeggende: Wie is deze? 11. En de scharen zeiden: deze is Jesus de Propheet van Nazareth in Galiléa. 12. En Jesus ging in den tempel Gods, en dreef uit alle die verkochten en kochten in den tempel, en keerde de tafelen om der wisselaren, en de zitstoelen der gelden, die de duiven verkochten. 13. En Hij zeide tot hen: Er is geschreven: Mijn huis zal een huis des gebeds genoemd worden; maar gij hebt hetzelfde tot een moordenaarskuil gemaakt. 14. En er kwamen blinden en kreupelen tot Hem in den tempel, en Hij genas dezelve. 15. Als nu de Overpriesters en de Schriftgeleerden zagen de wonderdaden die Hij deed, en de kinderen, roepende in den tempel en zeggende: Hofanna de Zoon van David! namen zij dat zeer kwa-</p>	<p>Marc. XI. 11. En Jesus kwam binnen Jerusaleem, en in den tempel, en <i>als Hij alles rondom bezien had, en het nu avond stond was, ging Hij uit naar Bethanië met de twaelve.</i> 12. En des anderen daags, als zij uit Bethanië gingen, hongerde hem. 13. En ziende <i>van verre</i> een' vijgenboom, die bladeren had, <i>ging Hij, of Hij ook iets op denzelven zou vinden;</i> en daar bij gekomen zijnde, vond Hij niet dan bladeren: <i>want het was de tijd der vijgen niet.</i> 14. En Jesus antwoordende zeide tot denzelven: niemand ete (eenige) vrucht meer van u in eenwigheid. En Zijne discipelen hoorden het. 15. En zij kwamen te Jerusaleem; en Jesus, in den tempel gegaan zijnde, begon degenen, die in den tempel verkochten en kochten, uit te drijven; en de tafelen der wisselaars, en de zitstoelen dergenen die de</p>
--	---

MATTHEÛS.

MARCUS.

lijk; 16. En zeiden tot Hem: hoort gij wel wat dezen zeggen? En JESUS zeide tot hen: ja! hebt gij nooit gelezen: uit den mond der kinderen en der zuigelingen hebt Gij U lof toebereid? 17. En hen verlatende, ging Hij van daar uit de stad naar Bethanië en overnachtte aldaar. 18. En des morgens vroeg, als Hij wederkeerde naar de stad, hongerde Hem. 19. En ziende een vijgeboom aan den weg, ging Hij naar denzelven toe, en vond daaraan niets, dan alleenlijk bladeren. En zeide tot denzelven: uit u worde geen vrucht meer in eeuwigheid! En de vijgeboom verdorde terstond. 20. En de discipelen, dat ziende verwonderden zich; zeggende: hoe is de vijgeboom (zoo) *terstond* verdord! 21. Doch JESUS antwoordende, zeide tot hen: Voorwaar zeg ik u; indien gij geloof hadt, en niet twijfeldet; gij zoudt niet alleenlijk doen hetgeen den vijgeboom (is geschied); maar indien gij ook tot dezen berg zeldet: word opgeheven en in zee geworpen! het zou geschieden. 22. En al wat gij zult begeeren in het gebed, geloovende, zult gij ontfangen.

duiven verkochten, keerde Hij om; 16. *En liet niet toe, dat iemand eenig vat door den tempel droeg.* 17. En Hij leerde, zeggende tot hen: Is er niet geschreven: Mijn huis zal een huis des gebeds genoemd worden *voor alle volken?* maar gij hebt dat tot een kuil der moordenaren gemaakt. 18. En de Schriftgeleerden en de Overpriesters hoorden dat en zochten, hoe zij Hem dooden zouden: want zij vreesden Hem, omdat de gantsche schar ontzet was over Zijne leer. 19. *En als het nu laat geworden was, ging Hij uit buiten de stad.* 20. En des morgens vroeg voorbijgaande, zagen zij, dat de vijgeboom *verdord was, van de wortelen af.* 21. *En PETRUS indachtig geworden zijnde, zeide tot Hem: Rabbi! zie, de vijgeboom, dien gij vervloekt hebt, is verdord.* 22. *En JESUS antwoordende, zeide tot hen: hebt geloof op God.* 23. Want voorwaar zeg ik u, dat zoo wie tot dezen berg zal zeggen: word opgeheven en in de zee geworpen! *en niet zal twijfelen in zijn hart, maar zal gelooven dat hetgeen hij zegt geschieden zal, het zal hem worden.*

MATTHÉUS.

MARCUS.

zoo wat hij zegt. 24. Daarom zeg Ik ulieden: *alle dingen die gij biddende begeert, geloofst dat gij ze ontfangen zult, en zij zullen u geworden.*

De uitbreiding van MARCUS, behalve menige kleinere altijd belangrijke bijzonderheden, stelt ons vooral de toedracht der vervloeking en verdorring van den vijgeboom, en het verband van die gebeurtenis met den intocht in Jerufalem, de nachtverblijven te Bethanië, en de reiniging des tempels, in het heiderst licht. Terwijl MATTHÉUS eerst de tempelzuivering geheel laat afloopen, met al wat verder onder het volk, de Overpriesters, en de kleine kinderen bij die gelegenheid plaats had, *vervolgens* de vervloeking van den vijgeboom, en onmiddellijk daarop niet alleen de verdorring, maar ook de vraag der verwonderde discipelen en het antwoord van JESUS over de kracht des geloofs en des geloofsgebeds, achter elkander vermeldt, leeren wij uit MARCUS: 1° dat de Heere niet *onmiddellijk* na Zijnen intocht in de stad, den tempel gezuiverd heeft, maar op dien dag denzelfen alleen *rondom bezien heeft* (περιέβλεψε), en vervolgens naar Bethanië vertrokken is, om aldaar te overnachten; 2° dat Hij des anderen daags morgens den vijgeboom op den weg tusschen Bethanië en Jerufalem, alwaar Hij op dien zelfden dag de tempelzuivering heeft verricht, vervloekte, 3° dat Hij des avonds wederom, naar Zijne gewoonte, te Bethanië is gaan overnachten, 4° dat Hij op den volgenden dag 's morgens vroeg, op nieuw de plaats, waar

de vijgeboom stond, met Zijne discipelen is voorbijgegaan; 5° dat een der discipelen, en wel PETRUS, de verdorring van den vijgeboom het eerst heeft opgemerkt, waarop dan hier, even als bij MATTHÉUS, de verklaring des Heeren omtrent de kracht van het geloof, en den aart van een krachtig geloofsgebed volgt.

Wij vinden dus eerst bij MARCUS de aanéenschakeling der gebeurtenissen, zoo ten aanzien van den tijd als van het verband, naauwkeurig bestemd. Voor de juistheid dat zijn zoo veel meer ontwikkeld verhaal, getuigt ook de aart der zaak. Het was met het gewicht der handeling, en vooral met de majesteit des Heilands allezins overeenkomstig, dat Hij op den éenen dag, en wel dien van Zijnen intocht, de misbruiken in den tempel in oogenschouw nam, en eerst den volgenden dag met woord en daad tegen die misbruiken getuigde. Treffend is dan ook, volgens denzelfden Schrijver, de verdorring van den vijgeboom (een symbolische voorzegging van den op handen zijnde ondergang der Joden) reeds voorafgegaan, offchoon eerst des anderen daags opgemerkt en toegelicht.

Behalve door de bij hem aan den dag gebrachte orde, is MARCUS in geheel dit verhaal wederom belangrijk door uitbreidingen of toevoegingen aan MATTHÉUS, vol van nadruk. Schilderachtig is reeds vs. 13 zijn *van verre*, en indrukmakend (ald.) het uitgedrukt verlangen des Heilands of *Hij iets aan den boom mocht vinden*; insgelijks (ald.) die tusschenzin waarover zoo veel reeds gegist is; *het was de tijd der vijgen niet*, waardoor, mijns inziens, te verstaan is een verzachtende en vertroostende wenk, daarop wijzende, dat

de tijd van Israëls geloof en behoudenis toen wel niet daar was, maar toch eenmaal nog eens komen zal. — In het verhaal der tempelreiniging heeft (vs. 16) alleen hij de kwade gewoonte van *vaten te dragen door den tempel* met name gebijzonderd. Wat nadruk er in zijne toevoeging (vs. 17): *voor alle volken* ligt, is vroeger reeds opgemerkt (1). — Den vijgeboom zien wij, wederom nadrukkelijk bij hem, verdord *van de wortelen af*. (vs. 20). — Maar gewichtig is hij vooral in de ontwikkeling en als vermenigvuldiging der uitspraak bij MATTHÉUS omtrent de oefening des geloofs in het gebed: *die niet zal twijfelen*, maar *zal gelooven dat het geen hij zegt geschieden zal*, *het zal hem geworden zoo wat hij zegt* (vs. 23), en (vs. 24) in plaats van het eenvoudige: *geloovig begeeren* van MATTHÉUS: *alle dingen, die gij bidden-de begeert, GELOOFT dat gij ze ontfangen zult, en zij zullen u geworden*.

Bladz. 275. VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM hebben de vertaling dezer plaats aanvankelijk verbeterd.

VAN DER PALM heeft (vs. 2): « toen de maaltijd was toebereid.” In de aantekening op vs. 4: *Jesus stond op van den maaltijd*, merkt hij op dat « de maaltijd dus reeds begonnen was, en men ten minste reeds was aangelegen.” Het laatste is waar. De maaltijd was *aangegaan* in dien zin, dat men *aanzat*, zonder evenwel nog te *spijzen*. Vooraf ging de voet-

(1) D. I. bl. 384.

wasfching, en de dankzegging die Luc. XXII. 17 werd vermeld.

Bladz. 313. *ANNAS had Hem gebonden gezonden tot CAJAPHAS den Hoogepriester.*

Wij deden in de aantekening onder bladz. 324 reeds opmerken, dat het voegwoord *οὐν* (*dan*), hetwelk hier door sommigen gelezen en ook in onze gewone Bijbelvertaling gevonden wordt, weggelaten behoort te blijven, en hebben diensvolgens dan ook het bovenstaande vs. 24 aangehaald zonder dit *dan*. In naauwen zamenhang met die weglating staat de overzetting van ἀπέστειλε in den onbepaalden tijd of *Aoristus* door onzen *meer dan volmaakten tijd*: hij *had* Hem gezonden. Zoo, gelijk wij stellig meenen, het hier vermelde *zenden* van den Heiland *in banden* eene tusfchenrede is, die op een vroeger oogenblik in het verhaal te rug ziet, dan kan met geene mogelijkheid het woordje *dan* hier plaats vinden, hetwelk (gelijk Prof. van HENGEL in de reeds aangehaalde *Vijf Brieven* Bladz. 535 van het *Christelijk Maandschrift* voor 1839 te recht gezegd heeft) « *daar* alleen zoo wel door JOHANNES als door de Schrijvers van het Nieuwe Testament gebezigd wordt, *waar* zij een afgebroken verhaal weder opvatten, of een niet afgebroken voortzetten.”

Zeer consequent derhalve wordt door den Heer van HENGEL (die in vs. 24 geene parenthese ziet, maar naar den voorgang van eenige Critici hetzelfde overgeplaatst wil hebben tusfchen vs. 14 en 15 van hetzelfde Hoofddeel) het voegwoordje *οὐν* vastgehouden,

maar dan ook het werkwoord ἀπέστειλε opgevat als *voorleden*, en niet als *meer dan volmaakte tijd*. Ik zie voor dergelijke verplaatsing intusfchen geenen wezenlijken grond. Het gebruik van den *aoristus* met de beteekenis van een *plusquam perfectum* is allzins eigenaartig Grieksch. Behalve de door WINER aangehaalde, zijn de voorbeelden ook bij de ongewijde Schrijvers overal voorhanden. Men behoeft zijn HOMERUS slechts op te slaan, om dergelijke *aoristen*, die voor *plusquam perfecta* gelden, in menigte te ontmoeten. De Heer VAN HENGEL beperkt dit gebruik van den *aoristus* bij zoodanige werkwoorden, wier *meer dan volmaakte tijd* zelden of nooit in het Nieuwe Testament voorkomt. Maar zulk een is juist het werkwoord ἀπόστέλλω, waarvan het *plusquam perfectum* (ἀπεστάλκειν), zoo wij ons niet bedriegen, nergens in deze Boeken voorkomt; gelijk over het geheel dit *tempus* in dezelve, althands bij JOHANNES, uiterst zeldzaam voorkomt. — De latere invoeging van οὖν laat zich kritisch zeer wel verklaren uit het veelvuldige gebruik van dat woordje bij JOHANNES. In alle gevallen wordt het in de beste Handschriften niet gevonden, en is de uitspraak van BENGEL, die de weglating volstrekt handhaaft, ook door GRIESBACH en de latere *Critici* bevestigd. — Het πρῶτον van vs. 13 beteekent niet *eerst* in den zin van *ten eerste*, maar in den zin van *vóór alle anderen*, en behoefde dus door geen *ten tweede* gevolgd te worden. — Doch hetgeen na dit alles de juistheid der plaatsing van de tusfschenrede achter vs. 23 beflist, is het veel te zeer miskend verband, dat wij reeds hierboven aanduiden

op bladz. 324. GROTIUS, aldaar nevens BENDEL in de noot aangehaald, bevestigt zoo de juiste opvatting van ἀπέστειλε als de weglating van οὐν; alleenlijk zoekt hij ten onrechte een verband tusschen de melding van JESUS banden en de verloochening van PETRUS vs. 25. De kracht van vs. 24 ligt in het verband tusschen de mishandeling van JESUS door den dienstknecht des Hoo-gepriesters en de banden, waarin Hem ANNAS naar CAJAPHAS gezonden, waarin deze Hem, tegen alle rechts-gebruik en betamelijkheid aan, onder het verhoor gelaten had, waarin eindelijk de gruwelijke kinnebakslag aan den gezegenden Heiland werd toegebracht.

Bladz. 354. *Op de aanmatiging van het Mes-
asfchap stond wel naar de Wet der Joden geen
doodstraf.*

Inderdaad, daar de ongegrondheid dier aanmatiging eerst van achteren kon blijken, zoo volgde van zelve, dat zich uit te geven voor den Christus als geen vergrijp (zelfs niet tegen Deuter. XIII. 1—5. XVIII. 20) kon beschouwd worden, zoo lang de uitkomst den opgeworpen Mesias niet had beschaamd. MICHAELIS, D. I. Bladz. 182, 183: « Zoo lang iemand die zich voor een Propheet uitgaf niet overtuigd werd, dat hij een valsch Profeet was, moest men hem dulden, en men kon hem niet straffen, al ware het ook dat hij den Staat ongeluk of ondergang dreigde. Zoo ras hij bleek leugenaar te zijn, was de Wet van Moses tegen hem zeer straf en veroordeelde hem ter dood. Daar waren twee kenmerken van zijne valscheid, of wanneer hij in den naam van een vreem-

den God fprak, of wanneer hij iets verkondigde, hetwelk niet vervuld werd." In geen van beide termen zien wij dat de Joden of hun Opperfte Raad JESUS konden betrekken, volgens de algemeen bekende omftandigheden. Wanneer dan de Joden Hem veroordeelen, omdat Hij *gelasterd* heeft (Matth. XXVI. 65. Marc. XIV. 64. Luc. XXII. 74), omdat Hij *naar hunne wet moet fterven, dewijl Hij zich zelven Gods Zoon gemaakt heeft*, (Joh. XIX. 7), zoo is die lastering noodwendig niets minder dan hetgeen ook elders de Joden uitdrukken bij JOHANNES (V. 18. X. 33): *dat Hij zich zelven God maakte*. Dus vatten het ook nog heden, met onze Evangelieen in de hand, de Joden op. SALVADOR, *Hist. des institutions de Moïse et du peuple Hébreu*, in dat veel befproken Boek IV. Hoofdst. 3, waarin hij *het vonnis over JESUS* behandelt: « Je répète que l'expresfion *filz de Dieu* entraînaît ici l'idée de Dieu même." Het denkbeeld van *Mesfias* en dat van *Zone Gods*, reeds bij de *Synoptici* ftellig genoeg onderscheiden, verkrijgen vooral bij JOHANNES door zijne eigenaartige verheerlijking van JESUS als *de Zoon, de Eeniggeboren Zoon, de Zoon des Vaders*, hunne volmaaktfte beftemdheid. Even als de naam van *Goden* in het Oude Testament, moge in het Nieuwe ook die van *Zonen Gods* in het *meervoud* hier en daar gegeven zijn aan fchepfelen: de naam zelfs van *Mijn Zoon* moge door God onder het Oude Testament ook aan Koning DAVID of SALOMO, als vaders en voorbeelden van den toekomstigen Mesfias gegeven zijn; in het enkelyoud en in dien vollen zin, die in de bedeeing des Nieuwen Testaments ontwikkeld werd,

is zoo wel *Zone Gods* als *God* een aan geen schepfel toekomende titel. Niet uit kracht van Zijne koninklijke waardigheid, of menschelijke heerlijkheid, of zelfs, alleen genomen, van Zijne ontfangenis uit den Heiligen Geest is JESUS CHRISTUS de Zoon van God. Hij was dit vóór dat alles, van dat Hij het Woord was, d. i. van den beginne, d. i. van eeuwigheid. *God zond Zijnen Zoon* kan niet anders beteekenen, dan dat Hij die gezonden werd in de wereld, reeds vóór die zending, en geenszins eerst uit kracht of ten gevolge dier zending, *de Zoon* was. — In naauw verband met de Godheid van CHRISTUS heeft ook vroeger in onze Hervormde Kerk de leer van Zijn *eeuwig Zoonschap* moeten gehandhaafd worden; en zij mag en moet dit ook nog. De uitdrukking in de Schrift, welke hier alles beslist, is deze: JESUS CHRISTUS *is Gods EIGEN Zoon* (Rom. VIII. 32); *God is Zijn EIGEN Vader* (Joh. V. 18).

Bladz. 386. *De Hoofdman over honderd, die bij het kruis de wacht had, geeft getuigenis, enz.*

Bij hetgeen hier verder over de harmonische verscheidenheid der Evangeliën met betrekking tot den Hoofdman en zijnen uitroep gezegd is, voege men nog: dat alleen MARCUS het doet opmerken, hoe deze Heidenfche man, bepaaldelijk door de kracht van JESUS *stem in het sterven*, getroffen werd: *ziende, dat Hij alzoo roepende den geest gegeven had, zeide hij: waarlijk, deze mensch was Gods Zoon.* — MATTHEÛS noemt *de aardbeving* en in het geheel *de din-*

gen die daar geschied waren; LUCAS in het algemeen: wat daar geschied was.

Bladz. 406. *Want zij waren bevreesd.*

Sommige Handschriften, reeds door de Kerkvaders der vierde Eeuw vermeld, besluiten bij deze woorden het Evangelie van MARCUS. De genen, die weten tot wat geduchte aanvallen tegen het overige gedeelte (vs. 9—20) van dit Hoofddeel, deze bijzonderheid aanleiding heeft gegeven, kunnen ook weten hoe hetzelfde wederom door andere Critici met kracht en nadruk gehandhaafd is. Men zie onder anderen die verdedigingen zakelijk te zamen getrokken in OLSHAUSEN'S *Bibl. Comm.* 2ter Th. S. 510—515.

Het ongerijmdé intusfchen dat met de woorden: *want zij waren bevreesd*, geheel zulk een Evangelie als wij dat van MARCUS leerden kennen, zoude zijn befloten geworden, loopt in het oog, en wordt wel niet te minder ongerijmd door onderstellingen als die van MICHAELIS (recht naar den valschen smaak van die foort van kritiek), dat namelijk bij deze woorden PETRUS aan zijnen discipel door eene gevangenneming zal ontvallen zijn, en de arme MARCUS dus geen woord meer hebben kunnen schrijven!

Van het ontbreken of onzekere dier slotverzen in sommige oude Handschriften (de meeste en beste die tot ons kwamen bezitten dezelve!) is genoegzame reden te geven, door de moeilijkheid, die men vond in het overeenbrengen van vs. 9 met MATTHÉUS vs. 9, 10. Wij hebben te zijner plaatse de zeer eenvoudige oplossing gezien, die hier het echte beginsel van

harmony aan de hand geeft. Voorts is de echte en niet licht na te bootfen stijl en taal van MARCUS in alle de elf betwijfelde verzen onmiskenbaar. Men lette op de tegenstelling van *geloof* en *ongeloof* (vs. 11, 13, 14, 16, 17), — men denke aan zijne woorden *Evangelie* en *alle fchepfelen* (πᾶσα κτίσις) vs. 15, — aan het meer of min Latijnsche van de uitdrukking καλῶς ἔξουσιν (vs. 18) — aan de in verband met MARCUS perfoon en gefchiedenis zoo treffende vermelding der *nieuwe tongen* (vs. 7), — dat alles vergeleken met onze opmerkingen over MARCUS in de *Voorlezingen* Dl. I. bl. 248, 289, 298, 301—303. en hierboven bladz. 425, 426, 442, 443.

Bladz. 410. *De groote aardbeving.*

Dat door het hier bij MATTHÉUS (XXVIII. 2) gezegde σεισμός geene *opfchudding* onder de wachters, maar eene degelijke *aardbeving* te verftaan is, wordt reeds spraakkundig beflist door het gebruik des woords in geheel het Nieuwe Testament, alwaar het nergens eene andere beteekenis heeft dan die eener stoffelijke beroering, het zij te land of ter zee. Voor opfchudding of beroering onder menfchen is ταραχή of θόρυβος het echte woord. — Doch dat hier alleen aan een eigenlijke aardbeving te denken valt, blijkt ook misfchien uit de vergelijking met Matth. XXVII. 51—54 alwaar insgelijks eene aardbeving wordt vermeld bij het oogenblik van 's Heilands fterven, en wel in het naauwst verband met de opwekking der geftorvene heiligen. Het zoude, naar den aart der verhalen bij MATTHÉUS, zeer wel kunnen zijn, dat het juist deze

tweede aardbeving was, (d. i. bij de opstanding en niet bij het oogenblik des stervens onzes Heeren) waarmede de dooden uit hunne te gelijk geopende graven zijn uitgegaan. (Vergelijk bladz. 385 noot 2 hierboven). Hoe het zij, de aardbevingen, als teeken in de schepping, worden eigenaartig juist bij MATTHÉUS vermeld, in verband met de prophecyen aangaande den Mesfias, Zone Gods, wien gegeven stond te worden alle macht in hemel en op aarde.

Bladz. 429. *De deuren gesloten zijnde.*

CALVYN op Joh. XX. 19. « Circumstantia haec differte addita fuit quia divinae in Christo potentiae illustre specimen continet. Nam quod putant quidam referatas illi fuisse fores per aliquem, et humano more ingressum, prorsus a mente Evangelistae discrepat. — Interea tamen verum esse minimo concedo, quod asferunt Papistae, Christi corpus penetrasse per januas claufas. — Nihil tale sonant verba: quia non dicit Evangelista intrasse *per* januas claufas, sed repente stetit inter discipulos, quum tamen clausae essent januae, nec aditus illi esset patefactus *manu hominis.* » Gelijkfoortig is in de Handelingen der Apostelen (XII. 10) de opening der ijzeren poort, bij de bevrijding van PETRUS.

Tot hiertoe dan deze *Bijvoegfels* en *Aanhalingen*, ter nadere toelichting van een en ander hoofdpunt of bijzonderheid, waarvan eene wijdere uiteenzetting in de *Voorlezingen* zelve den samenhang hinderlijk had

kunnen zijn. Dat die toelichting of uiteenzetting der *historische* vastigheden der Openbaring, zich meer dan eens uitstrekke tot hetgeen men onder den naam van *leerstellige begrippen* gewoon is te verstaan, werd *met opzet* niet vermeden. Het lag integendeel in onzen wensch en voornemen, het bij elke gelegenheid te doen uitkomen, dat *de leer*, dat *de waarheden* der Christelijke Godsdienst in *hare historie* liggen, en daarvan onaffcheidelijk zijn. Evenzeer als een zuiver geschiedkundig onderzoek tot resultaat heeft, dat werkelijk en wezenlijk God zich aan menschen onmiddellijk geopenbaard heeft, even zeker blijkt het uit dat zelfde voortgezet, of liever recht aangevat onderzoek, dat die Openbaring *zoo en niet anders* is geweest, — dat zij *deze en deze* bestemde waarheden leert, en de daarmede strijdige dwalingen verwerpt, aangaande God, Vader, Zoon en Heiligen Geest, aangaande den mensch, zijnen val, zijne onmacht, zijne aangeborene en aanklevende zonde, zondigheid en ellende, aangaande JESUS CHRISTUS den Godmensch, aangaande plaatsbeksleedende verzoening door voldoening, gerechtigheid door het geloof, behoudenis uit volle en vrije genade, aangaande voorbestemming en verkiezing, aangaande een hemelsch, maar ook eenmaal zichtbaar en heel deze aarde omvattend koninkrijk van CHRISTUS, en wat verder, meerder, en dieper onverdeelbaar aan deze hoofdpunten vast is.

Voorts, geen ander standpunt altijd begeerende, dan dat van den God- en waarheidzoekenden Bijbel-lezer, mochten wij ons evenwel, in deze Aanteekeningen vooral, niet geheel buiten alle aanraking hou-

den met de Godgeleerde *Wetenschap*. Wij hebben getracht, zoo dikwerf wij ook op dat gebied den blik moesten laten gaan, onze lezers, voor wie het noodig mocht zijn, door voorbeelden te doen beseffen, dat de resultaten der *Wetenschap* voor het meest niet dan schijnbaar en voor eenen tijd met de volle waarheid der Goddelijke Openbaring des Ouden en des Nieuwen Testaments, maar ook niet anders dan alzoo met de grondwaarheden der Hervormde belijdenis, in strijd kunnen zijn. Wij hebben getracht, het te doen inzien, *ter eener zijde*, hoe bedriegelijk ook hier vaak de roep van vooruitgang en verlichting is, waarmede de dierbaarste waarheden, door de Vaderen beleden, niet zouden bestaanbaar zijn; doch ook *ter andere*, hoe geheel tegen de wegen en bedeelingen Gods het zoude zijn, *Onderzoek*, *Wetenschap* en *Beweging* als werkelijke vijandinnen van het geloof Zijner waarheid, van het geloof ter zaligheid, van het geloof in den levenden CHRISTUS te beschouwen. Alleenlijk dat men de roeping der *Wetenschap*, de roeping dier *kennis* recht versta, voor welker toeneming onder de Christenen de Apostel PAULUS reeds in zijne dagen dankte (1 Cor. I. 4, 5), en waartegen hij tevens waarschuwde (ald. VIII. 1). De *Wetenschap*, die zich niet als beheerscheresse van Kerk en Schrift, maar als dienaars van God, van het geloof, van de gemeente des Heeren erkent en gedraagt, die zal gezegend zijn. De Kerk van CHRISTUS, de Gemeenten der Hervorming, de Hervormde kerkgemeenschap in het bijzonder, heeft van God eene tweederlei roeping: bewaring en ontwikkeling van het reeds verkregene, onder-

zoek en streving naar het nog omhulde in de schatten der geopenbaarde Waarheid. In beide heeft te allen tijde de Wetenschap, het zij gewillig en nederig, het zij ook zelfs wederstrevig en hoogmoedig, der Waarheid gediend en moeten dienen.

Aan de voeten van Hem, die mij bekrachtigd heeft, om in deze deelen de uitkomst te verantwoorden van een onderzoek dat jaren lang de verkwikking van mijn hart was, leg ik de pen neder, aanbiddend en dankzeggend, zoo het mij gegeven werd in Zijn Woord eenig licht te ontfangen en mede te deelen; en met de zielsbede, dat elke lichtstraal met de levenwekkende warmte voor het hart, ieder onderzoek met eene vrucht des geloofs, Hem welbehagelijk en Hem verheerlijkend, verbonden mochte gaan. Zoo zij het!



ERRATA.

EERSTE DEEL.

Bl.	5. r.	5. v.o.	<i>niet historische</i>	lees: <i>niet-historische</i>
»	17. »	1. v.o.	<i>boek Dr. D. F. STRAUSS</i>	» <i>boek van Dr. D. F. STRAUSS</i>
»	65. »	8.	<i>den daarop ontfangen Geest</i>	» <i>van den daarop ontfangen Geest</i>
»	80. »	9. v.o.	<i>wilde</i>	» <i>wil</i>
»	83. »	12.	<i>evenwel</i>	» <i>welwillend</i>
»	96. »	5. v.o.	<i>inbegrip</i>	» <i>Inbegrip</i>
»	134. »	10.	<i>den Verlosfer</i>	» <i>den Middelaar en Verlosfer</i>
»	175. »	10.	<i>op den berg</i>	» <i>op den berg Sinai</i>
»	180. »	1.	<i>Israëtische</i>	» <i>Israëlitische</i>
»	207. »	9.	<i>eerder</i>	» <i>vroeger</i>
»	228. »	11. v.o.	<i>onderscheide</i>	» <i>onderscheidene</i>
»	237. »	1. v.o.	<i>met het Evangelie van MATTHÉUS</i>	» <i>met het Evangelie van MATTHÉUS vóór hem</i>
»	269. »	17.	<i>met één woord</i>	» <i>MET een woord</i>
»	274. »	1.	<i>machtig</i>	» <i>machtige</i>
»	305. »	11. v.o.	<i>als de</i>	» <i>als den</i>
»	367. »	6. v.o.	<i>Kürze</i>	» <i>Kurze</i>

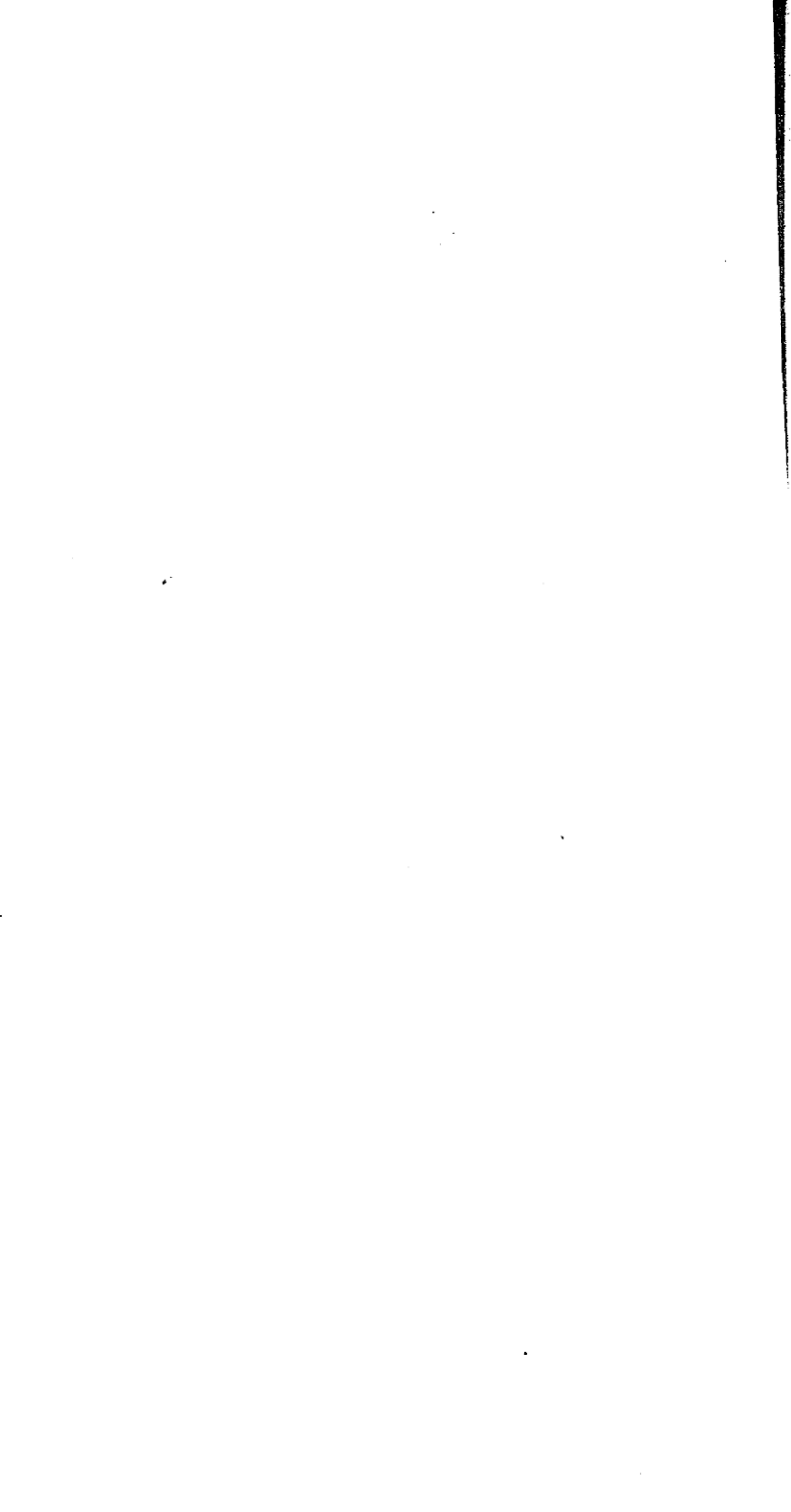
TWEEDE DEEL.

Bl.	9. r.	12.	<i>hoe</i>	lees: <i>daar</i>
»	9. »	7. v.o.	<i>waarop</i>	» <i>waarin</i>
»	39. »	12.	<i>lette men</i>	» <i>men lette</i>
»	49. »	15.	<i>Het gebeurt</i>	» <i>Het gebeurt toch</i>
»	61. »	8.	<i>dan</i>	» <i>als</i>
»	70. »	1.	<i>door</i>	» <i>vóór</i>
»	103. »	10.	<i>uit</i>	» <i>uit</i>

Bl. 119. r. 10.	onder	lees, door
» 122. » 7.	voorst	» voorts
» 130. » 3, 4. v. o.	geen aan een ge- schakeld verhaal	» geene aan een ge- schakelde verha- len
» 140. » 8.	en	» in
» 144. » 2. v. o.	in verband	» als in verband
» 145. » 11.	zeker staande	» zeker gaande
» 163. » 8. v. o.	Opstanding.	» opstanding.
» 164. » 16.	(I. 17. II. 8).	» (I. 17. II. 8.)?
» 172. » 3.	alleenlijk	» nog
» 180. » 2. v. o.	rein historisch	» tegelijk rein his- torisch
» 189. » 12.	heerlijker	» kenlijker
» 221. » 7.	om eene beweging	» tot eene beweging
» 221. » 11.	terwijl	» zoo lang
» 308. » 6. v. o.	Zijne ure	» zijne ure
» 367. » 1, 2. } v. o. }	dat Hij alzoo roe- pende den geest	» dat Hij alzoo roe- pende den geest
» 368. » 2. }	had gegeven.	» had gegeven.
» 387. » 17.	bes	» be-
» 389. » 2.	ter derder ure	» ter derde ure
» 421. » 9.	éénen	» ééne
» 464. » 11. v. o.	men	» hij
» 492. » 1. v. o.	ἀρχιστῆς	» ἀρχιστῆς
» 499. » 10.	de punten aan;	» de punten aan,
» 500. » 7.	noch	» nog
» 508. » 17.	ὅς ἐστι	» ὅς ἐστι —
» 508. » 18.	αἰῶνας?	» αἰῶνας)?
» 508. » 23.	de geheele	» der geheele
» 508. » 24.	die waarheid;	» die waarheid:
» 522. » 9. v. o.	gezag	» gedrag
» 523. » 7. v. o.	der	» die
» 526. » 5.	het	» dat







BS

1454448

3560

A4D8C8 Costa

V.2

Voorlezingen ... vier
evangelien.

Bindery

BS

1454448

3560

A4D8C8

V.2